



ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΑΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Αθήνα: Ιστορική Βιβλιοθήκη και
Μουσείο της Ελληνικής Σχολής Αθηνών
Ιστορικό Αρχείο Γορτυνίας

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΗΣ 23 ΙΟΥΝΙΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛ. Γ. ΒΥΘΟΥΛΚΑ

• Οἱ ἐν τῷ σταδίῳ τρέχοντες,
πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ
λαμβάνει τὸ βραβεῖον. »

(Ἄποστ. Παύλος)

Ε. Κ. Κ.



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ο « ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ »

1884

Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη και
Μουσείο της Ελληνικής Σχολής Δημητσάνας.
Ιστορικό Αρχείο Γορτυνίας

E
305

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη και
Μουσείο της Ελληνικής Σχολής Δημητσάνας,
Ιστορικό Αρχείο Γορτυνίας

ΤΩ: ΚΑΛΩ: ΚΑΓΑΘΩ:

ΓΕΩΡΓΙΩΙ ΖΗΝΟΠΟΥΛΩΙ

ΒΟΥΛΕΤΤΗ: ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

ΔΕΙΓΜΑ ΦΙΛΙΑΣ ΤΗΝΔΕ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ

ΑΝΑΤΙΘΕΣΙΝ

Ο ΓΡΑΨΑΣ

Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη και
Μουσείο της Ελληνικής Σχολής Αθητών
Ιστορικό Αρχείο Πορτογιάς

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη και
Μουσείο της Ελληνικής Σχολής Δημητσάνας
Ιστορικό Αρχείο Γορτυνίας

Τοῖς ἐντευξομένοις

Καλῶς ποιοῦν τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας εἰς τὸ κατὰ τὴν 23ην Ἰουνίου πρόγραμμα τῶν Γυμνασίων, ὥριστο καὶ ὡς διδακτέον μάθημα τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας σκοπὸν ἔχον νὰ παράσχη εἰς τοὺς μαθητὰς οὐ μόνον ὠφέλιμον μάθημα ὑπὸ φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν μορφήν ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον διὰ πάντα ἑλληνοπαῖδα ἀπολυόμενον τοῦ Γυμνασίου φέροντα μεθ' ἑαυτοῦ οὕτω γενικὴν τινα ιδέαν περὶ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς φιλολογίας.

Οὕτω ἐπόμενοι καὶ ἡμεῖς τῷ προγράμματι συνετάξαμεν τὴν δετὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας, ὀδηγοὺς ἔχοντες, πλὴν τῶν ὄσων ἔχουσι μεταφρασθῆ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ Γραμματολογιῶν καὶ μονογραφιῶν καὶ πραγματειῶν, τὰς Γραμματολογίας τῶν ἐξῆς συγγραφέων. Wachler. Mohnikne. A. Pierron καὶ τὰς δύο νεωτέρας τὴν τοῦ Karl. Stittl 1884 (ἀτελῆς) καὶ τοῦ F. Deltour 1884 (περιέχουσα 4 περιόδους).

Ἠκολουθήσαμεν ἐν πολλοῖς τὸν Deltour θεωρήσαντες τὴν μέθοδον αὐτοῦ καταλληλοτάτην διὰ μαθητὰς Γυμνασίων. Προσέτι ποιοῦμεθα δὲ γνωστὸν τοῖς κκ. καθηγηταῖς, ὅτι ἐπεκτείνσαμεν τὰ προσδιορισθέντα μέρη παρὰ τοῦ ὑπουργείου πλέον τῶν ἄλλων ὡς καὶ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκομένων συγγραφέων.

Ἐγγραφον μηνὶ Αὐγούστῳ 1884.

B. Γ. ΒΡΘΟΥΛΑΚΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Ἱστορία τῆς φιλολογίας εἶνε σπουδαῖον μέρος τῆς γενικῆς Ἱστορίας. Πολύ ἀτελῶς θὰ ἐγνωρίζομεν τοὺς ἀνθρώπους, ἐὰν ἐμένομεν ζῆνοι τῶν ιδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν· πολὺ δὲ κακῶς θὰ ἐσπουδάζομεν λαόν τινα, ἐὰν ἀφίνομεν κατὰ μέρος ὅλον αὐτῶν τὸν ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν βίον. Ἡ πολιτικὴ ἱστορία διηγεῖται τὰ γεγονότα τὰ παρ' ἐνὸς ἔθνους τελούμενα· αὕτη παρουσιάζει ἡμῖν τὴν σειρὰν τῶν ἐπαναστάσεων αὐτοῦ, τὰς διαφόρους φάσεις τῶν προόδων του καὶ καταστροφὰς του. Τὴν βάσιν καὶ τὴν ἐξήγησιν ὄλων τούτων τῶν γεγονότων θὰ εὐρωμεν ἐν τοῖς μνημείοις τῆς διανοίας τοῦ ἔθνους τούτου, ἐν τοῖς ἔργοις τῶν συγγραφέων οἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παρέστησαν τὴν μορφήν τοῦ αἰῶνος αὐτῶν καὶ τοῦ τόπου των, καὶ τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα παρουσιάζουσι τὴν ἀνεξάλειπτον σφραγίδα τῶν πεποιθήσεων, τῶν διανοιῶν, τῶν παθῶν, τῶν ιδιοτήτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τῶν συμπολιτῶν των. Ὅταν λαός τις ἔσχε διαλείμματα ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας, μεγαλείου καὶ καταπτώσεως, ἐν τῇ φιλολογίᾳ αὐτοῦ εὐρίσκομεν συχνάκις τὸ μυστήριον τῶν διαφορῶν τούτων. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶνε τοσοῦτον ἀνεγνωρισμένη σήμερον ὥστε ὅλοι οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ ἐκζητοῦσιν ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ αἰῶνος ἢ τοῦ λαοῦ ἂν σπουδάζουσιν ἐν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς ἐρεύνης αὐτῶν, ἢ δὲ ἐκτίμησις τῆς φιλολογικῆς κινήσεως δὲν ἀποχωρίζεται πλέον ἀπὸ τῆς τῶν πολιτικῶν συμβάντων πάσης περιόδου. Οἱ ῥήτορες δὲν ἐννοοῦνται ἄνευ αὐτῆς τῆς ἐξηγήσεως τῆς ἱστορίας, ἥτις ἐπίσης εἶνε χρήσιμος καὶ διὰ τοὺς ποιητὰς αὐτοὺς.

Τὸ πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἔζων ἀχώριστοι τῶν λοιπῶν λαῶν, ἀσύντακτοι ἐτι εἰς πολιτείαν, ἀτάκτως ἐρχόμενοι εἰς γάμου κοινωνίαν, τρεφόμενοι ἐκ βαλάνου καὶ βοτάνης ἐν ἔλεσι καὶ δρυμοῖς, σεβόμενοι τὴν μητέρα γῆν καὶ τὰς λοιπὰς γθονίας δυνάμεις. Ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ποιμνικοῦ βίου εἰς τὴν γεωργίαν μεταβάντες καὶ

μετὰ τῆς τροφῆς των καὶ τὴν λοιπὴν διαίταν καὶ τὴν θρησκείαν ἐξευγενίσαντες, ἀντὶ τοῦ πρὶν ἑταιρισμοῦ τῆς πολυγαμίας τὴν μονογαμίαν κατέστησαν, ἀντὶ δὲ τῆς ζειδωροῦ Γῆς καὶ ἐλαφηβόλου Ἄρτεμιδος καὶ τῶν λοιπῶν θεοτήτων ἤρξαντο νὰ λατρεύωσι τὴν πυροφόρον ἄμα καὶ θεσμοφόρον Δῆμητραν, σὺν τῇ Κόρῃ καὶ τῇ Ἐστία τὴν ἔφορον τῶν Ἐστιῶν. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ ἄνθρωπος γυναικοκρατεῖται καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἄλλ' ἐν τῷ ἄμα ἐγείρεται καὶ αἶρει βλέμματα πρὸς τὸν ἀπέραντον καὶ ἀστροφεγγῆ οὐρανόν, λαμβάνει παρ' αὐτοῦ ὑετούς, θερμότητα καὶ φῶς ἤδη παραδίδει τὸ σιῆπτρον τῆς ἐξουσίας τῷ πατρὶ καὶ ἐκ τούτου πρὸς τὸν υἱόν λατρεύει τὰς γονιμοποιούς δυνάμεις τοῦ λάμποντος οὐρανοῦ, τὸν νεφεληγερέτην Δία, τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τὸν πατῶν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν κουροτρόφον Ἀθηνᾶν. Ἡ γυναικοκρατία καταλύεται διὰ τῆς μητροκτονίας τοῦ Ὀρέστου καὶ καθιδρύεται ἡ πατρικὴ ἐξουσία διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἡ φαντασία τοῦ Ἑλλήνος μεταρσιούται πρὸς τὴν ποίησιν καὶ ἀποτρέπεται τῶν γηίνων καὶ ὁ πρῶτος αἰοῖδὸς ὕμνησε :

• μάκαράς τε θεούς, οἱ Ὀλυμπον ἔχουσι
• καὶ — — — κλειᾶ προτέρων ἀνθρώπων. »

Ταῦτα κινῶσι τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ μυθεύμενα μεγαλεῖα τοῦ παρελθόντος καὶ κατέχουσι τὴν φαντασίαν. Ἐκ τούτου συνάγεται, ὅτι τὸ ἔπος εἶνε τὸ πρῶτον εἶδος τῆς ποιήσεως.

Πλὴν τούτων ἀποδεικνύεται τρανῶς, ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἀνεπτύχθη ἀπέναντι τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων. Ἡ πάλῃ τοῦ ἀνθρώπου βαίνει ἐπὶ τὰ πρόσω, καὶ μόλις φθάνει τὸ τέρμα τῆς ἐμφανίζεσθαι νέος ἀγών. Ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τῆς φύσεως πρὸς τὴν κοινωνίαν ἀποστραφεῖσα καὶ προσπαθοῦσα νὰ εὐρύνη τὸ κράτος τῆς, κινεῖ τούς τε ἀγαθοὺς καὶ εὐπατρίδας πρῶτον μὲν νὰ χαλαρώσωσι τὸ βασιλικὸν κράτος, ἀπὸ κληρονομικοῦ εἰς αἰρετὸν μεταβαλόντες, εἶτα δ' ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀφαιρέσαντες εἰς πλεί-

στους νὰ τὸ διανείμωσι, καὶ τέλος μέχρι τοῦ ὀνόματος νὰ τὸ καταλύτωσι. Καὶ οὕτω σχεδὸν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καθιδρύονται ἀριστοκρατία, ὀλιγαρχία. Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ ἐλευθερία ἠνέφξε τὸν ἑαυτῆς δρόμον τρέχει πρὸς τὸ τέλος της, καὶ ἀπὸ τῶν ὀλίγων εἰς τοὺς πολλοὺς διάδεται· ὁ δῆμος δὲν ὑπομένει πλέον τὴν προνομιοῦχον ἀρχὴν τῶν ἀρίστων, ὀρέγεται καὶ νὰ μετέχη αὐτῆς. Ἐντεῦθεν δεινὴ πάλη ἐγείρεται τοῦ δημοκρατικοῦ καὶ ἀριστοκρατικοῦ στοιχείου· ἡ ὁρμὴ δὲν ἀναστέλλεται τῆς ἐλευθερίας· καὶ ὁ δῆμος κατακρημνίζει τοὺς τυράννους καὶ οὕτω γίνεται κύριος. Ταῦτα πάντα προὔξενισαν φρικτὰ πάθη, μίση καὶ συναισθήματα καὶ εἶχον ἀνάγκην ἀνακουφίσεως. Ἰδοὺ πρόθυμος ὑπηρετὸς τοῦ ἔργου ἐμφανίζεται ἡ μελικὴ ἡ ποίησις μετὰ τῆς μουσικῆς. Ἀφοῦ δὲ πλέον ἐδαμάσθη μὲν ἡ φύσις, κατῆνάσθησαν δὲ τὰ πολιτικὰ κόμματα, ὁ Ἕλλην τρέπεται ἀνετώτερον εἰς εἰρηνικοὺς ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ ἐπίδειξιν τῆς ἐν γυμνασίοις διανοουμένης βώμης του.

Δὲν παρῆλθεν ὅμως πολὺς χρόνος ὅπου τὰ πάντα διεδέχθησαν ἡ λιχνεία, ἡ λαχνεία, ἡ πολυτέλεια, ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ Κορινθιακὸς καὶ ὁ Βοιωτικὸς, ἐξήντησαν τὴν βώμην τῆς Ἑλλάδος, ἐχάυνωσαν τὴν νεότητά καὶ ἀνδρίαν, ἐχαλάρωσαν τοὺς κοινωνικοὺς δεσμοὺς, διέσεισαν τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς, ἐκλόνισαν τὴν εἰς τοὺς θεοὺς πίστιν καὶ ὁ Ἕλληνικὸς κόσμος ἐκινδύνευσε νὰ διαλυθῇ εἰς τὸ χάος. Τοιαύτην διήνυσεν ὁδὸν ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἐν Ἑλλάδι καθ' ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀρχαίου βίου ἐπεκράτησεν ἡ ἐνότης ἐν ποικιλίᾳ, ὡς τὸ κλίμα εἶνε ποικίλον καὶ πολύτροπον, οὕτω καὶ ποικίλα ἀνεπτύχθησαν τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Ἕλληνισμὸς διασπαρεῖς εἰς τὴν Ἀνατολὴν εὐρύτερος μὲν γίνεται τὴν τοπικὴν ἔκτασιν, ἀσθενέστερος δὲ κατὰ τὸ βάθος ἀπεκδύεται τὸν παλαιὸν χαρακτῆρα, διαταράσσεται ἡ ἀρχαία ἐκείνη μετὰ τῆς ἕλης καὶ τοῦ πνεύματος ἀρμονία, ἡ θεωρία χωρίζεται ἀπὸ τῆς πράξεως, καὶ νέοι ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ ἐπὶ Μακεδόνων καὶ Αἰτωλικῶν καὶ Ἀχαϊκῶν ἐπὶ μᾶλλον ἐξασθενίζουσι τὸ ἔθνος. Ἄλλ' ἡ ἑλλη-

νική φιλολογία, ἣτις καθωράισε τὴν οἰκουμένην διερχομένη ὡς βασί-
 λισσα, ἣτις ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει, ἐν ἣ συνεκεντρώθη ὅλη τῆς δια-
 νοίας ἡ δύναμις ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ παρήγαγε τὴν δραμα-
 τικὴν ποίησιν τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἐτελειοποίησε τὴν ἱστορίαν τοῦ
 Θουκυδίδου, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους καὶ τὴν ῥητορικὴν, αὕτη
 ἀνεπτύχθη ἐν μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὀπλων τοῦ Μαραθῶνος, Σαλαμί-
 νος, Πλαταιῶν καὶ Μυκᾶλης. Αὐτὸ τὸ ἰθαγενές φυτὸν τῆς Ἑλλάδος
 ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Δημοσθευείων λόγων
 ἐξαντλήσασα πάντα τὰ ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ ἠθικῆς ζητήματα,
 ὁμοίωζεν ἄνδρα ἥδη εὐτυχῶς ὠριμάσαντα, καὶ ζῶντα μᾶλλον ἐν
 ταῖς γλυκεαῖς ἀναμνήσεσι τοῦ παρελθόντος, ἢ ἐν ταῖς νεαραῖς
 καὶ ἰθανικαῖς ἐλπίσι τοῦ μέλλοντος. Τότε πλέον δὲν ἠδύνατο νὰ
 σεμνύνηται ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἐν τῇ δύσει τοῦ ἐλ-
 ληνικοῦ βίου ἐμφανίζονται διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν φιλολογίαν
 δύο λάμποντες ἀστέρες, οἵτινες φωτίζουσι τὸν νεφελώδη οὐρανὸν
 τῆς φιλολογίας καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν σοφίαν τῆς ὅλης οἰκουμένης.
 Οὗτοι εἰσὶν ὁ τῶν Σταγῆρων φιλόσοφος Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Μ.
 Ἀλέξανδρος. Ὁ φιλόσοφος ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ δύο μεγάλων κό-
 σμων, τοῦ μὲν παλαιοῦ παρερχομένου, τοῦ δὲ νεωτέρου ἀνερχομέ-
 νου καὶ ἀνατέλλοντος. Οὗτος εἶνε τοῦ μὲν ἀρχαίου κόσμου ὁ ἀντι-
 πρόσωπος, τοῦ δὲ νεωτέρου ὁ μέγας μυσταγωγὸς καὶ διδάσκαλος.
 Οἱ δύο οὗτοι διήρσαν τοῦ κόσμου τὴν ἀναμόρφωσιν καὶ ἀνάπλα-
 σιν. Καὶ ὁ μὲν κατέκτησεν τὸν ἐσωτερικὸν καὶ πνευματικόν, ὁ δὲ
 τὸν ἐξωτερικὸν καὶ πραγματικὸν κόσμον. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεό-
 τητος καὶ δυνάμεως ὁ βάσκανος δαίμων τῆς Ἑλλάδος ἐστέρησε τῆς
 ζωῆς τὸν μέγαν κατακτητὴν. Ὅμως δὲν διέκοψε τὴν πορείαν τῆς
 φιλολογίας, διότι οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον. Ἐν τῷ
 μεταξύ καὶ ἄλλων πολιτικῶν συμβάντων, ἅτινα παραλείπομεν διὰ
 τὸ σύντομον, ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία εἰσβαλοῦσα εἰς Ῥώμην, ἔπαθε
 δεινῶς περιεφρονήθη, ἐσυκοφαντήθη καὶ ἐδιώχθη μὲ ὅλους ὅμως
 τοὺς διωγμούς καὶ τὰ παθήματα αὐτῆς ἐπέλαμψεν ἐπὶ τοσοῦτον,
 ὥστε ἠνάγκασε καὶ αὐτὸν τὸν Κάτωνα εἰς τὸ γῆρας νὰ μάθῃ ὅτι
 ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ ἐξ ἀγνοίας περιεφρόνει. Τὰ πάντα ἐν Ῥώμῃ

γίνονται ἑλληνικά, ποίησις, φιλολογία, τέχνη καὶ φιλοσοφία. Τοιοῦτον δρόμον διήνυσεν ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ὁ ἑλληνικὸς βίος. Ἰδοῦ δὲ πῶς ὁ Ἔγγελος ἀποφαίνεται περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου.

«Ὁ ἑλληνικὸς βίος, λέγει οὗτος, εἶνε πραγματικὴ νεανικὴ δρᾶσις ἄρχεται δι' ἐνὸς νεανίου καὶ τελειοῦται δι' ἐτέρου. Ἀχιλλεὺς, ὁ ποιητικὸς νεανίας, (διότι ὁ Ὅμηρος εἶνε ἡ ἔθνικὴ βίβλος), ἠνέφξε τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ Ἀλέξανδρος ὁ πραγματικὸς νεανίας ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πέρας. Ἐν ἀμφοτέροις ἀποκαλύπτεται ἡ καλλίστη ἐλευθερωτάτη πραγματικότης ἀμφοτέροι ἐπιφαίνονται ἐν ἀγῶνι κατὰ τῆς Ἀσίας· ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς, ὡς ἡ κυριώτερα φυσιογνωμία ἐν τῇ ἔθνικῃ ἐπιχειρήσει τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τροίας, ἐν ἧ οὔτοι κατὰ πρῶτον ὡς τι σύνολον παρουσιάζονται ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, ὅστις, ὡς μιμητὴς τοῦ Ἀχιλλέως, ἐπὶ κεφαλῆς ἵσταται τῶν Ἑλλήνων, φέρει εἰς πέρας τὴν ἐκδίκησιν. ἦν κατὰ τῆς Ἀσίας ὠρισθη.»

Ὅπως λοιπὸν ἡ ὅλη πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπῆρξε φυσικὴ καὶ ἀβιάστος, οὕτω καὶ αἱ τρεῖς διάφοροι φάσεις τῆς φιλολογίας ἠκολούθησαν τὴν φυσικὴν καὶ ἀλληλοδιάδοχον αὐτῶν σειρὰν. Πρῶτη ἀνεπτύχθη καὶ ἤκμασεν ἡ ποίησις, δευτέρα ἡ φιλοσοφία καὶ τρίτη ἡ ἱστορία· ὡς πάλιν πρῶτον ἤκμασε τὸ ἐπικὸν γένος τῆς ποιήσεως, δευτέρον τὸ λυρικόν, καὶ τρίτον τὸ δραματικόν. Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ περὶ τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, αἵτινες ἠκολούθησαν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν ὑστέρων τὸν αὐτὸν δρόμον, ὃν καὶ ἡ θεωρητικὴ περὶ αὐτὰς ἐπιστήμη ὀρίζει ἐκ τῶν προτέρων ὡς σύμφυτον πρὸς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἀναγκαῖον. Τοῦτο δὲ δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προϊόν μιμήσεως, ὅπως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἄλλοις ἔθνεσι, παρ' οἷς καὶ ἀνετράπη ἡ φυσικὴ καὶ ἀναγκαῖα σειρὰ, ἀλλὰ καρπὸς αὐτοφυῆς τοῦ φυσικῶς καὶ ἀβιάστως ἀναπτυσσομένου καὶ ἐνεργούντος ἑλληνικοῦ πνεύματος. Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην ἐξιστόρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου εἰσερχόμεθα εἰς τὸν σκοπὸν τῆς φιλολογίας.

Σκοπὸς τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας εἶνε ἡ κρίσις

δημοσίῳ ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ καὶ

Μουσείῳ τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν

ἱστορικῇ ἀρχεῖῳ Γερμανίας

τοῦ παρόντος καὶ πρόγνωσις τοῦ μέλλοντος. Ὅντως ἡ ἱστορία τῆς φιλολογίας, ὡς καὶ ἡ πολιτικὴ ἱστορία, ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ συνάγωμεν ἐκ τοῦ παρελθόντος ἐν μάθημα διὰ τὸ παρὸν καὶ νῦξιν διὰ τὸ μέλλον· χάριν αὐτῆς κρίνομεν ὀρθότερον τὴν σύγχρονον ἐποχὴν καὶ ὑπολογίζομεν ἀκριβέστερον τὰς τύχας τῶν ἐπελευσμένων γενεῶν. Τὸ ἐπικὸν ποίημα θὰ χρησιμεύσῃ κυρίως ὡς βᾶσις εἰς ἐποχὰς ἀπλοικῆς πίστεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀπλότητος, οἱ δὲ αἰῶνες σκεπτικισμοῦ ἐπιστήμης καὶ βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς δραστηριότητος θὰ παράγωσιν ἐπίσης ὅμοια ἐπιστημονικὰ καὶ βιομηχανικὰ ἀντίτυπα. Διὰ τὴν λυρικὴν ποίησιν θὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη αἰσθήματος ὑψηλοῦ, φιλοπατρίας ἢ φιλοδοξίας, ζήλου θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ἢ τοῦλάχιστον οἴστρος ἀνθρώπου βασανιζομένου ὑπὸ τῆς πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀμφιβολίας, τέλος ἀντικείμενόν τι ἐκ τῆς ψυχῆς ἀπορρέον καὶ ἀπηλλαγμένον ὑλικῶν συμφερόντων. Ἰδοῦ δὲ διατὶ αὕτη δὲν γεννᾶται εἰς τινα ἔθνη ἀποκλειστικῶς ἀσχολούμενα εἰς τὸ ἐμπόριον, ἰδοῦ διατὶ αὕτη ἀνάπτυσσεται ζωηροτέρα καὶ ὠραιότερα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχῶν καὶ τῶν δοκιμασιῶν καὶ οὐχὶ ἐν τῷ κόλπῳ τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῆς ἡδονῆς.

Ἡ φιλολογία ὡς συνάγεται ἐκ τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος διαιρεῖται εἰς δύο μέρη· α.) εἰς εἰδικὸν ἢ τεχνικὸν καὶ β.) εἰς ὑλικόν. Ἡ ἐρμηνευτικὴ δηλαδὴ θεωρία τῶν κανόνων τοῦ νοεῖν καὶ ἐρμηνεύειν τοῖς ἄλλοις τὰ εἰρημένα ἢ γεγραμμένα ἢ εἰκονισμένα ὀρθῶς ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἀνάγεται εἰς τὸ α'. μέρος τῆς φιλολογίας, ὅπερ συνδέεται μετὰ τῆς ρυθμικῆς. Τὸ δὲ β'. μέρος τὸ ὑλικὸν εἶνε πολλαπλοῦν. Ἡ συνέχουσα καὶ ζωοποιούσα ἰδέα τοῦ δευτέρου τούτου μέρους εἶνε ἢ ἐκ τῆς φιλολογικῆς ἐρεύνης μέλλουσα γνῶσις τοῦ καθολικοῦ χαρακτῆρος ἐνός τινος ἔθνους ζήσαντος ἢ ζῶντος. Ἴνα ὅμως γνωσθῇ ὁ καθολικὸς χαρακτήρ προαπαιτεῖται ἢ γνῶσις πολλῶν μερικῶν πραγμάτων, καὶ διὰ νὰ γνωσθῶσι πάλιν αὐτὰ τὰ μέρη εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ νῷ ἡμῶν ὡς βοήθημα ἢ γνῶσις τοῦ καθολικοῦ χαρακτῆρος τοῦ περὶ οὗ ἐκάστοτε ὁ λόγος ἔθνους. Τοῦτο θεωρεῖται ὡς τὰ μάλα οὐσιώδεις εἰς τὴν φιλο-

λογία. Φέρε δὴ ἐξετάσωμεν τὰ μέρη ταῦτα ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ καθολικὴ οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ ἑνὸς τινος ἔθνους καὶ μιᾶς τινος ἐποχῆς.

Ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου συνάγομεν ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ εἶνε διττή, πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ. Καὶ ἡ μὲν περιλαμβάνει τὰ κοινὰ καὶ ἴδια, δηλ. τὸν πολιτικὸν καὶ οἰκογενειακὸν βίον· ἡ δὲ τὴν ἐπιστήμην μετὰ τῆς μυθολογίας καὶ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν μετὰ τῆς σφικτὰ μετ' αὐτῆς συνδεδεμένης τέχνης, διότι ἀρχὴ καὶ βᾶσις πάσης ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης εἶνε ἡ θρησκευτικὴ τάσις, ἣτις παρ' ἀρχαίοις ἔχει τὴν μορφήν τῆς μυθολογίας. Καὶ ἡ μὲν τέχνη παριστάνει τὰ τοῦ πνεύματος γεννήματα καὶ τὰς φανταστικὰς ἀντιλήψεις δι' ἐξωτερικῶν μέσων, ἡ δὲ ἐπιστήμη μορφώνει εἰς ἰδέας τὴν γνῶσιν. Τέσσαρα λοιπὸν εἶνε τὰ οὕτω συγκροτούμενα μέρη, α'.) ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης, β'.) ἡ πολιτεία καὶ ἡ οἰκογένεια, γ'.) ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία δ'.) ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη. Εἰς ταῦτα ἐμπεριέχεται τὸ σὺν-παν τῆς φιλολογίας, διότι ἐξ αὐτῶν σχηματίζονται εἴτα φυσικῶς ὑποδιαίρεσις συμπληροῦσαι τὸ ὅλον τοῦ ὕλικου τῆς φιλολογίας μέρους.

Εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖται ἡ γεωγραφία καὶ χρονολογία, ἐν αἷς ἀναγκαῖον θεωρεῖται ἡ γνῶσις τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων εἴτα ἔπονται ὁ ἰδιωτικὸς βίος, τὰ τῆς λατρείας, ἡ ἱστορία τῆς τέχνης καὶ τέλος ἡ ἐπιστήμη. Αὕτη ἀναλυομένη σύγκειται ἐξ οὐσίας καὶ εἶδους. Εἰς τὴν οὐσίαν ἀνάγε-ται καὶ ἡ μυθολογία μετὰ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας· διαμεριζομένης δ' ἐπομένως τῆς φιλοσοφίας εἰς τὰς διαφόρους με-ρικὰς ἐπιστήμας ἐμφανίζεται ἐν ἡμῖν ἡ ἱστορία τούτων τῶν ἐπι-στημῶν ἀντικείμενον οὐσα καὶ αὐτὴ τῆς φιλολογίας. Τὸ δὲ εἶδος ἢ τὴν μορφήν τῆς ἐπιστήμης δύο μαθήσεις πραγματεύονται. Τὴν μὲν τεχνικὴν σύνθεσιν καὶ ἐσωτερικὴν οἰκονομίαν τῶν τε πεζῶν καὶ ἐμμέτρων συγγραμμάτων θεωρεῖ ἡ ἱστορία τῆς γραμματείας. Τὰς δὲ μορφὰς καὶ δυνάμεις καὶ τὰ πάθη τῆς γλώσσης ἡ γραμματι-κή· ἣτις φιλολογικῶς θεωρουμένη δὲν εἶνε ἄλλο, εἰμὴ ἱστορία σπου-

δαία περιλαμβάνουσα οὕτω ἐντὸς ἐαυτῆς καὶ τὴν μετρικὴν. Οὕτω ἀπαρτίζεται ὅλος ὁ κύκλος τῶν φιλολογικῶν μαθήσεων, ἃς ἄλλοι ἄλλως διεΐλον καὶ ἀπηρίθμισαν ἀπὸ τοῦ περιωνύμου Βολφίου καὶ ἐξῆς.

Περὶ γλώσσης. — Ὡς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πρωταίτατα διεκρίθη εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας φυλάς, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα εἰς ποικίλας διαλέκτους, ἐκάστη δ' αὐτῶν ἀνέπτυξεν ἀλληλοδιαδόχως στοιχεῖα τινὰ πολιτισμοῦ ἴδια, εἰς ἃ τὴν προώρισεν ἡ φύσις αὐτῆς. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε πλουσιωτάτη πασῶν, ἥτις δύναται νὰ παριστᾷ καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, καὶ τὰς ψυχικὰς καταστάσεις καὶ συναισθήματα νὰ ἐκφράζη. Ἐπιτηδεῖα εἰς εὐθύμους φαντασίας καὶ εἰς λαμπρότατον εἶδος ἰδεῶν νὰ ὑψώνηται ἐπιτηδεῖα καὶ ἐντὸς ὀρισμῶν ὁρίων νὰ περιορίζηται, καὶ εἰς εὐάρμοστον ἀνάπτυξιν νὰ ἐπεκτείνηται, εἰς σύντονον βραχυλογία νὰ ἐναρμόζηται καὶ εἰς ἀφθονίαν λόγου εὐήχως νὰ ῥέη. Ἀθρᾶ καὶ χαρίεσσα, εὐφωνος καὶ μελωδική, ἰσχυρὰ καὶ ἄνευ σκληρότητος, ὀξεῖα καὶ ἄνευ μονοτονίας γινώσκει νὰ προσαρμόζηται πρὸς πᾶν αἶσθημα, πρὸς πᾶσαν διάθεσιν μετὰ προθύμου εὐαρμοστίας ἐπίσης ἁρμονικῶς ἠγαῦσα πρὸς τε ἱλαρὰν ψυχαγωγίαν καὶ πρὸς ὑπερήφανον σεμνότητα, εἰς εὐκίνητον εὐτραπελίαν καὶ εἰς σεμνοπρεπῆ σπουδαιότητα, εἰς τήκοντα πόθον, καὶ εἰς φλογώδη ἐνθουσιασμόν. Οὕτω λοιπὸν ἐμφανίζεται ἀνυπέρβλητος, ὡς ἀξιοθαύμαστον δημιουργημα καὶ ὡς μεγαλοπρεπέστατον μνημεῖον τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ.

Τὴν καταγωγὴν καὶ πρῶτον ἀνάπτυξιν αὐτῆς καλύπτει σκότος προϊστορικῶν χρόνων. Καὶ εἰς αὐτὰ ἤδη τὰ ἀρχαιότατα αὐτῆς μνημεῖα ἐμφανίζεται εἰς τελειότητος βαθμὸν τοσοῦτον, ὡς τε πολλῶν χιλιοετηρίδων ἐκπαίδευσιν προϋποτίθησιν, ἔτι δὲ καὶ μετὰ πλούτου καὶ ἀφθονίας λέξεων κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἐξήσκησε καὶ ἐναυθῆ ἡ φύσις τὰ ἐαυτῆς δίκαια. Αἱ χῶραι, ἐν αἷς ἐπεκράτησεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐμφανίζουσιν ὑπερβάλλουσαν ποικίλιαν φαινομένων ἐδάφους καὶ κλίματος· ποῦ μὲν τραχὺ καὶ πετρῶδες ἔδαφος, ποῦ δὲ καρποφόρους καὶ καταφύτους πεδιάδας, ποῦ δὲ πολυκόλπους ἑκτάς καὶ διακλαδιζομένας σειρὰς ὀρέων, ποῦ δὲ ὀρεινὰς χώρας πλουσιῶν ἀνθουσῶν κοιλάδων.

Δημόσιον Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, Ἀθῆναι, ἔτος
Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνιάς.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα μετὰ τῆς Λατινικῆς ἀπετέλει μέρος τοῦ συμπλέγματος τῶν γλωσσῶν, ἃς καλοῦσι γλώσσας Ἰνδοευρωπαϊκάς, καὶ ὅπερ περιλαμβάνει πέντε ἑτέρους κλάδους τὴν Σανσκριτικὴν, τὴν Ζενδικὴν ἢ ἀρχαίαν Περσικὴν, τὴν Γερμανικὴν, τὴν Κελτικὴν καὶ Σλαβικὴν. Ἀπ' ἀρχῆς διεκρίθησαν τρεῖς διάλεκτοι λαλούμεναι ὑπὸ τῶν τριῶν φυλῶν Ἑλλήνων φερόντων τὸ ἑαυτὸν ὄνομα. Τὴν Αἰολικὴν, τὴν Δωρικὴν καὶ τὴν Ἴωνικὴν,

Α'. Αἰολικὴ. Οἱ Αἰολεῖς τὸ πρῶτον κατέλαβον τὴν Θεσσαλίαν Μετὰ τὸν Τρωικὸν πόλεμον, μετηνάστευσαν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἐπεμψαν ἀποικίας εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐκαλλιεργήθη καὶ πλησιάζει μᾶλλον τῶν ἄλλων τὴν Σανσκριτικὴν. Ἔχει δ' ὡσαύτως, ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρωματισμὸν καὶ τὴν κατάληξιν τῶν λέξεων, μεγάλην συγγένειαν πρὸς τὴν λατινικὴν. Διακρίνεται δι' ἀρχετυπίαν τινὰ καὶ ἀρχαιότητα, δι' εὐκαμψίαν καὶ εὐαρμοστίαν, ὡς καὶ δι' ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν λέξεων, θηρεύει τὸ πρᾶν καὶ χάριεν, χωρὶς νὰ κλίνη εἰς ὑπερβάλλουσαν μαλακότητα, ἐπιδιώκει τὸ τρυφερὸν καὶ ἡδύ, χωρὶς ν' ἀποβάλλῃ τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἔντονον. Ἐμφωνος δ' οὔσα καὶ μελωδική, δεικνύεται ἐσχηματισμένη ἰδίως διὰ τὴν ποίησιν καὶ μάλιστα τὴν λυρικὴν.

Β'. Δωρικὴ. Οἱ Δωριεῖς τὸ πρῶτον εἶχον ἐγκατασταθῆ ἔν τῇ κεντρικῇ Ἑλλάδι, ἥς μέρος διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς Δωριίδος. Μετὰ τὸν Τρωικὸν πόλεμον ἐπιδραμόντες κατέκτησαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ Μεσσηνίαν, κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην μετανάστευσιν τῶν φυλῶν, ἥτις καλεῖται καθόδος τῶν Ἠρακλειδῶν. Ὅπως οἱ Αἰολεῖς, ἐπεμψαν ἀποικίας εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐνθα ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Καρίας καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς νήσους, Ῥόδον, Μῆλον καὶ Κῶ. Ἰδρυσαν καθιδρύματα εἰς τὴν Θράκην, Κρήτην, Ἰταλίαν, Σικελίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ ἐν τῇ Ἀδριατικῇ. Ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος ἔχει μεγαλειτέραν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Ἴωνικῆς, διακρίνεται διὰ τὴν κλίσιν πρὸς τὰ πλατέα φωνήεντα *α* καὶ *ι*, καὶ

τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ α' εἶνε ἔμφανος καὶ ἔντονος ἠχῆσσα καὶ ὠδική, ἐπίσης ἀρμαδία πρὸς περιγραφὴν ποιμενικοῦ καὶ φυσικοῦ βίου, ὡς καὶ πρὸς τὸ σεμνοπρεπὲς ὕψος τῆς λυρικῆς ποιήσεως.

Γ'. Ἰωνικὴ. Οἱ Ἴωνες μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, οὓς αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, ὡς καὶ αἱ σχέσεις τῆς γλώσσης, τοὺς θεωροῦσιν ὡς ἀποτελοῦντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν, κατεῖχαν κατὰ πρῶτον τὴν Ἀττικὴν, τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου, μέρος τῆς νήσου Εὐβοίας καὶ τινὰς Κυκλάδας. Ἀποδιωχθέντες τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῆς Δωρικῆς εἰσβολῆς, ἀπεχώρησαν παρὰ τοῖς ἐν Ἀττικῇ ἀδελφοῖς αὐτῶν, ἐκεῖθεν δὲ, μέγα μέρος μετέβη ὅπως ἐγκαθιδρυθῆ εἰς τὰ κεντρικὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅστις ἔλαβεν ἔκτοτε τὸ ὄνομα Ἰωνία, καὶ πρὸς ὃν ἐνοῦνται αἱ γείτονες νῆσοι, Χίος καὶ Σάμος. Οἱ Ἴωνες ἱδρυσαν ἐπίσης ἀποικίας καὶ ἐν Σικελίᾳ καὶ εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος ἔχει ὡς χαρακτηριστικὰ τὴν γλυκύτητα τῶν συμφῶνων καὶ τὸ ἠχηρὸν τῶν φωνηέντων, δὲν ἀρέσκειται εἰς τὰ δασέα καὶ εἰς τὰς συναιρέσεις ἐπιζητεῖ τοὺς ῥέοντας καὶ ὑγροὺς ἤχους. Σήμερον οἱ γραμματικοὶ διακρίνουσι τρεῖς ποικιλίας ἐν τῇ Ἰων. διαλέκτῳ (1ον) τὴν ἀρχαίαν Ἰωνικὴν ἢ ἐπικὴν ἢ Ὀμηρικὴν διάλεκτον, καθόσον τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου εἶνε τὰ σπουδαιότερα ταύτης σωζώμενα μνημεῖα· 2ον) τὴν νέαν Ἰωνικὴν, τὴν γλῶσσαν τοῦ ποιητοῦ Ἀνακρέοντος, τοῦ ἱστορικοῦ Ἡροδότου, τοῦ ἱατροῦ Ἱπποκράτους· 3ον) τὴν ἀττικὴν διάλεκτον, ἣτις κατέστη πράγματι, ἕνεκα τῆς φιλολογικῆς καὶ πολιτικῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἀττικῶν, ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα· διαφέρουσα μόνον τῆς ἀττικῆς κατὰ ἐλάχιστον ἀριθμὸν τύπων εἴτινες οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ μεταλλαγὴ τῆς ἀληθοῦς καὶ κατὰ καθαρὰς ἀττικῆς. Ὅλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τῆς ἀττικῆς ἐποχῆς πεζοὶ τε καὶ ποιηταί, ἔκτος τοῦ Ἡροδότου καὶ Ἱπποκράτους ἐχρῆσαντο τῇ ἀττικῇ γλώσσῃ. Εἰς τὴν ἀμέσως περὶ ὅσον, οἱ ἱστορικοὶ Πολύβιος, Διόδωρος, Πλούταρχος, ὁ γεωγράφος Στράβων· ὁ ῥήτωρ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεὺς χρῶνται τῇ λεγομένῃ κοινῇ γλώσσῃ. Ἀλλὰ ἄλλοι τινὲς προσπαθοῦσι νὰ διατηρήσωσι τοὺς

τύπους τῆς καθαρᾶς διαλέκτου καλούμενοι ἕνεκα τούτου ἀττι-
κιστχί ὧν οἱ κυριώτεροι εἰσὶν ὁ ἱστορικός Ἄρριανός, ὁ ῥήτωρ
Λουκιανός, καὶ ὁ πολυγράφος Δίλιανός.

Διαιρέσεις τῆς Ἑλλ. φιλολογίας. — Παρὰ τοῖς
Ἕλλησι, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος, αἱ διαιρέσεις τῆς φιλολογίας ἀκο-
λουθοῦσι πιστῶς ἐκείνας τῆς πολιτικῆς ἱστορίας. Ἡ πρώτη περίοδος
εἶνε ἀξιοσημείωτος διὰ κινήσεις προόδους ἐκπολιτιστικῆς καὶ θρη-
σκευτικῆς μᾶλλον παρὰ ποιητικῆς· εἶνε ἡ ἐποχὴ τῆς ἰδρύσεως τῶν
κοινωνιῶν, τῆς κτίσεως πόλεων, νομοθετήσεως νόμων, καθ' ἣν αἱ
τοπικαὶ λατρεῖαι, ἐγκαθίστανται μετὰ τῶν δογμάτων αὐτῶν, τῆς
λατρείας τῶν, τῶν λειτουργιῶν τῶν, τῶν κανονικῶν ἑορτῶν. Οἱ
ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔχουσι κυρίως τὸν χαρακτῆρα προφη-
τῶν καὶ νομοθετῶν. Ἄλλως, τὰ πάντα εἶνε παράδοσις ἐν τῇ ἱ-
στορίᾳ αὐτῶν, τὰ ὀνόματά τῶν, αἱ περιστάσεις τῆς ὑπάρξεώς τῶν
ἀμφισβητοῦνται, τὰ ἔργα τῶν ἀναγνωρίζονται σήμερον ὡς ἀπό-
κρυφα. Ἰδοὺ διατί αὕτη ἡ ἀ. περίοδος συνήθως καλεῖται μυ-
θικὴ περίοδος.

Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὸν 9ον αἰῶνα Π. Χ. καὶ
τὸ ἀ'. ἡμισυ τοῦ ὀγδόου· εἶνε ἡ ἐποχὴ τῶν ἀπὸ κοινοῦ μεγάλων
ἐπιχειρήσεων, ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τῶν
Θηβαϊκῶν πολέμων, μέχρι τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπινό-
δου τῶν Ἡρακλειδῶν· εἶνε ὡσαύτως ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐμφανί-
ζονται τὰ μεγάλα ποιήματα ἅτινα ἰσοποιίας καλοῦσι. Παρὰ
τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ ποιήματα ὧν διετηρήσαμεν δύο ὥραϊα μνη-
μεῖα, ἐμφανίζονται ὡσαύτως ἰσοποιαὶ θρησκευτικαὶ καὶ διδακτι-
καὶ, προωρισμένα εἰς ὄρισμὸν τῶν παραδόσεων καὶ τῶν θρησκευ-
μάτων, καὶ νὰ χαράξωσι εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κανόνας τέχνης
ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ βίου. Αὕτη ἡ περίοδος καλεῖται π ε ρ ῖ ο δ ο ς
ἡ ρ ω ῖ κ ῆ ἢ ἐ π ι κ ῆ — Ἡ Τρίτη περίοδος, ἧτις ἐκτείνεται ἀπὸ
τῶν μέσων τοῦ 8ου αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 6ου (750—500)
παρουσιάζει χαρακτῆρα ὅλως διάφορον, καὶ κατὰ ταύτην ἐτι ἡ
φιλολογία εἶνε ἡ πιστὴ εἰκὼν τῆς κοινωνίας. Δι πόλεις ἰδρύνονται
ὀριστικῶς, αἱ μεγάλα νομοθεσίαι ἐμφανίζονται, ἀποικεῖται ἰδρύν-

Δημοσία Ἱστορική Εὐβλασθηκὴ καὶ 2

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Θεμητιῶνος
Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

ται ἐφ' ὄλων τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης, τὸ ἐμπόριον ἐνεργεῖται, οἱ τοπικοὶ πόλεμοι εἶνε πολυαριθμότεροι. Ἡ κίνησις δὲν ἀπολείπεται ὡσαύτως ἐν τῇ φιλολογικῇ ἱστορίᾳ. Ἡ ἐπική ποίησις ὑπῆρξε τὸ προνόμιον τῶν Ἰώνων, ἡ δραματικὴ ποίησις συνεκεντρώθη ἐν Ἀθήναις, ἢ ἐν τῷ μεταξὺ ποίησις τῆς ἐποχῆς ταύτης πανταχοῦ ἤκμασε, ἐπὶ τῶν δύο ἡπείρων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀσίας, ἐν τοῖς νήσοις, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας· τὰ ἔθνη τὰ μᾶλλον ἀπόκληρα, οἷα ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι, ἔχουσι καὶ αὐτὰ τοὺς ποιητάς των. Ὡς τὰ κράτη εἶνε κατατετημημένα καὶ ζῶσι μεμονωμένα, οὕτω καὶ ἡ ποίησις δὲν λαμβάνει πλέον ἀντικείμενα ἱστορικὰ καὶ μικροσκελῆ πλῆθη τοπικὰ καὶ συνηθέστερον προσωπικὰ τὴν ἐμπνεύσει, τὰ ζωηρὰ δὲ καὶ πολυποικίλα αὐτὰ ἄσπρα ἔχουσι ἐν γένει μικρὰν ἔκτασιν, εἶνε ἡ λυρικὴ περίοδος. — Ἡ τετάρτη περίοδος (500—300) εἶνε ἡ ἀττικὴ περίοδος, οὕτω καλουμένη, διότι ἅπαντα τὰ μεγάλα μνημεῖα ἅτινα τὴν ἀπαρτίζουσι λαμβάνουσι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀττικοῦ πνεύματος. Κατὰ τοὺς δύο τούτους γονίμους αἰῶνας τὸ θέατρον, ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία, ἡ εὐγλωττία ἀναπτύσσονται καὶ σχεδὸν συγχρόνως φθάνουσι εἰς τὴν τελειότητα. Ἡ πέμπτη π. ἡ περίοδος Ἀλεξάνδρου ἢ (ἀπὸ τὸ 300—146) παρατηρεῖ τὰ πρωτεῖα τῶν Ἀθηναίων μεταβαίνοντα εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἅπαντες οἱ συγγραφεῖς, καὶ οἱ ἐπιστήμονες τῆς νέας ταύτης περιόδου ἐγεννήθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἢ ἐβίωσαν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης ἔμνευε συνδεδεμένον μὲ τὸ ἐδικόν των. — Ἡ ἕκτη περίοδος ἡ γραικὸ ρωμαϊκὴ, ἥστινος τὸ ὄνομα ἀποδείκνυσι ἄρκετὰ τὸν χαρακτῆρα, ἐκτείνεται ἀπὸ 146—300 χριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἡ Ἑλλάς, ἥτις ἀπώλεσε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, φαίνεται ὡσαύτως ἀπολέσασα τὴν ἀρχαίαν μεγαλοφυΐαν της· μόνον τὰ εἶδη, τὰ ἥττον προσωπικὰ, ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ῥητορικὴ παράγουσι ἔργα διακεκριμένα καὶ ἕξια ὑπολήψεως· εὐτυχῶς κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τῆς περιόδου ταύτης, χριστιανικὴ ἐμπνευσις ἀνανεώ-

νει τὰς ψυχὰς καὶ γεννᾷ νέαν εὐγλωττίαν ἐμβαπτισμένη συγχρό-
νως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἀνατολικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ἡ ἑβδόμη καὶ τελευταία περίοδος, ἣτις παρατείνεται μέχρι τῆς
πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (300—1453), θὰ ᾔτο πτωχή,
παρὰ τὴν ἑκτασίαν της, ἐὰν ἡ ἀρχὴ δὲν ᾔτο ἀξιοσημείωτος διὰ τῶν
μεγάλων ὀνομάτων καὶ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς εὐγλωττίας τῶν
πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν καὶ ἡ Βυζαντινὴ περίοδος
ὑπάρχει ὕστερον, χωρὶς νὰ παραγάγῃ ἔργα ἀληθῶς ἀξιοσημείωτα,
ὅμως εἶνε ἀξία θαυμασμοῦ ἢ ζωτικότης γλώσσης ἥτις, ἐν τῷ μέσῳ
τῆς εἰσβολῆς τόσων λαῶν βαρβάρων τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατο-
κῆς, διατηρεῖται σχεδὸν ἀναλλοίωτος, καὶ φιλολογίας ἥτις, μέχρι
τῆς ἡμέρας τῆς ὀθωμανικῆς κατακτήσεως, παράγει χρονογράφους,
γραμματικούς καὶ πολυμαθεῖς.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Δημοσία Ιστορική Βιβλιοθήκη και
Μουσείο της Ελληνικής Σχολής Δημητσάνας.
Ιστορικό Αρχείο Γορτύνιας

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΜΥΘΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

§ 1. Χαρακτῆρες. Εἶπομεν ἤδη ἐν τῇ διαιρέσει τῶν περιόδων τοὺς χαρακτῆρας τῆς πρωτοθέτου ταύτης ἐποχῆς, ἧς δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὰ ὅρια. Οἱ ἀρχαῖοι τοὺς ποιητὰς τῶν πρώτων τούτων χρόνων ἐθεώρουν ὡς ὄντα ἱερά, ὡς διερμηνεῖς τῶν θεῶν, οἵτινες ἀπέσπων τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν δασῶν καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς τὸν κοινωνικὸν βίον. Τοῦτο συνάγει ὁ Ὅρατιος (Ποιητ. τεχν. 391) ἐκ τῶν μύθων οἵτινες περιβάλλουσι τὰ ὀνόματα τοῦ Ὀρφέως καὶ τοῦ Ἀμφίωνος. Ἐξημέρουν τὰ ἄγρια θηρία, τὰ δένδρα καὶ οἱ βράχοι ἐλάμβανον εὐαισθησίαν ἐκ τῶν ἁσμάτων των, τὰ τεῖχη ἀνυψοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν ἐν τῷ ἤχῳ τῆς λύρας των· ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ ἄνθρωποι, μέχρι τότε διεσκορπισμένοι, συνηνώθησαν περὶ αὐτοὺς, ἀπέβαλλον ὡς ἐκ τῆς ἐπιρροῆς των τὴν ἀγριότητα ἐκείνην, ἧτις τοὺς καθίστα ὁμοίους τοῖς θηρίοις, ἔκτισαν πόλεις καὶ ὑπετάγησαν εἰς νόμους πολιτικούς καὶ θρησκευτικούς, ἀποτελέσαντες τέλος πολιτείας.

Ἡ ἐκπολιτιστικὴ αὕτη ἀνάπτυξις ἔσχε τὴν ἑδρὰν αὐτῆς κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος. Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Πιερίας, τοῦ χωρίζοντος τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, προσδιορίζεται ἐκεῖ ἡ γέννησις τῶν Μουσῶν· εἶνε ὁ τόπος τῶν διασημοτέρων ποιητῶν, Ὀρφέως, Μουσαίου, Εὐμόλπου, καὶ τῶν τούτου ἀπογόνων τῶν Εὐμολπιδῶν. Ἐπειτα οἱ κάτοικοι τῆς Πιερίας ἐπεκτείνονται μέχρι τῆς Φωκίδος, τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Ἀττικῆς· ἐκ τοῦ ὄρους τῆς Πιερίας αἱ Μοῦσαι καταβαίνουν ἐπὶ τοῦ Παρνασοῦ, ὅπου ὁ πατὴρ αὐτῶν Ἀπόλλων ἔχει τὸν ναόν του, εἰς Παγασὰς ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐπὶ τοῦ Ἐλικῶνος, ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Παμμίσου καὶ τοῦ Ἴλισσοῦ, τ. ἔ. ἡ κίνησις μεταδίδεται ἀπὸ τοῦ βορρᾶ εἰς τὴν μεσημβρίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλα ὀνόματα καὶ ἄλλαι

ἐναμνήσεις συνδέονται πρὸς τὴν Κρήτην καὶ πρὸς τὴν Δῆλον. τὴν ἱεράν νῆσον τοῦ Ἀπόλλωνος, εἴτε διότι αἱ χῶραι αὐταὶ ὀφείλουσι τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἡπειρον, εἴτε διότι ἔλαβον τοῦτον ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὰ συμπεράσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης οὐ μόνον ἐκ τοῦ Βορρᾶ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Μεσημβρίας αἱ ἀρειαναὶ μεταναστεύσεις μετέδωκαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν· αὐταὶ μετεκόμισαν ἐκ τῆς ἄνω Ἀσίας τὰ ἱερά ἐκεῖνα ἄσματα ἢ ὕμνους, οἵτινες φαίνονται ὅτι εἰσὶν ἡ μόνη ποίησις τῶν πρώτων τούτων χρόνων καὶ οἵτινες ἔχουσιν ἀπείρους ὁμοιότητας μὲ τούς τῶν Βέδα, ἱεροῦ βιβλίου τῶν Ἰνδῶν. Οἱ Ἰνδικοὶ ὕμνοι παρέσχον βεβαίως εἰς τὴν πρώτην ποίησιν τῶν Ἑλλήνων ἰδέαν πολὺ ἀκριβεστέραν ἢ ἡ συλλογὴ τῶν Ὀρφικῶν ποιήσεων, ἔργον τῶν Ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν, συνθεθέντων πιθανῶς εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἀναμφιρῆστως οἱ ποιηταὶ οὗτοι εἶχον ἀναζητήσει εἰς τὰ θυσιαστήρια τῆς Ἑλλάδος τινὰ ἐκ τῶν λειτουργικῶν ἄσμάτων, ἀλλ' εἶνε βέβαιον ὅτι παραδόξως τὰ μετεμόρφωσαν ὅπως τὰ ἀντιτάξωσιν εἰς τὸν χριστιανισμὸν εἰσαγαγόντες ἐν αὐτοῖς ἠθικὴν καὶ διδάγματα πολὺ ἀνώτερα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας αὐτῶν τῶν μυστηρίων.

§ 2. **Κυριώτερα ὀνόματα.** Εἰς τὴν πρώτην περίοδον καταλέγομεν ἤδη ὀνόματα, ἅτινα εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀλληγορικῶς διηγούμενοι σύναμα καὶ τινα γεγονότα, ἅτινα φαίνονται μᾶλλον μυθώδη ὡς καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Λίνος. Ὁ Λίνος μυθολογεῖται ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς μούσης Οὐρανίας, καὶ ὅτι ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἐν ποιητικῇ πάλῃ. Οὗτος εἶνε ἐν τῶν θρηνητικῶν ἄσμάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀναφερομένων, ὡς δηλοῖ καὶ τὸ ὄνομα Αἴλινος· ἦτοι Αἴ! Λίνος! οἶτος! Ταῦτα εἶνε εἰκόνες καὶ οὐχὶ ἀλήθειαι, διότι ἐν τούτῳ δὲν ἐθρήνουν τὸν Λίνον αὐτόν, ἀλλὰ τὴν ἀκμάζουσαν ὥραν τοῦ ἔτους, τὸ ἔαρ τὸ ποθητόν, οὐ τὸ κάλλος καταμαραινουσι τὰ θερινὰ καύματα. Αὐτὸ τὸ ἔσμα, τὸν Λίνον, ᾄδει

παῖς, ὅστις κρούει κιθάραν· αἱ δὲ πάρθενοι καὶ νεανίσκοι κομίζουσι ἐντὸς κοφίνων τὰς σταφυλὰς ἐπόμενοι τῷ ἄσματι τοῦ παιδὸς εὐρύθμῳ ποδὶ καὶ ἐπιφωνοῦντες:» Αἶ, αἶ, Λίνε!

Ὀρφεύς. Λέγεται ὅτι οὗτος ἦ-ον υἱὸς τοῦ Οἰζήρου, βασιλέως τῆς Θράκης καὶ τῆς μούσης Καλλιόπης, ὁ ἀξιολογώτατος τῶν ποιητῶν, ὅστις ἄδων καὶ κρούων τὴν λύραν αὐτοῦ ἔθελγε καὶ προσεῖλκυε τὰ ἄγρια θηρία, καὶ αὐτοὺς μάλιστα τοὺς ὑπογίους θεοὺς κατέπεισεν, ἵνα ἀποδώσωσιν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀποθανούσαν αὐτοῦ σύζυγον Εὐρυδίκην. Μετὰ ταῦτα ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς θεμελιωτῆς θρησκευτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς αἵρέσεως, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέδωκαν αὐτῷ διάφορα ποιήματα συγγραφέων, πολὺ μεταγενεστέρων, ἅτινα ἔκρινον σύμφωνα πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Τινὰ τῶν ποιημάτων τούτων διεσώθησαν, οἷον τὰ Ἀργοναυτικά, κλ.

Μουσαῖος. Τὸνομα τοῦ Μουσαίου δηλοῖ ἄνδρα ὑπὸ τῶν Μουσῶν ἐμπνεόμενον, λέγεται ὅτι ἐποίησεν ὕμνους εἰς τὴν Δήμητρα ἐν τῇ Ἀττικῇ. Τὰ περὶ αὐτοῦ εἰσὶ σκοτεινά.

Εὐμόλοπος Θράξ, κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν, ὅπερ διέτριβε περὶ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος, κατὰ δὲ τὴν ἱστορικὴν ἐποχὴν ἦτο περιβεβλημένος τὸ σεμνότατον ἀξίωμα τῶν ἱεροφαντῶν.

Χρυσόθεμις Κρής τὸ γένος, ὅστις ἔφαλε τὸν πρῶτον Νόμον εἰς τὸν Πύθιον Ἀπόλλωνα, ἐνδεδυμένους τὴν ἱεράν ἐκείνην εὐπρεπῆ στολήν, ἣν ἐφόρουσιν οἱ κιθαρωδοὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Πυθίων.

Ὡλήν καταγόμενος ἐκ Λυκίας, οὗτινος ἐσώζοντο παντοῖοι ὕμνοι ἐν Δήλῳ, περιέχοντες παραδοξοτάτας μυθολογικὰς παραδόσεις, καὶ ὀνόματα θεῶν δηλωτικώτατα.

Πάμφης Ἀθηναῖος, οὗτινος οἱ ὕμνοι ἐφάλλοντο ἐν τοῖς Ἐλευσινίαις ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ γένους τῶν Λυκομηδῶν.

Φιλάμμων, οὗ τὸ ὄνομα ἐκλείζετο περὶ τὸν Παρνασσὸν καὶ τοὺς Δελφοὺς. Εἰς τοῦτον ἀπέδιδον καὶ τὴν πρώτην σύστασιν ἐν Δελφοῖς τῶν παρθενικῶν χορῶν, οἵτινες ὕμνον τὴν γέννησιν τῆς

Λητούς καὶ τῶν παίδων αὐτῆς. παραλείπομεν τοὺς λοιπούς.

§ 3. Καὶ παρ' Ὀμήρῳ δὲ μνημονεύονται αἰοῖδοί, οἵτινες ἔδοντες ἐν ταῖς συμποσίοις ἐπικά ποιήματα ἠΰφραϊνον καὶ ἔτερπον τοὺς συνδαιτυμόνας, οἷος ὁ Δημόδοκος παρὰ τοῖς Φαίαξι καὶ ὁ Φῆμιος παρὰ τοῖς μνηστῆρσι τῆς Πηνελόπτης. Παραλλήλως τῇ ἀναπτύξει τῶν μύθων ἐποιοῦντο μικρά τινα ἔσματα, ἅπερ οἱ ἀποικοῦντες μεθ' ἑαυτῶν παρέλαβον καὶ ὧν τὰ ὀνόματα ἐγνώσθησαν ἀνωτέρω. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ τοιοῦτοι ποιηταὶ εἶνε μεταγενέστεροι τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου (2, 52), οἱ δὲ κριτικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπέδειξαν, ὅτι οὐδὲν γνήσιον ποίημα ἀρχαιότερον τοῦ Ὀμήρου περιῆλθεν εἰς αὐτούς. Ἄλλ' ἐὰν δὲν περιεσώθησαν ποιήματα ἀρχαιότερα τοῦ Ὀμήρου δὲν πρέπει νὰ ὑποθεθῇ ὅτι τοιαῦτα δὲν ὑπῆρχον· καὶ ὀρθῶς εἰλάζει ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ. 4, 8) ὅτι προομηρικοὶ ποιηταὶ ἦσαν πολλοί, διότι καὶ ἡ ποίησις εἶνε πνευματικόν τι ἐνστικτον. Ἡ Ὀμηρικὴ ποίησις προϋποθέτει ἀτελεστέραν τινὰ ποίησιν πρὸ αὐτῆς. Διότι καὶ ἡ ἀτέλεια τῆς ναυτιλίας ἐγένετο πρόξενος ποιητικωτάτων πλανῶν, καὶ ἡ φύσις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἦτο τοιζύτη, ὥστε εὐθὺς ἠδύνατο νὰ παρασχη ὕλην εἰς τὴν ποίησιν· π. χ. αἱ μάχαι τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον μονομαχίαι, ἐν αἷς ἡ ἀτομικὴ ἀνδρεία διαλάμπει καὶ χαρακτῆρες διαγράφονται. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ κλίῃη του ἀκούει τὰς πράξεις τῶν Ἀχαιῶν ἀδομένας ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαίακων, ὁ Φῆμιος μετὰ 10 ἔτη ἄδει ἐν τῇ Ἰθάκῃ τὴν οἰκτρὰν νύκτα τῶν πορθητῶν τὰς Τροίcas. Τὴν ὑπαρξιν προομηρικῆς ποιήσεως μαρτυρεῖ καὶ ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ὁμιλῶν περὶ θεῶν καὶ πολλῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ εὐγενῶν οἰκῶν πρὸ πολλοῦ γνωστῶν καὶ πολυθρυλλήτων, οὐχὶ δὲ ὀρθῶς ὁ Ἡρόδοτος ἐπίστευεν, ὅτι Ὀμηρος καὶ ὁ Ἡσιόδος ἐποίησαν τοῖς Ἑλλήσι τὰς μορφὰς καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν θεῶν (2, 93), διότι ὁ Ὀμηρος ἀπεικονίζων τὸν Ἀγαμέμνονα παραβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν Ἄρην, τὸν Δία καὶ τὸν Ποσειδῶνα (Ἰλ. Β. 477). Ὁ ποιητὴς δὲν ἠδύνατο ποτε νὰ παραβιχθῇ τὸν ἥρωα πρὸς τοὺς θεοὺς τούτους, ἂν αἱ μορφαὶ αὐτῶν δὲν ἦσαν γνωσταὶ ἐξ ἄλλων ποιητῶν προγενεστέρων.

"Ὅπως δὴ ποτε οἱ ἀοιδοὶ ἦσαν οἱ ἐμπειρότεροι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς καὶ ἀπήγγελλον ἀπὸ μνήμης τοῦλάχιστον τοὺς εὐκρινεστέρους τῶν μύθων.

§ 4. **"Ἄσματτα τοῦ λαοῦ.** Ὁ Λίνος πρὸ βλ. § 2.

Ἵμεναίος. Οὗτος εἶνε ἀρχαιότατος, εἶνε φαιδρὸν γαμήλιον ἄσμα, ὅπερ περιγράφουσι οἱ δύο ἀρχαιότατοι ποιηταί, ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀσπίδι τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ ὁ Ἡσίοδος ἐν τῇ τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὸν Ἡσίοδον ἐν τινὶ πόλει εὐπύργῳ, ἧς οἱ κάτοικοι εἶνε δεδομένοι εἰς εὐθυμίας καὶ χοροὺς, οἱ μὲν νέοι ἄγουσιν ἐπὶ εὐτρόχου ἀμάξης τὴν νύμφην πρὸς τὸν γαμβρόν, ὁ Ὑμέναιος ἀντηχεῖ, καὶ ἐκ τῶν λαμπάδων ἅς φέρουσι θεράποντες σελαγίζει λάμπεις πολλή. Αἱ δὲ παρθένοι, αἱ ἐξάρχουσαι τοῦ ὕμεναίου, βαίνουσι πρὸς τὰ πρόσω χάριν καὶ ἀγλαίαν ἀπαστράπτουσαι ἔπονται δὲ τοῖς νέοις καὶ ταῖς νέαις δύο χοροὶ παίζοντες, ὧν ὁ μὲν ἐκ νέων συγκροτούμενος ἄδει πρὸς τὴν λιγυρὰν σύριγγα ἄσμα μαλακόν, ὁ δὲ συγκροτούμενος ἐκ παρθένων ὀρχεῖται πρὸς φάρμιγγα. (1)

Παιάν. Οὗτος εἶνε ἄσμα ἱερὸν καὶ χαρμώδουν εἰς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀδόμενον κατ' ἀρχάς, οὗ ὕμνον τὴν θεότητα καὶ τὸ κράτος, ὅτε μὲν ἐπικαλούμενοι τὸν θεόν, ἄλλοτε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ. Διότι δὲν ἦτο μόνον ἄσμα δηλωτικὸν πίστεως καὶ ἐλπίδος, ἣν εἶχον οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτῶν διὰ τὴν νίκην ἢ τὴν ἐκ τοῦ κινδύνου σωτηρίαν. Ὁ Παιάν ἐψάλλετο ὑπὸ πολλῶν, ἀλλ' εἰς ἐξῆρχε τῆς ᾠδῆς ἐψάλλον δὲ ἢ καθήμενοι παρὰ τράπεζαν ἢ προβαίνοντες ἐν πομπῇ.

Ὁ Θρήνος εἶνε παλαιότατος καὶ ἤδη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου διεξήγετο οὕτω ἐκάθιζον ἀοιδούς παρὰ τὴν κλίνην, ἐφ' ἧς προΐκειτο ὁ νεκρός, καὶ οἱ μὲν ἀοιδοὶ ἐξῆρχον τοῦ θρήνου, ὠλοφύροντο δὲ αἱ γυναῖκες. Ἐν ταῖς ταφαῖς τοῦ Ἀχιλλέως ἐξάρχουσι τοῦ θρήνου αἱ Μοῦσαι αὐταὶ ἀντὶ τῶν ἀοιδῶν, ἀμειβόμεναι ἀλλήλαις, ἐπωλοφύροντο δὲ αἱ Νηρηίδες, αἱ ἀδελφαὶ τῆς Θέτιδος.

1) Περὶ Ἰλ. Σ. 492—95 καὶ Ἡσιόδ. ἀσπ 2.1—80.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΠΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

§ 5. Ἡ ἐπική ποίησις, εἶνε ποίησις ἐξ ἀντικειμένου, διότι ἀντιλαμβάνεται τοῦ ἐξωτερικῶς δεδομένου καὶ παρὶστέ αὐτὸ πάλιν ἐν ἐξωτερικῇ κατ' αἰσθησιν μορφῇ. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς ἄτομον καὶ ἔθνος, εἶνε κατ' ἀρχὰς παραδεδωμένος εἰς τὰς τῶν αἰσθήσεων ἐπιρροὰς καὶ ἐντυπώσεις, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ἐπική ποίησις εἶνε ὁ πρῶτος σταθμὸς εἰς ἔθνος φυσικῶς ἀναπτυσσομενον. Ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται ἰσχυρότατα τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθημάτων καὶ τούτου ἕνεκα ἡ ἐπική ποίησις ἔχει παιδικὴν ἀπλότητα καὶ ἀφέλειαν. λεπτὰς πνευματικὰς ἰδέας δὲν ἔχει νὰ ἀναπτύξῃ ἐξ ἐναντίας, δυνάμεις, περιουσία, κάλλος τῆς φύσεως παρίστανται ὑπὸ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἰσχυρότατα· διὸ ἀντικείμενον αὐτῆς εἶνε ἡ φύσις καὶ αἱ ἀνθρώπινα πράξεις ὡς εἶνε δεδομένα διὰ τῆς αἰσθήσεως ἢ παραδόσεως.

Βεβαίως δύναται νὰ παραστήσῃ ἡ ἐπική ποίησις καὶ αἰσθηματά, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον, ἅτινά εἰσιν ἐξωτερικῶς δεδομένα, δηλ. τὰ κατ' αἰσθησιν ἀντικείμενα. Ἐντεῦθεν ἐνότης μεγάλη δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν. Διότι ἡ ἐνότης τοῦ διανοήματος ἀρμόζει πλεῖον εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν ἢ εἰς τὸ ἔπος. Τὸ ἔπος ἔχει μόνον τὴν ἱστορικὴν τοῦ γεγονότος ἐνότητα. Ταύτης τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ὑπάρχουσι μεγάλα καὶ πολλὰ ἐμφανεια ἢ κύρια διαφοραὶ, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς φύσεως τῆς ὕλης ἢ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν χρόνων, ἢ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν φυλῶν τοῦ ἔθνους, ἢ τέλος καὶ ἐκ τῆς ἀτομικότητος τοῦ ποιητοῦ· ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν διαφορῶν προέρχονται καὶ τινὰ κύρια εἶδη τῆς ἰωνικῆς ποιήσεως.

Ἡ ὕλη τῆς ἐπικῆς ποιήσεως εἶνε φύσις καὶ ἱστορία, δύναται δὲ τις τὴν φύσιν νὰ παρατηρήσῃ μυθικῶς καὶ νὰ πραγματευθῇ αὐτὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Καὶ οὕτω γεννῶνται οἱ περὶ θεῶν μῦθοι μετὰ θεογονίας καὶ κοσμογονίας. Δύναται τις νὰ παρα-

στήση μυθικῶς τὴν ἱστορίαν καὶ οὕτω γεννῶνται οἱ περὶ τῶν ἡρώων μῦθοι, ἢ τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος, ἢ νὰ ποιήσῃ αὐτὴν ἀντικείμενον τοῦ ἔπους καὶ ἐπομένως νὰ τὴν πραγματευθῇ ὡς ἔπος, ἢ τέλος νὰ θεωρήσῃ τὴν φύσιν, περιγράφων μόνον αὐτὴν, καὶ τοῦτο εἶνε περιγραφή τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὁ ἀνθρώπινος βίος δύναται νὰ ἐξετασθῇ φιλοσοφικῶς καὶ ἐξ ἐπικῆς ἐπόψεως καὶ οὕτως νὰ γείνη ἀντικείμενον τοῦ ἔπους. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ φύσις παρατηρούμενη οὐχὶ μυθικῶς, ἀλλὰ φιλοσοφικῶς, ἀποβαίνει φιλοσοφικὴ θεωρία τῆς φύσεως. Τέλος δύναται τις νὰ παραστήσῃ καὶ τὸ ἱστορικὸν φιλοσοφικῶς ἐξ ἐιδικῆς ἐπόψεως καὶ οὕτω γεννῶνται τὰ διαφορα εἶδη τῆς ποιήσεως.

§ 6. **Ἡρωϊκὸν ἔπος.** Τὸ ἔπος γενικῶς διαιρεῖται εἰς δύο μερικώτερα εἶδη, τὸ ἡρωϊκὸν καὶ τὸ διδακτικόν, ἐξ ὧν τὸ μὲν ὑπάγεται εἰς πάντας τοὺς νόμους τῆς ἐποποιίας, τὸ δὲ μετέχον τῆς τε ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως, ἀποτελεῖ μεταβατικὴν τινα ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἕτερον εἶδος. Τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος λαμβάνει τὴν ὕλην ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀφηγεῖται δηλ. ὁ ἐπικός ποιητὴς τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τῶν ὁρώντων προσώπων μῆτε τὰ ἴδια πάθη ἐκφράζων, μῆτε βαθύ βλέμμα εἰς τὰ πόρρω αἴτια ῥίπτων, μῆτε τοὺς μίτους τῆς ἀνθρωπίνης τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπίνων περιπετειῶν παρακολουθῶν, ἀλλ' ἐν ἡρεμίᾳ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀφήγειται ταῦτα, ἔχων συνείδησιν καθαράν, ὅτι τὰ ἰσоруόμενα εἶνε παλαιὰ καὶ ὅτι αὐτὸς ἀπώτατα ἀπέχει τῶν γεγονότων. Γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους εἶνε ὁ Ὅμηρος τοῦ ὁποίου τὰ ποιήματα τοσοῦτον ἡμαύρωσαν τὰ τῶν προγενεστέρων ὥστε ταῦτα ἐντελῶς ἐξέλιπον. Τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος, ὅπερ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔπος δύναται νὰ κληθῇ, ἔχει ὡς ὕλην τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ παρελθόντος ὅπερ διετηρήθη ἐν τοῖς μύθοις.

§ 7. Ἡ Ἑλλάς αἰεὶ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῇ νηπιακῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ, ἐν ἣ ἡ δημιουργικὴ δύναμις ἐνεργεῖ ὡς ἐκλεκτικὴ, παρήγαγε πλουσιωτάτην καὶ καλλίστην μυθικὴν ὕλην, ἥτις εἶνε τὸ ἄριστον προϊόν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τὴν περιοχὴν, τὸ στοργγύλον καὶ τὸ κάλλος διακρίνονται τρεῖς μεγάλοι καὶ εἰδικοί κύκλοι.

ὁ Ἀργοναυτικός, ὁ Θηβαϊκός, ὁ Τρωϊκός. Περὶ τὸν τελευταῖον ἠσχολήθησαν οἱ πλείστοι καὶ ἄριστοι ἐπικοί ποιηταί. Ὅτι ὁ μῦθος δὲν εἶνε ἔργον ἐνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ· ἀλλὰ ζητεῖται μόνον ἂν ὑπάρχῃ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἢ εἶνε πλάσμα. Ὁ Ἀγγλος ἱστορικὸς Grotte διαιρεῖ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν εἰς δύο· εἰς τὴν πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων καὶ εἰς τὴν μετ' αὐτάς. Ἐκείνην μὲν θεωρεῖ ὡς ὑψηλὸν προῖον τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας, ταύτην δὲ ὡς πραγματικὴν γνώμην. Τοῦτο ὅμως φαίνεται ὀλίγον τολμηρὸν, διότι κατὰ τὴν κρίσιν τῶν σπουδαιοτέρων φιλολόγων, ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, οὔτε εἶνε, οὔτε δύναται νὰ ἦνε πλάσμα, ἀλλὰ γεγονός, ὅπερ ἦτο βαθύτατα ἐρριζωμένον ἐν ταῖς καρδίαις πάντων τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο παραδέχονται, ὅτι ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν μύθοις, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῇ Ἰλιάδι, ὑπάρχει μίγμα ψεύδους καὶ ἀληθείας. Τοῦτο δεῖκνυται καὶ ἐκ τῶν τοπογραφικῶν παρατηρήσεων τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου. Τοῦναντίον ἡ μυθικὴ ὕλη τῆς Ὀδυσσεΐας δύναται νὰ παρέχῃ πλείονα πλάσματα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ διακοσμησαντος τοὺς μύθους. Οὗτος ἐπὶ τινα χρόνον κατεκοσμεῖτο καὶ εἰς μικρὰ ἄσματα ἐμορφῶτο. Οἱ Δωριεῖς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐδίδαξαν τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ οὗτοι τοὺς Ἴωνας οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν· ἐπειδὴ δ' αὕτη ἦτο λεπτόγεια ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσιν ὑπὸ τὸν Κοδράτην Ἀνδροκλήν, οἵτινες μετὰ Βοιωτῶν, Εὐβοέων, Φωκαέων, Πελασγῶν κλ. ἀπέκησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας ὅπου διὰ τῆς πονηρίας καὶ τῆς βίας κατέβαλον τὰς πέριξ χώρας. Οὗτοι ὡς ἀποικοὶ ὤφειλον πολὺ πλείονα νὰ διαπράξωσιν· ἀλλὰ τὴν ἔμφυτον αὐτῶν περιέργειαν καὶ εὐκαμπίαν ηὔξησαν ἔνθεν μὲν ὁ εὐρύς καὶ λαμπρὸς τῆς Ἰωνίας οὐρανός, ἔνθεν δὲ τὸ δυσχερὲς τῆς ἀποικίας ἔργον· ἡ δὲ περιέργεια αὐτῶν δὲν ἐτράπη εἰς τὸ πόρρω κείμενον Τρωϊκὸν πεδῖον καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὅτι ὁ Τρωϊκὸς μῦθος μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀνεπτύχθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Ὀμήρου.

§ 8. Ποῦ καὶ πότε ἐγεννήθη ὁ ὑφιπέτης τοῦ Διὸς καὶ τῶν Ὀλυμπίων ἀετός, ὁ ἀναδραμῶν εἰς ὕψος ἐκ τῶν πυκνοφύλλων ὀχθῶν τοῦ Μέλητος, ὁ μεσουρανήσας ὑπεράνω τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Χίου ὁ ἀθάνατος ποιητῆς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ὁ Ὀμηρὸς δὲν ἦτο οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀκριβῶς γνωστόν. Ἔθεν καὶ διημφισβήτουν ἑπτὰ πόλεις τὴν τιμὴν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πατρίς αὐτοῦ, ὡς δηλοῖ καὶ τόδε τὸ δίστιχον

Ἐπτα πόλεις νάρνεντο σφῆν διὰ ρίζαν Ὀμήρου
Σμύρνα, Χίος, Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Ἀλλὰ τὰς δικαιωτέρας ἀπασῶν ἀξιώσεις ἔχει ἡ Σμύρνη κατὰ τὴν γενεαλογίαν· διότι λέγεται υἱὸς τοῦ παρὰ τῇ Σμύρνῃ ποταμίου θεοῦ Μέλητος καὶ τῆς νύμφης Κρηθίδος, ὅπερ δηλοῖ ἄνδρα ἀγνώστου καταγωγῆς ἕνεκα τῆς πολυχρονιότητός του· περὶ δὲ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔζη ὑπάρχει μεγίστη διαφωνία. Καὶ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης καὶ Ἀρίσταρχος λέγουσιν ὅτι ἔζη 140 ἢ 150 ἔτη μετὰ τὰ Τρωϊκά, ὁ δὲ Πορφύριος 275, τὸ Πάριον χρονικὸν 277 καὶ ὁ Ἡρόδοτος 400 μετὰ τὰ Τρωϊκά· ἀλλὰ κατὰ τοὺς πιθανωτάτους λόγους πρέπει νὰ τεθῆ μεταξύ τοῦ 900 καὶ 1000 π. Χ. ἔτους. Περὶ δὲ τοῦ βίου αὐτοῦ οὐδὲν βέβαιον καὶ σαφές γνωρίζομεν. Ἡ παράδοσις, ὅτι αὐτὸς ἦτο τυφλός, δύναται νὰ θεωρηθῆ παιδιὰ μᾶλλον ἢ σπουδαιολογία, διότι ὁ τυφλὸς δὲν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ περὶ χρωμάτων καὶ νὰ κάμῃ τόσον λεπτὰς περὶ αὐτῶν διακρίσεις. Λέγεται ὅτι ἀπέθανεν ἐν Ἴω, ἔνθα πλεύσας ἐκ Χίου, ἕνα εἰς τὰς Ἀθήνας μεταβῆ, καὶ ἐτάφη ἐν πομπῇ μεγάλη ὑπὸ τῶν Ἰήτων, οἵτινες καὶ μνημεῖον ἀνεγείραντες ἐπέγραψαν αὐτῷ τὸ ἐλεγεῖον τόδε.

Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει,
ἀνδρῶν ἥρῶων κοσμητόρ. θ. ἑ. ν. Ὀμηρον."

§ 9. Ἀνάλυσις Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας. Αἱ δύο αὐταὶ μεγάλαι ἐποποιίαι, αἵτινες ἀποδίδονται τῷ Ὀμήρῳ ἢ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια διαιρεῖται ἑκατέρα εἰς 24 βιβλίου.

Α'. Καὶ ἡμὲν Ἰλιάς, τὸ ἀρχαιότερον, τραχύτερον καὶ ἀρρενω-
 πότερον τῶν δύο ἡρωϊκῶν ἄσμάτων, δὲν πραγματεύεται περὶ ὄλο-
 κλήρου τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀλλὰ μόνον ἐπεισδιδόν τι ἐκ τοῦ δε-
 κάτου αὐτοῦ ἔτους· δὲν περιλαμβάνει πλέον τῶν 51 ἢ 53 ἡμερῶν
 ἀγῶνας(1). Ἡ ὑπόθεσις ἔχει οὕτω. Ὁ Ἀχιλλεὺς μνηστῆς, διότι
 ὁ Ἀγαμέμνων ἀφῆρσεν αὐτὸν τὴν ὠραίαν αἰχμάλωτόν του Βρη-
 σιίδα, ἀπομακρύνεται μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Μηρμιδόνων ἀπὸ τοῦ
 πολέμου, ἀφ' οὗ πρότερον ἠνχῆθη διὰ τῆς μητρὸς του Θετίδος πρὸς
 τοὺς θεοὺς νὰ ἐκτίσῃ βαρέως ὁ Ἀγαμέμνων καὶ οἱ λοιποὶ Ἀχαιοὶ
 τὴν δεινὴν ταύτην εἰς αὐτὸν ὕβριν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, ἀλλ' ἐν
 μέρει μόνον, διότι ἄπληκτοι οἱ θεοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι, αἱ μὲν τοὺς
 Ἀχαιοὺς προστρατεύοντες, οἱ δὲ τοὺς Τρῶας. Οἱ Ἀχαιοὶ ἔνεκα τῆς
 θεοῦθεν μάλιστα τροπῆς τῶν πραγμάτων ἠττώνται ἀλλεπαλλή-
 λως, μέχρις οὗ οἱ Τρῶες κατατροπώσαντες αὐτοὺς καὶ καταδιώ-
 ξαντες εἰς τὸ παραθαλάσσιον στρατόπεδόν των, εἰσβάλλουσιν εἰς
 κῦτόν, καὶ ἀπειλοῦσι νὰ ἐμπρήσωσι τὰ πλοῖα αὐτῶν. Ὁ Ἀχιλλεὺς
 παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος νὰ παύσῃ μνησικακῶν καὶ νὰ
 βοηθήσῃ τοὺς δεινῶς καταπονουμένους Ἀχαιοὺς, ἀρνεῖται, μόνον
 συναινεῖ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν φιλτατόν αὐτῷ Πάτροκλον τὴν
 θεότευκτον πανοπλίαν του, δι' ἧς οὗτος νικᾷ μὲν τοὺς Τρῶας ἀλλὰ
 φονεύεται. Ὁ φόνος τοῦ ἐπιστηθίου καὶ ἡγαπημένου φίλου θέτει πέ-
 ρας εἰς τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλεῦς, ὅστις τότε ἀναλαμβάνει τὸν
 ἀγῶνα καὶ παρηνθὺς ἐπέρχεται ἄκρα τροπὴ εἰς τὰ πράγματα,

(1) Ἰδοὺ πῶς λογαριάζονται αἱ 51 ἡμέραι· τὴν α'. ἡμέραν ὕβριζεται
 ὁ Χρῦτης· τὴν β'. ὕβριζει ὁ Ἀγαμέμνων τὸν Ἀχιλλεὺς· δώδεκα ἡμέρας
 ὕστερον (α, 493, i. εἰσεσι ἡ Θετις, ζητοῦσα ἐλδοικησίν· τὴν ἐκόλουθον ἡμέ-
 ραν κγ', συγροτεῖ ὁ Ἀγαμέμνων μάχην· τὴν κδ'. θάπτονται οἱ νεκροί·
 τὴν κε. γίνεται δευτέρα μάχη· τὴν κς'. ἡ τρίτη μάχη· τὴν κζ'. διαλ-
 λάσσεται ὁ Ἀχιλλεὺς πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα, καὶ συνάπτεται ἡ τετάρτη
 μάχη· τὴν κη. γίνεται ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Πάτροκλου, τὴν κθ'. τελου-
 νται ἀγῶνες εἰς τιμὴν τοῦ Πάτροκλου· ιβ'. ἡμέρας μετὰ σειράν, ἐπομέ-
 νως ἄχρι μβ., σύρεται τοῦ Ἑκτορος ὁ νεκρὸς· κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν
 γίνονται οἱ θεοὶ κοινωνοί· ὁ Πρίαμος ἐξαγοράζει τοῦ υἱοῦ του τὸν νεκρὸν,
 τὸν ἐνταφιάζει μετὰ δώδεκα ἡμέρας.

διότι οἱ Ἕλληνες νικῶσιν, οἱ δὲ Τρῶες νικῶνται καὶ κατατροπῶνται. Ὁ φόνος τοῦ Ἑκτορος, τοῦ ἀρίστου υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῶν Τρῶων Πριάμου καὶ προμαχοῦ τῆς Τροίας, κορηνύει τὴν ὀργὴν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ προηγορεῖ ὁπωσοῦν τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατρόκλου πένθος του. Ἐνταῦθα ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ τὸ ἔπος, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἐπιθυμῶν νὰ καθησυχάτῃ τὴν ἐξηρηθισμένην ψυχὴν τοῦ ἄκροατοῦ παρισάγει τὴν κηδεῖαν τοῦ Πατρόκλου, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς διαφερόντως τιμᾶται καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀξίως αὐτοῦ θεραπεύεται καὶ τελευτᾷ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως παραδόσεως τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἑκτορος πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Πριάμον, ὅστις μεγαλοπρεπῶς αὐτὸν κηδεύει καὶ ἐξευμενίζει τὴν σκιάν αὐτοῦ δι' ἀνδροφονιῶν καὶ ἐπιταφίων ἀγώνων.

Β'. Ἡ Ὀδύσσεια, τὸ νεώτερον καὶ μαλακώτερον τῶν δύο μαρτυρεῖ, ὅτι ταχέως ἔβαινεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἰωνικῆς φυλῆς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἰδέας. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἀφηγεῖται τὰς συμφορὰς, τὰ δεινὰ καὶ τὰς ταλαιπωρίας, ἃς εἶχεν ὑπομείνῃ ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ περιπλανώμενος εἰς τὴν ξένην, ὀλίγον γνωστὴν, καὶ διὰ τοῦτο γέμουσαν, ὡς ἐπιστεῦετο τρομερῶν καὶ θαυμασίων πραγμάτων, θυτικὴν θάλασσαν. Ἐκ πολλῶν τρικυμιῶν ἀπωθεῖται πρὸς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων ὅπου ὁ μονόφθαλμος Πολύφημος ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καταβροχθίζει ἐξ τῶν συντρόφων αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ πανουργίας μόνος κατορθοῖ νὰ σωθῇ ἐκ τοῦ σπηλαίου, τοῦ γίγαντος τούτου ἐξορύξας τὸν ὄφθαλμόν. Ἐξ αἰτίας ὁμοῦς τούτου ἀπηνῶς καταδιώκεται ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος· ἀλλὰ τῇ βοθηαίᾳ καὶ εὐνοίᾳ τοῦ θεοῦ τῶν ἀνέμων Αἰόλου, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τοὺς δυσμενεῖς ἀνέμους δεδεμένους εἰς ἄσκόν, φθάνει πλησίον τῆς Ἰθάκης. Τότε ὁμοῦς οἱ περιέργοι σύντροφοὶ του λύουσι τὸν ἄσκόν, καὶ οὕτως ἀπλανῶνται καὶ αὐθις τὰ πλοῖα ὀπισθεν τῆς Σικελίας εἰς τοὺς ἀνθρωποφάγους Λαιστρυγόνας. Σώζεται δὲ μεθ' ἑνὸς πλοίου ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν νῆσον τῆς μαγίσσης Κίρκης, ἔνθα διατρίβει ἐν ἔτος, καὶ καταβαίνει εἰς τὸν Ἄδην, ὅπως ἐρωτήσῃ τὸν μάντιν Τειρε-

σίαν περί τῆς ἐπιστροφῆς του· οὗτος δὲ ἀγγέλλει εἰς αὐτόν, ὅτι κυρίως ἔπρεπε νὰ φεισθῶσι τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Τρινακρία (Σικελία) βοῦς καὶ τὰ πρόβατα τοῦ Ἥλιου. Πανούργος ὦν καὶ πολύτροπος, παραπλῆει εὐτυχῶς τὴν νῆσον τῶν Σειρήνων, φράζας μὲν τὰ ὦτα τῶν συνεταίρων μὲ κηροί, δεθείς δὲ ὁ ἴδιος εἰς ἓνα ἰστόν ἀναγκάζεται ὁμῶς ὑπὸ τῶν συνεταίρων νὰ προσορμισθῇ εἰς τὴν Τρινακρίαν, ὅπως φονεύσωσιν οὗτοι τοὺς βοῦς τοῦ Ἥλιου, καὶ οὕτω τὸ μὲν πλοῖον καταστρέφεται ὑπὸ κεραυνοῦ, πάντες δὲ οἱ ὕβρισταὶ πνίγονται. Μόνος δ' ὁ Ὀδυσσεὺς σώζεται ἐπὶ τῶν ναυαγίων πρὸς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Ὠγυγία νύμφην Καλυψῶ, ἣτις διαφλέγεται ὑπὲρ ἔρωτος πρὸς αὐτόν, καὶ τῷ ὑπισχνεῖται τὴν ἀθανασίαν, ἐὰν ἤθελε νὰ μείνῃ παρ' αὐτῇ ἀλλ' ὁ πόθος τῆς πατρίδος καὶ τῶν οἰκειῶν τὸν ἐμποδίζει νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ, εἰ δυνατόν, τὸν χαπνὸν ἀποθρῶσκοντα ἐκ τῆς Ἰθάκης. Ἐπτὰ ἔτη διαμένει ἐνταῦθα· ἔπειτα ἀναγκάζεται, κατὰ διαταγὴν τοῦ Διός, ἡ Καλυψῶ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἀπέλθῃ· κατασκευάζει σχεδίαν καὶ ἀποπλέει· καὶ ὁμῶς μετὰ 18 ἡμέρας ἀνακαλύπτει αὐτὴν ὁ Ποσειδῶν, καὶ τὴν ἀνατρέπει, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐκσφενδονίζεται γυμνὸς εἰς τὰ παράλια τῆς χώρας τῶν Φαιάκων, ἐνθα λαὸς εὐτυχῆς καὶ πλούσιος διάγει βίον φαιδρὸν καὶ εὐθυμον ἐν συμποσίοις, κιθαρωδίᾳ καὶ χορῶ. Ἀνακαλυφθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, καὶ ὀδηγηθεὶς πρὸς τὰ ἀνάκτορα τοῦ πατρὸς αὐτῆς, εὐρίσκει αὐτόθι ὑποδοχὴν φιλόξενον, καὶ φέρεται εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου φθάνει μετὰ εἰκοσαετῆ ἀπουσίαν ὑπὸ σχῆμα ἐπαίτου, καὶ ἐλευθερῶνει τὸν οἶκόν του ἀπὸ τῶν ἀλαζόνων καὶ ἀτασθάλων μνηστῆρων, οἵτινες ζητοῦσι τὴν χεῖρα τῆς πιστῆς καὶ πανούργως παρεχούσης ἐλπίδας Πηνελόπης, καταναλίσκουσι δὲ τὴν περιουσίαν καὶ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ Ὀδυσσεὺς διὰ συνεχῶν συμποσίων καὶ ἐορτῶν. Ἡ Πηνελόπη δηλαδὴ παρασκευάζει ἀγῶνα τόξων, καθ' ὃν ὑπισχνεῖται εἰς τὸν νικητὴν τὴν χεῖρα αὐτῆς· ὁ δ' ἐπαίτης λαμβάνει εἰς αὐτὸν μέρος, ἐπιτυχάνει τὸν σκοπὸν μὲ τὸ παρ' αὐτοῦ μόνον δυνάμενον νὰ τανυθῇ τόξον, καὶ φονεῖ εἔπειτα, βοηθούμενος

ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ δύο πιστῶν εἰς αὐτὸν γηραιῶν ποιμένων, τοὺς ὑπερφιάλους μνηστῆρας.

§ 10. Τοιαύτη μὲν εἶνε ἡ ὑπόθεσις τῶν δύο ποιημάτων ἐν ὁλίγοις· διότι τί ἄλλο θέμα μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἐπαγωγότερον ἦτο δυνατόν νὰ πληξῆ ἰσχυρότερον τὴν φαντασίαν τοῦ νεαροῦ καὶ ὀργῶντος Ὀμήρου παρὰ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ καὶ ἀνδρεία τῶν Τρῳέων καὶ Ἀχαιῶν, ἡ νεανικὴ καὶ ποιητικὴ μορφή τοῦ ἡρωϊκοῦ Ἀχιλλέως, ἡ αὐστηρὰ καὶ σοβαρὰ φυσιογνωμίη τοῦ ἀνδρείου Ἑκτορος, καὶ τοσοῦτων ἄλλων «ἀνδρῶν κλέα ἠρώων», ἡ κλαγγὴ τῶν ὄπλων, τὰ «ἔγχεα καὶ μένε' ἀνδρῶν χαλκεοβαρήκων», ἡ πολὺ ὀρυμαγδός, καὶ ἡ «οἰμωγὴ καὶ εὐχολὴ ἀνδρῶν ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων;» Τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ ψάλλων τοὺς ἀρητίλους καὶ μενεχαρμας ἐκείνους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου ἤρωας, ὑπέκυψεν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν τύχην καὶ τὴν μαγείαν αὐτῶν, ἠξήθη εἰς μέγα δυνάμειος ὕψος, ὕπως ἐκείνοι, ἀλλὰ συγχρόνως ἕνεκα τῆς ἀδιαλείπτου πνευματικῆς αὐτοῦ καὶ κατὰ φαντασίαν πρὸς αὐτοὺς συμβιώσεως, προσέλαβέ τι καὶ ἐκ τῆς ἡρωϊκῆς ἀτασθαλείας καὶ ἀταξίας τῶν Ἀχαιῶν. Ὅπως οἱ ἤρωες Ἀχαιοὶ ἐν τῇ Τροίᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ διάγει ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ἀτακτον καὶ ἀτάσθαλον.

§ 11. **Ῥαψῶδι.** Ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν τούτων ποιημάτων μεγαλείτερα ἢ μικρότερα τεμάχια ἀπηγγέλλοντο εἰς διαφόρους τελετὰς ἢ ἑορτὰς, μετὰ τινος προανηκρούσματος λύρας, παρὰ τῶν καλουμένων ἀ ο ι δ ῶ ν ἢ ῤ α ψ ω δ ῶ ν, οἵτινες ἔχοντες ποιητικὰ προτερήματα, ἀπαγγέλλοντες ἐν ταύτῳ καὶ ἕτερα ποιήματα ὑπ' αὐτῶν πεποιημένα. Κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἐκράτουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ῤ α β δ ο ν, ὅθεν εἰκασθῆ, ὅτι τὸ ὄνομα ῤ α ψ ω δ ῶ καὶ ῤ α ψ ω δ ε ἰ ν δὲν σημαίνουσιν ἄλλο ἢ ἔπη ἀ π α γ γ ἔ λ λ ε ι ν τὸ ῤαψωθεῖν λέγεται καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἀπαγγέλλει τὸ ἴδιον ποίημα, ὅπερ ἔχει μέτρον ἐπικόν, δηλ. στίχους ἰσομήκεις καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν μέτρων, οἵτινες ἐπανέρχονται κατὰ σειρὰν καὶ δὲν ἀπαρτίζουσιν ἀντιφώνους στροφὰς ἢ συστήματα, ἀπ-

ηγγέλλοντο ἐν συνεχείᾳ οἱ στίχοι, ὡς οἱ ἐξάμετροι τοῦ Ὀμήρου, καὶ μόνον τὰ λυρικά ποιήματα δὲν ἐρραψωδοῦντο· ὅθεν καὶ στιχῶδ οἱ καλοῦνται οἱ ῥαψῶδοί. Τοῦτ' αὐτὸ σημαίνει ἡ λέξις ῥαψῶδ ὅς ἦτις συνετέθη ἐκ τοῦ ῥάπτειν ἀοιδίην, καὶ δηλοῖ συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν. Διήρκεσε δὲ ἐπὶ 1000 ἔτη ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀπαγγελίας τῶν ἐπῶν, διότι οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις καὶ περὶ τὴν φιλολογίαν δὲν ἐνεωτέριζον ὑπὸ κόρον ἄλλ' ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὰ ἐκ παλαιῶν δοκιμασθέντα καλὰ καὶ ἐπιτυχῆ. Ὅπόσον δὲ συνεκίνουν τοὺς ἀκρατάς οἱ ῥαψῶδοί, στολὴν εὐπρεπεστάτην ἐνδεδυμένοι καὶ μεθ' ὑποκρίσεως ἀπαγγέλλοντες τὰ ποιήματα, κάλλιστα περιγράφει ὁ Ἐρέσιος ῥαψῶδὸς Ἴων, καίτοι κατειρωνεύεται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ.

§ 12. Γνώμαι Οὐλφικῶν καὶ ἀντιουλφικῶν περὶ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, ἐνότης, συμπέρασμα καὶ παραβολὴ αὐτῶν. Ἀφ' οὗ ἔδυσεν ὁ θάλπων καὶ γονιμοποιῶν ἠλίος τοῦ κλασικοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, καὶ τὸ δημιουργικὸν τοῦ ἔθνους πνεῦμα συνεστάλη καὶ ἐσβέσθη ὀλοτελῶς, τὸ δὲ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέβαλε τὴν ἐθνικὴν του ἐλευθερίαν, ἤρχισαν ἀποβάλλουσαι καὶ αἱ Ὀμηρικαὶ ποιήσεις τὸν χαρακτήρα αὐτῶν, ὡς προῖόν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ποιητοῦ. Ὁ ἑλληνισμὸς παρέμεινεν ὡς ἐξωτερικὸς μόνον τῶν ὁμογλώσσων δεσμὸς, καὶ ὁ Ὀμηρος ἀπὸ ἐθνικοῦ ἀοιδοῦ μετεβλήθη εἰς γενικὸν τῆς κατακερματισθείσης μεγάλης ἑλληνικῆς κοινότητος διδάσκαλον. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ ἔχοντες πρό αὐτῶν τὰ συνταχθέντα πανταχόθεν φροντίσι καὶ δαπάναις τῶν Πτολεμαίων, Ὀμηρικὰ χειρόγραφα, ἰδίως δὲ τὰς κατὰ πόλεις ἐκδόσεις, ἤρξαντο νὰ διορθώσι τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν, γραμματικῶς καὶ κριτικῶς. Δὲν περιωρίσθησαν ὅμως εἰς ταύτην καὶ μόνην τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἄλλοι μὲν αὐτῶν, οἷοι ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος, ἀπεφάνθησαν ὅτι ἄλλου ποιητοῦ ἔργον εἶνε ἡ Ἰλιάς καὶ ἄλλου ἡ Ὀδύσεια, διότι ἡ διαφορὰ τῶν δύο ἐπῶν εἶνε τόσον μεγάλη, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπολάβῃ τις ἓνα καὶ μόνον συγγραφέα· καὶ διὰ τοῦτο ἐκλήθη

θησαν χωρίζοντες. Ὁ Ἀρίσταρχος ἤδη περί τὸ 160 π. Χ. ὁ ὄξυνούστατος καὶ πολυμαθέστατος τῆς ἀρχαιότητος κριτικὸς ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς γνώμης ταύτης τῶν χωριζόντων. Οὗτος διήρσε τὰ 2 ἔπη εἰς 24 βραχυδίας ἕκαστον, καὶ εἶχεν ἐπὶ τῆς τοῦ κειμένου διορθώσεως τσαύτην ἐπιρροήν, ὥστε ἡ ἔκδοσίς του ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις ἀπάντων σχεδὸν τῶν μεταγενεστέρων ἀντιγράφων. Παρὰ τοῖς νεωτέροις ἴσχυσεν ἐπὶ πολὺ ἢ εἰς τὸν ἕνα Ὅμηρον πίστις καὶ ἐνότης τῶν δύο ἐπῶν αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἐθεωρεῖτο γενικῶς ὡς τὸ σεμνότερον παρὰ τῆς ἀρχαιότητος κληροδοτηθὲν ὄνομα. Πρῶτοι ἐξέφρασαν γνώμην ἀμφιβολίας, ὡς ἐνὸς ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, οἱ Γάλλοι Περρῶλτος καὶ Ἐνδελίνος, σὺν τούτοις καὶ ὁ Ἄγγλος Βεντλέους, οὐχὶ ὅμως τόσον ὑπερβολικῶς. Ἀμφότεροι ἐξήνεγκον τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν εἶνε ὁ πρωτότυπος ποιητὴς ἢ καὶ ὁ μόνος ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας. Μετὰ τούτους ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος Βίκος, λέγει, ὅτι ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξε ἰδέα τις, ἡρωϊκὸς χαρακτήρ ὁμάδος Ἑλλήνων, διηγουμένων ἐν ἄσματι τὰ ἑαυτῶν συμβάντα. Τὸν φιλόσοφον τούτον ἠκολούθησε τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα ἐν Ἀγγλίᾳ τοῦ Ροβέρδου Οὐδίου, ὃπερ ἐξέδωκε τὸ 1769· οὗτος ἰσχυρίζεται σὺν ταῖς ἄλλοις ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν κοινῇ χρήσει ἡ γραφή ἢ δὲν ἦτο γνωστή. Τὴν γνώμην ταύτην ὑπερήσπισε καὶ ὁ Γάλλος Μαριανός. Ἄλλ' αἱ δοξασίαι αὗται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐλησμονοῦντο, ὅτε κατὰ τὸ 1795 ὁ διάσημος καὶ ὄξυνούστατος φιλόλογος τῆς Γερμανίας καὶ πατὴρ τοῦ ἐμπηρικῦ ζητήματος Φρειδερίκος Αὐγουστος Οὐόλφιος ἐδημοσίευσεν τὰ προλεγόμενα αὐτοῦ εἰς τὸν Ὅμηρον Prolegomena ad Homerum, ἔργον μεγίστης μὲν τυχὸν ὑποδοχῆς παρὰ τοῖς Γερμανοῖς φιλόλογοις, ὀλίγης δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις, προσπαθῶν νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἐξῆς: Ὁ Ὅμηρος δὲν εἶνε ὁ ποιητὴς τῆς ὅλης Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἀλλ' ὅτι ἦσαν φυράματα διαφόρων μικρῶν ἄσμάτων κατὰ διαφόρους αἰῶνας ποιηθέντα καὶ συγκαλληθέντα ἔπειτα πρὸς ἄλληλα συναπετέλεσαν τὰς δύο ἔποποιίας. Ἡ συγκαλληθίς αὕτη ἐγένετο ἀβιάστως καὶ ἄνευ τινὸς βλάβης τῆς

καλλιτεχνικῆς ἐνότητος καὶ οἰκονομίας τῶν ἐποποιῶν, ὥστε αἱ ἀψωθῆσαι αὐται, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν μυθικὸν κύκλον, καὶ ποιηθεῖσαι μὲν ὑπὸ διαφόρων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐμπνεόμεναι, εἶχον ἅπασαι ὅμοιον τύπον, ὅμοιαν γλῶσσαν καὶ ὅμοια ἐν γένει τὰ τε πρέποντα καὶ ἀρετὰς καὶ ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς συγκρότησιν ἐνὸς ὅλου καὶ ἐνιαίου ποιήματος. Οἱ διαφοροὶ οὗτοι ἀοιδοὶ ἀνήκον εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σχολήν, τὴν Ἴωνικὴν, ἧς ἀρχηγὸς καὶ ποιητικὸς ἦρας ὑπῆρξεν ὁ Ὅμηρος, ἐξαφανίσας αὐτὸς ὡς ἀνώτερος τὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων· ἡ γνώμη αὕτη πολλοὺς ὁπαδοὺς ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ τινες ἀντιπάλους.

Δύο ποιηταὶ ἀντεπεξῆλθον ἀμέσως κατὰ τῆς Οὐλοφείου ταύτης ιδέας, ἡ Φόστιος ὅστις καλεῖ τὸν Ὅμηρον τοῦ μεγάλου φιλολόγου ἀκροσπῆν (ὁμηρικὸν κέντρονα), καὶ ὁ Σχίλλερο, ὅστις μετὰ λεπτῆς εἰρωνείας καταπολεμεῖ τὴν νέαν θεωρίαν ἐν τῷ συγγράμματί του καὶ Ὀμηρίδαι». Μεταξὺ τῶν διαφόρων Οὐλοφριανῶν ἐξέχει ὁ Lachmann, οὐχ ἦττον τοῦ Οὐλοφίου ὀξύλους καὶ διάσημος φιλόλογος. Κατ' αὐτὸν ἡ Ἰλιάς (διότι ταύτην ἔλαβε μόνον ὑπ' ὄψιν) συνετέθη ἐκ 18 πρωτοτύπων χωριστῶν καὶ ἀπεσπασμένων ἀσμάτων ταῦτα δ' ἀποπειράται οὗτος νὰ διακρίνη, ἀναλύων τὰ 17 πρῶτα στοιχεῖα τῆς Ἰλιάδος καὶ ἀπορρίπτων τὰ ὑπόλοιπα ἑπτὰ καὶ φρονεῖ, ὅτι τεμάχια ὁλόκληρα, μᾶλλον ἢ ἦττον μακρὰ, ἀναλόγως τῆς ἐκασταχοῦ ἀνάγκης, παρενετέθησαν μεταξὺ τῶν πρωτογόνων ἐκείνων ἀσμάτων, καὶ παρέσχον οὕτω φαινομένην τινὰ συνάφειαν. Προσπαθεῖ ἐκ τῆς καθόλου φυσιογνωμίας τῆς Ἰλιάδος καὶ τοῦ γενικοῦ τῶν μερῶν αὐτῆς τόνου νὰ ἐξελέγξῃ τί τὸ ἀρχέγονον καὶ τί τὸ μετὰ ταῦτα παρεντεθέν. Πλὴν τῶν ἄλλων προστίθησι καὶ τὸδε, ὅτι δηλαδὴ ἐποποιῖα οὕτω μακρὰ, ὅσα ἡ Ἰλιάς ἦτο ἀδύνατον νὰ διασωθῇ διὰ μακροῦ χρόνου ἀπὸ μνήμης μόνον, ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως τῆς γραφῆς. Ἡ νέα αὕτη ἀίρεσις προῦξένῃσεν ἀπανταχοῦ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Εὐρώπης μέγαν κρότον· ἀλλ' ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἐπεκτανθῶμεν πλείοτερον. Τελευταία ἔρχεται ἡ γνώμη τοῦ διασῆμου ἱστορικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος Grote· οὗτος τὴν μὲν Ὀδύσειαν δέχεται ὡς σχεδιασθεῖσαν καὶ ποιηθεῖσαν ὑφ' ἐνὸς καὶ

τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀποφαινόμενος μικρὰς καὶ ἀναξίας σπουδαίου λόγου τὰς ὀλίγας ἐν αὐτῇ ἀπαντωμένας ἀντιφάσεις καὶ ἀνωμαλίας καὶ πρεσβεύων, ὅτι δὲν πρέπει, συνταυτίζοντες τὴν τύχην ἀμφοτέρων τῶν ἐπῶν, νὰ ἐπιρρίπτωμεν καὶ ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεΐας τὸ βάρος τῶν ἀφθονώτερον ἐν τῇ Ἰλιάδι εὑρισκομένων ἀνομοιοτήτων καὶ διαστάσεων. Ὡς πρὸς τὴν Ἰλιάδα ὅμως, ἦν παρομοιάζει πρὸς αἶκον κτισθέντα ἐν ἀρχῇ ἐπὶ μικροῦ καὶ περικυλισμένου σχεδίου καὶ κατόπιν διὰ προσοικοδομῶν αὐξήθέντα, φρονεῖ ὅτι δύναται αὕτη καλλίστα καὶ πρέπει νὰ χωρισθῇ εἰς δύο μεγάλα τμήματα· καὶ τούτων τὸ μὲν ἐν, περιλαμβάνον τὸ πρῶτον ἄσμα, τὸ ὄγδον καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου, συναριθμουμένου καὶ τούτου, θεωρεῖ ὡς ἀποτελοῦν ἀρχῆθεν τὸ σύνολον ἐνὸς ποιήματος, θέμα ἔχοντος τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ δυναμένου ἐπομένως νὰ κληθῇ ἰδίως Ἀχιλλείας ὡς παραθήκας δὲ ἡ ἐπεκτάσεις τῆς πρωτογόνου ταύτης Ἀχιλλειδὸς χαρακτηρίζει τὰ δύο τελευταῖα ἄσματα· τὸ δὲ ἕτερον τμήμα, περιλαμβάνον τὰ ὑπόλοιπα τῆς Ἰλιάδος στοιχεῖα θεωρεῖ ὡς ἀναφερόμενον εἰς εὐρύτερον ἀντικείμενον, διατρίβον περὶ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καθόλου, καὶ μεταβαλλόν οὕτω τὸ ὅλον ποίημα ἀπὸ Ἀχιλλειδὸς εἰς Ἰλιάδα· νομίζει δ' ὁ Γρότιος αὐτὸ σύγχρονον μὲν σχεδὸν πρὸς ἄλλο ποιητικὸν προῖόν, καὶ τῆς αὐτῆς ποιητικῆς σχολῆς γέννημα, ἄλλο πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἔργον, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδίου ποιηθέν, ἐφ' οὗ ἡ Ἀχιλλείας.

§ 3. Ὁ σπουδαιότερος ἀρχηγὸς τῆς ἐν τῷ ὁμηρικῷ ζητήματι ἀντιδράσεως ταύτης εἶνε ὁ διάσημος φιλόλογος Nitsch. Κατ' αὐτὸν δ' Ὁμηρὸς εἶνε ὁ προσχεδιάσας καὶ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀμφοτέρας τὰς ἐποποιίας, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ μὲν Ὀδυσσεΐα, ἢς ἡ ἐνότης καὶ ἡ οἰκονομία εἶνε καλλιτεχνικωτέρα παρά τὴν τῆς Ἰλιάδος, καὶ ἐν ἣ ἀπεικονίζεται ὡς μᾶλλον προκεχωρηκῶς καὶ ἀνεπτυγμένως ὁ βίος τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἐποίηθη μίαν γενεὰν κατόπιν τῆς Ἰλιάδος. Ἡ δὲ Ἰλιάς ἀπ' ἐναντίας, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἀναφαίνονται πολλαχού ἴχνη τινὰ συρραφῆς οὐχὶ συγκεντρωμένης καὶ συμπαγοῦς, ἀλλὰ μᾶλλον διεσπασμένης

ἐνόητος, ἐποιήθη μὲν καὶ αὐτὴ ὑφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ὡς βᾶσιν ὁ ποιητὴς ἔλαβε πολλὰ ἀρχαιότερα καὶ αὐτοτελῆ ἐπικά ποιήματα, ἀναγόμενα εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν κύκλον, καὶ ταῦτα ἐπεξεργασθεὶς συνηρμολόγησεν εἰς ἓν ὅλον καὶ οὕτω συναπετελέσθη ἡ Ἰλιάς. Ὁ Σχίλλερος καὶ ὁ Φόσσιος, πρὸς οὓς μετὰ βραχυρόνιον ἀβεβαιότητα προσετέθη καὶ ὁ Cölbe παραδέχονται ὅτι ὁ Ὅμηρος εἶνε ὁ ποιητὴς τῶν δύο ἐπῶν, διὸ εἰς τὴν γνώμην τῶν δύο τούτων πρέπει νὰ υποκύψῃ πᾶσα ἄλλη· ὡς τὰ μάλα σπουδαίως ἀποφαίνεται καὶ ὁ Δύντσερος περὶ τούτου.

§ 14. Ἡ ἐπικρατεστέρα καὶ τὰ μᾶλλον ἀληθεστέρα δοξασία εἶνε ὅτι καὶ τὰ δύο ἐπι ἐποιήθησαν ὑφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ. Καὶ ὅτι ἡ μὲν Ἰλιάς ἐποιήθη ἐν τῇ νεανικῇ καὶ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ, ἡ δὲ Ὀδύσεια ἐν τῷ γῆρατι, διὸ δὲν εἶνε τόσον λαμπρὰ καὶ ἀπαστράπτουσα ὅσον ἡ Ἰλιάς, ἀλλ' ἔχει ἐσωτερικῶς μὲν πλειοτέραν βαθύτητα αἰσθήματος, ἡρεμίαν πάθους καὶ γνώσιν τοῦ βίου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τελειότεραν, κατὰ δὲ τὴν καλλιτεχνικὴν μορφήν ἐξελέγχει βλέμμα ὀξύτερον καὶ διορατικώτερον, χεῖρα ἐμπειροτέραν καὶ τελείως ἤδη ἐξησηκημένην. Διότι ἡ ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος δὲν ἀπῆται πλέον σφοδρότητα πάθους, ἀλλ' ἀπῆται γέροντος ἀρετὰς, ἐμπειρίαν τοῦ κόσμου καὶ πολυμάθειαν· πλοῦτον ἰδεῶν περὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ ἀπάσας τὰς ἀρετὰς εἶχεν ὁ γέρον ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος. Ὑπὸ πάντων τῶν κριτικῶν ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ Ὀδύσεια, καίπερ τῆς ποιητικῆς ἀξίας οὔσης ἤπτον τῆς Ἰλιάδος, ὅμως τὴν ἐνόητα ταύτης ὑπερτερεῖ. Ὁ Grote λέγει, ὅτι, ἐὰν μόνη ἡ Ὀδύσεια εἰς ἡμᾶς περιήρχετο, ἢ περὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐνόητος ἔρις οὐδέποτε ἐμελλε νὰ ἐγερθῇ. Διότι κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ μεγάλου ἀνδρός ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους σημεῖα ἐσκεμμένης συναρμογῆς φαίνονται. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ὑπῆρχε μεγαλειτέρα συγκέντρωσις τοῦ χρόνου, διότι τὸ ὅλον ποίημα περιλαμβάνει τὰς ἡμέρας μόνον ἡμέρας, καθ' ἃς διήρκεσεν ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως, ἐν ᾧ ἐν τῇ Ὀδύσειᾳ ἢ πλάνη τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐκτείνεται ἐπ' ἄπειρον. Ὁ Müller λέγει ἐκ τῆς συναρμογῆς τῶν ποικίλων, τούτων πράξεων, γεγονότων καὶ αἰσθημάτων:

Μουσεία τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητριάδος,
Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γορτύνης

ἔν τις ἀπέκοπτεν οὐσιῶδές τι μέρος, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον, ἤθελε πράξει τὸ αὐτό, ὡσανεὶ κατεμείλιζε ζῶον ἐμψυχον· διότι ὅπως ἐν τῷ ἐμψύχῳ ζῶῳ δὲν ἐνδιατρίβει ἡ ζωὴ ἐν τινι ὠρισμένῳ σημείῳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τῶν ποικίλων ὀργάνων καὶ συστημάτων, οὕτω καὶ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἡ ἐνότης ἀποτελεῖται ἐκ συναρμογῆς τῶν ποικίλων τούτων μερῶν. Ἐν τῇ Ἰλιάδι ἐπικρατεῖ μυθολογία, φαίνεται ἄμεσος ἐνέργεια τῶν θεῶν· ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ θρησκεία· ὁ Αἴνιος λέγει· «ὅτι ἡ Ὀδύσσεια εἶνε τὸ ἀρχαῖον ἀλλ' αἰνεάζον ἄσμα οὐτινος ἐκ τῶν φύλλων ἀνάρχεται ἡ ἀναπνοὴ τῶν θεῶν, ἐκλάμπει τὸ ἀνθρώπινον ἔαρ ὡς ὁ ἀνθηρὸς τῆς Ἑλλάδος οὐρανός.»

§ 15. Ζωηρὰ αἰσθησις, φύσις ἀκραιφνῆς καὶ ἀπλότης ἀκρίβεια διαγραμμάτων, καθαρότης τῶν περιγραφῶν, ἐνέργεια καὶ φαιδρότης, πρᾶξις μετὰ χάριτος ἠνωμένα μετὰ τοῦ πρέποντος ὕψους, συμμετρία καθόλου εἰς καθ' ἕκαστον χαρακτηρίζουσι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἀποτελοῦσι, κατὰ τὸν Luebell, τὸ πρῶτον πρὸς ἡμᾶς ἀμέσως καὶ δι' αὐτῶν λαλοῦν γεγονός τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας. Αἱ αἰώνια καὶ ἀναφαίρετοι ἀρεταὶ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως εἶνε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ συνάφεια καὶ οἰκονομία τοῦ ὅλου καὶ ἡ εἰς μίαν ἐνότητα εὐρυθμος καὶ ἐναρμόνιος συγκέντρωσις ἀπάντων τῶν μερῶν, καὶ τῶν ἐλαχίστων, ἡ σαφὴς ἐνέργεια καὶ ἡ φυσικὴ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων· διότι τὰ πάντα παρ' Ὀμήρῳ εἶνε πλαστὰ καὶ ὅμως τὰ πάντα φαίνονται φυσικὰ καὶ ἀληθῆ, τὰ πάντα εἶνε ψεῦδη, καὶ τὰ ψεῦδη ταῦτα εἶνε ἀληθεῖαι· ἡ ἐναρμόνιος μετριοπάθεια καὶ ἰλαρότης τῆς περὶ τῶν θείων καὶ ἀνθρώπινων πραγμάτων θεωρίας, ἡ ἀνέφικτος καὶ μοναδικὴ ποιητικὴ τέχνη, ἣν εἶνε ἀδύνατον ν' ἀνακαλύψῃ καὶ ὁ διορατικώτατος ὀφθαλμός. Διότι τὰ πάντα παρ' Ὀμήρῳ φαίνονται ἀπλᾶ, φυσικά, καὶ ὅμως τὰ πάντα εἶνε κατὰ βάθος ἀπ' ἐναντίας περίτεχνα καὶ καλλιτέχνα, προμεμελετημένα καὶ προεσταθμισμένα. Ὁ ἀναγινώσκων τὸν Ὀμηρον νομίζει ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὸν εἶνε πεδῖον ἀπλοῦκόν καὶ ἀφελές, καὶ ὅμως ὅστις ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ, ἀνακαλύπτει ὅτι οὐδεὶς ποτε ποιητὴς ἐκράτησεν οὕτω λεπτὰ

καὶ ἀκριβῆ τὰ σταθμὰ καὶ τὰ μέτρα τῆς κρίσεως καὶ τοῦ λόγου, ὅτε ἐποίει. Ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις ὁ Ὅμηρος εἶνε αὐτὸ τοῦτο τὸ καλὸν ἐν τῇ ἀρμονικῇ συμμετρίᾳ του. Τρεῖς στίχοι τῆς Ἰλιάδος ἀπετύπωσαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Φειδίου τὸ ἴνδαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός· δύο στίχοι αὐτοῦ ὑπέδειξαν εἰς τὴν γραφίδα τοῦ Ζεύξιδος τὴν εἰκόνα τῆς Ἑλένης. Τὸν Ὅμηρον νυκτός καὶ ἡμέρας ἀνεδίφει ὁ Λεσσίγγιος, ὅποτε συνέταττε τὸν «Λαοκόοντα» καὶ τὰς «ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ ἐπιστολάς.» Ἐν τῇ Χωρογραφίᾳ ὁ Ὅμηρος εἶνε ὁ συνέκδημος ὁδηγὸς τῶν μετὰ ταῦτα γεωγράφων οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ μεθ' ὀπόσου ζήλου φιλοτιμεῖται ὁ Στράβων ν' ἀποδείξη τὴν γεωγραφικὴν ἀκρίθειαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐν τῇ ἱατρικῇ, ὁ Ὅμηρος ἦτο ὁ πρόδρομος τοῦ Ἱπποκράτους· ἐν συνόλῳ δὲ πάντα «ἐπεσκοπεῖ Ὅμηρος, ὅσα οὐρανοῦ κινήματα, ὅσα γῆς παθήματα, θεῶν βουλὰς, ἀνθρώπων φύσεις, ἡλίου φῶς, ἄστρον χορόν, γενέσεις ζῶων, ἀναχύσεις θαλάττης, ποταμῶν ἐκβολὰς, ἀέρων μεταβολὰς, τὰ πολιτικά, τὰ οικονομικὰ, τὰ πολεμικὰ, τὰ εἰρηνικὰ, τὰ γαμήλια, τὰ γεωργικὰ, τὰ ἵππικὰ, τέχνας παντοίας, φωνὰς ποικίλας, εἶδη παντοδαπά, ὀλοφυρομένους, ἡδαμένους, πενθοῦντας, ὀρμιζομένους, εὐωχομένους, πλέοντας, λέγει ἀκαδημαϊκὸς Γάλλος.» Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν καὶ θρησκείαν, εἶνε τοῖς πασι γνωστὴ. Ἡ Ἰλιάς καὶ Ὀδύσσεια ὠμολογήθησαν ἀνεκάλθεν πανδεχῆς ἐστία τῶν παναρχαίων μυθικῶν καὶ δημωδῶν παραδόσεων. Κατ' ἐξοχὴν τὰ ἔπη ταῦτα συνέδραμον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁ μὲν ἀπέφαινε τὴν Ὀδύσειαν «καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον, ὁ δὲ ὅτι πρὸς τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις ἀκοῦσα ἢ παρ' Ὁμήρῳ ποίησις» οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας ἦτο πολλοῦ λόγου ἀξία.

§ 16. Πῶς παρήχθησαν τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἐγγράφους ἢ οὐχί, καὶ τίς ὁ συναρμολογητὴς αὐτὰ; Ὁ ῥαψωδὸς ἐδιδάσκετο τὰ ποιήματα ὑπ' ἄλλου ῥαψωδοῦ, καὶ οὕτω ταῦτα διὰ τῆς ἀπὸ στόματος παραδόσεως διεσώζοντο, οὐδεὶς ὅμως

αὐτῶν ἐγένωσκεν ἀπὸ μνήμης τὸ ὅλον τοῦ ποιήματος, ἀλλ' ὁ μὲν πλέον, ὁ δὲ ἔλαττον. Τελευταῖον μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου ὁ μέγας τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Πεισίστρατος, φίλος ὢν τῆς ποιήσεως καὶ τῶν γραμμάτων, βλέπων ὅτι ἡ διὰ τῶν ῥαψωδῶν παράδοσις αὐτῶν, εἶχεν οὐκ ὀλίγον παραμορφώσῃ αὐτά, ἀπεφάσισεν ἵνα συλλέξῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τὴν γραφὴν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα. περὶ ὧν δὲν ἐφρόντιζον πρὶν, ἕνεκα τῆς ἀτελείας καὶ τῆς μικρᾶς καὶ σπανίας χρήσεως τῆς τέχνης τοῦ γράφειν συνέστησε λοιπὸν τετραμελῆ ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Ἀθηναίου Ὀνομακρίτου, τοῦ Ἡρακλειώτου Ζωπύρου, τοῦ κροτωνιάτου Ὀρφέως καὶ Κογχύλου τινος, εἰς οὓς ἀνέθηκε τὸ ἔργον νὰ συναγάγῃσι μετὰ κριτικῆς ἐπιστάσεως τὰ ὁμηρικὰ ἔπη καὶ καταγράψωσιν αὐτά, βᾶσιν ἔχοντες τὸ γνωστὸν ἤδη αὐτοῖς καὶ τῷ λαῷ ὁμηρικὸν κείμενον. Οὗτοι λοιπὸν συνημολόγησαν τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν καθόλου οὕτως, ὅπως ὑπαρχοῦσι καὶ τώρα.

§ 17. Ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἄγραφα ἐποιήθησαν ἐξαχεται ἀριδῆλως τὸ μὲν ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας παρήχθησαν, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν, αἵτινες τὰ ἐγέννησαν, τὸ δέ, κυρίως ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ποιημάτων. Διότι πλὴν φυσικῆς ἀφελείας καὶ ἀπλότητος τῆς διηγήσεως, ἥτις ἐπικρατεῖ πανταχοῦ αὐτῶν, καὶ εἶνε τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν πάσης αὐτοφύτου δημοτικῆς ποιήσεως, δι' ἐπαγγελίας προωρισμένης, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς: α) ὅτι ὁ Ὅμηρος χρῆται πανταχῆ, ἐπὶ ὁμοίων γεγονότων καὶ παραστάσεων τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις καὶ φράσεις οὐδόλως σκεπτόμενος νὰ τὰς μεταβάλλῃ, ἢ γὰ μεταχειρισθῆ ἰσοδύναμὸν τινα ἑτέραν β) ἔχει ὠρισμένα ἐπίθετα καὶ χαρακτηριστικὰ δι' ἕκαστον τῶν προσώπων του, ἅτινα ἀεὶ ἐπαναλαμβάνει, ἀναφέρων αὐτά· π. χ. τὸν Δία νεφεληγερέτην, τὴν Ἥραν λευκώλενον, τὴν Ἀθηναίαν γλαυκώπιδα, τὸν Ἀχιλλεῖα πόδας ὠκύοντα, γ) ἐπαναλαμβάνει τὰς αὐτὰς λέξεις συχνότατα, οἷον Θεοί, Ἀχαιοί, νῆες, Ἰπποῖ κτλ. τὰ αὐτὰ ἀπλᾶ ἐπίθετα κακός, καλός, δῖος, πολὺς, κτλ. ἀποβλέπων πρὸς τὸ ταχὺ συμπέρασμα τῆς ἀπαγγελίας δ)

καὶ σπουδαία ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἀγράφως ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἵνα ἀπαγγέλλωνται, εἶνε ὁ ἐξάμετρος δακτυλικὸς στίχος, οὗτινος μέχρι τῆς μυθικῆς ἀνέφερον τὴν ἀρχαιότητα οἱ παλαιοὶ, καὶ δι' οὗ ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Ἑλλάδος χρόνων ἀπηυθύνοντο οἱ ἄνθρωποι πρὸς τοὺς θεοὺς προσευχόμενοι καὶ οἱ θεοὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους χρησιμοδοτοῦντες. Καὶ τὸ μὲν διότι ὁ ἐξάμετρος στίχος, ἀγράφως γεννηθείς, εἶνε τὸ προσφεύστατον πάντων τῶν μέτρων εἰς τὴν ἀπό μνήμης ποίησιν, καὶ μεγίστην παρέχει εὐκολίαν εἰς τὸν ἀγράφως ποιοῦντα. Τὸ δὲ διότι ἢ παρ' Ὀμήρῳ χρῆσις τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου ἐλέγχει προδήλως τὴν ἄγραφον τοῦ ὁμηρικοῦ στίχου γένεσιν. Ὁ τῆς Ἰλιάδος καὶ Οὐδυσσεΐας ποιητῆς, μεταχειριζόμενος τὸν ἐξάμετρον ὡς τὸν μεταχειρίζεται, ἐναλλάσσειν δηλαδὴ καταλλήλως τὸν γοργὸν δάκτυλον καὶ τὸν βαρὺν σπουδαῖον ἀναλόγως τῆς ἐννοίας τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, καὶ ποῦ μὲν ἐκ δακτύλων μόνον κατασκευάζων τὸν στίχον του, ἵνα εἰκονίσῃ τὴν κίνησιν, ποῦ δὲ διὰ καθαρῶν σπονδειῶν ὑφαίνων αὐτόν, ἵνα παραστήσῃ τὸ ἤρεμον, πένθιμον καὶ βαρὺ τῆς ἐννοίας, καταφαίνει ὅτι δὲν ἐποίησε τοὺς στίχους του γράφων καὶ δι' ἀνάγκωσιν, ἀλλ' ἐκφωνῶν καὶ δι' ἀπαγγελίαν. Ἐποίησε ἵνα ἀπαγγείλῃ αὐτοῦς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπαγγελίας ἐπὶ τὸ οὐς ἐνέργειαν ἐδίωκε διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ μέτρου τοῦ χρήσεως. (πρὸβλ. Ἀγ. Βλάχου Ὀμ. ζήτη.).

§ 18. **Τίνες οἱ διασκευατταὶ καὶ διορθωταὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν;** Ἀφ' οὗ τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα κατεγράφησαν ἅπαξ διὰ φροντίδος τοῦ Πεισιστράτου, ἀντεγράφησαν πολλάκις καὶ ἐπιδιωρθώθησαν. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἐκδότων τὰς ἀρχαιότερας ἐκδόσεις εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς γνωρίζομεν ὅμως δύο ἐξόχων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν ὀνόματα, ἐπιχειρισάντων τὸ ἔργον τοῦτο, ὁ μὲν αὐτῶν ἦτο ὁ ποιητῆς Ἀντιμάχος ὁ Κολοφώνιος, ὁ δὲ ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, οὗτινος ἡ ἐκδοσις ἐγένετο πρὸς χρῆσιν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἔφερεν αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὰς ἐκστρατείας, καὶ ἤτις ἐκ τῆς κίβωτοῦ, ἐν ἡ ἐφυλάττετο, ἐκλήθη ἡ ἔκδοσις ἡ ἐκ τοῦ ν ἄ ρ θ η ο ς.

§ 19. Αἱ σπουδαιότεραι καὶ ἀξιολογώτεραι τῶν ὁμηρικῶν ποιητικῶν Μουσῆς τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητρίου.

Ἱστορικὴ Ἀρχεὶα Γραμματικῆς

μάτων διασκευαί καὶ ἐπιδιορθώσεις ἐγένοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων καὶ Ἀτταλιδῶν ἐποχὴν πρόσφορον εἰς κριτικὰς ἐρεῦνας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ζηνοδότος ὁ Ἐφέσιος (280 π. Χ.) ὁ ἔφορος τῆς βιβλιοθήκης ἀνεδέξατο τὸ ἔργον, ὅπως κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐκδόσεις τὰ ὁμηρικὰ ἔπη διορθώσῃ. Ἄλλ' ὁ Ἐφέσιος κριτικὸς οὕτως αὐθαιρέτως ἔγνω νὰ διορθώσῃ καὶ οὕτω τολμηρῶς ἐξήλειψε καὶ συνέτεμνε φράσεις καὶ στίχους, ὡσεὶ ἴδιον ποίημα ἐδιώρθου, ὡς τε ἐλέχθη ὅτι ὁ κριτικὸς ἐξήγαγε τὸν Ὀμήρου ἐκ τοῦ Ὀμήρου. Οὐχὶ δὲ ἀτόπως ἐρρήθη περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐγένετο ὁ ἔσχατος τῶν διασκευαστῶν καὶ ὁ πρῶτος τῶν κριτικῶν. Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος μαθητὴς τοῦ Ζηνοδότου (230), οὗτος πολὺ τοῦ διδασκάλου σωφρονέστερος, ἄτε πολλοὺς στίχους ὑπ' ἐκείνου ἐξάλειψέντας ἐπαναγαγὼν καὶ μόνον τούτους ἀθετήσας. Οὗτος ἐφήρμασε τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, τοῦ τονισμοῦ, τοῦ πνευματισμοῦ τῆς λέξεως καὶ τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν, δι' ὧν ἐκ μεγάλης φθορᾶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ στόματα τῶν Ἀσιανῶν μεταβάσαν ἔσωσεν. Ἄλλ' ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε ὁ εὐλαβέστατος καὶ κριτικώτατος Ἀρίσταρχος ὁ Σαμῶθραξ, ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος (180), οὗτος ὀνομάζεται ἄριστος γραμματικὸς, ὁ κατ' ἐξοχὴν κριτικὸς, ὅστις διήρσαε τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδυσσεῖαν εἰς 24 ῥαψωδίας, καὶ εἶχεν ἐπὶ τῆς τοῦ κειμένου διορθώσεως τσαύτην ἐπιρροήν, ὥστε ἡ ἐκδοσις αὐτοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις ἀπάντων σχεδὸν τῶν μεταγενεστέρων ἐγγράφων. Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐζῆ ἐν Περγάμῳ Κρατῆς ὁ Μαλλώτης, ὅστις διεφώνει πρὸς τὸν Ἀρίσταρχον περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ κανόνων τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ὀμήρου, καὶ εἶχεν ὡσαύτως πολλοὺς ὀπαδοὺς· ἀλλ' ἡ σχολὴ αὐτοῦ τελευταῖον κατεβλήθη ὑπὸ τῆς τοῦ Ἀριστάρχου. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι οὓς παραλείπομεν χάριν συντομίας, ἄτε μὴ γράφοντες ἀποκλειστικῶς περὶ Ὀμήρου μόνον.

§ 20. **Χαρακτηρὸς ἐν τοῖς Ὀμηρικῶς ἔπει.** Μετὰ τὴν σύντομον ἀνάλυσιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ποιημάτων ὑφείλομεν νὰ γράψωμεν καὶ

τῶν χαρακτηρῶν τῶν κυριωτέρων ὁμηρικῶν ἥρωων, τοὺς ὁποίους ἀνέπλασεν εἰς ἰδανικὴν τελειότητα ἢ μεγαλοφυΐα τοῦ ποιητοῦ.

Ἄχιλλεὺς, ἄνθρωπος ἐκ πατρὸς καὶ θεὸς ἐκ μητρὸς, εἶνε τὸ λαμπρότερον πρόσωπον τῆς Ἰλιάδος καὶ πρῶτιστος ἥρωας, ἐπ' αὐτοῦ ὁ ποιητὴς ἐθεμελίωσε τὸ μέγα τοῦ ἔπους του ἐνδιαφέρον. Ἰππότης ἀληθὴς ὁ Ἄχιλλεὺς, τίθησιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν τιμὴν αὐτοῦ, βλέπων αὐτὴν προσβαλλομένην, ἀποσύρεται τῆς μάχης, ἀποστρέφεται τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μισεῖ, καὶ οὐδὲν δύναται νὰ μολάξῃ τὴν καρδίαν του, καὶ νὰπραύνη τὸ ἔργιον πάθος τῆς μῆνιδός του. Ὅταν ὅμως ὁ ἀγαπητὸς του φίλος Πάτροκλος φονεῦται, τότε λησμονεῖ καὶ τῆς τιμῆς αὐτοῦ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν μῆνιν του θρηνεῖ τὸν προσφιλῆ του ἑταῖρον (Ἰλ. σ. 80 2) καὶ αἰσθάνεται τῆς ἐκδικήσεως τὸν πόθον ἀνακινοῦντα τὰ στήθη του. Ταῦτα πάντα εἶνε ἀνθρώπινα αἰσθήματα, καὶ ὁ Ἄχιλλεὺς μένει ἄνθρωπος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν τρυπᾷ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ Ἔκτορος, καὶ σύρει αὐτὸν περὶ τὰ τεῖχη, ὀπισθεν τοῦ ἄρματός του. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τοῦ Ἄχιλλεῦς ἐξαγνίζεται διὰ τοῦ ἔπους καὶ ἀνυψοῦται ὑπὲρ τὰ ἀνθρώπινα παθη, ἀνεγείρει τὸν ἰκέτην Πρίαμον καὶ εἰσακούει τῆς δεήσεως αὐτοῦ, ὁ Ἄχιλλεὺς ἀποβάλλει τὸν μνησικακοῦντα ἄνθρωπον καὶ ἀναβάλλεται τὸν μεγαθυμον ἥρωα, εἰς οὗ τὴν καρδίαν πάθος δὲν χωρεῖ.

Ὀδυσσεὺς ὁ ἥρωας τῆς Ὀδυσσεΐας, εἶνε ἥττον συμπαθητικὸς ἢ ὁ Ἄχιλλεὺς, εὐφρέστερος καὶ πολυμηχανώτερος τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, ὁξὺς εἰς τὸ νοῆσαι, ταχύς καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὸ ἐπιτελέσαι, καὶ ὑπέρτατος παντῶν εἰς τὴν διὰ τοῦ λόγου ὑποστήριξιν τῆς γνώμης καὶ τῶν φρονημάτων αὐτοῦ. Ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι εἶνε ἀκμαῖος ἀνὴρ, παλαιὸν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθροῦ, εἰς καὶ αὐτὸς πολλῶν πολεμιστῶν, διακρινόμενος δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὸ πολυμήχανον, πολύμητι αὐτοῦ, διὰ τὴν ἰσχυράν του εὐγλωττίαν, διὰ τὸ ἐπιδέξιον τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας· ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἶνε ὁ ὑπὸ τὴν ὀργὴν θεοῦ διατελῶν ἥρωας ὁ πλανώμενος εἰς τὰς θαλάσσας, ὁ ταλαιπωρούμενος ναυαγός, ὅστις μ' ἄλλην αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ πολύτρομον, ἔχει ἐν ταῦτοις ἀνάγκην θεΐας ἀντιλήψεως, ἵνα

κατευοδωθῆ εἰς τὴν πατρίδα καὶ κατακτήσῃ τὸν ἴδιον οἶκον. Παρὰ τοῖς Φαίαξι, ἐνώπιον τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως Ἀλκινόου, ὁ Δημόδοκος διηγεῖται ἐπεισόδιον τι ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ὁ Ὀδυσσεὺς σιωπᾷ, κλαίει καλύπτει τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ μανθόου του, ἀλλὰ δὲν προδίδει τὸ μυστικόν του. Περιμένων κατάλληλον στιγμήν καὶ ἐκλέγει αὐτὴν ἵνα φανερωθῆ πρὸς τὸν πιστόν του δούλον Εὐμαιον, πρὸς τὸν ἀγαπητόν του υἱὸν Τηλέμαχον, πρὸς τὴν τροφὸν αὐτοῦ Εὐρύκλειαν, ἣτις ἀναγνωρίζει αὐτὸν ἐκ τῆς πληγῆς, πρὸς τὴν σύζυγόν του. Τέλος παραπονεῖται ἐνίοτε κατὰ τῆς δυσμενείας τῶν θεῶν, ἀπελπίζεται διὰ τοῦ λόγου, δὲν ἀποθαρρύνεται οὔτε ἀπελπίζεται ποτὲ ἐν τῇ πράξει.

Νέστωρ εἶνε ὁ ἠδυσπῆς γέρον τῆς πολεμικῆς ὁμηγύρεως τῆς Ἰλιάδος, ὁ φρόνιμος σύμβουλος τῶν παραφόρων καὶ ἀπερισκέπτων ἐνίοτε συμπολεμιστῶν του, ὁ κατευαζῶν καὶ συμβουλεύων πάντοτε τὸ πρέπον καὶ τὸ δίκαιον (Ἰλ. Α, 248—9).

Τελαμόνιος Αἴας εἶνε ἡ σωματικὴ βῶμη προσωποποιημένη, ὁ γενναϊότατος καὶ φοβερώτατος πάντων τῶν Ἑλληνικῶν ἡρώων μετὰ τὸν Ἀχιλλέα (Ἰλ. Β. 768—9, Ν. 324. Α. 545).

Ἐκτωρ ὁ ἄριστος τῶν Τρωϊκῶν ἡρώων, διαφέρων κατὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν φρόνησιν καὶ εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος, ἐκτελεῖ τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα ἄνευ ἀπάτης καὶ ἀδυναμίας, ὑπερασπίζεται μέχρι τέλους, ἀλλὰ φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ σῦρεται ὑπὸ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ.

Ἐπίσημοι γυναῖκες εἰσίν. Ἡ Ἑλένη ἡ περιβόητος διὰ τὸ κάλλος γενομένη ἀπήχθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος καὶ οὕτω ἐγένετο ἡ αἰτία τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Ἐκάθη, Ἀνδρομάχη καὶ ἡ Πηνελόπη, ἥς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀρετὴν, τὴν πίστιν καὶ εὐφροσύνην ἐκθειάζει ἡ Ὀδύσσεια.

§ 21. **Τὸ μεγαλεῖον ἐν τῷ Ὀμήρῳ.** Ἡ ζήτησις τοῦ θαυμασίου ἤγειρε πολλὰς ἀμφισβητήσεις. Δέον πρῶτον νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου ἔχουσιν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Εἰσὶ βίαιοι, ἄδικοι, φιλοκερδεῖς, ἐκδικητικοί· ἀγαπῶσι τὰ συμπό-

σια, καὶ ἐνίοτε ἐγκαταλείπουν τὸν Ὀλύμπου καὶ τὴν Ἰδὴν, ἵνα μεταβῶσιν εἰς προσκλήσεις λαῶν τινῶν προνομιούχων, ὡς ἦσαν οἱ Φαίακες, οἱ Αἰθίοπες, οἵτινες τελοῦσιν ἐορτὰς πρὸς τιμὴν τῶν ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας, ἀγαπῶσι τὸν πόλεμον μετὰ πάθους, καὶ κατὰ τὸ 21ον ἄσμα τῆς Ἰλιάδος, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τροίας κατ' ἀλλήλων μάχονται ἐν φοβερᾷ μάχῃ, τοὺς ὁποίους ὁ Ζεὺς βλέπει ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ Ὀλύμπου μετὰ χαρᾶς. Εὐνοοῦσιν ἦρωας τινὰς, ἔχουσιν ἐχθροὺς ὧν ἀποσπῶσι τὸν ὄπλισμόν, ὅπως εἰς τὸν θάνατον παραδώσωσιν οὕτως ὁ Ἀπόλλων ἀπομακρύνει τὴν ἀσπίδα τοῦ Πατρόκλου καὶ τὸν διαπερᾷ αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τοῦ δόρατος αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ Ποσειδῶν καταδιώκῃ τὸν Ὀδυσσεῖα, πράττει τοῦτο ὅπως ἐκδικηθῆ τὸν υἱὸν τοῦ Πολύφημον, τοῦ ὁποῖου ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης ἐξώρυσσε τὸν ὄφθαλμόν ὑπερασπιζόμενος τὴν ζωὴν τοῦ. Οἱ θεοὶ λοιπὸν αὐτοὶ εἶνε βαναυσοὶ καὶ ἀπεχθεῖς. Ἰσχυρότεροι τῶν ἀνθρώπων, κέκτηνται τὸ χάρισμα, χάρις εἰς τὴν ἀμβροσίαν καὶ τὸ νέκταρ, τῆς ἀθανασίας, πολλακίς εἰσὶ πολὺ κατώτεροι αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν. Ἡ ἀληθὴς ἰδέα τῆς θεότητος, τόσον σκοτεινὴ ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἀνευρίσκειται ἔτι εἰς τινὰς χαρακτῆρας δι' ὧν ὁ ποιητὴς παριστάνει τὸν Δία οὕτω «πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, φυλαξ τοῦ ὄρκου, προστάτης τῶν ξένων, τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἰκετῶν.» Ἀλλὰ ὁποίας κκίαις ἀπαντῶμεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπερτάτου Θεοῦ, καὶ πόσον ὁ Πλάτων εἶχε δίκαιον νὰ ἀποβάλλῃ τὰς εἰκόνας αὐτὰς ἐκ τῆς ἰδανικῆς αὐτοῦ δημοκρατίας!

Σήμερον δὲν εἶνε ἐπικίνδυνον διὰ τὴν νεότητα, ἥτις φωτίζεται δι' ἐντελῶς ἄλλων διδασκαλιῶν, καταγελῶσα τῆς αὐτῶν βαναυσότητος, τοῦ πρᾶλογισμοῦ τῶν, τῶν παιδαριωδῶν ζηλοτυπιῶν τῶν, θέλει ἀναγνωρίσῃ τοῦλάχιστον ὅτι εἰσὶ ζωηροί, πολλακίς διασκεδαστικοί, καὶ ὅτι τὸ θαυμασιον δὲν εἶνε παρ' Ὀμήρῳ ὀχληρὸν καὶ μονότονον μηχανημα, ὡς ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Βιργιλίου. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἐξηγεῖται ἀπ' ἐαυτῆς διὰ τὸν Βιργίλιον, ἡ παρέμβασις τοῦ Διὸς, τῆς Ἥρας, καὶ τῶν ἄλλων θεοτήτων ἐν ταῖς περιπλανήσεσι τοῦ Αἰνείου, εἶνε συνθήκη τις ἣν παραδίδει χωρὶς νὰ πιστεῦῃ· καὶ σκηναὶ καθ' ἃς οἱ θεοὶ ἐμφανίζονται εἰσὶ πλάσματα

Δημόσια Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Ἀθηνῶνας

Ἱστορικὸ Ἀρχειο Γεοργίου

δι' ἃ ὁ ποιητὴς μένει ἀδιάφορος ὡς καὶ ὁ ἀναγνώστης. Ἄλλ' ὁ Ὅμηρος οὐδὲν ἐφευρίσκει ἀπεικονίζει τοὺς θεοὺς αὐτοῦ ὅπως τοὺς ἔνοσι· αἱ σκηναὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἡ παρουσία τοῦ Ἄρεως, τῆς Ἀθηναῆς, τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀφροδίτης ἐν ταῖς μάχαις εἰσὶ δι' αὐτὸν πραγματικότητα. Ὄντως εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἀθηναῆς ὁ Ὀδυσσεὺς ὀφείλει τὴν ἐξαισίαν συνέσιν του ὄντως ἡ τρυφερότης τῆς Ἀφροδίτης καὶ τὰ σχέδια τοῦ Οὐρανοῦ ἐπὶ τοῦ Αἰνείου ἀποσπῶσι πολλάκις τὸν μαχητὴν αὐτὸν ἀπὸ τὸν θάνατον ὄντως τῆ θελήσει τοῦ Διός, πιστοῦ εἰς τὸν θεόντα λόγον πρὸς τὴν Θέτιν, ἐξηγῶνται αἱ καταστροφαὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἵστασίαν τοῦ Ἀχιλλέως, εἶτα δέ, ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἐκδίκησις τοῦ ἥρωος. Ἡ γενναϊότης καὶ ἡ ἠθικὴ ἀξία τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶνε διὰ τοῦτο ἐλάσων· ἀλλ' ἐν τῇ ἀγνοίᾳ των, εἰσὶ τὰ ὄργανα δυναμειος ἀνωτέρας ἥτις τοὺς ἄγει κατὰ τὰς θελήσεις αὐτῆς. Εἶνε τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ θείας χάριτος, ὅπερ ἐτέθη καὶ ἐξηγήθη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ συμφώνως πρὸς τὰς πεποιθήσεις τῆς ἐποχῆς του.

§ 22. **Γλῶσσα τοῦ Ὀμήρου.** Ἡ γλῶσσα τοῦ Ὀμήρου εἶνε πολὺ ἀπλή· φράσεις τινὲς ἐπαναλαμβάνονται κωνοικῶς, τινὰ ἐπιθέτα εἰσὶ οἰονεὶ προσκεκολλημένα εἰς τὸ ὄνομα τῶν προσώπων καὶ τῶν στοιχείων ἅτινα ὁ ποιητὴς περιγράφει. Ἄλλ' οἱ στίχοι ἔχουσι θαυμασίαν τινὰ συστροφὴν καὶ περιστῶσι ἐξαισίως διὰ τοῦ μέτρου καὶ τῶν τομῶν των τὰς ταραχὰς τῆς φύσεως, τὰς κινήσεις τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν θόρυβον τῶν μαχῶν, τέλος τὰς χαράς, τὰς λύπας καὶ ὅλας τὰς ψυχικὰς παθήσεις. Ἡ εὐγλωττία πλεονάζει εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, εἶνε ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἦσον θαυμασιος ὄντως εἶνε ὁ παθητικὸς διάλογος τοῦ Πριχμοῦ πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα. Ὅποια λεπτὴ ἰκανότης τοῦ Ὀδυσσεὺς προσπαθοῦντος νὰ πραύνη τὴν ὀργὴν τοῦ ἥρωος. Ὅποια γλυκύτης τοῦ γέροντος Φοῖνικος! Ὁ Ἀχιλλεὺς εἶνε ῥήτωρ ὀρμητικὸς καὶ λαμπρὸς, ὁ Ἀγαμέμνων ἔχει ἀξίαν ἐμπρέπουσαν εἰς τὸν βασιλέα τῶν βασιλέων· ὁ λόγος τοῦ Νέστορος ῥεεὶ μετὰ ἡδύτητας ἦν ὁ Ὅμηρος αὐτὸς παραβάλλει πρὸς τὴν τοῦ μέλιτος καὶ μετὰ ἀνεξαντλήτου ἀφθονίας.

§ 23. Ἐκτὸς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀποδίδονται τῷ Ὀμήρῳ καὶ διάφορα ἄλλα ποιήματα, ἐξ ὧν διεσώθησαν τὰ ἑξῆς.

α') Βατραχομουσαχία, παρωδία τῆς Ἰλιάδος ἐκ 300 στίχων ἄνευ εὐφώνιας καὶ τόνου· ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ τῆς Ἰλιάδος περιγράφεται πόλεμος μεταξὺ βατράχων καὶ μυῶν, ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ πεισμονῆς καὶ σφοδρότητος παραταθείς, μέχρις αὐτῆς τελευταίου οἰμῆς διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν καρκίνων ἀποδιώκονται καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Πιθανῶς τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν Ε' αἰῶνα π. Χ.

β') Μαργίτης, μικρὸν καὶ γελοῖον δημοτικὸν ἔπος, ἐν ᾧ ἐξελέγχεται ἡ μωρία τινὸς νομιζόντος ἐκυτὸν πολὺ σοφόν, «ὃς πολλ' ἠπίστατο ἔργα, κακῶς δ' ἠπίστατο παντα.»

γ') Ὑμνοὶ 35, ἐξ ὧν ὃ εἰσὶ μεγαλειότεροι καὶ 30 μικρότεροι καὶ ἀπευθύνονται εἰς διαφόρους θεοὺς καὶ θεάς. Οὗτοι δὲ διαφέρουσιν ἀλλήλων πολὺ κατὰ τὴν γλώσσαν καὶ τὸν ποιητικὸν τόνον, ὥστε φαίνονται ἔργα οὐχὶ μιᾶς ἐποχῆς ἀλλὰ πάντων τῶν χρόνων, ἀπὸ Ὀμήρου μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων. Οἱ πέντε μεγαλειότεροι εἰσὶν οἱ ἑξῆς. Ὁ εἰς Δῆλιον Ἀπόλλωνα, ὅστις ἐψάλη ἐν Δῆλῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν γενεθλίων τοῦ θεοῦ. — Ὁ εἰς Ἀπόλλωνα Πύθειον πραγματεύεται τὸν παλαιὸν περὶ τοὺς Δελφούς τοῦ Ἀπόλλωνος μῦθον. — Ὁ εἰς Ἑρμῆν, ὁ ποιητὴς διηγεῖται μετ' ἀφελείας πῶς ὁ Ἑρμῆς ἄρτι τεχθεὶς νήπιον, καταλείπει τὸ λίκνον καὶ ἀπέρχεται εἰς Πιερίαν νὰ κλέψῃ τὰς βούς τοῦ Ἀπόλλωνος, αἵτινες ἐνέμοντο κατὰ τοὺς ἐκεῖ λειμῶνας τῶν θεῶν κτλ. — Ὁ εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἱστορεῖται πῶς καὶ αὐτὴ ἦ θεὰ τοῦ ἔρωτος ἢ τῶν ἄλλων κυριεύουσα ἠράσθη τοῦ Ἀγκίσσου καὶ συνέγετο αὐτῷ κατὰ τὴν Ἰδὴν. — Ὁ εἰς Δῆμητρα ἱστορεῖται ἡ διατριβὴ τῆς θεᾶς παρὰ τοῖς Ἐλευσινίοις, οὗτος εἶνε σπουδαιότατος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς Ὀρθοκείας.

§ 24. περὶ κυκλικοῦ ἔπους καὶ τῶν ποιητῶν αὐτοῦ. Μετ' Ὀμήρου τὴν ἐπικήν ποιήσιν ἐξηκολούθησαν πολλοὶ νὰ καλλιεργῶσιν, οἵτινες ἐξιστόρουν συμβεβηκότα, ἔχοντα σχέσιν τινὰ καὶ συναφειαν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου περιγραφόμενα. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα σχεδὸν τὰ ποιήματα ταῦτα περιστρέφοντο περὶ τὸν Τρωϊ-

κόν πόλεμον, ὡς περὶ τὸν ἥλιον οἱ πλανῆται, διὰ τοῦτο οἱ ποιη-
ταὶ οὗτοι ἐκλήθησαν Κυκλικοὶ ἢ Κυκλογράφοι. Κυ-
ρικὴ πηγὴ τῶν ὄσα περὶ τούτων λέγονται εἶνε ἡ τοῦ Πρόκλου γραμ-
ματικὴ χρηστομάθεια, ἧς σύνοψις φέρεται γερμανικῇ ἐν τῇ Bibli-
othek der alten Litteratur und Kunst. 1. σελ. 32. Ἐπικὸς
κύκλος ὠνομάζετο συλλογὴ ἀρχαίων ποιημάτων, ἅτινα ἤρχιζον
μὲν ἐκ τῆς Οὐρανοῦ καὶ Γῆς μυθολογουμένης συνουσίας, ἐπερατοῦτο
δὲ ἐκ διαφόρων ποιητῶν συμπληρούμενος μέχρι τῆς τοῦ Ὀδυσ-
σεῶς ἀποβάσεως εἰς Ἴθάκην. Περιελαμβάνεν ἐπομένως ὁ ἐπικός
οὗτος κύκλος κατὰ χρονολογικὴν ἢ μυθικὴν ἀκολουθίαν τοὺς μύ-
θους καὶ μυθικὰς ἱστορίας Ἑλλήνων ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου μέχρι
Τηλεγόνου καὶ Ὀδυσσεῶς. Τούτου τοῦ ἐπικοῦ κύκλου γνωρίζομεν
τὸ τελευταῖον μέρος, δῆλα δὴ τὸ συμβούλιον Διὸς καὶ Θέμιδος,
περὶ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος κλπ.

§ 25. Ἐν τῇ σειρᾷ δὲ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν καταλέγουσι. α.)
Κρεῖωφύλον τὸν Σάμιον, ἄσαντα ἐν τῇ τῆς Οἰχαλίας ἀλώσει
ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους. Παρὰ τοῖς ἀπογόνοις δὲ τούτου λέγεται
ὅτι ὁ Λυκοῦργος εὔρε τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν. β.) Σύα-
γρον, σύγχρονον τοῦ Ὀμήρου, ποιήσαντα Τρωϊκᾶ. γ.) Κέ-
κροπα τὸν Μιλήσιον, ποιητὴν τοῦ ἐπικοῦ ποιήμ. Αἰγίμιος.
δ.) Καρκίνον τὸν Ναυπάκτιον, ποιήσαντα Ναυπακτικᾶ.
ε.) Στασίνον τὸν Κύπριον, ποιήσαντα Κυπριακᾶ. Ταῦτα
δὲ συνεκροτοῦτο ἐξ ἄσμάτων ἑνδεκα, πραγματευομένων τοὺς μύ-
θους ἀπὸ τῶν γάμων τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος ἄχρι τῆς με-
ταξὺ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ἔριδος, ὅποθεν ἀρχίζει ἡ τοῦ
Ὀμήρου Ἰλιάς· τὸ τελευταῖον μέρος περιεῖχε, πῶς ὁ Ἀχιλλεύς
ἔλαβε τὴν Βρισηίδα καὶ Ἀγαμέμνων τὴν Χρυσήϊδα. ς.) Ἀρ-
κτῖνον τὸν Μιλήσιον ποιήσαντα Ἰλίου Πέρσιν καὶ Αἰ-
θιοπίδα. Καὶ ἡ μὲν Ἰλίου Πέρσις, ἐν δυσὶν ὥδαϊς, διήρχετο
τὰ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ δουρείου ἵππου μέχρι τοῦ ἀπόπλου
τῶν Ἑλλήνων. Ἡ δὲ Αἰθιοπία ὕμνει ἐν πέντε ὥδαϊς τὴν ἔλευσιν
τῶν Ἀμαζόνων, τὸν θάνατον τοῦ Θεραΐτου τοῦ Αἰθίοπος, Μέμνο-
νος, τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν περὶ τῶν τούτου ὄπλων ἔριν. ζ.) Εὐ-

μ η λ ο ν, τὸν Κορίνθιον, ὅστις ἔγεινε κοινῶνός τῆς ὑπὸ τὸν Ἀρχίαν ἀποικίας εἰς Σικελίαν. Ἐποίησε δὲ πολλὰ, οἷον Εὐρωπίαν, Τιτανομαχίαν καὶ Κορινθιακά. Ἄλλ' ἐκ τούτων μόνον 8 στιχ. ἔσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ τοῦ Πινδάρου Σχολιαστής. ἦ.) Δέσχην τὸν Λέσβιον, ποιητὴν τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος ἐκ 4 βιβ. συντεταγμένης, ἐπραγματεύετο δ' αὕτη τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τῆς ἔριδος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρείου ἵππου εἰς τὴν Τροίαν, μετὰ τὴν συνεδέετο καὶ ἡ Ἰλίου Πέρις τοῦ Ἀρκίνου. θ.) Πείσανδρον ἐκ Καμείρου τῆς Ῥόδου ποιήσαντα Ἡρακληΐδα εἰς 2 βιβλ. ι.) Ἡγίαν τὸν Τροϊζήγιον ποιήσαντα Νόστους. ια.) Εὐγάμμονα τὸν Κυρηναῖον ποιήσαντα Τηλεγονίαν, ἣτις ἤρχετο ἀπὸ τῆς ταφῆς τῶν μνηστήρων, οὓς ἐκήδευσαν αἱ συγγενεῖς αὐτῶν. ιβ.) Πανύασιν τὸν Ἀλικαρνασσέα, ποιήσαντα Ἡρακλεῖα εἰς 14 βιβλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ διδακτικοῦ ἔπους.

§ 26. Συγχρόνως μὲ τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἠκμαζεν ἐν Ἑλλάδι ἕτερόν τι εἶδος ἐπικῆς ποιήσεως, ἔχον ὑπόθεσιν τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν γενεαλογίαν καὶ τὰς τύχας τῶν θεῶν, ἢ τὴν ἐκθεσιν θεωρίας τινὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, συναπτομένην μὲ τὴν περιγραφὴν ὀρισμένων τοῦ βίου περιστάσεων. Τὸ εἶδος τοῦτο εἶνε τὸ διδακτικὸν ἔπος, τὸ ὁποῖον μετέχει τῆς τε ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως, καὶ ἀποτελεῖ μετὰ θασίν τινα ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἕτερον εἶδος. Διότι ἀφ' ἐνός μὲν μετέχει τῶν μέτρων καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος τοῦ ἔπους, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσπελάζει πρὸς τὴν λυρικὴν ποιήσιν, καὶ τοῦτο καθ' ὅσον ὁ διδακτικὸς ποιητὴς δὲν μένει ὄλως ἀπαθής, ἀλλὰ πειρώμενος νὰ διδάξῃ μετέχει τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· ἐκ τοῦ παρόντος καὶ παρελθόντος, προϋποθέτων τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον γνωστὸν μετὰ πάθους, ποιεῖ γνωστὰς τὰς κινήσεις τὰς παραγομένας ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου ἐκ τῆς ἐπιδοράσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἡσίοδος. Πρῶτος γνωστός ποιητὴς τούτου εἶνε ὁ Ἡσίοδος, ὃς τις διαφέρει τοῦ Ὀμήρου. Ἐν ᾧ ὁ Ὀμηρος φαίνεται φυθμίζων τὰ ἴδια αἰσθήματα κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, οὗτος πειράται νὰ μεταβάλη τοῦτον κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν· ὁ μὲν Ἴων ποιητὴς αἰείποτε εὐθυμος εἰσέρχεται εἰς τὰ συμπόσια τῶν ἀνάκτων, ἄνευ φθόνου ἀκροᾶται τῶν αἰδῶν, ἠδέως συνορχεῖται μετὰ τῶν ὄρχηστῶν καὶ συναγωνίζεται μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν· ὁ δὲ Ἀσκραῖος εἰσδύει πανταχοῦ, ἀλλὰ πάντοτε μελαγχολικὸς καὶ αἰείποτε προμηθεύς. Ἦπτει βλέμμα εἰς τὰ μέγαρα τῶν ἀνάκτων, ἵνα ψεῖξη τοὺς δωροφάγους βκσιλεῖς, διέρχεται τὴν ἀγορὰν, ἵνα ἐλέγξῃ τοὺς ὀκηρούς, ἀναμνησκαται τῶν δικαστηρίων καὶ μένει ἀπαρამύθητος διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀδικίας, ἐξετάζων καθ' ὅλου τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀνευρίσκει, ὅτι τοῦτο ἐταπεινώθη καὶ ἐξημβλώθη. Διὰ ταῦτα λυπούμενος ὁ αἰιδὸς ἀνατρέχει, ὅπως ἀνεύρῃ τὴν αἰτίαν τοῦ κόσμου. Πειράται ἵνα σοφὰς συμβουλάς διαδώσῃ, τοὺς ἀνθρώπους ἐξευγενίσῃ καὶ φιλοπόνους ἀναδείξῃ. Ἀποτελεῖ τέλος τὸν οὐδὸν τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς ἵπποτικῆς γενεᾶς τῶν ἡρώων πρὸς τὴν προοδευτικὴν τῶν πολιτειῶν κοινότητα· τοῦτο δ' ἐξαγγέλλεται εἰς τὰ δύο μεγάλα αὐτοῦ ποιήματα.

§ 27. Ὁ Ἡσίοδος κατήγετο ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίας, ἐπωνομάζετο Ἀσκραῖος ἀπὸ τῆς Βοιωτικῆς Ἀσκηρς, ὑστερωτέρου ἐνδαιτημάτος αὐτοῦ· διότι ὁ πατὴρ φεύγων τὴν κακὴν πενίαν μετέφυκεν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐν Ἀσκηρὶ παρὰ τὸν Ἐλικῶνα ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Θεσπιῶν. Περὶ τοῦ βίου του οὐδὲν σχεδὸν βέβαιον γνωρίζομεν, εἰμὴ ὅτι εἶνε νεώτερος τοῦ Ὀμήρου (800), ὅτι ἐγένετο ποιμὴν καὶ γεωργὸς καὶ καυχᾶται ὅτι αἱ Μοῦσαι καθιέρωσαν αὐτὸν ποιητὴν, ὅτι κατέλιπε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, καὶ μετόκησεν εἰς τὴν ἀστυγείτονα πόλιν, τὸν Ὀρχομενόν, διότι εἶχεν ἀπολέσῃ δικὴν τιμὰ περὶ κληρονομίας, ἣν ἐκίνησε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πέρσου. Πολὺ γέρων ἐφονεύθη ἐν Λοκροῖς ὑπὸ τῶν υἱῶν Μιλησίου τινὸς ἐν Οἰνῇ. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀνευρόντες ὑστερον τὰ λείψανα αὐτοῦ τὰ ἔθαψαν ἐν τῇ πατρίδι τῶν οἰκοδομήσαντες τάφον, ἐφ' οὗ ὁ Βοιωτὸς ἐποποιὸς Χερσίας ἐπέγραψε ἐπίγραμμα, δι' οὗ

ἀποκαλεῖ αὐτὸν σοφώτατον πάντων τῶν ποιητῶν. Ποιήματα εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα εἶνε τὰ ἐξῆς.

Α'. Ἔργα καὶ ἡμέραι ἐν στίχοις 826 εἰς τοῦτο τὸ ἔπος τόσον πολὺ ἐνδιατρίβει περὶ τὰς βοιωτικὰς σχέσεις, ὥστε ὁ ποιητὴς δὲν φαίνεται ἀοιδὸς ἐξ ἐπαγγέλματος, ὡς ὁ Ὀμηρος, ἀλλ' ὡς τις βοιωτὸς οἰκοδεσπότης ὅς τις ἐνασχοληθεὶς ὑπερβαλόντως ἐξ ὅσων ἔπαθεν, ἐρμηνεύει τὰ αἰσθήματα καὶ νοήματα αὐτοῦ ἐν σχήματι ποιητικῷ. Ὁ πατὴρ του ἀποθανὼν κατέλιπεν οὐ σμικρὰν περιουσίαν, ἣν διένειμαν πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀδελφοί. Κατὰ τὴν διανομὴν ὁ ἀδελφὸς του Πέρσης δωροδοκήσας τοὺς βασιλεῖς, οἵτινες ἦσαν καὶ δικασταί, ἔλαβε μείζονα τοῦ Ἡσιόδου κλῆρον, ὃνπερ καὶ κατεσπατάλησεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ ἠπέιλει νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ δευτέρου τὸν ἀδελφὸν του εἰς τὸ δικαστήριον, ὅπως ἀρπάσῃ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς πατρικῆς περιουσίας. Ἐν τοῖς ἔργοις παραινεῖ ὁ Ἡσιόδος τὸν ἀγνώμονα ἀδελφὸν νὰ ἀποστῇ τῆς σκέψεως του, καὶ συμβουλεύει αὐτὸν νὰ ζητῇ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν τῇ γεωργίᾳ προστίθησι σοφὰς διδασκαλίας περὶ ταύτης, περὶ ναυτιλίας, περὶ καλῆς οἰκονομίας, περὶ ἀγωγῆς, διαποικίλλει τὸ ὄλον διὰ γνωστικῶν μύθων καὶ διαφόρων ἄλλων περιγραφῶν καὶ τέλος ποιεῖ βραχεῖαν ἀναγραφὴν τῶν αἰσίων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν. Τὰ παραγγέλματα ταῦτα ὀριζόμενα οὐχὶ κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἑνιαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ σεληνιακοῦ μηνὸς εἶνε ὅλα καρπὸς δεισιδαιμονίας. Εἰς τὸ κύριον τοῦ ποιήματος μέρος ἀπαντῶνται πολλὰ μακρὰ ἐπεισόδια, οἷον ὁ μῦθος περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ ἀδικία διεδόθη εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς Πανδώρας, ὁ περὶ τῶν πέντε ἡλικιωῶν τῶν ἀνθρώπων μῦθος κτλ.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης δῆλον γίνεται ὅτι ἀπαντα τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ ποιήματι συνάδουσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἤθελε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἀδελφὸν τοῦ χρηματισμοῦ ἐξ ἀδίκων κρίσεων, καὶ νὰ παρορμήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν γεωργίαν. Ἀλλὰ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐπέτυχε νὰ συγχωνεύσῃ τὰ μέρη εἰς κατασκευὴν τελείου καλλιτεχνήματος κατὰ λόγον σώματος ὀργανικοῦ, ἐν ᾧ ἔκαστον τῶν μελῶν ἔχει πᾶν προσήλουσαν δύναμιν καὶ λειτουργίαν.

Ὁ Ἡσίοδος ἐν τοῖς ἔργοις ἔχει μέσσην τινὰ θέσιν μεταξύ παρελθόντος καὶ παρόντος· καὶ ἐν ἐκείνῃ μὲν θέτει τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, ἐν τούτῳ δὲ τὸ ἔσχατον τῶν συμφορῶν. Τὸ ἐλαττήριον τοῦ ποιητοῦ εἶνε οὐχὶ ἡ ἀφελὴς ποίησις, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ φρόνησις· ὁ δὲ τόνος τῆς γλώσσης εἶνε ἀνήσυχος, αὐστηρὸς καὶ στρυφνὸς ὁμοιάζων πρὸς τὴν συνήθη γλώσσαν τοῦ λαοῦ· διὰ ταῦτα ὁ Ἡσίοδος ὑπὸ τινῶν ἀρχαίων κατετάσσετο οὐχὶ εἰς τοὺς ἐπικούς· ἀλλ' εἰς τοὺς γνωμικούς ποιητάς· τὸ μόνον σημεῖον δι' οὗ ὁ ποιητὴς συναπτεται μετὰ τοῦ ἔπους εἶνε ἐξωτερικὴ παράστασις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀλλὰ καὶ αὕτη τυχαία διότι ὁ κύριος σκοπὸς αὐτοῦ εἶνε διδακτικὸς ἐν γένει ἠθικὸς καὶ ἐν μέρει πρακτικὸς.

Β'. Θεογονία, ἐν 1022 στίχοις, ποίημα πολὺ διάφορον τοῦ πρώτου, συχνάκις παθητικόν, τραχὺ μάλιστα καὶ φαντασιώδες, οὐδαμοῦ δὲ δεικνύον αἴσθημα πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἁρμονίαν, πραγματεύεται περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου, περὶ γενεαλογίας τῶν θεῶν καὶ τῆς κατὰ τῶν Τιτάνων καὶ τοῦ Τυφῶνος μάχης, περὶ τοῦ Προμηθέως, καὶ τελευταῖον περὶ τῆς γενεαλογίας ἡρώων τινῶν κτλ.

Τὰ διάφορα μέρη τῆς θεογονίας δὲν ἦσαν ἀρχῆθεν οὕτω συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα, ὡς ὑπάρχουσιν ἡδὴ· φαίνονται μάλιστα καὶ τινα τεμάχια αὐτῆς ἀνήκοντα εἰς ἕτερα ἠσιόδεια, ὧν τὰ ὀνόματα ἀπωλέσθησαν. Ἡ γλώσσα τῆς θεογονίας παραβαλλομένη πρὸς τὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν δεικνύει λίαν μικρὰς διαφορὰς· σπουδαιότερα τούτων εἶνε ὅτι ὁ μὲν Ἡσίοδος ἔχει πλείονας αἰσισμούς, ὁ δὲ Ὀμηρὸς ἰωνισμούς. Ὁ λόγος τοῦ Ἡσιόδου ἔχει δύναμιν καὶ ὀξύτητα, στερεῖται ὁμῶς τῆς πληθύος τῶν λέξεων καὶ φράσεων αἰτινες χαρακτηρίζουσι τὴν Ἰωνικὴν ποίησιν. Ὁ Ἀσκραῖος αἰοδὸς οὐτε τὸν χαρακτῆρα τῶν προσώπων γνωρίζει γὰρ διαγράψη ἀκριβῶς, οὐτε τὴν συμπάθειαν γὰρ ἐρεθίσθη δύναται· ἐν γένει δὲ γνωρίζει τὴν ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσιν ἐρμηνείαν μετὰ τῶν θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θεοὶ δὲν παρίστανται ἐν αὐτῷ ὡς κοινότης τις αἰσθητῶν ὄντων, ἀλλ' ὡς ἀντικείμενα τῆς ποιήσεως.

Γ'. Ἀσπίς Ἡρακλέους ἐν 480 στίχοις. Ἐν τούτῳ ἐπαινεῖται ἡ Ἀλκμήνη καὶ γίνεται λόγος περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἡρα-

κλέους καὶ Ἰρικλέους, εἶτα ἔπεται ἡ εἰκὼν τῆς μάχης τούτου μετὰ τοῦ Κύνου, υἱοῦ τοῦ Ἄρεως. Οἱ στίχοι 139—320 περιέχουσι κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ὁμηρικῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, περιγραφὴν τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους. Κατὰ τὸν Ὅδ. Μύλλερρον τὰ μὲν τῆς Ἀχιλλείου ἀσπίδος τορεύματα εἶνε ἰδανικά καὶ πλάσματα τῆς φαντασίας, τὰ δὲ τῆς τοῦ Ἡρακλέους εἶνε ἀληθῆ καὶ τοιαῦτα, ὅσα ἀπειργάζοντο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες δημιουργοὶ ἐπὶ χαλκοῦ ἢ ἐπ' ἄλλων μετάλλων.

Ἡ γλῶσσα δὲν εἶνε ἀνθηρὰ, ἀλλὰ περιέχει πολλὰς σπανίας καὶ ἀδιορθώτους φράσεις, φαίνεται ὅμως ὅτι τοῦτο ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μορφῇ εἶχε μείζονα καθαρότητα. Εὐστροφία καὶ θαψίλεια ἐμφράσεως ἄνευ παθητικοῦ καὶ τοῦ τῆς βάρους χαρακτηρίζουσι τὸ ποίημα τοῦτο.

Δ'. Ἡ οἶαι ἢ Μεγάλαι Ἡοἶαι. Τὸ ἔπος τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τούτου ὅτι ἐν ἕκαστον τῶν τμημάτων αὐτοῦ ἤρχετο ἐκ τῶν λέξεων ἢ οὔη αὐτῆς qualis. Περιεσώθησαν δὲ μόνον 5 τοιοῦτων τμημάτων ἀρχαί, ὧν ἕκαστον ἐγκωμιάζει μίαν τῶν Ἡρωίδων ὅσα ἐγέννησαν ἐκ θεοῦ ἤρωας ἐπιφανείς. Τοῦτο ἀπετέλει τὸ προοίμιον τῆς Ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους.

Ε'. Καὶ κχτάλογοις γυναικῶν καὶ ἄλλα τινὰ ποιήματα ἀποδίδονται εἰς τὸν Ἡσίοδον, περὶ ὧν οὐδὲν βέβαιον γνωρίζομεν.

§ 28. **Χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἡσιόδου**. Ὁ Ἡσίοδος καίπερ ὧν ἀνὴρ ἐπισημότετος δὲν ὑπερέβη ὅμως καὶ τὰ τῆς φύσεως ὅρια, ἀλλὰ φέρει τὸν τύπον τοῦ τε ἔθνους, ἐν ᾧ ἐγεννήθη, καὶ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἤκμασε. Τὰ ἔπη αὐτοῦ περιγράφουσιν ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὴν Βοιωτίαν, καὶ δύναται τις ἐξ αὐτῶν ν' ἀναπλάσῃ πιστὴν εἰκὼνα τῆς τότε ἐπικρατούσης κατ' ἐκείνην τὴν χώραν καταστάσεως. Ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου δὲν ἔχει τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας, δι' ἧς ὁ Ὅμηρος πλαστουρεῖ τοὺς μεγαλοσχήμενας χαρακτῆρας τοῦ ἡρωϊκοῦ αἰῶνος, ἐνδιατρίβων φαιδρῶς καὶ ἠδέως περὶ τὴν διαγραφὴν τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ ἐξεργαζόμενος τὰς καλλίστας ἐκείνας καὶ εὐπρεπεστάτας εἰκόνας. Ἡ ποίησις

Δημόσια Ἱστορική Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηνησῶνας
Ἱστορικό Ἀρχεῖο Γορτυνίας

αὐτοῦ πηγάζει δυσκόλως διὰ τὴν ἔνδειαν καὶ ἀπορίαν τῆς κοινωνίας, ἔχει δὲ σκοπὸν νὰ ἐπιδιορθώσῃ τὸν ταλαίπωρον τοῦτον βίον, ἢ νὰ ἐπικουφίσῃ τὰ κακὰ αὐτοῦ. Δυσφορεῖ διὰ τὴν τύχην τοῦ ἀνθρώπου γένους καὶ λυπεῖται διὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν καὶ ἀγωνίζεται νὰ διαδώσῃ παραγγέλματα ἠθικὰ καὶ θρησκευτικά, δι' ὧν νὰ ἐξευγενισθῇ ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ὑποφέρῃ ἐλαφρότερον τὰ παρόντα τοῦ βίου δεινά.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

750 — 500

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περίοδος Λυρική.

§ 29. **Χαρακτῆρες τῆς περιόδου ταύτης.** Ἡ περίοδος αὕτη ἦτις ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 6ου (750—500) εἶνε ἐντελῶς ἱστορική. (πβλ. εἰσαγ. σελ. 17. γ.) Εἶνε ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ Λυκούργος, ὁ Δράκων, ὁ Χαρωνίδας, ὁ Σόλων, ὁ Ζάλευκος παρέχουσι τοῖς αὐτῶν συμπολίταις τοὺς νόμους, καθ' οὓς ὀφείλουσι νὰ κυβερνῶνται, καθ' ἣν τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Θράκης, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας, πληθύνονται ἐξ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καθ' ἣν αἱ ἐμπορικαὶ καὶ εἰρηνικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων κρατῶν καθίστανται συχνότεραι, μὴ ἀποκεκλεισμένων καὶ τῶν ἐπὶ τὸ συνηθέστερον μερικῶν πολέμων. Ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἄρχουσα δραστηριότης ἄρχει ἐπίσης καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ· ἡ ποίησις εἶνε πανταχοῦ διαδιδομένη, ἀναμειγμένη εἰς ὄλα, εἰς ἑορτὰς ἔθνικας ὡς καὶ εἰς μάχας, εἰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς ὡς καὶ εἰς νομοθετικὰ δοκίμια· ζωογονεῖται ἐκ

Δημοσίαι Ἱστορική Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητριάδας,
Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

τῶν παθῶν τοῦ δημοσίου βίου, πολλάκις μάλιστα εἶνε καὶ διερμηνεύεις τῶν προσωπικῶν τοῦ ποιητοῦ αἰσθημάτων. Ἡ ποίησις δὲν ἔχει τὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποποιίας, δὲν εἶνε ἐκτενής, ὡς ἐκείνη, εἶνε ποικίλη, ζωηρά, ἔπλασε ῥυθμούς τόνον πολλοὺς τόνον εὐκάμπτους, ὅπως καὶ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια διερμηνεύει αἰ τοῦ ἔπους σκηναὶ ἐψάλλοντο εἴτε ἀπηγγέλλοντο συνοδευόμενα δι' ἐνὸς ὄργανου ἐγγύρδου λίαν ἀπλοῦ, καλουμένου κ ι θ ἄ ρ α ἢ φ ὄ ρ μ ι ξ. Ἀλλὰ τὸ ὄργανον τοῦτο τελειοποιούμενον μεταβάλλεται ἐν τῇ ἐπομένῃ περιόδῳ εἰς λύραν ἐπτάχορδον· ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς αὐλόν, ὅστις συνοδεύει τὸ ἄσμα τοῦ ποιητοῦ. Τὴν μουσικὴν ἀπαγγελίαν τῶν ῥαφιδῶν διαδέχεται ἄσμα ἀληθές, ἐνίοτε μὲν βκ ρ ῦ τ ε ρ ο ν, ὅπως ὁ δωρικὸς τρόπος, ὅτε δὲ μᾶλλον παράφορον, ὅπως ὁ φρυγικὸς τρόπος, ὅτε τέλος μᾶλλον ἡδύ, μεμετριάσμενον, γυναικεῖον, ὅπως ὁ λυδικὸς τρόπος. Ὁ μουσικὸς οὗτος χαρακτῆρ ἐξηγεῖ τὴν λέξιν λ υ ρ ι κ ὸ ς, ἀποδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν τοιαύτην ποίησιν. Ἦδῃ ἀρχόμεθα τῆς λυρικῆς ὑποδιαίρουντες αὐτὴν καὶ κατατάσσοντες τοὺς ποιητὰς αὐτῆς κατ' εἶδος καὶ σχολάς.

§ 30. Ὡς δ' ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος εἶνε σειρά ἐπαναστάσεων, οὕτω καὶ τὸ γραμματολογικὸν προϊόν, ἡ λ υ ρ ι κ ἢ π ο ι ῆ σ ι ς, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἐπανάστασις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἐὰν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως εἶνε ἴδιον νὰ ἐκθέτη τὰ συμβάντα ἀπλῶς καὶ μετ' ἀφελείας, καὶ ὅτι οἱ ἄλλοι λέγουσι καὶ πράττουσι, χωρὶς νὰ ἀναφαίνηται ἐν τῷ ποιήματι αὐτὸς ὁ ποιητὴς, τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἀπ' ἐναντίας σκοπὸς εἶνε ἡ ὅσον οἶόν τε σύντομος, ταχεῖα καὶ ζωηρὰ ἔκφρασις ἐνὸς τινος αἰσθήματος ἢ φρονήματος ἢ πάθους, ὅπερ κυριεῖται ὀλόκληρον τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ ὅστις ἀεὶ λαλεῖ ἐκ πρώτου προσώπου. Εἶνε ποίησις ἐξ ὑποκειμένου τουτέστιν ἐν τῷ λυρικῷ ποιήματι ἢ πράξις δὲν ἐξιστορεῖται ἀπαθῶς, ἡσύχως καὶ ἀβιάστως, ἀλλὰ παρουσιάζεται ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν ἀτομικῶν τοῦ λυρικοῦ ποιητοῦ αἰσθημάτων καὶ παθῶν. Ὅπως κατ' οὐσίαν, οὕτω καὶ κατὰ μορφήν διαφέρουσι τὰ δύο γένη τῆς ποιήσεως, διότι ὁ μὲν ἐπικὸς ποιητὴς μεταχειρίζεται γλῶσσαν καὶ χρώματα τυπικὰ καὶ ὁμοίμορφα, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ μέτρον ἀπ'

ἀρχῆς μέχρι τέλους· ὁ δὲ λυρικός ποιητής μεταχειρίζεται γλῶσσαν μὲν καὶ χρώματα καὶ μέτρα ζωηρότατα καὶ ποικιλότατα, πολὺ δ' ὑπεράνω καὶ ἐκτὸς τῆς συνηθείας φερόμενα. Ἡ λυρική ποίησις ἔχει πολλὰς ὑποδιαίρεσεις, διακρινόμενας ἀπ' ἀλλήλων ἰδίως κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν ἔκφρασιν. Αἱ ἀξιοσημείωτοι εἰσὶν ἡ ἔ λ ε γ εῖ α, ὁ ἰ α μ β ο ς καὶ τὸ μ ε λ ο ς, ἐξ ὧν τὸ μέλος ἰδίως εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν λυρική ποίησις, διότι τὸ πρῶτον θετεύρου τὴν λύραν ὡς ἀπολύτως ἀναγκαίαν πρὸς ἀπαγγελίαν τῶν ποιημάτων τοῦ εἴδους τούτου τῆς ποιήσεως.

§ 31. **Ἠλεγεῖα.** Τῆς ἔλεγεῖας ἡ μὲν οὐσία εἶνε ποικίλη καὶ λίαν ἀόριστος, περιλαμβάνουσα ἅπαντα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως, ἡ δὲ μορφή ὠρισμένη, διότι ἡ μὲν γλῶσσα συνήθως κλίνει μᾶλλον πρὸς τὴν ἐπικὴν, τὸ δὲ μέτρον εἶνε αἰετὸ ἡ ῥω ε λ ε γ εῖ ο ν δ ἰ σ τ ι χ ο ν, συγκείμενον ἐξ ἑνὸς ῥωϊκοῦ ἢ δ α κ τ υ λ ι κ ο ῦ ἔ ξ α μ ἔ τ ρ ο υ, καὶ ἑνὸς π ε ν τ α μ ἔ τ ρ ο υ· διὰ τοῦτο καὶ τὸ μέτρον τοῦτο εἶνε ὁ μόνος ἀσφαλῆς καὶ βέβαιος χαρακτήρ τῆς ἔλεγεῖας. Ἡ ἔλεγεῖα ἔλαβε τὴν γένεσιν τῆς, ὡς καὶ ἡ ἐποποιία, παρὰ τοῖς Ἴωσι, ὧν τὴν διάλεκτον κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους μετεχειρίζοντο κυρίως οἱ ἔλεγεῖακοὶ ποιηταί, καὶ ἂν οὗτοι, ὅπερ σπανίως, ἐτύχανε, νὰ μὴ ἦσαν Ἴωνες τὴν καταγωγὴν Αὐτὴ ἀπηγγέλλετο ἐν γένει εἰς δημοσίους συλλόγους, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς συμπόσια καὶ συνωδεύετο ὑπὸ τῆς κιθάρας. Κατὰ ταύτην τὴν περίοδον οἱ ἔλεγεῖακοὶ ποιηταὶ ἐπραγματεύοντο κατ' ἐξοχὴν πολιτικὰ ἀντικείμενα καὶ συμβεβηκότα παροτρύνοντες πρὸς πράξεις γενναίας καὶ πολιτικὰς ἀρετὰς. Ἡ λέξις ἔ λ ε γ ο ς ἐξ ἧς τὸ ἔ λ ε γ εῖ ο ν σημαίνει ἄσμα θρηνώδες, τὴν σημασίαν ταύτην ἔλαβεν ἡ ἔλεγεῖα ἀπὸ τοῦ Σιμωνίδου.

Οἱ ἐπιφανέστεροι δὲ τῶν ἔλεγεῖακῶν ποιητῶν τῆς περιόδου ταύτης εἶνε

§ 32. **Ἠλεγεῖα στρατιωτική.** Ἀ' Κ α λ λ ῖ ν ο ς ὁ Ἐ φ ἑ σ ῖ ο ς, περὶ τὸ 750 ἢ 777 ἀκμάσας π. Χ. λέγεται πατὴρ τῆς ἔλεγεῖας. Τούτου περιεσώθη μία μόνη ἔλεγεῖα, δι' ἧς ὁ ποιητής παροτρύνει τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ εἰς ἰσχυρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν

ἐπιδραμόντων Κιμμερίων. Ἐν ταύτῃ φαίνεται ὅτι ὁ Ἐφέσιος ποιητῆς ἐνεπνέετο ὑπὸ ὑψηλῶν πολεμικῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' ὁ πόλεμος δὲν παρίσταται ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ, ὡς ἐνδοξον ἀσχύλημα τῶν ἡρώων, οὔτε ὡς ἀναγκαῖον στοιχεῖον τοῦ βίου, ὡς ἐν τῷ ἡρωϊκῷ αἰῶνι, ἀλλ' ὡς κατὰ τύχην ἐπαπειλοῦν τὸ κακόν, καθ' οὗ ἡ ἀνδρική δύναμις πρέπει νὰ ἀντεπεξέλθῃ, διότι ἐκ τῆς ἐκβάσεως ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ τιμὴ. Ἐκάστη λέξις τῆς ποιήσεως τοῦ Καλλίνου δεικνύει τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκάθεκτον οἰκοδόμημα τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν Στράβωνα ἐποίησε καὶ ὕμνον εἰς τὸν Δία.

B. Τυρταῖος ἐξ Ἀφίδνης τῆς Ἀττικῆς, σύγχρονος, ἀλλὰ νεώτερος τοῦ Καλλίνου, ἀκμάσας κατὰ τὸ 685 π. Χ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἦτο χωλός, γραμματῶν διδάσκαλος. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὡς ἱστορεῖται, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων ἠρώτησαν τὸν Δελφοῖς μαντεῖον, ὃ δὲ Ἀπόλλων ἀπεκρίνατο, ὅτι οὗτοι ἔπρεπε νὰ προσκαλέσωσι σύμβουλον Ἀθηναῖον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὔτε τὴν αὐξῆσιν τῶν Λακεδαιμονίων θέλοντες, οὔτε νὰ παρακούσωσι καὶ τοῦ θεοῦ, ἐπεμψαν σκωπτικῶς οὐχὶ τὸν ἄριστον ἄνδρα, ἀλλὰ τὸν χωλὸν διδάσκαλον, ὅστις εἰς αὐτοὺς μὲν ἦκιστα νοῦν ἔχων ἐφαίνετο, ἀλλ' εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἀνεδείχθη σωτῆρ· διότι τοὺς ἀποδειλιῶντας διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ πολεμικῶν ἀσμάτων ἀναθαρρύνας ἐπήνεγκεν αὐτοῖς τὴν νίκην. Ἐνεκα τούτου ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος ξένος, ὅστις ἔτυχε τῆς τιμῆς νὰ πολιτογραφηθῇ ἐν Λακεδαιμονίᾳ, καὶ, ὡς ἄλλος Ὅμηρος, ἱεροπρεπῶς νὰ τιμᾶται. Ἐκ τῶν ἐλεγείων αὐτοῦ αἱ μὲν ἦσαν Ἰπ ο θ ῆ κ α ι, ἦτοι παραινέσεις ὑποθέσεις ἔχουσαι ὁμοίως πρὸς τὰς τοῦ Καλλίνου, δι' ὧν ἐσπούδαζε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἀποδειλιάσαντας Σπαρτιάτας, αἱ δ' ἐπέτελουν μέρος τῆς Εὐνομίας, ἐν ἣ ἐξέθετε καὶ περιέγραφε τὴν Λυκούργειον νομοθεσίαν, καὶ προέτρπεν αὐτοὺς εἰς διατήρησιν αὐτῆς. Ἐκτὸς τῶν ἐλεγείων ἐποίησεν ὁ Τυρταῖος καὶ Ἑ μ θ α τ ῆ ρ ι α μ ε λ η ἐν ἀναπαίστοις καὶ δωρικῇ διαλέκτῳ, ἀδόμενα κατὰ τὴν πορείαν τοῦ στρατοῦ

33. **Ἐλεγεία πολιτικῆ.** Γ'. Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἦτο εἰς τῶν
 Δημοσίου ἱστορικῆς βιβλιοθήκῃ καὶ
 Μουσείου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Δημητσῶνας.
 Ἱστορικὸν Ἀρχειὸν Γορτυνίας

ἑπτὰ σοφῶν, εἰς ὃν ἀποδίδεται καὶ τὸ «μηδὲν ἄγαν» ἐκ Κόδρου καταγόμενος, ἀπὸ τοῦ 639—559 ἀκμάσας, μετὰ πολλὰς περιηγήσεις καὶ ἀφ' οὗ συμμετέσχεν ἐπωφελῶς τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐν Ἀθήναις, ὡς ἐν τῇ στάσει τοῦ Κύλωνος καὶ ἐν τῇ ἀνακτήσει τῆς Σαλαμῖνος τῷ 594 π. Χ. ἐγένετο ἄρχων ἐπώνυμος. Εἶτα ἐπεχείρησε μακρὰς περιηγήσεις εἰς Αἴγυπτον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν. Μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδον αὐτοῦ δυσανασχετῶν διὰ τὴν ὑπὸ τὸν Πεισίστρατον κατάστασιν τῆς πολιτείας ἐπεχείρησε νέαν ὁδοιπορίαν, καθ' ἣν ἀπέθανεν ἐν Κύπρῳ. Ἐκ τῶν ἐλεγείων αὐτοῦ αἴτινες εἶνε μᾶλλον πολιτικαὶ καὶ γνωμολογικαί, ἡ ἀρχαιοτάτη, Σαλαμίς ἐπιγραφομένη, ἦτο ὁμοία πρὸς τὰς ὑποθήκας τοῦ Καλλίνου καὶ τοῦ Τυρταίου. Διὰ ταύτης ἐσκόπει ἵνα παροτρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ὅπως ἐπιχειρήσωσιν αὐθις τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς νήσου. Ἐποίησε καὶ ἄλλα ποιήματα εἰς ἄλλους στίχους, ὡς ἱαμβικά, τρίμετρα, τροχαϊκὰ, μέλη, ἐπιγράμματα καὶ ἄλλα τὰ πλεῖστα ἀφορῶντα τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐν γένει ἡ ποίησις τοῦ Σόλωνος ὁμοιάζει τῇ τοῦ Τυρταίου εὐνομίᾳ καὶ φέρει διδακτικὸν χαρακτῆρα· διὰ τούτου ὁμοίως δὲν ἀνεῦρε νέαν εἶδος ποιήσεως, διότι εἶχε πρὸς τὸν Καλλῖνον τὴν αὐτὴν σχέσιν, ἣν ὁ Ἡσίοδος πρὸς τὸν Ὀμηρον.

Δ'. Θεόγονος ὁ Μεγαρεύς, περὶ τὸ 500 π. Χ. ἀκμάσας, ὅστις δύνανται νὰ θεωρηθῆναι ἀντιπρόσωπος τῆς γνωμικῆς ἐλεγείας· ἀπώλεσεν, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν εὐγενῶν, διὰ τῆς εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος, τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, μάλιστα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐρωμένην του. Ὄθεν καταλιπὼν τὰ Μέγαρα μετὰ πολλὰς περιοδεύσεις κατόκησεν ἐν Μεγάροις τῆς Σικελίας· ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ὁ Γέλων κατέλαβε τὴν πόλιν. Ἐποίησεν ἐλεγείας, ὡς προσφωνεῖ πρὸς τὸν νέον Κύρνον, υἱὸν τοῦ Πολυπαίδου, διδάσκων αὐτὸν πολλὰ καὶ ποικίλα τοῦ πολιτικοῦ βίου μαθήματα, ἐν οἷς ἀπεικονίζεται ἡ ἄκρα αὐτοῦ πρὸς τὰς ὀχλοκρατικὰς ἀσχημίας ἀποστροφῆ.

Παρ' αὐτῷ ἄγαθοὶ καὶ ἐσθλοὶ εἶνε οἱ ἀριστοκρατικοί, κακοὶ καὶ δειλοὶ οἱ δημοκρατικοί. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ

σώζονται 1400 στιχοι, ἀλλὰ τινὲς αὐτῶν δὲν εἶνε τοῦ Θεόγνιδος, διότι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους ἐξ ἀπάσης τῆς συλλογῆς ἀπέσπασαν ἰδίως τὰς γνώμας περιέχοντα τεμάρια, καὶ διατάξαντες αὐτὰ κατ' ἄλλην τάξιν προσέθηκαν ὅμοια τεμάρια ἐξ ἄλλων ποιητῶν. Ὁ Θεόγνις, εἰ καὶ Δωριεύς, μετεχειρίσθη ὅμως ἐν ταῖς ἐλεγείαις αὐτοῦ καὶ ἰωνικὴν διάλεκτον, ἣν μόνην μέχρι τοῦδε πρὸς τοῦτο μετεχειρίζοντο, ὥστε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως φαίνεται, ὅτι ἀπέκτησε δικαίωμα τι ἐπ' αὐτῆς.

Ε'. Πυθαγόρας ὁ Σάμιος ἔγραψε γνωμικὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «χρυσᾶ ἔπη» πρὸς βλ. κατωτέρω.

ΣΤ'. Φωκυλίδης ὁ Μιλήσιος περὶ τὴν θην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας, ἐποίησεν ἐν ἀπερίττῳ καὶ ἐπεσφιγμένῳ λόγῳ γνώμας ἐν ἐξαμέτροις ἢ διστίχοις, αἵτινες καλοῦνται κεφάλαια. Τὸ σύνθημα προσίμιον ἤρχιζε «καὶ τόδε Φωκυλίδεω». Ἐξ αὐτῶν ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματα σώζονται.

Ζ'. Μίμνερμος ὁ Κολοφώνιος, πολίτης ἐν Σμύρνῃ περὶ τὸ 600 π. Χ. ἀκμάσας. Αἱ ἐλεγείαι αὐτοῦ ἦσαν αἰ μὲν, ὡς καὶ αἱ πρὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ, πολιτικαί, αἱ δὲ εἶχον ὑπόθεσιν ἐρωτικὴν καὶ αἰσθηματικὴν, φέρουσιν βαθεῖαν τινα ἐπίχρωσιν θλίψεως καὶ ὀδύνης ἐπὶ τῇ ματαιότητι τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων.

§ 34. Ἰαμβικός. Συγχρόνως τῇ ἐλεγείᾳ ἐγεννήθη ὡσαύτως παρὰ τοῖς Ἰωσι ἡ ἰαμβικὴ ποίησις, ἧς δημιουργὸς ὁ Ἀρχίλοχος καὶ σκοπὸς ἡ σατυρά, δῆλα δὲ ἡ ἀφειλῆς προσβολὴ πάσης φαυλότητος ἐνυπαρχούσης ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἥτις, ὡς καὶ ἐκείνη, ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐν χρήσει μέτρου, ὅπερ ἦτο ὁ ἰαμβικός τρίμετρος· σύνδεσις δὲ εἶνε ἡ κατὰ στίχον ὡς ἐν τῷ ἔπει· ὁ ἰαμβικὸς τρίμετρος εἶνε μετριωτέρα μορφή τοῦ κατωτέρου ἐπικοῦ· τὸ περιεχόμενον εἶνε σατυρικόν, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μαργίτην καὶ εἰς τοὺς Σίλλουσι ὄντας ἐπικούς. Ποιηταὶ εἰσὶν οἱ ἐξῆς.

Α'. Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος ἀκμάσας περὶ τὸ 660 π. Χ. Οὗτος διέτριψεν ἰκανὸν χρόνον ἐν Θάσπῃ, ὅπου οἱ Πάριοι συνέστησαν ἀποικίαν, ἐπανῆλθεν ὅμως μετὰ ταῦτα εἰς Πάρον καὶ ἐφο-
 Δημοσιὰ Ἱστορικὴ Βιβλιοθηκὴ καὶ
 Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημοτσοῦλας,
 Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

νεύθη εἰς τινὰ πρὸς τοὺς Ναζαίου πόλεμον. Ἦτο ἀνὴρ ἀνήσυχος καὶ πολεμικός, σφοδροῦ καὶ ἐμπαθοῦ, χαρακτήρος. Ἰστορήσας ἀστείως τὴν ἐν τῇ μάχῃ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ ἀποβολὴν, παρέσχεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ δειλίαν. Κατὰ τὴν παράδοσιν λέγεται ὅτι ὁ Λυκάμβης ὑπεσχέθη αὐτῷ ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του Νεοβούλην, ἀλλ' εἶτα ἠθέτησε τὴν ὑπόσχασίν του. Λυπηθεὶς καὶ ἀγανακτήσας διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίλοχος ἐπέρχεται σφοδρὸς κατὰ συμπάσης τῆς οικογενείας καὶ φέγει δι' ἰαμβῶν τόσῳ ἰσθόλων, ὥστε πατήρ καὶ θυγάτηρ ἀπαγχονίζονται. Τὰ ποιήματά του ἐτιμῶντο μεγάλως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ, ὡς τὰ ἑπηρικά, ἀπηγγέλλοντο κατὰ τὰς δημοσίους πανηγύρεις παρὰ τῶν ῥαψωδῶν.

Β'. Σιμωνίδης ἐξ Ἀμοργοῦ περὶ τὸ 660 π. Χ. ἀκμάσας, διάφορος τοῦ ἑμωνίου αὐτοῦ Σιμωνίδου τοῦ Κείου, διὸ καὶ Ἀμοργῆνος συνήθως ὀνομάζεται ὡς ἰαμβογράφος ἔλαβε τὴν β'. Θέσιν ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρινῶν μετὰ τὸν Ἀρχίλοχον Ἐν ᾧ δὲν ἦτο ἴσος πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ἰδεῶν, τὴν χάριν καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐκφράσεως, ἰσοῦτο ὅμως πρὸς τοῦτον κατὰ τὴν σατυρικὴν ὀξύτητα καὶ πικρίαν. Σῶζονται δύο ἀποσπάσματα αὐτοῦ· εἰς τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν συνιστάμενον ἐκ 117 στιχ. μετ' Ἀρχιλοχείου πικρίας σκώπτει τὸ θῆλυ γένος καὶ λέγει ὅτι ὁ Ζεὺς ἐδημιούργησε αὐτὸ ἐκ διαφόρων στοιχείων, ἐξ ἀλώπεκος, ἐκ κυνός, ἐκ γῆς, ἐκ χοίρου, ἐκ θαλάσσης, ἐξ ὄνου, ἐκ γαλῆς, ἐκ πιθήκου, ἐξ ἵππου καὶ ἐκ μελισσῆς. Ἐν ἐπιλόγῳ λέγει ὅτι τὸ μέγιστον κακὸν εἶνε ἡ γῆ. Τὰ μέτρα του εἶνε ἐπιμελῶς κατασκευασμένα, ὁ ῥυθμὸς ἔχει ἰσχύον, καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν παραστάσεων συμμετρίαν. Εἰς δὲ τὸ ἕτερον πραγματεύεται περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ θανάτου ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει σατυρικὸν ἄλας.

Γ'. Ἰππῶναξ ὁ Ἐφέσιος, περὶ τὸ 540 π. Χ. ἀκμάσας, φεύγων τοὺς τυράννους τῆς πατρίδος του ἦλθεν εἰς Κλαζομενάς. Ἦτο δυσειδής καὶ μικρόσωμος ἀνὴρ, ὅστις μετὰ πολλῆς πικρίας ἐσκώπτε τὴν τρυφὴν καὶ ἠδυπάθειαν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς προσωπικούς αὐτοῦ ἔχθρους. Λέγεται περὶ αὐτοῦ ὅτι ἕνεκα τῆς

δυσειδούς κατασκευής τοῦ σώματός του, δύο τεχνίται, Βούπαλος καὶ Ἀθηνίς (ἀγαλματοποιοί) πρὸς χλεύην κατασκευάσαν τὴν εἰκόνα του, ἀλλ' ὅτι οὗτος ἐξεδιχόθη τὴν ὕβριν διὰ τὸσω πικρῶν καὶ δηκτικῶν ἰάμβων, ὥστε οὗτοι ἀπηγονήσθησαν. Καθόλου ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶνε ἀκόλαστος ἐν τε ταῖς λέξεσι καὶ ταῖς ιδέαις, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν Ἑλληνικὴν σάτυραν καὶ κωμῶδιαν. Μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς τὸν σκάζοντα ἰαμβικὸν στίχον, χωλίσμαθον, ἐν ᾧ ἀντὶ τοῦ τελευταίου ἰάμβου ἔθηκε σπονδεῖον ἢ τροχαῖον, ἀπεικονίζοντο προσφυῶς τὰ μωρὰ τοῦ βίου καὶ ἄτοπα, ἅτινα ἔσκωπτεν ὁ ποιητής.

§ 35. **Μέλος.** Ἡ καθ' αὐτὸ λυρική ποίησις, ἡ καὶ μελικὴ λεγομένη, διότι ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῆς, ποιουμένης ἵνα ψαλλῆ πρὸς λύραν, ἢ κιθάραν, ἢ αὐλόν, ἦτο τὸ μέλος, ἐποίκιλλε μὲν μεγάλως κατ' οὐσίαν, ἐποίκιλλε δὲ καὶ κατὰ μορφήν, διότι ἕκαστος σχεδὸν ἐπίσημος μελικὸς ποιητὴς εἶχεν ἰδιαιτέραν τινὰ συνήθως ὑπόθεσιν τῶν μελικῶν αὐτοῦ ποιημάτων, ἰδιαιτέραν δὲ γλώσσαν καὶ μέτρα καὶ ἰδίας στροφάς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μελικὴ ποίησις ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ μέλους καὶ τῆς ὀρχήσεως, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς μουσικῆς καὶ ὀρχηστικῆς συνέχεται ἱστορικῶς μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μουσικῆς καὶ ὀρχηστικῆς περὶ ὧν κατωτέρω. Ἡ λυρική λοιπὸν μελικὴ ποίησις διαιρεῖται εἰς δύο σχολὰς ἢ γένη εἰς τὴν αἰολικὴν καὶ τὴν δωρικὴν μελικήν.

§ 36. **Αἰολικὴ Σχολή.** Ἡ μὲν αἰολικὴ σχολὴ ἤκμασεν ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν αἰολικαῖς ἀποικίαις καὶ ἰδίως ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ. Τῆς αἰολικῆς σχολῆς τὰ μέλη ἔχουσι μίαν τινὰ ἀπλὴν στροφήν, ἐπαναλαμβανομένην κατὰ σειρὰν ἐκ 2—4 στίχων, τῶν ὁπίων συνήθως οἱ πλείστοι ἦσαν ὅμοιοι, π. χ. πρὸς τὴν Σαπφικὴν στροφήν. Τῆς αἰολικῆς σχολῆς ἡ μελικὴ ποίησις κινεῖται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἀτομικῶν αἰσθημάτων καὶ ὑποθέσεων τοῦ ποιητοῦ, ἢ τὸ πολὺ ἐντὸς τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας, εἶνε ἐπιπολαιότερα καὶ ἐγκοσμιωτέρα, ἐντροφῶσα καὶ ἐκθακχευομένη ἐκ τῶν συμποσίων καὶ θαλιῶν, ἐκ τοῦ ἔρωτος καὶ τοῦ οἴνου. Παρὰ τοῖς ἀρίστοις μελοποιῶσι τῶν Αἰολέων ἐπικρατεῖ θεριμότης καὶ βάθος αἰσθημάτων.

ὁσάκις ἀπτονται πολιτικῶν πραγμάτων καὶ διαλέγονται περὶ δικαίου καὶ πολιτείας, δὲν ἴστανται αὐτοὶ ἔξω τῶν κομμάτων, οὐδὲ σπουδάζουσι νὰ μεταπέσωσι τὸ πλῆθος, ἢ διὰ συνετῶν συμβουλῶν νὰ διορθώσωσι τὰ κακῶς ἔχοντα, ἀλλ' ἐκφράζουσι τὰς δοξασίας τοῦ πολιτικοῦ κόμματος, ἢ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας καὶ ἀξιώσεις, καὶ αἰεὶ περὶ τὰ τοιαῦτα στρέφεται ἡ καλὴ καὶ χαρίεσσα Μοῦσα τῶν Αἰολέων. Αὕτη ἡ αἰολικὴ ποίησις ἦτο προσδιωρισμένη νὰ ἀπαγγέλληται εἰς τὰ συμπόσια ὑφ' ἐνός καὶ μόνου, μετὰ μετρίας χειρονομίας καὶ πρὸς λύραν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Οἱ Αἰολεῖς ποιηταὶ οἵτινες ἐκαλλιέργησαν καὶ ἀνέπτυξαν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, ἔγραψαν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν διάλεκτον. Ἐπιφανέστεροι τῶν Αἰολέων μελοποιῶν ἢ λυρικῶν ἦσαν ἐξῆς:

Α'. Ἀλκαῖος ὁ Μιτυληναῖος, περὶ τὸ 612 π. Χ. ἀκμάσας, ἀνήκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα τῆς πατρίδος του καὶ ἠγωνίσαστο μακρὸν καὶ δεινὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐπὶ τέλους ἐπικρατήσεως τυραννίδος, καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Πιττακοῦ, εἰς ὃν, ὡς εἰς αἰσυμένην, εἶχε δοθῆ ἀπεριόριστος ἐξουσία ἐπὶ δεκαετίαν. Ὁ Ἀλκαῖος πολλάκις ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Πιττακοῦ. Ἐποίησε πολιτικὰ ἔσματα στασιωτικὰ καλούμενα, ἅτινα ἀποπνέουσι δεινότητα πάθους, χαρακτῆρα εὐσταθῆ καὶ διάπυρον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα. Ἐγραψε δὲ πρὸς τούτοις Ὀμνύουσι, συμποτικὰ καὶ ἔρωτικὰ ἔσματα, καὶ ἦτο ὁ εὐρετῆς τῆς σεμνῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς ἀλκαϊκῆς στροφῆς, ἣτις ἠνθήσε καὶ αὐθις ἐπὶ ῥωμαϊκοῦ ἐδάφους. Ἡδονή, γοργότης, δεινότης, μεγαλοπρέπεια λόγου, ζωηρότης εἰκόνων καὶ εὐφυῆς χρῆσις τῆς μετρικῆς τέχνης ἐχαρακτήριζον τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ.

Β'. Τέρπανδρος πρὸς π. 73 Α'.

Γ'. Σαπφὼ ἐκ τῆς ἐν Λέσβῳ Ἐρεσοῦ, περὶ τὰ 601 π. Χ. ἀκμάσασα 30 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν φυγοῦσα ἐκ τῆς πατρίδος της διέτριφεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν Σικελίᾳ. Συζευθεῖσα μετὰ πλουσίου τινός ἐξ Ἀνδρου ἐκτῆσαστο θυγάτριόν τι «τὴν ἐρασίαν καὶ πρὸς χρυσὰ ἔζη παρὰ ἀλλομένη Κλειδά.» Ἡ Σαπφὼ συνήγαγε περὶ ἐκυτὴν

Δημοσίε Ἱστορικῆ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσείῳ τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

ἐν Λέσβῳ σύλλογον παρθένων, ἐξ ὧν αἱ πλεῖσται ἔγιναν ποιήτριαι, οἷα π. χ. ἡ Ἡριννα, τελευτήσασα νέα τὴν ἡλικίαν, καὶ καταλιπούσα ποιήματά τινα, ἐξ ὧν διεσώθησαν ἀποσπάσματα. Ἡ Σαπφὴ ἔγραψεν ἑνέα ὅλα βιβλία ποικίλων μελικῶν ποιημάτων, ἐξ ὧν βραχυτάτα μόνον τεμάχια περισσώθησαν ἄχρις ἡμῶν ἄλλὰ καὶ ἐκ τούτων ἐξηγεῖται ἀρκούντως ἢ τὰρὰ τοῖς ἀρχαίοις μοναδικῇ φήμῃ τῆς ἐκτάκτου καὶ δαιμονίας μελοποιοῦ. Τὰ τεμάχια ταῦτα ζωογονεῖ καὶ κυριεύει ἐν καὶ μόνον αἶσθημα ἢ μᾶλλον πάθος, ὃ Ἐρώς· ἄλλ' οὐδεὶς ἄλλος κατώρθωσέ ποτε νὰ ἀπεικονίζῃ τόσον πιστῶς καὶ γνησίως ὅλην τὴν ἐνδόμυχον θερμότητα τοῦ αἰσθηματος καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τὴν παραφορὰν καὶ μανίαν, τὰς φλόγας τοῦ πάθους τούτου, ὅσον ἡ Σαπφὴ. Τὸ πάθος δὲ τοῦτο μετεδόθη καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μέτρον τῆς ποιητρίας, τὴν Σαπφικὴν στροφὴν, ἣτις ἀπηχεῖ εἰς τὸ οὖς ὡς τις βύθιος καὶ μελαγχολικὸς στεναγμὸς. Προσέτι μυθολογεῖται περὶ αὐτῆς ὅτι ἀγαπήσασα Φάωνά τινα καὶ καταφρονηθεῖσα, ἵνα σθέσῃ τὴν φλόγα τοῦ ἔρωτος, ἀπετόλμησε τὸ θανάσιμον πῆδημα ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς Λευκάδος.

Δ'. Ἀνακρέων ὁ Τῆσιος, ἀκμάσας ὡς ἔγγιστα 550—500 π. Χ. φεύγων τὰς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρπάλου περσικὰς ὀρδὰς μετὰ τῶν συμπολιτῶν του ἦλθεν εἰς Ἀβδηρα τῆς Θράκης καὶ ἐντεῦθεν εἰς Σάμον παρὰ τῷ τυράννῳ Πολυκράτει ἐνθα διέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (522 π. Χ). Εἶτα προσκληθεὶς παρὰ τοῦ Ἰππάρχου ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινε μέχρι τῆς πτώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ποῦ δὲ ὕστερον μετέβη εἶνε ἄγνωστον. Ἡ ποίησις του εἶνε συνέχεια τῆς αἰολικῆς ποιήσεως. Ἐκφρασις οὖσα ἢ ποίησις αὐτοῦ ἀτομικῶν αἰσθημάτων συμφωνεῖ μὲν κατὰ τε τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ τὸ εἶδος πρὸς ἐκείνην, ὑπολείπεται ὅμως τῆς τοῦ Ἀλκαίου καὶ Σαπφοῦς κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς βάθος. Ὡς φαιδρὸς καὶ εὐθυμος γέρων ἐψάλλεν ἐν ταῖς φδοαῖς αὐτοῦ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν παρόντων: νεάνιδες, οἶνος, εὐθυμος φδοῆ καὶ χορὸς εἶνε τὰ μόνα, περὶ ἃ διατρίβει ὁ ποιητής, διότι ἀφ' οὗτο ὁ πολιτικὸς βίος ἐν Ἴωνίᾳ εἶχε χαλαρωθῆ, ἐτράπη καὶ ὁ ἰδιωτι-

κός περί εὐωχίας καὶ πότους καὶ ἦτο μᾶλλον εὐφρόσυτος καὶ ἡδο-
νικός. Ταῦτα ψάλλει εἰς ἀπλοῦν εἶδος μέτρων, ὅτε μὲν τροχαικοδα-
κτυλικῶν, ὅτε δὲ ἀναπαιστοῖαμβικῶν. Ἐνίοτε μετεχειρίσθη καὶ τὸ
ἐλεγειακὸν εἶδος. Ἡ διάλεκτος αὐτοῦ εἶνε Ἰωνικὴ μετὰ μικρᾶς
ἀναμίξεως δωρισμῶν. Μόνον λείψανα τῶν ποιημάτων του σώζον-
ται. Μετὰ τὸν Ἀνακρέοντα παύει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λυρικῆς
αἰολικῆς ποιήσεως, διότι ὁ βαρύτερος καὶ μεγαλοφωνότερος φθόγ-
γος τοῦ χορικοῦ μέλους φαίνεται ὅτι κατέσβεσε τὸ μαλακὸν καὶ
ἀπλοῦν τοῦτο ἄσμα. Τὴν σφοδρότητα τοῦ αἰολικοῦ μέλους μετέτρε-
ψεν ὁ Ἀνακρέων εἰς παιδιὰν καὶ γέλωτα· ἀλλ' οὔτε τοῦ Ἀνα-
κρέοντος τὸ μέλος, οὔτε τὸ ἰδίως αἰολικὸν ἐκαλλιεργήθη ἀλλαχοῦ
τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦτο ὀλίγον χρόνον ἤκμασε, καὶ ἐπὶ μικρὸν μέ-
ρος τῆς Ἑλλάδος ἐπεκράτησεν. Ἀντὶ τούτου ὁμῶς ἐφιλοτεχνήθη
ἕτερον εἶδος τὰ « Σ κ ὀ λ ι α » (πρὸβλ. Γραμμ. Μυλλ. 280).

§ 37. **Σκόλια.** Εἰς τὴν αἰολικὴν ποίησιν ἀνήκουσι καὶ τὰ καλού-
μενα Σ κ ὀ λ ι α, ἅτινα ἦσαν βραχύτατα καὶ πολλάκις αὐτοσχέ-
δια ποιήματα, ἣ ἔμμετροι γινῶμαι, ἄδόμενα ἀλληλοδιαδόχως
παρὰ τῶν ἐν συμποσίῳ εὐωχουμένων ὑπὸ κροῦσιν τῆς κιθάρας, ἣ
ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπλῶς διδασκαλῖαι τοῦ πρακτικοῦ βίου, ἐπο-
μένως εἶχόν τι ἠθικὸν πολλάκις καὶ πολιτικὸν ὥστε τοῦτο εἶνε
ἡ Αἰολικὴ μορφή τῆς γνομικῆς ποιήσεως. Τὸ μὲν μέτρον αὐτῶν
ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπλοῦν, ἣ δὲ μελωδία φαίνεται, ὅτι ἐπέ-
τρεπε πολλὰς ἐλευθερίας, ἐξ οὗ παράγουσι καὶ τὸ ὄνομα σ κ ὀ λ ι α
ἣ κατ' ἄλλους ἐπειδὴ ἡ λύρα ἢ ἡ κιθάρα ἐν τῇ συμποσίῳ λοξῶς
ἢ σκολιῶς μετεδίδοτο. Τοιαῦτα σκόλια ἀποδίδονται εἰς τοὺς ἐπτὰ
σοφούς καὶ τοὺς πλείστους Αἰολεῖς μελοποιούς, ἰδίως δὲ εἰς τὸν
Τέρπανδρον Ἀλκαῖον, Σαπφῶ.

§ 38. **Δωρικὴ σχολή.** Ἡ δὲ δωρικὴ σχολή, ἦτο μὲν κοινὴ
καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἦνθησεν ὁμῶς τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς
ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Σικελίᾳ Δωριεῦσι. Ἡ στροφή αὐτῆς εἶνε ἐν-
τεχνος καὶ πολυσύνθετος, ἐπαναλαμβάνεται οὐχὶ πάντοτε ἡ αὐτὴ,
ἀλλὰ παρακολουθεῖ καὶ μιμεῖται τὰς κινήσεις τῆς ὀρχήσεως, ἔχει
μείζονα καὶ τεχνικώτερα μέλη ἔχοντα μεγάλην ποικιλίαν, ἥς τὰ

ποικίλα στοιχεία ἀποτελοῦσιν μίαν ἐνότητα· ὁ πρὸς μεταβολὴν ζῆλος παρουσιάζεται ἔτι σαφέστερος εἰς τὸ ὅτι παρενεβάλλοντο καὶ ἐπωδοί. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην περὶ τὸν βωμὸν στροφὴν τοῦ ὀρχουμένου καὶ ψάλλοντος χοροῦ ἔχομεν τὴν στροφὴν, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἐπάνοδον τὴν ἀντιστροφὴν, καὶ κατὰ τὴν στάσιν αὐτοῦ τρίτην στροφὴν διάφορον, τὴν Ἐπωδόν. Τὰ μέρη δὲ ταῦτα ἐκλήθησαν οὕτως ἐκ τῶν κινήσεων, τὰς ὁποίας ἐποίει ὁ χορὸς ἄδων καὶ αἱ τινες ἠδύναντο νὰ ἐπαναλαμβάνωνται πλειστάκις.

§ 39. Ὡς πρὸς τὴν ρυθμικὴν ποιότητα συμφωνεῖ καὶ τὸ περιχόμενον ἢ ἡ ἰδέα τοῦ ποιήματος τὰ διανοήματα, δηλὰ δὴ καὶ αἰσθήματα ἔχουσι μείζονα ἔκτασιν καὶ εἶνε ποικιλώτερα· ὁ ποιητὴς μετεωρίζεται μὲ μεγίστην πνευματικὴν ἐλευθερίαν ὑπὲρ τὸ ἀντικείμενον πραγματευόμενος αὐτὸ μετὰ ἰλαρότητος, ἡρεμίας καὶ ἀπαθείας· αὕτη ἡ ἐνέργεια καὶ σωφροσύνη δὲν περιορίζει τὸ βάθος· ἡ μεγάλη ἐλευθερία δεικνύεται καὶ εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουσι καὶ ὠρισμέναι στροφαί, δι' ἃς ἐναρμόζει τὰ ἄσματα αὐτοῦ, οὐδὲν ποίημα εἶνε ὅμοιον πρὸς τὸ ἄλλο, ἀλλ' ἕκαστον ἔχει ἰδιαίτεραν μορφήν. Ἐν ᾧ ἡ Αἰολικὴ μελικὴ ποιήσις κινεῖται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἀτομικῶν αἰσθημάτων κτλ· ἡ δωρικὴ χορικὴ ἐνασμενίζεται εἰς ἀντικείμενα γενικώτερα, ἔχοντα ἔθνικόν καὶ πανελληνιον ἐνδιαφέρον, φέροντα δὲ βαθεῖαν καὶ ἀνεξίτηλον τὴν διπλὴν σφραγίδα τῆς πολιτικῆς ἐμβριθείας καὶ τῆς πολιτικῆς σεμνότητος· παρὰ τοῖς Δωριεῦσι ποιηταῖς διαλάμπει ἡ φαντασία καὶ τὸ ὕψος. Οἱ ἐπιφανέσταται τῶν Δωριέων μελοποιῶν τῆς περιόδου ταύτης εἶνε οἱ ἑξῆς·

Α'. Ἀλκμάν Λυδὸς τὸ γένος, ἐκ Σάρδεων καταγόμενος, ὅς τις περὶ τὸ 640 π. Χ. ἔτος μετέβη ὡς δούλος εἰς Σπάρτην, ὅπου καὶ ἐπολιτογραφήθη. Ὑπὸ πολλῶν ἱστορεῖται ὡς εὐρετῆς τῆς χορικῆς ποιήσεως, ἄλλοι ὅμως εἰς ἄλλους ἀποδίδουσι ταύτην.

Τὰ ἄσματα αὐτοῦ ψάλλονται ἀεὶ ὑπὸ χοροῦ, καὶ ὄχι ὑφ' ἑνὸς καὶ μόνου μελωδοῦ, ὡς τὰ τῶν νέων μελοποιῶν· διὸ καὶ συχρὰ στρέφεται πρὸς τὸν χορὸν ὁ ποιητὴς, ἢ εὐχεται ὑπὲρ τῆς νίκης

αὐτοῦ. (Ἀπόσ. 26). Οἱ χοροὶ τοῦ Ἀλκμᾶνος συνεκροτοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ παρθένων, ὡς δεικνύουσι τὰ ἀναγραφέντα ἀποσπάσματα καὶ πολλὰ τῶν ᾠσμάτων αὐτοῦ, ἅτινα ἐπεγράφοντο *Παρθένια*. Ἡ σχέσις ὅμως τοῦ χοροῦ πρὸς αὐτὸν εἶνε διάφορος ἢ παρὰ Πινδάρῳ, ἐν ᾧ ὁ Πίνδαρος δηλ. μεταχειρίζεται τὸν χορὸν ὡς ὄργανον καὶ ἐρμηνεῖα τῶν ἰδίων στοχασμῶν καὶ αἰσθημάτων· παρὰ δὲ Ἀλκμᾶνι λαλοῦσι πολλάκις αἱ παρθένοι ὡς ἐξ αὐτῶν. Ἐποίησε δὲ πολυαριθμούς ὕμνους, παιᾶνας, παρθένια καὶ ἔρωτικά, πρὸς δὲ τούτοις καὶ μελικὰ ποιήματα, πολλήν δὲ ποιικιλίαν περὶ τὴν στιχουργίαν καὶ τὸ ποιητικὸν ὕφος ἔχει. Ὁ Ἀλκμᾶν ἐπαινεῖται πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὅτι ἐθεράπευσε καὶ ἐμάλαξε τὴν τραχύτητα τῆς Σπαρτιατικῆς διαλέκτου, ἣτις ἐδυσχέραινε πρὶν πρὸς τὸν ζυγὸν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν μέτρων.

Β'. Ἀρίων ἐκ τῆς ἐν Λέσβῳ Μεθύμνης, περὰ τὸ 600 π. Χ. ἦτο, ὡς λέγεται, μαθητῆς τοῦ Ἀλκμᾶνος. Μετήρξατο δὲ ἐν Κορίνθῳ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χοροδιδασκάλου, καὶ ἐποίησε διθυράμβους, ἦτοι ᾠσματα εἰς τὸν Βάκχον, τὰ ὅποια ὑπὸ τὴν κροῦσιν τῆς κιθάρας ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ χορῶν, καὶ ἐκ τούτου κυκλίων χορῶν ἐπικληθέντων. Τοῦτο τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον μετήρξατο ἐν δωρικῇ πόλει τῇ Κορίνθῳ, ἔδωκεν ἀφορμὴν, ὡς τε ὁ Ἀρίων, εἰ καὶ Αἰολεύς τὸ γένος, καταριθμεῖται εἰς τοὺς δωρίους μελοποιούς. Κατὰ παράδοσιν, ἐπιστρέφων ποτὲ εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν εἰς Κόρινθον καὶ ἀπειλούμενος νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐσώθη ἀχθεὶς ὑπὸ δελφίνου εἰς τὸ Ταίναρον, ἐνῶ καὶ ἀνάθημα ὑπῆρχε χαλκοῦν μέγα, ὅπερ παρίστα ἄνθρωπον ἐπὶ δελφίνας. Περὶ διθυράμβου πρβλ. κατωτέρω.

Γ'. Στησίχορος ὁ Ἱμεραῖος, περὶ τὸ 600 π. χ. ἀκμάσας ἐκαλεῖτο μὲν τὸ πρῶτον Τισίας, ἐπωνομάσθη δὲ ἐκ τοῦ ἔργου του *Στησίχορος*, ὅπερ ἦτο ἡ συγκρότησις καὶ ἄσκησις χορῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος τὴν ἐν τοῖς ποιήμασιν χρῆσιν τῆς στροφῆς, ἀντιστροφῆς καὶ ἐπωδῶν (τὰ τρία Στησίχορου). Τὰ χωρικά ᾠσματα αὐτοῦ εἶχον ὑπόθεσιν μυθικὴν, καὶ ὁμοίαζον κί:

κατὰ τὸ εἶδος τῶν μέτρων καὶ τὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν ἐπικήν ποιήσιν. Ἡ γλῶσσά του εἶνε ἐπική μετὰ τινῶν δωρισμῶν.

Δ'. Σιμωνίδης ἐξ Ἰούλων τῆς Κέως περὶ τὸ 559—469 π. Χ. ἀκμάσας προήγαγεν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν τὴν ἔλεγειαν καὶ ἀνήκεν εἰς γενεάν, ἐξ ἧς ἐξῆλθον πολλοὶ ποιηταὶ καὶ μουσικοὶ. Μετελθὼν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τὸ ἔργον τοῦ χοροδιδασκάλου, διέτριψεν ἔπειτα ἰκανὸν χρόνον παρὰ τοῖς τότε συγχρόνοις αὐτοῦ, φίλοις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ποιήσεως, ἄρχουσι, τῷ Πεισιστρατίδῃ Ἰππάρχῳ ἐν Ἀθήναις, τοῖς ἐν Λαρίσση Ἀλευάδαις καὶ τοῖς ἐν Κρανῶνι Σκοπάδαις, ἐνθα λέγεται ὅτι ποιήσας ἐγκωμίων τι διὰ τὸν Σκόπαν, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ἤμισυ τοῦ συμπεφωνημένου, τὸ δὲ ἕτερον ἤμισυ παρηγγέλλετο νὰ λάβῃ παρὰ τῶν Διοσκούρων, διότι αὐτοὺς ἐξύμνει διεξοδικῶς ἐν τῷ αὐτῷ ἐγκωμίῳ. Καὶ ὁ μὲν Σκόπας ἔλεγε ταῦτα γελῶν, ἀλλ' οἱ Δίοςκουροι ἀπέδωσαν τὸν μισθὸν εἰς τὸν ποιητὴν διότι, ἐν ᾧ συνευχαίετο μετ' ἄλλων ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν Σκοπαδῶν, αἴφνης ὁ ὑπηρέτης προσκαλεῖ τὸν ποιητὴν ἔξω, διότι δύο νέοι ἐζήτησαν αὐτόν, καὶ εὐθὺς ὡς ἐξῆλθεν, καταπεσοῦσα αἴφνης ἡ στέγη κατεπλάκωσε πάντας πλὴν τοῦ ποιητοῦ. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, διέτριβεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐκτῆσατο μετ' ὀλίγον φήμην ὡς ἐθνικὸς μελοποιός. Κατὰ τὰ δέκα τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς διήγαγεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἱέρωνος ἐν Συρακούσαις ἐνθα συνήνησε τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ Πίνδαρον, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε τὸ 469 π. Χ. Ἐν τῇ ἐλεγείᾳ του ἔδωκε τὸν λυπηρὸν χαρακτῆρα ἀλλὰ μὲ εὐγενῆ μορφήν καὶ μὲ τὸ χάρισμα νὰ συγκινηθῇ. Ἐν ταῖς ἐλεγείαις ἐθρῆνει τὸ φθαρτὸν καὶ ἀβέβαιον τοῦ βίου ἐλεγειακῶς ἐπραγματεύθη καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν οὗτος εἶνε τὸ παράδειγμα ὅτι ἡ ἐλεγειακὴ ἦτο ἀγωνιστικὴ, ἐν ἧ ἐνίκησε τὸν τραγικὸν Δίσχυλον. Ἐποίησε οὐ μόνον ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα, οὐ μόνον ἐπινίκια καὶ ἐγκώμια, οὐ μόνον ὕμνους καὶ θρηνωδίας, ἀλλὰ καὶ μέγα ἀριθμὸν διθυράμβων, σκολίων καὶ μικροτέρων ᾠσμάτων. Τὰ μελικά αὐτοῦ ᾠσματα ἐποίησεν ἐν ἐκείνῃ τῇ μικτῇ γλώσσῃ, ἧς βάσις μὲν εἶνε ἡ ὀμηρικὴ διάλεκτος, ὅμως ἡ βάσις αὕτη ποικίλλεται δι' αἰολικῶν καὶ

δωρικῶν τύπων, ἂν καὶ τοῦτο ἐγένετο ὑπὸ Στησιχόρου καὶ ἐφεξῆς. Ἡ ἀπάλεια τῶν ποιημάτων τοῦ Σιμ. διεγείρει τοσοῦτον μείζονα λυρικήν, ὅσον οὗτος ἴστατο ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἐφ' ἧς καὶ ὁ Πίνδαρος. Ἀμφότεροι ἐπραγματεύθησαν τὴν ἐπικήν ὕλην κατὰ λυρικὸν τρόπον, ἂν καὶ ὁ Σ. δὲν ἐγίνωσκε νὰ ἀντλή δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ὅπως λαίην τὸ λυρικὸν ἔδαφος, ἂν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ συναρμώσῃ τὸν αὐτὸν πλοῦτον τῆς ἐπικῆς ὕλης μετὰ τοῦ αὐτοῦ βάθους τῆς λυρικῆς ἐποπτείας καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως τοῦ πνεύματος, τὸ παρελθὸν εἰς πνευματικὸν ἀγαθὸν τοῦ παρόντος νὰ μεταμορφώσῃ, ὅμως καὶ ἄνευ τούτων ἴστατο ἐπὶ ὑψηλῆς σημείου τέχνης. Οὗτος τέλος ἐν τε ταῖς ἐλεγείαις καὶ ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι ἦν ἔξοχος καὶ ἀναμφηρίστως πρῶτος τεχνίτης. Αἱ ἐλεγείαι τοῦ ἦσαν γεγραμμέναι εἰς τὴν συνήθη Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ποιήμασιν ὁ Σ. μετεχειρίσθη διάλεκτον δωρικὴν, ἐκικανῶς μεταπεποιημένην, οἰκείαν δὲ εἰς τὸ δῶρον μέλος, ὡς ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος εἰς τὴν ἐλεγείαν.

§ 40. **Περὶ ἐπιγράμματος.** Ἐνταῦθα πρέπει νὰ λεχθῶσι ὀλίγα τινα περὶ ἐπιγράμματος πρὶν ἢ ἀφηγηθῶμεν περὶ τῶν ἄλλων ἐλεγ. ποιητῶν. Τὸ ἐπίγραμμα ἐν τῇ συνήθει μορφῇ εἶνε κυρίως μικρὰ ἐλεγεία, εἶδος μικρὸν ποιήσεως· τοῦτο εἶνε φυσικὸν προῖον μορφωθὲν καὶ σχηματισθὲν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτε ὁ πεζὸς λόγος δὲν εἶχεν ἱκανῶς μορφωθῆ. Τὸ ἐπίγραμμα, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, ἦτο τὴν ἀρχὴν ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἢ ἐπὶ τάφου, ἢ ἐπὶ ἀναθήματος, ἢ ἐπὶ ἄλλου οἰουδ' ἢποτε πράγματος, δεομένου ἐρμηνείας τινός· ὕστερον δὲ ὠνομάσθησαν κατ' ἀναλογίαν ἐπιγράμματα καὶ ἐποιήθησαν κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ ἐκεῖνοι οἱ στοχασμοί, οἵτινες ἐξ αὐτομάτου κατέβαινον εἰς τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ, καθ' ἣν ὦραν ἠθεώρει οἰουδ' ἢποτε ἀντικείμενον. Μετεχειρίσθησαν δὲ ὡς μέτρον τὸ ἐλεγείον δίστιχον, διότι αἱ ἐπιτάφιοι ἐπιγραφαὶ ὠμοιάζον μάλιστα πρὸς θρήνους, οἱ δὲ θρήνοι ἀρχῆθεν παρέλαβον τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον· αἱ ὑποθέσεις τῶν ἐπιγραμμάτων ἦσαν ποικιλώταται καὶ ἐποικίλλον μεγάλως κατὰ τὴν ἐκάστοτε ὑποκειμένην ἐννοίαν καὶ χρεῖαν, ὅπως καὶ ἡ ἐλεγεία· ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιαιτέρον

πλεονέκτημα και γνώρισμα, ὅτι συγκεντροῦται ὅλον εἰς ἔννοιάν τινα ἢ ἀσυνήθη και ὑψηλὴν, ἢ κομψὴν και εὐμουσον, ἣτις χαρακτηρίζει παραδόξως μὲν και καινοφανῶς, ἀλλ' ἐπιτυχεστάτα τὸ εἰς ὃ ἐπιγράφεται ἀντικείμενον.

Ὁ ἄκρος τεχνίτης ἦτο Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, οὗ τὰ ἐπιγράμματα ἐξεῖχον κατὰ τὴν λαμπρὰν γλῶσσαν, ἐνέργειαν και ὕψος τῶν διανοημάτων εἰς συγκινητικὴν ἀπλότητα. Πλὴν τοῦ Σ. ἤκμαζον ὡς ἐπιγραμματικοὶ, ὁ τραγικὸς Αἰσχύλος, Εὐριπίδης, ὁ Θουκυδίδης και ὁ Σιμμίας ἐκ Θηβῶν. Ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τούτων ἐλαττοῦται μὲν ἡ ἀφέλεια και ἡ θαυμασιὰ δύναμις, δι' ὧν οὐσιωδῶς χαρακτηρίζονται τὰ τοῦ Σιμωνίδου, ἐξέχουσιν ὅμως ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν, κατὰ τὸ λεπτόν και χάριεν, καθ' ἃ διεκρίνοντο τότε οἱ Ἀθηναῖοι.

Ε'. Ἰβυκος ὁ Ῥήγιος, περὶ τὸ 500 π.Χ. διήγαγε πλάνητα βίον και διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Σάμῳ παρὰ τῷ τυράννῳ Πολυκράτει. Μεταβαίνων ποτὲ εἰς τὰ Ἰσθμια, ἐφρονεῖθη ὑπὸ ληστῶν, οἱ δὲ γέρανοι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐτιμώρησαν τὸν φόνον αὐτοῦ. Ἐπραγματεύθη ἀντικείμενα ἐρωτικά, και ἠκολούθει τὸν τρόπον τοῦ Στσηχοῦρου. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ τεμάχια μόνον σώζονται.

ΣΤ'. Τιμοκρέων ὁ Ῥόδιος σύγχρονος τοῦ Θεμιστοκλέους και Σιμωνίδου, οὗς μετὰ πικρίας καθήπτετο ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ. Ἦτο δὲ ἐνταῦτῳ και ἀθλητής. Μόνον λειψανά τινα τῶν ποιημάτων του σώζονται.

Ζ'. Πίνδαρος γεννηθεὶς ἐν Κυνοκεφαλαῖς τῆς Βοιωτίας τῷ 522 ἢ 518, ἧς ἄλλως μὲν οἱ κάτοικοι ἦσαν νωθροὶ και δυσαίσθητοι, ἀλλὰ τῆς μουσικῆς και ποιήσεως φίλοι και εἰδήμονες, διὸ και δύο ποιήτριαι διέπρεψαν ἡ Μύρτις και ἡ Κόριννα. Λίαν πρῶτως ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ μουσικῇ, και μακρὰν τῶν πολιτικῶν, ἐνησχολεῖτο μόνον περὶ τὴν ποίησιν. Ἐπεχείρησε πολλὰς περιοδείας, καθ' ἃς ἐγνωρίσθη μὲ διαφόρους ἡγεμόνας παρ' ὧν ἀπήλαυσε τιμῆς και ἠγαπήτο πολὺ ὑπὸ τοῦ Ἰέρωνος, Θήρωνος και τῶν Ἀλευαδῶν. Καθ' ὅλον τὸν βίον του ἐζήσεν εὐσεβῶς τιμῶν τοὺς θεοὺς και

ὑπ' αὐτῶν ἀγαπώμενος· ἐτελεύτησε ἐν Ἀργεὶ τὸ 442 π. Χ. Ἄν καὶ ὡς Θηβαῖος δὲν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τοὺς μηδικούς πολέμους, ἐγκωμίασεν ὅμως ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ λαμπρῶς τὰ μέγαλα ἔργα καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ τῶν Ἀθηναίων καὶ Αἰγινήτων κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ ἐλευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐτιμάτο δὲ τοσοῦτον ὡς ποιητῆς καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Καῖοι, παριδόντες τοὺς συμπολίτας αὐτῶν Σιμωνίδην καὶ Βακχυλίδην, ἀνάθεσαν αὐτῷ τὴν ποίησιν ὕμνου τινός κατὰ τινὰ ἱερὰν πομπήν.

Ὁ Πίνδαρος ἐποίησε πολλὰ καὶ διάφορα μελικά ποιήματα, ὕμνους, παιᾶνας, σκόλια κτλ. Ἀλλὰ τὰ πλήρη ἄχρις ἡμῶν περισωθέντα εἶνε τὰ εἰς τοὺς νικητὰς τῶν δημοσίων ἀγώνων ἐπινίκια αὐτοῦ, ἅτινα διὰ τοῦτο διαιροῦνται κατὰ τοὺς 4 ἀγῶνας εἰς Ὀλύμπια, Πύθια, Νέμεα καὶ Ἴσθμια. Οἱ ἐπινίκιοι οὗτοι ἐφάλλοντο ὑπὸ χοροῦ ἢ εἰς τὴν παλαίστραν κατὰ τὴν πανήγυριν ἢ κατὰ τὸ ἀκολουθοῦν τὸν διαγωνισμὸν συμπόσιον (κῶμον), ἢ κατὰ τὴν προπομπήν τοῦ νικητοῦ, ἢ κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα του, ἢ κατὰ τινὰ ἐπὶ τούτῳ διακοσμουμένην πρὸς εὐχαρίστησιν ἑορτὴν ἐν τῷ ναῷ. Ὁ χορὸς συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν καὶ νέων οἵτινες ἦσαν ἀντιπρόσωποι τῆς ὅλης κοινωνίας. οὗτος ἀσκηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ἢ τοῦ χοροδιδασκάλου ἔψαλε τὸ ἐπινίκιον ἄσμα ὡς κάλλιστον κόσμον τῆς ἑορτῆς· ὁ Πίνδαρος μουσικὰ ὄργανα μετεχειρίζετο τὴν λύραν ἢ τὴν φόρμιγγα, οὐχὶ σπανίως συνήγου καὶ τὰ δύο. Κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἄσματος μετεχειρίζετο καὶ τὴν ἀρμονίαν κατ' ἐξοχὴν μὲν τὴν δωρικὴν, λυδικὴν καὶ αἰολικὴν, κατ' ἐξαιρέσειν δὲ καὶ τὴν λοκρικὴν. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ἀρμονίας ἔκειτο ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ ποιητοῦ ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι· τὰ διάφορα εἶδη τῆς μουσικῆς εἶχον διατετυπωμένον χαρακτῆρα, ἡ μὲν δωρικὴ εἶχε τὴν ἡρεμον σεμνότητα, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν· ἡ δὲ αἰολικὴ τὸ διθυραμβῶδες, τὴν ἐνθουσιαστικὴν ὁρμὴν καὶ τὸ ἔκτακτον πάθος· καὶ ἡ λυδικὴ τὸ ἀπαλὸν καὶ τὸ ἀρέσκον. Αἱ ἀρμονίαι αὗται ἐξελέγοντο κατὰ τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμούς, τὰς στροφάς, τὴν ὑπόθεσιν

καὶ τὰς ἰδέας τοῦ ποιητοῦ. Ἐνίοτε ὅμως ὁ Πίνδαρος ἐμίγνυε τοὺς χαρακτῆρας καὶ διὰ τῆς τεχνικῆς συντάξεως τῶν μέτρων καὶ τῶν ῥυθμῶν ἐμετρίαζε τὴν δωρικὴν μεγαλοπρέπειαν διὰ τῆς αἰολικῆς ἠδουπαθείας.

Γλῶσσα. Ἐν τῇ γλῶσσῃ ὁ ποιητὴς ἀνέμιξε διάφορα διαλεκτικὰ στοιχεῖα, ὧν βᾶσις εἶνε ἡ ἐπικὴ, ἀφ' ἧς ἐξαιροῦνται οἱ σπάνιοι ἀπηρχαιωμένοι τύποι καὶ εἰς ἣν προστίθενται δωρισμοί· ἡ γλῶσσα ἀκολουθεῖ τὴν ἁρμονίαν, καὶ ἐν μέντοις ἄσμασιν τῆς δωρικῆς ἁρμονίας μεταχειρίζεται τὴν συνήθη γλῶσσαν τοῦ δωρικοῦ ὕφους, ἐν δὲ ταῖς ᾠδαῖς τῆς αἰολικῆς ἁρμονίας ποιεῖ προσθήκην ἀγνωστων αἰολικῶν τύπων. Ὁ ποιητὴς ἀγαπᾷ τὴν φρασεολογίαν, φέρεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συντάξεως, καὶ ἔχει κλίσιν τινα πρὸς τὰς μακρὰς περιόδους τῶν προτάσεων. Αἱ τολμηραὶ φράσεις τοῦ ποιητοῦ δὲν εἶνε κεναί, ἀλλὰ μεσταὶ σημασίας καὶ δυνάμεως· ἀλλ' ὅσον ἰσχυρὰ αὕτη ἡ τέχνη ἀνυψοῖ τὴν διάνοιαν, τοσοῦτον βλάπτει τὴν εὐκολίαν διὸ ἡ τοῦ Πινδ. γλῶσσα εἶνε σκοτεινὴ ἀπεικόνισις καὶ αἱ μεταβάσεις τῶν προτάσεων ἔνεκα τῆς συχνῆς χρήσεως τῶν ἀσυνθέτων ἀπότομοι.

Ἐνότης. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης πολλάκις μόνον δι' ὑπαινιγμῶν δηλοῦται καὶ μόνον συμβολικῶς σημειοῦται. Ἐνταῦθα γεννᾶται ἡ σκληρότης ἣτις χαρακτηρίζει τὴν Πινδαρικὴν ποίησιν· ἐν ᾧ, τὰς ᾠδὰς αὐτοῦ ὡς ἄσματα τῶν παραστάσεων πραγματευόμενος καὶ τὴν ὕλην ἐκ τύχης λαμβανων, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ τόπου καὶ χρόνου, περὶ προσώπων καὶ τῶν μύθων, ὅμως τὰς εἰδικὰς ταύτας περιστάσεις πληρῶν γενικῶν ἰδεῶν διὰ τούτων ἀνίσταται εἰς τὰς γενικωτέρας· τοῦ ἰδανικοῦ κόσμου σφαίρας· ὁ ποιητὴς δὲν ὁμιλεῖ μόνον περὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, εἰς οὗ τὴν προστασίαν ἦσαν οἱ ἀγῶνες. Ἐνταῦθα δίδεται σπουδαῖα ἀφορμὴ ἢ πρὸς ἀφήγησιν πλουσιωτάτης ἱστορικῆς καὶ μυθικῆς ὕλης, καὶ δὲν ὑπάρχει σπουδαῖον συμβᾶν τοῦ ἀπείρου μυθικοῦ κόσμου, οὗ δὲν μνημονεύει ἢ δὲν ἤφατο· καὶ ὅμως στενωῶς συνδέει τὴν μυθικὴν ταύτην ὕλην μετὰ τοῦ πυρῆνος τῆς ὅλης ᾠδῆς, τοῦ ἔθλου τοῦ νικητοῦ καὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ.

Δημοσία Ἱστορικὴ, Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶνας,
Ἱστορικό Ἀρχεῖο Γορτυνίας

Χαρακτήρ. Παραβαλλόμενος ὁ Πίνδαρος πρὸς τὸν Σιμωνίδην καὶ Βακχυλίδην ἀποτελεῖ τὸν μέσον χαρακτήρα, δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸν Αἰσχύλον παρ' αὐτῷ ἐπικρατεῖ ἡ σκέψις, τὸ πάθος πολὺ μαλακόν, παρὰ Βακχυλίδην τὸ φαιδρὸν, τὸ χάρειν, τὸ ἡδὺ καὶ εὐκολον. Οἱ ἀρχαῖοι θεώρουσαν τὸν Πίνδαρον ὡς τὸν μέγιστον λυρικὸν ποιητὴν ἁμοφώνως δ' ἀπέδιδον αὐτῷ ἐνέργειαν, μεγαλοπρέπειαν, ἠθοποιίαν, πόνον, περιουσίαν, δύναμιν, κατασκευὴν, σεμνότητα, σωφροσύνην, εὐσέβειαν, πικρίαν μεθ' ἡδονῆς.

Ἡ Βακχυλίδης ὁ Ίουλεύς, ἀδελφιδεὺς Σιμωνίδου, μεθ' οὗ διέτριψεν ἐν Σικελίᾳ παρ' Ἱέρωνι συγχρόνως μετὰ τὸν Πίνδαρον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος ὁ Βακχυλίδης ἀπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον, ὅπου τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ποιημάτων αὐτῶν ποιήσας, μεγάλην δόξαν ἐκτήσατο· οὗτος ὡς καὶ ὁ θεὸς αὐτοῦ ἐποίησε πολλῶν εἰδῶν λυρικά ἔξσματα, ὡς παιᾶνας, διθυράμβους, παρθένια, κτλ. ἐκ πάντων ὅμως διετηρήθησαν ὀλίγα ἀποσπάσματα κατὰ τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμούς καὶ τὴν γλῶσσαν εἶνε ὑποδεέστερος τοῦ Πίνδαρου καὶ μένει πιστὸς ἐν τῇ θωρικῇ μουσικῇ· ὁ κύριος χαρακτήρ αὐτοῦ εἶνε τὸ μαλακόν, γλαφυρόν, γλυκὺ μετὰ σαφηνείας, φαιδρότητος καὶ ὅλως λαμπρᾶς ἐκφράσεως, λαμπρῶν διανοημάτων, εἶχε τι Σοφοκλείον.

§ 41. **Περὶ μουσικῆς.** Ἡ μουσικὴ ἦτο τὸ πρῶτον ἀπλῆ τις καὶ ἀτελής· σὺν τῷ χρόνῳ δὲ, ὅτε ἤρξατο ἡ λυρικὴ ποίησις ἐβελτιώθη καὶ ἡ μουσικὴ. Ὁ Τέρπανδρος ἀπεδείχθη ὁ δημιουργὸς τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, διότι συναγαγὼν τὰς διεσπαρμένους μελωδίας ὅσαι ἐποιήθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς τε Ἀσίας καὶ Ἑλλάδος ἐκ φυσικῆς ὁρμῆς καὶ ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἐρῥύθμισεν αὐτὰς κατὰ τεχνικούς κανόνας καὶ ἐδημιούργησε σύστημα ἑναρμόνιον ὅπερ ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ διεφύλαξε κατὰ πάντα τὸν ἔπειτα χρόνον. Μετὰ τὸν Τέρπανδρον ἔπεται ὁ Ὀλυμπιος καὶ ὁ Θαλήτης· περὶ τῶν τριῶν λέγομεν συντόμως.

Ἀ. Τέρπανδρος ἐκ τῆς ἐν Λέσβῳ Ἀντίσσης περὶ τὸ 660 π. Χ. ἀκμάσας λέγεται ἐφευρετὴς τῆς ἐπιταχοῦρου κιθάρας. Αἱ ἐπτὰ δὲ τοῦ ὄργανου χορδαὶ ἠκολούθουν ἐκ τῆς νήτης

οὕτως, νήτη, παρανήτη, παραμέση, μέση, λιχανός, παρυπάτη, ὑπάτη. Ὁ Πυθαγόρας προέτεινε καὶ ἑτέραν χορδὴν ὡς τε ἐγένετο τὸ ὀκτάχορδον, προτιμᾶτο ὅμως τὸ ἐπτάχορδον τοῦ Τερπάνδρου, καὶ αὐτὸς ὁ Πίνδαρος προῦκρινε αὐτό. Πρὸς δὲ ὁ Τερπ. ἐγένετο ἰδρυτὴς τῶν μουσικῶν τρῶπων, οὗς ἄρμονίας ὠνόμαζον. Ἐκ τούτων ἡ μὲν Δωρικὴ ἦτο ἡ παλαιοτάτη, αὕτη ἦτον σεμνὴ, καὶ μεγαλοπρεπής, ἐπιτηδεῖα εἰς ἐξέγερσιν αἰσθημάτων ὀμαλῶν, λελογισμένων καὶ σταθερῶν, καθόλου ἤρμοζε πολεμικοῖς ἀνδράσι καὶ σώφρωνσιν ἡ δὲ Λυδικὴ ἦτον ἰλαρά, ὄξυτάτη πασῶν, προσήγγιζεν εἰς τὴν γυναικείαν φωνὴν καὶ εἶχεν χαρρακτῆρα ἀπαλὸν καὶ μαλακόν· ἦτον ὅμως ποικίλης ἀγωγῆς περὶ τὴν χρῆσιν, διὸ καὶ αἱ Λυδικαὶ μελωδίαι ὅτε μὲν ἦσαν θρηνώδεις καὶ γοεραὶ, ὅτε δὲ ἀνειμέναι καὶ εὐφρόσυνοι ἐφ' ᾧ ὁ Πίνδαρος κατὰ τὸν Λύδιον τρόπον παιᾶνας ἐποίησε καὶ θρήνους· ἡ δὲ Φρυγία ἦτο ἔκφυλος, προῦλθεν ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὀργιαστικῆς λατρείας τῆς τῶν Θεῶν μητρὸς· ἐν αὐτῇ ἐποίουν διθυράμβους· μεταξύ δὲ τῆς Φρυγίου ἄρμονίας καὶ τῆς Δωρικῆς ἔκειτο ἡ Ἰωνικὴ· αὕτη ἄβρα, μαλακὴ καὶ θρηνητικὴ· μεταξύ δὲ τῆς Φρυγίου καὶ τῆς Λυδίου ἦτο ἡ Αἰολικὴ, ἥτις ἦτο ἄβρα ὀξεῖα καὶ ζωηρά· κύριον δὲ γνώρισμα καθόλου αὐτῆς ἦτο ὁ ὄγκος. (Πρβλ. Γραμμ. Μυλλ. μετφ. Κυπρ., καὶ Βενιζέλου. π. ἰδιωτ. β. τῶν Ἑλλ.)

Β'. Ὁ λὺμπος ὁ Φρυξ οὗτος συνήρμοσε τὴν φρυγιανὴν μὲ τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν. Ἡ Φρυγία, ἥτις οὔτε εἰς παιδείαν οὔτε εἰς τέχνας ἀπεδείχθη ἐπίσημος κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, γνωρίζεται μόνον διὰ τὰς ὀργιαστικὰς τελετὰς καὶ τὴν θουρβώδη μουσικὴν, ἥσκησε διὰ τοῦ Ὀλύμπου μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν, διὰ δὲ τῆς μουσικῆς καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν ποίησιν. Τοῦ Ὀλύμπου σπουδαιότατον κατόρθωμα εἶνε, ὅτι ἀποδοῦς πρῶτος αὐτὸς εἰς τοὺς ἀλύουζους τάξιν ἰσότιμον τῇ κιθάρᾳ, κατέστησε τὴν τέχνην ἐλευθερωτέραν. Ἐπεὶτα ἐπενόησε τὸ γ' γένος τῶν τόνων, τὸ ἑναρμόνιον. Οἱ νόμοι τοῦ Ὀλύμπου μεμελοποιημένοι πρὸς τὸ ἑναρμόνιον γένος, ἦσαν ἀλφωδικοί, ἦτοι ἤδοντο πρὸς αὐτούς. (Νόμοι λέγονται συνθέσεις μουσικαὶ ἀπλοῦστατοι καὶ ἀκρι-

Δημοσίαι Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης.
Ἱστορικό Ἀρχεῖο Γορτυνίας

θέστατοι). Αί μελωδίαί αὐτοῦ ἦταν οὐ μόνον θρηνητικαί ἀλλὰ ποικίλαι καὶ πολυειδεῖς. Οὗτος εἰσήγαγεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τρίτον γένος ρυθμικόν, ἡμιόλιον καλούμενον, διότι ἡ ἄρσις ἔχει λόγον πρὸς τὴν θέσιν, ὃν τὰ δύο πρὸς τρία. Αἱ ἐφευρέσεις λοιπὸν τοῦ Ὀλύμπου ἐξετείνοντο εἰς τὴν ρυθμικὴν, τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, τὰ γένη τῶν τόνων, εἰς τὴν μελοποιῖαν νόμων ποικίλων καὶ παντοδαπῶν.

Γ'. **Θαλήτας** ἐκ Κρήτης περὶ τὸ 620 π. Χ. Τὰ περὶ τοῦ βίου του παρεδόθησαν σκοτεινότερα καθὼς ἱερεὺς συνάμα καὶ μουσικός. Οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν τελειοποιησάντων τὴν ὑπὸ τοῦ Τερπάνδρου εἰσαχθεῖσαν μουσικὴν, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν Σπάρτην νέον τῆς τέχνης σύστημα. Τὰ συστήματα τοῦ Θαλήτα ἦσαν δύο εἰδῶν, **Παιᾶνες** καὶ **ὑπορχήματα**. ἅτινα ὁμοιάζον πρὸς ἄλληλα ἀλλ' εἶχον καὶ διαφορὰς καὶ ὁμοιάζον μὲν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀμφότερα ἤδοντο εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὰς διαφοροῦς λατρείας αὐτοῦ, ὅτι οἱ Παιᾶνες εἶχον χαρακτῆρα σεμνὸν καὶ ὁμαλόν, πρέποντα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, δι' ὧν ἐπεκαλοῦντο τὴν βοήθειαν τοῦ θεοῦ· τὰ δὲ ὑπορχήματα, ἐπειδὴ ἐμιμοῦντο διὰ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν σχημάτων πράξεις μυθικάς, ἦσαν ποικιλώτερα καὶ γοργότερα καὶ ἠυδοκίμου ἐξόχως ἐν Σπάρτῃ, ἔνθα μετὰ μεγάλης σπουδῆς ἤσκουν τὴν ὀρχηστικὴν χοροὶ νεανίσκων, παρθένων καὶ πρεσβυτέρων. Οὗτος ἐφιλοτέχνησε τὰ εἶδη τῶν ὀρχήσεων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἐμελοποίησεν ἐπίτηδες ὑπορχήματα πρὸς ὄρχησιν τῆς πυρρίχης, μεταχειρισθεῖς ρυθμοὺς γοργούς καὶ ἑλαφροὺς, ἀρμόζοντας καθόλου εἰς τὴν ὑπορχηματικὴν ὄρχησιν, ἰδίως δὲ εἰς μίμησιν τῶν σφοδρῶν καὶ γοργῶν πολεμικῶν κινήσεων, ἐξ ὧν καὶ τινες μετρικοὶ πόδες τὸ ὄνομα ἔλαβον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

οἱ ποιηταὶ φιλόσοφοι· ἀρχὴ τοῦ πεζοῦ λόγου· ἀλόλογος, Αἰσώπος
(Πρώτη περίοδος τῆς φιλοσοφίας)

Διδακτικὸν ἔπος.

§ 42. Κατὰ τὰς πρώτας ἀναπτύξεις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἡ ποίησις εἶνε ἡ κοινὴ γλῶσσα ὄλων τῶν μελετῶν τοῦ πνεύματος· διότι ἡ θρησκεία, ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐκφράζονται ἄλλως τὸ πρῶτον ἢ διὰ στίχων. Ἄλλως, ἡ φαντασία καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς κατέχουσι μέγα μέρος εἰς τὰ παράδοξα καὶ τολμηρὰ δοκίμια τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, τῶν Θαλήτων καὶ Πυθαγορῶν τοῦ 7ου αἰῶνος, τῶν Ξενοφάνων καὶ Παρμενιδῶν τοῦ 6ου, τοῦ Ἐμπεδοκλέους κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 5ου αἰῶνος.

Ἡ μὲν ὑπόθεσις αὐτῶν ἦτο σχεδὸν ὅλως φιλοσοφικὴ ἢ τοῦλάχιστον νοητικὴ, τὸ δὲ μέτρον καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἡμηρικὰ, καὶ τοῦτο διότι ὁ πεζὸς λόγος δὲν εἶχεν ἔτι μορφωτῆ τοσοῦτον ὥστε οἱ φιλόσοφοι νὰ δύνανται εὐχερῶς νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτοῦ πρὸς ἔκθεσιν τῶν δογμάτων αὐτῶν. Τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως εἶνε ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τοῦ κοσμολογικοῦ καὶ θεολογικοῦ τοῦ ἔτους Ἡσιόδου καὶ ἰδίως τοῦ Ἐπιμενίδου· διὸ εἶνε καὶ τὸ βαθυνοῦστατον μετὰ τὸ τοῦ Ἡσιόδου.

Πυθαγόρας ἐκ Σάμου, περὶ τὸ 580—568 π. Χ. γεννηθεὶς, ἔσχε διδασκάλους Θάλητα, Βίαντα, Ἀναξίμανδρον καὶ Φερεκύδην. Περιηγηθεὶς πολλὰ μέρη ἰδίως τὴν Αἴγυπτον μετέβη εἶτα εἰς Κρότωνα τῆς Ἰταλίας καὶ ἐνταῦθα ἐβίωσεν, ὅπου ἐδίδασκε τοὺς νέους καὶ ἐσπούδαζεν, ἵνα μορφώσῃ αὐτοὺς πρὸς διοίκησιν τῆς πολιτείας. Ὁ Πυθαγόρας διέπρεψεν ὡς μαθηματικὸς καὶ ἐκαλεῖτο οὐχὶ σοφὸς ἀλλὰ φιλόσοφος ἐκ μετριοφροσύνης. Ἡ ἀρχὴ τῆς Πυθαγορείου φιλοσοφίας ἦσαν οἱ ἀριθμοὶ δηλ. τὸ μέτρον καὶ ἡ ἀρμονία. Ἀλλὰ τοῦ θεωρητικοῦ μέρους τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἦτο πολὺ σπουδαιότερον τὸ πρακτικόν, διότι ἡ συστηθεῖσα ὑπ' αὐτῶν σχολὴ ἦτο εἰδὸς τι ἐταιρίας σκοπούσης τὴν ἐπὶ τὸ ἠθι-

Δημοσίου, Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνας.

Ἱστορικὸν Ἀρχειὸν Γερμανίας

κώτερον διαρρυθμισιν καὶ βελτίωσιν τῆς κοινωνίας καὶ πολιτείας. ὅθεν οἱ Πυθαγόρειοι, ὧν πολλοὶ ἦσαν ἄνδρες πολιτικοί, ἐπέδρασαν μεγάλως καὶ σπουδαίως εἰς τὰ κατὰ τὴν Μ. Ἑλλάδα καὶ Σικελίαν πράγματα, ἵνα εἰσαχθῆ τις εἰς τὴν Πυθαγόρειον σχολὴν ὑπεβάλλετο εἰς μακρὰν δοκιμασίαν καὶ ὑπεχρεῦτο νὰ τηρῇ ἐν τῷ βίῳ κανόνας τινας, π. χ. τὴν ἀπὸ τοῦ κρέατος καὶ τῶν ὀσπρίων ἐγκράτειαν, καὶ ἰδίως τὴν ἐ χ ε μ υ θ ί α ν. Ὁ Πυθαγόρας, ἐδῶξαζε τὴν μετεμψύχωσιν καὶ ἀνεμίγνυε πολλὰς μυθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἐννοίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ του, ἣν μόνον ἀπὸ στόματος μετέδιδεν. Ὁ κόσμος, κατὰ τοὺς Πυθαγορείους, ἦτο ὅλον τι διατεταγμένον ἀρμονικῶς κατὰ τὸν ἀριθμὸν, συνιστάμενος ἐκ 10 μεγάλων σωματίων, ἅτινα ὑπὸ τῆς σφαιρικῆς μουσικῆς συνοδευόμενα κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀριθμῶν περιστρέφοντο περὶ κεντρικόν τι πῦρ, ἐξ οὗ διέρρεε θεῖα τις ζωτικὴ δύναμις τὸ ὅλον.

Τὰ συγγράμματα ἅτινα ἀποδίδονται αὐτῷ «ὡς ἱερὸς λόγος» καὶ «τὰ χρυσὰ ἔπη» δὲν εἶνε γνήσια. Οἱ Πυθαγόρειοι εἶχον μέγα σέβας πρὸς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, καὶ ἀνεφέροντο πρὸς τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς εἰς ἀπόδειξιν «αὐτὸς ἔφα.»

Ἐ ν ο φ ἄ ν η ς ὁ Κολοφώνιος, μεταξὺ 580—480 π. Χ. κατέλιπε λίαν πρωίμως τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἐπεχείρησε μακρὰς περιηγήσεις εἰς ξένας χώρας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου κατὰ τὸ 536 π. Χ. ἔτος ἐθεμελίωσε φιλοσοφικὴν σχολὴν ἐν Ἐλέᾳ τῆς Λευκανίας, ἐξ ἧς πόλεως συνήθως καὶ ἡ σχολὴ ὀνομάζεται ἐ λ ε α τ κ ῆ. ἔζησεν ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη γέρων. Ὁ Ξενοφάνης περιέγραψεν ἐμμέτρως τὴν κτίσιν τῆς Κολοφῶνος καὶ τῆς Ἐλέας, καὶ ἐξέθεσε τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ ιδέας, ἐν τινι ποιήματι «Περὶ φύσεως» ὅπερ ἀπήγγειλε κατὰ τὰς δημοσίους ἐορτάς. Ἐν τῇ περὶ φύσεως διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἀφωρμάτο ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ ὡς τ ο ὕ α ἰ ω ν ἰ ο υ ὄ ν τ ο ς, ὅπερ κατ' αὐτὸν ἦτο ὁ καθαρὸς ν ο ὕ ς, καὶ ἀπέριπτε καὶ τὰς περὶ τῶν θεῶν κοινὰς ἀνθρωπομορφικὰς θεωρίας. Ἐποίησε καὶ ἐλεγείας, αἵτινες κατὰ μὲν τὴν ὑπόθεσιν ἦσαν αὐστηρῶς ἠθικαί, κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν μεγαλοπρεπεῖς, ἀγωνίζεται ἐν γλώσσῃ ἀφελεί, ζωηρᾶ καὶ δεινῇ

ὑπὲρ τοῦ ἰδανικῦ βίου πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον τοὺς ἰδρυτὰς τῆς ἐπιπολαίου τοῦ λαοῦ θρησκείας, ὡς πρὸς τὸν ἐν τῇ τρυφηλῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι ἐπισκῆψαντα ὕλισμόν.

Π α ρ μ ε ν ἰ δ ῆ ς ὁ Ἐλεάτης, περὶ τὸ 500 π.Χ., ὡς ὀπαδὸς τοῦ Ξενοφάνους συνετέλεσεν οὐσιωδῶς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλεατικῆς διδασκαλίας καὶ διαλεκτικῆς, καὶ κατέθεσε τὰ πορίσματα αὐτοῦ ἐν τινι συγγράμματι Π ε ρ ἰ φ ὄ σ ε ω ς, πραγματευομένῳ ἰδίως περὶ τῶν ἐνοιῶν τοῦ ὄ ν τ ο ς τ ο ῦ ἐ ν ὄ ς καὶ τ ο ῦ π α ν τ ὄ ς.

Ἐ μ π ε δ ὁ κ λ ῆ ς ὁ Ἀκραγαντῖνος, ἀπὸ τοῦ 490—430 μετέβη ὕστερον εἰς Θουρίους. Ἦτο κάτοχος πολλῶν καὶ παντοδαπῶν γνώσεων, καὶ ἀπήλαυε μεγίστην ὑπόληψιν. Ἐγραψε ποίημά τι «Π ε ρ ἰ φ ὄ σ ε ω ς» ἐν ᾧ ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ φιλία καὶ τὸ ν ε ἰ κ ο ς ἦσαν ἡ αἰτία τῆς μίξεως τῶν 4 στοιχείων, ἐξ ὧν συνίστατο τὸ ὄ ν. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἀφ' οὗ ἐπὶ γῆς ἰκανὰς ἐποιήσατο ἐρεῦνας, ἐρίφθη εἰς τὸν κρατῆρα τῆς Αἴτνης, ὅπως ἀνερευνηθῆ ἐκεῖ τὰ περαιτέρω.

§. 43. Ἰωνικὴ σχολὴ Ἡ ἀρχὴ τοῦ πεζοῦ λόγου.

Ἐν ᾧ οἱ φιλόσοφοι οὗτοι διετῆρουν ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτῶν τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν μορφὴν τῆς ποιήσεως, ἕτεροι σοφοί, θετικώτεροι ἐν ταῖς ἀναζητήσεσι αὐτῶν καὶ κατώτεροι τὴν φαντασίαν ἤρξαντο τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἦσαν οὗτοι οἱ φιλόσοφοι ἢ σοφοὶ τῆς Ἰ ω ν ι κ ῆ ς σχολῆ ς διακρίνονται διὰ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος τῶν σοφῶν τῆς Ἰ τ α λ ι κ ῆ ς σχολῆ ς οἵτινες ἔζησαν καὶ ἐδίδαξαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.

Θ α λ ῆ ς ὁ Μιλήσιος περὶ τὸ 600 π. Χ. ἀκμάσας, εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν, θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδρυτὴς τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς. Ἐδόξαζεν, ὅτι τὸ ὕδωρ ἦτο ἡ καθολικὴ ἀρχὴ τῶν ὄντων, καὶ ὅτι τὰ πάντα πλήρη θεῶν ἦσαν. Προεῖπεν ἐκλείψιν ἡλίου· μετέσχεν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του· δὲν ἦτο συγγραφεὺς, ἀλλὰ μετέδιδεν ἀπὸ στόματος τὰς διδασκαλίας αὐτοῦ.

Φ ε ρ ε κ ὄ δ ῆ ς ἐκ Σκύρου πρῶτος φιλόσοφος γράψας εἰς πεζὸν
Διηροσία Ἱστορικὴ, Βιβλιοθηκὴ καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνας
Ἱστορικὸ Ἀρχειὸ Γορτυνίας

λόγον· ἢ γλῶσσα του ἦτο εἰκονικὴ, καὶ ἐν πολλοῖς ὁμοιοτέρα πρὸς τὴν ποίησιν ἢ τὸν πεζὸν λόγον. Τὰ ἀπαλεσθέντα αὐτοῦ συγγράμματα περιεῖχον μυθικὰς ἰδέας περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου.

Ἄναξιμανδρος καὶ Ἄναξιμένης Μιλήσιοι ἀκμάσαντες περὶ τὸ 550 π. Χ. ὁ μὲν ἄ. ἔγραψεν «Περὶ φύσεως» βραχυλογικῶς καὶ ἀποφθεγματικῶς καὶ «ἀστρονομικὰ καὶ γεωγραφικὰ» ἐδόξαζε ὅτι τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὄντα παρήχθησαν ἐκ τοῦ ἀπείρου, ὡς ἀρχῆς καὶ στοιχείου τῶν πάντων διὰ τῆς τῶν ὁμοειδῶν ἀποκρίσεως, καὶ τῆς τῶν ἀντιθέτων διαχωρήσεως. Ὁ δὲ β'. ὡς ἀρχὴ τῶν φυσικῶν ὄντων ἔλαβε τὸν ἀέρα, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ, αἰδίως κινουμένου, παρήχθη τὸ πᾶν διὰ τῆς συμπίεσεως καὶ ἐκτάσεως, συμπυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναλύεται.

Ἄναξαγόρας ὁ Κλαζομένος ὑπῆρξε διδάσκαλος Περικλέους καὶ ἐτιμᾶτο μεγάλως ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ πάντα τὰ ὄντα παρήχθησαν διὰ τῆς συνθέσεως ἀρχικῶς ἀναμικτῶν ὁμοιομερῶν στοιχείων (αἰ ὁμοιομέρεια), τιθέμεναι εἰς κυκλοειδῆ κινήσιν, ἐκπηγάζουσιν ἐκ τοῦ νοῦ, τοῦ ἐγκοσμίου λόγου, ὅστις εἶνε τὸ ἐν τῷ παντὶ ὑπάρχον καθολικὸν στοιχεῖωδες ὄν.

Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, περὶ τὸ 500 ἀκμάσας π. Χ. ἦτο ἀνὴρ ὑπερηφάνου καὶ συθρωποῦ χαρακτήρος· ὄθεν παραδίδεται ὅτι ἔκλαιε πάντοτε τὴν μοῖραν τοῦ κόσμου· ἔγραψε ἐν μόνον ἔργον, «περὶ φύσεως». Διὰ τὸ δυσνόητον αὐτοῦ ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν παλαιῶν σκωπεινός, διότι βαθὺς περὶ τὰς θεωρίας αὐτοῦ προσεῖχε μᾶλλον περὶ τὸ νόημα, παρὰ περὶ τὴν λέξιν καὶ τὴν σύνταξιν. Ἐσπούδασε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι μόνη ἡ κίνησις εἶχεν ἀληθῆ ὑπαρξίν· αὕτη δὲ, γενομένη κατὰ τινα ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ὠρισμένην ἀναγκαιότητα (καθ' εἰμαρμένην), εἶχεν αἰσθητὸν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς τὸ πῦρ, ὅπερ ὁ Ἡράκλειτος ἐθεώρει ὡς ἑπράν τινα ἀναθυμίασιν, φερομένην καὶ ῥέουσάν ἄνωθεν ἐπὶ τὰ κάτω καὶ κάτωθεν ἐπὶ τὰ ἄνω.

§ 44. **Πεζογραφία ἱστορικὴ.** "Ἄν ἡ ἀνάγκη τῶν ἐπιχει-
 Δημοσία Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
 Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης
 Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

ρημάτων καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξακριβώσεως ἤγαγε τοὺς φιλοσόφους εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ πεζοῦ λόγου, αἱ χρονολογικαὶ ἔρευναι, αἱ μελέται τῆς γενεαλογίας καὶ τῆς γεωγραφίας ἔφεραν σχεδὸν συγχρόνως εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα τοὺς πρώτους ἱστορικούς τῆς Ἑλλάδος Ἰδομεν ὅτι ἡ ἐποποιία ὑπῆρξεν πραγματικῶς ἱστορία τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Ἀλλὰ ὡς εἰ ὀρφικοὶ ποιηταὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι ὑπέβαλον εἰς τὴν αὐτῶν ἐξέτασιν τὴν δημώδη θρησκείαν, ὅπως τὴν καθάρισαι καὶ τὴν ἐπεξηγήσωσι, ὅπως ἀντιθέσωσι λατρείας ἥττον βαναύσους καὶ συμφωνοτέρας τῇ λογικῇ, οὕτως ἡ ἐπιστήμη ἤρξάτο εἰσερχομένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς κριτικῆς ἐτέθησαν ἵνα ἀποβάλλωσι τὸν μῦθον καὶ διατηρήσωσι μόνον τὰ σπουδαῖα καὶ πραγματικὰ γεγονότα. Καὶ πρῶτοι οὗτοι ἱστορικοὶ ὠνομάσθησαν λογογράφοι. Οὗτοι ἐπομένως οἵτινες ἀπέβαλον τὰς μυθολογικὰς παραδόσεις καὶ ἀντικαθίσταν τὰς ποιητικὰς εἰκόνας διὰ περιγραφῶν καὶ ἀφηγήσεων ξένων χωρῶν, κτίσεων πόλεων, γενεαλογιῶν καὶ συστάσεων μερικῶν κοινοτήτων χωρίζουσι τὴν ποίησιν τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ γράφουσιν ἐν πεζῷ καὶ ἐν διαλέκτῳ ἰωνικῇ εἰσὶν οἱ ἐξῆς.

Κάθμους ὁ Μιλήσιος (540) ὅστις ἀναφέρεται ὡς πρῶτος ἔγραψε «Κτίσις Μιλήτου». — Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος (500), εὐδοκίμησας ἰδίως διὰ τὰς γενεαλογίας τῶν Ἀργείων Ἡρώων. — Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος (500), ἔγραψεν ἱστορίας ἑλληνικὰς, γενεαλογίας καὶ γεωγραφικά, περίπλου τῆς γῆς. — Φερεικὺς ὁ Λέριος (470) ἐπραγματεύθη ἐξαιρέτως ἀττικὰς ἀρχαιολογίας. — Ἐλλάνικος ὁ Μιτυληναῖος (440) ἔγραψεν ἱστορικὰ πλείεστα ἔργα. — Χάρων ὁ Λαμψακηνός, περιέγραψε διαφόρους χώρας τῆς τε Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἱστορήσας προσέτι καὶ τὸν περσικὸν πόλεμον. — Διονύσιος ὁ Μιλήσιος (512) εἰς ἃν ἀποδίδονται πολλὰ συγγράμματα.

§ 45. **Περὶ ἀπολόγου, καὶ Αἰσώπου.** Πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον δεόν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα περὶ ἀπολόγου ἢ μύθου καὶ τοῦ ἐκπροσωποῦντος αὐτόν· διότι τὸ εἶδος τοῦτο συνδέεται στενῶς μὲ τὰ ἀνωτέρω.

§ 46. Ὁ ἀπόλογος ἢ μῦθος εἶνε παράστασις πλαστῆς ἱστορίας, ἐξ ἧς συνάγεται κανὼν τις περὶ τοῦ βίου καὶ χωρὶς νὰ ἦνε ἐκπεφρασμένος. Οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον τὸν ἀπόλογον καὶ λ ὄ γ ο ν, πα ρ ο ι μ ῖ α, μ ῦ θ ο ν. Ὁ ἀπλούστατος τύπος εἶνε ἐκεῖνος δι' οὗ ἐκπροσωπεῖται ἄψυχόν τι ἢ ἄλογον καὶ παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ διδασκαλίαν τινὰ ἢ συμβουλὴν. Ὁ ἀρχαιότατος ἀπόλογος ὑπάρχει παρ' Ὀμήρῳ ὁδ. ε, κ, λ, μ καὶ Ἡσιόδῳ ὁ τοῦ ἱέρακος καὶ τῆς ἀηδόνος («ἐργ. καὶ ἡμ. 302) Εἶτα παρ' Ἀρχιλόχῳ, «ὁ τοῦ ἵππου καὶ τῆς ἐλάφου.»

Ἡ κυρία ὁμῶς μῶρφωσις αὐτοῦ ἀποδίδεται εἰς τὸν Αἴσωπον. Ἡ ἀρχὴ τῶν μῦθων εἶνε παλαιότητι καὶ εἶνε ἔτι ἀμφίβολον, ἀν αὐτοὶ ἦσαν καινὸν κτῆμα τῶν ἐθνῶν ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις ὡς αἱ πρῶται θρησκευτικαὶ καὶ μυθικαὶ παραστάσεις.

Ὁ Αἴσωπος ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς ἄριστος μυθοποιὸς ἦτο Φρύξ τὸ γένος, ἐπὶ Πεισιστράτου ἀκμάσας, νέος ὢν ἐζήδουλος ἐν Ἀθήναις, καὶ γέρον ἐδούλευε καὶ δούλος ἀπέθανεν ἀποσταλεὶς εἰς Δελφοὺς ὑπὸ Κροῖσου. Αἱ συμβουλαὶ καὶ σοφαὶ παραινήσεις αὐτοῦ, τὰς ὁποίας διὰ προσφωῶν καὶ εὐτραπέλων διηγημάτων καὶ μῦθων ἐκράτυνε, διετηρήθησαν πολὺν καιρὸν κατὰ παράδοσιν· μετέπειτα δὲ ἔγειναν παράδειγμα εἰς σύνταξιν ἄλλων (τῶν Αἰσωπείων μῦθων), συνήθησαν μετ' ἄλλων, καὶ ὑπὸ τοῦ Βαβρίου εἰς χωλιάμβους μετεποιήθησαν πρὸ τοῦ Αὐγούστου. Ἡ γλῶσσα καὶ παράστασις εἶνε καλὴ καὶ σύμφωνος πρὸς τὸ ἀντικείμενον. Εἰς τοὺς μῦθους εἶνε προστιθέμενα καὶ ἐπιμύθια εἰς πεζὸν λόγον ὑπὸ μεταγενεστέρων, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Βαβρίου. Ἡ πρώτη γνωστὴ πρὸς ἡμᾶς συλλογὴ ἔγεινε ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ὁ Σουΐδας ἔχει πολλὰ ἀποσπάσματα Αἰσωπείων μῦθων εἰς ἐλεγειακὸν μέτρον καὶ ἡ μορφή αὕτη εἶνε ἀρχαιοτέρα τῆς ἐν τῷ χωλιαμβικῷ μέτρῳ. Ἡ ὑπάρχουσα συλλογὴ λέγεται τοῦ Π λ α ν ο ὕ δ η.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΤΤΙΚΗ

500—300

§ 47. **Χαρακτήρες.** Ἡ ἀττική περίοδος, σχετικῶς βραχεῖα ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν, ἀλλὰ ἀπέραντος διὰ τὸ πλῆθος τῶν προτερημάτων καὶ ἀριστουργημάτων ἅτινα παρήγαγεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη, δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὰ ὀνόματα τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου, ἅτινα περιεγράψαμεν ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἀναφαίνονται αἱ μεγάλαι αὐταὶ ὥδαι, αἵτινες εἰσὶ τὸ ἔπακρον τοῦ λυρικοῦ εἶδους, βλέπομεν νέα εἶδη ποιήσεως καὶ σχεδὸν συγχρόνως φθάνοντα εἰς τὴν τελειότητα ἢ μόλις ἐξελθόντα τῆς νεανικῆς ἡλικίας, τὴν δραματικὴν ποίησιν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφάς, τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ῥητορικὴν.

Δικαίως τιμῶνται αἱ Ἀθῆναι τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων διὰ τὴν θαυμασίαν αὐτῶν ἀνάπτυξιν τῆς φιλολογίας, εἰς ἣν δέον νὰ ἐνώσωμεν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἀπασῶν τῶν τεχνῶν, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς ἀγαλματοποιίας. Αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες ἠγοῦνται τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ εὐγενοῦς προσώπου, ὅπερ λαμβάνουσιν ἐν τῷ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, αἵτινες πυρποληθεῖσαι παρὰ τῶν Βαρβάρων, ἠγέρθησαν ταχέως λαμπρότεραι καὶ ἐκαλύφθησαν διὰ θαυμασίων μνημείων, καθίστανται διὰ τῶν τεχνῶν τῆς εἰρήνης, ὡς καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς στρατιωτικῆς, τῆς ναυτικῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς, τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ χώρα τῶν φάτων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς καλαισθησίας εἶνε «ἡ σχολὴ τῆς Ἑλλάδος», κατὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ ὡς λέγει ποιητὴς τις εἶνε «ἡ Ἑλλὰς Ἑλλάδος.» Ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἡ τραγωδία γεννᾶται καὶ λαμπρύνεται, παρ' αὐταῖς ἡ κωμῳδία, ἥτις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ Σικελίας, ἐγκαθίσταται καὶ ἀναπτύσσεται κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς. Ἄπαντες οἱ φιλόσοφοι ἐγεννήθησαν ἢ ἐβίωσαν ἐν αὐ-

Δημόσια Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηνησῶνας.

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

ταῖς, ἅπαντες οἱ ἱστορικοί, πλὴν ἑνός, εἶνε γέννημα αὐτῶν, καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃν ἡ Ἄσια διεκδικεῖ, ὁ Ἡρόδοτος, ἦτο καὶ αὐτὸς Ἀθηναῖος κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ κατὰ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ βιβλίου του. Ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν καὶ περὶ τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν, ὧν τὰ ἔργα πολλὰ ὀφείλουσιν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ποιητῶν, τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἱστορικῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ συγχρόνως ἐπενήργησαν ἐπὶ τῆς φιλολογίας καὶ σπουδαίως ἐπέδρασαν εἰς τὴν δυνάμιν της. Ἡ συνδρομὴ ἀπάντων τῶν προτερημάτων, ἀπάντων τῶν εὐγενῶν ἔργων τοῦ πνεύματος, τὸ αἶσθημα καὶ ἡ κοινὴ αὐτῶν ἐπιδιώξις τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ τελείου, ἀποτελοῦσι τὸ ἀπαράμιλλον μεγαλεῖον τῆς περιόδου ταύτης.

§ 48. Γόνιμοι εἰς καλλιτέχνας, εἰς ποιητάς, εἰς φιλοσόφους, εἰς συγγραφεῖς παντὸς εἶδους, αἱ Ἀθῆναι δὲν ὑστεροῦσι στρατηγῶν, πολιτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀνδρῶν. Ὁ ἡρωϊκὸς ἀγὼν κατὰ τῆς Ἀσίας ἀνύψωσε τὰς διανοίας καὶ ἐξήγειρεν ἅπαντα τὰ πλεονεκτήματα, ἐπέφερεν ἅπαντα τὰ κατορθώματα τοῦ πνεύματος· τόσον μικρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς, ἀποκτᾷ διὰ τοῦ πνεύματος μεγαλεῖον καὶ δυνάμιν, ἣν οὐδὲν ἔθνος παλαιὸν ἢ νέον ἐξίσωθη ἢ ὑπερέβη, καὶ αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ διαρκεστέρα τῆς τῶν ὄπλων ἐπέζησε τῷ λαῷ, ὅστις τόσον τιμᾶται. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ σχολὴ τῆς Ἑλλάδος, παρέμεινεν ἡ μεγάλη σχολὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι τὰ σημερινὰ ἔθνη κατὰ μίμησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ διδάσκονται. Αἱ Ἀθῆναι εἶνε πάντοτε ἡ Ἑστία τῆς καλαισθησίας, τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἀγνῆς καὶ ιδεώδους καλλονῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Δρᾶμα καὶ τραγωδία.

§ 49. **Δρᾶμα, γένεσις, καὶ ἐνότης αὐτοῦ.** Τὸ δρᾶμα εἶνε τὸ τρίτον καὶ τελειότατον γένος τῆς ποιήσεως, δι' οὗ συγχωνεύονται εἰς ἓν ὅλον ὀργανικὸν τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικής· ὅτι παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν ἐμμέσως, ἢ

διὰ τῆς διηγήσεως ὡς πράξις παρελθοῦσα, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ ποιήματι, ἢ διὰ τῆς ἀτομικῆς ζωηρότητος τοῦ λυρικοῦ ποιήματος, ὡς αἴσθημα καὶ πάθος, τοῦτο ἐν τῷ δραματικῷ ποιήματι παρίσταται ἀ μ ε σ ω ς εἰ ς τ ᾶ ς αἰ σ θ ῆ σ ε ι ς ἡ μ ῶ ν ὡ ς δ ρ ᾶ μ α. ὅ ἐστιν ὡς ὕλη ἐπική καὶ λυρική ἐμψυχωθεῖσα εἰ ς π ρ ᾶ ξ ι ν π α ρ ο ὕ σ α ν καὶ ἄ μ ε σ ο ν· ὁ τρόπος οὗτος τῆς ποιητικῆς παραστάσεως εἶνε οὐ μόνον ὁ αἰσθητότατος πάντων καὶ ἀπατηλότατος, ἀλλὰ ζωηρότατος καὶ ἰσχυρότατος, ἐπενεργῶν εἰ ς τὴν φαντασίαν καὶ τὸ αἴσθημα, διότι ἐνεργεῖται ὄχι διὰ τῆς ἀψύχου καὶ νεκρᾶς ἀναγνώσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐ μ π ρ ᾶ κ τ ο υ ὑ π ο κ ρ ῖ σ ε ω ς, ἣτις εἶνε αὐτὸς ὁ πρακτικὸς καὶ ἐμψυχος βίος. Ἀλλὰ πλὴν τούτου τὸ δρᾶμα φέρει καὶ ἄλλην διαφορὰν βαθυτέραν καὶ οὐσιωδεςτέραν, ὅτι ἐν ᾧ τὰ δύο γένη (ἐπική καὶ λυρική) ἐνασμενίζονται εἰ ς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἄμεσον τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ἀπεικόνισιν, τοῦτο καρπὸς κοινωνίας ἀνεπτυγμένης, εἰσδύει εἰ ς τὰς ἀδύτους ἀρχὰς τοῦ ἠθικοῦ κόσμου.

§ 50. Τὸ δρᾶμα εἶνε καρπὸς μοναδικὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐγεννήθη ἐν ἣ πόλει ἔλαμψε τὸ γλυκὺ φῶς τῶν Ὀλυμπιάδων καὶ τῶν Ἑλικωνίδων νυμφῶν, ἐν ἣ ἀνιδρύθη τὸ ἔρεισμα τῆς σοφίας, ἐν ἣ πόλει τέλος αἰ Ἀθῆναι, ἣτις ὑπῆρξε τὸ καύχημα καὶ σέμνωμα τῆς ὅλης Ἑλλάδος καὶ τὸ ἐξάισιον θαῦμα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ γένεσις τοῦ δράματος παρήχθη ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Βάχχου, διότι ἡ ἐλληνικὴ λατρεία ἐν γένει περιέχει πληθὺν δραματικῶν στοιχείων, καθότι οἱ Ἕλληνες ἐφαντάζοντο τοὺς θεοὺς κατοικοῦντας τοὺς ναοὺς καὶ κοινωνοῦντας ταῖς θυσίαις καὶ τοῖς ἄλλοις προσφερομένοις καὶ μηδαμῶς θεώρουν ἀσεβῆς τὸ μιμεῖσθαι τοὺς θεοὺς ἀνθρωποί θνητοὶ ἐν ταῖς τελεταῖς, ἐν λόγοις ἢ ἐν πράξεσιν. Οὕτω π. χ. εὐγενὲς παῖς ἐν Δελφοῖς ἐμιμῆτο τὴν μάχην τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν ζώσῃ εἰκόνι πρὸς τὸν δράκοντα, εἶτα δὲ τὴν φυγὴν καὶ κάθαρσιν τῶν θεῶν, ἐν Σάμφῳ πάλιν ἐμιμοῦντο τοὺς γάμους τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας κατὰ τὴν ἐπισημοτάτην ἑορτὴν τῆς πολιούχου θεᾶς. Καὶ αὐτὰ τὰ ἑλευσίνια μυστήρια, ἦσαν δρᾶμα μυστικόν, δι' οὗ ἐμιμοῦντο οἱ ἱερεῖς καὶ ἱερεῖαι τὰ περὶ τὴν Δήμητραν καὶ Κόρην.

ὡς ἐν θεάτρῳ. Ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου παρεδέχετο τοιαύτας μιμητικὰς παραστάσεις, ἀφ' οὗ ἐῖ Ἀθηναίαις κατὰ τὰ Ἀνθεστήρια ἡ γυνὴ τοῦ ἄρχοντος, ἣτις ἐκαλεῖτο βασίλισσα, ἐνυμφεῖτο διὰ μυστηριώδους τελετῆς τὸν Δίονυσον, τῶν δὲ θεῶν τὸ πρόσωπον ὑπεκρίνετο ἄνθρωπος θνητὸς οὐ μόνον ἐν ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις τελεταῖς. Ἡ διάθεσις τῶν πνευμάτων ἐν ταῖς ἀνωτέρω ἑορταῖς ὑπῆρξε τοιαύτη ἐν ἀρχῇ, ὥστε, ὅσοι ἐτέλουν μετ' ἐνθουσιασμοῦ αὐτάς, ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον τὸν θεὸν προσβαλλόμενον ἢ ἐπιθανάτιον, ἢ ἐν φυγῇ σωθέντα καὶ ἀναστηθέντα, ἢ ἐπανερχόμενον ἐν τῇ πατρίδι νικητὴν καὶ ἡγεμόνα. Ἄπαντες συνησθάνοντο, ὡς ἐκ τῆς βαθείας μεταβολῆς, ἣν ὑπέστη ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία ὑμῶ μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ τὰ εὐχάριστα καὶ παράδοξα ταῦτα γεγονότα ζωηρῶς ἐν τῇ φαντασίᾳ των. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐξηλείφθη ἡ συνήθεια αὕτη καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐφαντάζοντο πλέον, ὅτι τὰ πάθη καὶ αἱ χαραὶ, ἅς ἐτέλουν μετὰ βοῶν καὶ κραυγῶν, ἐλάμβανον χώραν ἐν τῇ φύσει ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ δράμα παριστᾷ τὸ ἀντικείμενον, ὡς νὰ πράττηται καθ' ἡν στιγμὴν συμβαίνουσιν ὡς παρόντα τὰ συμβάντα καὶ μάλιστα ἄνευ ἀναμίξεως τοῦ ποιητοῦ. Ἡ ὕλη τοῦ δράματος πρέπει νὰ ἦνε σύμφωνος τοῖς δυοῖς τῆς ποιήσεως εἶδεσι. Τὸ ἔπος διηγείται, ἡ λυρική παριστᾷ τὸ ἐσωτερικὸν αἶσθημα, τοῦ δὲ δράματος ἡ ὕλη, εἶνε ἡ πράξις (δράσις) διότι ἐν τῇ παραστάσει τῆς πράξεως ἐνυπάρχει διήγησις καὶ παράστασις αἰσθημάτων, ἅτινά εἰσιν ἀμφότερα συμπεφυκότα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ποίησις δὲν δύναται νὰ παραστήσῃ πράξιν χωρὶς νὰ διηγητῆται, ἢ χωρὶς ὁ δρῶν νὰ ὀμιλῇ, ἐκ τούτου γεννᾶται ὁ διὰ λόγος ἀνήκων εἰς τὸ ἔπος, ὡς ὁ χορὸς εἰς τὸ μέλος. Διὰ τοῦ διαλόγου παρίσταται πράξις τις μιμητικὴ τοῦ βίου, ἣτις φαίνεται τελεία ἐν τῷ δράματι. Πλήν τούτου ἀπαιτεῖται καὶ ἀνάπτυξις καὶ σύνθεσις τῶν μερῶν εἰς ἓν ὅλον, δι' οὗ γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ συντονία, ἣτις εἶνε ἡ πρώτη ἡδονὴ τοῦ δράματος. Ὁ κύριος χαρακτήρ τοῦ δράματος εἶνε τὸ πλαστικόν, ἢ πλαστικὴ παριστᾷ τὸ ἰδεῶδες, αἰεὶ ὅμως ἀπεριορίστως ἄνευ γραφικῆς θεᾶς καὶ ποικίλης ἀποχρώσεως, διό ἐνυπάρχει ἐν τῷ

δράματι μέγας περιορισμός τῶν πράξεων, ὀλίγη ποικιλία καὶ μικρὸς χρωματισμὸς ἀντιπρακτικῶν διαθέσεων.

§ 51. Ὡς ἐν τῷ ἐπέι ὑπάρχει ἐνότης τοῦ γεγονότος ἐν τῇ λυρικῇ ἢ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ διανοήματος, οὕτω καὶ ἐν τῷ δράματι ἡ ἐνότης αὐτὴ συνίσταται εἰς τὴν τῆς δρωμένης πράξεως. Δραματικὴ ἐνότης εἶνε ἡ τῆς πράξεως τοῦ μύθου, μεθ' ἣν ἔπονται ἡ τοῦ χρόνου καὶ τόπου· αἱ τρεῖς αὗται ἐνότητες ἐπικρατοῦσιν ἐν τῷ ἀρχαίῳ δράματι, δὲν εἶνε ὅμως καὶ ἀπόλυτος κανὼν καὶ νόμος, ἀλλ' ἀναγκαῖα συνέπεια προερχομένη ἐκ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἐνότης τῆς πράξεως δύναται νὰ παρασταθῇ ὡς ἐν ταῖς Φοινίσσαις τοῦ Εὐριπίδου, αἵτινες συσχετίζονται μὲ ἕτερον δρᾶμα. Ἡ δὲ παράβασις τῆς ἐνότητος προέρχεται ἐνίοτε ἐξ ἀμαρτήματος τοῦ ποιητοῦ ὡς ἐν τῇ Ἐκάβῃ τοῦ Εὐριπίδου.

§ 52. **Περὶ τραγωδίας.** Κυρία ἀντίθεσις τοῦ δράματος εἶνε ἡ τῆς τραγωδίας καὶ κωμωδίας. Καὶ ἡ μὲν τραγωδία ἐμποιεῖ τραγικὸν ἔλεον εἰς τὸν θεατὴν ἀναλογιζόμενον τὴν οἰκτρὰν τύχην τοῦ ἥρωος, ὅστις κατεστράφη καὶ ἔπεσε θῦμα τῆς ἠθικῆς ἐκείνης διαμάχης καὶ ἀντιθέσεως, ἡ δὲ κωμωδία ἐμποιεῖ γέλωτα εἰς τὸν θεατὴν, ἀνακαλύπτοντα ὅτι ὁ ἥρωος τοῦ δράματος ψευδῶς καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον περιέστη εἰς τοιαύτην ἀντίθεσιν καὶ διαμάχην. Ἡ τραγωδία εἶνε ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου χειμαζομένου ὑπὸ τῶν παθῶν· ἐν ᾧ δὲ ἀποδίδει τὸ εἰκονιζόμενον ὅσον ἐνδέχεται πιστῶς καὶ ἀκριβῶς, αἴρεται ὅμως καὶ μετεωρίζεται ὑπὲρ τὸν κοινὸν βίον, ὥστε ἀπολαμβάνει θαυμαστόν τινα καὶ ἰδανικὸν τύπον. Ἐκαστοτε προτίθεται ἡ τραγωδία τὴν δῆλωσιν καὶ παράστασιν πάθους· εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐμμένει πιστῇ, καὶ οὐδέποτε παρεκβαίνει αὐτοῦ. Τὸ πάθος τοῦτο εἶνε ἢ ἐξωτερικόν, κίνδυνος ἢ κακοπραγία, ἢ ἐσωτερικόν, ἀγωνία καὶ στενοχωρία τῆς ψυχῆς. Ὁ ἄνθρωπος τέλος ἐν τῇ τραγικῇ παραστάσει ἐπιδιώκει σπουδαῖόν τι μετὰ περιορισμένης σκέψεως ζητεῖ δῆλα δῆ τι καὶ ἐπιτυγχάνει ἕτερον. Ἐν ᾧ δὲ παρατηρεῖ τις τοῦτο, γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ του φόβος ἢ ἔλεος, ἀρκεῖ τὸ πρόσωπον νὰ μὴ ᾗ φαῦλον. Ἐκ τούτου προέρχεται συγχρόνως Μουσικῆ τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητρίανος, Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀκροατοῦ, ἡ μηδαμινότης παντὸς γήινου
 Ἡ λέξις τραγωδία κατὰ μὲν τὸ Μ. ἐτυμολογικὸν εἶνε σύνθετος
 ἐκ τοῦ τράγος καὶ ἄδω, ἡ ᾠδὴ δηλ. ἐπὶ τοῦ θυσιαζομένου
 τράγου. Κατὰ δὲ τὸν Σουΐδαν σημ. δεινοπάθεια. Τινὲς
 τῶν ἀρχαίων ὑπέλαβον ὅτι τὸ ὄνομα τραγωδία ἐγένετο ἐκ τῆς
 ὁμοιότητος τῶν χορευτῶν πρὸς τοὺς μακροσκελεῖς σατύρους, πιθα-
 νώτερον δὲ παρήχθη τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ λυμαινομένου καὶ καταστρέ-
 φοντος τὴν τοῦ θεοῦ ἱεράν ἄμπελον τράγου, ὃν καὶ ἔθουον ἐπὶ τοῦ
 βωμοῦ, περὶ ὃν ὠρχεῖτο καὶ ἦδεν ὁ χορὸς. Πάντες παραδέχονται
 ὅτι ἡ τραγωδία προῆλθεν ἐκ τοῦ διθυράμβου.

§ 53. **Διθύραμβος.** Οὗτος εἶνε ᾠδὴ ἀδόμενη εἰς τὸν Διό-
 νυσον ἐκπαλαί ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ· ὁ χαρακτήρ τῶν
 χορικῶν ἀσμάτων φαίνεται νὰ ᾗ ἐξ ἀρχῆς σύμφωνος πρὸς τε τὴν
 ποιότητα καὶ τὴν φύσιν τῆς λατρείας, δηλ. πλήρης πάθους καὶ
 ἐνθουσιασμοῦ. Ὑπῆρχον δὲ εὐθυμοὶ καὶ παιδρὸι διθύραμβοι ἀδό-
 μενοι ἀρχομένου τοῦ ἔαρος λυπηροὶ καὶ πένθιμοι ἀδόμενοι ἐπι-
 γινομένου τοῦ χειμῶνος. Ἐκ τῶν τοῦ χειμῶνος δι' ὧν ἐθρήνουν τὰ
 πάθη τοῦ θεοῦ προῆλθεν ἡ σεμνὴ καὶ παθητικὴ τραγωδία. Πολ-
 λαὶ πόλεις ἀντεποιοῦντο τῆς εὐρέσεως αὐτοῦ· ἐφευρέτης δὲ τοῦ δι-
 θυράμβου φαίνεται ὁ Ἀρίων (§ 39 Β'). Οὗτος πρῶτος ἔδωκε σχῆμα
 εἰς τοὺς διθυράμβους ποιητικὸν καὶ ὠρισμένον. Πρῶτον ἔστησε τὸν
 χορὸν, ἐκ πεντήκοντα προσώπων καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὠρι-
 σμένον τύπον, προσέθηκεν καὶ ἐπιχὸν στοιχειὸν ἦτοι
 διηγηματικὸν δηλ. τοὺς Σατύρους ἔμμετρα λέγοντας, οἵ-
 τινες ἀπήγγελλον καὶ δὲν ἦδον, ὅπως ὁ χορὸς τοῦ διθυράμβου, τὸ
 νέον τοῦτο στοιχεῖον ἐγένετο κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς γενέσεως τῆς
 τραγωδίας· λέγεται καὶ ἐφευρέτης τοῦ τραγικοῦ τρόπου.
 Τραγικὸν δὲ τρόπον λέγοντες οἱ γραμματικοί, ἐνοοῦσι βεβαίως
 ἐκείνην τὴν ἐπὶ Κλεισθέους γενομένην ἐν Σικυῶνι μεταφορὰν τῶν
 χορῶν ἀπὸ τοῦ Διονύσου ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἥρωας. Ὁ χαρακτήρ τοῦ
 διθυράμβου τοῦ Ἀρίωνος ἦτο στασιμώτερος, σεμνότερος καὶ ἀξιω-
 ματικώτερος. Τοῦτο εἶνε τὸ δεύτερον στάδιον τοῦ διθυράμβου,
 διότι πρὸ τοῦ Ἀρίωνος εἶχεν τὸ πρῶτον ἀλλοίαν κατάστασιν ὡς

εἶπομεν. Ἄλλο ὕφος ἀπέδωκεν εἰς τὸν διθύραμβον 100 ἔτη μετὰ τὸν Ἀρίωνα Λάσσοσ ὁ Ἐρμιονεύς, καὶ ἐντεῦθεν ἡ τρίτη περίοδος οὗτος ἦτο ἐπισημότετος μουσικός τῆς ἐποχῆς του ἀκμάσας περὶ τὸ 500 π. Χ., ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου καὶ ἀντίπαλος τοῦ Σιμωνίδου. Ὁ Λάσσοσ ἀπέδωκε τῷ διθύραμβῳ ἄλλον χαρακτῆρα, ἐν ᾧ δηλ. πρότερον ἐπρωταγωνίσθη ἡ ποίησις καὶ ὑπῆρτει ἡ μουσική, οὗτος ἔπραξε τὸναντίον, ὕπερ ἀντέβαινε εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις καθ' ὅλον τὸν βίον τὴν μουσικὴν πρὸς τὴν ποίησιν εἶχεν, ὥστε ἡ ποίησις ἦτο τὸ κύριον μέρος, ἡ δὲ μουσικὴ τὸ δευτερεῦον, δὲν εἶχε δηλ. τὴν σχέσιν, ἣν νῦν ἔχει ἡ μουσικὴ μὲ τὴν ποίησιν, τῶρα χάνεται. ἡ ποίησις πρὸ τῆς μουσικῆς, τότε δὲ εἶχεν ἄλλως τὸ πρᾶγμα. Ἐτέρα τροποποίησις τοῦ Λάσσοσ εἶνε ὅτι ἐν ᾧ ἡ κρούσις ἦτο κιθαρωδικὴ καὶ τὸ μέλος πεποιημένον εἰς Δωριστὶ ἀρμονίαν, μετεχειρίσατο Φρυγίους αὐλοῦς καὶ ἀρμονίαν Φρυγιστὶ, ἥτις ἐπεκράτησε καθ' ὅλον τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον· ἔπειτα καθιέρωσεν ὥστε οἱ μῦθοι νὰ ἀναφέρωνται οὐ μόνον εἰς τὸν Διόνυσον ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα πρόσωπα· ἄλλη καινοτομία εἶνε ὅτι εἰσήγαγε τὸν διθύραμβον εἰς ἀγῶνα, ὥστε δηλ. πλείονες κύκλιοι χοροὶ νὰ διαγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς νίκης. Ὁ διθύραμβος οὗτος τοῦ Λάσσοσ ἔτυχεν ὑποδοχῆς μάλιστα παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, οἵτινες μετεχειρίζοντο τοὺς χοροὺς ὡς κόσμημα τῶν Διονυσιακῶν ἑορτῶν.

§ 54. **Συμπέρασμα.** Ἀφ' οὗ ἐγένετο ἡ τραγωδία καὶ προήχθη διὰ τοῦ Αἰσχύλου, ὁ διθύραμβος ἀπώλεσε τὴν μεγάλην του σημασίαν, ἔκοιτε ἡ παρακμὴ ἢ ἀπακμὴ τοῦ διθύραμβου ἐπῆλθεν ἀποτελοῦσα τὴν τετάρτην ἐποχὴν. Εἰς τὴν παρακμὴν ταύτην συνετέλεσαν οὐχ ἥκιστα καὶ οἱ τελευταῖοι διθύραμβοποιοί, οὓς ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτων ἀ σ μ α τ ο κ ά μ π τ α σ ὀνομάζει διαφθειρόντας καὶ τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ διθύραμβου. Ἐν ᾧ τὸ πρῶτον οἱ μῦθοι ἦσαν ἱεροί, ὕστερον ἐγένοντο κοσμικοί, ἡ γλῶσσα ἔλαβε μέγαν ὄγκον καὶ κόσμον καὶ ἐγένετο ἐπαχθῆς· ἀξιοσημειωτοὶ αἱ μακραὶ λέξεις, ἡ ποίησις ἐγένετο θεραπευτικὴ τῆς μουσικῆς, ἥτις δὲν ἦτο σοβαρὰ ἀλλὰ θεατρικὴ καὶ πρὸς τέρψιν καὶ οὐχ

πρὸς μὀρφωσιν ἤθους. (Πρὸβλ. Διον. Ἰλικρ. περίσυνθ. ὄνομ. κεφ 17.)

§ 55. **Πῶς ἐκ τοῦ διθυράμβου ἐγεννήθη ἡ τραγωδία καὶ τινες οἱ πρῶτοι τραγικοὶ ποιηταὶ καὶ ὁ εὐρέτης τοῦ σατυρικοῦ δράματος.** Καθὼς εἰς τὰς πόλεις τὰς περὶ τὸν Ἰσθμόν, οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνέκαθεν ἐδόσμων τὰς ἐορτὰς τοῦ Διονύσου διθυράμβοι τὸ πρῶτον ἄτεχοι, εἴτα τεχνικοὶ τούτους ἐποίουν καὶ διηύθυνον ἄνδρες ἔμπειροι τῆς μουσικῆς καὶ ὀρχηστικῆς, οἵτινες ἐξῆρχον τοῦ διθυράμβου, ὅτε δὴλα δὴ οὗτος παριστάνετο, αὐτοὶ ἐξῆρχον τοῦ χοροῦ, καὶ ἦσαν οἱ κορυφαῖοι τούτου. Ἐκτὸς τῶν ποικίλων τούτων χορῶν ὑπῆρχον καὶ σατυρικοὶ χοροί, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των ἐφαίδρυνον τὴν ἐορτὴν καὶ τοὺς ἀκροατὰς, διότι οἱ σατυρικοὶ χοροὶ εἶχον ἐνδυμασίαν γελοῖαν καὶ κινήσεις ἀσέμνους. Κατὰ πρῶτον τοὺς σατύρους ἔκαμον ὁ Χοιρίλος καὶ ὁ Πρατῖνας αὐτοσχεδῖους, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἤδη εἶχε γεννηθῆ ἡ τραγωδία, οἱ διθυραμβικοὶ χοροὶ διέφερον τούτων, — τῶν σατυρικῶν χορῶν, — διότι οἱ μὲν ἠδοντο ἐν τῷ ἔσται καὶ πρὸς τέρψιν τῶν ἀστῶν, οἱ δὲ σάτυροι ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ πρὸς τέρψιν τοῦ βαναύσου ὄχλου. Πρὶν μὀρφωθῶσιν οἱ σάτυροι ἐγένετο εἰς τὸν διθυράμβον μεταβολή, ἣτις ὑπῆρξε σπουδαία ἀφορμὴ τῆς γενέσεως τῆς τραγωδίας, οἱ διθυραμβικοὶ χοροὶ ἦσαν σπουδαιότεροι καὶ κοσμιώτεροι, ἐν ᾧ οἱ σατυρικοὶ χοροὶ ἄσεμοι καὶ ἄκοσμοι. Τὴν μεταβολὴν ταύτην ἔκαμεν ὁ Θέσπις ἐξ Ἰκαρίας, δῆμου τῆς Ἀττικῆς, οὗτος ἠὺδοκίμησεν ἀπὸ τοῦ 536 π. Χ. διευθύνων τοὺς διθυραμβικοὺς χορούς, τοὺς κυκλίους, καὶ ἐποίησε τὴν ἐξῆς μεταβολήν. Εἰς τὸν ἐξάρχον τοῦ χοροῦ περιέθηκεν καὶ ἕτερον ἔργον, ἐκτὸς δὴλα δὴ τῆς διευθύνσεως τοῦ χοροῦ, εἰς τὰ διαλείμματα αὐτοῦ, ὁ ἐξάρχος ἔπρεπε νὰ ἀναβῆ εἰς ὑψηλότερόν τι μέρος, ὅθεν ἦτο ὁρατὸς, νὰ ἀπαγγέλλῃ μετὰ ὑποκρίσεως μῦθόν τινα ἐκ τοῦ ἔπους, ἄσχετον πρὸς τὰ ἄσματὰ τοῦ διθυράμβου. Ἢ μεταβολὴ αὕτη, ἣτοι ἡ προσθήκη τοῦ ἐπικοῦ μῦθου εἰς τὸν ἱερόν μῦθον καὶ τῆς ἀπαγγελίας καὶ ὑποκρίσεως εἰς τὴν ᾠδὴν κατὰ τὴν ὀρχησιν, τοῦτ' ἐστὶν ἡ προσθήκη τοῦ διηγηματικοῦ καὶ ὑποκριτικοῦ μέρους, εἶνε ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς γενέσεως τῆς τραγωδίας καὶ

οὐχὶ ἀπεικίτως οἱ παλαιοὶ θεωροῦσι τὸν Θέσπιν ὡς εὐρετὴν τῆς τραγωδίας, ὑπῆρχον ὅμως καὶ τινες μὴ θεωροῦντες αὐτὸν ὡς τοιοῦτον ἀλλ' ἀνεβίβαζον τὴν εὐρεσίαν τῆς τραγωδίας εἰς πολὺ ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Χοιρίλος ἦτο σύγχρονος τοῦ Θέσπιδος καὶ ὀλίγον νεώτερος τὴν ἡλικίαν· οὗτος ἐδίδασκε κατὰ τὴν 64ην Ὀλυμ. ἐδίδαξε δράματα 160, ὅστις ἀριθμὸς εἶνε ὑπερβολικὸς καὶ ἀπίθανος, ἀλλ' ἂν ὑποτεθῆ ἀληθὲς ὁ Χοιρίλος φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε γόνιμος ποιητής. Κατὰ τὸν Σουίδαν πρῶτος ἐπεχείρησεν τὰ προσωπεῖα καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν στολῶν, οὗτος ἔγραψε σατυρικά δράματα καὶ διέπρεψε μάλιστα.

Φρύνιχος υἱὸς Πολυφράδμονος ἐμροφώθη ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Θέσπιδος. Οὗτος ἐφεῦρε τὸ γυναικεῖον προσωπεῖον. Ὡς ὕλην τῶν δραμάτων μετεχειρίζετο οὐ μόνον μυθικὴν ἀλλὰ ἱστορικὴν. Ἐπὶ ἄρχοντος Ἀδειμάντου, χορηγοῦντος τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐδίδασκε τὰ Φοινίσσας δράμα δι' οὗ ἐνίκησεν· ἐν τούτῳ ὁ μὲν χορὸς συνίστατο ἐκ Φοινισσῶν, ἡ δὲ σκηνὴ ἀπεικόνιζε τὴν αὐλὴν τοῦ Ξέρξου. Ὁ Φρύνιχος ἤρχετο οὐχὶ ἐκ χοροῦ ὡς ὁ Αἰσχύλος, ἀλλ' ἐξ ἰαμβικῆς διηγήσεως εὐνούχου τινός, μεταχειριζομένου σχεδὸν τὰς αὐτὰς λέξεις, ἅς καὶ οἱ γέροντες τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου, τὰ δὲ λυρικά μέρη τοῦ δράματος κατὰ τινὰς ὑπαινεγμοὺς τοῦ Ἀριστοφάνους ἦσαν ἔξοχα καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ διέμενον. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπῆρχον δύο ὑποκριταὶ καὶ ἔγραψε τοῦτο ὁ Φρύνιχος μιμηθεὶς τὸν Αἰσχύλον, ὡς τοῦτο δύναται νὰ ἀποδειχθῇ χρονολογικῶς, διότι τὸν 6'. ὑποκριτὴν ὁ Αἰσχύλος εἰσήγαγε περὶ τὰ 499 π. Χ., ἐν ᾧ αἱ Φοινίσσαι δὲν ἠδύναντο νὰ ποιηθῶσιν πρὸ τοῦ 480. Οὗτος πολλὰκις ἀποστάς τῆς μυθολογικῆς ἐπραγματεύθη ὑποθέσεις ἐκ τῆς συγχρόνου ἱστορίας. Οὗτω ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιγραφομένῳ «Μιλήτου ἄλωσις» περιέγραψε τὰ φοβερὰ δεινὰ τῆς Μιλήτου. Τότε κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ δῆμος ἐξημίωσε τὸν Φρύνιχον χιλίαις δραχμαῖς, διότι ὑπέμνησε οἰκειὰς συμφοράς. Εἰς αὐτὸν ὀφείλει ἡ τραγωδία τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν καὶ οὕτω ἐγένετο αἴτιος τοῦ συστηματικοῦ διαλόγου.

Πρατίννας, υἱὸς Παρωνίδου, Φλιάσιος· οὗτος ἐπηγγέλλετο τὴν ἰδίαν τέχνην ἐν Ἀθήναις καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι αὐτὸς καὶ ὁ Ἀριστείας ἦσαν οἱ εὐρεταὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος. Ἐπειδὴ ἐν Ἀθήναις δὲν ἐδιδάσκοντο μόνον σατυρικὰ δράματα, ἢ εἰσαγωγή τούτων προϋποθέτει· οὐ μόνον τὴν ὑπαρξίν ἀλλὰ καὶ ὠρισμένην διαμόρφωσιν τῆς τραγωδίας· καὶ ἐπειδὴ ὁ Χοιρίλου ὠνομάζεται βασιλεὺς τοῦ σατυρικοῦ δράματος ὁ Πρατίννας ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἐκ τοῦ Δωρικοῦ Φλοιοῦντος πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης· οὗτος ὠφελήθει ἐκ τοῦ σατυρικοῦ χοροῦ τῆς αὐτοῦ πατρίδος ἐμόρφωσε τὸ σατυρικὸν δράμα εἰς ἰδιαίτερον εἶδος ποιήσεως. Κατὰ τὸν Σουΐδαν ἐποίησε περὶ τὰ 50 δράματα ἐξ ὧν τὰ 32 ἦσαν σατυρικά.

Ἀριστείας ὁ Πρατίνου ἐποίησε σατυρικὸν δράμα ἡ ἀκμή του πίπτει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Χοιρίλου, Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, λέγεται ὅτι ἠγωνίσαστο καὶ πρὸς τὸν Σοφοκλῆ. Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ μνημονεύονται μόνον ὀνόματά τινα ὡς ὁ Κύκλωψ καὶ ὁ Ὀρφεύς. Αἱ ὑποθέσεις τοῦ σατυρικοῦ δράματος συνήθως ἐλαμβάνοντο ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου ἢ ἡ ὕλη μετεμορφῶτο, ὥστε ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἀγροτικὴν χροιάν, τὸ κωμικὸν τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἔκειτο ἐν τῷ χορῷ τῶν σατύρων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἅπερ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν οἱ ἥρωες τῆς τραγωδίας ἢ τοῦλάχιστον ὡς τοιοῦτοι μετ' ἀξιοπρεπειᾶς ἠδύνατο νὰ ἐμφανισθῶσιν. Ἄλλ' οὔτε εἰς τοὺς ποιητάς, οὔτε εἰς τοὺς θεατὰς ἤρεσκεν, ἵνα τοὺς ἥρωας ἰδανικοῦ παρελθόντος, γελοίους καταστήσωσιν ἢ τὴν πρᾶχθεισαν τραγικὴν ἰδέαν δι' εἰρωνικῆς κουφότητος πάλιν καταστρέψωσιν· τούναντίον φαῦλοι καὶ δειλοὶ ἐπαρουσιάζοντο οἱ σάτυροι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἥρωας· ὡς τέκνα ἀγροικοῦ φύσεως, ἠγουμένου τοῦ Σεληνοῦ, ἔφερον καλύμματα καὶ σύμβολα, διεκρίνοντο κατὰ τὴν φιλοδοσίαν καὶ ἠσχολοῦντο ἐνδελεχῶς πρὸς τὸ εἶδος τῶν σκωμμάτων καὶ τῶν αἰσχρολογιῶν πρὸς ὃ οἱ φιλοπόται ἠρέσκοντο.

§ 56. **Χαρακτηρισμὸς τῆς τραγωδίας κατ' Ἀριστοτέλην διαίρεσις καὶ ὕλη αὐτῆς.** Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ τραγωδία εἶνε μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τυχαίας δι'

ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν κάθαρσιν τῶν παθημάτων. Μιμηταὶς λέγων ὁ Ἀριστοτέλης ἐννοεῖ τὴν μιμητικὴν παράστασιν αὐτοῦ τοῦ ἰδιώδους, τοῦ οὐσιώδους καὶ ἀναγκαίου, δι' ἀπορριψέως παντὸς τυχαίου καὶ ἐπουσιώδους, ὅπερ ἐνυπάρχει εἰς τὰ τῆς φύσεως ἀντικείμενα ἢ εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. **σ π ο υ δ α ί α ν** δὲ πρὸς ἀντίθεσιν τῆς ταπεινῆς ἦν μιμεῖται ἡ κωμωδία, ἣτις ὄφειλε νὰ ἐκτελεσθῇ ἐν ὠρισμένῳ τόσῳ καὶ χρόνῳ· διότι τὸ πᾶν ἀνελίσσετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν θεατῶν. **τ ε λ ε ί α** ἐννοεῖ ὅτι καὶ ἡ τραγωδία ὡς καὶ πᾶν ἀριστοῦργημα πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἐν ὅλῳ. Διὰ τοῦ **φ ό θ ο υ** καὶ **έ λ έ ο υ** ἐννοεῖ ὅτι πρέπει αἱ τραγικαὶ πράξεις νὰ περιέχωσι πάθη ἠθικῶν ἀνθρώπων, διότι διὰ τούτων μόνον δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν φόβον καὶ ἔλεον. Αἱ πράξεις ὅμως τῶν τοιούτων ἠθικῶν ὄντων ἐξ ὧν πηγάζουσιν ἠθικὰ δυστυχήματα, συνίστανται εἰς ἀποπλανήσεις καὶ παρεκβάσεις προερχόμεναι οὐχὶ ἐξ ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ κακίας ἀλλ' ἐξ ἀντικειμενικῆς καὶ ἠθικῆς συγχύσεως. Οἱ ἥρωες, ὧν τὰ πάθη συγκινουῦσιν ἡμᾶς δὲν πρέπει νὰ ᾔηνε οὔτε ἰδεώδη ὄντα ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης, οὔτε κακὰ καὶ μοχθηρὰ, ἀλλ' ὄντα ὅμοια μὲ ἡμᾶς καὶ ὅσον τὸ δυνατόν τέλεια.

§ 57. Ἡ ἐλληνικὴ τραγωδία ἀπὸ τῆς ἀκμῆς διετήρησεν αἰετὸ ἀξίωμα τοῦτο, τοῦ ὅτι δὴλ. παριστᾷ ἠθικὰ πρόσωπα, μόνον ὁ Εὐριπίδης παρεξέκλινε τοῦ κανόνος, ὅστις εἰσήγαγε χαρακτῆρας ὀλίγον ἀπέχοντας τοῦ νὰ ᾔηνε κακοῦργοι, ὡς ἐν Τρωάδι οἱ ἀχαικοὶ ἡγεμόνες, ἐν τῇ Ἐκάβῃ ὁ Πολυμήτωρ, ἐν τῷ Ὀρέστη ὁ Μενέλαος.

§ 58. Ὁ τῶν Σταγῆρων φιλόσοφος διεῖλεν τὴν τραγωδίαν εἰς ἐξ ἑπτὰ μέρη, α.) εἰς τὸν **μ ῦ θ ο ν**, β.) τὸ **ἦ θ ο ς**, γ.) τὴν **λ έ ξ ί ν**, δ.) τὴν **δ ι ά ν ο ι α ν**, ε.) τὴν **ᾠ ψ ι ν** καὶ ς.) τὴν **μ ε λ ο π ο ι έ ι α ν**. Δικαίως θεωρεῖ ὡς κύριον τὸν **μ ῦ θ ο ν** καὶ τὸ **ἦ θ ο ς** τῶν ἄλλων, διότι ἄνευ μύθων δὲν δύναται νὰ γίνῃ τραγωδία, ἄνευ ἥθους γίνεται μὲν ἀλλ' αὕτη χαρακτηρίζει ἀπίερους ποιητάς. Τὸ ἦθος πρέπει νὰ ᾔηνε χρηστόν, καὶ εἶνε τότε, ὅταν ἡ προαίρεσις του εἶνε χρηστή. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ μὲν μῦθος εἶνε τὸ σῶμα, τὸ δὲ ἦθος ἡ ψυχὴ τῆς τραγωδίας.

§ 59. Ἡ ἀρχαία τραγωδία ἢ γεννηθεῖσα ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἔπους καὶ τοῦ μέλους εἶχεν ὑπόθεσιν συνήθως μύθους. Παρὰ τοῦ ἔπους οἱ τραγικοί ἐδέξαντο τὴν γνώσιν τοῦ ἡρωικοῦ παρελθόντος καὶ τὰ στοιχεῖα εὐγενοῦς ὕφους, παρὰ δὲ τοῦ μέλους οὐ μόνον πλεῖστα ῥυθμικῶν καὶ μετρικῶν τύπων, ἀλλὰ καὶ θησαυροὺς πρακτικῶν γνώσεων τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ βίου. Οἱ τραγικοί αἰτινες ἐν πᾶσιν εἶχον καθολικὸν χαρακτῆρα ἐθεώρησαν καὶ τὸν μῦθον μόνον ὡς ὄργανον πρὸς παράστασιν γενικῶν ἀληθειῶν. Ὁ Ἐπικός ποιητὴς ἐδημιούργει ἐκ τῶν συγχρόνων μύθων τὰ προσωπικὰ συμφέροντα τῶν διαφόρων προσώπων καὶ μετὰ τούτων ἀνέπτυσσεν ἀντικειμενικὴν εἰκόνα ἀνθρώπων ἐχόντων μᾶλλον ἰσχυρὰν θέλησιν ἢ ἐπικαταλογισμόν. Τούναντίον ὁ τραγικός ποιητὴς, θεωρεῖ τὸν μῦθον ὡς τὸν φορέα σκέψεων καὶ γενικῶν ἀληθειῶν, αἰτινες ἦσαν τὸ πόρισμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῆς ἐποχῆς.

§ 60. Τῆς τραγωδίας ἢ ὕλη κατ' ἀρχὰς ἦσαν οἱ μῦθοι τῶν μυθικῶν κύκλων, βραδύτερον ὅμως αἱ κάλλιστα τῶν τραγωδιῶν περιωρίσθησαν ἐν ὀλίγοις οἰκοῖς. Τὸν μῦθον ὁ ποιητὴς ἠδύνατο νὰ διαπλάσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον αὐτοῦ εἶνε νὰ διηγηθῇ ἡμῖν οὐχὶ τὰ γενόμενα ἀλλὰ τὰ γενησόμενα κατὰ τοὺς νόμους τῆς πιθανότητος ἢ ἀναγκαιότητος. Διὸ ἡ ποίησις κατὰ τὸν Σταγειρίτην εἶνε τὸ φιλοσοφικώτερον καὶ σπουδαιότερον τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ἔμεινε ἀπομεμακρυσμένη τῆς ἀρχαίας τραγωδίας· σπανίως αὕτη φθάνει εἰς παράστασιν συγχρόνου ἱστορίας, ὡς αἱ Φοίνισσαι τοῦ Εὐριπίδου, καὶ ἡ "Ἀλωσις τῆς Μιλήτου, οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου. Ἄλλ' ἡ αἰτία συνίστατο εἰς τοῦτο α) ὅτι οἱ μῦθοι ἦσαν ἀρμολιώτεροι, β.) ὅτε ἡ τραγωδία εὕρισκετο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἢ ἱστορία ἦτο ἐν σπαργάνοις καὶ τὸ γ.) καὶ κυριώτατον ἦτο ὅτι δηλ. αἱ διδασκαλῖαι τῆς τραγωδίας ἀρχῆθεν θρησκευτικαὶ ἐπετρέπετο νὰ μεταβαίνη ἡ τραγωδία ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ Διονύσου εἰς τὰ τῶν ἄλλων ἡρώων οὐχὶ ὅμως νὰ καταβιβάζηται εἰς τὸ ταπεινότερον μέρος τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τούτου ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ διίσχυρισθῶμεν ὅτι παντελῶς οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἀνε-

φέροντο εἰς τοὺς ἑαυτῶν χρόνους, διότι πολλάκις δραματουργοῦν-
τες ἀνεμίγνυον καὶ ἀναφορὰς πρὸς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν καὶ πο-
λιτικὰ συμβάντα, μεταχειριζόμενοι τὸν μῦθον ὡς σύμβολον πρὸς
διαφώτισιν τοῦ γραμματικοῦ, οὕτως ὥστε ὁ ἀκροατὴς ἀκούων τὰ
λεγόμενα ἔπρεπε νὰ ἐννοῇ καὶ ἐρμηνεύῃ. Οἱ μεγάλοι τραγικοὶ
ἐχρῶντο τῇ τραγωδίᾳ ὡς τὸ κατάλληλον καὶ σεμνὸν μέσον, τοῦ
νὰ ἐκφράζωσι τὰ ἴδια πολιτικὰ φρονήματα, ὅπως ἐμποδίσωσι κα-
κὴν τινα τάσιν καὶ πρόθεσιν, καὶ τοῦτο ἔπραττον οὕτως ὥστε νὰ
ἀντίκειται εἰς τὸ σεμνὸν ἀξίωμα τῆς τέχνης καὶ ἰδίως τῆς τραγι-
κῆς ποιήσεως, ὡς δυναμένης νὰ παραγάγῃ σπουδαιότερον καρπὸν·
νὰ εὐφραίνῃ τὴν ψυχὴν, νὰ ἐξυψώσῃ τὴν διάνοιαν καὶ νὰ ἀνάπτῃ
τὰ εὐγενῆ αἰσθητά. Μόνον παρ' Εὐριπίδῃ ἀπάντα τις τοιαύτας
ὑπονοίας, πολλαχοῦ προσβάλλει σαφῶς τὰς ἀλλοκότους διαθέσεις
τοῦ δήμου, τὴν ὕβριν καὶ ἰταμότητα τῶν δημαγωγῶν τὰς εἰς
θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ἀπάτας τῶν σπουδῶν καὶ ἰδίως τὰς μαντείας
καὶ τοὺς μάντις.

§ 61. Ὅρθως λέγει ὁ Βενχάρδus ὅτι ἡ τραγωδία ἐποίησε τὴν
πρώτην ἀπόπειραν φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας· ὁ ποιητὴς συνήθως
μὲν δημιουργεῖ ἢ διαπλάσσει μύθους· ἀλλὰ τοῦτο δὲν κωλύει ἵνα
καὶ ἱστορικὰς πράξεις ποιῇ. Οἱ μῦθοι εἶνε ἀ π λ ο ῖ καὶ π ε π λ ε γ-
μ ἔ ν ο ι. Ὡς ἀ π λ ο ῖ μὲν λέγονται ὅταν ἡ μετάθασις γίνεται ἄνευ
περιπετείας ἢ ἀναγνωρισμοῦ· π ε ρ ι π ε π λ ε γ μ ἔ ν ο ι δὲ ὅταν
ἡ μετάθασις γίνεται μετὰ ἀναγνωρισμοῦ ἢ περιπετείας ἢ μετ'
ἀμφοτέρων. Καὶ π ε ρ ι π ἔ τ ε ι α λέγεται ἡ μεταβολὴ τῶν πρατ-
τομένων· ἡ μεταβολὴ ὅμως αὕτη πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πι-
θανόν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ὡς ἐν Οιδίποδι τυράννῳ. Ἀ ν α γ ν ὠ ρ ῖ-
σ ι ς ὀνομάζεται ἡ ἐξ ἀγνοίας μεταβολὴ εἰς γνῶσιν ἐξ ἧς προκύ-
πτει φιλία ἢ ἔχθρα, ὡς ἐν Οιδίποδι τυράννῳ. Τοιαύτη ἀναγνωρί-
σις ἔχει ἀποτέλεσμα ἔλεον ἢ φόβον, ὅπερ σκοπεῖ ἡ τραγωδία καὶ
αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ μῦθον ἀπλοῦν ἀλλὰ περιπεπλεγμένον καὶ
μιμητικόν. Ἡ τραγικὴ πράξις δύναται νὰ γίνῃ κατὰ τρεῖς τρό-
πους· α.) ὑπὸ εἰδότην, ὡς ἡ Μήδεια, ἥτις ἐν γνῶσει ἐκτείνει τὰ
ἴδια τέχνα· β.) ὑπὸ ἀγνοούντων μὲν τοὺς δεσμούς τοὺς συνδέον-
Δημοσίμη ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν
Ἱστορικὸ Ἀρχειο Γορτυνίας

τας τούς δρώντας μετά τῶν πασχόντων, ὕστερον ὅμως ἀναγνωρίζοντων ὡς ὁ Οἰδίπους· καί γ'.) ὑπό μελλόντων προτιθεμένων νά πράξωσι τι τῶν ἀνηκέστων ἀναγνωρίζουσι ὅμως αὐτό πρό τῆς πράξεως. Τό α. ἔχει μικρὰν δραματικὴν ἀξίαν καί τό β. μείζονα, τό γ' εἶνε τὸ ἄριστον.

§ 62. **Χαρακτήρες.** Ὁ α. χαρακτήρ τῆς τραγωδίας εἶνε ὁ αὐστηρός, σεμνός, μεγαλοπρεπής καί ὑψηλός, ὃν ἀντιπροσωπεύει ὁ Αἰσχύλος, οὐτινος αἱ τραγωδίαὶ παραβαλλονται πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου Ὁ β'. ὁ μέσος ἢ μικρός, ὡραῖος χαρακτήρ παρίσταται διὰ τοῦ Σοφοκλέους καί παραβάλλεται πρὸς τὸν τοῦ Πολυκλείτου. Ὁ γ'. ὁ μαλακώτερος, γλαφυρός, ἀνειμένος, ὅστις καί ἰσχνός λέγεται, ἐμφανίζεται κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ Εὐριπίδου καί παραβάλλεται πρὸς τὸν τοῦ Λυσίππου.

§ 63. **Περὶ θεάτρου.** Θεάτρον ἰδίως ἐκαλεῖτο ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ἐθεώοντο τὴν ὑπόκρισιν τοῦτο ἦτο τὸ κυριώτατον δημόσιον οἰκοδόμημα μετὰ τὸν ναόν· δὲν ἠδύνατό τις νά φαντασθῆ πόλιν ἄνευ θεάτρου. Τὸ θεάτρον ἦτον ἐκτισμένον ἐν εἴδει ἡμικυκλίου, καί ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ κεκλιμένον τινὸς ἐπιπέδου, ἢ εἰς πετρῶδες κάταντες, ἐν ᾧ ἦσαν λελαξευμένα τὰ καθίσματα τῶν θεατῶν. Τὸ θεάτρον τῶν ἀρχαίων ἦτο μέγα κατὰ τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος καί περιελάμβανε 30,000 ἀνθρώπους, τὸ τῆς Μεγαλοπόλεως τὸ μέγιστον 44,000. Τὸ πρῶτον οἱ Ἕλληνες εἶχον κτίσῃ θεάτρον ἐξ ὕλινου, οὗ κατέπεσαν, ὅτε ὁ Πρατίνας διηγωνίζετο μετὰ τοῦ Αἰσχύλου, τὰ ἰσχυρὰ, ἐφ' ὧν ἴσταντο οἱ θεαταί, τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν ἕνα λίθινον θεάτρον οἰκοδομήσασθαι. Τὸ ἔργον ἤρξατο περὶ τὰ 500 π. Χ. καί ἐτελείωσε περὶ τὰ 344—332 ἐπὶ βήτορος Λυκούργου. Τὰ μέρη τοῦ θεάτρου κυρίως ἦσαν τρία.

Α'. Τὸ θεάτρον (ὁ χώρος τῶν θεατῶν), ὅπερ καὶ κοῖλον ἐλέγετο, τὸ περιλαμβάνον α. τὰ ἐδῶλια, ἦτοι ἔδρας τῶν θεατῶν, ἅτινα ἦσαν οὕτω λελαξευμένα ἐν τῇ πέτρᾳ, ὥστε ἀπετέλουσαν συνεχῆ ἡμικύκλια ἀλλήλων ὑπερκείμενα καὶ ὁμόκεντρα ἀπολήγοντα εἰς στοάν· β'. τὸ διάζωμα ἢ κατὰ τομὴ ἐκαλοῦντο δύο εὐρεῖαι δίοδοι, κατέτεμνον εἰς τὸ μέσον εἰς δύο τὸ θεάτρον, τὰ ἐδώ-

λια καὶ τὰς κλίμακας καὶ γ'. αἰ κ ε ρ κ ἰ δ ε ς, δηλ. τὰ μεταξὺ τῶν κλιμάκων σχηματιζόμενα σφηνοειδῆ μέρη, ἅτινα ἐκ τοῦ σχήματος κ ε ρ κ ἰ δ α ς ἐκάλουν.

Β'. Ἡ ὀρχήστρα, δηλαδή ὁ τόπος μετὰ τὰ ἐδῶλια, ὃν κατελάμβανεν ὁ χορὸς καὶ ὠρχεῖτο ἐν τῇ ἡμικυκλοειδεῖ καὶ ἀσπυρῶν καὶ μετ' ἄμμου καταπεπασμένη ὀρχήστρα, ἵστατο ἐν τῷ μέσῳ βωμῶς τοῦ Βάκχου, ἐφ' οὗ ἔθυσον, ὅθεν καὶ Θυμ. ἐ λ η ἐκλήθη.

Ἡ εὐρύχωρος αὕτη κλιδιά δύο εὐρειῶν ὁδῶν ἐξῶθεν ἐφικτὴ θέσις, πρὸς ἣν διὰ πλατείας κλίμακος κατήρχετο τις ἐκ τῆς σκηνῆς, ἥτο χαμηλοτέρα κατὰ 3—4 μέτρα τῆς σκηνῆς, ἀλλ' οὐχ ἦτον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων κατεσκευάζετο τὸ ἔδαφος ἐλ σπινθῶν, ὥστε οὐ μικρὸν ἠλαττοῦτο ἡ ἀπόστασις ἐκεῖνη, αὕτη ὅμως μετὰ τῶν βαθμίδων ἐσχημάτιζεν ἐξέχον τετράγωνον, ἐφ' οὗ ὁ χορηγός, καὶ ἐνίοτε οἱ αὐλοδοὶ καὶ οἱ βραβοδόροι ἵσταντο. Συνήθως ὅμως οἱ αὐλοδοὶ τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν διαφεύγοντες ἐλάμβανον θέσιν ὀπισθεν τῆς Θυμῆλης.

Καὶ Γ'. ἦτο ἡ σ κ η ν ἡ. Τὸ σχῆμα αὐτῆς προελθὼν ἐκ τῆς καθόλου τεχνικῆς αἰσθήσεως τῶν παλαιῶν, εἶχεν οὐ μικρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὴν παράστασιν τῶν δραμάτων. Ὡς δηλ. ἡ γλυπτικὴ τῶν ἀρχαίων φιλεῖ νὰ παρατάσῃ εἰς μῆκος τὰ ζῶδια ἐπὶ τε τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν ζωοφόρων καὶ ὡς ἡ ἀρχαία ζωγραφία εἰκονίζει τὰ σώματα ὀλομελῆ καὶ εὐπερίγραφα τὸ ἐν παρὰ τὸ ἄλλο, οὐδέποτε δὲ συμπλέκει ἢ συγγείει αὐτὰ, οὕτως ὥστε τὰ ἔμπροσθεν νὰ συγκρύπτωσι τὰ ὀπισθεν, οὕτω παρετάσσοντο οἱ ἥρωες τῆς τραγωδίας καὶ οἱ πολυπληθεῖς αὐτῶν ἀκόλουθοι. Ὁμοίαιζε δὲ ἡ σκηνὴ ὀρθογωνίῳ, οὗ τὸ μῆκος ἦτο μείζον τῆς διαμέτρου τῆς ὀρχήστρας. Τὸ ὀπισθεν μέρος αὐτῆς περιεβάλλετο διὰ τοίχου, καὶ τοῦτο ἐν τῇ τραγωδίᾳ ὑποτίθετο ὡς ἀνάκτορον ἔχων στοάς, πύργους, καὶ ἐπάλλξεις τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐξήρχετο διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ θύρας βασιλικῆς ὀνομαζομένης ταύτης ἐκατέρωθεν ἦσαν δύο ἄλλαι ἐξ ὧν ἐξήρχοντο οἱ ὑποκριταί. Ἡ σκηνὴ εἶχε βωμοειδῆς ὕψωμα ὅπως γίνωνται ὁρατὰ πόρρω τὰ ἀντικείμενα. Πρὸ τῆς σκηνῆς ἔκειτο τὸ προσκήγιον ἄπερ ἐχωρίζετο ἐξ ἐκείνης διὰ παραπετα-

σκηνοποιός τὰ δὲ παρασκευῆν ἦσαν πτέρυγες τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐχρησίμευον πρὸς διατριβὴν τῶν ὑποκριτῶν, πρὸς διατήρησιν τῶν ἐνδυμάτων, προσωπείων καὶ μηχανῶν. Τὸ δὲ ὑποσκευῆν ἐκεῖτο κάτωθεν τοῦ λογείου, καὶ ἦτο κεκοσμημένον δι' εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων· τὸ δὲ λογεῖον ἡ ὀκρίθας ἦν ὁ τόπος τῆς σκηνῆς ἐφ' οὗ ὁ ὑποκριτὴς ἰστάμενος ἔλεγε. Τὸ ὄνομα σκηνῆ δηλοῦ κυρίως καλύβην, οἷας ἐπήγνυον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δραματικῆς τέχνης ἐκ ξύλων, ἵνα δηλώσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν κατοικίαν, ἐξ ἧς προβαίνων ὁ πρωταγωνιστὴς εἰς τὴν αὐλὴν ἢ πλατεῖαν, τὴν πρὸ τῆς καλύβης κειμένην, ὑπεκρίνετο τὰ τοῦ δράματος.

Ἡ σκηνὴ ὅτε μὲν εἰκονίζει τὸ στρατόπεδον καὶ τὰς σκηνὰς τῶν πρωταγωνιστῶν ἡρώων, ὡς ἐν τῷ Αἰάντι τοῦ Σοφοκλέους, ὅτε δὲ ἀκτὴν τραχεῖαν καὶ ἄβατον, ἔχουσαν σπήλαιον, ἐν ᾧ διατρίβει ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ δράματος, ὡς ἐν Φιλοκτήτῃ καὶ ἄλλοτε ὁ κρημνὸν, ὡς ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου, ἐφ' ᾧ προσηλώθη ὁ Προμηθεύς, καὶ ἐν τῇ τοῦ Εὐριπίδου Ἰφιγενείᾳ ἐν Ταυρίδι, κρημνῶδη ἀκτὴν ἄλλοτε δὲ εἰκονίζει πρόθυρα ναοῦ. Οἱ θεαταὶ οὐδέποτε ἐπιβλέπουσι τὰ ἐντὸς, ἀλλὰ μόνον τὰ ἐκτὸς καὶ τὸ πρόθυρον, εἴτε τῶν ἀνακτόρων, εἴτε τοῦ ἱεροῦ, διότι, κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου βίου, πᾶσα μεγάλη καὶ σπουδαία πράξις καὶ πολιτικὴ ἐνέργεια διαπράττεται ἐν ὑπαίθρῳ καὶ δημοσίᾳ, ἀφοῦ καὶ αὐταὶ αἰθιωτικαὶ συνεντευξεις ἐγένοντο τὸ πάλαι κατὰ τὰς ὁδοὺς μᾶλλον καὶ τὰς στοὰς καὶ τὴν ἀγορὰν, ἢ κατ' οἶκον.

Ἀφοῦ, ὡς εἴπομεν, ἡ σκηνὴ εἰκονίζει τόπον ὑπαίθρου, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι πᾶν τὸ πραττόμενον ἐπ' αὐτῆς συμβαίνει ἐν τόπῳ κοινῷ καὶ δημοσίῳ, ὥστε, ὡσάντις μεταδίδονται λόγοι ἀπόκρυφοι, εἶνε κίνδυνος μὴ ἀκούσῃ αὐτοὺς ὁ παρατυχών. Ἐκτὸς τούτου ὁ ποιητὴς ἐνίοτε βιάζεται νὰ δείξῃ τοῖς θεαταῖς τὰ ἐντὸς τοῦ οἴκου τελούμενα, ὑπερ συμβαίνει εἰς ἐκεῖνα ἰδίως τὰ δράματα, ὧν ἡ οἰκονομία ἀπαιτεῖ ν' ἀντιληφθῶσι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν οἱ θεαταὶ πράξιν τινα, εἰς ἣν συγκορυφοῦνται πλῆθος πολὺ καὶ σφοδρότης διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων. Τοιαῦτα τραγικὰ θεάματα π. χ. εἶνε παρ' Αἰσχύλῳ ἡ στιγμή, καθ' ἣν φαίνεται ἡ Κληταιμνήστρα μὲ τὸ

αἱματόρρυτον ζίφος ὑπὲρ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τῆς Κασσάνδρας, κρατοῦσα εἰς τὰς χεῖρας τὸ δίκτυον ἐν ᾧ περιέπλεξε τὸν σύζυγόν τῆς ἐξελθόντα τοῦ λουτροῦ· ἔπειτα δὲ ἡ στιγμή, καθ' ἣν φαίνεται ὁ Ὅρεστης ἐν Χοηφόροις ὑπὲρ τοὺς νεκροὺς τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλαταιμνήστρας, ἐν τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ δώματι, ὅπου ἐκρεμάσθη καὶ κρέμαται τὸ δίκτυον τὸ περιβάλον ποτε τὸν πατέρα αὐτοῦ. Παρὰ δὲ Σοφοκλεῖ ὄψις τραγικωτάτη εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ Αἴας κείμενος ἐν τῷ μέσῳ τῶν ζώων ἄτινα κατέσφαξεν ἐν τῇ μανίᾳ του, βαρυαλγεῖ ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, ἀφοῦ συμφρονήσας ἦδη, βλέπει ὅτι ζῶα ἔσφαξε καὶ οὐχὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ ποιηταὶ παρελάμβανον τὰ δεινὰ ταῦτα θεάματα διὰ νὰ δηλώσωσι τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὐρίσκεται ἡ ψυχὴ τῶν ἡρώων μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως. Πρὸς ἐπίδειξιν δὲ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τῶν δωματίων, ἐνθα διεπράττοντο τὰ φοβερὰ ταῦτα ἔργα, ἐπενόησαν δύο μηχανάς, τὸ ἐκκύκλημα καὶ τὴν ἐξώστραν. Τὸ μὲν ἦτο τροχήλατον, ξύλινον σκεῦος, ὁμοιάζον πρὸς μικρὰν σκηνὴν· ἐξεκύκλουν δὲ αὐτὸ ἐκ μιᾶς τῶν θυρῶν τῆς σκηνῆς εἰς τὸ προσκήνιον, καὶ αὐθις εἰσεκύκλουν αὐτό, ὅτε ἦτο ἦδη περιπτόν, ὅτε ὅμως πράξεις ἀποτρόπαιοι ἐτελοῦντο, τότε αὐτὸ ἐφαίνετο πόρρωθεν, καὶ διὰ τῆς γραφικῆς τέχνης καὶ δι' ἄλλων ἐδήλου ἐπιτηδείως τὰ γινόμενα, π. χ. ἐν τῷ παρ' Αἰσχύλῳ Ἀγαμέμνονι διὰ τούτου ἐξεκυκλήθη εἰς τὴν σκηνὴν ὁ λουτῆρ, ἐν ᾧ ἔκειτο ἐν τῷ τεχνικῷ πέπλῳ κεκαλυμμένος ὁ νέκυς τοῦ Ἀγαμέμνονος· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀντιγόῃ τοῦ Σοφοκλέους δεικνύται διὰ τοῦ ἐκκυκλήματος ὁ νεκρὸς τῆς Εὐρυδικῆς καὶ ὁ θάλαμος, ἐν ᾧ αὐτὴ εαυτὴν ἀπέσφαξεν· ὁμοίως καὶ ἐν τῷ Αἴαντι, ἐν Ἠλέκτρᾳ καὶ ἐν ἄλλοις. Ἡ δὲ ἐξώστρα ἐξωθεῖτο ἐπὶ τῆς σκηνῆς· τὰ περὶ αὐτῆς εἰσὶ ὑποσκότεινα. Διὰ δὲ τῆς κατ' ἐξοχὴν μηχανῆς ἐνεφάνιζον θεοὺς εἰς λύσιν τῶν πράξεων ὁμοίαν μηχανὴν ἦτο καὶ τὸ καλούμενον θεολογεῖον, ἐφ' οὗ ἰστάμενοι οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἡμίθεοι, ἔλεγον· Ἐπὶ τούτου, ὅτε ἐγένετο ἡ διδασκαλία τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου, ἥτις ἐπεγέγραπτο ψυχασίαι, ἐστάθη ὁ Ζεὺς, καὶ λαβῶν πλάστιγγα ἐζυγοστάτησε τὰς ψυχὰς τοῦ Ἀχιλλεύου καὶ Μέν-

μονος, παρ' αὐτῷ δὲ ἡ Ἥως καὶ ἡ Θέτις γόνυ κλίνουσαι ἰκέτευον ὑπὲρ τῶν μαχομένων υἱῶν. Ἡ δὲ γέρανος ἦτο μηχανή, ὁμοία πρὸς τὸ συνώνυμον πτηνόν· ταύτη δὲ θεός τις ἐπὶ σκηνῆς παραγινόμενος περιέβαλλεν ἐπιτηδείως σῶμα, καὶ μετ' αὐτοῦ εἶτα διέπτατο, ὡς ἡ Ἥως, καθὰ λέγουσιν, ἀνήρπασε τὸν Μέμνονα. Τὸ δὲ κερραυνοσκοπεῖον καὶ βροντεῖον ἦσαν μηχαναί, δι' ὧν ἐμιμοῦντο, ὡς καὶ τὸ ὄνομα σημαίνει, ἀστραπᾶς καὶ βροντᾶς. Τῶν μηχανῶν τούτων χρῆσις ἐγένετο ἐν Προμ. Αἰσχύλου 1082 καὶ Σοφ. Οἰδ. ἐπὶ Κολ. 1466.

§ 64. Οἱ ἀρχαῖοι σπανίως μετέβαλλον τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος, διότι ἡ φύσις τῆς παλαιᾶς τραγωδίας εἶνε τοιαύτη, ὥστε πᾶσαι αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι, οἱ συμπληροῦντες τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν, περαίνονται ἐντὸς χώρου στενοῦ, συνήθως δὲ ἐν τῇ πρὸ τῶν βασιλικῶν ἀνακτόρων πλατεῖᾳ. Αἱ δὲ κωφαὶ πράξεις, ὅσαι δηλαδὴ δὲν ἐπιδέχονται ἀνάπτυξιν οἷον ἡ ἀλληλοκτονία Ἐτεοκλέους καὶ Πολυεΐκου, ὁ φόνος τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἡ ταφή τοῦ Πολυεΐκου ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης, καὶ ἄλλαι παρόμοιαι, αὐταὶ ἐκτελοῦνται ὀπισθεν τῆς σκηνῆς καὶ εἶτα γίνονται γνωσταὶ τοῖς θεαταῖς δι' ἀπλῆς διηγήσεως.

Τὰ θεάτρα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν ἄστεγα καὶ ὑπαίθρα· οὐδεμία δὲ ἄνωθεν τῶν θεατῶν ἐτείνετο σκηνὴ, ὡς ἐγένετο παρὰ Ῥωμαίους. Εἰς σκέπην δὲ τῶν μὲν καυμάτων τοῦ ἡλίου ἐφόρουσιν οἱ θεαταὶ τοὺς καλούμενους ἐφ' ἑθικὸς πετάσσοις, τοῦ δὲ ψύχους μανθῶν. Ὅτε δὲ ὄμβροι ἐγένοντο, τότε οἱ μὲν τοῦ πρώτου διαζώματος κατέφευγον διὰ τῶν κάτω παρόδων εἰς τὰ ὀπισθεν τῆς σκηνῆς οἰκοδομήματα, αἱ δὲ τῶν ἐτέρων διὰ τῶν κλιμάκων εἰς τὰ ἄνωθεν τῶν ἐδωλίων. Ἡ δὲ διδασκαλία τῶν τραγωδιῶν καὶ κωμωδιῶν ἐγένετο τὴν ἡμέραν, καὶ ἤρχετο ἀπὸ τῆς πρωΐας, ἕωθεν, ὡς ἔλεγον. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ θεάτρῳ οἱ θεαταὶ ἐγεύοντο καὶ ἔπινον. Τὰ σύμβολα ἠγόραζον παρὰ τοῦ ἐνοικιαστοῦ τοῦ θεάτρου, ὅστις ἐκαλεῖτο θεατρῶνης καὶ θεατροπώλης καὶ ἀρχιτέκτων.

§ 65. Περὶ ὑποκριτῶν, ἐνδυμάτων καὶ προσωπεύων αὐτῶν. Εἶπομεν ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ ποιητὴς ἦτο καὶ ὑποκριτής, ἀπὸ Σοφοκλέους ὁμῶς καὶ ἐφεξῆς κατελύθη τὸ ἔθος τοῦτο, διότι

οὗτος ἰσχυρόφωνος ὢν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ὑποκριτοῦ. Ὁ Θέσπις ἐφεῦρε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν. Ἐλθὼν κατόπιν ὁ Αἰσχύλος, προσέθηκε τὸν δεῦτερον, ἵνα παρασκευασθῇ ἀνταγωνισμὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, διότι ὁ χορὸς ἔχων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θέσιν παθητικὴν, δὲν ἦτο ἀρμόδιος εἰς πράξιν αὐτοτελεῆ καὶ ἐνεργεῖαν. Ἡ ὑποκριτικὴ ἦτο τέχνη λίαν ἀνεπτυγμένη τὸ πάλαι καὶ δύσκολος, διότι ἀπῆτει οὐ μόνον ἔξοχα φυσικὰ προτερήματα τοῦ τε σώματος καὶ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ καὶ παιδείαν ἀκριβῆ καὶ ἀσκησιν διαρκῆ καὶ ἐπίπονον. Ἐσπούδαζον λοιπὸν οἱ ποιηταὶ ἐξ ἐνός μὲν νὰ ὠφελῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καὶ δεξιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποκρύπτωσι πάσῃ δυνάμει τὴν δυσάρεστον ἐντύπωσιν τῶν μετριῶν καὶ ἀδεξιῶν ἠθοποιῶν. Ἐλθὼν δὲ μετὰ τὸν Αἰσχύλον ὁ Σοφοκλῆς, προσέθηκε τέλος τὸν τρίτον ὑποκριτὴν. Διὰ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου ἀπέκτησεν ἡ ἀρχαία τραγωδία πᾶν τὸ ἀναγκαῖον εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς, διότι ἔνθεν μὲν προσέλαθεν ἱκανὴν ποικιλίαν καὶ κινήσιν περὶ τὴν πράξιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διεφύλαξε τὴν ἀπλότητα, τὸ εὐσύνοπτον καὶ τὸ εὐπερίληπτον, ἀρεταί, αἵτινες διακρίνουσι κυρίως τὰ ἔργα τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμεινεν ἀμετάβλητος· διεκρίνοντο δὲ οὗτοι εἰς τρία, καὶ ὠνομάζοντο κατὰ γὰρ τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου, ὅπερ ὑπεκρίνοντο ὁ μὲν πρῶτος ἀγωνιστῆς, ὅστις ἦτο καὶ τὸ ἄμεσον ὄργανον τῶν ποιητῶν· οὗτος ἀνέπτυσσε τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ δράματος, ὅπερ ἀπῆτει ἔξοχον πνεῦμα, καὶ ἐρρωμένως ἠγωνίζετο πρὸς τὰς θεηλάτους συμφορὰς καὶ δεινὰς περιπετείας τοῦ βίου, ὁ δὲ δευτεράγωνιστῆς ἐξήγειρεν εἰς τὸν καρδίαν τοῦ πρωταγωνιστοῦ λυπηρὰ ἢ χαρμύσυνα αἰσθήματα, καθ' ἃς ἠγγελλεν αὐτῷ ἀγγελίας. ὁ δὲ τριτάγωνιστῆς ἐπηύξανε τὰ δεινὰ τοῦ ἥρωος τοῦ δράματος διὰ τοῦ ἀπαθοῦς αὐτοῦ τρόπου. Τὰ ἐπιφανῆ πρόσωπα τοῦ δράματος ἠκολούθουν πλεῖστα πρόσωπα ἅπερ δορυφορήματα ἐκαλοῦντο. Πάντα τὰ πρόσωπα, καὶ αὐτῶν τῶν γυναικῶν, ὑπεκρίνοντο ὑπ' ἀνδρῶν. Προσῆρχοντο δὲ οἱ ὑποκριταὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀφοῦ πρῶτον καλῶς ἐξησκουῖντο κατὰ τὴν φωνὴν, τὴν στάσιν τοῦ σώματος καὶ τὴν μνήμην. Ἡ δὲ στολὴ αὐτῶν ἦτο

ἀνάλογος πρὸς τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου, φανταστικὴ, πομπώδης, μεγαλοπρεπὴς καὶ διαποίκιλος. Ὑπὸ τοὺς πόδας ἐφόρει ὁ ὑποκριτὴς κόθορον, ὑπόδημα 0,33 τοῦ μέτρου ὑψηλόν, ὠρισμένον ὅπως ἐπαυξάνη τὸ μέγεθος μέχρι τοῦ ὑπερανθρώπου, καὶ καθιστᾷ τὸ βάδισμα βραδύ καὶ μεγαλοπρεπές, καὶ μακρόθεν ἤχου· ἔθετον δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπίθεμά τι ὄγκος καλούμενος, ὅπερ ἀνυψούμενον ὑπὲρ τὸ πρόσωπον, εἶχε τὸ σχῆμα λαβδοειδές. Εἰς τὴν ἐπιμήκυνσιν τούτων ἀνταπεκρίνετο ἡ εὐρυνσις τοῦ σχηματισμοῦ διὰ τῆς ἐπιθέσεως προσκεφαλαίων (τυλῶν) ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος. Τὰ δὲ προσωπεῖα, ἅτινα προῆλθον ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ ἐπικρύπτειν τὸ πρόσωπον κατὰ τὰς βακχικὰς τελετὰς, ἀπέβησαν χρησιμώτατα εἰς τὴν τραγωδίαν, διότι οὐ μόνον ἐκάλυπτον τὸ γνωστὸν πρόσωπον τοῖς θεαταῖς, ἀλλὰ περιέβαλλον αὐτὸν μὲ ἰδανικόν τινα τύπον, ὃν ὑπερβαλλόντως ἀγαπᾷ ἡ ἀρχαία τραγωδία. Καὶ τὸ μὲν τραγικὸν προσωπεῖον οὔτε δύσμορφον ἦτο, οὔτε ἐπίτηδες διεστραμμένον, ὡς τὸ κωμικόν· οὐχ ἦττον ὅμως τὸ στόμα τὸ κεκηνός, τὰ διηνεωγμένα ὄμματα, οἱ βαθεῖς χαρακῆρες, καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ ἐκφραστικὸν χρῶμα, ἐσήμαινον τρανῶς ὅτι τῶν τραγικῶν ἡρώων τὰ πάθη εἶνε πολὺ βιαιότερα τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Ὑπὸ τὰ προσωπεῖα, οὔτε μομφασμὸς διεφαίνετο, οὔτε νεῦμα ταῦτα ἐνίσχυον καὶ τὸν τόνον τῆς φωνῆς, καίτοι εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ φωνὴ τῶν τραγικῶν ὑποκριτῶν ἦτο διαφερόντως ἰσχυρὰ καὶ λαμπρὰ, τὸ μὲν ἐκ φύσεως, τὸ δὲ ἐκ μακρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ἀσκήσεως. Ἐδῆλοῦτο δὲ ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ προσωπείου, ἀνὴρ ἢ γυνή, γέρων ἢ νέος. Πλὴν τῶν ὑποκριτῶν παρήσαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ἄλλα πρόσωπα, ἅτινα κ ω φ ᾶ ἢ κ ε ν ᾶ ἐλέγοντο.

§ 66. **Περὶ χοροῦ.** Κατ' ἀρχὰς ὁ χορὸς ἦτο πλήθους τι παιδῶν ἢ ἀνδρῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἑορτῇ θεοῦ τινος, ἰδίᾳ τοῦ Διονύσου, ὠρχοῦντο κύκλῳ περὶ τὸν καιόντα βωμόν αὐτοῦ καὶ ἦδον τὸν διθύραμβον. Πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ 50 χορευτῶν· οὗτος διετήρησε μὲν τὸν ἀριθμὸν, διεῖλεν ὅμως ἰδίως εἰς 4 τμήματα, ὧν ἕκαστον ἐκ 12 χορευτῶν συνιστάμενον, ἀνῆκεν εἰς ἓν τῶν δραμάτων

τῆς τετραλογίας· ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἠϋξῆσε τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν χορευτῶν εἰς 15, οἵτινες ἐτάσσοντο εἰς τετραγώνων σχῆμα ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας. Διηρεῖτο δὲ ὁ χορὸς εἰς δύο ἡμιχορία, ὧν ἐκάτερον εἶχεν ἡγεμόνα, κορυφαῖον καλούμενον, ὅστις διελέγετο αὐτὸς ἀντὶ τοῦ χοροῦ, πρὸς τοὺς ὑποκριτάς, καὶ ὅτε κατήρχετο, συνεπήχει ἅπας ὁ χορὸς. Ὁ χορὸς εἰσῆρχετο διὰ τῶν παρόδων εἰς τὸ μέσον τῆς ὀρχήστρας, καὶ καθίστατο εἰς στίχους καὶ ζυγὰ μεταξὺ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς θυμέλης ἐν σχήματι τετραγώνῳ. Ἡ τάξις, καθ' ἣν καθίσταντο οἱ χορευταὶ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ἦτο ἀκριβῶς ὠρισμένη· ἐφρόντιζον οἱ χοροδιδάσκαλοι νὰ δεικνύωσιν εἰς τοὺς θεατὰς ἐκάστοτε τὸν χορὸν ἐκ καλλίστης ὄψεως θέτοντες εἰς τὰ ἐπιφανέστατα μέρη τοὺς εὐπρεπεστάτους καὶ τὸν κάλλιστον κόσμον φέροντας χορευτάς. Εἰς πάντα τὰ ἔξομα τῶν χοροῦ, διαλάμπει ἡ ἀπαθὴς γνώμη αὐτοῦ, ἣτις σαφηνίζεται ἐξωτερικῶς διὰ καλῶν καὶ σεμνοπρεπῶν ὀρχημάτων, ὥστε τὰ χορικά μέλη τῆς τραγωδίας ὁμοιάζουσι κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὰ ἔξομα τῶν Στῆσιχόρου, Πινδάρου καὶ Σιμωνίδου. Οἱ χορευταὶ δ' ἠμιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους, καὶ διὰ τῶν λαμπρῶν στολῶν, καὶ διὰ τῶν ἐπιδείξιων ὀρχήσεων, καὶ διὰ τῶν μετὰ χάριτος ὤδων. Ἐὰν ὁ χορὸς κατ' ἀρχὰς ἦτο ὁ πυρὴν τοῦ δράματος, μετέπειτα ὁμοῦς ἀπέβαλλε βαθμηδὸν τὴν σημασίαν του, μέχρις οὗ παρ' Εὐριπίδῃ ἀπέβη ἀπλοῦς δραματικὸς τύπος. Καὶ δὲν ἔμεινε μὲν ἄσχετος μέχρι τέλους ὁ χορὸς πρὸ τῶν λοιπῶν δράμα, ὡς ἐπὶ Θέσπιδος, ἀλλ' ὁμοῦς δὲν συμπαρεσύρθη καὶ εἰς τὸν στρόβιλον τῶν παθῶν τῶν δρώντων προσώπων, ἀλλ' ἔμεινε ἀπέναντι αὐτῶν ὅς τις ἀπαθὴς ἀλλ' ἄμα δίκαιος καὶ φιλόανθρωπος θεατῆς καὶ κριτῆς, ἐκφράζων τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας του εἰς χορικά μέλη, ἅτινα παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, Σοφοκλεῖ καὶ Ἀριστοφάνῃ ἀμιλλῶνται πολλὰ κατὰ τὰς ποιητικὰς ἀρετὰς καὶ καλλονὰς πρὸς τὰ ἄριστα ποιήματα τῶν λυρικῶν καὶ μελοποιῶν.

§ 67. **Ἐξωτερικὴ διαίρεσις τῆς τραγωδίας.** Τὰ χορικά ἔξομα ἐχρησίμευον εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς πράξεως, καὶ τὸ μὲν ἐπικὸν στοιχεῖον περιλαμβάνετο εἰς τὸν πρόλογον καὶ τὴν ἐ-

ξοδον δηλ. εἰς τὸ ἀρχικὸν καὶ τελικὸν μέρος τῆς τραγωδίας, ἔπειτα εἰς τὰ ἐπεισόδια. Ἐν ᾧ ὁ πρόλογος καὶ ἡ ἔξοδος εἶνε μοναδικά, τὰ ἐπεισόδια ἦσαν πλείονα, καὶ ταῦτα ἤρτωντο ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χορικῶν ἁσμάτων· λοιπὸν τὰ ἐπεισόδια ἦσαν τοσαῦτα, ὅσα ἀπῆτει ὁ ἀριθμὸς τῶν χορικῶν ἁσμάτων.

Ἡ τραγωδία διαιρεῖται εἰς Πρόλογον, Ἐπεισόδιον, Ἐξοδον καὶ Χορικόν. α. Καὶ πρόλογος λέγεται τὸ μέρος ἐκείνου τῆς τραγωδίας ὅπερ προηγείται τῆς πρώτης εἰσόδου τοῦ χοροῦ. β. Ἐπεισόδιον ὀνομάζεται πᾶν τὸ κείμενον μεταξὺ τῶν χορικῶν· δηλ. δὴ ἐν τοῖς πρώτοις δράμασιν ὁ χορὸς εἰσῆρχετο κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ὀρχήστραν, μετ' αὐτὸν εἰσῆρχετό τις τῶν ὑποκριτῶν διαλεγόμενος πρὸς τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ, καὶ οὕτως ἐγένετο διάλογός τις. Ὁ ἀγωνιστῆς ἢ ὁ ὑποκριτῆς εἰσῆρχετο μετὰ τὸν χορὸν, ἐπομένως καὶ τὸ μετὰ τὸ χορικὸν ἄσμα ὠνομάζετο ἐπεισόδιον. γ. Ἐξοδος ὠνομάσθη τὸ τελικὸν μέρος τοῦ δράματος μεθ' ὃ οὐδὲν πλέον χορικὸν ἄσμα ἀκολουθεῖ καὶ δ. τοῦ χορικοῦ μέρος εἶνε ἡ πάροδος, ἦτοι τὸ χορικὸν ἄσμα ἐν τῇ πρώτῃ εἰσόδῳ τοῦ χοροῦ· ὅπερ ἦτο συνήθως ἐν ἀναπαιστικῷ ῥυθμῷ, καὶ ἦθετο ὑπὸ τοὺς ἀγροὺς ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ χοροῦ κατὰ τὸν τόνον καὶ τὴν χορῶν ὠμοίαν πρὸς τὸν πρόλογον, ὡς καὶ κατὰ τὸν ῥυθμὸν πρὸς τὸ διαλογικὸν μέρος. Ἄλλ' ἡ πάροδος ὑφίσταται πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολὰς· ἂν ὁ χορὸς εἰσῆρχετο τρέχων καὶ χορεύων τὸ μέτρον ἦτο τροχαϊκόν. Μερικώτερον δ' αὕτη ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν τῆς εἰσόδου τοῦ χοροῦ εἰς τὸ θέατρον καὶ τὸν λόγον τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὰ δρώμενα, ἐν ᾧ τὰ στάσιμα ἐρμηνεύουσιν τὴν διάθεσιν τοῦ χοροῦ πρὸς τὰς διαφοροὺς τροπὰς ἃς λαμβάνει ἡ πράξις τῆς τραγωδίας κατὰ τὴν πρόσοδον τῆς παραστάσεως. Ἐὰ ἐπόμενα χορικὰ μέλη ὠνομάσθησαν στάσιμα μέλη ἅτινα ἦδοντο ὑπὸ τοῦ χοροῦ ὀρχουμένου καὶ μετὰ μιμησεως· καὶ ἐν τοῖς στασίμοις ὑπῆρχεν ὀρχηστικὸν καὶ μιμητικὸν στοιχεῖον καὶ εἶνε καθαρῶς λυρικὸν ἄσμα, ὅπερ δὲν διακόπτεται δι' ἀναπαιστικῆς καὶ τροχαϊκῆς ἀπαγγελίας· τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν λυρικὸν πυρῆνα, ἐξ οὗ ἡ τραγω-

δια ανεπτύχθη ὡς τὸ κέντρον περὶ ὃ τὰ λοιπὰ μέρη προπετεθήσαν. Σκοπὸς δὲ τῶν στασίμων εἶνε νὰ παρασκευάσωσιν ἐν μέσῳ τῶν ἀνταγωνιστῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ δράματος τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν γαλήνην τοῦ πνεύματος ἧτις ἦτο ἀναγκαία πρὸς ἀπόλαυσιν καλλιτεχνικῶν ἔργων πρὸς δὲ νὰ ἀποκόψωσιν ἐκ τῆς πράξεως πᾶν ὅ,τι τυχαῖον καὶ προσωπικόν, καὶ νὰ δηλώσωσι σαφῶς τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ τὸ ἐν τῇ πράξει ὑποκείμενον νόημα. Ὡνομάσθησαν δὲ στάσιμα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πάροδον καὶ οὐχὶ διότι ἐστὼς ἦδεν αὐτὰ ὁ χορός, ἀλλ' ὀρχούμενος περὶ τὴν θυμέλην καὶ κινούμενος.

§ 68. **Περὶ διδασκαλίης τῶν τραγωδιῶν.** Ἡ διδασκαλία περιωρίζετο εἰς τὰς 4 ἑορτάς τοῦ Διονύσου. α.) ἦσαν τὰ κατ' ἀγροῦς ἢ μικρὰ Διονύσια καὶ ἐτελοῦντο κατὰ τὸν μῆνα Ποσειδεῶνα ἐν τοῖς διαφόροις δήμοις τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ δημάρχου. β.) τὰ Λήνια, ἑορταζόμενα τὸν μῆνα Γαμηλιῶνα, ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τοῦ Ἀθηναίου κειμένῳ πρὸς Ν. καὶ ἐγγὺς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. γ.) Τὰ Ἀνθηστῆρια ἀγόμενα τὴν 12ην τοῦ Ἀνθηστηριῶνος μηνός, ἑορτὴ τελουμένη διὰ τὴν ἄνθησιν τῶν ἀνθῶν. δ.) Τὰ ἐν Ἄστει ἢ Μεγαλά Διονύσια κατὰ τὸν μῆνα Ἐλαφηβολιῶνα τελούμενα. Εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην καὶ εἰς τὰς μετ' αὐτὴν παριστανόμενας νέας τραγωδίαις ἐν τῷ θεάτρῳ συνέτρεχον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μὲν Διόνυσος τὸ πάλαι ἔθεωρεῖτο ὡς σύμβολον τῆς φύσεως καὶ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς δυνάμεων, οἱ δὲ περιστοιχοῦντες αὐτὸν Σάτυρες, Πᾶνες καὶ Νύμφαι ἐπιστεύετο, ὅτι ἐξ αὐτοῦ μετεβιβάζοντο εἰς τὴν βλαστικὴν φύσιν, διὰ τοῦτο οἱ λατρευτοὶ τοῦ Βάχχου ζωηρότατα καὶ ἐνθουσιωδέστατα συνεκινουῦντο.

§ 69. Αἱ δὲ ἡμέραι καθ' ἃς ἐτελοῦντο αἱ ἑορταὶ ὀνομάζοντο οὔτω ἢ α.) Πυθολίγια, καθ' ἣν δηλ. ἤνοιγον τοὺς πῆλους τοῦ νέου οἴνου· οἱ δοῦλοι ἀφειδῶς πίνοντες τότε ἠδύναντο νὰ χλευάσωσι καὶ τοὺς ἰδίους δεσπότας ἢ β.) Χόες ἦτο ἡ ἱερωτέρα καὶ ἀρχαιοτέρα ἡμέρα πασῶν κατὰ ταύτην ἡ γυνὴ τοῦ ἀρχοντος ἐπαρνεύετο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀθηναίου Διονύσου κῆθα μετὰ δώδεκα

ιερείων μυστικὴν τινὰ θυσίαν ἐτέλει· ἢ γ') καὶ τελευταία ἐκκλεῖτο Χύτρα, διότι ἐν φερωνύμῳ ἀγγείῳ μαγειρικῶ ἔβραζον παντοειδῆ ὄσπρια ἅτινα προσέφερον εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τοὺς νεκρούς. Ὑπὲρ πάσας ὁμῶς τὰς ἐορτὰς ταύτας, διακρίνονται τὰ ἐν ἄστει Διονύσια ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο δράματα καὶ κωμῳδία ἐν 4 ἡμέραις.

§ 70. Περὶ τετραλογίας καὶ τριλογίας. Τετραλογία ὀνομάζεται 4 δράματα ἐξ ὧν 3 τραγωδίαὶ καὶ 1 σατυρικὸν δράμα. Αἱ μὲν 3 τραγωδίαὶ τοῦ Αἰσχύλου εἶχον ἐσωτερικὴν ἐνότητα αἰ δὲ τοῦ Σοφοκλέους οὐδεμίαν, διότι οὗτος ἠγωνίζετο δράμα πρὸς δράμα. Τινὲς δέχονται τρεῖς μεταβολὰς ἀπὸ Αἰσχύλου—Σοφοκλέους· α. ἐπέκτασιν τῆς μιᾶς τραγωδίας εἰς τρεῖς μείζονας, αἵτινες μετὰ τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἦσαν μέλη αὐτοῦ ἐνότητά ἐχοντος μύθου· β.) διὰ λυσιν ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος καὶ χωρισμὸν διηκούσης ὕλης εἰς τρεῖς ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους τραγωδίας· γ.) διὰ λυσιν καὶ διὰ λεῖψιν τῆς σκηνηκῆς ἀκολουθείας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ὅπως δὴ ποτε αἱ τριλογίαι τοῦ Αἰσχύλου εἶχον ἐσωτερικὴν ἐνότητα, τοῦτο δὲ εἶνε τὸ ἄριστον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ· καὶ τὸ μὲν πρῶτον δράμα εἶχε τὴν πρότασιν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἐπίτασιν καὶ τὸ τρίτον τὴν καταστροφήν. ὁ Αἰσχύλος ἠγωνισθεὶς διὰ τῆς τετραλογίας Οἰδιπόδα, Δειαήτις περιεῖχε τὰ δράματα Λάϊον, Οἰδίποδα, ἐπὶ τὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα Σφίγξ ἐνίκησεν τὸν Ἀριστεῖον. Ἐκ τῶν τοῦ Σοφοκλέους ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν οὐδὲν ὄνομα εἶνε γνωστὸν· ἐκ τῶν Εὐριπίδειων τετραλογιῶν μνημονεύονται 4, α.) ἢ "Αλκίηστis, β.) Μήδεια, γ.) Αἰ Τρωάδες καὶ δ.) ἢ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ διδραχθεῖσα ὑπὸ τοῦ μίου του, Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι.

§ 71. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἐδίκάζον κριταὶ 5 ὄρισμένοι καὶ ἀπένειμον εἰς τοὺς νικητὰς τὰ πρῶτα εἰα δευτερεῖα καὶ τριτεῖα· ὁ πρῶτος νικητὴς τραγικὸς ποιητὴς παρουσιάζετο εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἐστεφανοῦτο ὡς ἱερεὺς, διὰ στεφάνου ἐκ κισσοῦ καὶ διὰ ραινῶν ἐξ ἔριου, ὁ δὲ κωμικὸς ἐλάμβανεν ἀγκὸν οἰ-

νου· εἰς τὸν νικήσαντα χορηγὸν ἐδίδετο τρίπους καὶ στέφανος, καὶ πρὸς αἰωνίαν ἀνάμνησιν ἰδρύετο ὁ χορηγὸς τρίπους ἐν τῇ ὁδῷ τῶν τριπόδων φέρων ἐπιγραφὴν τὰ ὀνόματα, τὸ τοῦ ἄρχοντος, τὸ τοῦ χορηγοῦ, καὶ τὸ τοῦ ποιητοῦ, ἐνίοτε καὶ τὸ τοῦ πρωταγωνιστοῦ.

§ 72. **Περὶ χορηγείας.** Ἡ χορηγεία ἦτο λειτουργία καθ' ἣν οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ἀθηναίων ἐδαπάνων ὑπὲρ τῆς φυλῆς εἰς ἣν ἀνῆκον πρὸς ἄσκησιν τῶν χορευτῶν καὶ παρασκευὴν δράματος. Ὁ προμηθεύων δι' ἰδίων ἐξόδων τοὺς χοροὺς ἐκαλεῖτο χορηγός, ὅστις ὤφειλε νὰ πληρώνη οὐ μόνον τὸν χοροδιδασκάλον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοὺς χορευτὰς καὶ νὰ τοὺς διατρέφῃ ἐν ὅσῳ ἐδιδάσκοντο. Εἰς μὲν τὸν τραγικὸν χορὸν ἐδαπανῶντο 3,000 δραχ. Εἰς δὲ τὸν κωμικὸν 1,600. Ἡ μὲν ἄδεια εἰς τὸν ποιητὴν τοῦ νὰ παραστήσῃ δρᾶμά τι ἐδίδετο ὑπὸ τῆς πολιτείας· ἡ δὲ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου ἐγένετο ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν (71).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας.

§ 73. **Χαρακτῆρες τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου.** Κατὰ τὴν μέχρι τοῦ δε μελέτην τῆς γεννήσεως τῆς τραγωδίας δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εὐκρινῶς τὰς διαδοχικὰς προόδους, δι' ὧν ἡ τέχνη αὐτὴ, ἥς οἱ θεοὶ εἰς τὰ συμβάντα ἐπένεον τὸ πρῶτον ἀποκλειστικῶς ἀπάσας τὰς εἰκόνας, ἀπεμακρύνθη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ἀφετηρίας, ὅπως εἰσαγάγῃ τὸ πρῶτον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τῶν πρώτων χρόνων, οὓς ἤρωας ὠνόμαζον, καὶ οἵτινες, κατὰ τὸν μῦθον, εὐρίσκοντο εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ οὐρανοῦ, ἔπειτα δὲ τοὺς ἀνθρώπους οἵτινες μετέχουσι τῆς τε φύσεως καὶ τῶν τυχῶν ἡμῶν, καὶ ὧν αἱ χαρὰὶ καὶ αἱ λῦπαι, αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ πάθη, αἱ εἰκόνας τῆς ἰδίας ἡμῶν καρδίας, ἔχουσι τὴν ἰσχύν νὰ δεσπόζωσι καὶ νὰ συγκινῶσι ἡμᾶς. Συνεπεία τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου, ὅπερ συνδέει ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἁμοίους μας, ὁ ἄνθρωπος κατέστη ταχέως τὸ κύριον πρόσωπον τῆς τραγωδίας. Ἄλλ' οἱ θεοὶ

δὲν ἐξηλείφθησαν ἐντελῶς τῆς σκηνῆς· ὅπως ἐν τῇ ἰσοποιίᾳ, δι-
τῆρησαν αἰείποτε θέσιν εἴτε γνωρίζοντες τοῖς ἀνθρώποις τὴν πα-
ρέμβασιν αὐτῶν διὰ τῆς παρουσίας των καὶ τῶν λόγων των, εἴτε
διὰ τῆς ἀοράτου ἰσχύος των, ἧτις ἐμφανίζεται διὰ τῶν ἀποτελε-
σμάτων αὐτῆς, καὶ ἧτις κατὰ τινα ἔκφρασιν συγγρόνου τινός «ἐπέ-
φερε τὰ ἀποτελέσματα, ἅτινα ὁ κόσμος αἰσθάνεται». Ἡ θέλησις
αὐτῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐλάμβανε τὸ πρῶτον μέρος ἐν τῇ τραγί-
διᾳ, καὶ παρέμενε τὸ ἰσχυρότερον ὄργανον τῆς δράσεως. Ἡ δυ-
στυχία ὑπῆρξε πάντοτε ἡ κυρία εἰκὼν. Κατ' ἀρχὰς ἐμφανίζονται
οἱ ἄνθρωποι, ἐγγίζοντες τοὺς θεοὺς διὰ τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῶν δυνά-
μεως, εἶτα ἔτι ἰδανικοὶ, ἀλλ' ἀληθεῖς, ἔπειτα πλήρεις παθῶν καὶ
ἀσθενεῖς, «οἷοι εἰσὶ καὶ οἷοι ὄφειλον εἶναι». Αἱ διαφοραὶ αὗται χα-
ρακτηρίζουσι τὸ διάφορον πνεῦμα τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν
Ἀθηναίων, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, καὶ Εὐριπίδου.

§ 74. **Βίος Αἰσχύλου.** Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἐκ τῆς Ἐ-
λευσίνος γεννηθεὶς ἐξ εὐπατριδῶν τὸ 524, εἶχε δύο ἀδελφοὺς Κυ-
ναίγειρον καὶ Ἀμενίαν ὁ α. γνωστός ἦρας τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης,
ὁ δὲ β'. τῆς ἐν Σαλαμῖνι. Ὁ Αἰσχύλος ἤρξατο διδάσκων δράματα
τῷ 499 π. Χ. ὡν 25 ἔτων. Ἠρῶτον ἐνίκησεν τῷ 484, οὗτος δὲν
ὑπερέτησε τὴν πατρίδα του μόνον ὡς ποιητῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς στρα-
τιώτης. Κατ' ἀρχὰς ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην,
ὅπου καὶ πολλὰ τραύματα ἔλαβε καὶ διεκρίθη μετέσχε δὲ καὶ
ἄλλων τῶν ἄλλων μαχῶν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπὸ τοῦ 475 π. Χ.
ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σικελίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἴερωτος, ὅστις φι-
λάμουσος ὦν προσεκάλει παρ' αὐτῷ τοὺς ἐνδοξοτάτους τῶν τότε
ποιητῶν. Ἐν Συρακούσαις ἀνεδίδαξε τοὺς Πέρσας εὐδοκίμως, διδά-
ξας πρῖν ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ διηγω-
νίσθη πρὸς τὸν Σοφοκλέα, ὅτε καὶ ἐνίκηθη, τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐδί-
δαξε τὴν *Οἰδίποδειαν*, τριλογίαν δι' ἧς ἐνίκησε διδάξας
εἶτα τὴν *Ὀρέστειαν* τριλογίαν, τὸν Ἀγαμέμνονα, Χοηφό-
ρους καὶ Εὐμενίδας καὶ νικήσας ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν αὖθις καὶ
τὸ 455 ἀπέθανεν εἰς Γέλαν 69 ἔτων ὦν. Οἱ Γελῶοι τὸν ἔθαψαν
πολυτελεῶς εἰς τὰ δημόσια μνήματα.

§ 75. Ὁ Αἰσχύλος κύριον ἔργον εἶχε νὰ γράφῃ τραγωδίας καὶ σατυρικά δράματα ἐξ ὧν ἐκλείσθη. Ἐγγράφη τὸ ὅλον 82 δράματα, ἐξ ὧν σώζονται 7 τραγωδίαὶ καὶ 450 ἀποσπάσματα, ὧν τὰ πολλὰ νόθα. Εἶνε δὲ τὰ ἐξῆς.

Α'. Πέρσαι. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε μὲν τὸ διάγραμμα ἐκ τῶν Φοινισσῶν τοῦ Φρυνίχου, ὅμως κατὰ τὴν πραγματείαν καὶ σύνθεσιν τῆς ὕλης ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν, ἐξέχει ἐκείνων κατὰ τὸ ἀξιοπρεπές, τὸ μέτριον, καὶ τὴν ἀνατολικὴν χρεϊάν. Ταῦτα ἀρμόζουσι πρὸς τὴν σκηνήν, ἧτις μετατίθεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ περσικοῦ κράτους καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ἦθη καὶ αἱ περιστάσεις ἀνήκουσι μόνον εἰς τοὺς Πέρσας. Ὁ χορὸς ἐξ εὐγενῶν γερόντων συνιστάμενος ἐν ἀρχῇ, συνορᾷ μὲν τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ὅμως σταθμίζει καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως, (135) τὸ πάθος ἀυξάνει ἀπαίσιοι οἰωνισμοὶ καὶ ὄνειρα τῆς μητρὸς τοῦ Ξέρξου ἐπαυξάνουσι τὴν θολερὰν προαίσθησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔρχεται ἄγγελος τὴν ἀγγελίαν τῆς ἥττης τῶν Περσῶν κοιμίζων, ἐφ' ἣ πένθος καταλαμβάνει πάντας καὶ φόβος. Κατὰ συμβουλήν τοῦ ἀγγέλου ἡ σκιά τοῦ Δαρείου, διὰ θυσιῶν καὶ θρησκευτικῶν ὕμνων εἰς τὸ φῶς ἀνακαλεῖται, καὶ λέγει ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καταφρόνησις ἦσαν αἷτια τοῦ ὀλέθρου, καὶ προλέγει συνάμα τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἦτταν κτλ. Ἀντίθεσιν ποιεῖ ὁ Ξέρξης, ὅστις ὡς φυγὰς ἐπανελθὼν, δι' ἀνάνδρων φωνῶν τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ θρηνεῖ (842). Τὸ τέλος τοῦ δράματος ἀποτελοῦσι κόμμοι μελαγχολικοὶ ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ χοροῦ περὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν τῆς χώρας ἐρωτόμενος λέγει τὸν ὀλεθρον αὐτῶν. Δικαίως οἱ κριτικοὶ θαυμάζουσι τὸ πρὸς τοὺς δυστυχῆσαντας σεβας καὶ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις τὴν τιμωρίαν τοῦ ἔθνικοῦ ἔχθρου ἄνευ ὕβρεων καὶ περιφρονήσεων ἀπεικόνισεν.

Β'. Ἰκέτιδες. Ὁ Αἰγισθος ἔγνω ἵνα τοὺς 50 υἱοὺς μετὰ τὰς 50 θυγατέρας τοῦ Δαναοῦ συζεύξῃ· αὐταὶ ὅμως τὴν σύζευξιν παντὶ σθένει ἀγωνίζονται νὰ διαφύγασιν Ἐρχονται εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀργείων καὶ καθήσασαι ἰκέτιδες ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν ἰδρυμένων πρὸ τῆς πόλεως, πείθουσι τὸν βασιλέα τῆς χώρας νὰ συγκαλέσῃ

ὑπὲρ τῆς ὑποδοχῆς αὐτῶν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. Συνελθούσης δὲ τῆς ἐκκλησίας, οἱ Ἄργειοι, σεβόμενοι τὸ δίκαιον τῆς ἰκεσίας καὶ συμπαθοῦντες ὑπὲρ τῶν καταδιωκομένων παρθένων, ὑποδέχονται αὐτάς. Ἄλλ' ἐνῶ αἱ Ἰκετίδες ἐκπράζουσι τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ὁ Δαναός διορᾷ καταπλέουσα τὴν ναῦν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ αὐταὶ αὖθις εἰς οἰμωγὰς καταπίπτουσι (631) κήρυξ δὲ τις πειράται νὰ ἀποσπάσῃ αὐτάς ἀπὸ τοῦ βωμοῦ (747) τότε ἡ ἀγωνία αὐτῶν ἀνυψοῦται εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον. Ἄλλ' ἑλεῶν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀργείων καὶ διώξας τὸν κήρυκα σώζει τὰς Ἰκετίδας· οὗτος ὅμως φεύγων προλέγει πόλεμον τοῖς Ἀργείοις. Παραρτήματα τῶν Ἰκετίδων ἦσαν, Αἰγύπτιοι καὶ Δαναΐδες ἅτινα ἀπωλέσθησαν.

Γ'. Προμηθεὺς ὁ δεσμώτης. Ὁ Τιτάν παρὰ τὴν βούλησιν τοῦ Διὸς τὸ πῦρ κλέψας καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους κομίσας τοῦτο διαγείρει τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ὅστις τιμωρεῖται διὰ τὴν ἀρπαγὴν. Τὸν πέτρας τινὶ τοῦ σκηθικοῦ Κανκᾶσου προσπεπαταλευμένον μάτην αἱ Ὠκεανίδες καὶ ὁ Ὠκεανὸς αὐτὸς παραινοῦσι καὶ προσπαθοῦσιν, ὅπως κάμψωσι τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Προμηθεὺς ἔχει πλήρη συνείδησιν τοῦ δικαίου διὰ τὰς ὑπηρεσίας ἃς ἐπήνεγκεν αὐτῷ τῷ Διί, διὰ τὰς θυσίας πρὸς Ἴδρυσιν τῆς δυναστείας αὐτοῦ καὶ συναισθανόμενος τὴν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος μεγάλην εὐεργεσίαν μένει ἄκαμπτος. Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεσμώτην ποιεῖ ἡ πλανωμένη Ἴω μεταβληθεῖσα εἰς βοῦν ἥτις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Διὸς σκληρὰς περιπλανήσεις ὑπέστη, καὶ μέχρι παραφροσύνης ἤχθη· ὁ δεσμώτης προλέγει αὐτῇ ὅτι ἐμελλε νὰ ἀποπλανηθῇ εἰς πολλὰς χώρας καὶ ὅτι ἡ Αἴγυπτος ἦτο ὁ τόπος τῆς ἀναπαύσεως αὐτῆς καὶ ὅτι αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῆς πλανωμένης ἐμελλε νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δεσμῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸν Ἑρμῆν οὔτε ταύτην τὴν προφητείαν, οὔτε τὴν πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς δυναστείας τοῦ Διὸς θέλει νὰ εἴπῃ (923) κερανοῦται ὑπὸ τοῦ Διὸς, ἀλλὰ καὶ κερανοῦμενος δὲν παύεται λέγων ὅτι ἄδικα πάσχει. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ γίνεται ἀντίθεσις μεταξύ ἀρχαίων, ἀνόμων καὶ νεωτέρων, οἵτινες εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ πνεύματος ὑπέκουσιν. Ὁ Προμηθεὺς ὅστις εἶνε ἥρωε τοῦ δράμα-

τος εικονίζεται ὡς ἥρωσ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν ἀγνώμονα θεὸν μαχόμενος.

Δ'. Οἱ Ἐπιθέσεις. Κατὰ τὸν μῦθον ὁ Οἰδίπους μαθὼν ὅτι συζῆ μετὰ τῆς μητρός, ἐτύφλωσεν ἑαυτὸν οἱ δὲ παῖδες θέλοντες νὰ παραδώσωσιν εἰς λήθην τὸ μίαισμα, κατέκλεισαν αὐτὸν ἐν οἰκίᾳ, ὁ πατήρ καταράται αὐτοὺς ὅπως διὰ σιδήρου λάβωσι τὴν βασιλείαν· ἀλλ' οὗτοι ἵνα τὴν πατρικὴν ἀρὰν ἀποφύγωσι, ἀπεφάσισαν ἵνα ἕκαστος ἐπὶ ἓν ἔτος βασιλεύσῃ καὶ δὴ ὁ Ἐτεοκλῆς πρῶτος ἔλαβε τὴν βασιλείαν· ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἑνιαυτοῦ δὲν ὑπεχώρει, ὁ Πολυνείκης ἔλθων εἰς Ἄργος καὶ τὴν τοῦ Ἀδράστου θυγατέρα εἰς γάμον λαθὼν μετὰ ἐξ ἄλλων στρατηγῶν ἐπὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα στρατεύεται. Ὁ Ἐτεοκλῆς τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις καὶ τὰς περὶ τῆς ἐκβάσεως ἐλπίδας ἐκφράζων δὲν διστάζει καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ νὰ πολεμήσῃ καὶ οὕτως οἱ δύο ἀδελφοὶ φονεύουσιν ἀλλήλους, ἀλλ' ἡ πόλις διὰ λαμπρᾶς νίκης σώζεται. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τῶν ἀδελφῶν ἡ Ἀντιγόνη καὶ Ἰσμήνη μετὰ τοῦ χοροῦ θρηνοῦσι γοερὸν θρῆνον (κομμόν). Τέλος ὁ χορὸς διαιρεθεὶς εἰς δύο ἡμιχοροῖα θρηνεῖ τοὺς νεκροὺς καὶ προπέμπει εἰς τὸν τάφον.

Ε'. Ὁρέστεια. Ἡ τριλογία αὕτη ἦν ἀποτελοῦσιν ὁ Ἀγαμέμνων, Χορηφοροὶ καὶ Εὐμενίδες, — τὸ ταύτη ἀντικον σατυρικὸν δράμα ἀπωλέσθη Πρωτεύς — ἐδιδάχθη ἐπ' ἄρχοντος Φιλοκλέους καὶ δι' ἧς ὁ ποιητὴς ἐνίκησε ἐν ταύτῃ σημαίνεται σεμνότης θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, καὶ ἰδίως διακρίνεται ποιικιλία καὶ βάθος τῶν ἰδεῶν, ἰσχύς καὶ μεγαλοπρέπεια τῆς ἐκφράσεως καὶ καθόλου περιέχει πάσας τὰς ἀρετὰς ὑψηλοῦ τραγικοῦ ὕφους. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δράματος δηλ. τοῦ Ἀγαμέμνονος εἰκονίζεται ἡ εὐτυχὴς ἐκβάσις τῆς στρατείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου· αὕτη ποιεῖ ἀντίθεσιν καταφανῆ πρὸς τὴν μέλλουσαν αὐτῶν δυστυχίαν. Τὸ πρῶτον ἔρχεται ἡ χαροποῖα ἀγγελία τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας, μετ' ὀλίγον κήρυξ, ἀγγέλων τὴν διάσωσιν τοῦ βασιλέως ἐκ σφοδρᾶς τρικυμίας, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἐκεῖνος θέλει ἐπανέλθῃ καὶ ἰδοὺ ἔρχεται ὁ πορθητὴς τῆς Τροίας Ἀγαμέμνων. Οὗτος εἰκονί-

ται ὡς εὐσεβῆς καὶ ἀποκρούει τὰς θείας τιμὰς, ἃς προσφέρει αὐτῷ ἡ Κλυταιμνήστρα ἢ καταστροφή ὅμως βραδύνει· διότι ἐν τῷ δράματι τούτῳ τὸ πρῶτον εἰσῆχθη ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ γ'. ὑποκριτοῦ, ὅπερ ἔχει ἡ Κασσάνδρα αὕτη συναινῆ εἰς πᾶν ὅτι δύναται νὰ διαγείρη ἀλγεινὰς συμπαθείας· ἡ αἰχμαλωτὶς περιβάλλεται ὑπὸ ἀπείρου δυστυχίας, καὶ ἔχει ἱερατικὸν χαρακτῆρα, ὅστις ἐν τοῖς ἐνθουσιαστικοῖς αὐτῆς θρήνοις ἐκδηλοῦται. Ἡ Κασσάνδρα χρησιμεύει ὡς προφητικὸν ὄργανον ἵνα τὰ μέλλοντα ἀναγγείλῃ καὶ τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ μέλλοντος συνάψῃ. Τέλος ὁ Αἰγισθος ὁ μοιχὸς τῆς βασιλείσσης, καὶ αὐτῆς βοηθὸς φονεύει ἐν συμποσίῳ τὸν ἄρτι ἀπονοστήσαντα βασιλέα.

ΣΤ' Χ ο η φ ό ρ ο ι . Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ἡ Κλυταιμνήστρα παραχθεῖσα ἐκ φρικώδους ὄνειρου ἔπεμψε τὰς θεραπαινίδας αὐτῆς εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅπως διὰ χρωῶν καὶ ἐναγισμάτων ἐξιλεώσῃ τὴν σκιάν τοῦ συζύγου. Ἀλλ' ἡ θυγάτηρ Ἡλέκτρα ἰκετεύει τὰς Ἐμενίδας καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται κατὰ τῆς Κλυταιμνήστρας. Ὁ σωθεὶς ἐκ τοῦ φόβου καὶ πρὸ μικροῦ ἀπονοστήσας Ὀρέστης ἐπιφαίνεται, ἀδελφὴ καὶ ἀδελφὸς ἀναγνωρίζονται καὶ τῇ συμπράξει τοῦ χοροῦ βουλευόμενοι πρὸς ἐκδίκησιν. Ὁ τιμωρὸς ἄγνωστος εἰσέρχεται ἐν τῷ ἀνακτόρῳ φονεύει τὸν Αἰγισθον καὶ μετὰ βραχὺ διάλογον τὴν μητέρα. Ἐν τῇ θέᾳ τῶν νεκρῶν παρὰ ττουσιν αὐτὸν αἱ τρομακαὶ τοῦ συνειδότος τύψεις, φαντάζεται ὅτι αἱ Ἐρινύες ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ταρτάρου πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ, καὶ φεύγει τρομασμένος εἰς Δελφούς, ἐνθα παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ζητεῖ ἐξιλέωσιν. Ἐν τούτῳ τῷ δράματι ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ μητροκτονίαν καὶ νὰ στηρίξῃ αὐτὴν ἐν τῇ συνειδήτῃ τῆς ἐποχῆς, ἣτις πολὺ ἀνώτερον ἔτασσε τῆς μητρὸς τὸν πτερά.

Ζ'. Εὐ μ ε νίδ ε ς . Ἐν τούτῳ τῷ δράματι οἱ θεοὶ παρίστανται διηρημένοι· ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ Ἐρινύες, τὸ φοβερόν τῆς νυκτὸς γένος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ Ζεὺς μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύεται ἡπιωτέρως ἀρχάς. Ἡ ἔρις στρέφεται περὶ τὸν Ὀρέστην. Οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἐρμού ὁδηγούμενος, ἔρχεται ἐκ Δελφῶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν

Ἐκείνη ἡ Ἀθηναῖα ἀκούσασα τοὺς λόγους τῶν ἀνταγωνιζομένων, ἀπέστη μὲν τῆς κρίσεως αὐτῆ, εἰσάγει δὲ τὴν δίκην εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου κατὰ τοὺς ἰσχύοντες τύπους ἐν τοῖς Ἀττικαῖς δικαστηρίοις: νικᾷ ὁ Ὀρέστης τῆ μεσιτεία τῆς θεᾶς καὶ οὕτω ἀπαλλάσσεται καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀναλαμβάνει τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, αἱ δὲ Ἐρινυίδες, εὐχθηθεῖσαι πολλὰ ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων ἀγαθὰ, προπέμπονται μετὰ πομπῆς εἰς τὸ αὐτῶν ἱερόν. Ἐν τούτῳ τῷ δράματι ἠθέλησε ὁ ποιητὴς νὰ συστήσῃ σέβας εἰς τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τὸν Ἀρείου Πάγον, οὕτως τὰ δικαστικὰ ἔθιμα συνήπτοντο στενωπῶς μὲ τὴν λατρείαν τῶν Εὐμενίδων καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ μεταθέσῃ τὰς φονικὰς δίκας ἀπὸ τοῦ Α. Πάγου εἰς τὰ δικαστήρια τῶν Ἡλιαστῶν.

§ 76. **Ἡ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας παρ' Αἰσχύλῳ.**

Ὅτε ἀνεφάνη ὁ Αἰσχύλος ἡ τραγωδία εἶχεν ἤδη προαχθῆ καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Φρυγίου, ἀλλ' ἦτο καὶ πολὺ ἑλλιπὴς καὶ κατὰ τὸν ὀργανισμόν καὶ κατὰ τὰ πράγματα ἅτινα συνετέλεσαν εἰς τὴν παράστασιν. Οὗτος τοιαύτην παραλαβὴν τὴν τραγωδίαν οὐ μόνον προήγαγεν αὐτὴν καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη, ἀλλὰ καὶ ἐτελεσειούργησεν αὐτὸν πατέρα τῆς τραγωδίας. Κατὰ πρῶτον ἐκόσμησε τὴν σκηνήν, ἔπειτα ἐφρόντισε περὶ τῆς σκευοποιίας (δηλαδὴ τὰ κατὰ τὴν στολὴν τῶν ὑποκριτῶν): διὰ νὰ αὐξήσῃ δὲ καὶ εἰς τὴν ἔξιν τῶν θεατῶν τὰ ἡρωϊκὰ πρόσωπα τῶν δραμάτων ἐπενόησε κοθόρνους, ὑπόδημα 0,33 τοῦ μέτρου ὑψηλόν: μετὰ ταῦτα ἐπενόησε τὸ σὺρμα (ἐσθῆς συρομένη) διὰ νὰ δώσῃ πλεῖον μέγεθος καὶ μεγαλοπρέπειαν: εἶτα τὰς χειρὶδας διὰ νὰ φαίνωνται ὑπερφυσικαὶ αἱ χεῖρες: ἔπειτα ἔκαμε παχύτερον τὸ σῶμα τῶν ὑποκριτῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πληρώσας τὸ ἐσωτερικόν τοῦ φορέματος δι' ἄλλων: εἶτα τὸ σχῆμα τῶν ὑποκριτῶν ἔκαμε τεραστιον, ὅτινες οὕτως ἐφαίνοντο ὡς δαίμονες: ἔπειτα ἐφεύρε διάφορα μηχανήματα, σάλπιγγας, βωμοὺς κτλ. Διὰ τῶν μηχανημάτων τούτων ἐσκόπευεν οὐχὶ τόσον νὰ τέρψῃ καὶ ἐκπλήξῃ τοὺς θεατάς, ἀλλ' ἵνα ποιήσῃ σεμνότητα ἐν τῇ τραγωδίᾳ θέλων καὶ διὰ

τῆς ὄψεως τοὺς θεατὰς νὰ ἀναβιβάσῃ ἐκ τοῦ βίου τούτου εἰς ἄλλον ἰδανικόν. Τέλος εἰσήγαγε ταύτοχρόνως ἐπὶ τῆς σκηνῆς δύο ὑποκριτὰς, καὶ οὕτως ἐπηύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν τοῖς δράμασι προσώπων. Καὶ δύο ὑποκριταὶ ἐπήρουν τότε νὰ περαίνωσι σπουδαίαν καὶ τελείαν πρᾶξιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἐνίοτε δὲν ἐπήρουν, διότι πολλὰ εἰς ξένον τόπον γενόμενα ἔπρεπε νὰ γίνωνται γνωστὰ εἰς τοὺς θεατὰς· πρὸς τοῦτο ἐπενόησε τὰς ῥήσεις τῶν ἀγγέλων, νὰ ἐμφανίζωνται δηλ. ἄγγελοι δηλοῦντες τὰ γενόμενα ἔξω τῆς σκηνῆς.

Ὁ Αἰσχύλος ἔζη εἰς χρόνους, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ καταδείξῃ τὴν τραγωδίαν, ὡς τὴν ἀνέδειξε. Κατὰ τὰ Μηδικὰ οἱ ἀγῶνες οὐ μόνον τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς σέβας ὑψωσαν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ὑπέξέκαυσαν, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα ἀνερίπισαν οὐκ ὀλίγον, ἐξήταζον δηλ. τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὰ γεγονότα τῶν διαφόρων ἐθνῶν κτλ., τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ ἱστορικοὶ ποιηταί. Ὁ Αἰσχύλος ἔλαβε μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους καὶ ὡν ἐμπλεως Ἄρειως καὶ ἔχων πολὺ τὸ γενναῖον καὶ μεγαλοφυῆς ἀπεφάσισε νὰ ἀναδείξῃ τὸ θέατρον φιλοσοφικὸν φροντιστήριον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔλαβεν ὡς θέματα τῶν τραγωδιῶν του τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἐθνικὰ ζητήματα, ἃ τινὰ κατὰ τοὺς χρόνους του ἠννοοῦντο· ἔλαβε δὲ ὡς ὑπόθεσιν τοὺς ἡρωϊκοὺς μῦθους, διότι ἐφρόνει ὅτι οὗτοι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πηγαὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν. Οἱ μῦθοι οὗς ἐξέλεξεν ὁ Αἰσχύλος ἀνεφέροντο εἰς τοὺς μυθικοὺς χρόνους, ἄλλοι δὲ εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς· τοὺς πλείστοις ἐκ τοῦ ἐπικού κύκλου εἶχε λάβῃ, ὡσαύτως δὲ ὁ ἴδιος ὅτι αἱ τραγωδίαι του ἦσαν τεμάχια τῶν πλουσιῶν δεῖπνων τοῦ Ὀμήρου. Τοιαύτην ὕλην λαβὼν ὁ Αἰσχύλος ὤφειλε καὶ εἰς καινοτομίας νὰ προβῇ. Ἠλάττωσε τὰ χορικά ἔσματα καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐμορφώθη ἀναλόγως πρὸς τὴν τραγωδίαν καὶ ἠύξησε τὸ διαλογικόν· καὶ ἀντὶ τοῦ μέχρι τοῦδε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν χρήσει τροχαίου τετραμέτρου παρεδέχθησαν ἤδη τὸ εἶδος τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου. Τὸν χορὸν κατέστησε ὄργανον τῶν φιλοσοφικῶν του ἰδεῶν· ὁ χορὸς ἐπὶ ἐκάστου μέρους ἐξεδήλου τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς σκέψεις του ἐπὶ

τῶν γενομένων· εἰς πᾶσαν διχοστασίαν καὶ διαμάχην ὑπομνήσκει τὸ ὀρθόν καὶ τὴν θεῖαν σοφίαν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑποκειμένης εἰς τὸ δρᾶμα.

§ 77. **Χαρακτήρ καὶ γλῶσσα τοῦ Αἰσχύλου.** Ὁ Αἰσχύλος εἶνε ἡ τελεία ἔκφρασις ἐκείνων τῶν μεγαλοφρόνων γενναίων, ἠθικοτάτων καὶ εὐσεβεστάτων Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων· ὅθεν καὶ αἱ τραγωδίαί του ἐν αἷς κατοπτρίζεται ὅλος ὁ χαρακτήρ τῆς ἐποχῆς του, εἶνε πλήρης ὕψους καὶ δυνάμεως, εἶνε ὑψηλός, μεγαλοπρεπής, σεμνός καὶ σπουδαῖος. Αἱ περὶ πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἰδέαι του εἰσι ὑψηλαί, εἰς τοὺς μύθους τῶν τραγωδιῶν του παρουσιάζεται ἐναργέστατα σταθερά πίστις περὶ τῆς παντοδυναμίας μιᾶς διοικουσης θείας προνοίας· εἰς τὴν ἐξοδὸν τῶν τραγωδιῶν του ἀποκαλύπτεται ἡ θεία ἰδέα καθησυχαστικὴ καὶ διαλλακτικὴ. Ὅπως οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων ἐν ταῖς τραγωδίαις του εἶνε εὐσταθεῖς, ἄτρεπτοι καὶ μεγαλόφρονες, οὕτω καὶ τὰ σχήματα τοῦ λόγου εἶνε ὀγκώδη καὶ μεγαλόφρονα. Σκέπτεται μᾶλλον ὁ ποιητὴς τῆς ἀκριβείας τῶν καθ' ἕκαστα λέξεων, ἢ τῆς τοῦ λόγου συντάξεως· διὰ τοῦτο φιλεῖ τὰς μεταφοράς, καὶ ἐπιχειρεῖ τολμηροτάτας καὶ καινοφανεῖς συνθέσεις ὀνομάτων. Ἡ γλῶσσά του εἶνε ἀρχαίζουσα βραδεῖα, σεμνοπρεπὴς πλήρης τόνου καὶ τραχεῖα· πολλάκις σκοτεινὴ καὶ πλατειάζουσα· ὡς ἡ τοῦ Πινδάρου ἀπαιτοῦσα σύντονον προσοχὴν καὶ μελέτην, ὡς δὲ πρὸς τὴν σύνταξιν ἀγαπᾷ τοὺς τρόπους τῆς παρατάξεως μᾶλλον (δηλ. τοὺς συμπλεκτικούς, ἐναντιωματικούς, διαζευτικούς λόγους) ἢ τοὺς τῆς ὑποταγῆς οἰοὶ οἱ αἰτιολογικοί, ὑποθετικοί, τελικοὶ λόγοι· τὸ ἀσύνδετον, τὸ ἀνακλόουθον, αἱ ἀντιθέσεις, τὸ ὀξύμωρον, τὰ λογοπαίγνια εἶνε τὰ συχνὰ τοῦ λόγου σχήματα. Ἐν γένει δὲ ἡ γλῶσσά του δὲν ἔχει τὴν λειότητα καὶ εὐροίαν τῶν ῥητορικῶν λόγων, οὐδ' εἶνε δεξιὰ εἰς ἐκθεσιν λεπτῶν καὶ περιέργων νοημάτων, διότι μᾶλλον εὐδοκιμεῖ ὁ Αἰσχύλος περὶ τὴν ζωγραφίαν παθημάτων καὶ πράξεων ἀνθρώπων, ἐλευθέρως φρονούντων καὶ ἀπονηρεύτων, ἢ εἰς ἐρμηνείαν περινηνομένων δηλ. συλλογισμῶν, διὸ ἐπαναλαμβάνει ἐν καὶ τὰ αὐτὸ νόημα κατὰ ποικίλους τρόπους εἰς διάφορα μέρη τῶν

τραγωδιῶν, τοὺς ἀναπαίστους, τὸν διάλογον, τὰ μέλη τοῦ χοροῦ. Ὡς πρὸς τὴν ῥυθμοποιίαν πρωτεύει ὁ Αἰσχύλος ἀπάντων τῶν δραματικῶν, διότι τιαυτὴν τέχνην ἐπεδείξατο, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, εἶνε πολὺ φιλόρhythμος ἀποτυπῶν τὸ οἰκτεῖον ἦθος καὶ πάθος εἰς τὸν ῥυθμόν· μόνον ὁ Ἀριστοφάνης δύναται νὰ ἐρίσῃ πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ῥυθμοποιίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου πάντων τῶν ἄλλων ὑπερέχει κατὰ πολὺ, μόνον ὡς πρὸς τὸ ἰαμβικὸν τρίμετρον ὑπερέχει ὁ Σοφοκλῆς.

§ 78. **Βίος Σοφοκλέους.** Ὁ Σοφοκλῆς ὁ Σοφίλλου ἦτο Ἀθηναῖος ἐκ τοῦ δήμου Κολωνοῦ, γεννηθεὶς τὸ 491. Ἐν τῇ Ἀττικῇ ἦσαν δύο Κολωνοί, ὁ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ ἔστει καλούμενος Μίσθιος ἢ Ἀγοραῖος, διότι ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ συνήγοντο καὶ συνδιέτριβον οἱ μίσθαρνοι, καὶ διότι ἐκεῖ ἦτο ἡ ἀγορά, ἀνήκων εἰς τὴν Ἀντιοχίδα, τὴν ὕστερον Λεοντίδα φυλὴν. Ὁ δὲ ἐκτὸς τοῦ ἄστεως εἰς τὴν Δινηίδα φυλὴν ἀνήκων καὶ Ἴππειος καλούμενος. Οὗτος ὁ Ἴππειος Κολωνός, ἐξ οὗ ὁ Σοφοκλῆς ἦτο, ἔκειτο περὶ τοὺς λόφους ὅπου νῦν εἶνε τεθαμμένος ὁ Müller. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο χαλκεὺς ἢ μαχαιροποιὸς καὶ ἀνετράφη, ὅπως ἀνετρέφοντο οἱ τότε πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς παῖδες ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔτυχε ἐλευθέρως (ἡ—ίου) ἀγωγῆς. Ἐξεπαιδεύθη δὲ καλῶς περὶ τὴν παλαιστικὴν καὶ μουσικὴν, διδάσκαλον εἶχεν εἰς τὴν μουσικὴν τὸν περίφημον Λάμπρον. Λέγεται ὅτι ὁ Σοφοκλῆς διεκρίθη κατὰ τοὺς γυμναστικούς καὶ μουσικούς ἀγῶνας παίδων καὶ ἐστεφανώθη· ἀπέδειξεν τῆς ἰκανότητός του ἔχονεν καὶ τὸ ὅτι, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν ἐν Σαλαμῖνι, μετὰ τὴν νίκην ἔγεινε χορὸς παίδων, ἵνα παιανίσῃ τὸν ἐπινίκιον περὶ τὸ τρόπαιον, τότε ἐξ ὅλων τῶν Ἀθηναίων παίδων ὁ Σοφοκλῆς ἐξελέγη, ἵνα διευθύνῃ τὸν χορὸν, καὶ ἐξῆρχε τοῖς παιανίζουσι τῶν Ἐπινικίων καὶ τοῦτο ἦτο ἐξαιρετικὴ τιμὴ. Εἰς τοῦτο συνετέλει καὶ ἡ ὠραιότης τοῦ σώματός του καὶ ἡ κατασκευή, διότι γυμνοὶ ὠργοῦντο. Οἱ παλαιοὶ ἀναφέρουσιν ὅτι διὰ τὴν ἰσχυροφονίαν δὲν ὑπεκρίνετο τὸ πρόσωπον, ὅπως συνειθίζον τότε οἱ δραματικαὶ ποιηταί, ἀλλ' ἐν τούτοις εἰς δύο περιστάσεις ἔλαβε μέρος εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος «Θάμυρις», καθ' ἣν ἐκίθαρσεν ἐξ ὀ-

χωσ τότε ὡς Θάμυρις ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ δράματος «Ναυσικάα», καθ' ἣν περίφημα ὡς Ναυσικάα ἐσφαίρισεν, ὅπερ δεικνύει ὅτι ἦτο ἄριστα γυμνασμένος.

Ὁ Σοφοκλῆς ἤρχισε κατὰ πρῶτον νὰ διδάσκη τὴν 77ην Ὀλυμπιάδα, κατὰ τὸ δ' ἔτος ἦτοι τῷ 468 π. Χ. δῆλα δὴ κατὰ τὸ 2θον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀφεψίανος.

Ὁ Σοφοκλῆς γήμας Νικοστράτην ἐκτίησατο υἱὸν Ἰσφῶντα, γνησίον δηλ. ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀστοῦ κατὰ τὸ ἀστυκὸν δίκαιον τῶν Ἀθηναίων, ὅστις μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἐπίσημος δραματικός ποιητής, διότι πολλάκις ἐνίκησεν. Ἐλάβεν εἰς γάμον δευτέρον τὴν Θεοδωρίδα τὴν Σικυωνίαν, ἐξ ἧς ἐγέννησεν ἕτερον υἱὸν τὸν Ἀρίστωνα, ὁ Σουίδας τὸν λέγει νόθον, ἅτε δὴ τῆς μητρὸς οὐκ ἀστῆς οὔσης. Περὶ τούτου οὐδὲν ὑπάρχει γνωστὸν εἰμὴ ὅτι ἐγέννησεν υἱὸν Σοφοκλέα, ὅστις ἐγένετο καὶ αὐτὸς δραματικός ποιητής καὶ πρῶτον αὐτὸς ἐδίδαξε τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῷ τῷ 401 π. Χ. Ἦτο εὐθυμος ὁ Σοφοκλῆς οὐχὶ δύστροπος καὶ βαρύθυμος, ὡς ὁ Εὐριπίδης, εὐπροσῆγορος, χαρίεις, ἀστεῖος καὶ μετρίοφρων εἶχεν οἰκειότητα πρὸς τὸν Εὐριπίδην, Αἰσχύλον, πρὸς τὸν ποιητὴν Ἴωνα τὸν Χίον, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἡρόδοτον.

Περὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἡρόδοτον ἔχομεν τεκμήριον ὅτι καὶ τὴν ἱστορίαν του ἀνέγνω, ὡς φαίνεται ἐκ πολλῶν μερῶν τοῦ Σοφοκλέους, ἅπερ μαρτυροῦσι τοῦτο, ὡς π. χ. τὸ ὄνειρον τῆς Κλυταιμνήστρας ἐν Ἠλέκτρᾳ στιχ. 717, ὅπερ εἶνε ὅμοιον τῷ τοῦ Ἀστυάγου ἐν Ἡροδ. βιβλ. Α'. 108, οὐδαμῶς εἶνε ἄπορον ὅτι ὁ Σοφοκλῆς γράφων εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Τραχινηῶν εἶχεν ἐν νῷ τὸ διήγημα τοῦ Ἡροδότου περὶ Σόλωνος καὶ Κροίσου (βιβλ. Β'. 56 καὶ Τραχ. περὶ Δωδωνείου μαντείου). Ὁ Σοφοκλῆς ἦτο εὐσεβέστατος, φαίνεται ὅτι δὲν ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα, ὡς ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὅστις ἤθελε νὰ φιλοσοφῇ μὴ πιστεῦων θεοὺς τοὺς πατέριους, ἐμυήθη καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Κατὰ τὸν Κικέρωνα ὅτε ἐκλάπη χρυσοῦς στέφανος ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ὁ Σοφοκλῆς εἶδε κατ' ὄναρ τὸν Ἡρακλῆ λέγων αὐτῷ, ὅτι ὁ στέφανος εἶνε εἰς τὴν δεῖνα οἰκίαν τοῦ δεῖνος δεξιὰ τῷ εἰσιόντι κτλ.

τότε ὁ Σοφοκλῆς ἀνήγγειλε τῷ δήμῳ, ὅστις ποιήσας ἔρευναν κατὰ τὸ ὄναρ εὔρε τὸν στέφανον, εἰς ἀμοιβὴν δὲ ἔδωκε τῷ Σοφοκλεῖ τάλαντον, δι' οὗ ὁ Σοφοκλῆς ἔκαμεν ἱερὸν τῷ Ἡρακλεῖ. Λέγεται ὅτι ἦτο καὶ ἱερεὺς τοῦ Ἄλωνος, ἥρωος πάντη ἀγνώστου.

Περὶ τῆς πολιτείας του δὲν διεσώθησαν πολλὰ καὶ πρῶτον φαίνεται, ὅτι ἀπεδείχθη πρεσβευτὴς ὡσαύτως ἕνεκα τῆς εὐδοκίμησης ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀντιγόνης, ἠρέθη δὲ στρατηγὸς μετὰ τοῦ Περικλέους πρὸ τοῦ 445 π. Χ. καὶ διήρесе τὸν στρατὸν τοῦ εἰς δύο μοίρας, ἐκυρίευσε πολλὰ μέρη τῆς Ἀσίας καὶ Πελοποννήσου. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς λεπτοὶ ἐκτιμηταὶ τοῦ αἰσθητικοῦ καλοῦ καὶ τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαγῶ τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν, ἐτίμων αὐτοὺς τούτους καὶ δὴ καὶ τὸν Σοφοκλέα κατ' ἐξοχὴν, οὐ μόνον τῆς ποιητικῆς ἀξίας ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπείου αὐτῆς διὰ τε τὰ ἔθνη καὶ τὴν πολιτείαν. Ἀπέθανεν ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος τῷ 405 π. Χ., ὥστε ἔζησε σχεδὸν 90 ἔτη καὶ ἐτάφη εἰς τὸν πατρῶον τάφον, ὅστις ἀπέιχε τῆς πόλεως 11 σταδίους, ὡς πιθανὸν νὰ ἦτο ὁ τάφος οὗτος ἐν τῷ δήμῳ Κολωνῶ καὶ ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Χελιδῶν ὡς σύμβολον τῆς φῶδης ὡς καὶ ἐπιγράμματα, καὶ εἰκὼν αὐτοῦ ἐγράφη ἐν τῇ Ποικίλῃ Στοᾷ ἐν σχήματι κιθαρῳδοῦ.

§ 79. Ὁ Σοφοκλῆς ὀλόκληρον τὸν βίον εἰς τὴν ποίησιν δαπάνησας καὶ γόνιμον φαντασίαν ἔχων ἐποίησε πλείστας τραγωδίας, κατὰ τινα μαρτυρίαν ἐποίησε 104, κατὰ τὸν Σουΐδαν 123 δράματα. Ἐκ τούτων ὅμως σήμερον ἔχομεν 7 δράματα πλήρη καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα. Εἰσὶ δὲ τὰ ἐξῆς κατὰ χρονολογικὴν σειρᾶν.

Α'. Αἴας ὁ μαστιγοφόρος ἐδιδάχθη μετὰ τὴν Μήδειαν τοῦ Εὐριπίδου, ἐν τῷ δράματι τούτῳ εἰκονίζεται ἡ μανία τοῦ Αἴαντος, ἣν πραγματεύεται ὁ Λέσχης ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι, καὶ ἡ αὐτοκτονία αὐτοῦ, ἣν γινώσκει ὁ ποιητὴς τῆς Ὀδυσσεΐας. Ὁ ἥρωας, ἐπειδὴ τὰ ὄπλα τοῦ Ἀχιλλέως εἶχον ὑποσχεθῆ τῷ Ὀδυσσεῖ, περιπίπτει εἰς μανίαν καὶ, ὑποτιθεὶς ἀπάτην, θέλει νὰ ἐκδικηθῆ τοῦτον καὶ τοὺς Ἀτρεΐδας. Προσέρχεται λοιπὸν νύκτωρ εἰς τὰς σκηνάς των, ἀλλ' ἡ Ἀθηναῖα συνταράττει αὐτοῦ τὰς φρένας,

Δημοσιὸν ἱστορικὴν Βιβλιοθήκην καὶ

Μουσεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Ἀθηνῶν.

Ἱστορικὸν Ἀρχεῖο Γερμανίας

ὥστε πλήττων ταύρους καὶ κριούς, φαντάζεται ὅτι τιμωρεῖ τὸν Ὀδυσσεῖα καὶ τοὺς Ἀτρεΐδας. Ἡ Παλλὰς καλεῖ τὸν Αἴαντα ἐξω τῆς σκηνῆς, ὅστις καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ὀδυσσεύος ὁμολογεῖ ὅτι κρατεῖ δέσμιον ἐν τῇ σκηνῇ τὸν Λαερτιάδην μετ' ὀλίγον ἐξελθούσα τῆς σκηνῆς ἡ Τέκμησσα ἀφηγεῖται εἰς τὸν χορὸν τὴν μανίαν τοῦ ἥρωος, αἴφνης ἀκούεται ἔσωθεν ἡ φωνὴ τούτου καλοῦντος τὸν υἱὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν Τεῦκρον· ἡ Τέκμησσα πειράται ἵνα ἀλλαχοῦ τρέψῃ τὴν διάνοιαν τοῦ ἥρωος καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν, ἵνα οἰκτερῇ τὸν υἱὸν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τούτου ἄγεται ὁ υἱὸς πρὸς δὴν ὁμιλεῖ, ὡς μέλλων νὰ ἀποθάνῃ· ἐκ τῶν λόγων τούτων ὁ ἐκ Σαλαμίνων ναυτῶν χορὸς εἰκάζει αὐτοκτονίαν καὶ ὁ μανθὲς προφέρει ἀσεβεῖς φράσεις κατὰ τῶν θεῶν μετ' ὀλίγον ὅμως ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς, ἡ προτέρα ἡσυχία τοῦ πνεύματος ἐπανέρχεται, σφόδρα χαίρουσι διὰ τοῦτο οἱ χορευταί, ἀλλὰ τὴν χαρὰν αὐτῶν διαταράσσει ἄγγελος κομίζων τὴν εἰδήσιν ὅτι τὸν Τεῦκρον ἐπανελθόντα ἐκ Μεισῶν οἱ Ἀχαιοὶ δυσμενῶς ἐδέξαντο, καὶ ὅτι κατὰ τὸν Κάλχαντα ὁ Αἴας ἐμελλε νὰ ζήσῃ ἂν ταύτην τὴν ἡμέραν ἐσώζετο. Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Τέκμησσα παρακαλεῖ τὸν χορὸν, ἵνα ἀναζητήσῃ τὸν Αἴαντα καὶ οὗτος ἀποχωρεῖ τῆς σκηνῆς (813)· ἀλλ' ὁ Αἴας αὐτοκτονεῖ καὶ πράττει τοῦτο πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν θεατῶν (865), ἐν ᾧ ὁ χορὸς εἰς δύο ἡμιχόρια διαιρεθεὶς ἐπανέρχεται ἄνευ τοῦ Αἴαντος, ἡ Τέκμησσα ἀνακαλύπτει τὸ πτώμα τοῦ ἥρωος. Τότε ὁ Τεῦκρος θέλει νὰ ἀποδώσῃ τὰς τελευταίας τιμὰς εἰς τὸν θανόντα, ἀλλὰ τὸ πρῶτον κωλύεται ὑπὸ τοῦ Μενελάου καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος (1226), ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς πείθει τὸν Ἀτρεΐδην, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν ταφὴν τοῦ ἥρωος. Τοῦτο τὸ δρᾶμα ἀνήκει εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ ποιητοῦ, ὡς δεικνύει, τὸ ἀνθηρὸν τῆς γλώσσης, ἡ ἠθοποιία, αἱ τολμηραὶ μεταφοραὶ καὶ ἡ οἰκονομία. Ἐν τούτῳ ὑπάρχει ἀγὼν μεταξὺ σωματικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως, ἐξ ὧν τὴν μὲν πρώτην ἐκπροσωπεῖ ὁ Αἴας, τὴν δευτέραν ὁ Ὀδυσσεὺς· τὸ πνεῦμα νικά, ὅμως δὲν εἶνε ἀλαζοικὸν διὰ τὴν νίκην, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ὑλικῆς δυνάμεως ἦτοι ὁ Αἴας κοσμεῖται ὑπὸ τῶν εὐγενεστέρων αἰσθημάτων.

Β'. Ἡλέκτρα ὑπόθεσιν ἔχει τὸν φόνον τῆς Κλυταιμνήστρας ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου. Ἐν ἀρχῇ προλογίζει ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέστου, ὅστις εἶχε σώσῃ τὸν παῖδα, ὅτε ἐφονεύθη ὁ πατήρ του, καὶ δεικνύει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος τὴν χώραν τοῦ Ἄργου· οὗτοι ἐλθόντες πρὸ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀκούουσι τὰς σιμωγὰς τῆς Ἡλέκτρας, μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ πρῶτη ἀδελφὴ Χρυσόθεμις χοὰς κομίζουσα ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς, αὕτη ἔχει πρὸς τὴν Ἡλέκτραν ὡς ἡ Ἰσμίνη πρὸς Ἀντιγόνην, ἡ ἡρώεῖς τοῦ δράματος θαυμάζει ὅτι ἡ Κλυταιμνήστρα πέμπει χοὰς τῷ Ἀγαμέμνονι, ὃν αὕτη ἔκτεινε, μανθάνει ὅμως ὅτι τοῦτο πράττει ἐκ τοῦ φόβου τοῦ ὄνειρου ὃ εἶδε. Τότε ἡ Ἡλέκτρα προτρέπει τὴν ἀδελφὴν, ἵνα μὴ προσενέγκῃ τὰς χοὰς τῆς ἀνδραφόνου τῷ πατρί, ἀλλ' ἀμφοτέραι νὰ θέσωσι βοσπύχους ἐπὶ τοῦ σήματος καὶ ἱκετεύουσαι νὰ τύχωσιν ἐκδικήσεως ὑπὲρ τοῦ φονευθέντος. Ὁ χορὸς ἐπιδοκιμάζει καὶ ἡ Χρυσόθεμις συναίνῃ. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξεληθούσα τῶν ἀνακτόρων ἐλέγχει τὴν Ἡλέκτραν, ὅτι ὠφεληθεῖσα ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Αἰγίσθου, θρηνεῖ ὑβρίζουσα τὴν μητέρα· ἡ ἀνδραφόνος ὑπερασπίζει ἑαυτὴν λέγουσα ὅτι ἐφόνευσε τὸν Ἀγαμέμνονα διὰ τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας. Ἐκ τῶν λόγων τούτων λαβοῦσα ἀφορμὴν ἡ Ἡλέκτρα ὑπερασπίζει τὸν ἑαυτῆς πατέρα· εἶτα ἡ Κλυταιμνήστρα εὐχεται τῷ Ἀπολλωνί, ἵνα τὸ ὄνειρον ἀποβῇ εἰς καλὸν καὶ ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ἡλέκτρας. Μετὰ τὸ τέλος τῆς εὐχῆς ὁ παιδαγωγὸς ἔρχεται καὶ ἀναγγέλλει τὸν θάνατον τοῦ Ὀρέστου, καὶ ὅτι οἱ Φωκεῖς ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἤθελον κομίσῃ τὴν σποδὸν αὐτοῦ. Ἡ μὲν Ἡλέκτρα θρηνεῖ, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα ἠδέως ἀκούει ὅτι ἀπηλλάγη ἐκ τοῦ φόνου τοῦ Ὀρέστου· μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ Χρυσόθεμις πλήρης χαρᾶς ἀπὸ τοῦ σήματος τοῦ πατρὸς καὶ ἀναγγέλλει τῇ ἀδελφῇ ὅτι εἶδον τὸν Ὀρέστην, ἀλλὰ παρὰ τῆς ἀδελφῆς μαθοῦσα τὸν δοκούντα αὐτοῦ θάνατον, ἀποτρέπει τὴν Ἡλέκτραν ἀπὸ τῆς ἀποφάσεώς της, τοῦ νὰ φονεύσῃ ἰδίᾳ χειρὶ τὸν Αἰγίσθον· ἀλλ' αὕτη, πρὸς αὐτὴν διχογνωμονήσασα ἀποχωρεῖ διὰ παντός. Πρὸ τῆς πράξεως ἔρχεται ὁ Ὀρέστης λανθάνων ὑπὸ τῷ πλαστῷ ὀνόματι τοῦ Φωκέως, πεμφθέντος ὑπὸ τοῦ Στροφίου, ἵνα

κομίση τὰ λείψανα τοῦ Ὀρέστου, μετὰ τοῦ φίλου του Πυλάδου, καὶ ἐρωτᾷ περὶ τοῦ Αἰγίσθου, πρὸς ὃν θέλει νὰ παραδώσῃ τὴν σποδὸν τοῦ Ὀρέστου ἐν ὑδρίᾳ. Εἶτα ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν ἀδελφὴν καὶ εἰς τὸν χορὸν καὶ φονεύει τὴν Κλυταιμνήστραν. Ὁ δὲ Αἰγισθος μαθὼν τὴν εἴσοδον τοῦ Φωκαέως καὶ ἐλλθὼν ἵνα μάθῃ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀρέστου καὶ δείξῃ τὰ λείψανα εἰς τοὺς ἔτι ἐλπίζοντας φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὁ πρωταγωνιστὴς παριστᾷ τὴν Ἡλέκτραν, ὁ δευτεραγωνιστὴς τὴν Κλυταιμνήστραν καὶ τὸν Ὀρέστην καὶ ὁ τριταγωνιστὴς τὸν παιδαγωγὸν τὴν Χρυσόθεμιν καὶ τὸν Αἰγισθον.

Γ'. Οἱ δ ἴ π ο υ ς Τ ὺ ρ α ν ν ο ς. Κατὰ τὸν ἀρχαῖον μῦθον τὸν χρησμὸν τὸν ὁποῖον ἔλαβε Λαβδακίδης Λαῖος πραγματεύεται οὕτως ὁ Σοφοκλῆς.

Μετὰ μακροῦ χρόνου εὐτυχίας, αἴφνης καταλαμβάνει τὰς Θήβας βαθεῖα λύπη ἕνεκα τῆς τῶν καρπῶν φθορᾶς καὶ τοῦ λοιμοῦ ἀφαιροῦντος πᾶσαν ἡλικίαν. Τότε νέοι ἀγόμενοι ὑπὸ γέροντος ἰερέως προσφέρουσιν ἱκετηρίους κλάδους ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν κειμένων ἔμπροσθεν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Οἰδίποδος καὶ δέονται αὐτοῦ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς λυμνινομένης πόλεως. Ὁ ἀγαθὸς βασιλεὺς λέγει ὅτι ἔπεμψεν ἐπὶ τοῦτο τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ Κρέοντα εἰς Δελφούς, οὗτος δ' ἐπιστρέψας λέγει κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ Οἰδίποδος τὸν χρησμὸν καθ' ὃν πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ λοιμοῦ ἔπρεπε νὰ ἐκδιωχθῇ ἢ φονευθῇ ὁ ἐν τῇ χώρᾳ ἡδῆ ζῶν φονεὺς τοῦ Λαίου, παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κρέοντος μανθάνει ὁ Οἰδίπους ὅτι ζῆ τις αὐτόπτης τοῦ φόνου τοῦ Λαίου. Ὁ βασιλεὺς ὑπισχνεῖται ὅτι διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς θέλει τιμωρήσῃ τὸν φονέα καὶ προσκαλεῖ τοὺς ἐπισημοτάτους κατοίκους τῆς πόλεως, αἰτῶν τὴν συνεργίαν αὐτῶν, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ὁ χορὸς· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ χορὸς λέγει ὅτι ὁ Λαῖος ἐφονεύθη ὑπὸ ὀδοιπόρων, ἔρχεται ὁ μάντις Τειρεσίας κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως, ὅστις ἀκούσας τοὺς λόγους τοῦ Ἀπόλλωνος παρακελεύεται τὸν μάντιν, ἵνα μεταχειρισθῇ τὴν μαντικὴν του τέχνην πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως. Οὗτος φειδόμενος τοῦ ἡγεμόνος ἀρνεῖται νὰ

Διημεσία Ἱστορική Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Δημητσάνας

Ἱστορικό Ἀρχεῖο Γαργυνίας

δείξει τὸν φονέα καὶ τὸν παραινεῖ νὰ ἀποστῆ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ φόνου. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς βασιλεὺς ὀργίζεται, χαλεπαίνει, καὶ αἰτιᾶται τὸν μάντιν, ὅστις ἀγανακτῶν κατηγορεῖ τοῦ βασιλέως τὰ αὐτά, καὶ καταγγέλλει, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸς εἶνε ὁ φονεὺς ἀλλὰ καὶ ὅτι συμβιοῖ μετὰ συγγενοῦς ἐξ αἵματος. Ὁ τύραννος νομίζει ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐγένοντο κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κρέοντος θέλοντος νὰ γείνη βασιλεὺς καὶ ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς καὶ τὸν διατάττει νὰ ἀπομακρυνθῆ, ἀλλὰ πρὶν ἀποχωρήσῃ ὁ μάντις προσφέρει τοὺς ἐξῆς λόγους ἡδ' ἡμέρα φύσει σε καὶ διαφθερεῖ.

καὶ ἀπέρχεται. Ἐμφανίζεται ὁ Κρέων, ὅπως ἐρωτήσῃ τὸν χορὸν περὶ τοῦ θρυλουμένου· ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ὁ Οἰδίπους θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἔνοχον, ἐπιστρέφει καὶ ἔρχεται εἰς σφοδρὰν ἔριδα πρὸς τὸν βασιλέα, ἐν τῇ μεταξὺ ἐλθοῦσα ἡ Ἰοκάστη καὶ πειρωμένη νὰ ἀποδείξῃ ψευδὲς τὸ μάντευμα, διότι ὁ ἀρχαῖος χρησμός, ὅτι ὁ Λαῖος θέλει φονευθῆ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του, δὲν ἐξεπληρώθη, καθότι ὁ μὲν παῖς ἐξετέθη ἐν τῷ ὄρει, ὁ δὲ πατὴρ ἐφονεύθη ὑπ' ἄλλων. Ἄλλ' ἐκ τῆς διηγήσεως τῆς Ἰοκάστης ὁ Οἰδίπους ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὸς ἐφόνευσε τὸν Λαῖον καὶ ἐν ᾧ οὗτοι περιέμενον τὸν αὐτόπτην τοῦ φόνου ἔρχεται ἄγγελος ἐκ Κορίνθου ἀγγέλλων ὅτι θανόντος τοῦ Πολύβου οἱ Κορίνθιοι μεταπέμπονται αὐτὸν βασιλέα. Καὶ ἡ μὲν Ἰοκάστη χαίρει ὅτι πάλιν ὁ χρησμός ἀπεδείχθη ψευδής, ὁ δὲ Οἰδίπους φοβεῖται ἐτι τὸ τῆς μητρὸς λέκτρον, τὸν φόβον τοῦτον μαθὼν ὁ Κορίνθιος ἄγγελος προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ πᾶν ἔχνος φόβου, λέγων ὅτι ἡ Μερόπη δὲν ἦτο μήτηρ αὐτοῦ καὶ ὡς μάρτυρα ἐπιδεικνύει τὸ οἶδημα τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἡ Ἰοκάστη ἀκούσασα ταῦτα καὶ ἐνόησασα τὴν αἰμομιξίαν ὑλοφύρεται καὶ ἀποχωρεῖ. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται ὁ αὐτόπτης τοῦ θανάτου τοῦ Λαίου, ὃν ἀναγνωρίζει ὁ Κορίνθιος ἄγγελος ὡς λαβῶν παρ' αὐτοῦ τὸ βρέφος· ὁ θεράπων δὲν θέλει νὰ ὁμολογήσῃ, ἀλλ' ἐξαναγκάζεται ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης κατεδείχθη σαφέστατα ἡ πλήρωσις τοῦ χρησμοῦ καὶ ὁ Οἰδίπους ἐξελέγχεται πατραλοίας καὶ μητρογαμῶν. Καὶ οὕτω ἡ μὲν Ἰοκάστη ἀπαγχονίζεται ἐντὸς τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου, ὁ δὲ Οἰδίπους αἰτῶν ξίφος, ὅπως αὐτοκτονήσῃ.

ἀλλ' ἰδὼν τὴν γυναῖκα κρεμαμένην ἀποσπᾶ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων αὐτῆς τὰς χρυσηλάτους περόνας καὶ ἐξορύττει τοὺς ὀφθαλμοὺς του. Ἦδη ζητεῖ νὰ ἐναγκαλισθῇ τὰς θυγατέρας του καὶ εἶτα νὰ ἐξωσθῇ εἰς τὸν Κιθαιρῶνα τὸν ὠρισμένον τόπον τῆς ταφῆς του καὶ ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὁ μὲν πρωταγωνιστῆς ἔχει τὸ πρόσωπον τοῦ Οἰδίποδος, ὁ δὲ δευτεραγωνιστῆς τὸ τοῦ ἱερέως τοῦ Διός, τὸ τῆς Ἰοκάστης τὸ τοῦ Θεράποντος καὶ τὸ τοῦ Ἐξαγγέλου, καὶ ὁ τριταγωνιστῆς τὸ τοῦ Κρέοντος, Τειρεσίου καὶ τὸ τοῦ Ἀγγέλου.

Δ'. Ἀντιγόνη. Ἐπιστρατεύσαντες οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τῶν Θηβῶν μετὰ πολλῆς ὀρμῆς καὶ ἀλαζονείας, ἔφυγον ἠττηθέντες πανστρατιᾶ. Ὁ Κρέων, νῦν ἐν Θήβαις βασιλεύων, προτάσσει ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ μὴ θάψωσι τὸν Πολυνεΐκην, ἀλλ' ὡς προδότην τῆς πατρίδος νὰ ῥίψωσι τὸν νεκρὸν αὐτοῦ βορᾶν εἰς τοὺς κύνας καὶ τοὺς οἰωνοὺς. Ἡ Ἀντιγόνη ἐντυχούσα τῇ ἀδελφῇ Ἰσμήνῃ καὶ προϋποθέτουσα τὴν σύμπραξιν αὐτῆς λέγει ὅτι προτίθεται νὰ θάψῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Πολυνεΐκου. Ἀλλ' αὕτη ἀνίσταται, καίπερ τὸ δίκαιον ἀναγνώριζουσα, ὅμως ὡς γυνὴ καὶ ὑπήκοος νομίζει, ὅτι ὀφείλει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κρέοντος καὶ διὰ θερμῶν φράσεων ἀποτρέπει τὴν Ἀντιγόνην τοῦ ἔργου. Ὁ χορὸς ἐν τῇ παράδῳ, ὅστις ἐκ Θηβαίων γερόντων συνίσταται, προσαγορεύει τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον ῥίπτων βλέμμα πρὸς τὸν παρελθόντα κίνδυνον τοῦ πολέμου καὶ εἰκονίζων τὸ αἰμοχαρὲς τῶν πολιορκητῶν λέγει ὅτι οὗτοι ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐτιμωρήθησαν καὶ διὰ τῆς βοθηίας τοῦ Ἄρεως ἐξεδιώχθησαν καὶ εἰς λήθην προπέμπων τὸ παρελθὸν παροτρύνει παννυχίους χοροὺς· περὶ τὸ τέλος τῆς παρόδου ἔρχεται ὁ Κρέων, ὅστις ἀναγγέλλει εἰς τοὺς Θηβαίους γέροντας, ὅτι ὡς νόμιμος ἄρχων τῆς πόλεως ἐκέλευσεν ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνεΐκου μείνῃ ἀταφον· εὐθὺς μετὰ τὸν λόγον τούτου ἔρχεται φύλαξ ἀγγελος καὶ ἀναγγέλλει αὐτῷ, ὅτι τὸ πτώμα ἔτυχε ταφῆς. Ὁ χορὸς ἐκφράζει τὴν ὑπόνοιαν ὅτι τὸ ἔργον ὑπὸ θεοῦ τινος ἐτελέσθη. Ὁ Κρέων ὀργιζόμενος ἀπειλεῖ θάνατον, ἀν μὴ ὁ ἔνοχος εὐρεθῇ, ἐν ᾧ ὁ χορὸς τὸ ἐπινοητικὸν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὑμνεῖ, ἐν θριάμβῳ ὁ φύλαξ ἄγων τὴν Ἀντιγόνην, διηγεῖται εἰς

τὸν Κρέοντα τὸν τρόπον τῆς συλλήψεως τῆς παραβάτιδος τοῦ νόμου, αὕτη οὐ μόνον τὴν παράβασιν ὁμολογεῖ, ἀλλὰ διΰσχυρίζεται ὅτι εἶχε συνείδησιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς· ἐν ᾧ ὁ Κρέων ἀποφασίζει θάνατον κατ' αὐτῆς, ἔρχεται ἡ Ἰσμήνη, ἥτις πειράται, ἵνα ὡς συνεργάτης μετὰ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἀποθάνῃ. Ἀλλ' ἡ Ἀντιγόνη τὴν συνενοχὴν τῆς ἀδελφῆς ἀποκρούει· τότε ἡ Ἰσμήνη ἐρωτᾷ τὸν Κρέοντα ἂν διανοῆται νὰ φονεύσῃ τὴν μνηστὴν τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ὁ τύραννος ἀποκρίνεται ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι γυναῖκες καὶ ὅτι τὰς κακὰς μισεῖ. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς τύχης τῆς Ἀντιγόνης ἔρχεται ὁ Αἴμων, ὅστις κατ' ἀρχὰς ὁμιλεῖ μετὰ πραότητος πρὸς τὸν πατέρα, μετ' ὀλίγον ὅμως ὡς μνηστὴρ τῆς Ἀντιγόνης συγκρούεται πρὸς τὸν πατέρα καὶ οὕτω ὁ ἔρωσ νικᾷ υἱὸν καθήκον· ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀπειλεῖ ὅτι θέλει φονεύσῃ αὐτὴν ἐνώπιον αὐτοῦ. Μετ' ὀλίγον μεταβαλὼν γνώμην ἀποφασίζει, ὥστε ἡ μὲν Ἰσμήνη ν' ἀπαλλαγῇ τῆς τιμωρίας, ἡ δὲ Ἀντιγόνη νὰ ῥιφθῇ ζῶσα εἰς τὸ μνήμα τοῦ ἀρχαίου βασιλικοῦ οἴκου καὶ ἐκεῖ νὰ τήκηται. Ἐμφανίζεται ὁ μάντις Τειρεσίας καὶ προαναγγέλλει εἰς τὸν Κρέοντα τὰς συμφορὰς τοῦ οἴκου· ὁ τύραννος ὅμως ὀργισθεὶς κατ' αὐτοῦ, ὑβρίζει αὐτὸν καὶ τὸ μαντικὸν γένος. Ὁ χορὸς ἐπικαλεῖται τὴν προστασίαν τοῦ Βακχοῦ. Τέλος ὁ ἄγγελος φέρει τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ Αἴμων ἠτύοκτόνησεν· ὁ Κρέων κακίζει ἑαυτὸν, ὅτι ἐγένετο αἵτιος τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ του καὶ μὴ θέλων πλέον νὰ ζῆ φονεύει αὐτὸς ἑαυτὸν ἐντὸς τοῦ ἀνακτόρου. Ἐν τέλει ὁ χορὸς λέγει ὅτι ἡ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἐρείδεται καὶ ὅτι οἱ μεγάλοι λόγοι διὰ μεγάλων συμφορῶν ἐτιμωρήθησαν. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ὅλου δράματος εἶνε σύγκρισις τοῦ θεοῦ καὶ θεοῦ δικαίου, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἄ. ὑπερασπίζει ἡ Ἀντιγόνη, τὸ δὲ β'. ὁ Κρέων. Οἱ χαρακτῆρες ἐξ ἀρχῆς οὕτω διεπλάσθησαν, ὥστε καὶ τοιοῦτον τέλος ὄφειλον νὰ ἔχωσι.

Ε'. Τ ρ α χ ί ν ι α ι. Εἶνε δράμα ἠθικὸν καὶ ὁ μῦθος ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἔπους, ὅπερ ὀνομάζεται Οἰ χ α λ ί α ς ἄ λ ω σ ι ς. Ἡ Διόαιρα πρὸ 15 ἡδὴ μηνῶν δὲν εἶχεν οὐδεμίαν εἶδησιν περὶ τοῦ συζύγου τῆς Ἡρακλέους καὶ εὐρίσκετο εἰς ἀγωνίαν, ταύτην Τραχί-
ναι γυναῖκες, ἐξ ὧν ὀνομάζεται τὸ δράμα, πειρῶνται νὰ παρηγο-

ρήσωσιν αὐτήν μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἄγγελος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Λίχας, οἵτινες ἀναγγέλλουσι τὴν εἴσοδον τοῦ Ἡρακλέους. Τούτου προηγεῖται ἡ Ἰόλη μετὰ τῶν αἰχμαλωτιδῶν, ἃς ἡ Δηϊάνειρα εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν· ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἀγγέλου μακθάνει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐξεπόρθησε τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύπου χάριν τῆς Ἰόλης. Τοῦτο μαθούσα καὶ θέλουσα νὰ ἐπισπάσῃ πρὸς ἑαυτὴν τὸν ἀπιστήσαντα σύζυγον πέμπει αὐτῷ πέπλον, ὃν ἤλειψε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κενταύρου Νέσσου. Κατὰ τὴν πρόρρησιν ἐκείνου τὸ αἷμα του εἶχε τὴν ἰσχὺν νὰ διατηρῇ ἀείποτε τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην τοῦ συζύγου της. Ἀλλὰ μόλις ἔπεμψε τὸν πέπλον καὶ παρετήρησε τὸ δηλητηριῶδες τοῦ αἵματος περιπίπτει εἰς φόβους περὶ τοῦ ἀνδρός. Ἔρχεται ὁ Ὑλλος ὅστις ἀναγγέλλῃ τῇ μητρὶ τὸ πάθος τοῦ Ἡρακλέους λέγων δηλ. ὅτι μόλις αὐτὸς ἐνδύς τὸν χιτῶνα κατεβιβρώσκατο ζῶν ὑπὸ φλογῶν. Τοῦτο μαθούσα ἡ Δηϊάνειρα αὐτοκτονεῖ. Ὁ Ἡρακλῆς πλήρης πόνων ἐλθὼν οἶκαθε παρακαλεῖ τὸν υἱόν, ὅπως φέρῃ αὐτὸν ἐπὶ τῆς Οἴτης καὶ ἐκεῖ ἐπὶ πυρᾶς νὰ τὸν κατακαύσῃ. Ὁ δυστυχὴς υἱὸς ὑπέκει τῷ πατρὶ καὶ ὁ Ἡρακλῆς οὐδεμίαν ἔχων προαίσθησιν περὶ τῆς ὑποθέσεώς του, ἀποκομίζεται ἀποχαιρετήσας συγκινητικώτατα τοὺς συναγωνιστάς του.

ΣΤ'. Φιλοκτῆτης. Ἐν τῷ δράματι τοῦτω τὴν σκηνὴν παρίσθησιν ἄντρον τι παρὰ τῇ ἀκτῇ τοῦ λιμένος, ὅπου ἀφικνοῦνται Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος, ἵνα τὸν Φιλοκτῆτην εἰς τὴν Τροίαν παραλάβωσιν· ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Νεοπτόλεμος πρότερον μόνον ἀορίστως περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ εἰς τὴν Λῆμνον πλοῦ ἐγνώριζεν· μετὰ τὴν ἀφίξιν μακθάνει ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς σκοπεῖ διὰ δόλου νὰ ἀγάγῃ εἰς Τροίαν τὸν νοσοῦντα Φιλοκτῆτην. Ἐπειδὴ ὁ Νεοπτόλεμος πρόκειται νὰ γίνῃ τὸ ὄργανον τοῦ δόλου ἀνθίσταται ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλ' εὐθύς υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ οὕτω γίνεται ἀντίθεσις τῶν διαφορῶν χαρακτήρων. Ἐπὶ τέλους ὁμως πείθεται καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς κρύπτεται εἰς τοὺς πέριξ τόπους καὶ ὁ Φιλοκτῆτης συναντᾷ τὸν Νεοπτόλεμον· ὁ υἱὸς κακίζει τοὺς Ἀχαιοὺς ὅτι ἀφῆρσαν τὰ ὄπλα τοῦ πατρός, καὶ λέγει ὅτι ἀπέρχεται εἰς Σκύρον. Ὁ νοσῶν Φιλοκτῆτης κελεύει αὐτὸν ἵνα τὸν παραλάβῃ ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἐν ᾧ δὲ μὲλ-

λουσι νὰ ἀποπλεύσωσιν ἔρχεται ἔμπορος ἐκ Τροίας καὶ ἀναγγέλλει ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεσχέθη νὰ ἀγάγη ἐκείσε τὸν Νεοπτόλεμον ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέρχονται οἱ δεινοὶ πόνοι τῆς ἀσθενείας τοῦ Φιλοκτῆτου, καὶ ὁ Νεοπτόλεμος μεταμεληθεὶς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ, λέγει, εἰς τὸν ἀσθενῆ ὅτι πρόκειται νὰ ἀπαγάγη αὐτὸν εἰς Τροίαν· αὐτὸς ἐνόησας τὴν προδοσίαν αἰτεῖ τὰ τόξα· ὁ Νεοπτόλεμος ἐρωτᾷ τὸν χορὸν περὶ τοῦ πρακτέου, ἀλλ' ἐλθὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπειλεῖ ὅτι διὰ τῆς βίας θέλει ἀπαγάγη αὐτόν· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Νεοπτόλεμος ἀπέδωκε τὰ ἀφαιρεθέντα τόξα, ὁ Φιλοκτῆτης ὀργισθεὶς θέλει νὰ τοξεύσῃ τὸν Ὀδυσσεά, ἀλλὰ κωλύεται ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου· τελευταῖον ἔρχεται ὁ Ἡρακλῆς, ὅστις τὴν βούλησιν τοῦ Διὸς ἀγγέλλων προτρέπει αὐτόν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Τροίαν, ὅπου λαθεὶς θέλει φονεύσῃ τὸν Πάριν καὶ ἐκπορθήσῃ τὴν πόλιν τοῦ Πριάμου.

Τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ δράματος ὑπομνησκει τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεὸν τοῦ Εὐριπίδου, ἄλλως τε τὸ ποίημα ὑποδεικνύει ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ ἐν ταῖς τελευταίαις ἡμέραις τοῦ βίου του διετήρει τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ πνεύματος, πρὸ πάντων ἐπέτυχε ἐν τῇ ἠθοποιίᾳ τῶν τριῶν προσώπων, τοῦ Φιλοκτῆτου, Νεοπτολέμου καὶ Ὀδυσσεῶς. Ὁ χορὸς ὅμως εἶναι ψυχρὸς· ἡ γλῶσσα στερεῖται τοῦ ὄγκου τῆς νεωτέρας ἡλικίας τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν στίχων εἶνε ὀλίγον ἀμελῶς ἐξεργασμένη.

Ζ'. Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν. Τὸ τελευταῖον δράμα τοῦ Σοφ. ὅπερ ἐδιδάχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν εἶνε ἀντίθεσις πρὸς τὸν Οἰδίποδα Τύραννον καὶ συμπληροῦ τοῦτον, ἐκεῖ ὁ τύραννος διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐγκλήματος τυφλοῦται. Ἐνταῦθα ὁ αὐτὸς ἀπόλλων, ὅστις τὴν χώραν καὶ τὸν αἶμα τοῦ οἴκου κατέστρεψεν παρέχει ἀνάπαυσιν καὶ αἰ διώκουσαι αὐτὸν Ἐριννῆες ἐξευμενίζονται. Ἐκεῖ ὁ Οἰδίπους ἀποθεοῦται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ μισεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν. Ἐνταῦθα οἱ θεοὶ ἐξευμενίζονται καὶ οἱ ἄνθρωποι τὸν διώκουσι. Τὸ δράμα τοῦτο ἐθαύμαζον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τὴν οἰκονομίαν. Ὁ Οἰδίπους ὑπὸ τῆς θυγατρὸς Ἀντιγόνης ὀδηγούμενος φθάνει ὡς τυφλὸς ἐπαίτης εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Κολωνοῦ καὶ καθίζει ἐπὶ πέτρας· δὲν θέλει νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐ-

τήν, ὅτε τις τῶν γειτόνων λέγει αὐτῷ ὅτι εἶνε εἰς τὸ ἄλσος τῶν δεινῶν Εὐμενιδῶν. Φεύγει εἰς πυκνὸν ἄλσος τὸν ἐκ γερόντων προσερχόμενον ὄμιλον, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν χορόν, ἐπιστρέφει μετ' ὀλίγον εἰς τὴν πέτραν καὶ λέγει ἐκεῖθεν τὸ ὄνομά του. Ὁ χορὸς ἐκπεπληγμένως λέγει αὐτῷ νὰ ἀπέλθῃ, ἀλλ' οὗτος ἀναμένει τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας. Ἦδη ἐμφανίζεται ἡ ἄλλη θυγάτηρ αὐτοῦ Ἰσμήνη ἐπὶ ἡμιόνου φέρουσα τὴν λυπηρὰν εἰδήσειν, ὅτι ὁ Ἐτεοκλῆς ἐξεδίωξε τὸν Πολυνεΐκην, ἀλλ' ὁ τελευταῖος ὁδεύει μετὰ στρατοῦ κατὰ τῆς πατρίδος του. Τὸ μαντεῖον λέγει ὅτι ἡ νίκη ἐξαρτᾶται παρὰ τοῦ Οἰδίποδος. Οὗτος ἀποστέλλει τὴν Ἰσμήνην νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὰς Εὐμενίδας καὶ καταρᾶται τοὺς υἱούς του. Ἦδη ἐμφανίζεται καὶ ὁ Θησεύς, καὶ πεπεισμένος ὅτι ὁ τυφλὸς βασιλεὺς ἦτο ἰκέτης τῶν Εὐμενίδων ὑποδέχεται αὐτὸν καὶ τὸν προστατεύει. Ὅτε ἀποχωρεῖ ἄδει ὁ χορὸς τὸ περίφημον ἐγκωμιαστικὸν ἄσμα τοῦ Κολωνοῦ (668—719). Μετὰ τοῦτο παρουσιάζονται ὁ Κρέων καὶ ὁ Πολυνεΐκης πρὸς τὸν Οἰδίποδα καὶ ἀγωνίζεται ἕκαστος νὰ ἐλκύσῃ τὸν φυγάδα πρὸς ἑαυτὸν, ἐκείνος ὅμως ἀποβάλλει αὐτοὺς ἀποτόμως καὶ μεθ' ὑπερηφανείας. Εἶτα προσελθὼν ὁ Θησεύς παρακαλεῖται ὑπὸ τοῦ γέροντος νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸν, διότι ἔφθασε ἡ ὥρα τῆς ἀπαλλαγῆς του. Βρονταὶ ἀκούονται τοῦ Διὸς προμηνύουσαι τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον τοῦ βασιλέως. Ὑστερον δὲ παρελθὼν ὁ ἄγγελος, διηγεῖται ταῖς θεαταῖς ὅτι ὁ Οἰδίπους, κεκοσμημένος πρὸς θάνατον, ἐν μέσῳ πολλοῦ θορύβου καὶ ὑποχθονίων βροντῶν ἤφανίσθη ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ τρόπον ἄγνωστον καὶ μυστηριώδη. Ἐπὶ τούτοις ἔρχονται τῶν θρῆνων αἱ θυγατέρες αὐτοῦ· ἀλλὰ προσελθὼν ὁ Θησεύς, καταπαύει τοὺς ὄδυρους καὶ διατάσσει νὰ ὁδηγήσωσιν αὐτάς εἰς τὰς Θήβας.

Εἰς πάσας τὰς τραγωδίας ἀποκαλύπτεται ἡ τέχνη τοῦ Σοφοκλέους τελειοτάτη καὶ ὀριμωτάτη· διότι εἰς ὅλας διαλάμπει ὁ γνήσιος Σοφοκλείης χαρακτήρ, ἐκείνη δηλ. ἡ μεγαλοπρεπῆς γλυκύτης, ἣν προσεκτήσατο ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, ἀφ' οὗ ἀπέκοψεν ἐκ τῆς τέχνης τοῦ Αἰσχύλου πᾶν ὑπέρογκον, ἐκ τῆς αὐτοῦ δὲ πᾶν τὸ πικρὸν καὶ κακότηγον, καὶ κατεσκεύα

Δημοσίου Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης καὶ

Μουσείου τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηνητῶνας.
Ἱστορικὸν Ἀρχεῖο Γερμανίας

σεν οὕτως ὕφος κάλλιστον καὶ ἀρμοδιώτατον εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων καὶ παθῶν.

§ 80. Ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας παρὰ Σοφοκλεῖ, καὶ ἡ δραματικὴ τέχνη αὐτοῦ.

Καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐρρήθη ὅτι τὸν ὄργανισμὸν τῆς τραγωδίας συνεπλήρωσεν ἤδη ὁ Αἰσχύλος, ὥστε δὲν ὑπελείποντο πολλὰ διὰ νὰ προσθέσωσιν οἱ μετ' αὐτὸν, οὐχ ἦττον ὅμως ὁ Σοφοκλῆς ἐποίησε προσθήκας τινάς. Πρῶτον κατέλυσεν τὴν ὑπόκρισιν τῶν ποιητῶν ἕνεκα τῆς ἰδίας ἰσχυροφωνίας, διότι πρότερον ὑπεκρίνετο καὶ αὐτὸς ὁ ποιητής, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν 4 δραμάτων, δηλ. εἰς τὴν τετραλογία, ἐνθα ἕκαστος ὑποκριτὴς ἐλάμβανε μέρος καὶ εἰς τὰ 4 δράματα, πολλάκις δὲ ὑπεκρίνετο καὶ πολλὰ πρόσωπα ἐκτὸς τούτου καὶ τὰ θέατρα ἦσαν ἀνοικτὰ καὶ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πολὺ ἰσχυρὰν φωνὴν διὰ νὰ ἀκούηται. Δεύτερον εἶνε ὅτι ἠῤῥῆξε τὸν ἄριθμὸν τοῦ χοροῦ, ὅστις συνίστατο κατ' ἀρχὰς ἐκ 48 προσώπων ἀνά 12 εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ τετραγώνου, εἰς δέκα καὶ πέντε χορευτάς. Τρίτον προσέθηκε καὶ τρίτον ὑποκριτὴν τοῦτο εἶνε πολὺ σπουδαιότερον τοῦ προηγουμένου, διότι συνεβάλλετο εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ τόπου τῆς τραγωδίας καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς.

Κατὰ τὸν Σάτυρον ἐπενόησεν ὁ Σοφοκλῆς τὴν κ α μ π ὕ λ η ν β α κ τ η ρ ι α ν, κεκαμμένην κατὰ τὸ ἄνω μέρος, ἣν μετεχειρίζοντο συνήθως ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἐπὶ γερόντων. Ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγεν ταύτην καὶ εἰς τὴν τραγωδίαν ἐπίσης καὶ τὰς λευκὰς κρηπίδας μὲ τὰς ὑποίας ὑπεδέοντο οἱ χορευταὶ γενόμενοι οὕτω διὰ τούτων εὐκινήτοτεροι καὶ ἐκείνοι ἐκ τῶν χορευτῶν, οἵτινες δὲν ἔφερον κοθόρνους.

Ὡς ὁ Αἰσχύλος οὕτω καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐδίδασκε τετραλογίας, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν ἐκ τίνων δραμάτων συνέκειντο αὐταί. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Σοφοκλῆς παρέβη τὴν συνήθειαν τοῦ Αἰσχύλου, ὅστις πάντοτε ἠκολούθει τὴν μυθικὴν ἐνότητα, ἐν ᾧ ὁ Σοφοκλῆς ἔγραφε τὸναντίον κατὰ προτίμησιν τετραλογίας μὴ ἐχούσας μυθικὴν ἐνότητα καὶ ἀποδεικνύουσι τοῦτο ὁ Οἰδίπους Τύραννος, ὁ Οἰδ. ἐπὶ

Κολωνῶ καὶ ἡ Ἀντιγόνη, ἅτινα ὁ Σοφοκλῆς, ἂν καὶ ἔχῃσι ταῦτα μυθικὴν ἐνότητα, ἔγραψεν ὅμως χωριστά, καὶ πρῶτον τὴν Ἀντιγόνην τῷ 441, εἶτα τὸν Οἰδίποδα Τύραννον καὶ εἶτα τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ. Ἐγραψεν καὶ τετραλογίας ἐχούσας μυθικὴν ἐνότητα, προετίμα ὅμως τὸν ἄλλον τρόπον. Ταύτην τὴν συνθήειαν τοῦ Σοφοκλέους ἠκολούθησαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ποιηταί.

Ὁ Σοφοκλῆς ἐθεωρεῖτο ἐν γένει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ δαιμόσιος ποιητής, ὁ τελειωτῆς τῆς τραγωδίας. Αἱ ἐξόχως εὐνοϊκαὶ περιστάσεις τοῦ καιροῦ ἐκείνου μετὰ σπανίων διανοητικῶν ἀρετῶν καὶ τεχνικῆς ἐπιμελείας συνδεόμεναι, ἀνήγαγον τὸν ποιητὴν εἰς τὸν κολοφῶνα γενικῆς δόξης καὶ θαυμασμοῦ. Ἐν αὐτῷ ἐνεῖδεν ἡ τραγωδία τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου βίον μετὰ τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ πλοῦτου, πλανημάτων καὶ συγκρούσεων ὡς ἴδιον ἑαυτῆς ἀντικείμενον. Διὸ ἐχρήσατο ὁ Σοφοκλῆς τὴν περιπλοκὸν περιπάθειαν καὶ τούτου ἕνεκα ὁ χαρακτήρ τοῦ Σοφοκλείου δράματος εἶνε ὁ παθητικός, ὁ δὲ τοῦ Εὐριπίδου τούναντίον ὁ παθολογικός κτλ. οὗτος εἶνε ἀμίμητος εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν προσώπων. Ἡ σοφία ἅμα καὶ διαλεκτικὴ σαφήνεια οὔτε τὰς ἀντιθέσεις περιβάλλουσα, οὔτε διὰ τῶν κιγκλίδων τῆς ὑπερβαλλούσης εἰμαρμένης ὀριζομένη, ἀπεργάζεται εὐφρέστατα καὶ ἐπιτυγχάνει μετὰ πειθοῦς τῆς προσηκούσης τὸ θέμα ἅμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς Σοφοκλείου τραγωδίας *τὴν ὑποκαταγὴν δηλοῦναι τῆς τοῦ ἐνὸς βουλήσεως τῷ γενικῷ νόμῳ τῆς Ἐλευθέρας ἀνάγκης*. Ἡ τραγικὴ πράξις ὡς τι βλοκὸν ὀργανικὸν διήκουσα, οὐδαμῶς παρὰ καιρὸν διακόπτεται, οὐδὲ παρὰ φύσιν διὰ μιᾶς ἐκφοβεῖ, ὡς ἡ τοῦ Εὐριπίδου, ἡ πολλάκις ἐκπλήττουσα τὸν ἀναγνώστην καταπονούμενον καταβροντούμενον καὶ ἐνίοτε ματαίως ζητοῦντα μικρὰν τινα διανάπαυσιν. Ἡ σύγκρουσις ἰσχυρῶν χαρακτήρων εἶνε ἀπαραδειγματίστος, ὡς λ. χ. ἐκεῖνος τῆς Ἀντιγόνης πρὸς τὸν τοῦ Κρέοντος κτλ. ὣν ἡ διαφωνία τότε μόνον διαλύεται, ὅταν ἕκαστος τῶν δρώντων προσώπων ἀπὸ τῶν πλανῶν καὶ τῆς τυφλώσεως ἐλευθερούμενον φθάσῃ τελευταῖον διὰ τύψεων συνειδότης εἰς μετάνωσιν συναισθανόμενον ὅτι ἡ πολιτεία καὶ οἰκογένεια μόνον ἐκ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ κοινῶ ἠθι-

Δημοσίον Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, Δημητσάνης

Ἰστορικὴ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

καὶ δικαίου παραγομένη. Ἐκ τῆς ἔριδος διαφόρων συμφερόντων ἀναφέρεται παρὰ Σοφοκλεῖ τὸ τ ρ α γ ι κ ὸ ν π ᾶ θ ο ς, οὗτινος ὅμως τὸ μέτρον διὰ τῆς ὑποθέσεως τῶν τοῦ δράματος χαρακτήρων ὄρισταί. Οὕτως ὁ σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ, δηλ. ἡ ἐν τέλει διόρθωσις καὶ ἐξιλασμὸς τῶν διαφορῶν ἐν μέσῳ ἀντιθέτου ἀγῶνος ἀπὸ τῶν δρώντων προσώπων διεξαγομένου, ἐπιτυγχάνεται κατ' εὐχὴν. Ὁ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξ αὐτομάτου παραγομένος ῥοῦς τῶν γεγονότων καὶ ἐσωτερικῶν ἐλατηρίων ἐξεικονίζεται ἀποχρόντως ἐν τῇ οἰ κ ο ν ο μί α, ἥτις οὕτως εὐτυχῶς διηρθρωμένης πάντα τὰ μέσα τῆς ἐντάσεως περιέχουσα, πᾶσαν ἐπικαιρον στιγμὴν ὠφελουμένης, τηροῦσα ἀξιοθαύμαστον ἁρμονίαν τῶν αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων, εὗρεν ἐν τῷ Σοφοκλεῖ τὴν ἐφικτὴν αὐτῆς τελειότητα.

§ 81. **Περὶ χαρακτῆρος, ὕλης, λεκτικῆς καὶ ῥυθμικῆς μορφῆς τοῦ Σοφοκλέους.** Ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου εἶνε κύριον στοιχεῖον παντός καλλιτεχνήματος πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ. Πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ τελευταῖος χαρακτήρ εἶνε συναφὴς μὲ τὸν πραγματικόν. Ἐὰν λάβωμεν π. χ. ὑπ' ὄψιν τὴν ἠθοποιίαν ἐν λέξει διογκωμένος, κατὰ τεχνος καὶ πικρὸς εὐδοκίμει πολὺ ἢ μυθοποιία, ὁποῖον χαρακτήρα λαμβάνει ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Αἰσχύλου, ἐν οἷς ὁ χαρακτήρ εἶνε μονόχρους. Ἐντεῦθεν παρ' Αἰσχύλῳ ἡ ἠθοποιία εἶνε ὑποδεεστέρα, ἐξ ἐναντίας παρὰ Σοφοκλεῖ εὐδοκίμει ἕνεκα τοῦ ὄγκου τῆς λέξεως. Ἐν γένει ὁ λεκτικὸς τύπος ἐπηρεάζει τὸν πραγματικόν καὶ ὅλην τὴν δραματικὴν τέχνην. Ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ εἶνε ὀλιγώτερον τυπικὸς καὶ γίνεται ἱκανῶς ἐκφραστικὸς ἐκ βραχείας ἀλλ' ἐντέχνου καὶ ἐπιδεδξιῦ ἠθογραφίας, ἣν κατορθώνει κυρίως ὁ Σοφοκλῆς διὰ τῆς στιχομυθίας. Κατὰ τὸν βιογράφον ὁ Σοφοκλῆς ἀντιγράφει τὴν Ὀδύσσειαν ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι καὶ οὗτος ἐλάμβανε τοὺς μύθους ὑπόθεν καὶ ὁ Αἰσχύλος, ἀλλ' οὗτος μετεχειρίζετο κατ' ἄλλον τρόπον αὐτούς, διὸ καὶ τὰ δράματα αὐτοῦ καθ' ἑαυτὰ εἰσὶν ἄλλοια τοῦ Αἰσχύλου. Κατὰ τὴν διακόσμησιν ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται ἢ μύθους ἢ καὶ ἱστορικὰ γεγονότα, ὁ δραματικὸς ποιητὴς θὰ παραστήσῃ τὸ γεγονὸς ὡς ζῶσαν πράξιν καὶ τοῦτο θὰ

παραστήσει ὑπὸ τὴν ὄψιν τῶν θεατῶν, ἡ δὲ ἰκανότης τοῦ ποιητοῦ κεῖται ἐν τῇ μεταποιήσει τῆς ἐπικῆς ὕλης εἰς ποίημα δραματικὸν καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερέχει ὁ Σοφοκλῆς τοῦ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, καὶ μένει τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τῆς δραματικῆς ποιήσεως κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν. Ὁ Σοφοκλῆς ἐνόησε καλῶς πόσῃ μεγαλητέραν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου πράξις τις τραγικὴ, ὅταν ὄχι διὰ μιᾶς, ἀλλὰ μετὰ πολὺν χρόνον καὶ μετὰ μακρὰν προσδοκίαν συμβαίνει, διότι ὅταν ἡ πράξις παρουσιάζεται διὰ μιᾶς εἰς τὸν ποιητὴν, κάμνει μὲν ἐντύπωσιν, ἀλλ' αὕτη εἶνε στιγμιαία. Πολὺ διαφέρει δὲ ὅταν ὁ ποιητῆς μακρόθεν δείξῃ τὴν πράξιν τὴν τραγικὴν καὶ ἐπιτείνει ἐπὶ πολὺ τὸ πάθος καὶ εἶτα ἐπιφέρει τὴν τραγικὴν πράξιν ὡς ἀναγκαίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Σοφοκλῆς ἐπιτείνει τὸ πάθος ἐπὶ πολὺ, τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον καὶ ἀκολούθως φέρει τὴν πράξιν τὴν τραγικὴν ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα. Πρὸς τοῦτο ὁ Σοφοκλῆς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ πλέκῃ τὰ δράματα αὐτοῦ πολὺ διαφορετικὰ τοῦ Αἰσχύλου, διότι ἐν ᾧ εἰς τὸν Αἰσχύλον προπαρασκευάζεται ἡ πράξις ἄνευ κινήσεως, εἰς τὸν Σοφοκλῆν ὅμως ἡ κατασκευὴ γίνεται δραματικῶς τρόπῳ καὶ μετὰ πάθους, καὶ ἀφ' οὗ κορυφωθῆ ὁ ἔλεος τῶν θεατῶν, τότε ἐπέρχεται ἡ καταστροφή· τοὺς τοιοῦτους τεχνικωτέρους μύθους οἱ ἀρχαῖοι καλοῦσι πεπλεγμένους μύθους.

§ 82. Ὁ Σοφοκλῆς ποιεῖ τὰ ἦθη τῶν προσώπων «οἷα δεῖ εἶναι» ἐν ᾧ ὁ Εὐριπίδης «οἷα ἐστίν» παριστᾷ ἰδανικὰ πρόσωπα, ὡς χαρακτηριστῆρες λαμβάνουσι πλείονα ζωὴν, διότι προσπαθεῖ νὰ τοὺς παραστήσῃ ὑπὸ διαφόρους τρόπους καὶ ὄψεις καὶ οὕτω ἀποκτῶσι πλείονα ζωὴν καὶ ἀτομικότητα. Ὁ Σοφοκλῆς εἶνε γνώστης τῆς ἀνδρείας καὶ γυναικειᾶς φύσεως καὶ εἶνε δεξιότατος ζωγράφος τοῦ γυναικειοῦ χαρακτήρος. Ἐν γένει κατορθώνει τὰ δράματά του νὰ ᾔηνε κάτοπτρον τῶν ἀνθρωπίνων ἠθῶν καὶ παθῶν καὶ ἡ τραγωδία του νὰ ᾔηνε μᾶλλον παθολογικὴ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ Αἰσχύλου. Ὁ διάλογος ἔχει μείζονα ποικιλίαν καὶ ζωὴν ἕνεκα τῶν παθῶν. Ὁ χορὸς παρὰ Σοφοκλεῖ μετέβαλλεν ὅλως διάλου θέσιν, διότι καταστήσας τὴν τραγωδίαν του παθολογικὴν, ὅλον τὸ

κύριον μέρος τὸ ἀνέθηκεν εἰς τοὺς ἀγωνιστάς, εἰς τὰ δρῶντα πρόσωπα, τὸν δὲ χορὸν κατέστησεν ἀπαθέστερον καὶ ἄπρακτον διαιτητὴν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, δι' αὐτοῦ ὁ ποιητὴς διακινεῖ τὴν περὶ σοφίας διδασκαλίαν του, τὴν βαθύτητα τοῦ αἰσθήματος, ἐξάγων τὰ μεγάλα τοῦ βίου ἀποτελέσματα ἀπὸ τῶν πράξεων, καὶ δι' αὐτοῦ τέλος ἀναφαίνεται ὁ ποιητὴς ἀναπτύσσων τότε παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Παρὰ Σοφοκλεῖ ὁ χορὸς χρησιμεύει α.) διὰ νὰ συστήσῃ τὰ εἰσερχόμενα δρῶντα πρόσωπα, β.) διὰ νὰ μεσολαβήσῃ μεταξὺ τῶν δρῶντων προσώπων καὶ τῆς ἀλλαγῆς τῆς πράξεως καὶ γ.) ἀντιπροσωπεύει τοὺς θεατὰς καὶ συμβουλευεὶ μόνον, ὡς πράττει πᾶς διαιτητὴς, χωρὶς νὰ λάβῃ ἐνεργὸν μέρος καὶ νὰ μετατρέψῃ τὰ φρονήματα τῶν δρῶντων προσώπων.

§ 83. Ἡ γλῶσσά του δὲν ἔχει τὸν ὄγκον τοῦ Αἰσχύλου καὶ τὸ πεζὸν τοῦ Εὐριπίδου εἶνε μὲν πλησιέστερα εἰς τὴν κοινήν, ἀλλ' ἔχει ὕψος καὶ προσπάθει νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἄλλοιαν καὶ ὑψηλοτέραν τῆς κοινῆς γλώσσης. Αἱ φράσεις, αἱ εἰκόνες καὶ ἡ σύνταξις εἶνε διάφορα τοῦ κοινοῦ λόγου, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου κατορθώνει νὰ κατασκευάσῃ γλῶσσαν ἀρίστην, φυσικωτάτην καὶ ποιητικὴν, καὶ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι εἶνε ὁ τύπος τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, δὲν ἔχει τὴν ῥητορικὴν πολυλογίαν τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἀκρίβειαν. Εἰς τὰ μέλη μεταχειρίζεται γλῶσσαν οὐχὶ πολὺ ἐνδιαφέρουσαν τοῦ διαλόγου, ἀλλὰ μόνον διὰ τῶν ἐνονοιῶν ὑψομένην. αὐτὰ ἔχουσι τὴν γλυκύτητα τῆς Αἰολικῆς ποιήσεως καὶ ἐξαίρεται πολὺ ὑπὸ τῶν παλαιῶν κριτικῶν. Ἐν μὲν τῷ μέτρῳ ὁ Σοφοκλῆς ἐποίησε τὴν τελειοτάτην χρῆσιν τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου καὶ πολὺ κατὰ τοῦτο ὑπερέχει τῶν δύο ἄλλων, εἰς δὲ τὰ λυρικά μέλη οἱ ῥυθμοὶ εἶνε μὲν καλοὶ καὶ γλαφυροί, ἀλλὰ στεροῦνται τὸ ἔντεχον καὶ ποικίλον τοῦ Αἰσχύλου. Τὰ λυρικά τοῦ Σοφοκλέους ἀνάγονται εἰς ἓν γένος εἰς τὰ δακτυλοτροχαϊκὰ μέτρα δι' ὧν ἐκφράζει τὰ ποικιλότατα πάθη καὶ πᾶσαν διαθέσιν ψυχικὴν.

§ 84. **Εὐριπίδης.** Ὅτε κατὰ τὸ 480 ἀντήχησεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰ περίξ παράλια ὁ παϊάν, καὶ τὸ σύνθημα τοῦ

σαλπίσματος ἐδόθη, καὶ οἱ Ἕλληνες ἤσαν τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότατον κατόρθωμα, τότε ὁ τελευταῖος ἀριστοτέχνης τῆς ἀρχαίας τραγωδίας εἶδε τὰς πρώτας τηλαυγείας τοῦ χρυσολαμποῦς ἡλίου καὶ τῆς εὐκλεοῦς ἐκείνης ἡμέρας ἀκτῖνας. Τοῦτο εἶνε ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ὁ βίος τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν συνδέεται μετὰ τῆς κοσμοϊστορικῆς ταύτης ναυμαχίας. Ὁ μὲν πατήρ του ἦτο κάπηλός τις Μνήσαρχος, ἡ δὲ μήτηρ του Κλειτὴ λαχανόπωλις.

Ἄλλ' ἡ σχέσις τοῦ Εὐριπίδου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐποχὴν εἶνε πάντη διάφορος. Ὁ Εὐριπίδης, ἂν καὶ ἐγεννήθη μόλις 14 ἔτη μετὰ τὸν Σοφοκλέα, φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς ἄλλον αἰῶνα καὶ εἰς ἄλλην ἀνθρωπίνην γενεάν, διότι ἡ ἁρμονία ἢ ὑφισταμένη ἔτι παρὰ Σοφοκλεῖ καὶ ἡ τάσις πρὸς τὰ καλὰ καὶ τὰ εὐγενῆ λείπεται παρ' αὐτῷ. Ἐπιδοθεὶς δὲ ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, ἠκολούθησεν Ἀναξαγόραν τὸν Κλαζομένιον, Πρόδικον τὸν Κεῖον, Πρωταγόραν τὸν Ἀβδηρίτην, καὶ τέλος εἰς τὴν ἠθικὴν τὸν Σωκράτην, μεθ' οὗ ἦτο συνδεδεμένος φιλικώτατα μέχρι τέλους τοῦ βίου του. Ὁ Εὐριπίδης τὸ πρῶτον κατέβη ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν, τὸ ἔτος καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ Αἰσχύλος. Ὅπως ὅμως ἀπέχων τῶν πολιτικῶν, νικτὸς δὲ καὶ ἡμέρας περὶ τὴν σπουδὴν ἀσχολούμενος διήγαγε βίον μονήρη ἀρμόζοντα πρὸς τὸν ἐμβριθῆ καὶ σοβαρὸν αὐτοῦ χαρακτήρα. Τίς ὅμως αἰτία ἔτρεψεν ἄνδρα ἐκ φύσεως θεωρητικὸν εἰς τὴν ποίησιν, εἶνε ὅπως ἄγνωστον. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξεν αὐτῷ δύσκολον νὰ προσέλθῃ ἀντίπαλος πρὸς τὸν Σοφοκλέα, ἐτέρωθεν δὲ οἱ τὴν τάσιν αὐτοῦ μισοῦντες κωμικοί, ἔσκαπτον αὐτὸν καὶ ἕνεκα τούτου τετράκις μόνον ἐνίκησεν. Ἄλλ' ἡ πρόοδος τῆς ὀχλοκρατίας μετέβαλε καὶ τὴν θέσιν τοῦ ποιητοῦ. Ὅσα μᾶλλον ἡ ἀρχαία γενεὰ παρήργετο, καὶ ἑαυτὴν ἀντικαθίστα νεωτέρα, τόσα μᾶλλον ἐγίγνετο γνωριμότερος καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Αἱ βιωτικαὶ σχέσεις αὐτοῦ δὲν ἦσαν τόσον εὐτυχεῖς, διότι δις εἰς τὸν γάμον ζητήσας τὴν οἰκιακὴν εὐδαιμονίαν ἀπέτυχε. Τὴν πρώτην του σύζυγον Χοιρίλην διέζευξεν ἕνεκα παραβάσεως συζυγικῶν καθηκόντων, ἡ δὲ δευτέρα Μελιτώ, οὐχὶ κρείττων τῆς πρώτης ἐγκατέλειπεν αὐτόν.

Εἰς ἄνδρα δίγαμον βεβαίως δὲν ἠδύναντο δύο γυναῖκα νὰ ἀναπτύξωσι τοιοῦτον χαρακτῆρα, οὔτε ἄλλοι δύνανται νὰ λάβωσι τὴν ἀσύστατον ταύτην ὑπόθεσιν πρὸς τὸ ἐξηγεῖσαι πρᾶγμα εὐκόλον καὶ φυσικόν ὅτι δηλαδὴ ἠθέλησε νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν γυναικας ἀνοσίους, φαρμακοποιούς, μοιχαλίδας, ἀνδροκτόνους καὶ αἰμομίκτους, καὶ νὰ δυσφημῇ ἅπαν τὸ θῆλυ γένος. Ἀδί-
κως βεβαίως θὰ κατέκρινέ τις τὸν Εὐριπίδην ὡς μισογύνην, διότι ὁ τρόπος ἐν γένει, καθ' ὃν πραγματεύεται τὸ φῶλον τῶν γυναικῶν περιάπτει εἰς αὐτὸν τόσην τοῦλάχιστον τιμὴν, ὅσον καὶ ὄνειδος. Λέγεται ὅτι εἶχε τρεῖς υἱούς τὸν Μνησαρχίδην ἔμπορον, τὸν Μνησίλοχον ὑποκριτὴν καὶ Εὐριπίδην τὸν νεώτατον.

Οὐδέποτε ἀπεδήμησε σχεδὸν τῶν Ἀθηναίων, πλὴν ἅπαξ μόνον εἰς τὴν νῆσον Ἴκαρον, ὅπου εὐρῶν γυναῖκα μετὰ τῶν τέκνων ὑπὸ τῶν θανασίμων μυκῆτων ἀποθανοῦσαν ἐποίησεν εἰς τὸ συμβᾶν τοῦτο ἐπίγραμμα· καὶ διὰ τοῦτο κατατάσσεται εἰς τοὺς ἐπιγραμματοποιούς. Περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ βίου, ἕνεκα ἀγνώστων ἡμῖν λόγων, ἀπεφάσισεν, ἀπολιπὼν τὰς Ἀθήνας, νὰ ζῆσθι ἀλλαχόθι βίον ἡσυχώτερον. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπῆλθεν εἰς Μαγνησίαν τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ἀ τ ε λ ε ἰ ἄ ε τ ι μ ῆ θ η καὶ π ρ ο ξ ε ν ε ἰ ἄ. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἀρχέλαον τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων, βασιλεύσαντα τὰ 413 π. Χ., ὅπου μεγάλως ἐτιμήθη παρ' αὐτοῦ· διὸ εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν προστάτην καὶ χαριζόμενος αὐτῷ ἐποίησεν ὀνόμαζον τραγῳδίαν Ἀ ρ χ ἔ λ α ο ν ἐπευχθεὶς πρῶτον ἕνα μηδέποτε συμβῆ τι αὐτῷ τραγικόν.

Ἄλλὰ τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην πολὺ ὀλίγον ἀπῆλαυσε διότι κατὰ τὸ 407 π. Χ. μετέβη εἰς τὸν βίον ἐν Μακεδονίᾳ, κυνοσπάρακτος γενόμενος, ἔχων ἡλικίαν 77 ἐτῶν. Ὁ Ἀρχέλαος πολυειδῶς τιμήσας τὴν μνήμην τοῦ ἀνδρός, λαμπρότατα ἐκῆδευσε αὐτόν. Ἐπειτα δὲ μνημεῖον μεγαλοπρεπές ἤγειρον αὐτῷ ἐπὶ δύο ποταμῶν συρροῆς. Καὶ πάντες μὲν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέβησαν τὸν ἄνδρα, ὁ δὲ Σοφοκλῆς καὶ Ἀστεφανώτους εἰσήγαγε τοὺς ὑποκριτὰς εἰς τὸ θέατρον κατὰ τοὺς σκηνικοὺς ἀγῶνας τοὺς τελεσθέντας τὸν χειμῶνα τῶν ἐτῶν 407 καὶ 406.

§ 85. **Δράματα αὐτοῦ.** Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δραμάτων διεφάνουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι, μετὰ πολλῶν εὐρευνῶν φέρονται ὀνόματα τραγωδιῶν 75, ἐξ ὧν περιεσώθησαν πλήρη 17, ἔχουσι δὲ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οὕτω.

Α'. **Ἀλκιστής** (438) Ὑπόθεσιν ἔχει ἡ τραγωδία αὕτη τὸν ἐκούσιον θάνατον τῆς Ἀλκῆστιδος ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδμήτου διασωθείσης εἶτα ὑπὸ Ἡρακλέους καὶ διὰ θαύματος ἀνεπίστου ἀποδοθείσης εἰς τοὺς οἰκείους.

Β'. **Μήδεια** (431). Ἀναμφισβητήτως εἶνε ἐν τῶν μεγαλοπρεπεστάτων, παθητικωτάτων, καὶ καλλίστων τοῦ Εὐριπίδου δραμάτων. Ἐκ τούτου ὀνομάσθη ὁ ποιητὴς ὑπ' Ἀριστοτέλους τραγικώτατος. Ἡ ἥρωϊς ἡ σώσασα τὴν ζωὴν τοῦ Ἰάσονος καὶ αὐτοῦ περιπαθῶς ἐρασθεῖσα, ἠκολούθησεν αὐτὸν ἐκ Κολχίδος. Ἄλλ' οὕτως κορεσθεὶς αὐτῆς θέλει νὰ τὴν φονεύσῃ, ὅπως συζευχθῆ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Κρέουσος. Ἄλλ' ἡ Μήδεια ἐκδικεῖται φοβερῶς τὸν ἄπιστον, καὶ φονεῖει κατὰ πρῶτον τὴν Κρέουσαν καὶ τὸν πατέρα αὐτῆς, εἶτα δὲ τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα, ἅτινα ἐκ τοῦ Ἰάσονος ἀπέκτησε, καὶ μετὰ τῶν νεκρῶν ἐφ' ἀμάξης ὑπὸ πτερωτῶν δρακόντων συρομένης ἀεροποροῦσα ἀφικνεῖται εἰς Ἀθήνας.

Γ'. **Ἰππόλυτος ὁ στεφανηφόρος** (428). Ἡ τραγωδία αὕτη ὑμιοῖ ἀλλ' ὑπολείπεται ἐκείνης κατὰ τὴν ἐνότητα τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ἁρμονικὴν τοῦ ὄλου ἐντύπωσιν. Φαῖδρα ἡ σύζυγος τοῦ Θησέως ἐρᾶται τοῦ Ἰππολύτου τοῦ προγόνου αὐτῆς. Οὐδαμῶς ἀντερωμένη φονεύεται, ἀγγέλλουσα τῷ Θησεῖ, ὅτι ὁ νεανίας βία ἠτίμασεν αὐτήν. Ἡ πατρικὴ ἀρὰ ἐξωθεῖ αὐτὸν ἐκ τῆς χώρας, καὶ εἰς θάνατον, ὅτε ἡ Ἄρτεμις ἀποκαλύπτει τὴν ἀθωότητά του. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ἡ υπόθεσις δὲν στρέφεται κυρίως πρὸς τὸν ἔρωτα τῆς Φαίδρας, ὡς ἐν Μῆδειᾳ, διότι πρωταγωνιστὴς δὲν εἶνε αὕτη, ἀλλ' ὁ παρθενικός Ἰππόλυτος, ὁ ἐταῖρος καὶ θιασώτης τῆς ἀγνῆς Ἀρτέμιδος· ὁ ἔρωσ τῆς Φαίδρας εἶνε ἀπλοῦν ἐλατήριον καὶ ὁ μοχλὸς ὃν κινεῖ κατὰ τοῦ Ἰππολύτου ἡ ἀγανάκτησις τῆς θεᾶς. Κυρία λοιπὸν υπόθεσις τῆς τραγωδίας εἶνε ὁ ὄλεθρος τοῦ Ἰππολύτου.

Δ'. *Ἴων* (427). Τὸ δράμα τοῦτο ἔχει μὲν πολλὰς χάριτας, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς κακίας, ὅσαι ἐμπεριέχονται ἐν ταῖς προτέροις δράμασι τοῦ ποιητοῦ, διότι οὔτε χαρακτῆρα μεγαλοπρεπῆ, οὔτε πάθος οὐδὲν φαίνεται ἐν τούτῳ, ἀλλὰ τὸ μόνον ἐλαττήριον τῶν δρώντων προσώπων εἶνε τὸ ἴδιον συμφέρον. Ἡ σύνθεσις ὅμως τοῦ μύθου καὶ ἡ παρὰ προσδοκίαν καταστροφή εἶνε εὐφυής. Ὁ *Ἐοῦθος* πείθεται ὑπ' *Ἀπόλλωνος* ὅτι ὁ *Ἴων* εἶνε ὁ ἴδιος αὐτοῦ υἱὸς ἐξ ἄλλων γάμων πρὶν συζευχθῆ μετὰ τῆς *Κρέουσας* καὶ τοῦ *Ἐρεχθέως*. Ἡ *Κρέουσα* ἀγνοήσασα τὸν υἱὸν, ἀντίσταται εἰς τὸ βούλευμα τοῦ *Ἐοῦθου*, καὶ διαλογίζεται νὰ φονεύσῃ τὸν νόθον υἱόν, ὁ *Ἴων*, διαφυγὼν τὸν θάνατον, διαβουλεύεται ἐξ ἑτέρου νὰ θανατώσῃ τὴν *Κρέουσαν*, καὶ οὕτω νὰ ἐκδικηθῆ τὴν ἐπιβουλὴν, ἀλλ' ἀναγνωρίσεως γενομένης ὁ *Ἴων* ἀσπάζεται τὴν μητέρα καὶ αὕτη καθιστᾷ αὐτὸν διάδοχον τοῦ πατρὸς του. Σκοπὸν κύριον τοῦ δράματος ἔλαβεν ὁ *Εὐριπίδης* νὰ θεραπεύσῃ τὴν περὶ αὐτοχθονίας δόξαν τῶν *Ἀθηναίων*, καὶ ἀναδείξῃ αὐτοὺς γνησίους ἐκγόνους τοῦ παλαιοῦ καὶ γηγενοῦς πατριάρχου καὶ βασιλέως τῆς *Ἀττικῆς Ἐρεχθέως*.

Ε'. *Ἐκάβη* (424). Μετὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ *Ἰλίου*, οἱ μὲν *Ἕλληνες* καθωρμίσθησαν εἰς τὴν ἀντιπέραν τῆς *Τρωάδος* *Χερρόνησον*· ὁ δὲ *Ἀχιλλεὺς* φανείς νυκτὸς ἐζήτει ὡς σφάγιον μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ *Πριάμου*. Οἱ *Ἕλληνες* λοιπὸν τιμώντες τὸν ἥρωα ἐσφαγίασαν τὴν *Πολυξένην*, ἀποσπάσαντες αὐτὴν τῆς *Ἐκάβης* τῆς μητρὸς· ὁ δὲ *Πολυμήτωρ*, ὁ βασιλεὺς τῶν *Θρακῶν*, κατέσφαξε *Πολύδωρον* τὸν υἱὸν τῆς *Ἐκάβης*, τὸν ὁποῖον ὁ *Πριάμος* ὁ πατὴρ εἶχε πέμψῃ πρὸς αὐτὸν λάθρα μετὰ πολλοῦ χρυσοῦ, ἅτε μὴ δυνάμενον οὔτε ὄπλα φέρειν οὔτε ἔγχος νέφ βραχίονι. Ἡ *Ἐκάβη* γνοῦσα καὶ τὸ νέον τοῦτο δυστύχημα πέμπει τὴν αὐτῆς δούλην πρὸς τὸν *Πολυμήστορα*, αὐτὸν τε καὶ τὰ τέκνα μετακαλουμένη. Οὗτος μὲν λοιπὸν μετὰ τῶν παιδῶν ἔρχεται πρὸς αὐτήν. *Ἐκάβη* δὲ εἶπεν, ὅτι τούτου χάριν ἐκάλεσεν αὐτόν, ἵνα δείξῃ θησαυροὺς κεκρυμμένους ὑπ' αὐτῆς ἐν *Ἰλίῳ*. Εἰσάγει δὲ καὶ ἕνδον τῆς σκηνῆς εἰποῦσα, ὅτι θέλει δώσῃ αὐτῷ καὶ ἄλλα χρήματα, μεθ' ὧν ἐξῆλθε τῆς *Τροίας*. Τοῦτον εἰσελθόντα στερεῖ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ

τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀποσφάττει βοηθουμένη ὑπὸ γυναικῶν, ὧν πλήθος ἐκρύπτετο ἔνδον τῆς σκηνῆς. Δικάσαντος δὲ αὐτοὺς τοῦ Ἀγαμέμνονος ὕστερον, καὶ τοῦ Πολυμήστορος πολλὰ περὶ τῆς σφαγῆς τοῦ Πολυδάρου διαπλασαμένου, ἡ Ἐκάβη ἐνίκησεν, ἐλέγξασα αὐτὸν ὡς τοῦ χρυσοῦ χάριν καὶ οὐχὶ ὧν προὔτεινε τὸν παῖδα ἐφόνευσε, σύμφηφον ἔχουσα καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα.

ΣΤ'. Ἡρακλεΐδαι (421). Πολιτικώτερον καὶ ἱστορικώτερον μᾶλλον ἢ ποιητικώτερον δράμα, παριστῶν τοὺς Ἡρακλεΐδας πτωχοὺς, ἀλήτας, καταπιεζομένους ὑπ' Εὐρυσθέως, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηναίων καταφεύγοντας. Καὶ οὗτοι μὲν τυγχάνουσιν ἐνταῦθα προστασίας, ὁ δὲ διώκτης αὐτῶν ἀπόλλυται. Τὸ ἐπεισόδιον Μακαρίας τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἡρακλέους ἣτις δεικνύεται θνήσκειν ἐτοίμη καὶ παρίσταται σφαγῇ, εἰς πλήρωσιν τοῦ χρισμοῦ, ἐπενοήθη μόνον ὅπως θεραπεύσῃ τὸ ἀσθενὲς τοῦ δράματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ὄλη δύναμις τῆς τραγωδίας στηρίζεται εἰς τοὺς πατριωτικοὺς ὑπαινιγμοὺς, ἐγκωμιάζεται ἡ μεγαλοφροσύνη τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῇ ὑποδοχῇ τῶν Ἡρακλεϊδῶν, ἵνα ἐξ ἀντιπαροβολῆς δηλωθῇ ἡ πρὸς τὰς Ἀθήνας ἀγνωμοσύνη τῶν Δωριέων τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἐκαυχῶντο ὡς ἀπόγονοι τῶν Ἡρακλεϊδῶν ὁ δὲ χρισμὸς ὃν ἐξαγγέλλει κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ δράματος ὁ Εὐρυσθεὺς, ὅτι ὁ νεκρὸς αὐτοῦ θά κείται ὡς προπύργιον καὶ φυλακὴ τῆς χώρας, ἂν ποτε ἐπιστρατεύσῃ κατ' αὐτῆς τῶν Ἡρακλεϊδῶν οἱ ἀπόγονοι, ἔχει σκοπὸν νὰ ἐμποιήσῃ ἐλπίδας καὶ θάρρος εἰς τοὺς ἀπλουστέρους τῶν Ἀθηναίων περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ Πελοποννησ. πολέμου.

Ζ'. Ἀνδρομάχη 420. Ἡ πάλαι ποτὲ εὐδαίμων σύζυγος τοῦ Ἐκτορος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀπαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου αἰχμάλωτος, ὑπομένει πολλὰς βασάνους ὑπὸ τε τῆς ζηλοτύπου καὶ σκληρᾶς Ἑρμιόνης καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Μενέλαου μέχρις οὗ ἐπιφανῆς ὁ Πηλεὺς, αὐτὴν μὲν σώζει ἐκ τῶν δεινῶν, τὸν δὲ Μενέλαον ἀναγκάζει νὰ ἐπιστρέψῃ ὅθεν ἦλθεν. Εἶτα ἐλθὼν ὁ Ὅρεστης τὴν μὲν Ἑρμιόνην, ἣν εἶχε πρότερον μνηστευθῇ, ἀπάγει μεθ' ἑαυτοῦ, σκέπτεται δὲ νὰ θανατώσῃ τὸν Νεοπτόλεμον. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἔρχεται ἡ ἀγγελία ὅτι ἀπέθανεν ἐν Δελφοῖς ὁ Νεο-

πτόλεμος. Ἡ ἐπιφανέϊσα Θέτις, ὡς θεὸς ἐκ μηχανῆς, παραμυθεῖ καὶ καθησυχάζει τοὺς παθόντας οὐχὶ ἐκ τῶν παρόντων, ἀλλ' ἐκ τῶν μελλόντων συμβήσεσθαι· διότι ἐν μὲν τῇ γενεᾷ τῆς Ἀνδρομάχης ὑπισχνεῖται τῇ βασιλείᾳ ἐν Μολοσσοῖς, τῷ δὲ Πηλεΐ κατατάσσει ἐν τοῖς ἐναλίοις δαίμοσι, καὶ δωρεῖται αὐτῷ τὴν ἀθανασίαν. Ἡ ἐνότης ἐν τῷ δράματι τούτῳ ὑπάρχει ἐν τῷ «κακῆ γυνὴ πολλὰ κακά, παντοτροπως, κατ' εἰθεῖαν ἢ πλαγίως, δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν.» Αἱ κακολογίαι κατὰ τῶν Πελοποννησίων καὶ μάλιστα τῶν Σπαρτιατῶν ἀναφέρονται (στιχ. 452) εἰς τὰ τῶν πρέσβειων τῆς Σπάρτης οὔτινες, ὑπ' Ἀλκιβιάδου ἑξαπατηθέντες, ἄλλα εἶπον ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄλλα ἐν τῷ δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων.

Η'. Ἰ κ έ τ ι δ ε ς (418). Δράμα πολιτικὸν μεστὸν διεξοδικῆς ἱστορίας καὶ πολλῶν πατριωτικῶν λόγων καὶ διηγημάτων. Αἱ μητέρες τῶν πρὸ τῶν Θηβῶν πεσόντων ἡγεμόνων, ἐξ ὧν σύγκειται ὁ χορός, ἔρχονται πρὸς τὸν Θησεῖα εἰς Ἐλευσίνα μετὰ τοῦ Ἀδράστου τοῦ διασωθέντος διὰ τῆς ταχύτητος τοῦ ἵππου του. Αὐταὶ παρακαλοῦσιν αὐτόν, ὅπως μετατρέψῃ τὸν Κρέοντα, ὥστε νὰ ἄρῃ τὸ πρόστάγμα του περὶ τῆς μὴ ταφῆς τῶν πεσόντων, ἢ νὰ ἀπαγάγῃ τοὺτους βίᾳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀγαθότης δὲν ὠφελεῖ, ἐπιλαμβάνεται βιαίων μέτρων ὁ Ἀθηναῖος βασιλεὺς, ἀπάγει τοὺς νεκροὺς καὶ διατάσσει, ἵνα οὗτοι καθῶσι δημοτελῶς ἐν Ἐλευσίνῃ.

Θ'. Τ ρ ω ἄ δ ε ς . (415) Τὸ ἀτεχνότατον πάντων τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου, τοῦτο ἐκτραγηδοῦν τὰς ἐπιπωρευθείσας δυστυχίας τῆς ἀλωθείσης Τροίας, τὰς καταχρήσεις τῶν ἀγερωχῶν νικητῶν, τὴν διανομὴν τῶν κυριωτέρων αἰχμαλωτιδῶν, τὰς προφητείας τῆς Κασσάνδρας, τὴν ἀλλόκοτον ἔριν τῆς Ἐκάθης καὶ Ἑλένης, κατηγορουμένης ὡς πρωταίτιου ὄλων τῶν κακῶν, καὶ τὴν εἰκόνα τῆς καιομένης πόλεως. Πάντα τὰ θεάματα ταῦτα εἰσὶ σκηναὶ καλαὶ διότι ἐκτυλίσσονται δίκεν εἰκόνων ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ἐπισπῶσιν ἐφ' ἑαυτὰς τὰς ὄψεις τῶν θεατῶν, ἀλλὰ συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας ἐπιτηδίως εἰς ἐξέγερσιν τραγικοῦ πάθους. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων, ὅτι ὁ ὑπὸ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς πρόλογος ὑπισχνεῖται πλέον τῶν ἐν τῷ δράματι περιεχομέ-

νων· διότι οί θεοί οὗτοι συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους νά καταποντίσωσι τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν θάλασσαν ἀποπλέοντας. Ἐπειδὴ ὁμοῦς τοῦτο δὲν εὐρίσκεται, ὁ Μύλλεροσ συμπεραίνει ὅτι ὁ ἐπέλειγμὸσ τοῦ δράματος ἐξέλιπε.

Γ.) Ἡλέκτρα (412). Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐπραγματεύθη καὶ ὁ Αἰσχύλοσ ἐν τοῖσ Χορηφορίοισ καὶ ὁ Σοφοκλῆσ ἐν Ἡλέκτρα. Ὁ Ὀρέστησ μετὰ τῆσ ἀδελφῆσ Ἡλέκτρασ φονεῦει τὴν μητέρα του Κλυταιμνήστραν καὶ τὸν Αἰγισθον, ὁ φόνοσ οὗτοσ περιγράφεται ὡσ προελθὼν ἐκ τοῦ σφοδροῦ πόθου τῶν δύο ἀδελφῶν πρὸσ ἐκδίκησιν· διὸ μετὰ ταῦτα μεταμέλονται πικρῶσ οἱ ἀδελφοί, καὶ οἱ Διόσκουροί ἐπιφανέντεσ ἐν τῷ θεάτρῳ ὡσ θεοί ἐκ μηχανῆσ, διαρρηδὴν διατάσσουσιν αὐτὸν νά δικασθῆ ἐνώπιον τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ νά δώσῃ ὡσ σύζυγον εἰς τὸν φίλον του Πυλάδην τὴν Ἡλέκτραν, καὶ λέγουσι περὶ τοῦ Ἀπόλλωνοσ, τοῦ προτρέψαντοσ τὸν Ὀρέστην ἐπὶ τὸν φόνον, ὅτι καὶ περ σοφὸσ ὢν, οὐκ ἔχρησεν αὐτῷ σοφά.

ΙΑ' Ἑλένη (412). Ἐν ᾧ οἱ Ἀχαιοὶ μάχονται πρὸ τῆσ Τροίας δι' ἀπλοῦν εἰδῶλον τῆσ Ἑλένησ, αὐτὴ διατρίβει ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐπανερχόμενοσ ὁ Μενελάοσ εὐρίσκει αὐτὴν ἐνταῦθα καὶ σώζεται μετ' αὐτῆσ διὰ πανουργίας ἐπιβουλῶν τοῦ ἐρώντοσ αὐτῆσ Αἰγυπτίου βασιλέωσ Θεοκλυμένου. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ἡ Τυνδαρίσ κόρη δὲν εἶνε πλέον ἢ πολλάκισ καταφρονηθεῖσα καὶ κακολογηθεῖσα γυνὴ τοῦ Μενελάου, ἀλλ' εἶνε καὶ πιστὴ σύζυγοσ, ὁ τύποσ τῶν γυναικῶν, τὸ εὐγενικώτατο καὶ ἠθικώτατο ὄν. Εἰς τὴν διασκευὴν ταύτην τοῦ μύθου ὠφελήθη ὁ Εὐρυπίδησ ἐκ τῆσ γνωστῆσ παλινοιδίασ τοῦ Στρηιόρου, τοῦ ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ Τρῶεσ ἐπολέμησαν τὰ 10 ἔτη ἐν Τροίᾳ οὐχὶ περὶ τῆσ Ἑλένησ ἀλλὰ περὶ τοῦ εἰδώλου αὐτῆσ. Παρέλαβε τὴν γνώμην ταύτην οὐχὶ ὡσ πιστὴν καὶ γνωστὴν παράδοσιν, ἀλλ' ὡσ ἀρμοδίαν πρὸσ τὸν δραματοουργικὸν αὐτοῦ σκοπόν, ὡσ εὐθὺσ ὕστερον ἐν τῷ Ὀρέστη δεικνυται ὅτι ἡ Ἑλένη ἦτο ἄπιστοσ καὶ πονηρὰ γυνὴ. Ἡ περιγραφὴ τῆσ Αἰγυπτίας χώρασ καὶ τοῦ ἔθνουσ τῶν Αἰγυπτίων καίτοι ἐν πολλοῖσ Ἑλληνίζει, κινεῖ ὁμοῦσ διὰ τὸ πρωτοφανὲσ τὴν περιέργειαν καὶ προσοχὴν τῶν θεατῶν. Ὁ δὲ προφητικὸσ, ἀγνόσ καὶ φιλόανθρωποσ

χαρκτηρ τῆς Θεονόης τῆς ἀδελφῆς τοῦ Θεοκλυμένου εἶνε ὠραία καὶ μεγαλοπρεπῆς ἐπίνοια τοῦ ποιητοῦ, ὡς λέγει ὁ Μύλλερως.

ΙΒ'.) Ἰφίγεία ἡ ἐν Ταύροις (410). Ἰφιγένεια ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος κρατεῖται ὑπὸ τοῦ Θόαντος ἐν Ταυρίδι, ὡς ἡ Τυνδαρίς ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τοῦ Θεοκλυμένου, καὶ ἀμφότεραι ἐν τέλει δι' ἀπάτης ἐσώθησαν. Ὁ Ὀρέστης ἔρχεται μετὰ τοῦ ἐπιστηθίου αὐτοῦ φίλου Πυλάδου πρὸς τὸν βασιλέα Θόαντα εἰς Ταυρίδα, ἵνα κατὰ προσταγὴν τοῦ Ἀπόλλωνος φέροι ἐκεῖθεν τὸ ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος. Οὗτοι πρέπει νὰ θυσιασθῶσι κατὰ τὰ νόμιμα. Ἡ Ἰφιγένεια, ἡ ἱέρεια τῆς Θεᾶς, ἐπιθυμεῖ, ἵνα σῶση ἕνα ἐξ αὐτῶν, ὅπως κομίση εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστολὰς αὐτῆς. Ἡ εὐγενὴς ἄμιλλα, καθ' ἣν ὁ ἕτερος ἐπιθυμεῖ ν' ἀποθάνῃ ἀντὶ τοῦ ἑτέρου, ἄγει εἰς τὴν συγκινητικὴν τῆς ἀναγνωρίσεως σκηνὴν μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν. Νῦν διαγράφουσι τὸ δόλιον πρὸςφυγὴν σχέδιόν των, καὶ σώζει αὐτοὺς ἡ Ἄρτεμις προστατεύουσα κατὰ τοῦ βασιλέως θέλοντος νὰ τοὺς καταδιώξῃ. Ἡ ἀρετὴ τῆς τραγωδίας ταύτης συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἐντεχνον πλοκὴν τοῦ μύθου, εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἀναγνώρισιν τῶν ἀδελφῶν, εἰς τὸ δεξιῶς ἐπινοηθὲν σχέδιον τῆς φυγῆς, καὶ εἰς τὴν πιθανὴν ὑπέρθασιν πάντων τῶν προσκομμάτων. Τὸ ἀγνόν καὶ παρθενικὸν ἦθος τῆς Ἰφιγενείας ἐμπνέει σέβας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους. Τὸ φιλόπατρι καὶ ὁ πόθος τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπανόδου καὶ ἡ πεποιθήσις ὅτι ἐκτελεῖ τὴν βουλὴν τῶν θεῶν καὶ κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς ἰδέας ἀρχοῦντως δικαιολογοῦσι τὴν πρὸς τὸν ἀγαθὸν Θόαντα ἀπάτην.

ΙΓ'. Ὀρέστης (408). Δικαστήριον Ἀργείων πολιτῶν καταδικάζει αὐτὸν εἰς θάνατον διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς μητροκτονίας. Ὁ δὲ Μενέλαος ἐφ' ᾧ ἤλπιζεν ὁ Ὀρέστης, ἐκ τε δειλίας καὶ ἰδοτελείας ἐγκταλείπει τὸν ἀνεψιὸν ἀβοήθητον. Ἐξαγριωθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ Ὀρέστης, καὶ διψῶν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ θεοῦ, θέλει, πρὶν ἀποθάνει, νὰ θανατώσῃ τὴν συναίτιον τοῦ κακοῦ Ἑλένην. Διὰ θαύματος δὲ ταύτης εἰς τὸν αἰθέρα ὑπὸ τῶν θεῶν σωθείσης, ἀπειλεῖ δευτέρον ὁ Ὀρέστης νὰ θανατώσῃ τὴν θυγατέρα τοῦ Μεγέλαου Ἑρμιόνην.

Ἄλλ' ἐν τούτῳ ἐπιφανείς ὁ Ἀπόλλων, πείθει τὸν Ὀρέστην νὰ λάβῃ σύζυγον αὐτὴν τὴν Ἑρμιόνην, ὑποσχεθείς αὐτῷ σωτηρίαν ἐκ τῆς καταδίκης καὶ κάθαρσιν ἐκ τοῦ μιάσματος τῆς μητροκτονίας. Κατὰ τοὺς γραμματικούς ἦτο ἐν τῶν ἐπὶ σκηναῖς εὐδοκιμούντων δραμάτων, ἀλλὰ χερίστον κατὰ τοὺς χαρακτῆρας, πλήρες σκευωριῶν καὶ διαπλοκῶν πλὴν τοῦ Πυλάδου ὅλα τὰ ἄλλα πρόσωπα εἶνε φαῦλα, τὴν καταστροφὴν ἔχει κωμικωτέραν.

ΙΔ'. Φοίνισσαι (418). Ἐν τούτῳ περιέχεται ἡ ἔρις τοῦ Ἑπεοκλέους καὶ τοῦ Πολυνείκους, ὁ πόλεμος τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαις, ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν καὶ ἡ ἐξέλευσις τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ὀδηγουμένου τυφλοῦ Οιδίποδος.

ΙΕ'. Ἡρακλῆς Μαινόμενος (408). Ὁ ὑπὸ τῆς Ἥρας ἐμμανῆς γενόμενος Ἡρακλῆς φονεῖ τὴν σύζυγόν του Μεγάραν καὶ τὰ τέκνα του. Εἶτα προσφέρει ἐξίλαστικὰς θυσίας καὶ ζητεῖ ἄσυλον καὶ ἀνάπαυσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τοῦτο εἶνε συντεθειμένον πρὸς θάμβος καὶ ἐκπληξιν τῶν θεατῶν, διότι περιέχει σκηναῖς, αἰτινες ἐμποιοῦσι τοῖς θεαταῖς ἐντύπωσιν. Δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἄρχουσανιδεάν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτυγχάνεται ἰκανῶς ἡ κάθαρσις τῶν παθῶν καὶ ἡ τῆς ψυχῆς παραμυθία.

ΙΣΤ'. Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι. Ἡ τραγωδία αὕτη κατὰ τὰ γνήσια καὶ πρωτότυπα αὐτῆς εἶνε ἐν τῶν καλλίστων δραμάτων τοῦ ποιητοῦ. Ἡ ἄρχουσα ιδέα εἶνε ὅτι φύσις μεγάλοψυχος καὶ εὐγενῆς, οἷα ἡ τῆς ἀγνῆς παρθένου Ἰφιγενείας, δύναται νὰ εὕρῃ λύσιν τῶν ἀπόρων ὅσα παρεσκεύασαν τὰ ἀντιμαχόμενα πάθη καὶ αἱ ὀρμηκὶ ἀνδρῶν συνετῶν καὶ μέγα δυναμένων ἡ λύσις εἶνε λαμπρὰ ἥτις γίνεται διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀποφάσεως τῆς νεάνιδος, τοῦ νὰ προσφέρῃ ἑαυτὴν θῦμα καὶ λυτῆριον πάντων τῶν κακῶν. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος φέρεται εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἐν Αὐλίδι, ἐνθα ὁ στόλος ἔνεκα νηνεμίας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποπλεύσῃ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν, ὅπως συζευχθῆ πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα, πράγματι ὅμως, ἵνα θυσιασθῆ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς κεχολωμένης Ἀρτέμιδος ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν σώσῃ, ἀλλ' αὐτὴ

ἡ ἴδια ἀφιερῶται τῇ θεᾷ ἣτις ὑποβαλοῦσα ἔλαφον σώζει τὴν εὐνοουμένην αὐτῆς εἰς Ταυρίδα καὶ καθιστᾷ ἱερείαν τῆς.

ΙΖ'. Βάκχαι. Αὗται περιστρέφονται περὶ τὸν μῦθον τοῦ Πανθέως, τοῦ ἐκ θυγατρὸς ἐγγόνου τοῦ Κάδμου, ὅστις θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Θήβας διάδοσιν τῆς τοῦ Διονύσου λατρείας καὶ τῶν Διονυσιακῶν ὀργίων, διεσπαράχθη ὑπὸ Ἀγαύης τῆς μητρὸς καὶ ἄλλων Βακχῶν ἐμμανεῖσῶν ὑπὸ Διονύσου. Οὐδὲν ἔργον τῆς ἐρχαιότητος περιγράφει τοσοῦτον ζωηρῶς καὶ τοσοῦτον ἐν ἐκτάσει τὸ ἐμπαθὲς καὶ ἐνουσιῶδες τῆς Διονυσιακῆς λατρείας ὅσον τὸ δράμα τοῦτο. Ὁ Βερνάρδus κακκίζει τὸ παρημελημένον τῆς φράσεως καὶ τῶν ῥυθμῶν καὶ μέτρων ἐν μέρει, ὡς καὶ τὸ ἀσθενὲς τῶν χαρακτήρων κ.λ. ἐπαινεῖ ὅμως καὶ θαυμάζει ἰδίως τὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ δράματος, τὸ ἀξιοθέατον τῶν περιφερομένων σκηνῶν, τὸ ἐν τοῖς χορικοῖς ἐπικρατοῦν θρησκευτικὸν ἀσθημα, καὶ τὴν καθαρὰν καὶ ἀμιγῆ ἀγροίκων καὶ ἐξωτερικῶν μερῶν παράστασιν τῆς Διονυσιακῆς ἐορτῆς κ.λ.

ΙΗ'.) Πῆσος. Τὸ δράμα τοῦτο φαίνεται νόθον παρὰ τῶν πλείστων φιλολόγων. Τὸ δράμα τοῦτο περιέχει τὸ περιώνυμον ἐπεισόδιον τοῦ Ὀμήρου (Ἰλ. Κ.) τὸν θάνατον τοῦ σκοποῦ Δόλωνος καὶ τῶν Θρακῶν βασιλέως Ῥήσου ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ Διομήδους.

Κύκλωψ. Εἶνε τὸ μόνον σατυρικὸν δράμα ἐξ ὅλης τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως. Πραγματεύεται τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφῆμου Κύκλωπος ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεῶς (Ὀδ. Ι.). Ὁ Ὀδυσσεύς, ἐκ τῆς Τροίας πλέων, ῥίπτεται ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς τὸ πρὸ τοῦ σπηλαίου τοῦ Κύκλωπος Πολυφῆμου παράλιον τῆς Σικελίας, ὅπου εὐρίσκει τὸν Σειληνὸν καὶ τοὺς Σατύρους θηρεύοντας τῷ τέρατι τούτῳ. Ἡ βία τῆς συνθέσεως εἶνε ὅλως ἐπίνοια τοῦ Ὀμήρου, τὰ τῶν Σατύρων καὶ τοῦ Σειληνοῦ, ὅστις περιπλανώμενος εἰς ζήτησιν τοῦ Διονύσου καθ' οὗ ἡ Ἡρα γένοιο τυρσηνικὸν ἐπῶρσεν, εἶνε προσθήκαι τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ. Ἐν τούτῳ δεικνύεται αἰετοτε ὁ πονηρὸς καὶ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, εἰ καὶ οὐχὶ ἀκραιφῶς ὁμηρικῶς. Παρ' Ὀμήρῳ ἢ ἀπ' ἀρχῆς κλειῖσις τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὸ σπήλαιον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν δέσιν, εἶνε πιθανωτέρα ἢ μάλ-

λον ἀπίθανος γίνεται ἢ διὰ τοῦ κριοῦ ἔξοδος, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν λύσιν ἐν τῷ δράματι ἵνα μὴ δεῖξῃ τὸ τέρας ἀδιαλείπτως ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀναγκάζεται νὰ δεῖξῃ ὁ ποιητὴς τὸν Ὀδυσσεὰ δὲ μὲν ἐντὸς ὅτε δὲ ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου διηγούμενον τὰ ἐντὸς διατρέξαντα. Οἱ ῥυθμοὶ καὶ τὸ ὁμαλὸν τῆς γλώσσης προσεγγίζουν εἰς τὴν κωμῳδίαν. Ἡ δειλία καὶ ἡ ἀπιστία τῶν Σατύρων προφανῶς διασύρεται. Ἡ θεία δίκη κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς Πολυφήμου φαίνεται ἐνυπολανάουσα. Αἱ ἄγροικοὶ καὶ ἀκόλαστοι βιολογίαι συγχωροῦνται ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ποιήματος. Ἡ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παράστασις τῶν Σατύρων μετὰ τῶν ποιμνίων, τοῦ θηριώδους Πολυφήμου καὶ τῶν πράξεών του κτλ., ὑποθέτουσιν ἰκανὴν πρόοδον εἰς τὴν μηχανοποιίαν καὶ σκηνογραφίαν.

§ 86. **Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς οἰκονομίας τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου.** Πρῶτος ὁ Εὐριπίδης εἰσήγαγεν εἰς τὴν τραγωδίαν καὶ μετεχειρίσθη σχεδὸν μόνος ἐκ πάντων τῶν τραγωδοποιῶν τοὺς π ρ ο λ ὅ γ ο υ ς καὶ τὸν ἐ κ μ η χ α ν ῆ ς θεό ν. Καὶ οἱ μὲν πρόλογοι ἦσαν τοιοῦτόν τι. Ἐν ἀρχῇ τῆς τραγωδίας παρερχόμενος θεὸς τις ἢ ἥρωρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, διηγεῖται ἐν μονολόγῳ εἰς τοὺς θεατὰς τὴν γενεαλογίαν αὐτοῦ, τὸν τόπον ἐνθα τελεῖται ἡ πράξις τοῦ δράματος, καὶ εἰς ὃ σημεῖον νῦν εὐρίσκειται, ἀν δὲ εἶνε ὁ προλογίζων θεὸς καὶ αὐτὸ τὸ τέλος τῆς πράξεως. Οὕτω, ἐν τῇ Ἐκάβῃ ἀρχεται διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς σκιάς τοῦ Πολυδώρου καὶ καθιστᾷ γνωστὴν τοῖς θεαταῖς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τοῦ δράματος· ὅτι δηλ. εἶνε ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου καὶ τῆς Ἐκάβης καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπερχομένου τοῦ πολέμου ἐνεπιστεῖσθη αὐτὸν εἰς τὸν Πολυμήστορα μετὰ μέρος τῶν θησαυρῶν του κλ. Ἀφαιρουμένου ὅμως τοῦ προλόγου ἡ διαύγεια τοῦ δράματος διασώζεται. Ἐν τῷ Ἰππολύτῳ ὁ πρόλογος διεγείρει ἀνατιρρήσεις σπουδαίας. Ἡ σκηνὴ παριστᾷ τὸν προθάλαμον τοῦ βασιλέως τοῦ Θησέως ἐν Τροίξῃν· ἡ Ἀφροδίτη ἐμφανίζεται τοῖς θεαταῖς ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς, τοῦ Ἰππολύτου κλ. ὅλη αὐτὴ ἡ ἐπιβλητικὴ ἐκθεσις καθιστᾷ τὸν πρόλογον περιττόν. Οὕτω ἐν τῷ Ἴωνι, ἐν ταῖς Βακχαῖς. Ἀλλὰ παρ' Εὐριπίδῃ ὁ π ρ ὅ λ ο γ ο ς εἶνε ἀναγκαῖος, διότι εἰσάγων ἐπὶ τῆς

σκηνῆς ἤρωας ἐν ὄρα σφοδρότατου πάθους, πρέπει νὰ διδάξῃ τοὺς θεατὰς βραχέως τὰς αἰτίας αἵτινες ἤγαγον εἰς αὐτό, ἅμα δὲ καὶ νὰ ζωγραφίσῃ ἀκριβῶς εὐθύς ἐν ἀρχῇ τὴν βίαν τοῦ πάθους καὶ τὴν σφοδρότητα· ἀλλὰ πλὴν τούτων αἱ διαθέσεις καὶ αἱ ὀρμαὶ τῶν προσώπων τοῦ Εὐριπίδου εἶνε τόσον σύνθετοι καὶ συμπεπλεγμένοι, ὥστε ἄνευ διεξοδικῆς ἐρμηνείας δὲν δύνανται νὰ νοήσωσιν αὐτὰς οἱ θεαταί. Ἐφ' οὗ μάλιστα διασκευάζει τοὺς μύθους μετὰ τσαύτης αὐθαιρέσιαις ὁ ποιητής.

§ 87. Ὅσον ψεκτοὶ εἶνε οἱ πρόλογοι τοῦ τοσοῦτον καὶ οἱ ἐπίλογοι ἢ αἱ λύσεις τῶν τραγωδιῶν του. Ἐν ᾧ ὁ ποιητής συγκρούη τὰ πάθη καὶ περιπλέκη τὸν μῦθον, μὴ δυνάμενος νὰ λύσῃ αὐτόν, καταφεύγει εἰς θαύματα· διὸ ἐπενόησε τὸν ἐκ μηχανῆς θεόν. Τοιαύτην λύσιν οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ μετεχειρίσθη, πλὴν ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ Φιλοκτῆτῃ μόνον, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἢ ἐξαιρέσις καταδικάζει τὰς λύσεις τοῦ Εὐριπίδου, αἵτινες δὲν εἶνε ἄλλο ἢ λίαν εὐκολοὺς ἀπαλλαγὴ ὅπως ἐλευθερωθῇ τῆς στενοχωρίας. Ἐπὶ 16 τραγωδιῶν, ἀφαιρουμένου τοῦ Ῥήσου ὡς μὴ ὄντος αὐτοῦ, 9 λύονται οὕτω. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσωμεν τὴν θαυμασίαν ἐπέμβασιν τῆς Ἀρτεμίδος εἰς τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ἀὐλίῳ· ἐνταῦθα ὁ ποιητής τοῦλάχιστον συνεμορφῶτα εἰς παράδοσιν. Ἄλλ' εἰς τὴν ἐν Γαύροις ἢ Ἀθηνᾶ πάλιν λύει τὸ δράμα, μνηύουσα τὴν φυγὴν τῆς Ἰφιγενείας, ἀποτρέπει τὸν Θόαντα πάσης περαιτέρω διώξεως. Ἡ Ἀθηνᾶ λύει τὴν τόσον περιπεπλεγμένην πλοκὴν τοῦ Ἴωνος, καταπαύουσα τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Κρεούσης καὶ ἀποκαλύπτουσα αὐτῷ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐν τῷ τέκνῳ οὐτινος διατάσσει τὸν θάνατον. Ἐν τῷ Ἰππολύτῳ πρέπει νὰ ἐμφανισθῇ ἡ Ἄρτεμις ἵνα ὁ τυφλὸς Θησεύς ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀθωότητα καὶ οἰκτιρῇ τὴν παραφορὰν του. Ἐν τῇ Ἠλέκτρᾳ οἱ Διόσκουροι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰγίσθου καὶ Κλυταιμνήστρας, καί, ἐφ' οὗ χαρακτηρίζουσι τὸν χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς ἀνόητον, προστατεύουσι τοὺς φανείς ἐναντίον τοῦ ἀγανακτοῦντος χοροῦ. Ἐν τῷ Ὀρέστῃ αἱ ἔμπαθεὶς σκηναὶ τῶν προσώπων, ἔφθασαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἤτο πλέον ἀπόγνωσις εἰς τὸν ποιητὴν, ἐὰν μὴ ὁ Ἀπόλλων δὲν ἔλυε

τὴν ἔριν μεταξὺ Μενελάου καὶ Ὀρέστου καὶ δὲν συνεβίβαζε τὰ πάντα διὰ τοῦ γάμου τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ἑρμιόνης.

Ἡ Ἄνδρομάχη ὡσαύτως περατοῦται διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς Θέτιδος, ἣτις παρηγορεῖ τὸν γέροντα Πηλέα, τὸν πατέρα τοῦ κοινοῦ αὐτῶν τέκνου Ἀχιλλέως, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Πύρρου δολοφονηθέντος ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τοῦ Ὀρέστου. Ἐν ταῖς Ἰκέτεσι, ὁ Θησεὺς μάχεται πρὸς τοὺς Θηβαίους ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπικηδείους τιμὰς εἰς τὰ λείψανα τῶν ἐπτὰ ἀρχῶν τῶν πεσόντων πρὸ τῶν Θηβῶν· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἔτι ἡ λύσις περατοῦται διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς Ἀθηνᾶς, ἣτις συνιστᾷ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀθηναίων νὰ θάψῃ ἐπὶ τῆς χώρας των τὰ ὅστα τῶν Ἀργείων ἀρχηγῶν.

§ 88. **Περὶ χαρακτῆρος καὶ χοροῦ.** Οἱ χαρακτῆρες ἐν γένει παρ' Εὐριπίδῃ εἶνε ἄνευ ἰδικῆς κάλλους· οἱ παρ' αὐτῷ ἦρωες εἶνε ἀπεγνωσμένοι ἐπὶ δυστυχίας, κενοὶ ἐπὶ ἐπιτυχίας, ἀκρατεῖς ἐν πάθει, ὑπόψυχοι ἄνευ πάθους. Τὰ ὀλίγα εὐγενῆ δείγματα ἔνθε κακείθεν ἀπαντῶμενα φαίνονται οὐχὶ ἐζητημένα ἀλλ' ἐκφυγόντα τῶν χειρῶν τοῦ ποιητοῦ. Ὁ ἐν Ὀρέστη χαρακτῆρ τοῦ Τυνδάρεω ἐπεδέχετο εὐγενικώτατον φρόνημα, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀρχὰς δεικνύμενον αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης καὶ ὅλη ἡ ἀξιοπρέπεια ἀφανίζεται ὑπὸ τῆς τοῦ πάθους ὀρμῆς. Παρὰ τῷ Ἰππολύτῳ τὸ εὐγενές τοῦ χαρακτῆρος παρίστατο οἰκοθεν, ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν τὸ ἠσπάσθη. ὁ Ἰππόλυτος βδελύσσεται τὰς ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγγελίας τῆς τροφῆς· ὁ μεταξὺ διάλογος δεικνύει τὸν νέον χρηστὸν καὶ ἐνάρετον, παριστῶν ὅμως αὐτὸν ὁ ποιητὴς μισογέννην καὶ ἀναίσθητον εἰς τὰ ἐρωτικά ἀφαίρει τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ ἣν θέλει νὰ ἀνυψώσῃ. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι λόγοι παρ' αὐτῷ χαρακτῆρες π. χ. ὁ τοῦ Πολυνεΐκου ἐν Φοινίσσαις κατανεύσας εἰς συμβιβασμὸν καὶ δεικνύων ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς τὰς ἀδελφάς, ἄγει ἡμᾶς εἰς λήθην ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τῆς πατρίδος. Ὁ Σλέγγελος, εὕρισκει ὅτι οἱ παρ' Εὐριπίδῃ χαρακτῆρες εἶνε ἐπιτυχέστατοι, ὅταν ἦνε ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖοι πρὸς ἀνακίνησιν τῶν παθῶν, οἷος ὁ τῆς Πολυζίνης ἐν Ἐκάβῃ στιχ. 210 καὶ 569 κλ.

Ὁ χορὸς παρ' Εὐριπίδῃ δὲν ἐκτελεῖ τὸ ἔργον, ὅπερ ἐκτελεῖ εἰς τοὺς δύο ἄλλους τραγικούς, εἰμὴ εἰς ὀλίγα μόνα δράματα, ὡς ἐν Μηδείᾳ παραμένει μόνον ὡς ξηρὸς καὶ ἄχαρις τύπος, εἶνε πιατὸς ἐταῖρος καὶ συνένοχος τῶν πρωταγωνιστῶν. Ὁ χορὸς ἀκούει παρ' αὐτοῦ τὰ χαλκευόμενα ἀνόσια σχέδια, καὶ ὁμνυεῖ μεθ' ὄρκου νὰ μὴ φανερώσῃ αὐτά, ὡς τε, καὶ θέλων, δὲν δύναται κατόπιν νὰ ἀποτρέψῃ τὰς κακὰς καὶ ἀδίκους συνεπειὰς ὡς ἐν Ἰππολύτῳ (714). Ἐπειδὴ λοιπὸν οὕτως δὲν δύναται νὰ ἐκφέρῃ γενναίους καὶ βαθυγνώμονας στοχασμούς καὶ νὰ καταπραΰνῃ τὸ ἐμπαθὲς καὶ σφοδρὸν τῶν ἡρώων, πληροῖ τὸ μεταξὺ τῶν πράξεων κενόν, ἄδων ἐν τῷ λυρικῷ παλαιῷ μύθῳ, ἔχοντας χαλαρὰν συνάφειαν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν. Πολλὰ τῶν χορικῶν ἄσμάτων εἶνε ἐμβόλημα, δηλ. δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν.

§ 89. Περὶ γλώσσης. Ἡ γλώσσα τοῦ Εὐριπίδου ἐν τῷ διαλόγῳ τῶν δραμάτων του δὲν διαφέρει πολὺ τῆς τότε συνήθους ἐν Ἀθήναις, τῆς λαλουμένης ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, εἶνε εὐηχος, χαρίεσσα, μαλακὴ, εὐστροφὸς καὶ ἀκριβής. Σπανίως μεταχειρίζεται ἀρχαιοτρόπους καὶ ἀχρήστους λέξεις ἀσυνήθεις εἰς τὸν λαόν. Ὡς μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ Προδίκου ἀντὶ ἀκριβειαν ὕψους, εἰσῆγαγεν εἰς τὰ δράματα αὐτοῦ εὐροίαν, δεινότητα καὶ ἀκριβειαν ἕνεκα τῆς φυσικῆς προόδου. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ῥητορικῇ λέγει, ὅτι πρῶτος ὁ Εὐριπίδης ὑπέδειξε τὸν τρόπον, δι' οὗ δύναται ὁ λέγων, εἴτε ῥήτωρ εἶνε, εἴτε ποιητὴς, νὰ νικήσῃ τοὺς ἀκροατάς. Ἄν ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῆτὰ ὀνόματα». Οἱ ἀκροαταὶ δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ ἐντείνωσι τὸ οὖς καὶ τὸ πνεῦμα, διότι ἤσθοντο ὅτι διέτριβον ἐν μέσαις Ἀθήναις μεταξὺ τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων. Ἡ γλώσσα τοῦ χοροῦ του εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γλαφυρὸς πεζὸς λόγος, ἄνευ εἰκόνων μεγάλων καὶ ποιητικῶν διανοημάτων· ἡ μεγίστη αὐτοῦ σπουδὴ ἦτο ἡ σαφήνεια, ἐζήτει νὰ διδῇ χάριν εἰς τὸν λόγον του δι' ἐντέχνου συμπαραθέσεως ἐκλεκτῶν ἀλλὰ συνήθων ἐκφράσεων. Ὁ εὐκολὸς τόνος πλησιάζων εἰς τὴν συναναστροφήν, ἡ γλαφυρότης τῶν ἐκφράσεων καὶ ὁ πλοῦτος

τῶν γνωμικῶν συνεφώνουν ἐπιτυχέστατα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ τότε κόσμου, ἔνεκα δὲ τοῦτου ὁ Εὐριπίδης ἐδέσποζε τῆς ἐποχῆς του καὶ ἴσχυε μεγάλως καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς κωμικῆς. Ἄλλ' ὅσον ἀκριβῆς εἶνε εἰς τὴν ἔκφρασιν, τοσοῦτον ἐταπεινώσε τὴν τέχνην.

§ 90. **Γενικὸν συμπέρασμα περὶ Εὐριπίδου.** Τὸ εὐθυμον, τὸ ἰλαρὸν, τὸ κοινωνικὸν τοῦ χαρακτήρος τοῦ Σοφοκλέους ἔλειπεν ἐντελῶς ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην, ὡς καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ σεμνόν, εἶνε μὲν ἐπίχαρις, εὐφυής, σοφὸς καὶ εὐκολος, κέκτηται ἀείποτε τεχνικόν τι ὕψος, ἀλλὰ σύννους τὸν βίον, σκυθρωπὸς τὸ ἦθος, ἀγνώστατος τὰ ἦθη, ἐνταυτῷ δὲ καὶ εἰς ὑπερβολὴν φιλήσυχος, οὔτε ἀρχὴν ἄρξας οὐδεμίαν, οὔτε ἐπιμέλειαν οὐδέποτε ἀναλαβάν, πάσης πολιτικῆς τύρβης καὶ ταραχῆς ἀπέχων, ὀλίγους συναναστροφόμενος, ὀλίγον γνωριζόμενος, ἐν βιβλίοις ζῶν, μόνον τῇ ποιήσει προσέχων καὶ εἰς ταύτην προσπαθῶν νὰ εἰσαῇ τὴν περὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων λεπτολόγον φιλοσοφίαν του, ὅθεν καὶ εἰς τοὺς ἀργοὺς φιλοσόφους ὑπὸ τοῦ πλήθους καταλεγόμενος. Ἐν τῇ δραματικῇ μορφῇ ἐπισκοπεῖ τὰ μύχια τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἀνατέμνει τὰ πάθη τῆς, ὡς πρόβλημα δὲ αὐτῆς καὶ τοῦ ποιητοῦ θεωρεῖ τὴν σπουδὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ οὐδεὶς ἄλλος εἰσεχώρησε βαθύτερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ Εὐριπίδου. Διὰ τοῦτο καὶ ὀρθότατα εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ ἄριστος τῆς ποιήσεως κριτῆς καὶ γνώμων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι καὶ καὶ τὰ ἄλλα μὴ εὖ οἰκονομεῖ, ἀλλὰ τραγικώτατός γε τῶν ποιητῶν φαίνεται.» Κατ' αὐτὸν οὐδὲν ὑπάρχει πεπρωμένον, οὔτε Ὀμηρικοί, οὔτε Ἡσιόδειοι θεοί, ὀλίγον δὲ σεβασμὸν ἐπιδεικνύεται πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ μάντις. Ἐν τῷ ὅλῳ δράματι ὁ ποιητῆς οὔτε τὴν ἀνάπτυξιν ἀρχῆς τινος θηρεύει, οὔτε τὰ διάφορα μέρη τοῦ δράματος νὰ συνενώσῃ δύναται. Ἐγνώριζε μόνον νὰ πραγματευθῆται νέους μύθους καὶ τοὺς ἀρχαίους ἐντέχνως νὰ ἐπισκευάξῃ. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωιδιῶν του, σταθεροῦ χαρακτήρος καὶ ἡγεμονικῆς μεγαλοπρεπειᾶς στερούμενα, διακρίνονται μᾶλλον διὰ τῆς σκεπτικῆς ῥητορικῆς ἢ διὰ τοῦ ἠθικοῦ πυρός. Ἐπιτυχέστερος φαίνεται ἐν τῇ γυναικείᾳ μυθοποιίᾳ, καὶ οὐδεὶς πρὸ τοῦ Εὐριπίδου τσακύτην ποιητικὴν γυναικείων χα-

ρακτήρων, και οὕτως ἐπιτυχῶς τὸ ἦθος αὐτῶν ἀπεικόνισεν, και ἐπιμελῶς τὸ φύλον αὐτῶν ἐμελήτησεν ὅσον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις πειρᾶται ἵνα παθολογικὰ και ἀνθρωπολογικὰ ζητήματα ἀναπτύξῃ και ὡς τραγικώτατος ἐν τῷ θεάτρῳ ἐπιδειχθῇ κατ' Ἀριστοτέλην. Ἄλλὰ τοῦ τραγικοῦ τὸ πρόβλημα δὲν εἶνε ἡ λύσις τοιούτων ψυχολογικῶν ζητημάτων, ἀλλ' ὁ προορισμὸς αὐτοῦ εἶνε, ἵνα τὰς φαινομέναις ἀντιφάσεις ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ και τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ και τὰς ὑποτιθεμέναις μεταξύ τῆς ἀνθρωπίνης τύχης ὑφ' ἐνός και τῆς θείας προνοίας ἀφ' ἐτέρου, διὰ τεχνικῆς ἀναπτύξεως και δικαιοσύνης και διὰ τῆς θείας συνέσεως ἀρμονικῶς ἐρμηνεύσῃ. Τοῦτο ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς τραγικῆς τέχνης μόνον ὁ Αἰσχύλος ἔλυσεν. Ὑπὸ ἀνθρωπολογικὴν ἔποψιν ὁ Εὐριπίδης θεωρεῖ τὸν ἔρωτα ὡς τὸν κυριώτατον μοχλόν, και προσεγγίζει οὕτω πρὸς τὸ νεώτερον δράμα, ὅσον οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ.

§ 91. **Οἱ λοιποὶ τραγικοί.** Ἄλλοι σύγχρονοι τραγικοὶ τῶν προηγουμένων εἰσὶν οἱ ἑξῆς. Ἴων ὁ Χίος ἀνεφάνη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αἰσχύλου.

Ἀχαιοὺς ἐξ Ἐρετρίας ἔζη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, και διέπρεψεν ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι δεύτερος μετὰ τὸν Αἰσχύλον.

Νεόφρων ὁ Σικυώνιος, οὗ τὴν Μήδειαν διεσκεύασεν ὁ Εὐριπίδης.

Ἀρίσταρχος ἐκ Τεγέας ποιήσας 70 δράματα και νικήσας δὶς, ἔζησε ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη.

Μόρυχος ἐξ Ἀθηνῶν.

ΚΩΜΩΔΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

§ 92. **Γένεσις καὶ διαίρεσις τῆς κωμωδίας.** Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ κυρία ἀντίθεσις τῆς τραγωδίας εἶνε ἡ κωμωδία, διότι μετὰ τὸ μεγαλοπρεπές καὶ τὸ καλὸν εἶνε ἀνάγκη νὰ παρατεθῇ τὸ φαῦλον, τὸ αἰσχρὸν καὶ γελοῖον, ἵνα καταστῇ φαινοτέρα ἡ οὐσία τοῦ κάλλους. Καθ' ὅσον δὲ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προέβαιεν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ γνῶσιν τῆς ἁρμονίας, τῆς χάριτος καὶ μεγαλειότητος τῶν τε φυσικῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, κατὰ τσοῦτον ἐγένετο ἰκανώτερον εἰς διαίκρισιν τοῦ αἰσχροῦ ἢ τοῦ ταπεινοῦ ἢ τοῦ γελοίου καὶ εἰς κατανόησιν τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Κατὰ τινὰ ἀρχαῖον γραμματικὸν ἡ κωμωδία παράγεται ἐκ τοῦ κῶμῃ καὶ φῶδῃ = χορικὸν ἄσμα ἢ κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ κῶμος καὶ φῶδῃ = εὐθυμος φῶδῃ. Ἡ κωμωδία δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν θρησκείαν, ὡς ἡ τραγωδία, ἀλλ' ἀνεπτύχθη ἐλευθέρως ἐκ τῶν Βακχικῶν ἄσμάτων καὶ τῶν κατὰ τὰ Διονύσια ἀστειῶν παιδιῶν, καὶ ἔλαβε τὴν γένεσιν αὐτῆς εἰς τὰ Δωρικὰ φύλα. Ἐγεννήθη δὲ πρώτιστα ἐκ τῶν παιγνίων τῆς τρυγῶς καὶ τοῦ γλεῦκος τῶν εἰς κῶμας εὐθυμούντων ἀμπελοργῶν (ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Δωριέων ἐργατῶν ἐν τοῖς ἀγροῦς), οἳ τινες κεχρισμένοι μὲ γλεῦκος οἴνου, ἐξέχον τὴν οἴνω μακάριον» ἀκολασίαν αὐτῶν εἰς σαρχαστικούς λόγους, μιμικούς χορούς (κόρδακα) καὶ ἄγροικα ἄσματα, εἰς ἃ ὁ αὐτοσχεδιάζων γελωτοποιῶς ἢ μιμικός ποιητὴς ὑπέβαλλεν ὑπόθεσιν, ἐν ἣ ἀπεικόνιζε γελοῖον τινα χαρακτῆρα ἢ ἔσκωπτε τινα. Κατ' ἐξοχὴν ὁμως πρόδρομοι τῆς κωμωδίας εἶνε οἱ φαλλοφόροι (φαλλὸς εἶνε σύμβολον τῆς γενεσιουργοῦ δυνάμεως τῆς φύσεως) καὶ οἱ ἰθύφαλλοι τῶν Σικυωνίων. Πρὸς ἀκριβεστέραν δὲ διαστολὴν ἀπὸ τῆς τελετῆς καὶ ἀπὸ τῆς μουσικῆς χορικῆς παραστάσεως τὸ ἄσμα κῶμος ὠνομάσθη κωμωδία. Τὴν μορφήν ταύτην εἶχεν ἡ κωμωδία εἰς τὰ Μέγαρα ὑπὸ Σουσαρίωνος, ἴδε κατωτέρω.

Οἱ μεταγενέστεροι διήρσαν τὴν κωμῳδίαν α) εἰς ἀρχαία νῆτις εἶνε κατὰ μέγα μέρος ἀ τ τ ι κ ῆ, ὑπάρχει ὅμως καὶ Σ ι κ ε λ ι κ ῆ κωμῳδία, προαναπτυχθεῖσα τῆς Ἀττικῆς β) εἰς μέσην καὶ γ) εἰς νέαν. Ἀμφότεραι αἱ τελευταῖαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Σ ο υ σ α ρ ί ω ν. Τὴν ἀρχαιοτάτην μορφήν εἶχε λάβη ἡ κωμῳδία εἰς τὰ Μέγαρα ὑπὸ τοῦ Σουσαρίωνος, ὅστις κατήγατο ἐκ Τριποδίσκου τῶν Μεγάρων. Οὗτος συναγαγὼν χορὸν Ἰκαρίων, καὶ χρίσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τε καὶ τῶν χορευτῶν μὲ τρύγα ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα κωμικόν, οὗ τὰ ἔπαθλα ἦσαν σύκων κάλαθος καὶ κρατὴρ οἴνου κτλ.

§ 93. **Σικελικὴ κωμῳδία.** Ἡ Σικελικὴ κωμῳδία γεννηθεῖσα ἐκ τῶν ἀρχαίων Μεγαρικῶν σκωμμάτων, ἐτράπη ὁδὸν νέαν ὅλως καὶ αὐθέκαστον. Τὰ Μεγαρικὰ σκώμματα δὲν εἶχον βεβαίως τὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἐνωρὶς ὑπεδύθη ἡ Ἀττικὴ κωμῳδία, ἀλλὰ διέτριβον περὶ τὴν μίμησιν καὶ τὸν διασυρμὸν τάξεων κοινωνικῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων. Αὕτη λοιπὸν ἔλαβε τεχνικώτερον χαρακτῆρα κατὰ πρῶτον ὑ π ὸ Ἐ π ι χ ἄ ρ μ ο υ τ ο ὕ Κ ῶ ο υ ἀκμάσαντος περὶ τὸ 480 π. Χ. οὗτος διέτριψεν ἐν Μεγάροις τῆς Σικελίας ἦτο σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πεπαιδευμένος ποιήλην καὶ βαθεῖαν παιδείαν, διότι πρῶτον μὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν σχολὴν τῶν Κῶων ἰατρῶν, οἵτινες κατήγον, τὴν τέχνην αὐτῶν ἐξ Ἀσκληπιοῦ, εἶτα ἐδιδάχθη καὶ τὰ δόγματα τῆς Πυθαγορείου αἰρέσεως ὑπὸ τινος μαθητοῦ τοῦ Πυθαγόρου. Διὰ ταῦτα αἱ κωμῳδίαὶ αὐτοῦ εἰσὶ πλήρεις φιλοσοφικῶν θεωρημάτων.

§ 94. **Ἀρχαία κωμῳδία.** Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ἐν Ἀθήναις ἄρχεται μετὰ τὰ περσικά. Καὶ ὡς πρῶτοι Ἀττικοὶ κωμικοὶ μετὰ τὸν Σουσαρίωνα, μνημονεύονται Χ ι ω ν ἱ ὀ δ η ς, ὅστις ἤρξατο νὰ διδάσκη 8 ἔτη πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων κωμῳδίας. Μ ἄ γ ν η ς εἶς Ἰκαρίας, ὅστις πολὺν χρόνον ἔτερψε τοὺς Ἀθηναίους δι' ἀστείων κωμῳδιῶν καὶ ὁ Ἐ κ φ α ν τ ἱ ὀ δ η ς.

§ 95. Ἀφ' οὗ λοιπὸν οἱ Ἀττικοὶ ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωσι τὴν Μεγαρικὴν γελοιοποιῶσαν εἰς κατάλληλον πρὸς αὐτοὺς κωμῳδίαν.

καθ' ἣν οἰκειοποιήθησαν τὰ προπαρασκευαστικά ἔργα τῆς τραγωδίας, ἐδείξαν δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἀπὸ ὅξυ αὐτῶν βλέμμα καὶ τὴν πρωτότυπον μεγαλοφυΐαν» περιλαμβάνοντες τὸ παρὸν καθ' ἑκάστην τελειότερον μετὰ πάντων τῶν ἐνδιαφερόντων, ἀποπλανήσεων καὶ ἀντιθέσεων αὐτοῦ, καὶ ὀδηγοῦντες τοὺς θεατὰς εἰς ἐναργεστέραν γνῶσιν τῆς ἐποχῆς αὐτῶν. Οἱ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ κατ' αὐτὸν ποιηταὶ εἰσὶ Κρατίνος, ὅστις ἔδωκεν ὑψηλοτέραν ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κωμῶδιαν, υἱὸς Καλλιμῆδους Ἀθηναῖος γεννηθεὶς περὶ τὸ 520. Οὗτος κατέχει ἐν τῇ κωμῶδιᾳ τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν ἣν καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν τῇ τραγωδίᾳ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τὴν οἰκονομίαν τῶν κωμῶδιῶν αὐτοῦ καὶ ποιητικὴν τόλμην· οὗτος συνέδεε τὸ ποιητικὸν πῦρ τοῦ Αἰσχύλου μετὰ τῆς σατυρικῆς πικρίας τοῦ Ἀρχιλόχου. Κατ' ἐξοχὴν ἦτο αὐστηρὸς ἐπικριτὴς τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ Περικλέους καὶ ἐξηκολούθει διακωμῶδων τὸν πολιτικὸν μέχρι τοῦ 440 π. Χ., ὅτε ἐγένετο νόμος ἵνα μὴ τις διακωμῶδῇ ὀνομαστί, ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος κατηργήθη μετὰ 3 ἔτη. Ὁ Κρατίνος ἐσχεδιάζεε καλῶς τὴν ὕλην εἰς τὰ πρῶτα μέρη ἀλλὰ περὶ τὸ τέλος ἀπετύγχανε· εἶχε Διονυσιακὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ διθυραμβῶδες ἐν τῇ ἐκφράσει. Τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον ἐπεγράφετο «Ἀρχιλόχοι», τὸ δὲ τελευταῖον «Πυτίνη», περίφημος κωμῶδιᾳ ὀλίγῳ πρὸ τοῦ θανάτου του διδαχθεῖσα, ἐν ἣ ὁ ποιητὴς πρὸς τὰς νεφέλας τοῦ Ἀριστοφάνους ἀγωνισθεὶς ἐνίκησεν. Κρατῆς Ἀθηναῖος, κατὰ πρῶτον ὑπεκρίνετο ἐν ταῖς τοῦ Κρατίνου κωμῶδιαις, ἔπειτα ἐπαρουσιάσθη καὶ αὐτὸς ὡς ποιητὴς. Πρῶτος αὐτὸς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐπιχάρμου ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς μεθύοντα πρόσωπα, ὅπερ ἐμμήθησαν πολλάκις οἱ ποιηταὶ τῆς νεωτέρας κωμῶδιαις, καὶ ἀντὶ τῶν παρὰ Κρατίνῳ καὶ τοῖς ἀρχαίοις κωμικοῖς προσωπικῶν σαρκασμῶν καὶ προσβολῶν ἐπροτίμησε νὰ παριστάνῃ χαρακτῆρας ἠθικούς. Φερεκράτης Ἀθηναῖος ἦτο τὸ κατ' ἀρχὰς ὑποκριτὴς ἀνήγων εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Κρατῆτος καὶ ἀντὶ πολιτικῶν θεμάτων ἐδημιούργει ἰδίου μύθους, ἐνίοτε ὅμως χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς κωμῶδιαις ποιοῦμενος ἐκακολογεῖ ἐξέχοντα; ἄνδρά; μετὰ τῆς αὐτῆς πικρίας

μεθ' ἧς καὶ ὁ Εὐπολις. Διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ λεκτικοῦ ἀ-
 ττικώτατος προσαγορεύεται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου. Τηλεκλει-
 δης καὶ Ἐρμιππος ἀκμάσαντες καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ἀ-
 θηναῖοι τὴν ὄλην διοίκησιν τοῦ δήμου παρέδωκαν εἰς τὸν Πε-
 ρικλέα μετὰ τὸν ἐξοστρατισμὸν τοῦ Θουκυδίδου, ὅπερ μετὰ με-
 γάλῃς πικρίας ψέγουσι. Πλάτων ἐξ Ἀθηνῶν, τοῦ Κλέωνος καὶ
 Ἀριστοφάνους ἐχθρός, γράψας εἴκοσι κωμωδίας. Ἀμειψίας,
 σύγχρονος Ἀριστοφάνους, πρὸς ὃν καὶ ἠγωνίσθη, καὶ ἐνίκησεν αὐ-
 τὸν ἀγωνισθεὶς διὰ τῶν Κωμαστῶν πρὸς τὰς Ὀρνίθας ἐκείνου.
 Φρύνιχος ὁ Εὐνομίδου, ἔστις διὰ τὸ πενιχρὸν τῆς ποιησεώς
 του ἐγένετο πολλάκις ἀντικείμενον σκωμμάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις
 κωμικοῖς. Εὐπολις ὁ Σωσιπόλιδος Ἀθηναῖος, ἐξισούτο μὲν πρὸς
 τὸν Κρατῖνον κατὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, καὶ κατὰ τὴν
 δύναμιν τῆς προσβολῆς, ἀλλ' ἐγίνωσκε ταῦτα νὰ μαλάσῃ διὰ
 τῆς χάριτος. Τῶν δραμάτων αὐτοῦ ὁ σκοτὸς ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον
 καὶ ἦττον πολιτικός, μαστίζων πικρότατα τὰς περεκτροπὰς τῶν
 πολιτευομένων καὶ ἰδιωτευόντων. Ἐνακίζετο δὲ καὶ ὑπὸ αὐτῶν
 τῶν ἀρχαίων διὰ τὸ φορτικὸν τοῦ σκώμματος, διὰ δὲ τὸ καθα-
 ρὸν καὶ κομψὸν ἐπηρεῖτο. Κωμωδίας ἔγραψεν 20, ὧν ἐπισημώτατοι
 ἦσαν Δῆμοι, ἔνθα διεκωμωδεῖτο ἡ στρεβλὴ τῶν Ἀθηνῶν διοίκησις
 καὶ ἡ δημοκρατία. Ἐκ τοῦ ἄδου δῆλα δὴ ἀνῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν
 νομοθέτας, οἵτινες συνεβούλευον τὴν ψήφισιν ἢ κατάλυσιν νόμων.
 Βάπται, ἔνθα διεκωμωδεῖτο ὁ ἀκόλαστος τοῦ Ἀλκιβιάδου βίος.
 Ἐνεκα ταύτης ἐμυθολογεῖτο ὅτι ἐρίφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς
 τὴν θάλασσαν τὴν νύκτα καθ' ἣν οὗτος ἀπόπλεε εἰς Σικελίαν.

§ 96. **Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς
 κωμωδίας.** Ὡς ἡ τραγωδία, οὕτω καὶ ἡ κωμωδία διηρεῖτο εἰς 4
 μέρη τὸν πρόλογον, τὰ χορικά, τὰ ἐπεισόδια καὶ
 τὴν ἐξοδόν. Ὁ χορὸς αὐτῆς εἶνε γεγραμμένος ἐν χαλαροτέροις καὶ
 ἑλαφροτέροις τριμέτροις, ἢ ἐκεῖνος τοῦ δράματος, καὶ ἐν καθαρᾷ
 ἀττικῇ γλώσσῃ. Τὸν χορὸν ἀπετέλουν 24 πρόσωπα, καὶ τρεῖς
 ὑποκριταί, ἅτινα εἶχον πολυτελῆ τὴν ἐνδυμασίαν, φοροῦντα κατὰ
 τοὺς πόδας ἐμβάδας χαμηλοτέρας (soecus παρὰ Ῥωμαίους) καὶ

προσωπεῖα ἅτινα ἦσαν μὲν παράμορφα καὶ διάστροφα, ἀλλ' εἰκόνιζον χρείας τυχούσης εὐκρινῶς τὰ διακωμωφούμενα πρόσωπα. Ὅτε εἰσῆρχετο ὁ χορὸς εἰς τὸ θέατρον ψάλλον κατὰ τὴν τάξιν τὴν πάροδον, διηρεῖτο εἰς 4 στίχους, συγκειμένους ἐκ χορευτῶν ἕξ. Μία τῶν ὀρχήσεων μετὰ εὐθύμων ἢ γελοίων κινήσεων καὶ ἀκόσμων χειρονομιῶν ἦτο ὁ κόρδαξ, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς τῶν Ἀθηναίων ἐτόλμα νὰ χορεύσῃ νήφων ἢ ἄνευ προσωπείου. Τὸ μόνον ἰδιάζον τῇ κωμωδίᾳ εἶνε ἡ παράβασις, ἐν ἣ ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἐν ὀνόματι τοῦ ποιητοῦ πρὸς τοὺς θεατὰς διηγείται τὰ παράπονα τούτου, τὰς ὑπηρεσίας, τὰς εὐχὰς καὶ ἰδέας αὐτοῦ, ἢ μέμφεται δεινῶς πολιτικούς ἄνδρας ἢ εἰς τὴν ἀφόρητον τῆς πολιτείας κατάστασιν, ἢ ἐγκωμιάζει τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως. Αὕτη ἐγεννήθη ἐκ τῶν φαλλοφορικῶν ἐκείνων πομπῶν, ἐξ ὧν ἐβλάστησε τὸ κωμικὸν δράμα, καὶ εἶνε τὸ πρωτόγονον στοιχεῖον τῆς ὕστερον ἀναπτυχθείσης κωμωδίας. Αὕτη διηρεῖτο εἰς μέρη, πρῶτον εἰς κομμᾶτιον συνιστάμενον ἐξ ἀναπαιστικῶν ἢ τροχαϊκῶν στίχων, καὶ ἤδετο ὑπὸ τοῦ χοροῦ, ὅτε οὗτος εἰσῆρχετο εἰς τὴν ὀρχήστραν· δεύτερον δὲ εἰς τὸ μακρόν· τρίτον δὲ εἰς τὸ πνίγος, ὅπερ καὶ μακρόν ἐλέγετο «ὕτως διὰ τὸ ἀπνευτὶ λέγεσθαι» συνιστάμενον ἐκ μικροῦ εἰσαγωγικοῦ ἄσματος ἀναπαιστικοῦ ἢ τροχαϊκοῦ, ἤδετο τῇ βοηθείᾳ τῶν αὐλῶν, ἄνευ χορικῆς κινήσεως· τέταρτον δὲ εἰς στραφήν καὶ ἀντιστροφήν, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τὸ ἐπίρρημα συγκειμένον ἐκ 16 τροχαϊκῶν στίχων περιέχει λοιδορίας καὶ σκώμματα ἔχοντά τινα συνάφειαν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος· καὶ ἀντεπίρρημα, τοῦτο ἤδετο ἐπὶ τῆς θέσεως ἐφ' ἧς καὶ τὸ ἐπίρρημα στρέφον ὁ χορὸς πρὸς δεξιὰ. Σπανίως ὅμως αἱ σωζόμεναι κωμωδίαὶ περιέχουσι ταῦτα τὰ εἰρημένα τῆς παραβάσεως· μέρη, αἱ δὲ πλεῖσταί εἰσιν ἀτελεῖς (Ἰππεῖς καὶ Ἀχαρνεῖς), συνήθως αἱ ἀτελεῖς παραβάσεις εὐρίσκονται ἐν τῷ β'. ἠμίσει τῆς κωμωδίας ἡ ὑσάκισ ἐνταῦθα ὑπάρχει παράβασις ὁ Πλατῶνιος ἤδη παρετήρησεν ὅτι ἡ τύχη αὐτῆς συνεδέετο στενῶς μετὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ δήμου· διὰ τοῦτο ἡ παράβασις ἐλλείπει ἐν ἐκείναις ταῖς κωμωδίαις, αἵτινες ἐδιδάχθησαν ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ ἐλευ-

θερία τοῦ δήμου ἐπέζητο. Ἡ παράθασις λοιπὸν εἶνε τὸ ἀξιολογώτερον μέρος τοῦ χοροῦ. τὰ δὲ σ τ ά σ ι μ α αὐτοῦ εἶνε σύντομα καὶ μικροῦ λόγου ἄξια, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τῆς τραγωδίας ἀλλὰ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἄσματα ποικίλλα καὶ ἐναλλάσσοντα.

§ 100 **Περὶ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ χαρακτήρου αὐτοῦ.** Ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ Ἀθηναὶ κυριεύουσαι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἄλλον τὸν κυριεύοντα αὐτῶν ἐκτὸς τῶν ἐσωτερικῶν των παθῶν, καθ' ὃν χρόνον φέρουσαι χλορὰν ἔτι τῶν Περσικῶν θριάμβων τὴν δάφνην, καὶ δεχόμεναι βασιλικῶς τῶν ὑποτελῶν συμμάχων τοὺς φόρους, ἐπανήγειραν τὴν ἡμίσειαν Ἑλλάδα κατὰ τῆς λοιπῆς, ὅπως μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἕξιν τοῦ νὰ θεωροῦνται ὡς νικηταί, καὶ προῦκάλεσαν τὴν καταστροφὴν αὐτῆς διὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ ποιητὴς ἦτο μὲν πολίτης Ἀθηναῖος, Κυδαθηναεὺς τὸν δῆμον, φυλῆς Πανδιονίδος, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ του, καὶ μίδως ὁ δημαγωγὸς Κλέων τῷ διαμοφισθῆναι τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, διότι ὁ πατὴρ του ἦτο, ἢ ἐκ τῆς Μίνδου ἢ ἐξ Αἰγίνης, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κωμιδίας (Ἀχαρν. 653) ὅτι ἐκέκτητο κτήματα. Ἦτο φίλος τοῦ Πλάτωνος καὶ ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς ὡς σχεδὸν πάντες οἱ κωμικοὶ ταύτης τῆς ἐποχῆς. Ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς ἰδανικὸν τῆς πολιτείας παρίσταται τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀριστείδου καὶ Κίμωνος πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων· οἱ δημοκρατικοὶ καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ Κλέων θεωρεῖται ὡς πολιτικὸν τέρας. Οἱ Ἀθηναῖοι τόσον ἐτίμων μεγάλως καὶ ἠγάπων αὐτόν, ὥστε κατὰ τὸ 405 ἔστειλαν τὸν ποιητὴν διὰ κλάδου τῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἱερᾶς ἐλαίας. Ἐγράψεν 60 περίπου δράματα, ἐξ ὧν ἐσώθησαν πλήρη 11, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶ τὰ ἐξῆς. Ἀ χ α ρ ν ε ῖ ς, Ἰ π π ε ῖ ς, Ν ε φ έ λ α ι, Σ φ ἦ κ ε ς, Ε ἰ ρ ἦ ν η, Ὀ ρ ν ι θ ε ς, Λ υ σ ι σ τ ρ ά τ η, Θ ε σ μ ο φ ο ρ ι ά ζ ο υ σ α ι, Β ά τ ρ α χ ο ι, Ἐ κ κ λ η σ ι ά ζ ο υ σ α ι, Π λ ο ὕ τ ο ς. Ἐν ταῖς κωμυδίαις του ὁ Ἀριστοφάνης ἐκθέτει ἀπὸ τῆς σκηνῆς εἰς τὸν γέλωτα τῶν Ἀθηναίων ὅλα τὰ πολιτικά, κοινωνικά καὶ ἠθικά κακὰ καὶ ἐλαττώματα τῶν καθ' αὐτὸν χρόνων. Ἦρωες δὲ τῶν

δραμάτων του εἶνε πολλάκις αὐτοὶ οἱ ἔχοντες εἴτε ἀληθῶς, εἴτε, ὡς ἐνόμιζεν ὁ ποιητής, τὰς κακίας καὶ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, ὧν πολλοὺς ἀποκαλεῖ οὐχὶ διὰ πλαστοῦ ὀνόματος ἀλλὰ διὰ τοῦ κυρίου ὀνόματος, οἷον τὸν Κλέωνα, Εὐριπίδην, Σωκράτην κτλ. Καὶ οὕτως ἡ κωμῳδία ἀναδείκνυται σαφρονιστήριον τῶν ἠθῶν καὶ φιλολογικὸν παιδευτήριον.

§ 101. Ἡ βιογραφία τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε αὐτὴ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας ἢ ἱστορία. Τὰ βάνουσα ἕξματα καὶ αἱ ἐξ ἀμάξης ὕβρεις καὶ αἰσχρολογίαι τῶν τραγωδῶν τῶν Διονυσίων, παραμείναι καὶ μετὰ τῆς τραγωδίας τὴν ἀνάπτυξιν ὡς θρησκευτικὴ τελετὴ καὶ παράδοσις, ἔδωκαν μὲν εἰς τὸν Σικελὸν Ἐπίχαρμον καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν πρώτην ιδέαν κωμῳδίας εὐγενεστέρας, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης τορνεύσας τὴν γλῶσσαν αὐτῆς, περιδύσας αὐτὴν λαμπρὰς ποιήσεως χάριν καὶ δράματος ἀξιοπρέπειαν, καὶ μὲ ἄφθονον Ἀττικῆς ἀστεϊότητος ἄλλας ἀρτύσας αὐτὴν, καὶ τέλος καταστήσας ἐφάμιλλον αὐτὴν τῆς μεγαλοπρεποῦς ἀδελφῆς τῆς, δύναται δικαίως ὡς πατὴρ τῆς κωμῳδίας νὰ κληθῇ.

Ὁ Ἀριστοφάνης εἶνε ἐραστὴς τῶν ἀρχαίων προγόνων καὶ ἀνδρῶν, τῶν Μακραθωνομάχων, μισεῖ δὲ καὶ ἀποστρέφεται τὸν νέον ἐπὶ τῶν σοφιστῶν καὶ τῆς ὀχλοκρατίας κόσμον τοῦ συρμοῦ, ὅστις διὰ νὰ καταστήσῃ δῆθεν τὰ πράγματα ὠραιότερα καὶ κομψότερα, κατέστησεν αὐτὰ μικρότερα καὶ γελοῖα. Οἱ μὲν ἄνδρες τοῦ νέου τούτου κόσμου εἶνε ἐρωτύλοι κομψοπρεπεῖς, ἐπιτετηδευμένοι, ἐξυρισμένοι καὶ ἠλειμμένοι μῦρα· ἡ δὲ ποίησις εἶνε εἰκῶν καὶ ὁμοιωσις τῶν κομψῶν τούτων, παράδειγμα ὁ Εὐριπίδης μὲ τοὺς βακένδύτας Τηλέφους του οἱ φιλόσοφοι ἢ ἀεροβατοῦσι καὶ καπνίζουσιν ἀέρα, ἢ πασχίζουσι νὰ σχίσωσι τὴν τρίχα· ἡ θρησκεία ἐξηφανίσθη, καὶ ἡ συκοφαντία καὶ κολακεία κατεπλημμύρησε τὸν κόσμον· ὁ δῆμος ἀπεμωράνθη, καὶ παραδίδεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημαγωγοῦ ἐκείνου, ὅστις τὸν κολακείᾳ πλειότερον καὶ φανακίᾳ ἐπιτηδειότερον. Τοιοῦτος εἶνε ὁ κόσμος, ὃν ἀνέλαβε νὰ κλώψῃ, σατυρίσῃ, χλευάσῃ, ἐκφραυλίσῃ καὶ ἐξονειδίσῃ ὁ Ἀριστοφάνης. Τὸ μειδίαιμα αὐτοῦ εἶνε δῆγμα ὀδυνηρὸν, ὁ σαρκασμὸς του ἐπιτίπτει

κατὰ τῶν ἰκανωτέρων καὶ ἰσχυροτέρων ὡς κεραυνός. Ἡ ὕλη λοιπὸν αὐτῆ τῶν κωμωδιῶν τοῦ εἶνε πραγματικωτάτη καὶ θετικωτάτη, καὶ ὅμως τὸ ποιητικὸν εἶδος, ἡ καλλιτεχνικὴ στολή, δι' ἧς περιέδουσε τὴν ὕλην ταύτην ὁ ποιητὴς εἶνε ὅτι φαντασιωδέστατον. Τὰ δύο ταῦτα ἡ κωμικὴ ὕλη καὶ ἡ φαντασιώδης μορφή, συννηώθησαν εἰς ἓν ὅλον τόσον ποιητικὸν καὶ μετὰ τῶσαύτης ἀγχινοίας καὶ ἐπιδειξιότητος ὥστε αἱ μὲν κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους εἶνε τί μοναδικὸν καὶ ἀνέφικτον, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀριστοφάνης ὁ ἐδιοφρυμώτατος ἀλλ' ἅμα καὶ μέγιστος κωμικὸς ποιητὴς τοῦ κόσμου.

§ 102. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τεχνικὴν μορφήν τὰ δράματά τοῦ δὲν ἔχουσιν αὐστηρὰν οἰκονομίαν καὶ κανονικὸν σχέδιον, ἐν ᾧ ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶνε τεχνικωτάτη, εἰς δὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἀτόμων καὶ ὁλοκλήρων τάξεων καὶ διευθύνσεων δεικνύει ἀκριβεστάτην παρατήρησιν καὶ μεγάλην λεπτότητα· ἡ συμπαράθεσις καὶ μίξις τῶν γνωρισμάτων καὶ χαρακτήρων εἶνε δημιουργία αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ. Ὁ διάλογός εἶνε συνήθως ζωηρός, εὐστροφος καὶ ἀκριβής. Ὡς πρὸς δὲ τὴν γλῶσσαν καὶ στιχοποιίαν εἶνε ὁ πρῶτος τεχνίτης, τὸ ὕφος τοῦ ἔχει εὐγενεστάτην γλαφυρότητα καὶ ἡ γλῶσσά τοῦ εἶνε παράδειγμα τοῦ καθαροτάτου ἀττικισμοῦ. Ἐνίοτε ὅμως ἀπαντῶνται περίοδοι γεγραμμέναι εἰς τινα τῶν ἄλλων διαλέκτων. Τὸ μέτρον ἐν τῷ διαλόγῳ εἶνε ὁ ἰαμβικὸς τρίμετρος ἢ τροχαϊκὸς τετράμετρος, ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ἀπλᾶ μέτρα τοῦ αἰολικοῦ μέλους.

§ 103. **Μέση κωμωδία.** Αὕτη ἐγεννήθη καθ' ἣν ἐποχὴν μὲν εἶχεν ἀποκαταστηθῆ ἐν Ἀθήναις ἄκρατος δημοκρατία, ἀλλ' ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶχε πλέον ἰκανὴν πεποίθησιν καὶ θάρρος εἰς ἑαυτόν, ὥστε ἐξ ἐνός μὲν νὰ βλέπῃ κωμωδουμένους ἐν τῷ θεάτρῳ τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως, ἐξ ἑτέρου δὲ νὰ μὴ πλανᾶται καὶ ἀμαρτάνει περὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος παρήγαγε τὸν πικρὸν καρπὸν τὸν ὅποιον προεῖπεν ὁ ποιητὴς, τὸν ζυγὸν τῶν τριάκοντα. Ἡ δημοσιότης, φόβητρον παντὸς τυράννου,

ἐδεδμεύθη πρώτη, καὶ [διὰ ψηφίσματος τοῦ Λαμάρχου ἐνὸς τῶν τριάκοντα, πρόσχημα ἔχοντος τὴν εὐσηχημοσύνην, ἀπηγορεύθη ἢ παράστασις συγχρόνων προσώπων καὶ περιστάσεων. Οὕτως ἔληξε ἢ τῆς παλαιᾶς κωμωδίας ἐποχή, καὶ ἤρξατο ἢ τῆς μέσης, ἧς τὸν τύπον πάλιν ὁ Ἀριστοφάνης ἔδωκεν, εἰσαγαγὼν εἰς κωμωδίαν Κώκκαλον ἐπιγραφομένην (ἣτις δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν) ἀντ' ἀληθῶν πλαστὰ καὶ ἀλληγορικὰ πρόσωπα. Ἄλλ' αἱ ἐλευθέριοι τέχνηαι εἶνε πιστὸς ὁπαδὸς τῆς ἐλευθερίας, καὶ μὲ τὴν παρακμὴν τῆς πολιτείας παρήκμασαν καὶ αὐταί· ἢ πολυτέλεια ἐγκατέλιπε μετ' ὀλίγον τὸ θέατρον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν κοσμήσιν τῶν δυναστῶν τὰς αὐλὰς, οἱ χορηγοὶ ἔπαυσαν τὴν εἰσαγάγειν χοροὺς, καὶ οἱ ποιηταὶ ἠναγκάσθησαν τὴν ἐξαλείφειν ἀπὸ τὰ δρᾶματα αὐτῶν τοὺς ἀμέσους τούτους ῥήτορας τῆς σκηνῆς. Οὕτως ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε τὸν Πλοῦτον ἄνευ χοροῦ ἄδοντος καὶ ὄρχουμένου.

§ 104. Ἡ μέση κωμωδία ἀποκλείουσα τὸν δημόσιον καὶ τὸν οἰκιακὸν βίον, ἔχει ὡς θέμα τὰ μεταξὺ κείμενα· μεταξὺ τούτων κεῖται ἢ ὁδὸς καὶ ἢ ἀγορά· οἱ ἐνταῦθα διατρίβοντες π. χ. ἰχθυοπῶλαι, λαχανοπῶλαι, φιλόσοφοι, μάγειροι, καὶ οἱ τοιοῦτοι εἶνε θέμα τῆς μέσης κωμωδίας. Διεκωμωδοῦντο οὐχὶ ὠρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ μόνον αἱ τάξεις, ἐνίοτε ἤρχοντο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ ἱστορικὰ πρόσωπα, ἄπερ ἀπῆτουν ἱστορικὰς γνώσεις παρὰ τῶν θεατῶν. Προσέτι δὲ εἰς ἀποφθέγματα καὶ ἀξιώματα πολλῆς δυνάμεως ἐδίδασκον ὑγιᾶ βιωτικὴν φιλοσοφίαν, ἀνάλογον πρὸς τὰς σχέσεις τῆς ὑπαρχούσης τότε κοινωνίας. Καὶ δὲν ἔστερεῖτο μὲν τὸ ὕψος γλαφυρότητος καὶ κομψότητος, καὶ ὁ λόγος εἰκόνων εὐφυῶν καὶ παρομοιώσεων, ἀλλ' ὁ διάλογος ἦτο ἐκτεταμένον καὶ πολλὰκις φλύαρον, αἱ δὲ ἀφηγήσεις καὶ περιγραφαὶ ἔλάμβανον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μῆκος ὑπὲρ τὸ δέον. Ἐλλείπει ἢ παράβασις καὶ τὰ μελικὰ χορικὰ ἄσματα. Ποιηταὶ γνωστότατοι ἦσαν.

Ἄντιφάνης ὁ Ῥόδιος, γεννηθεὶς τῷ 407 ἔζησεν 74 ἔτη· ἦτο γονιμώτατος ποιητής, διότι κατὰ τινὰ ἀνώνυμον ἐποί-

ησε 250, κατ' άλλους 365 κωμωδίας, ἐν αἷς κατεφαίνετο πολὺ τὸ σκωπτικὸν καὶ ἡ δραματικὴ εὐφυΐα.

Ἄ λ ε ξ ι ς ἐκ Θουρίων τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἀπεδήμησε μετὰ τῶν γογέων αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἐζῆσεν 107 ἔτη καὶ οὗτος ἐποίησε πλείστας κωμωδίας.

Ἄ λ ε ξ α ν δ ρ ῖ δ η ς ἐκ Καμείρων τῆς Ῥόδου ἀκμάσας περὶ τὴν 100 Ὀλυμπ. φαιδρός, συνετὸς καὶ λεπτὸς παρατηρητῆς ἦτο ὁ ἀ. κωμικός, ὅστις ὑποθέσεις τῶν κωμωδιῶν του εἶχε ἐρωτικὰς σκηνάς. Ἐγραψε δὲ 65 τοιαύτας, [ὧν ἀποσπάσματα σώζονται καὶ 30 τίτλοι. Περὶ τῆς νέας κωμωδίας ἴδε εἰς ἐπομένην περίοδον.

§ 105. **Μῆμος καὶ Ἰλαροτραγωδία.** Παρὰ τὰ τρία εἶδη τῶν ἐντέχνως μορφωθέντων δραμάτων ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι καὶ πλῆθος άλλων παιγνίων διαφορωτάτων τὸ εἶδος. Ταῦτα εἶνε δευτερεύοντα εἶδη καὶ ἀνεπτύχθησαν ἐν Σικελίᾳ ἐνθα οἱ κάτοικοι διεκρίνοντο κατὰ τὸ λεπτόν πνεῦμα. Οἱ μιμολόγοι ἠσχολοῦντο περὶ τὴν πιστοτάτην παράστασιν χαρακτήρων καὶ ἠθῶν κατωτάτων τάξεων τοῦ λαοῦ. Τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ποιήσεως ἐμόρφωσε Σ ῶ φ ρ ω ν ὁ Συρακούσιος περὶ τὸ 430 π. Χ. ἀκμάσας, οὗτινος τὰ δράματα ἦσαν συντεταγμένα εἰς πεζὸν λόγον ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ. Δὲν περιεῖχον οὐδὲν χορικὸν ἄσμα. Ὁ Σώφρων ἔνεκα τῶν βαθειῶν καὶ ἐμβριθῶν ψυχολογικῶν αὐτοῦ γνωμῶν καὶ κρίσεων ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὡσαύτως ἐπενήργησε καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοκρίτου.

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

§ 106. **Εἰσαγωγή.** Ὁ πεζὸς λόγος ἀνεπτύχθη σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν ἐν τῷ χρόνῳ, τῷ μεταξύ τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, διότι τὰ πρότερον δοκίμια ἦσαν ὁμοίωτα πρὸς τὴν κοινὴν λαλιὰν τοῦ πλήθους, καὶ ἐπομένως, δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰδίως συγγραφικὴν γλῶσσαν. Ἡ πεζογραφία παραβαλλομένη πρὸς τὴν ποιήσιν εἶνε μὲν ἀδελφὴ, αὐτῆς, ἀλλ' ἀδελφὴ ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοκέφαλος· διότι ἀμφότεραι διακρίνονται ἀλλήλων διὰ τε τὴν διαφορὰν τοῦ πνεύματος, τῆς ἐποχῆς, τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἔθνους, ἐν αἷς αὐταὶ ἀνεπτύχθησαν. Καὶ ἡ μὲν ποιήσις περιέχει σύμβολα φανταστικῶν ἐννοιῶν, δι' ὧν αἱ ἐννοιαὶ ἐνσωματοῦνται ἐν εἰκόνι, ἡ δὲ πεζογραφία ἐννοίας καθαρὰς καὶ βαθμηδὸν ἀπογυμνωθείσας τῶν εἰκόνων τῆς φαντασίας. Ἡ ὕλη ἐν ἀμφοτέροις εἶνε κυρίως κοινὴ ὡς καὶ ἡ ἐννοια αὐτῶν δὲν εἶνε διάφορος ὡς πρὸς τὴν ὕλην, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς παραστάσεως, ἀντιλήψεως καὶ πραγματείας. Ἔργον τῆς ποιήσεως εἶνε νὰ ἐξαγγέλλῃ καὶ περιγράψῃ τὰς ἐντυπώσεις, αἵτινες κατέχουσιν ἰσχυρῶς τὰς αἰσθήσεις, καὶ νὰ ἐπιδεικνύῃ καὶ ἐρμηνεύῃ πᾶν ὅ τι ἐρεθίζει ἐσωτερικῶς τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' οὔτε νὰ πείσῃ προτιθεταί, οὔτε πρακτικὸν σκοπὸν ἔχει, διότι ἀδιαλείπτως διατρίβει εἰς χώρας ὑψηλὰς ὑπεράνω τῆς κακοδαμονίας. Ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας τὸ ἔργον καὶ ὁ σκοπὸς τῆς πεζογραφίας περιστρέφεται εἰς τὸν κύκλον τῆς πραγματικότητος· εἶνε ἡ ῥύθμισις καὶ διακόσμησις τοῦ πολιτικοῦ βίου κατὰ τὴν γνώμην καὶ βούλησιν εἴτε ἐνὸς εἴτε πάντων, ἡ ἀπόκτησις καὶ διάδοσις τῶν ἀκριβῶν ἐκείνων γνώσεων, ὅσαι εἶνε χρήσιμοι καὶ ἀναγκαῖαι, ὅπως ὑποτάξῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν. Ὅθεν τὸ μὲν ἔργον τῆς πεζογραφίας εἶνε ὁ νοῦς, ὅστις πραγματεύεται τὸ ἀντι-

κείμενόν του διὰ τῆς διασκεπτικῆς διανοίας καὶ διανοήσεως, τῆς δὲ ποιήσεως εἶνε ἡ φαντασία, ἣτις καταλαμβάνει διὰ τῆς ἀμέσου κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως, κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον μεταβάλλεται καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτό. Διότι ἡ μὲν πεζογραφία καταλαμβάνει τὸ ἀντικείμενον ἐν ἐννοίᾳ, ἡ δὲ ποίησις ἐν εἰκόνι.

§ 107. Τὴν βιάσιν τοῦ πεζοῦ λόγου ἔθεσαν οἱ Ἴωνες, καὶ ἔπομεν ἐν §. 44 περὶ τῶν πρώτων λογογράφων, καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν, οἵτινες τοὺς ἐπικοὺς ἀκολουθοῦντες ἀνεμίγνυον ἀληθῆ μετὰ ψευδῶν καὶ παρελάμβανον προθύμως μύθους καὶ παραδόσεις ἀνεξετάστως. Ὁ Ἐκαταῖος παιεῖ τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν κυρίως ἱστοριογραφίαν, ἧς ὁ σκοπὸς ἐγένετο ὑψηλότερος ἢ πρὸς ἀπλὴν μόνον τέρψιν τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ Ἡρόδοτος ἀκολουθῶν ἐκεῖ καλεῖται ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας. Οὕτω βαίνουσα ἡ ἱστοριογραφία φθάνει εἰς τὸ τέλειον διὰ τοῦ Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος.

§ 108. **Βίος Ἡροδότου.** Ὁ Ἡρόδοτος ἐγεννήθη ἐν τῇ Δωρικῇ πόλει τῆς Καρίας Ἀλικαρνασσῆ περὶ τὰ 484 π. Χ. ἦτο υἱὸς τοῦ Λύξου καὶ τῆς Δρυοῦς καὶ ἀπέθανε τὸ 424 ἐν Θουρίαις. Ἀποδιωχθεὶς ἐξ Ἀλικαρνασσῶ ὑπὸ τοῦ Λυγδάμιδος, τοῦ διαδεχθέντος τὸν πατέρα αὐτοῦ Πισινδήλιδα υἱὸν τῆς Ἀρτεμισίας, ἦλθεν εἰς Σάμον, ὅπου ἐκμαθὼν τὴν Ἴωνικὴν διάλεκτον ἄριστα, συνέγραψεν ἰωνιστὶ τὴν ἱστορίαν του, διότι ἡ μητρικὴ του γλῶσσα Δωρὲς μὴ ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη, δὲν ἦτο ἐπιτηδεῖα πρὸς ἱστορικὴν συγγραφὴν. Τῷ 450 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀλικαρνασσὴν, ἐνθα ἀπώλεσε τὸν συγγενῆ καὶ πολιτικῶς ὁμόφρονα αὐτῷ Πανύασιν ἐν μάχῃ μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, ἐπέσυρεν τὸ μῦθος τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του, καὶ διεβλήθη ὡς δημοκρατικὸς πρὸς τοὺς ἰσχύοντάς ἀριστοκρατικούς, καὶ μετὰ τὴν νίκην αὐτῶν, ἐγκατέλιπε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ ἐπορεύθη τεσσαρακοντούτης τότε περίπου ὦν τὴν ἡλικίαν, εἰς τοὺς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ Θουρίους. Περὶ τῆς παιδείσεώς του ὀλίγα γνωρίζομεν, τὴν πρώτην καὶ κυρίαν παιδείυσιν ἔλαβεν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων ὄντων τότε τὸ μᾶλλον ἄξιον διδάγμα τῶν νέων.

Ἐκτὸς τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡπίστατο καλῶς πάντα τὰ ποιήματα τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν. Εἶνε λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τὸν ἐπικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν πρὸς πᾶν Ἑλληνικὸν ὀφείλει εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ Πανύασιν, ὅστις ἦτο ἐπικὸς ποιητὴς συγγραφέας ἐπικὸν ποίημα Ἡ ρ ὁ κ λ ε ι α, ἐξ οὗ ὁ Ἡρόδοτος ἐδιδάχθη τὰ περὶ μαντείων, χρησμῶν, ὄνειρομαντείας καὶ οἰωνοσκοπίας. Ἄν καὶ αἱ πρῶται βάσεις τῆς παιδείσεως αὐτοῦ ἐτέθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιμελοῦς σπουδῆς τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων, οὐχ' ἦττον τὴν εἰδικὴν παρῶρμησιν πρὸς τὰς ἱστορικὰς μελέτας ἔλαβεν ἀπὸ τῆς τότε ἀνθούσης νεαρᾶς ἱστοριογραφίας (λογογραφίας), ἧτις ἐγενήθη ἐκ τῆς ποιήσεως. Αἱ ἐκ ταύτης δὲ προκύψασαι γεωγραφικαὶ περιγραφαί, εἶτα δὲ αἱ γενεαλογίαι, οἱ ἐπιχώριοι μῦθοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστοριογραφίας, ἐβλάστησαν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης χώρας τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποικιῶν.

§ 109. Καὶ περὶ τῶν περιηγήσεων τοῦ ὡσαύτως ἐλλείπουσιν εἰδήσεις ἐκ παραδόσεως φαίνεται ὅμως ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δηλώσεων ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐπεσκέφατο τὸ θέατρον τῶν πλείστων ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένων συμβάντων· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἀκριβὴς περιγραφή τῶν τόπων, τῶν λαῶν, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν. Φαίνεται ὅτι τὴν Ἀθην ἐποίησατο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ, ἐπεσκέφατο τὴν Λυδίαν μετὰ τῶν Σάρδεων, τὴν Μυσίαν, Τρωάδα· ἐκ δὲ τῶν πόλεων τοῦ Ἑλλησπόντου τὴν Προκόννησον, Κύζικον, τὰ Μ Δ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τὴν Κιλικίαν, Λυδίαν κτλ. Τὴν Βαν, ἧτις καὶ μείζων, εἰς τὴν Ἀνατολήν. Πορευόμενος τὴν ἀπὸ τῆς Ἐφέσου διὰ τῶν Σάρδεων πρὸς τὰ Σούσα ἄγρουσαν, ἀφίκετο μέχρις Ἀρδερίκων, κειμένων ἐγγὺς τῶν Σούσων. Τὴν Γην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣν πολλάκις ἐπεσκέφατο. Ἐκ τῆς Σάμου ἐπεχειρήσεν τὴν Ἄθην καθ' ἣν διέμεινεν ἐν Ῥόδῳ, Κύπρῳ, Δήλῳ, Πάρῳ, Θάσῳ, Σαμοθράκῃ κτλ. ἐπορεύθη εἰς Αἴγυπτον, ἐξ ἧς χώρας νέας θαυμασίας γνώσεις ἐπορίσατο. (Β.βλ. Β'.) κτλ. Κατὰ τὴν Ἐθν αὐτοῦ περιήγησιν διῆλθε τὴν Δ, ΒΑ καὶ ΜΑ παράλιαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου· ἰδίως ὅμμασιν εἶδε τὴν ἔρημον Σαχάραν, τὰς παγετώδεις κορυφὰς

τοῦ Καυκάσου κτλ. Τὴν τελευταίαν ἔκαμεν ἐκ Θουρίων εἰς Ἑλλάδα. Τότε ἐπεσεῖψατο τὴν Κρότωνα καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Κάτω Ἰταλίας, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Ῥώμην, τὴν Καρχιδόνα κτλ.

§ 110. **Ἀνάλυσις τῆς ἱστορίας του.** Κατὰ τὰς μακρὰς ταύτας περιηγήσεις συνέλεξε πολλὰς ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς γνώσεις, ἃς κατόπιν ἐπέχειργάσθη εἰς ἓν ὅλον ἐν Θουρίοις. Τὸ διεξοδικὸν τοῦτο σύγγραμμα, ὅπερ, ὡς φαίνεται, ἔμεινε ἀτελής, διηρέθη ὑπὸ μεταγενεστέρων εἰς 9 βιβλία, ἐπικληθέντα μὲν τὰ ὀνόματα τῶν 9 μουσῶν. Ἐν τῷ α'. βιβλίῳ μετὰ βραχεῖαν καὶ ἀροθιγῶς ἱστορίαν τῶν μύθων περὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Ἰούς, Μηδείας καὶ περὶ τῆς Ἑλένης, τρέπεται εὐθὺς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Κροίσου περὶ τῶν κατορθωμάτων καὶ τῆς τύχης αὐτοῦ, παρεμβάλλει μέρη τινὰ ἄξια λόγου τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης. Ἐπειτα προβαίνει εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου δημιουργηθείσης μεγάλης περσικῆς μοναρχίας, ἰδίᾳ δὲ περιγράφει τὰς τρεῖς ἐκστρατείας τοῦ Κύρου α) τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, β) τὴν ἄλωσιν τῆς Βαβυλωνος, καὶ γ) τὴν κατὰ τῶν Μασσαγετῶν, καθ' ἣν ὁ Κύρος ἐτελεύτησεν. Ἐπειτα μεταβαίνει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Καμβύσην μνημονεύων τῆς κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείας αὐτοῦ. Ἐν τῷ β', περιγράφει τοὺς κατοίκους τῆς χώρας, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τὴν θρησκείαν καὶ τὴν λατρείαν τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν τῷ γ', ἀφηγεῖται καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Καμβύσου, τοῦ Ψευδοσμέρδιος καὶ τοῦ Δαρείου, καὶ περισσῶς ἐνδιατρίβει περὶ Σάμον, τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ὑπὸ τὸν Πολυκράτην τὸν τραγικὸν θάνατον αὐτοῦ, μεθ' ὃν ἄρχεται ἡ Περσικὴ δυναστεία ἐξαπλουμένη ἐπὶ τὰς νήσους κτλ. Ἐν τῷ δ', ἀφηγεῖται τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Δαρείου κατὰ τῆς Σκυθίας δι' ἧς ἄρχεται ἡ Περσικὴ δύναμις ἐξαπλουμένη ἐπὶ τὴν Εὐρώπην κτλ. Ἐν τῷ ε', ἄρχεται ἀπὸ τῶν κατὰ κτήσεων τῶν Περσῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, περιέχει δὲ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀποτυχούσης ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀποδημία τοῦ Ἀρισταγόρου εἰς Σπάρτην παρέσχεν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ συνεχίσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἐξ οὗ ἀφῆκεν αὐτὴν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλ. καὶ ἰδίᾳ νὰ διηγηθῇ τὴν ταχεῖαν ἀκμὴν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ

τοὺς Πεισιστρατίδας. Ἐν τῷ ς'. ἐξιστορεῖ ἀμφοτέρας τὰς ἐκστρα-
τείας τοῦ Δαρείου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν ἡ πρώτη παρὰ τῷ
Ἄθῳ, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τοὺς Δάτιν καὶ Ἄρταφέρην ἐν Μαρα-
θῶνι ἀπέτυχεν. Ἐν δὲ τοῖς ἐπομένοις ζ', ἡ, καὶ θ'. διεξοδικῶς περι-
γράφονται αἱ στρατεῖαι τοῦ τετάρτου Πέρσου κατακτητοῦ, τοῦ
Ἐεῤῥου. Δηλ. τὰς μάχας τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τοῦ Ἄρτεμισίου,
τὴν κρίσιμον ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην,
τὴν ἐν Μυκάλῃ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀνδραγαθήματα τῶν Ἑλ-
λῆνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ.

§ 111. Τοιοῦτον ἐν συνόψει τὸ περιεχόμενον τοῦ συγγράμματος
τοῦ Ἡροδότου· τεμάχια τούτου φαίνεται ὅτι τετράκις ἀνέγνω δη-
μοσίᾳ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς τελουμένους ἀγῶνας. Ἐνταῦθα ἔθα τὸ
ὑπερήφανον ὄνομα τῆς Σαλαμῖνος ἤχησε λαμπρῶς, ἀπένευμεν αὐτῇ
ἡ πόλις 10 τάλαντα ὡς ἀμοιβὴν ἔθνικὴν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος
445 ἐγένετο φίλος του ὁ Σοφοκλῆς, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώ-
σκοντας τὴν ἱστορίαν του ὁ νεαρὸς Θουκυδίδης. Ὅτε δὲ αὐτὸς βα-
θύτατα συγκινηθεὶς ἐδάκρυσεν, ὁ Ἡρόδοτος εἶπεν εἰς τὸν πατέρα
του «ὦ Ὅλορε, ὁ σὸς παῖς ἠργῶσαν ἔχει τὴν φύσιν πρὸς τὰ μαθή-
ματα».

§ 112. **Ἐνότης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου καὶ
θεωρία περὶ τοῦ Θεοῦ.** Ὁ Ἡρόδοτος δὲν πιστεύει εὐκό-
λως ὅ,τι τῷ παρουσιάζεται, ἀλλὰ τὸ ὑποβάλλει ὑπὸ τὴν κρι-
τικὴν· πλὴν ὅμως τινῶν ἀντιφάσεων, ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔρωσ
του εἶνε ἀδιαφιλονείκητος, καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἀμερόληπτον ἱστο-
ριογράφον. Ἐσωτερικὴν ἐνότητα ἡ ἱστορία περιέχει τὴν Νέμεσιν,
ἐν ᾧ ἡ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐξαγομένη εἶνε ἡ ἀρχομένη πτώσις τῆς
ἀρχαιότητος, τῆς ἀρετῆς διὰ τῆς ἐγθρικῆς σχέσεως πρὸς τὴν ἀνα-
πτυσσομένην ἀκμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου. Ἄν μὴ ἡ ἐνότης τῆς
ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου δὲν εἶνε πρὸς τὴν τῆς Ὀδυσσεΐας, ὅμως
δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τῆς Ἰλιάδος. Παρητηρήθη ὅτι
μεταξὺ τῶν προομιῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς Ἰλιά-
δος ὑπάρχει μεγάλη ὁμοιότης. Ὁ Ἡρόδοτος ὁμοιάζει τῷ Ὀμήρῳ
καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἐπεισοδίων ταῦτα διὰ τῆς ποικιλίας

τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ ὅλον, μεταθέτουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς νέον κόσμον, τινὰ δὲ τούτων μετὰ μεγάλης τέχνης εἰς τὸ ὅλον παρενεβλήθησαν. ἀλλ' ὅμως οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἔχουσιν, ἢ τὴν τυχαίαν σύνδεσιν τοῦ χρόνου. Παρὰ τῇ ἐσωτερικῇ τεχνικῇ ἐνότητι τοῦ ὅλου, ἥτις ἐν τῇ ὅλῃ ὑποθέσει καὶ τοῖς καθ' ἕκαστον καταδηλοῦται, κεῖται ὡς βᾶσις εἰς τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ θρησκευτικῆ καὶ ἠθικῆ περὶ τοῦ κόσμου θεωρία, δι' ἧς ἀπένειμεν εἰς αὐτὸ ὑψηλότερον σέβας. Ἡ ὅλη διήγησις βασιζέται ἐπὶ τῆς ἐνιαίας θεμελιώδους δοξασίας ὅτι πᾶσα ἱστορία εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἠθικῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου ὑπὸ τῆς θεότητος κατασταθείσης καὶ διεπούσης τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. Διὰ ταύτης τῆς αἰωνίας ἁρμονίας τῶν ὄντων διεχαράχθησαν τῷ ἀνθρώπῳ ὠρισμένα ὅρια, ἅτινα δεικνύουσιν αὐτῷ τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐξέστησιν καὶ τὸ φαρτὸν παντὸς γηίνου. Ἐὰν δὲ διαρρήξῃ ταῦτα δι' ὑβριστικῆς ὑπερφοσύνης, ἔαν καταστρέφῃ προπετῶς τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καθιερωθεῖσαν καὶ φυλαττομένην ἰσορροπίαν τοῦ ἠθικοῦ καὶ φυσικοῦ κόσμου, τότε καταλαμβάνει αὐτὸν ἢ τοὺς ἀπογόνους ἢ τιμωρὸς Νέμεσις.

Τοῦτο τὸ μείζον κράτος τοῦ αὐστηρῶς κρίνοντος θεοῦ ἀνεγνώρισεν ὁ Ἡρόδοτος ἰδίως εἰς τοὺς περσικοὺς πολέμους, ὧν ἡ ἔκβασις ἐφάνη αὐτῷ ὡς θεῖα δίκη ἢ ἰσχυρὰ ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπεροψίας τυφλωθεῖσα περσικὴ δύναμις κατενικήθη ὑπὸ τοῦ ἀδυνάτου ἀλλ' ἰσχυροῦ κατὰ τὴν ἠθικὴν δύναμιν ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ θεῖον δὲν ἐκδικεῖται μόνον τὰς ἀνοσίους πράξεις, ἀλλ' ἤδη καὶ τὸ θρασὺ φρόνημα ὡς αἰτίαν τῶν τοιούτων πράξεων. Οὕτω κατέρριψε τὸν Κροῖσον ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς εὐτυχίας, ἅτε ὑπολαβόντα ἑαυτὸν ὡς τὸν εὐτυχέστερον τῶν ἀνθρώπων, ἀφείλεν ἀπὸ τοῦ Ἀπρίου βασιλείαν, ἐλευθερίαν, ζωὴν· διότι ἐτόλμησε νὰ κρατήσῃ τὴν βασιλείαν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ θεοῦ.

Πρὸς τὴν δοξασίαν περὶ τῆς τιμωροῦ νεμέσεως συνδέεται ἡ παράστασις τοῦ φθόνου τοῦ θεοῦ «τὸ θεῖον φθονερόν.» Ἡ φθονερά θεότης ἄγει εἰς ὄλεθρον τοὺς ἐξ ἄκρας εὐτυχίας ὑπερέαντας τὰ τῷ ἀνθρώπῳ πεταγμένα ὅρια, καὶ ἔθνη μὲν καταστρέ-

ψαντας τὴν ἰσορροπίαν τῶν φυσικῶν ὄντων, ἔθθεν δὲ βραδίως δια-
τρέχοντας τὸν κίνδυνον νὰ ἐμπέσωσιν ὑπερφρονούντες εἰς τὴν τι-
μωρίαν τῆς Νεμέσεως. Ἐπόμενος τῇ πίστει τοῦ λαοῦ, πιστεύει
μαντεῖα, χρησμούς, ὄνειρα, οἰωνούς, θαύματα κτλ. καὶ ἀφελῶς τὰ
ἀναγγέλλει. Πραγματευόμενος δὲ περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ τότε γνω-
στοῦ κόσμου, καὶ περιγράφων τὴν φύσιν τῶν χωρῶν, θεωρεῖ ὡς
σκοπὸν καὶ κέντρον τοῦ ἔργου τοὺς περὶ ἐλευθερίας ἀγῶνας τοῦ
ἔθνους του κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ τὴν νίκην τῆς ἀνθρωπότητος
κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Τὸ βιβλίον του λοιπὸν κατὰ τὸ εἶδος
εἶνε τεχνικὸν ἔργον, κατὰ τὸ περιεχόμενον δὲ πολύτιμος ἐθνικὴ
συγγραφή.

§ 113. **Γλῶσσα τοῦ Ἡροδότου.** Ἄν καὶ Δωριεὺς τὸ
γένος ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψεν ὅμως εἰς τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, διότι
αὕτη εἶχεν ἀνυψωθῆ ὡς καθολικὴ γραφομένη γλῶσσα ὑπὸ τῶν
προγενεστέρων λογογράφων. Ἡ διάλεκτός του διαφέρει τῆς τῶν
ἀμέσως πρὸ αὐτοῦ, δὲν εἶνε ἡ ἀρχαία Ἰά ς, ἀλλὰ μᾶλλον ἔντε-
χνος δημιουργία, ἐφ' ἧς μεγάλη ἐπιρροὴ εἶχε ἡ ἰδίως Ἄ τ θ ἰ ς
τῆς ἐποχῆς του. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο μεμιγμένη μὲ λέξεις καὶ φράσεις
ἄλλων διαλέκτων ὀνομάζεται π ο ι κ ἰ λ η κατ' ἀντίθεσιν πρὸς
τὴν κ α θ α ρ ἄ ν καὶ ἄ μ ι γ ῆ τοῦ Ἐκαταίου, ὅστις μετε-
χειρίζετο τὴν Μιλησίαν διάλεκτον. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡροδότου ἔνεκα
τῶν πολυαριθμῶν ἐπικῶν τύπων καὶ φράσεων λαμβάνει ποιητι-
κὸν χρωματισμὸν. ἔχει ἐνάργειαν, σαφήνεια, καθαρότητα, ἀφέλειαν,
ἡ περιγραφή του ῥέει ἐπιχαρίτως ὡς ἤρεμος ποταμὸς, προδίδει
ψυχικὴ κίνησιν μόνον ἐνθα διαπράττονται ταραχώδη συμβεβη-
κότα. Τέλος ἡ λέξις του εἶνε ἀφελῆς καὶ οὐδαμοῦ τὴν ἐπιτήδευσιν
θηρεύουσα καὶ δὴ περιγραφικωτάτη, ὡς τοῦ Ὀμήρου. Ἐν τῇ κα-
τασκευῇ τῶν προτάσεων μεταχειρίζεται κατ' ἐξοχὴν τὴν ε ἰ ρ ο -
μ ἔ ν η ν λ ἔ ξ ι ν δηλ. τὸν ἀπερίοδον λόγον, ἐν φ αἰ προτάσεις
αὐτοτελῶς παρατάσσονται πρὸς ἀλλήλας ἄνευ ὑποταγῆς τῆς μιᾶς
πρὸς τὴν ἄλλην. Ἐν τῇ διηγήσει τ ῶ ν πα θ η τ ι κ ῶ ν περιέχει
ἡ γλῶσσά του ἐκπληκτικὴν δύναμιν, ὡς π. χ. ἐν τῇ διηγήσει
περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰνταφέρνου, τοῦ ἀτυχοῦς Φαμμηνίτου,

πρὸ πάντων δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀκάμπτου υἱοῦ τοῦ Λυκόφρονος.

§ 114. **Θουκυδέου.** Πρῶτος ἱστορικός τῆς Ἑλλάδος εἶνε ὁ Θουκυδίδης ὁ Ἀθηναῖος, Ἀλιμύσιος τὸν δῆμον, ἐγεννήθη περὶ τὸ 472. Ὁ πατήρ του ὠνομάζετο Ὀλορος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἥγησιπύλη, κατήγετο δὲ ἀπὸ τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἡγεμόνος τινὸς τῆς Θράκης, παρὰ τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐκληρονόμησε τὰ ἐν τῇ Σκαπτῇ ὕλῃ τῆς Θράκης μεταλλεῖα τοῦ χρυσοῦ. Ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ Ἀντιφῶντος ἐνυμφεύθη καὶ ἐκτέτατο υἱὸν Τιμόθεον καὶ θυγατέρα καὶ οὐδὲν πλέον περὶ τοῦ βίου του γνωρίζομεν. Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὸ 427, τελευτῶντος τοῦ φθινοπώρου, ὅτε ὁ Βρασίδης ἠπειλεῖ τὴν Ἀμφίπολιν, εὐρίσκετο μετὰ 7 τριήρων ἐν Θάσῳ, φυλάττων τὰς ἀκτὰς τῆς Θράκης, ὁ συστράτηγος αὐτοῦ Εὐκλῆς τὸν προσεκάλεσε ἐξ Ἀμφιπόλεως νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ πολὺ ἄργά, διότι πρὶν οὗτος διαπλεύσῃ τὸν Στρυμόνα, παρεδόθη ἡ μεγάλη καὶ εὐπορος πόλις εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, τοῦτο ὑπῆρξε μεγίστη ἀπώλεια διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ φθάσῃ ὀψὲ τὴν αὐτὴν ἐσπέραν καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ κειμένην Ἠϊόνα καὶ κατὰ τῆς διττῆς ἐπιθέσεως τοῦ Βρασίδου νὰ τὴν προφυλάξῃ (4, 104). Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἀπώλεσαν πόλιν σπουδαιότατην ἐπὶ τῆς Θράκης, καὶ συνείθιζον νὰ κρίνωσι τοὺς στρατηγούς ἐκ τῆς ἐκβάσεως μᾶλλον τῶν ἐπιχειρημάτων, ἢ ἐκ τῆς ἀξίας αὐτῶν καὶ τῆς προθυμίας, εἰσήγαγον τὸν Θουκυδίδην εἰς δίκην, κατηγορήσαντες αὐτὸν ἐπὶ προδοσίᾳ. Ἐκεῖνος φοβούμενος νὰ ὑποστῇ τὸν ἀγῶνα τῆς κρίσεως, ἔφυγεν ἐκουσίως τὴν πατρίδα του ἐπὶ 20 ὅλα ἔτη, διατρίβων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τὴν Σκαπτὴν Ὑλὴν καὶ συνήγαγεν ὕλην εἰς συγγραφὴν τῆς περὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἱστορίας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράνων ἀνεκλήθη διὰ ψηφίσματος πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του. Φαίνεται δὲ ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διῆγεν ἐν Θράκῃ ἢ περιηγεῖτο εἰς μέρη, ἐνθα ἤδη ἀπετελέσθη ὁ τρομερὸς πόλεμος, ὅπως ἴδῃ ἰδίους ὄμμασι καὶ συλλέξῃ εἰδήσεις διὰ τὴν ἱστορίαν. Ἀπέθανε βίαιῳ θανάτῳ δολοφονηθεὶς. Ἐκ τούτων συνά-

γεται, ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐζήσεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐκοινώνησε μετὰ τῶν αὐτοῦ συμπολιτῶν μόνον κατὰ τὴν νεότητά εἰς τὸ 48ον ἔτος τῆς ἡλικίας του· τὸν δὲ ἔπειτα χρόνον συνεκοινωνεὶ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῶν Πελοποννησίων, ἀλλ' ἔμεινεν ξένος τῶν μεταβολῶν, ὅσαι συνέβησαν εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν αὐτῶν κατὰ τὰ μέσα καὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐπανελθὼν ὅμως εἰς Ἀθήνας εὗρεν ἄλλην γενεάν ἀνθρώπων ἔχουσαν ἰδέας διαφόρους, ἀλλ' αὐτὸς ἔμεινεν οἷος ἦτο, ἀγνός καὶ ἀδιάφορος τρόφιμος τῶν Περικλείων χρόνων.

§ 115. **Περιεχόμενον τῆς συγγραφῆς, σκοπός καὶ ἀξιολογία αὐτοῦ.** Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου Συγγραφὴ περὶ τοῦ πολέμου τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ἐπιγραφόμενον, διηρέθη μεταγενεστέρως εἰς 8 βιβλία. Κατὰ τινα παράδοσιν ἡ θυγάτηρ του ἔγραψε τὸ τελευταῖον βιβλίον, ἢ πιθανῶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς εἶδωκε τὸ χειρόγραφον εἰς εἰδήμονα ἄνδρα πρὸς ἐπεξεργασίαν. Τὴν δὲ συνέχειαν τοῦ ἔργου ἐξηκολούθησεν ὁ Ξενοφῶν. Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἤντησε τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας ἐκ βιβλίων, ἀλλ' εἶτε ἐξ αὐτοψίας, εἶτε ἐξ ἀκοῆς τῶν παρατυχόντων εἰς τὰς πράξεις. Ἡ ἱστορία του εἶνε τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀναγραφῆς συγχρόνων γεγονότων, καὶ φέρει ἐκεῖνον τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας, τὸν προσφάτως καὶ τὸν ἐξ αὐτοψίας μεμαρτυρημένον. Ὁ Θουκυδίδης ἤρχισε νὰ συγγράφῃ, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν, εὐθύς καθίστα μὲν οὐ τοῦ πολέμου, διότι ἀρχῆθεν προεἶδε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξιολογότητα αὐτοῦ. Ἐμάνθανε τὰ γεγονότα οὐχὶ ἐκ τοῦ παρατυχόντος ἀνθρώπου, ἀλλ' ἢ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἢ ἐξ ἀκριβοῦς ἀνακρίσεως ἀνθρώπων ἀνηκόντων εἰς ἐκάτερον τῶν ἀντιπολεμούντων μερῶν, καὶ ἐξηκριβούτο ἡ ἀλήθεια μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ δαπάνης (5, 26. 7, 44). Πᾶν ὅμως ὅτι ἔγραψεν διαρκούντως τοῦ πολέμου ἦσαν ὑπομνήματα, μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου καὶ τὴν χάθοδον αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας ἐπεξεργάσθη τὴν ὕλην. Ἐν ᾧ οἱ προγενέστεροι ἱστορικοὶ ἀπέβλεπον νὰ περιγράψωσι τὰ

προσπίπτοντα εἰς μόνην τὴν αἰσθησιν, ὁ Θουκιδίδης ἔτεινεν ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπεχείρησε νὰ παραστήσῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀναπτύσσονται αἱ πράξεις ἐκ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς καταστάσεως τῶν λαῶν, καὶ τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἔχουσιν εἰς τὴν καθόλου τύχην τῶν πόλεων ἢ τῶν ἐθνῶν. Τὸ ἔργον του εἶνε δ ρ ᾱ μ α ἰ σ τ ο ρ ι κ ὸ ν, οὔτινος τὰ μὲν πρόσωπα εἶνε αἱ ἀντιστρατευόμεναι πόλεις, τὸ δὲ ἔπαθλον τοῦ ἀγῶνος ἢ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονία. Ἀντικείμενον τοῦ πονήματός του εἶνε, ὡς λέγει, ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος διαρκέσας 27 ἔτη· πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν συγγραφὴν τοῦ πολέμου τούτου ποιεῖ κριτικὴν τινα πραγματείαν τῆς ἱστορίας ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὸν πόλεμον· ἡ εἰσαγωγὴ αὕτη ἐξ ἧς ἀποτελεῖται τὸ ὅλον Α'. βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη 1) εἰς προοίμιον, ἐν ᾧ παραβάλλονται τὰ πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συμβάντα συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, 2) εἰς τὴν κυρίαν εἰσαγωγὴν περιλαμβάνουσαν α.) ἔκθεσιν τῶν ἐσωτερικῶν ἢ ἀφανῶν αἰτίων τοῦ πολέμου, ἅτινα ἦσαν ἡ ἱστορία τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐν Μυκάλῃ μάχης μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου 89 — 118 Α'. β'.) ἔκθεσιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀφορμῶν τοῦ πολέμου τούτου συμπεριλαμβάνουσα καὶ τὰς πολιτικὰς παρασκευὰς ἀμφοτέρων καὶ τὰς διπλωματικὰς διαπραγματεύσεις, ἰδίως δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἐπίδαμνον καὶ Ποτίδαιον συμβάντα. Ἐν τῷ Β'. βιβλίῳ ἄρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ συγγραφέως διαιρεῖται εἰς τρία μέρη 1) εἰς τὸν Ἀρχιδάμειον πόλεμον, καταλήγει δὲ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Βροσίδου καὶ Κλέωνος καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίθου (ἀπὸ τοῦ 2—5, 24) 431—21. 2) Τὸ δευτέρον μέρος εἶνε ὁ διὰ μέσου χρόνος, πλήρης ἐρίδων, σφαγῶν, ἐξαχρειώσεως δημοσίων πραγμάτων καὶ ἠθῶν κτλ. ἰδίως περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἄργους εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν δεσμὸν, ὅπερ καταλήγει εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου. Εἶτα ἔπεται ἡ μεγάλη ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀναληφθεῖσα ἐκστρατεία ἀπὸ τοῦ 415 — 413, ἧτις κατέστρεψε τὸ ἄνθος τῶν Ἀθηναίων πο-

λιτών (ἀπὸ 20 κεφ. τοῦ 5—7) 3) Τὸ τέλος ἀποτελεῖ ὁ Δεκελι-
κὸς πόλεμος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων 413—404· οὐ μέ-
ρος ἔχομεν ἐν τῷ 8ῳ βιβλίῳ, ἔνεκα τοῦ αἰφνηδίου θανάτου του.
Τοῦτο τὸ ἀντικείμενον ἔχων αἰεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἀκολουθῶν
ἀπαρεγκλίτως μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος ἀποκλείει ἀπὸ τῆς
ἱστορίας του πᾶν ὅτι δὲν ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν
καὶ τὸν πόλεμον.

Ὁ Θουκυδίδης ὥρισε τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ δι' ἐκείνους τοὺς
ἀνθρώπους, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν τῶν γε-
νομένων, καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ αὐτῆς, ὅταν ποτὲ ἐπανέλθωσιν
ὅμοιαι περιστάσεις. Ὅθεν ὁ σκοπὸς του εἶνε πρακτικὸς ἱστορικὸς
μόνον κατὰ τὴν πρόθεσιν, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς
ὑποθέσεως. Ἡ ἱστορία του εἶνε προῖον τῆς αὐτοῦ διανοίας καὶ ἡ
ἀξιοπιστία αὐτῆς στηρίζεται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἶχε
τὴν ἀναγκαίαν παιδείαν καὶ σύνεσιν νὰ κατανοῇ ἐκ τῶν πράξεων
πάσας τὰς σκέψεις ὅσαι διανοήθησαν τὰ δρῶντα πρόσωπα, καὶ
ὅπου εὐρίσκεται εἰς ἄγνοιαν ὁμολογεῖ τὴν ἀμφιβολίαν του. Τὰς
αἰτίας δὲ καὶ τὰς ἀφορμὰς, αἵτινες ἐκίνησαν ἐκάστοτε τὰ δρῶν-
τα πρόσωπα, δὲν ἐκφέρει ὡς ἰδίας αὐτοῦ γνώμας καὶ εἰκασίας,
ἀλλ' ὡς ἱστορίαν ἄμεσον καὶ ἐξ ἀντικειμένου· τὴν ἰδίαν γνώμην
σπανιώτατὰ ἐκφράζει ὡς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἔτι σπανιώτερον τὴν
ἰδιαιτέραν του κρίσιν περὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας ἢ ἀνηθικότητος τῶν
πράξεων. Οὗτος ἤθελε διὰ τοῦ ἔργου του νὰ παραστήσῃ πιστῶς
καὶ ἀληθῶς οὐ μόνον τὰ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ τὰ συμβε-
βηκότα νὰ περιγράψῃ ἐναργῶς καὶ πιστῶς καὶ τοὺς ἐξόχους τῆς
ἐποχῆς του ἀνδρας. Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ πίστις εἶνε τοσαύτη παρ'
αὐτῷ, ὥστε ἐγείρεται ζήτημα, ἂν ὑπάρχει ἄλλη περίοδος παγ-
κοσμίου ἱστορίας μετὰ τοσαύτης σαφηνείας καὶ καθαρότητος γνω-
στή, ὅσον εἶνε τὰ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέ-
μου, ἅτινα συνέγραψεν. Πᾶσα πράξις ἐκτίθεται καθ' ὅλα τὰ οὐ-
σιώδη αὐτῆς μέρη, τὰς αἰτίας καὶ ἀφορμὰς, τὴν πορείαν καὶ τὴν
ἐκβασιν, μετ' ἀσφαλείας καὶ ἀκρίβειας ἣτις ἐμποιεῖ εἰς τὸν ἀνα-

γνώστην, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἄγει αὐτὸν ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς διὰ μέσου τῶν γεγονότων.

§ 116. Πῶς ἐνδοί ὁ φιλόσοφος ἀνὴρ τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ θεῖον. Ἐν ᾧ παρὰ τῶν εὐπίστων Ἡροδότῳ εἰς κρίσιμους περιστάσεις κατέρχεται ἡ θεότης καὶ ἐπιλαμβάνεται, παρὰ Θουκυδίδῃ κεῖται μακρὰν ἢ θεία τοῦ κόσμου διοικήσεις, ἧς τὸ κυβερνᾶν δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον εἶνε νὰ γείνη καταληπτόν. Ἡ ἐσχάτη αἰτία μένει ἐν τῷ σκότει. Ὁ ἄνθρωπος, οὐ ὁ ὀρίζων εἶνε στενός, φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ εὐσεβὲς αἰσθημα τῆς πρὸς αὐτὸ ὑποταγῆς. Ἀλλ' ἡ θεότης παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας του τὴν αὐτοῦ τύχην, καὶ στρέφεται ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ κατ' αὐτοῦ κατὰ τὰς πράξεις του. Οὕτω τὴν πολυπενθῆ ἔκθασιν τοῦ πολέμου, λέγει προκύψασαν ὑπὸ τῶν ὀρέξεων καὶ τῆς ἀλογίας τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι τὸ τῶν Λακεδαιμονίων θάρρος ἠύξησε διὰ τῆς τιμιότητος καὶ δικαιοσύνης, δὲν ἀναφέρει τοὺς θεοὺς τῶν ὑβρισθεισῶν συνθηκῶν ἐδικητάς, εἰς οὓς ἀναμφιβόλως οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπίστευον. Δὲν ἀρνεῖται ὅτι εἶνε δυνατὰ ὑπερφυσικαὶ ἐμφανίσεις, ἐπιτυχεῖς προρρήσεις, οἰωνισμοὶ κτλ. ἀλλ' οὐδόλως ἐκφέρει κρίσιν περὶ τούτων, διηγεῖται μόνον ἐξ ἀντικειμένου ὡς ἐλατήρια τῶν ἀνθρώπων οὐχὶ ὡς νὰ ἐπίστευεν εἰς αὐτά.

§ 117. Διαίρεσις χρονολογικῆ καὶ ἐνότης τῆς συγγραφῆς. Ὁ πόλεμος διαίρεται εἰς θέρη καὶ χειμῶνας — καὶ τοῦτο διότι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον μίαν κοινὴν χρονολογίαν, ἀλλ' ἐκάστη πόλις ἐκανόνιζε τὸ ἔτος κατ' ἴδιον τρόπον. — Ὁ Θουκυδίδης ἔλαβε τὰς ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ὡς βάσιν χρονολογικὴν καὶ ἰδίως τὴν βλάστησιν ἢ τὴν ἀκμὴν τοῦ σίτου, διότι ὀρίζει ἀκριβέστερον τὰ γεγονότα πάσης ἄλλης χρονολογικῆς μεθόδου. «περὶ σίτου ἐκβολήν, ἀκμάζοντος σίτου» εἰσὶν αἱ ἐκφράσεις. Εἶπομεν ὅτι ὑπόθεσις τῆς ἱστορίας του εἶνε ὁλόκληρος ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, τὰ προηγούμενα χρησιμεύουσι μόνον ὡς προεισαγωγή αὐτοῦ· πρὸς τοῦτο πειρᾶται ἵνα τοὺς πολέμους περὶ τῆς εἰρήνης πρὸς Νικίαν καὶ τὰ μετὰ ταύτην ὡς ἐν ὕλον καὶ ἀδιάσπαστον εἰκονίσῃ. Ὡστε ἂν ὁ Θουκυδίδης τὴν ἱστορίαν του μέ-

χρι τέλους ἔφερε· αὕτη θὰ συνέκειτο ἐκ τριῶν ἀναλόγων μερῶν α.) ἀπὸ τοῦ Ἀρχιδαμείου πολέμου, β') ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου, τῆς συγχύσεως τῶν σπονδῶν καὶ τῆς ἐπικρατείας τῆς Σικελίας, καὶ γ') ἀπὸ τοῦ Δεκελικοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ᾧ ὁ ἱστορικός μένει πιστὸς ἐν τῇ ὑποθέσει αὐτοῦ παρένεβαλε 5 ἐπεισόδια, ἅπερ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Εἶνε τὰ ἐξῆς: α) τὰ περὶ τῆς καταλύσεως τῶν δῆμων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τοῦ Θεσέως, β') περὶ τῆς ἀτυχούς τυραννίας τοῦ Κύλωνος, γ') περὶ τῆς ἐξώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν, δ') περὶ τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ ε) περὶ τῆς ἐν Δήλῳ ἐορτῆς τοῦ Ἀπόλλωνος. Πλὴν τούτων ὑπάρχει ἐνότις ἐν τῷ ὄλῳ, ἡ ἀπεικόνησις διὰ τοῦ πολέμου τούτου ἐπιγενομένη, ἡ παρακμὴ τῶν Ἑλλήνων εἶνε ὁ ἐσωτερικὸς πυρὴν καὶ ἡ ἐνότις τῆς ὑποθέσεως, πανταχοῦ ὁ ἱστορικός ἀνυψοῖ τὸ κέντρον τῆς ὑποθέσεως καταδεικνύων τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου πολέμου. Ἐκαστον ἱστορικὸν ἔργον πρέπει νὰ ἔχῃ ἐνότητα, ἀλλὰ τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ παραβάλληται πρὸς τὴν τῆς ποιήσεως· διότι σπανιώτατα ἡ ἐλευθερία τῆς τέχνης καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ὕλης δύναται νὰ συνδεθῶσιν. Ὡς ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου ὁμοιάζει τὸ ἔπος οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θουκυδίδου πρὸς τὸ δρᾶμα καὶ ὡς ἡ τοιαύτη, ἔχει ἀρχὴν μέσον καὶ τέλος. Ἀπὸ τοῦ Β' βιβλ. ἄρχεται ἡ πρώτη πράξις τοῦ δράματος, ἥτις διὰ τοῦ ἀττικοῦ λοιμοῦ, τοῦ μεγαλείου τοῦ Περικλέους, τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τῆς ἐκπολιορκήσεως τῶν Μυτιληναίων καὶ τῆς ἀνατροπῆς τῶν Πλαταιῶν ἕως εἰς τὸ Γ'. 68. Τὸ μέσον ἄρχεται ἀπὸ ἐπαναστάσεων, σφαγῶν, ἐξαχρώσεως, δημοσίων πραγμάτων καὶ ἠθῶν ἐν Κερκύρα κτλ. ἡ τύχη τοῦ πολέμου γίγνεται ἀμφίρροπος, ἡ φθορά, ἣν Δημοσθένης στρατηγούντος οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν ἔλαβαν κτλ. ἕως τὸ Δ'. 26. Τὸ τέλος ἀπὸ τῆς ἀπροσδοκῆτου παραδόσεως τῆς νήσου, ὅπου οἱ ἐνδοξοὶ Σπαρτιαῖται εἶχον πολιορκηθῆ, ἀρχίζει, τὰ Κήθυρα πολιορκοῦνται καὶ ἡ Λακεδαιμῶν ἀπελπίζεται, ἐν Σικελίᾳ εἰρήνη συντίθεται, ὁ πόλεμος ἀμελῶς διεξάγεται καὶ τέλος ἀναγκωχὴ γίνεται καὶ μετ' ὀλίγον εἰρήνη 50ετῆς κλει-

εται· ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη ὁμοιάψει τῇ ἡσυχίᾳ καύματος θερμοτάτου ἐφ' ὅσον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ ἐπίκεινται, μαντεύεται παραπλήσια ἐκρήξις κινδύνου, καὶ ἤδη ὁ Ἀλκιβιάδης προκύπτει μοιραῖος ἀρχηγὸς τῶν τελευταίων γεγονότων τούτου τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, καὶ εὐθὺς πᾶσα ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπίσημος μεγαλόνοια αὐτοῦ καταφαίνεται· ἡ πράξις τελειώνει οὕτως ὥστε ὁ ἀναγνώστης προσδοκᾷ μεγαλείτερα συμβάντα τῶν μέχρι τοῦδε γεγενημένων. Ἐφεξῆς λοιπὸν αὐτὸς εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐκθέσεως φθάνει, μεγάλη ἐκστρατεία ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν προτίθεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, συγχρόνως ἡ Πελοπόννησος εἶνε ὀρθή καὶ περιφοβὸς, καὶ παρατηρεῖ τὰ μηχανήματα τῶν Ἀθηναίων. Ἡ δυσχέρεια ἐπλέχθη καὶ ἡ ἐξοδὸς τῆς ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται. Τέλος οἱ Ἀθηναῖοι νικῶνται. Ἀλλὰ μένει ἔτι ἡ τελευταία πράξις, ὁ Ἀλκιβιάδης μεθ' ὑπερβαλλούσης λάμπους προέρχεται, ὑπ' αὐτοῦ αἱ Ἀθηναὶ ἰσχυρῶς ἀνορθοῦνται. Ἀλλ' ἐκ τῆς τυφλότητος τοῦ μοιραίου νοῦ ὁ ἀθῶος Ἀλκιβιάδης ἐξωθεῖται, ἄνευ ἐλπίδας τινος ἡ ὠραιότατη πολιτεία τῆς Ἑλλάδος εἰς καταστροφὴν πίπτει, καὶ ἡ τραγωδία διὰ τῆς πτώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς ἰσχύος τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ μεγάλου ἀποτελεῖται. Τὸ δραματικὸν τοῦτο δὲν κείται μόνον ἐν τῇ ἀρχῇ μέσῳ καὶ ἐν τῷ τέλει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ταχείᾳ ζωῇ παραστάσει καὶ ἐν τῇ σαφεῖ βραχύτητι τῆς φράσεως πρὸς τοῦτοις κείται ἐν τῇ ἐξάρσει τῶν μερῶν ἐν ἐπιτηδείῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ἕκαστον μέρος διευκρινίζεται κατὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὅλον,

§ 118. Ἡθικοφιλολογικὸς χαρακτήρ τοῦ Θουκυδίδου καὶ δημηγορίαι αὐτοῦ. Ἡ ἠθικὴ οὐδόλως ἀποχωρίζεται τῆς πολιτικῆς, καθόσον ὁ Θουκυδίδης παρατηρεῖ τὰ γεγονότα καὶ μελετᾷ τὰς αἰτίας καὶ τὰς συνεπειὰς ἐπὶ τοῦ μεγάλου ὑποκριτοῦ τῆς ἱστορίας του, εἶνε ἠθικολόγος βαθύς, πολιτικὸς σπουδαῖος, καὶ ἐν ταυτῷ μέγας ζωγράφος. Ἡ περιγραφὴ τῶν αἵματηρῶν συνταράξεων τῆς Κερκύρας, τοῦ λυπηροῦ θεάματος τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηναίων, τῶν ἀξιοθρηνητῶν ἐπεισοδίων, τῆς ὑποχωρήσεως τῆς Σικελίας, τῆς καταπλήξεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν

ἀγγελίαν τῶν καταστροφῶν των, ταῦτα πάντα ἀρχοῦσιν ὅπως ἐκτιμηθῆ μέρος τῆς τέχνης αὐτοῦ καὶ ἀποδείξωσιν ὅτι αἱ εἰκόνες αὐταὶ τοῦ Θεουκιδίδου πάντοτε κέκτηνται τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα καὶ ὅτι τὰ πάντα ἐν αὐταῖς εἰσὶ ἀκριβῆ, στερεὰ μετὰ δυνάμεως ἐξηγητὰ, σφύρα καὶ ἐν ταύτῃ ἄνευ ὑπερβολικῶν χρωμάτων, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρεκτροπῆς τῆς διανοίας, εἶνε πραγματικότης γεγονότων. Ἐὰν αἱ εἰκόνες αὐταὶ εἰσὶ δρματικά ὡφείλουσι τοῦτο εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ πιστὴν ἀπεικόνισιν τῆς ἀληθείας, ἀρκούντως λυπηρὰ καθ' ἑαυτὴ ὅπως δικαιολογήσωσι τὴν σκυθρωπὴν μελαγχολίαν τῆς γραφίδος αὐτοῦ.

Ἡ αὐτὴ ἀκριβεία, ἡ αὐτὴ βαθύνοια, ἡ αὐτὴ δύναμις συνεσφιγμένη καὶ ταχεῖα ἀποτελοῦσι τὴν ὡραιότητα ὅλων τῶν εἰκόνων τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένων. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεουκιδίδου ἀγαπᾷ τὴν ἀκριβολογίαν καὶ δεικτικότητα τῶν ἀντιθέσεων «τὴν ἀντίθεσιν αὐτῆν τῶν δύο ἀληθειῶν, ἥτις δίδει φῶς ἢ μία τῇ ἄλλῃ» ἢ χρῆσις αὐτῆς εἶνε συνεχῆς εἰς τὸ ὕφος του, τὴν ἐπιζητεῖ ὡσαύτως ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν χαρακτῆρων του. Ὁ πανηγυρικός τῶν Ἀθηῶν ὑπὸ τοῦ Περικλέους ἐν τῷ ἐπιταφίῳ εἶνε σύγκρισις συνεχῆς μετὰ τῆς λαμπρᾶς καὶ καλλιτεχνικῆς πόλεως πρὸς τὴν τραχείαν καὶ σκυθρωπὴν ἀντίπαλον· ἐνταῦθα ὁ παραλληλισμὸς γίνεται διὰ διαφανοῦς ὑπαινιγμοῦ. Γίνεται ἀπ' εὐθείας καὶ παρίσταται γυμνὸς ἐν θαυμασίῳ χωρίῳ τῶν λόγων τῶν Κορινθίων ἀπεσταλμένων εἰς Σπάρτην, καὶ ἡ μεγάλη αὕτη ἔκφρασις σεβασμοῦ πρὸς τὰ μέγαρα προτερήματα τῶν Ἀθηῶν, συγκρινόμενα πρὸς τὰς μετρίας ἀρετὰς τῆς Σπάρτης, εἶνε τοσοῦτον μᾶλλον δηκτικῆ, καθόσον φαίνεται ἐξομολόγησις ληφθεῖσα παρ' ἐχθρῶν διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀληθείας.

Αἱ δημηγορίαι εἶνε πρὸς τὴν ἱστορίαν, ὡς ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα, μεταχειρίζεται ταύτας ὁ Θεουκιδίδης πλαγίως, διότι θέλει νὰ παραστήσῃ τὸ ἐξ ὑποκειμένου καὶ τὸ ψυχολογικὸν μέρος τῶν ἱστορικῶν συμβάντων αὐταὶ εἶνε οἱ ἄμεσοι λόγοι τῶν δρώντων προσώπων, δι' ὧν ἐκφράζονται τὰ αἰσθήματα καὶ διανοήματα αὐτῶν ἅτινα ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν πράξεων· αὐταὶ εἶνε

ὅτι οἱ διάλογοι ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ἔχουσιν πρὸς τὰ γινόμενα σχέ-
σιν ἐσωτερικὴν, καθότι αἱ πράξεις εἶνε ἐξωτερικαί· αὐταὶ αἱ ἐκ πρώ-
του προσώπου λεγόμεναι ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε δημηγορούντων, εἶνε
πολύ φυσικώτεραι εἰς ἀρχαῖον ἱστορικὸν ἢ εἰς νεώτερον· αὐταὶ δὲν
εἶνε οἱ αὐτοὶ ἀπαράλλακτοι λόγοι τῶν δρώντων προσώπων ἀλλ' ὁ
Θουκυδίδης ὁμιλεῖ κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν τῶν προσώπων· καὶ
ἐσπούασε δηλ. νὰ ἀποδώσῃ ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβῶς τὰ λεχθέντα,
ἀλλ' ὅπου τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν ἐκεῖ εἰσήγαγε τὰ πρόσωπα λέ-
γοντα. Ἐν γένει δέ, διὰ τῶν δημηγοριῶν ἐσπούδασε κυρίως ὁ
Θουκυδίδης νὰ δεῖξῃ τὴν διάθεσιν ἐξ ἧς προῆλθον αἱ ἱστορούμε-
ναι πράξεις, καὶ διὰ τοῦτο εἰσάγει αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἐκφράζοντα
καὶ ὑποστηρίζοντα τὴν γνώμην των, ἢ καὶ δικαιολογοῦντα αὐ-
τὴν. Ἐπιτυγχάνει δὲ τοῦτο τόσον ἀκριβῶς καὶ μετὰ τοσαύτης
δεξιότητος μετατίθεται εἰς τὴν σφαῖραν τῆς διανοίας τῶν λαλούν-
των προσώπων, καὶ αἰτιολογεῖ τὰς διαθέσεις καὶ τὰς γνώμας αὐ-
τῶν τόσον πιθανῶς, ὥστε πιστεῦει ὁ ἀναγνώστης ὅτι αὐτὰ τὰ
ἀγορευόμενα πρόσωπα δὲν ἠδύναντο νὰ διανοηθῶσιν, ἢ συνηγορή-
σωσι βέλτιον. Ἐν αὐταῖς περιέχονται οἱ λόγοι καὶ αἱ αἰτίαι τῶν
σπουδαιτέρων πράξεων, αἱ πηγάζουσαι ἐκ τῆς γνώμης καὶ δια-
θέσεως τῶν πόλεων, τῶν κομμάτων, τῶν προσώπων ἅτινα ἔπρα-
ξαν αὐτάς.

Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἀριθμεῖ 4 ὄργανα τῆς Θουκυδιδείου
γλώσσης α.) τὸ ποιητικὸν τῶν ὀνομάτων, β.) τὸ πολυειδές τῶν
σημμάτων γ.) τὸ τραχὺ τῆς ἀρμονίας καὶ δ.) τὴν σημασίαν. Χρώ-
ματα δ' αὐτῆς εἰσὶ 7. α.) τὸ στρυφνόν, β.) τὸ πικρὸν, γ.) τὸ πυ-
κνόν, δ.) τὸ αὐστηρόν, ε.) τὸ ἐμβριθές, ς.) τὸ δεινὸν καὶ ζ.) τὸ
φοβερόν· ψεύγη ὅμως τὰς παρομοιώσεις τὰς παρονομασίας καὶ ἀντι-
θέσεις τὰς ὁποίας μετεχειρίζοντο οἱ σοφισταί. Καθ' ὅλου ὅμως ἡ
γλώσσά του εἶνε καθαρεύουσα, μεγαλοπρεπής, δεινὴ ἀλλὰ καὶ τρα-
χεῖα, δύσκολος καὶ τόσῳ σύντομος, ὥστε πᾶσαν περιττὴν λέξιν ἀλη-
θῶς μετ' ἀγωνίας ἀποφεύγει. Συνέκραςε τὴν ἐμβριθεῖαν καὶ ἀδρό-
τητα τοῦ λόγου τοῦ Περικλέους μετ' ἀρχαίωςαν αὐτηρότητα
τῆς ἐντέχνου ρητορικῆς τοῦ Ἀντιφώντος. Ἡ σύνταξις του διὰ τὴν

ἐλευθερίαν περὶ τὴν πλοκὴν τῶν λέξεων, ἀποκλίνει μᾶλλον εἰς τὴν ποίησιν ἢ τὴν πεζογραφίαν καὶ βοηθεῖ τὸν συγγραφεὰ νὰ συνάπτῃ τὰ νοήματα σφιγκτότερα, ἢ ὅσον δύναται. Ὁ Θουκυδίδης εἶνε πλήρης τεχνικῶν σχημάτων παρ' αὐτῷ ἐπικρατεῖ ἕκτα ἡρεμία καὶ νεφαλαιότης, ἦν πρὸς οὐδὲν ἕλλο δύναται τις νὰ παραβάλλῃ, ἢ πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ γαλήνην τῶν θεῶν καὶ ἥρώων, ἦν ἐκφράζουσι τὰ γλυπτικὰ ἔργα τῆς σχολῆς τοῦ Φειδίου.

§ 117. **Βίος τοῦ Ξενοφῶντος.** Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος, ἦτο υἱὸς τοῦ Γρύλλου, γεννηθεὶς τὸ 430· ὑπῆρξεν μαθητὴς τοῦ Σωκράτους καὶ ἐπέθυμε νὰ γείνη *καλὸς καὶ γαθὸς* ἐπόμενος ταῖς τοῦ Σωκράτους ἀρχαῖς· ἔνεκα τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων, τῆς ἵππασίας καὶ τοῦ κυνηγίου ἐγένετο ἰσχυρὸς καὶ ὠραῖος ἀνὴρ. Περὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ βίου του οὐδὲν ἕλλο γινώσκωμεν, εἰμὴ ὅτι συγκατελέγετο ἐν τοῖς ἵππευσι τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν κατὰ τὸ Δῆλιον μάχην (424) καὶ ὅτι καταπεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου ἐσώθη ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, μετακομίσαντος αὐτὸν ἐξω τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μετὰ ταῦτα ἐλλείπουσι περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις. Τῷ 401 προσεκλήθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ νεωτέρου Κύρου ὑπὸ τοῦ φίλου του Προξένου διαμείνοντος ἐν Σάρδεσι. Τότε συνεξστράτευσε μετὰ τοῦ Κύρου, ὡς ἐθελοντῆς, εἰς τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος ἐκστρατείαν καὶ ἐχειροτονήθη μετὰ τὴν εἰς Κούναξα μάχην καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν δολοφονίαν, ἀρχηγὸς τῶν μυρίων Ἑλλήνων μισθοφόρων, τῶν συστρατευσάντων μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, τοὺς ὁποίους μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ στρατηγικῆς ἐμπειρίας ἐπανάγαγεν εὐτυχῶς μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ κατηγορηθεὶς ὡς φίλος τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ἰδίως τοῦ Ἀγησιλάου, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν πατρίδα καὶ μετέβῃ εἰς Σπάρτην. Συμπολεμήσας δὲ μετὰ τοὺς Λακεδαιμονίους κατὰ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πατριωτῶν ἐν Κορωνείᾳ τῷ 334, ἀπεκατέστη μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς Σκυλλοῦντα τῆς Ἡλίδος, ἐνθα οἱ Σπαρτιᾶται ἐδώρησαν αὐτῷ, ὡς πολιτικόν των φίλον καὶ διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του, οἰκίαν καὶ ὠραῖον ἀγρόν. Ἐν-

ταῦθα ἔγραψε τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων του. Ἄλλ' ὅτε τῷ 371 ὁ Ἐπαμεινώνδας κατεσυνέτριψε ἐν Λεύκτροις τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, οἱ Ἡλεῖοι ἀνέκτησαν αὖθις τὴν Σκυλλοῦντα, καὶ ὁ Ξενοφῶν ἠναγκάσθη νὰ φύγη. Καὶ πρῶτον ἐπορεύθη εἰς Κόρινθον καὶ ἐκεῖθεν τῷ 366 ἀπέστειλε τοὺς δύο τοῦ υἱοῦ Διόδωρον καὶ Γρύλλον εἰς Ἀθήνας, ὅπως πολεμήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ Γρύλλος τῷ 362 ἐφονεύθη ἐν Μαντινεῖξ· κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ψηφίσματι τοῦ Εὐβουλου ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἀθήνας, προέκρινεν νὰ διαβιώσῃ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀπέθανεν αὐτόθι τῷ 354. Κατέλιπεν ἡμῖν τὰ ἐξῆς συγγράμματα.

Κύρου Ἀνάβασις εἰς βιβλία 7, εἰς ἃ περιγράφεται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, ἧς καὶ αὐτὸς μετέσχε, ἐπεξεργασθεῖσα μετὰ 20 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐν ταύτῃ περιγράφονται πῶς 10,000 τολμηροὶ Ἕλληνες παρὰ τὸ πλευρὸν δειλοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ εἰσεχώρησαν μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς Περσίας, πῶς παρὰ τὰ Κάναξα τρέπουσιν εἰς φυγὴν 100,000 πολεμίους, πῶς οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κλέαρχος διὰ δόλου φονεύονται. Περαιτέρω δὲ μανθάνομεν, πῶς ἐσώθησαν οἱ μισθοφόροι τοῦ Κύρου Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐπικινδύνου αὐτῶν θέσεως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Περσικοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦ ξίφους ἀνοίγοντες τὴν ὁδὸν διὰ τῶν βαρβάρων λαῶν ἐν τε τῇ Καρδουχίξ καὶ ἀλλαχοῦ ἀφίκοντο εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, καὶ ἐκεῖθεν παραπλέοντες ἔφθασαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ.

Τοῦτο τὸ ἱστορικὸν σύγγραμμα εἶνε ἐν ἀφελείῃ καὶ ἀπερίττῳ, ἀλλὰ ζωηρῆς γλώσσης τεχνικῶς ἐπεξεργασμένον ἡ ἀκριβῆς τῶν συμβάντων ἐκθεσις τὸ πανταχοῦ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῆς πραγματικότητος καὶ ἀληθείας, κατέστησε αὐτὸ τερπνότατον ἀνάγνωσμα. Ἐν τούτῳ ἐξεικονίζονται τὰ πάντα ζωηρότατα, χώραι, πόλεις καὶ κῶμαι, δυσχέρειαι καὶ ταλαιπωρίαὶ κατὰ τὴν ὁδοπορίαν, μάχαι, τὰ ἔθιμα ἀνθρώπων καὶ ἐθνῶν περιγράφονται ἐναργέστατα, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπόδειγμα πιστῆς

καὶ χαρίεσσης παραστάσεως διὰ τὴν γνῶσιν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἑλληνικά εἰς 7 βιβλία, περιλαμβάνοντα τὴν συνέχειαν καὶ ἐξακολούθησιν τῆς τοῦ Θουκυδίδου ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ 411 μέχρι τοῦ 362 π. Χ. Ὁ Ξενοφῶν ἱστορεῖ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τὰ μετὰ τὴν παῦσιν αὐτοῦ ἐντός τε καὶ ἐκτός τῆς Ἑλλάδος συμβάντα. Τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Ἀγησιλάου ἡ ἱστορία ἐκτίθεται ἐν αὐτῷ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ προτιμήσεως, ὥστε πολλὰ ἐπίσημα συμβεβηκότα παραλείπονται ὀλοτελῶς. Τελευταῖον δὲ ἱστορεῖ τὸν Θηβαϊκὸν πόλεμον μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης 362.

Τὰ ἑλληνικά ἠτῶνται πολὺ τῆς ἀναβάσεως καὶ τὸ ὄφος τοῦ λόγου συνηγορεῖ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐπεξεργάσθη ἐντελῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τὰ δύο πρῶτα βιβλία εἶνε διάφορα τῶν ἐφεξῆς πέντε· ἐν πᾶσι ὑπάρχει καθαρότης λεκτικοῦ καὶ εἰκονιστικῆς τις ἔκθεσις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ στερεῖται ἱστορικῆς ἰκανότητος, καὶ αἱ τραγιώταται αὐτοῦ σκηναὶ οὐδαμῶς μετέχουσι ποιητικῆς εὐφυΐας, ἀλλὰ μᾶλλον λεπτολόγον ἀκρίβειαν συγγραφῆς ἀνεκδότων. Αἱ δημηγορίαι τοῦ σπανίως εἰσὶ μακραὶ καὶ ἐξεργασμέναι ὡς αἱ τοῦ Θουκυδίδου· πλὴν τινῶν αἰτινῶν ἔχουσι πάθος καὶ δεινότητα (Β', δ', 40 καὶ στ'. ε', 38). Διαπρέπει ὁ Ξενοφῶν μᾶλλον ἐν ταῖς δραματικαῖς σκηνογραφίαις μεμονωμένων συμβάντων καὶ ἰδίως ἡ περιγραφή τῆς συνεντευξέως τοῦ Ἀγησιλάου καὶ Φαρναβάζου καὶ ἡ διήγησις τῆς τοῦ Κινάδωνος συνωμοσίας εἰσὶν ἐντελῆ τοῦ εἶδους τούτου ὑποδείγματα. Αἱ χρονολογίαι εἰσὶ ὡς παρὰ Θουκυδίδην δηλ. κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας· αἱ δὲ Ὀλυμπιάδες παρενεβλήθησαν ὑπὸ ξένης χειρὸς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰσὶν ἐσφαλμέναι.

Κύρου παιδεῖα εἰς 8 βιβλία, λαμβάνοντα τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν Κύρου τοῦ νεωτέρου, ὡς χρηστοῦ ἡγεμόνος, προαγαγόντος τοὺς Πέρσας εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐθνῶν.

Τοῦτο τὸ σύγγραμμα εἶνε ἠθικὸν πολιτικὸν μυθιστόρημα στήριζόμενον ἐπὶ Σωκρατικῶν ἀρχῶν, παρὰ καθαρῶς ἱστορικόν. Ἡ

διήγησις ἔχει μὲν ἱστορικὴν βάσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ, ἐν ἧ παριστά τὴν ἀνατροφήν, τὴν παιδείαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τελείου ἄρχοντος, μετεχειρίσθη αὐτὴν αὐθαιρέτως καὶ μετέβαλε τὴν ἱστορίαν πολλαχῶς. Ἡ παράστασις τοῦ ἀπλῆ καὶ φυσικῆ εἶνε γεγραμμῆ ἐν καθαρωτάτῃ Ἀττικῇ γλώσσῃ καὶ τεχνικωτάτῃ ἐν τῇ συνθέσει.

§ 120. Τὰ Φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος ἄτινα ἔχουσι δι' ἡμᾶς μεγίστην ἀξίαν, καθ' ὅσον παραδίδουσιν ἡμῖν τὴν πιστωτάτην εἰκόνα τῆς ἠθικῆς σπουδῆς καὶ διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους εἶνε τὰδε.

Ἄπο μνημονεῦμα τὰ Σωκράτους εἰς 4 βιβλία. Ταῦτα συνέγραψε μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπάνοδον αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐσκόπει νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἄδικον τῆς κατηγορίας τοῦ Σωκράτους διὰ τῆς ἐκθέσεως καὶ περιγραφῆς τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι ὁ Ξενοφῶν ἱστορεῖ τὰς μεταξὺ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν ὁμιλητῶν αὐτοῦ συνδιαλέξεις, ὧν ὑπῆρξε μάρτυς αὐτήκοος, καὶ ὑποδεικνύει, ὅτι ἐν αὐταῖς παρήγγελλεν εἰς τοὺς μαθητάς του πᾶσαν ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν. Ἐν τούτοις ὁ Σωκράτης παρίσταται ἀναγνωρίζων τρεῖς διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων ἀρετάς — τὴν ἐγκράτειαν, ἥπερ ἐστὶ πασῶν τῶν ἄλλων κρηπίς — τὴν ἀνδρίαν — καὶ τὴν δικαιοσύνην. Αὗται δὲ περιλαμβάνονται ἐν τῇ ἀρετῇ, τῇ καλουμένῃ σοφίᾳ ἢ φρόνησει. Ἡ θεωρία αὕτη φαίνεται ὅλως σύμφωνος πρὸς τὸ Σωκρατικὸν δόγμα τοῦ ἑαυτὸν γινώσκειν, οἷον διδασκόμεθα αὐτὸ παρά τοῦ Ἀριστοτέλους· διότι κατὰ τὸν Σωκράτην αἰεποτε ἡ ἐπιστήμη συνάπτεται τῇ ἠθικῇ. Ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι ὁ Ξενοφῶν παρήγγελλεν ἡμῖν τὴν τοῦ Σωκράτους διδασκαλίαν ἀκριβέστερον, ἐναργέστερον τῆς ἰδανικῆς καὶ ἀφηρημένης τοῦ Πλάτωνος ἐκθέσεως.

Ἄπο λογία Σωκράτους. Εἶνε βραχεῖά τις καὶ ἀσθενὴς πραγματεία, δι' ἧς ἀναπτύσσονται οἱ λόγοι, καθ' οὓς ὠμίλησεν ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς δικαστὰς μετὰ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀ-

παγγελθείσαν ἐτυμηγορίαν, ὅτι πρῶτῖμα εὐλικρινῶς τὸν θάνατον ἢ νὰ παρακαλέσῃ τοὺς δικαστὰς περὶ τῆς ζωῆς του.

Συμπόσιον φιλοσόφων, ἐξέχον διὰ τὴν λαμπρότητα, παράστασιν καὶ περιγραφὴν τοῦ Σωκράτους, δι' οὗ δεικνύεται πῶς καὶ τὰς σωματικὰς ἀρετὰς καὶ ἀπολαύσεις μετατρέπει εἰς ἠθικὰς. Ἰδίως περιγράφονται αἱ γυναικί του περὶ ἔρωτος καὶ φιλίας.

Οἰκονομικός. Πραγματεία περὶ γεωργίας καὶ περὶ διοικήσεως οἴκου, συνεγράφη κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Σωκράτους. Εἶνε χαρίεις καὶ κομψός.

Ἰέρων ὁ τύραννος. Διάλογος μεταξύ Ἰέρωνος καὶ Σιμωνίδου περὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ καταστῇ εὐδαίμων χώρα τις.

§ 121. Ἐκτὸς τούτων τῶν συγγραμμάτων κατέλιπε καὶ ἄλλα ὁ Ξενοφῶν μικρότερα πονημάτια πολιτικῆς ἢ πρακτικῆς ὑποθέσεως. Λόγον εἰς Ἀγησίλαον, Λακεδαιμονίων πολιτείαν, καὶ Ἀθηναίων πολιτείαν, ὧν τὸ μὲν περιέχει ἔπαινον τοῦ Σπαρτιατικοῦ, τὸ δὲ φύγον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος. Πόροι ἢ περὶ Προσόδων, ἔνθα ἀποδεικνύονται τοῖς Ἀθηναίοις τὰ μέσα πρὸς βελτίωσιν τῶν οικονομικῶν των. Ἰππαρχικός, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ Ἰππάρχου. Περὶ Ἰππικῆς καὶ Κυνηγετικῆς.

§ 122. Γενικός χαρακτήρισμός τοῦ Ξενοφῶντος. Ὁ Ξενοφῶν ἂν καὶ ἦτο ἀνὴρ μεγαλοφυῆς, εἶχεν ὅμως πολλὰ πλεονεκτήματα φυσικά. Αἱ ἔξοχοι ἀρεταὶ αὐτοῦ, ἡ μεγάλη του χρηστότης καὶ ἡ περὶ τὸ πράττειν ἰκανότης, ἅτινα ἐν τῷ δημοσίῳ αὐτοῦ βίῳ ἀπέδειξεν, ἀναφαίνονται καὶ εἰς πολλὰ διάφορα αὐτοῦ συγγράμματα, μαρτυροῦντα τὴν εὐρείαν αὐτοῦ παιδείαν. Συμφώνως τῇ Σωκρατικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ξένος βαθυτέρας θεωρείας ἐξάγει ἐν τοῖς ἱστορικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τὰς εἰδικὰς σχέσεις τῶν δρώντων προσώπων θέλων νὰ καταστήσῃ ταῦτα ὡς νοητικὸν παράδειγμα πρὸς πρακτικὴν χρῆσιν. Τὴν πορείαν τῶν συμβάντων φιλεῖ νὰ ἐξηγῇ ὡς καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐκ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ εὐσεβές του φρόνημα. Ὡς ὁ Ἡρόδο-

τος οὕτω καὶ ὁ Ξενοφῶν ἔχει τι ποιητικὸν ἐν τῇ μορφῇ καὶ χρειᾷ τοῦ λόγου καὶ τοῦτο ἰδίως καταφαίνεται ἐν τῇ Κύρου παιδείᾳ, ἐν ἣ ἡ ἱστορία ἤχθη εἰς ἰδανικόν, ἢ ἀλήθεια διεστράφη καὶ διὰ τῶν χρωμάτων τῆς ποιήσεως διεκοσμήθη. Ἐν ταῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἱστορικοῖς συγγράμμασι δεικνύει μὲν σέβας πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅμως ἔχει καὶ βαθμὸν τινα ποιητικῆς ἐλευθερίας. Πανταχοῦ ἐπιθυμεῖ νὰ μορφώσῃ ἄνδρας πολιτικούς καὶ στρατηγούς διὰ πρωτοτύπων παραδειγμάτων. Ὁ βίος τῶν ἀτόμων παρ' αὐτῷ ἀπεικονίζεται μονομερῶς, ἐν ᾧ παρὰ Θουκιδίδην ἀντιστρόφως, — τοῦτο παρίσταται μόνον ἐν τῇ ἐξωτερικῇ καὶ αἰσθητῇ αὐτοῦ μορφῇ. Στερεῖται τῆς δυνάμεως ἵνα τὴν πρᾶξιν εἰς τὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ ἰδιότητα ἀναγάγῃ καὶ τὸ κέντρον τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν προσώπων ἀνεύρῃ. Οὐδαμοῦ δεικνύει βαθύ καὶ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὸ δὲ βλέμμα αὐτοῦ δὲν ἐκτείνεται πέραν τῶν στενῶν ὁρίων διὰ μιᾶς μόνης γενεᾶς· δὲν δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν κοσμοϊστορικὴν ἀξίαν τῶν πράξεων τῶν προσώπων καὶ ὀλοκλήρων λαῶν. Ὡς καταφαίνεται ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἐν τῷ τρόπῳ καθ' ὃν ἀπεικονίζει τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.

ὑπὸ θρησκευτικὴν μὲν ἔποψιν ἐξεταταζόμενος ὁ Ξενοφῶν διατηρεῖ μὲν τὴν δημώδη πίστιν, ὅμως φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ κατὰ τῆς θρησκείας πόλεμος σπουδαίως ἤρξατο. Ὁ ἱστορικός ἐξακολουθεῖ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν θεῖαν Νέμεσιν τοῦ Ἡροδότου (Ἐλλ. 4), ἀλλ' οἱ Ξενοφώντειοι θεοὶ εἶνε τιμωροὶ μόνον τῆς ἀδικίας καὶ ὑπερηφανείας τῶν βροντῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων πᾶς ἀρετᾶς εἰς αὐτοὺς προάγουσι. Δὲν σέβεται τὴν μαντικὴν, ἧς καὶ αὐτὸς δὲν ἦτο ἀδαής, καὶ πρὸ ἐκάστης σπουδαίας πράξεως ἐρωτᾷ τοὺς θεοὺς. ὑπὸ λεκτικὴν δὲ ἔποψιν ἐξεταζόμενος ὁ Ξενοφῶν ἔχει ὀλίγας ἀρετᾶς. Οἱ ἀρχαῖοι τὸν κατατάσσουν εἰς τὸν ἰσχνὸν χαρακτῆρα, ἐθαύμαζον τὴν συμμετρίαν, ἀπλότητα καὶ καθαριότητα τῆς παραστάσεως, τὸ εὐχρον καὶ ἡρμονικὸν καὶ τὴν φυσικὴν χάριν ἀφισταμένης πάσης ἐπιτηδεύσεως τεχνικῆς, στερεῖται τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς

βραχυλογίας τοῦ Θουκυδίδου. Ὁ Κυντιλιανὸς λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ τῶν χειλέων του ἐκάθησε θεὰ τῆς εὐφραδείας, ὡς παρὰ Περικλεῖ, τὴν δὲ γλῶσσαν του ἐμόρφωσαν αὐταὶ αἱ χάριτες. Ἐν γένει τὸ ὕφος του εἶνε γλαφυρόν, σαφές καὶ ἀφελές, ἔχει χάριν καὶ ἠδύτητα, ἐφ' ᾧ ἐκλήθη «Ἀττικὴ μούσα καὶ μέλισσα».

§ 123. **Σύγχρονοι ἱστορικοί.** Ὁ Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης καὶ Ξενοφῶν ἐθεωροῦντο τὰ κάλλιστα ὑποδείγματα Ἑλληνικῆς ἱστορίας μετ' αὐτοὺς σχεδὸν παύει ἡ καλὴ καὶ ἐντεχνος ἱστοριογραφία. Οἱ Ἀλεξανδριανοὶ προτεπάθουν νὰ φθάσωσιν αὐτοὺς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν, διότι ἡ πολὺ ῥητορεύουσιν ἢ φιλοσοφοῦσι καὶ εἰσάγουσι ἀτομικὰς γνώμας. Ἐν τούτοις προσέλαβον τινὰς οἱ Ἀλεξανδρινοὶ εἰς τὸν κανόνα εἰσὶν οἱ ἐξῆς.

Κτησίας ὁ Κνίδιος, σύγχρονος τοῦ Ξενοφῶντος, ἰατρός τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, θεραπεύσας μάλιστα αὐτὸν πληγέντα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἐν τῇ παρὰ τὰ Κούναζα μάχῃ. Ἐμεινεν ἐν Περσίᾳ 17 ἔτη, μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐνησχολήθη νὰ διατάξῃ καὶ ἐπεξεργασθῇ τὴν πλουσίαν ὕλην, ἣν εἶχεν ἀποθησαυρίσῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οὗτος ἔγραψε μὲν καὶ ἄλλα συγγράμματα, ὡς ἰνδὶκὰ, τὸ σπουδαιότερον ὅμως αὐτοῦ σύγγραμμα ἦτο τὰ Περσικὰ ἅπερ συνέκειντο ἐξ 23 βιβλίων. Ἐν τοῖς πρώτοις 6 περιείχετο ἡ ἱστορία τῆς μεγάλης Ἀσσυριακῆς μοναρχίας, ἐν τοῖς ἐπομένοις 6 ἡ ἱστορία τῶν Περσῶν μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Σέρξου· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ἡ ἱστορία τῶν λοιπῶν βασιλείων τῆς Περσίας μέχρι τοῦ 399. Εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸν Ἡρόδοτον οὐ μόνον κατὰ τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μυθῶδες. Ἡ γλῶσσά του ἦτο σαφὴς καὶ ἀφελής, εἶχε τι παθητικὸν καὶ ἀπροσδόκητον. Μόνον λείψανα τῶν Περσικῶν αὐτοῦ καὶ Ἰνδικῶν ἐσώθησαν παρὰ Φωτίου.

Φίλιππος ὁ Συρακούσιος, σύγχρονος τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλὰ νεώτερος αὐτοῦ, εἶχε τὴν εὖνοιαν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις ἐπὶ τέλους τὸν ἐξώρισεν· ἀλλὰ ἀνεκλήθη πάλιν παρὰ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου. Οὗτος συνέγραψε μὲν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὡς τέχνην καὶ ῥητορικὴν, Αἰγυπτιακά, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἦ-

σαν τὰ Σικελικά εἰς 11 βιβλία ἐν οἷς πραγματεύετο τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν χρόνων τοῦ συγγραφέως κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν τυράννων. Ἐμιμήθη τὸν Θουκυδίδην καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἐπέτυχε, διότι καὶ τὸ στρογγύλον καὶ τὸ πυκνὸν καὶ τὸν εὐτονον καὶ τὸ ἐναγώνιον καλῶς ἐμιμήθη τούτου καὶ ἐκτίησατο μεγάλην φήμην.

Θεόπομος ὁ Χίος, περὶ τὸ 350 π. Χ., ἐδιδάχθη παρὰ Ἴσοκράτους τὴν ῥητορικὴν, ἧς ἔκαμε δαψιλῆ χρῆσιν εἰς τὴν ἱστορίαν. Τὰ ἀξιολογώτερα τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, τὰ ὅποια, ἐκτὸς τινῶν ἀσέμων ἀποσπασμάτων, ἀπωλέσθησαν, ἦσαν Ἑλληνικά, ἧτοι ἐξακολούθησις τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τοῦ 394 ἔτους ἐκ 12 βιβλίων, καὶ Φιλιππικά, ἧτοι διεξοδικὸν πόνημα περὶ τῆς ἱστορίας Φιλίππου τοῦ Μακεδόνοσ ἐκ 58 βιβλίων. Ἡ περὶ τὴν ἔρευναν τῶν πραγμάτων σπουδὴ παρέσυρεν αὐτὸν ἐνίοτε εἰς μικρολογίας, ἡ δὲ αὐστηρότης εἰς τὰς περὶ τῶν ἱστορουμένων προσώπων κρίσεις, ἐξετρέπετο ἐνίοτε εἰς ἀδικίαν. Τὸ ὕφος τοῦ ἐπαινεῖται.

Ἐφορος ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίας, μαθητὴς τοῦ Ἴσοκράτους, ἀκμάσας τῷ 380 π. Χ. ἐπέζησε τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς εἰς Ασίαν ἐκστρατείας αὐτοῦ. Τὸ σπουδαιότερον αὐτοῦ σύγγραμμα ἦσαν Ἱστορίαι συνιστάμεναι ἐκ 30 βιβλίων, ἤρχοντο ἀπὸ τῶν Τρωϊκῶν καὶ κατέληγον εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐποχὴν. Ἐνεκα τοῦ θανάτου του δὲν ἠδυνήθη νὰ τελειώσῃ τὴν ἱστορίαν του καὶ τὴν ἀπετέλεσεν ὁ υἱὸς του Δημόφιλος. Ἡ καθαρὰ αὐτοῦ φράσις καὶ λαμπρὰ διάταξις τῆς ὕλης ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου.

§ 123. Γεωγραφία. Ἡ σπουδὴ τῆς ἱστορίας ἐχρησίμευσεν εἰς ἕκτασιν τῆς γεωγραφίας. Οὕτω μετὰ τοὺς ἀνωτέρω ἱστορικοὺς ἔπονται συγγραφεῖς τινες, περιγράφαντες τὰς χώρας, ἃς περιώδευσαν, τοιοῦτοι εἶνε·

Σκύλαξ Καρυανδεὺς, περὶ τὸ 500 π. Χ. ἀκμάσας, τοῦ ὁποίου ὁ Περύπλους τῆς οἰκουμένης περιγράφει τὰς παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας.

Πυθέας Μασσαλιώτης, περί τὸ 330 π. Χ. περιέγραψε τὰς εἰς τὰς βορείας χώρας περιοδείας αὐτοῦ. Ἦνεν ὁ πρῶτος γεωγράφος, ὅστις ἐγνώριζε καὶ ἀστρονομίαν. Τεμάχια μόνον αὐτοῦ σώζονται.

Νεάρχος Κρής ἐπέμφθη παρ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου εἰς πλοῦν τινα πρὸς ἀνακάλυψιν νέων τόπων παρὰ τὴν μεταξὺ τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου παραλίαν, καὶ κατέλιπε περιγραφὴν τοῦ περιπλοῦ τούτου, ἧς ἐπιτομαὶ εὐρίσκονται παρ' Ἀρριανῶ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

(Δευτέρα περίοδος τῆς φιλοσοφίας)

§ 124. **Ἐισαγωγή.** Ἡ ποίησις ἐξύμνει καὶ ἐκύσκει τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, ἡρμῆνευε τὰ διανοήματα καὶ τοὺς στοχασμούς, ἐν οἷς ἐμεγαλύνθη καὶ ἐκραταιώθη τὸ ἔθνος· αὕτη ἐξήγγελλε τὰ τῆς θρησκείας, μυθολογίας, πολιτείας, τὰς ἱερὰς παραδόσεις καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τὰ νόμιμα· ἐν γένει ἦτο τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους. Τοῦναντίον ἡ φιλοσοφία εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐσπούδασε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δόξας καὶ τὰς συνηθείας ἐν αἷς ἠλικιωθῆ ὁ ἄνθρωπος· νὰ πολεμήσῃ τὰς περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου ἰδέας τοῦ πλήθους, καὶ νὰ διασεισῇ τὴν πρὸς τοὺς ἠθικοὺς νόμους πίστιν αὐτοῦ.

Οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπορρίψαντες τὰς ἐπικρατούσας δόξας, ἐσπούδασαν νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς οὐσίας καὶ αἰτίας τῶν ὄντων· οὐδεὶς ὅμως αὐτῶν ἠδυνήθη ν' ἀπαλλαγῇ ἐντελῶς τῶν ἰδεῶν, ἐν αἷς ἐγεννήθη καὶ ἐτρέφθη ἐκ παιδός. Οὕτως ἐγεννήθησαν τὰ διάφορα συστήματα, ἐνασχολούμενα εἰς κοσμογονικὰ, μεταφυσικὰ καὶ μαθηματικὰ ἀντικείμενα. Ἐπειτα ἡ φιλοσοφικὴ ἔρευνα ἐκλινεν εἰς διαλεκτικὴν μέθοδον, καὶ κατ' ὀλίγον παρεξέτραπῃ εἰς ματαίαις λεπτολογίας. Ἀπὸ τῆς σοφιστικῆς κενосπουδίας μετήγαγε πῆν

θεωρίαν εἰς πρακτικὴν φιλοσοφίαν ὁ Σωκράτης, καὶ οἱ τούτου μαθηταί, οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥττον, ἐξηκολούθησαν τὰ ἔχνη τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ φιλοσοφεῖν. Ὁ Πλάτων δὲ ἐξαιρέτως καὶ Ἀριστοτέλης ἔφερον τὴν τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφίαν εἰς τὴν ἀκμὴν της, μάλιστα δὲ ὁ Ἀριστοτέλης περιέβαλλεν αὐτὴν μὲ μορφὴν ἐπιστημονικὴν.

§ 125. Οἱ 7 σοφοὶ ἐξ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄρχεται ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, δὲν ἦσαν οὔτε φιλόσοφοι κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, οὔτε συγγραφεῖς ἀλλ' ἦσαν ἄνδρες διαπρέποντες διὰ τὰς αὐτῶν πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς γνώσεις, τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας. Οὗτοι, συναγαγόντες τὰς τε ὀλίγας ἀληθείας τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς συμπεριέλαβον αὐτὰς ἐν συντόμοις, εὐλήπτοις καὶ ἐκφραστικωτάτοις γνωμικοῖς· ἕκαστος δὲ εἶχεν ἐν τῷ τούτων ὡς γνώμονα καὶ στήθην τῆς ἰδίας αὐτοῦ διαγωγῆς. Ἠνωμένοι δὲ διὰ φιλίας συνήρχοντο ἐνίοτε πρὸς σύσκεψιν περὶ τινος συμφέροντος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἰδίας γνώμας ἐκοινολόγουν πρὸς ἀλλήλους. Τὰ δὲ γνωμικὰ ἢ ἀποφθέγματα συνετάσσοντο ἐμμέτρως ἢ διὰ τὸ εὐμνημόνευτον, καὶ χαραττόμενα ἐπὶ λιθίνων στήλων, κατεθέτοντο ἐν τῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερῷ τῷ ἐν Δελφοῖς. Ἦσαν δὲ οἱ ἑπτὰ οὗτοι σοφοὶ Πιπτακὸς ὁ Μυτιληναῖος «Καιρὸν γυνῶθι», Σόλων ὁ Ἀθηναῖος «μηδὲν ἄγαν», Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος «Μέτρον ἄριστον», Περικλῆς ὁ Κορίνθιος «Μελέτα τὸ πᾶν», Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος «γυνῶθι σαυτόν», Βίας ὁ Πριηνεύς «οἱ πλείους κακοί», Θαλῆς ὁ Μιλήσιος «ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα».

§ 126. **Φιλοσοφικαὶ Σχολαί.** Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ δύναται νὰ διχρηθῶσι τέσσαρες σχολαί· α) ἡ Ἴωνικὴ, β) ἡ Πυθαγόρειος ἢ Δωρικὴ, γ) ἡ Ἑλεατικὴ καὶ δ) ἡ Σοφιστικὴ. Καὶ ἡ μὲν Ἴωνικὴ χαρακτηρίζεται ὡς φυσικὴ, ἡ δὲ Πυθαγόρειος ὡς ἠθικὴ, ἡ Ἑλεατικὴ ὡς διαλεκτικὴ καὶ ἡ Σοφιστικὴ εἶνε ἡ ἐξάπλωσις τῶν μονομερῶν τούτων φιλοσοφῶν καὶ ὁ μεσίτης πρὸς ἀνωτέραν ἐπιστή-

μην. Ὡς ἐν τῇ φιλολογίᾳ οἱ Ἴωνες καὶ Δωριεῖς ἀνέπτυξαν τὸν ἴδιον χαρακτῆρα, οὕτω καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Οἱ μὲν Ἴωνες φιλόσοφοι ἠσχολοῦντο πρὸς τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν, οἱ Δωριεῖς περὶ τὴν ἠθικὴν ἣτις ἤρμαζε πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Οὕτω λοιπὸν αἱ τρεῖς αὐταὶ σχολαί, πλὴν τῆς σοφιστικῆς, ἀποτελοῦσι τὴν πρῶτην περίοδον τῆς φιλοσοφίας. Περὶ τῶν φιλοσόφων τῶν σχολῶν τούτων πρβλ §. 42. Ἐκτὸς τῶν ἐκεῖ σημειωθέντων εἰσὶ καὶ οἱ ἐξῆς Φιλόσοφοι περὶ τὸ 420 π. Χ. ἀκμάσας, ἀνέπτυξε τὴν πυθαγόρειον διδασκαλίαν. Ἀρχύτας Ταραντῖνος περὶ τὰ 400 π. Χ. διεκρίθη καὶ ὡς μαθηματικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ. Τίμαιος ὁ Λοκρὸς ὡς συγγραφεὺς πραγματείας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γενέσεως τοῦ κόσμου θεωρεῖται.—Ζήνων Ἐλεάτης περὶ τὸ 450 π. Χ. ἀκμάσας, διδάξας ἐν Ἐλέᾳ καὶ ἀποκτῆσας μέγα ὄνομα. Εἶχε δύο ἀρχάς, ὅτι οὔτε πολλὰ, οὔτε κινήσεις ὑπάρχει, καὶ δὲν ὑπάρχουσι αἰ πολλὰ, διότι ταῦτα συνίστανται ἐκ μονάδων κτλ.

§ 127. **Σοφισταί.** Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ ἐφεξῆς αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐφθασαν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς τελειότητος. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας διελοῦσα τὴν πρῶτην αὐτῆς φάσιν μέχρι Ἀναξαγόρου, μεταβαίνει διὰ τῶν σοφιστῶν εἰς τὴν δευτέραν αὐτῆς φάσιν καὶ περίοδον, τὴν τῆς ἀκμῆς, ἐν ἣ ἀνέλαμψεν ἡ τριάς τῶν ἀρίστων φιλοσόφων Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ὁ Zeller λέγει «ὅτι ὁ Σωκράτης εἶνε ὁ σπαργῶν βλαστός, ὁ Πλάτων τὸ πρῶτον ἔμβρυον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὁ ὄριμος καρπὸς τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ ἄκρου ἰστάμενος τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως. Ἡ γέφυρα λοιπὸν δι' ἣς μετέβη ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία ἀπὸ τῆς πρώτης περιόδου αὐτῆς εἰς τὴν δευτέραν εἶνε ἡ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν. Οἱ σοφισταὶ δὲν ἦσαν φιλόσοφοι, ἀλλὰ πρακτικαὶ τινες διδάσκαλοι διαφόρων μαθημάτων ἐγκυκλοπαιδικῶν, χρησίμων εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς νεολαίας, ἰδίως τῆς ῥητορικῆς, ὑπὲρ πάσαν ἄλλην ἀναγκαιᾶς ἐν τοῖς δημοκρατικοῖς ἐκείνοις χρόνοις. Ἄν καὶ ἀπέβλεπον μόνον πρὸς ἐξωτερικὴν τῆς πραγματείας γνῶσιν, καὶ δὲν μετῆρχοντο αὐτὴν μετὰ ζήλου, πολλοὶ ὅμως ἐξ

αὐτῶν ἐξέφρασαν καὶ ἰδίας ἑαυτῶν φιλοσοφικὰς δοξασίας. Οὕτω οἱ σοφισταὶ ἐπαγγελλόμενοι τὴν διδασκαλίαν τῶν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων, ταχέως καὶ δόξαν καὶ δύναμιν περιεποίησαν εἰς αὐτούς. Ἡ δύναμις δὲ αὕτη ὠφέλιμος μὲν ἦτο ἐφ' ὅσον ἐκίνει εἰς ἀσκήσιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, δὲ ὠδήγει εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ποιητῶν καὶ τὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης, καὶ ἐμόρφωνε τὰ διάφορα εἶδη τοῦ λέγειν· ἐπιβλαβὴς δὲ, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἐζήτουν τὴν ἀλήθειαν, δὲν εἰσεχώρουν εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὅσα ἐπραγματεύοντο, ἀλλὰ διὰ κόμπου ῥημάτων, δι' ἀμφιλογιῶν, δι' ἀπατηλῶν ἐρωτήσεων, διὰ σοφισμάτων ἐπάσχιζον νὰ θαμβώσωσιν, ἀνωφελεῖς θεωρίας κατασκευάζον, καὶ ἀναισθητοῦντες εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐδίδασκον ὡς ἠθικὴν μόνον εὐβολίαν. Οἱ περιφημῶτατοι δὲ τῶν σοφιστῶν ἦσαν οἱ ἐξῆς:

Γ ο ρ γ ί α ς ὁ Λεοντίνος (πρὸ βλ. κατωτέρω) ἐδόξαζεν ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει· εἰ δέ τι ὑπάρχει, δὲν δύναται νὰ γνωσθῆ, ἀλλὰ καὶ εἰδὲν δύναται νὰ γνωσθῆ, δὲν δύναται νὰ μεταδοθῆ εἰς ἄλλους.

Π ρ ω τ α γ ὁ ρ α ς ὁ Ἀβδηρίτης (480—412) ὡς διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας ἐδόξαζεν ὅτι «πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπου». Ἡ ἔννοια τούτου εἶνε ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἐξ ἀντικειμένου, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶνε ἢ δὲν εἶνε, καὶ εἶνε τοιαῦτα ἢ ὄχι τοιαῦτα ἐξ ὑποκειμένου, διότι ὅτι εἶνε δι' ἐμὲ τοῦτο δὲν εἶνε καὶ διὰ σέ καὶ διὰ τὸν ἄλλον κτλ. ὡς καὶ ὅτι εἶνε τοιοῦτον δι' ἐμὲ δὲν εἶνε τοιοῦτον καὶ διὰ σέ καὶ διὰ τὸν ἄλλον κτλ. τὸ μόνον δ' ὀρθὸν καὶ βέβαιον εἶνε τὸ ἀτομικὸν ἐγώ, ὅπερ εἶνε ὁ κανὼν καὶ γνώμων οὐ μόνον πάσης γνώσεως ἐν τῇ θεωρίᾳ ἀλλὰ καὶ πάσης πράξεως ἐν τῇ ἠθικῇ. Ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐδίδασκε τοὺς νέους, πῶς νὰ ὑπερασπίζωνται κακὴν ὑπόθεσιν ὡς καλὴν (τὸν ἡττω λόγον κρείττω ποιεῖν) τὸ ὅποιον, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ σοφισταὶ, ἐποίει ἀπαγγέλλων λόγους ὑποδειγματικούς.

Π ρ ὀ δ ι κ ο ς ὁ Κεῖος, τοῦ ὁποίου ὁ περὶ Ἡρακλέους μῦθος φέρεται παρὰ Ξενοφῶντι.

Τ π π ί α ς ὁ Ἡλείος, περὶ τῷ 420 π.Χ., ἦτο ἔμπειρος πασῶν

τῶν τότε γνωστῶν ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων. Ἦσαν καὶ ἄλλοι.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ σοφισταὶ εἶνε ἀντιπρόσωποι διεφθαρμένης ἐποχῆς, καὶ βάσις τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἦτο ἡ ἄρσις μὲν θεωρητικῶς, πρακτικῶς δὲ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ ἰδιοτέλεια· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὠφέλησαν μυριοτρόπως τὴν Ἑλλ. φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν καὶ ἐπέχυσαν μεγάλην πληθὺν γνώσεων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἔρριψαν σπέρματα γονιμώτατα πλείστων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν δ' ἔδωκαν τροφήν, τὸ κάλλος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπηύξησαν καὶ εἰς τὸν λαόν τῶν Ἀθηναίων ἔδωσαν ἔτι μείζω δραστηριότητα. Εἰς δὲ τὸν Σωκράτην ἔδωκαν ἀφορμὴν ἕνα τούτους καταπολεμήσει καὶ γίνῃ ἰδρυτῆς νέων ἀρχῶν καὶ θεμελιώσει τὴν ἠθικὴν καὶ ἐπιστήμην διὰ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ ἐξ ὑποκειμένου εἰς τὸ ἐξ ἀντικειμένου περιεχόμενον.

§ 128. **Σωκράτης.** Κατὰ τῆς ἀλαζόνου καὶ ὀλεθρίας διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἀντίστη οὐ μόνον θεωρητικῶς ἀναιρέσας αὐτὴν ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως προσενεγκὼν ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας του. ἀνὴρ ἕκτατος καὶ δαιμόσιος, αὐτόχρημα ἥρωος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου ἀγαλαματοποιοῦ καὶ Φαιναρέτη μαίας Ἀθηναῖος, τὸν δῆμον Ἀλωπεκῆθεν γεννηθεὶς τῷ 471 ἢ 470 κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῶν Περσικῶν πολέμων, διότι κατεδικάσθη τῷ 399 π. Χ. ἔζησε δὲ 72, ὡς ἐπιβεβαίωσι ὁ Πλάτων ('Απολογ. 17) παριστῶν αὐτὸν λέγοντα «νῦν ἐγὼ ἐπὶ δικαστήριον ἀναβέθηκα ἔτη γεγονώς πλείω ἑβδομηκοντα.». "Ἄν καὶ ἦτο υἱὸς γλύπτου, ἂν καὶ δὲν ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ οἶκον, ὅμως διὰ τὸν ἐλεύθερον βίον τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ τοὺς ἐξοχοτέρους ἀνδρας τῶν ἐν Ἀθήναις ζώντων καὶ ἄλλοθεν συρρεόντων. Νέος δ' ἔτι ὢν ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς καὶ ἤσκησε αὐτὴν καὶ αἰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει γαρυριτες αὐτοῦ εἶνε λέγεται ἐνδεδυμένοι οὔσαι. (Παυσ. 9,35). Ἄλλὰ ταύτην προσιμῶς ἐγκατέλιπε διότι ἀνεγνώριζε τὴν ἠθικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν. Κατέγινεν εἰς σπουδαίας μελέτας ἠκροάσθη πολλοὺς τῶν ἐπισήμων σοφιστῶν, ἔγινεν ἐγκρατῆς δια-

ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΔΕΛΦΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ

φόρων κλάδων τῶν ἐπιστημῶν, π. γ. γεωμετρίας, ἀστρονομίας, μουσικῆς κτλ. Βραδύτερον συνεζεύχθη τὴν περίφημον Ξανθίππην, ἧς τὸ ἐριστικὸν μετ' ἀπαθείας ὑπέμενε, καὶ ἐξ αὐτῆς ἔσχε τρεῖς υἱούς. Καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἦτο πένης ἄνευ ἀναγκῶν νέος ἤδη ὢν ἔλαβεν ἔντιμον μέρος εἰς πολλὰς ἐκστρατείας· ἀλλὰ δὲν ἠσθάνετο ἐν ἑαυτῷ κλῆσιν πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον. Ὡς στρατιώτης ἔσωσε κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας τὸν Ἀλκιβιάδην ἐκ τῶν ἐχθρικῶν χειρῶν, καὶ διὰ τὴν πράξιν ταύτην ἐκρίθη ἄξιος τῆς τιμῆς τῆς ἀνδρίας ἀλλ' ἠρνήθη ταύτην ἀπονέμων αὐτὴν εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἐν δὲ τῇ Δηλίῳ κατέγινε νὰ σώσῃ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ, ἄρας ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ τὸν Ξενοφῶντα, νέον ἔτι ἄντα, πληγωμένον καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου πεσόντα. Ὑπῆρξε βουλευτής, πρύτανις καὶ ἐπιστάτης. Καὶ πρύτανις μὲν διετέλει ὢν τοιοῦτος μόνον ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας, ὡς ἐπιστάτης δὲ ἢ πρέσβρος ἐπὶ μίαν μόνην ἡμέραν. Ὁ Σωκράτης τότε ἦτο εἰδικῶς ἐπιφορτισμένος νὰ προεδρεύσῃ τῆς συναθροίσεως κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν οἱ γενναῖοι εἰς τὰς Ἀργινοῦσας νικηταὶ προσεκληθήσαν εἰς δίκην, διότι δὲν ἔθαψαν τοὺς ἀποθανόντας, καὶ ἔδειξε θάρρος μέγα, παλαίσας πρὸς τὸν παράφρονα καὶ ἐξηρηθισμένον ὄχλον, καὶ ὡς πολίτης κατόπιν πρὸς τοὺς 30 τυράννους, ὅτε ἐκάλεσαν αὐτὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς Σαλαμίνα πρὸς ζήτησιν Λέοντος τοῦ Σαλαμίνιου.

§ 129. **Τίς ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους, καὶ πῶς περιγράφεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος, καὶ τίς ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ.** Ὁ Σωκράτης ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀπαστολήν ἦτον ἀμελής τῶν ἰδίων ὑποθέσεων, εἰς ἀσυνήθη βαθμὸν αὐταπαρνησίας καὶ λιτότητος ἔχων τὸν ὅλον βίον, κατέγινε πρὸς βελτιωσιν τῶν ἄλλων. Δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ διδάσκῃ ἀλλὰ νὰ μαυθάνῃ μετὰ τῶν ἄλλων συνδιαλεγόμενος, οὐδὲ τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ, ἀλλὰ τὰς τῶν ἄλλων νὰ ἐξετάζῃ, οὐδὲ τὴν ἀλήθειαν νὰ διδῇ ἐτοίμην, ἀλλὰ νὰ ἐγείρῃ τὸ φρόνημα εἰς ἀλήθειαν καὶ ἀρετὴν, νὰ διδῇ τὴν εἰς αὐτὴν ὁδόν, νὰ ζητῇ τὴν ἀ-

ληθῆ γνῶσιν, τὴν δὲ φαινομένην νὰ καταστρέφῃ (Πλατ. ἀπολ. 21). Καθ' ἐκάστην ἐξήρχετο εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τοὺς δημοσίους περιπάτους, εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἐργαστήρια, ἔνθα μετὰ γνωστῶν καὶ ἀγνώστων, μετὰ πολιτῶν καὶ ξένων περὶ ἐσωτερικῶν καὶ ἠθικῶν ζητημάτων συνδιελέγετο. Οὕτω δὲ ἐνόμιζεν ὅτι ὑπηρετῶν τῷ Θεῷ ὠφελεῖ τὴν πόλιν· διότι βλέπων τὴν διαφθορὰν κατεπολέμει τοὺς σοφιστάς. Ἡ δὲ ἰσχὺς τοῦ λόγου αὐτοῦ συνήθροιζε περὶ ἑαυτὸν νέους, μάλιστα δὲ καὶ ἀφωσιωμένους, ὧν οἱ ἐκλεκτότεροι ἀπέτελεσαν τὴν Σωκρατικὴν καλουμένην Σχολήν.

Διὰ τῆς συνδιαλέξεως μετὰ τῶν πολιτῶν πάσης τάξεως ἐσπούδαζε νὰ ἀποδεικνύῃ μὲ ἀξιοθαύμαστον καὶ σπανίαν δεξιότητα τὸ ψευδὲς καὶ σφαλερὸν πασῶν τῶν ἀμέσων καὶ προχείρων γνωμῶν, καὶ διὰ σειρᾶς παραδειγμάτων ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου νὰ καθοδηγῇ αὐτοὺς πρὸς ἀνεύρεσιν γενικῶν κανόνων καὶ ἀρχῶν. Ὁθεν εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν τῶν εἰς ὑπαγωγῆς ἀποδείξεων, καὶ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς πρὸς παραδοχὴν σταθερῶν ὀρισμῶν τῶν ἐννοιῶν. Ἄλλ' ὁ συνηθέστερος καὶ ἀγαπητότερος αὐτοῦ τρόπος ἦτον ἡ διὰ τῆς φερωνύμου εἰρωνείας, καθ' ἣν ὑποκρινόμενος ἔλεγεν ὅτι οὐδὲν οἶδε, καὶ διὰ τοῦτο ἠκροῶτο τοὺς ἄλλους, καὶ προσεκάλει αὐτοὺς νὰ εἴπωσι τί ἐπίστανται καὶ εἶτα διὰ μακρῶν ἐγκαίρων καὶ σκοπίμων ἐνστάσεων ἀπεδείκνυε τὸ σφαλερὸν καὶ ἀβέβαιον τῶν προταθειῶν κρίσεων.

Πρὸς διδασκαλίαν τούτων ἠσχολεῖτο κατὰ συμβουλὴν τοῦ δαίμονος. Τοῦτο οὔτε ὡς πνεύματι οὔτε ὡς συγκεκριμένον πρόσωπον, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀόριστον καὶ θεῖαν φωνὴν πρέπει νὰ νοηθῇ. Διότι οὐδαμῶς τῶν Πλατωνείων ἢ Ξενοφωντείων συγγραμμάτων γίνεται λόγος περὶ συνδιαλέξεως τοῦ Σωκράτους μετὰ τινος δαίμονος, ἀλλὰ πάντοτε μόνον περὶ θείας ἢ δαιμονίας φωνῆς (Πλατ. Πολιτ. 6, 406, Φεδρ. 142). Τοῦτο ἐκάλει καὶ σημεῖον εἰωδός, καὶ φωνὴν μαντικὴν, καὶ σημεῖον τοῦ θεοῦ (Ἀπολ. Ξεν. 12 Ἄπομν, 1, 44, 3). Ἄλλ' ἡ πηγὴ ἢ τὸ πρόσωπον, ἐξ οὗ ἡ θεία αὕτη ἀποκάλυψις ἀπέρρεεν, μένει ἀόριστον, ὅπερ δεικνύει ὅτι οὔτε ὁ Σωκράτης οὔτε οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἶχον σαφῆ ἰδέαν περὶ τού-

του. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ δαιμόνιον εἶνε τὸ ἐσωτερικὸν μαντεῖον ὡς ὑπὸ τε τοῦ Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος ὀνομάζεται.

§ 130 Οἱ δύο αὐτοῦ μαθηταὶ Ξενοφῶν καὶ Πλάτων ὡς πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα συμφωνοῦσιν, μόνον περὶ τῆς φιλοσοφίας του διαφέρουσιν ἀλλήλων. Ἀμφότεροι παριστώσι τὸν Σωκράτην ὡς τὸν ἄριστον, φρονιμώτατον, δικαιοτάτον, πρὸς ἐπιμέλειαν ἀρετῆς ὠφελιμώτατον καὶ εὐδαιμονέστατον, ὡς παράδειγμα εὐσεβείας, σκληραγωγίας, ἀνδρείας, πατριωτισμοῦ, ἐγκρατείας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ παριστῶσιν ὡς ἄνδρα τέλειον, ὡς ἥρωα τῆς ἠθικῆς καὶ φιλανθρωπίας, ὡς ἄνδρα τὸν ὅλον βίον αὐτοῦ ἀφιερῶσαντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος τοῦ θεοῦ καὶ θανόντα ὡς μάρτυρα τῆς αὐτοῦ ὑποταγῆς τῇ θεῷ φωνῇ. (πρὸς βλ. Σωκράτους Ἀπομνημ. 4, 4, 4. Πλατ. ἀπ. 34. Φειδ. 98). ὁ Ξενοφῶν περιγράφων κατὰ μὲν τὸ ἐξωτερικὸν τὸν Σωκράτην ἔχοντα ὤμους πλατεῖς, κοιλίαν κρεμαμένην, ὀφθαλμοὺς ἀναπεπταμένους, σιμὴν μύτην, στόμα μέγα καὶ χεῖλη παχέα, ἐνὶ λόγῳ ὑλικὴν καὶ βλακκοειδῆ ἔκφρασιν ἔχοντα, κατὰ δὲ τὸ ἐσωτερικὸν ὡς ὄν θεῖον (πλείονα πρὸς βλ. Ἱστορ. φιλ. Ν. Κοτζίτσα σελ. 335).

§ 131 **Περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους.** Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης δὲν συνέγραψεν φιλοσοφικὸν σύστημα γινώσκειται τοῦτο ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος. Ἀλλὰ παρ' ἑκατέρῳ τούτων ὑπάρχει διάφορος εἰκὼν. Ἐν ᾧ οἱ προγενέστεροι οὐ μόνον ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος ἀλλὰ καὶ ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων ἠντλοῦν εἰδήσεις περὶ τοῦ φιλοσόφου ἀπὸ τοῦ Bruher καὶ ἐφεξῆς εἰσῆχθη τὸ ἔθος ἵνα τὴν Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν μόνον παρὰ Ξενοφῶντι ἀναζητοῦσιν. Ὁ Σχλειερμάχερος ἀπέδειξε ὀρθῶς ὅτι ὁ Ξενοφῶν δὲν ἦτο φιλόσοφος καὶ ὡς τοιοῦτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸν μέγαν φιλόσοφον καὶ ὅτι ὁ πραγματικὸς Σωκράτης ἔπρεπε νὰ ἦνε μεῖζον τι τοῦ Ξενοφῶντι. Ὅπως σπουδαίαν θέσιν καταλάβῃ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἐνῶ ὁ φιλόσοφος παρὰ Πλάτωνι εἰκονίζεται ὡς γνώστης πάντων τῶν βαθμίδων τῆς ἐπιστήμης, ὁ Ξενοφῶν εἰκονίζει τούτον μᾶλλον ὡς ἄνδρα καλὸν κάγαθον, ὡς εὐσεβῆ καὶ ἔμπειρον τῆς βιωτικῆς συν-

σεως καὶ μᾶλλον ὡς παιδαγωγὸν τοῦ λαοῦ ἢ ὡς ἀληθῆ φιλόσοφον. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους συνίστατο εἰς τὰ ἐξῆς: α.) Τὴν ἀρετὴν ἐθεώρει ὡς ἀνασπαστῶς συνδεδεμένην μετὰ τῆς γνώσεως, ὅθεν ἀρκεῖ μόνον νὰ γινώσκωμεν τὸ ἀγαθόν, ἵνα πράττωμεν αὐτό. β.) Τὴν ἠθικὴν ἐκφράζει διὰ τοῦ ἀξιώματος ὅτι πᾶσα ἀρετὴ εἶνε γνώσις, καὶ ἵνα ταύτην ὁ ἄνθρωπος θεμελιώσῃ εἶνε ἀνάγκη νὰ λάβῃ σαφῆ καὶ βεβαίαν γνώσιν ὡς κανόνα τῆς πράξεως αὐτοῦ. Ἡ δὲ γνώσις, δὲν εἶνε ὄρος τῆς ἠθικῆς, ἀλλ' ὅλη ἡ ἠθικὴ καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει γνώσις, ἐκεῖ οὐδ' ἀρετῆ· καὶ ἐπειδὴ ἡ γνώσις εἶνε ἡ βᾶσις πάσης ἠθικῆς πράξεως, ἡ δ' ἀμαθία βᾶσις πάντων τῶν ἁμαρτημάτων, πρέπει ἐν ταῖς πολιτείαις νὰ ἄρχωσιν οἱ εὖ εἰδότες καθὸ ἐνάρετοι. Ὅθεν ἀποδείξας τὴν ἠθικὴν γνώσιν ὡς τὸ μέγιστον ἀγαθόν καὶ τὴν μέγιστην εὐδαιμονίαν, ἐξήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἠθικῶς πράττει μόνον ὁ ἐν γνώσει πράττων, ἀνηθικῶς δὲ ὁ ἐν ἀγνοίᾳ. Κατὰ τοῦτον λοιπὸν ὁ συνήθης τρόπος τῆς παραστάσεως, ὅστις πολλὰς καὶ διαφόρους ἀρετὰς δέχεται, εἶνε ἁμαρτημένος, καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶνε ὄντως μία (Πλατ. πολ. 329) καὶ γ.) Τὴν ἀλήθειαν ὑπέθετεν ὅτι ἀποκτᾶται διὰ τῆς νοήσεως, ὅτι ἕκαστος πρέπει νὰ σχηματίσῃ πεποιθήσιν καὶ ἀφ' οὗ βασιανίσῃ καλῶς τὴν ἰδέαν τοῦ πράγματος, περὶ οὗ πρόκειται, τότε νὰ πραγματευθῆ αὐτό.

§ 132. Ἐν συν ψει τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τοῦ φιλοσόφου συνίσταται εἰς τὰς ἐξῆς δόξας. Ὅν πάνσοφον ἐδημιούργησε τὸ σύμπαν συνεργεῖα καὶ ἄλλων ὑποτελῶν αὐτῷ ὄντων, καὶ τὸ διοικεῖ, ὡς ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα. Ὁ δὲ κόσμος εἶνε ὠραῖον καὶ καλῶς ὀργανισμένον ὄλον. Ἡ συμπάντων τῶν αἰώνων καὶ ἔθνῶν πίστις μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν. Ἡ ἀνθρώπινος ψυχὴ μετέχει τοῦ θεοῦ, εἶνε ἀθάνατος, καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς ἡ ἀμοιβὴ τῶν καλῶν ἢ κακῶν. Δὲ τῶν διατάξεων τῆς φύσεως, διὰ χρησμῶν, διὰ φρονήσεως ἢ δι' ἀμέσου θείας ἐμπνεύσεως, προαισθήσεως δηλοῖ ὁ θεὸς τὸ αὐτοῦ θέλημα τοῖς ἀνθρώποις (ἄ γ ρ α φ ο ι νό μ ο ι) ὁ ἄνθρωπος χρεωστῆ νὰ πείθεται εἰς τὸ θεῖον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς θεοὺς σέβας νὰ δεικνύῃ ἀποδεχόμενος τοὺς νόμους τῆς πόλεως. Ἡ

σοφία, ἡ ἀρετή, ἐμφαίνεται μάλιστα δι' εὐσεβείας, ἀνδρείας, ἐγκρατείας καὶ δικαιοσύνης. Εὐπραξία εἶνε τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν, καὶ προξενεῖ εὐδαιμονίαν. Ὁ Κικέρων χαρακτηρίζει ἄριστα ἐν τοῖς Τουσκολανοῖς (β) τὴν Σωκρατικὴν φιλοσοφίαν, λέγων, «Αὐτὸς μετεκάλεσε τὴν φιλοσοφίαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, διὰ νὰ συνοικῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων· εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς εὐτελεῖς οἰκίας· ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ἐνασχολῆται εἰς τὰ τοῦ βίου καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν, καὶ νὰ διδάσκη ἡμᾶς τί ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ τί κακόν.»

§ 133. **Κατηγορία καὶ ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ Σωκράτους.**

Ἀντιτασσόμενος ὁ Σωκράτης κατὰ τῶν κακῶς παραδεδεγμένων κατέστη ἀντίπαλος εἰς πλείους ἐκ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνακαλύπτων τὸ σαθρὸν καὶ γυμνὸν τῶν δομῶν εἶνε σοφῶν διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ πολλῶν τὴν ἔχθραν. Πολλοὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ δὲν ἐγνώριζον τὸν ἰδιαιτέρον τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ ἐνόμιζον, ὅτι, καθὼς οἱ σοφισταί, ἠνίχνευε καὶ διελεπτολόγει ἀντικείμενα ὑπὲρ τὴν φύσιν καὶ ἄτοπα· ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ὅστις ἐν ταῖς Νεφέλαις κωμωδεῖ τὸν Σωκράτην ἀσχολούμενον περὶ ἀνωφελῆ καὶ διαλεκτικὰ ἀντικείμενα, διὰ τὴν περὶ τοὺς θεοὺς ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν σοφιστείαν τοῦ ποιούντος τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα. Δῆλα δὲ ὁ Ἀριστοφάνης τὸ βλαβερὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἔβλεπεν ἐν τῷ ἠθικῷ, τῷ θρησκευτικῷ μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ πολιτικῷ. Ἄσπουδοι ἔχθροί τοῦ Σωκράτους ἐνεφανίσθησαν τέλος τρεῖς, ὁ Μέλιτος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ ῥήτωρ Λύκων, τὸ κατ' ἀρχὰς ἦσαν φίλοι αὐτοῦ, κατηγοροῦντες αὐτὸν ὅτι «ἀδικεῖ Σωκράτης, οὐς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἀλλ' ἕτερα καινὰ δαιμόνια εἰσηγούμενος· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων· τίμημα θάνατος». Κατ' ἀρχὰς οἱ φίλοι τοῦ Σωκράτους δὲν ἐνόμιζον τὴν καταδίκην αὐτοῦ δυνατὴν· αὐτὸς δὲ προεῖδε τὸν κίνδυνον, ὃν ἔπρεχεν· ἀλλ' ἀντίκειτο εἰς τὸ αἰσθημα αὐτοῦ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν διὰ τεχνικοῦ λόγου καὶ ἠρήθη νὰ δεχθῆ τὸν λόγον, ὃν ὁ ῥήτωρ Λυσίας προσήνεγκεν αὐτῷ, διότι ἐνόμιζεν ἄδικον καὶ ἀνάξιον νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἀληθείας, πιστεύων ὅτι ὁ θάνατος θέλει φέρῃ αὐτῷ περισσώτερον κέρδος ἢ

ζημίαν. Μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν δύο ἀπολογίαι, ἃς δῆθεν ὁ Σωκράτης ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἀπήγγειλεν ἢ μὲν βραχυτέρα εἶνε ἢ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ θεωρεῖται πλαστή, ἢ δὲ τοῦ Πλάτωνος ἣτις δὲν ἐπλάσθη ἐλευθέρως ἐκ τοῦ συγγραφέως ἀλλ' ἐξήχθη ἐκ τῶν ἀληθῶν λόγων τοῦ Σωκράτους. Ἐν ταύτῃ ὁ φιλόσοφος δὲν ὁμιλεῖ ὡς κατηγορούμενος, ἀλλ' ὡς τρίτος θέλων διὰ τῆς ἀληθείας νὰ διορθῶσιν ἰδέας ἡμαρτημένας καὶ οὐχὶ τοὺς δικαστὰς νὰ ἐξαπατήσῃ διὰ παρακλήσεων, καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ θεοῦ ἰστάμενος ἔχει ἀπόφασιν νὰ τηρήσῃ τὴν θέσιν του, καὶ διὰ τοῦτο θέλει πείθεσθαι τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ τοῖς Ἀθηναίοις (Ἀπολ. 29). Οἱ πλείονες τῶν δικαστῶν ἦσαν διατεθειμένοι ὑπὲρ τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ, διότι κατεδικάσθη διὰ τριῶν ψήφων ἢ μιᾶς, ἀλλ' ἡ ὑπερήφανος στάσις καὶ τὸ θάρρος τοῦ κατηγορουμένου, οἵτινες ἄλλως ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ἀκούωσι τοὺς ἐπιφανεστέρους πολιτικούς, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ τὸν κηρύξωσιν ἔνοχον.

§ 134. Ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους δὲν ἐξετελέσθη εὐθὺς μετὰ τὴν καταδίκην, διότι τὴν προτεραίαν ἤρξατο ἡ εορτὴ τῆς θεωρίας, ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ φονεύωσι πρὶν ἢ εἰς Δῆλον ἀφίκηται τὸ πλοῖον (1) καὶ πάλιν ἐπανεέλθῃ. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ κοινωνήσας τῶν φίλων αὐτοῦ ἐτήρησε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν 30 ἡμερῶν τὴν ἰλαρότητα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, περιεφρόνησε τῆς ἐκ τῆς φυλακῆς δραπετεύσεως, ἣν οἱ φίλοι του παρεσκευάσαν, ὡς ἀναξίαν ἑαυτοῦ. Τὴν δ' ἡμέραν τοῦ θανάτου διήλθεν ἡσυχῶς διαλεγόμενος καὶ τὸ ἐσπέρας ἔπινε τὸ κώνειον ἀταράχως καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐτελεύτησε.

Μετὰ τὸν θάνατον τούτου διεχύθη δυσμένεια κατὰ τῶν κατηγορῶν τοῦ φιλοσόφου καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εὐθὺς μετενοήσαντες ἐκλείσαν τὰς παλαιστράς καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς κατηγοροὺς ἐφυγάδευσαν. Ἄλλοι ἄλλως ἐξήγησαν τὴν ἀποδοθεῖσαν κατηγορίαν τοῦ Σωκράτους. Οἱ μὲν ἀποδίδουσι αὐτὴν εἰς πολιτικούς λόγους, οἱ δὲ εἰς

(1) Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε τὰς προσφορὰς τῶν Ἀθηναίων εἰς Δῆλον διὰ τὸν αὐτόθι ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

ὕψιστους, οἱ δὲ εἰς τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας. Ἄλλὰ τοῦτο μᾶλλον δύναται τις νὰ παραδεχθῆ συμφ.ως τῷ Πλάτῳ ὅτι ἡ μὲν πεποιθήσις περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ Σωκράτους ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ βλάπτει τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκείαν, ἡ δὲ κατὰ δίκην αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν τότε πολιτικὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηναίων.

§ 135. **Αἱ Σωκρατικαὶ τῶν φιλοσόφων σχολαί.** Ἡ ποικιλία τῶν γνώσεων καὶ ἡ πολυπειρία τοῦ Σωκράτους εἴλκυσε πρὸς αὐτὸν διαφορωτάτους κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα ἄνδρας, οἵτινες ἐγένοντο μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ὁπαδοί· καὶ οἱ μὲν προσέσχον τὸν νοῦν μᾶλλον εἰς τὸ θεωρητικόν, οἱ δὲ μᾶλλον εἰς τὸ πρακτικόν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. "Ὅθεν οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωκράτους διηρέθησαν μετ' ὀλίγον εἰς διαφόρους αἰρέσεις ἢ σχολὰς ὧν ἐπισημό εραι εἶνε· α.) ἡ Κυρηναϊκὴ, β.) ἡ Κυνηκὴ, γ.) ἡ Μεγαρικὴ, δ.) ἡ Ἡλεκτικὴ καὶ ε.) ἡ Ἀκαδημαϊκὴ.

§ 136. **Ἡ Κυρηναϊκὴ.** Ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς ταύτης εἶνε Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, πλούσιος καὶ φιλήδονος ἄνθρωπος, ἐγεννήθη τῷ 401 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν μετὰ πλάνητα βίον ἐν τῇ νήσῳ Λιπάρων. Ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Σωκράτους εἴτα ἐπορεύθη εἰς Αἴγιον, καὶ ἀκολούθως εἰς Συρακούσας παρὰ Διονυσίῳ τῷ νεωτέρῳ, καὶ τελευταῖον ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ἔνθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του ἱδρυσεν τὴν εἰρημένην σχολήν. Ἐδίδασκεν ὅτι, τὸ ἀνώτατον ἀγαθὸν εἶνε ἡ εὐδαιμονία, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μετρίας σπουδῆς περὶ τὴν ἀκαριαίαν ἡδονήν. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην γνωρίζομεν ἐκ τῶν μαθητῶν του· ἐξ ὧν ἐπισημότεροι ἦσαν Ἡγησίππος, Ἀννικερίς, Θεόδωρος καὶ Εὐήμερος.

§ 137. **Ἡ Κυνηκὴ.** Ἱδρυτὴς ταύτης εἶνε Ἀντισθένης ὁ Ἀθηναῖος ἀκμάσας περὶ τὸ 400 π. Χ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἱδρυσεν παρὰ τὸ Κυνόσαργες σχολήν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα κυνηκοί. Ἐδίδασκεν τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν, καὶ ἀρετὴν

κατ' αὐτὸν εἶνε ἢ ὡς οἶόν τε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ἀναγκῶν καὶ
χρειῶν, ἥτις καταρθοῦται διὰ τῆς πρὸς ὅτι λυπηρὸν ἢ εὐάρεστον
ἀποσκληρύνσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Περιφημότατος ὁμως
ὁπαδὸς τῆς αἰρέσεως ταύτης καὶ ὑπογραμμὸς κυνικοῦ φιλοσόφου
εἶνε Διογένης ὁ Συναπεύς 414 — 328 ἀκμάσας, ὅστις
ἐσπευθε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ψυχικὴν ἐλευθερίαν, καὶ νὰ ᾔνε ἐλευ-
θερος πασῶν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων. Ἀμφοτέρων φέρονται ἐπι-
στολαί.

§ 138. **Ἡ Μεγαρική.** Ἰδρυτὴς ταύτης ἦτο Εὐκλείδης ὁ
Μεγαρεὺς πρεσβύτερος τοῦ Πλάτωνος καὶ τοσοῦτον θερμὸς
ζηλωτὴς καὶ ὁπαδὸς τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωκράτους, ὥστε καθ'
ὄν χρόνον τὰ Μέγαρα ἐπολέμουσαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, μετρηφισμέ-
νος μετέβαινε διηνεκῶς εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἀκροάζηται τοῦ Σωκρά-
τους. Παρ' αὐτῷ ἀφίκοντο ὁ Πλάτων καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ μετὰ
τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους δεῖσαντες τὴν ὠμότητα τῶν τυράννων.
Ὁ Εὐκλείδης ἐνησχολεῖτο ἰδίως περὶ τὴν διαλεκτικὴν, καὶ συνε-
κέρασε τὰ τῶν ἐκλεκτικῶν μετὰ τῶν τοῦ Σωκράτους δογμάτων.

§ 139. **Ἡ Ἡλείακή.** Ἀρχηγὸς ἦτο Φαίδων ὁ Ἡλείος
πιστότατος ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους, καὶ μετὰ ταύτης ἠνώθη ἡ
τῶν Ἑρετριακῶν, συστηθεῖσα ὑπὸ Μενεδήμου, δοξάζον-
τος, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶνε ὑπερτάτη εὐδαιμονία. Οὗτος ἐπλησίαζε
τοὺς Μεγαρικούς.

§ 140. **Ἡ Ἀκαδημαϊκή.** Ὁ δαιμόνιος ἰδρυτὴς τῆς σχολῆς
ταύτης καὶ μέγιστος φιλόσοφος τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ
ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἤμασε καὶ ἐδοξάσθη εἶνε ὁ θεῖος Πλά-
των Ἀθηναῖος γεννηθεὶς κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Περι-
κλέους τῇ 21 Μαΐου τῷ 429 ἐξ ἐπιφανοῦς γένους. Ὁ μὲν πατήρ
αὐτοῦ ὠνομαζετο Ἀρίστων ἔλκων τὸ γένος ἀπὸ τοῦ μεγίστου νο-
μοθέτου Σόλωνος, ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Περικτιόνη, καταγωγμένη ἐκ
τοῦ Κόδρου καὶ τῶν Νειλειδῶν. Αὕτη δ' ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ εἶχεν
ἐπιρροὴν εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν φρόνημα καὶ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ.
Διότι ἐκ τοιαύτης οἰκογενείας καταγόμενος ἐπρεπε καλῶς νὰ παι-
δεύθῃ καὶ ἀνατραφῇ. Ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοὺς τότε ἐπισημοτάτους

διδασκάλους. Ἐδιδάχθη μὲν τὴν γραμματικὴν, μουσικὴν καὶ γυμναστικὴν ὑπὸ τοῦ Ἀργείου Ἀρίστωνος, ἀλλὰ σπουδαίως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ οἱ μουσικοὶ Δράκων ὁ Ἀθηναῖος καὶ Μέτελλος ὁ Ἀκραγαντίνος. Νέος δ' ἔτι ὢν καὶ ποιήματα ἔγραψεν καὶ μέλη καὶ τραγωδίας. Μετὰ δὲ Σωκράτους γνωριμὸς γενόμενος ἔκαυσε τὰ ποιήματα αὐτοῦ, διότι ἐθεώρησε αὐτὰ κατώτερα τοῦ Ὁμήρου. Πρὸ τῆς μετὰ Σωκράτους γνωριμίας αὐτοῦ εἶχε τραπῆ εἰς τὴν φιλοσοφίαν διδαχθεὶς ὑπὸ Κρατύλου, οὗ τὸ φυσικὸν εἶχεν ἐπίρροην εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ μεγάλην. Ἀλλὰ τὴν μερίστην ἐπενέργειαν εἰς αὐτὸν ἐξήσκησεν ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος Σωκράτης, διὸ ἐνεκομίαζε τὴν τύχην του ὅτι ἐγεννήθη ἐπὶ Σωκράτους, ὃν ἐν οὐδενὶ τῶν διαλόγων αὐτοῦ παρέλειψεν, ἀλλὰ τοῖς καλλίστοις χρώμασιν ἐχωγράφησεν· οἱ δὲ ἐπιτα τὴν πρώτην αὐτῶν συνέντευξιν μυθικῶς ἐκόσμησαν, λέγοντες οὕτω κλέγεται δ' ὅτι Σωκράτης ὄναρ εἶδεν κύκνου νεοττόν ἐν τοῖς γόνασιν ἔχειν, ὃν καὶ παραχρῆμα πετεροφύσασα ἀναπτῆναι ἠδὲ κλάζξαντα, καὶ μεθ' ἡμέραν Πλάτωνα αὐτῷ συστῆναι.» Ὁ δὲ κύκνος ἦτο πτηνὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εἶχε σημασίαν, διότι ὁ Πλάτων ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὅτε προσῆλθε πρὸς τὸν μέγαν διδάσκαλον ἦτο εἰκοσαετής καὶ ἐξηκολούθη νὰ ἀκούῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὀκτώ ετη ἦται μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ φιλοσόφου. Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα ὁ Πλάτων ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου μετέβη εἰς Μέγαρα μετ' ἄλλων συμμαθητῶν πρὸς τὸν Εὐκλείδην καὶ ἐνταῦθα ἐμελέτησεν τὴν Μεγαρικὴν φιλοσοφίαν· ἐκεῖθεν δὲ ἀπῆλθεν εἰς Κυρήνην πρὸς τὸν μαθηματικὸν Θεόδωρον εἰς Αἴγυπτον, μείνας 13 ἔτη εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. Κατὰ τὰς περιηγήσεις ταύτας ἐγνώρισε πολλοὺς τῶν συγχρόνων φιλοσόφων, π. χ. Ἀρχύταν τὸν Ταραντῖνον, Εὐδοξὸν τὸν Κνίδιον, καὶ συνῆψε σχέσιν μετὰ Διονυσίου τοῦ Συρακουσίου καὶ τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ Δίωνος. Ἐν Συρακούσαις ἕνεκα τῆς παρρησίας του προσέκρουσεν πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον, καὶ ἐκινδύνευσεν τὸν ἑσχατὸν κίνδυνον, ἀλλ' ὁ τί-

ρανος ἤρκεσθη νὰ πωλήσῃ αὐτὸν εἰς Πόλλιδα τὸν Αἰγινήτην, ὅστις ὡς δούλον ἐκόμισεν αὐτὸν εἰς Αἴγινα. ἔνθα εὗρεν ἄλλον κίνδυνον ἕνεκα τοῦ μίσους τῶν Αἰγινήτῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸν Ἀννίκερις ὁ Κυρηναῖος. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας τὸ 388 ἔτος ἐδίδασκει ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. ἦτις ἦτο γυμνάσιον ἐν δειδροφύτῳ τόπῳ, παρὰ τὸ ὅποιον εἶχε παρακείμενον κῆπον, καὶ ἵδρυσεν τὴν ἰδίαν σχολήν, τὴν ἐπικληθεῖσαν ἀ κ α δ η μ α ἰ κ ἦ ν.

§ 141. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας του οὐδεμία εἰδησις μέχρις ἡμῶν περιεσώθη. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ φιλόσοφος ψέγει τοὺς ῥήτορας, οἵτινες μακροὺς λόγους ποιοῦσιν, ὅμως τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον ἀγνοοῦσιν (Πρωταγ. 428 καὶ Γοργ. 499)· καὶ ἐπειδὴ ὡς τρόπον συγγραφῆς τὸν διάλογον ἐξέλεξεν, συμπεραίνεται ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ δι' ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως ἐγένετο· φαίνεται ὡς πιθανὸν κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Σωκράτους παρέδιδε καὶ ὅτι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἔχουσιν ὁμοιότητα πρὸς τὰς παραδόσεις· εἶνε ὅμως γνωστὸν ὅτι συνεχεῖς λόγους ἐποίησεν (Ἀριστοτέλ Μεταφ. 1, 6). Ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ταύτῃ διδασκαλίᾳ περιορίζεται ὁ Πλάτων διότι ἐκ τῆς πείρας ἐδιδάχθη ὅτι ἄνθρωπος ἔχων τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκίμησῃ ὡς πολιτικός ἐν Ἀθήναις. Ἐπεθύμει ὅμως νὰ μορφώσῃ πολιτικούς καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἰδιανικὸν τῆς πολιτείας ἐδημιούργησε καὶ τοῦτο νὰ πραγματοποιήσῃ ἤθελεν. Διὸ ὅτε ἐμκθε τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου Διονυσίου ἔσπευσε νὰ ἀποδημήσῃ αὐθις εἰς Σικελίαν ἐνδοὺς εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ φίλου αὐτοῦ Δίωνος πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, ἀλλὰ κατέλιπε μετὰ 4 μῆνας τὰς Συρακούσας, ὅτε ὁ νέος ἡγεμὼν ἐξέβαλε τὸν φίλον αὐτοῦ Δίωνα. Ἐπανῆλθε καὶ τρίτον αὐτόσε τὸ 361 ὅπως συνδιαλλάξῃ τὸν Διονύσιον μετὰ τοῦ Δίωνος, ἀλλ' ἡ ἀποδήμησις ἔλαβε τοσαύτην κακὴν ἐκβασιν ὥστε οὗτος μόνον ἐσώθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Πυθαγορείων, οἵτινες τότε ἤρχον ἐν Τάραντι. Τὰ τελευταῖα τοῦ βίου αὐτοῦ ἔτη διήγαγεν ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐτελεύτησε κατὰ τὴν γενέθλιον αὐτοῦ ἡμέραν τῷ 348 π. Χ. ἔτος καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα τὸν πλείστον χρόνον διετέλεσε φιλοσοφῶν.

§ 142. **Χαρακτήρ τοῦ Πλάτωνος.** Περί τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ τινές μὲν αναφέρουσιν ὅτι νέος ὢν ἦτο αἰδήμων καὶ κόσμιος, ὥστε οὐδέποτε ἐγγέλα ὑπεράγαν· ἄλλοι δὲ κατηγοροῦντες αὐτὸν ὡς παράσιτον διὰ τὴν σχέσιν ἣν ἔλαβε μετὰ τοῦ Διονυσίου, ἀνευρίσκουσιν παρ' αὐτῷ τάσιν πρὸς τε τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν πλεονεξίαν καὶ κολακειαν· ἄλλοι ἐλέγχουσιν αὐτὸν δι' ἀντίφασιν μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως, καὶ τέλος ὅτι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ κλοπὴ ἐκ τῶν προγενεστέρων (Διογ. Λαερ. 3,37). Ἐπειδὴ ὅμως τὰ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ λεγόμενα εἶνε συκοφαντία εἰκάζεται ὅτι καὶ τὰ εἰς τὸ ἦθος αὐτοῦ ἀναφερόμενα ἀπορρέουσιν ἐκ κακῆς προθέσεως. Ἐσκώφθη ὑπὸ τῶν κωμικῶν, ὅτι πλείους τυράννους ἐμάρφωσεν ἢ ἐχθροὺς αὐτῶν.

Ἄλλ' ὁ Πλάτων πρέπει νὰ μετρηθῆ διὰ τοῦ μέτρου τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀνήκων εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν ἔζη ἐν τοῖς χρόνοις τῆς πτώσεως τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος μεγαλείου, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν θεωρίαν μᾶλλον ἢ τὸ πρακτικόν. Ἐκ τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου ἀνδρός ἠδύναντο νὰ ἀναπτυχθῶσιν ὅλαί αἱ ἀρεταὶ τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

§ 143. Τὸ ἄτομον τοῦ Πλάτωνος, ὡς ἡ φιλοσοφία του, φέρει τύπον εὐγενῆ, ὁ κύκλος τῆς σχολῆς του περιλαμβάνει τοὺς δυναμένους νὰ λάβωσι τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν βίον του. Ἡ ἀριστοκρατία τῆς ἐπιστήμης, ἐφ' ἧς ἡ πολιτεία του θεμελιούται, εἶνε ἐρριζωμένη ἐν τῷ χαρακτῆρι αὐτοῦ. Ὁ Πλάτων συνδέει, κατὰ τὸν Ζέλλερν, τὴν ἰδανικότητα μετ' ἐξουσίας, τὴν ἀφρημένην διαλεκτικὴν μετὰ τῆς διαλεκτικῆς δημιουργίας, ὡς ἄνθρωπος δὲ συνδέει αὐστηράν ἠθικὴν μετὰ τῆς καλλονῆς, εὐγένειαν καὶ ὕψος φρονήματος μετὰ λεπτοῦ αἰσθήματος, ἐνέργειαν μετ' αὐτεξουσιότητος, ἐνθουσιασμόν μετὰ ψυχικῆς ἡρέμιας, σοβαρότητα μετὰ ἡμερότητας, ἐξοχον νοῦν μετὰ φιλάνθρωπίας, ἀξιοπρέπειαν μετὰ χάριτος· καὶ εἰς τοῦτο κυρίως, ὅτι συνέδεσε τὰ ἀντίθετα, καὶ συνηρμολόγησε τὸ ἓν καὶ τὰ πολλά, συνίσταται τὸ μεγαλεῖόν του.

§ 144. **Περί τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος.** Οἱ

Ἄρχαιοι μᾶλλον περὶ τῆς διαιρέσεως τῶν Πλατωνικῶν συγγραμμάτων, ἢ περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἐφρόνιζον ἀνεύρισκον δὲ ἐν τούτοις πολλὰ νόθα, ὡς τὸν Ἀλκιβιάδην β', τὴν Ἐπινομίδα, κτλ. Ἡ νεωτέρα ὁμως κριτικὴ ἀμφιβάλλει περὶ τῆς γνησιότητος πλειόνων, τοῦ Μίνωος, τοῦ Θεαγένους, τοῦ Ἰππάρχου κτλ, ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ διάλογοι ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ κατανόησις τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος, εἶνε γνήσιοι, ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἠγέρθησαν σπουδαῖαι ἀμφιβολίαι περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Οἱ ἀρχαῖοι διήρουν τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους εἰς δύο εἰς τοὺς δραματικούς, καὶ τοὺς φιλοσοφικούς. Κατὰ τὸν Θράσυλλον ὁ Πλάτων ἐξέδωκε τοὺς διαλόγους του κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν· τετραλογία δ' εἰσὶν θ, ἐνὸς βιβλίου χῶραν ἐπεχούσης τῆς πολιτείας καὶ ἐνὸς τῶν νόμων· πρώτην δὲ τετραλογίαν θέτει κοινὴν ὑπόθεσιν ἔχουσαν, καὶ ταύτης τῆς τετραλογίαις ἠγεῖται Εὐθύφρων, Ἀπολογία, Κρίτων, Φαίδων· τῆς δὲ δευτέρας Κρατύλος, Θεαίτητος, σοφιστής, πολιτικός. Ἄλλοι διήρουν τὸν διάλογον εἰς ὑψηλῆ μαθηματικὸν καὶ ζητητικὸν καὶ τὸν μὲν ὑψηλῆ μαθηματικὸν εἰς τὸν φυσικὸν καὶ λογικόν· τὸν δὲ πρακτικὸν εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ πολιτικόν· τὸν δὲ ζητητικὸν εἰς τὸν γυμναστικὸν καὶ ἀγωνιστικόν· καὶ πάλιν τὸν γυμναστικὸν εἰς μαγευτικὸν καὶ πειραστικόν· τὸν δ' ἀγωνιστικὸν εἰς ἐνδεικτικὸν καὶ ἀνατρεπτικόν· ἄλλοι ἄλλως διήρουν· ἀπασαι ὁμως αἱ διαιρέσεις αὗται εἰσὶν ἀυθαίρετοι, ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς τὸ Πλατωνικὸν διατάσσεται μὴ Πλατωνικῶς καὶ ἐπειδὴ γνήσια μετὰ μὴ γνησίων συμμειγνυται καὶ τὸ ἐξαγόμενον περὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς συνεχείας τῶν διαλόγων εἶναι μὴδέν.

§ 145 Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ θεολόγος Σχλειερμάχερος ἐπεχείρησε νὰ τακτοποιήσῃ τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν συνέχειαν· οὗτος συμπεραίνει ὅτι ὁ Πλάτων ἐπειδὴ τὴν γραπτὴν παράστασιν θεωρεῖ κατωτέραν τῆς προφορικῆς, ἐζήτησεν ὅσον ἔνεστι νὰ καταστήσῃ ταύτην ὁμοίαν τῇ προφορικῇ καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Πλάτων εἰς οὐδενός

Δημοσία Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης.

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτινίας

διαλόγου τὴν συγγραφὴν προέβαιναν, εἰ μὴ προϋπέθετε ἐπιτευχθεῖσαν τὴν ἐν τῷ προτέρῳ διαλόγῳ σκοπούμενην ἐνέργειαν, ὑποθέτων τὸ τέλος τοῦ ἐνός ὡς ἀρχὴν καὶ βάσιν ἑτέρου, ὡς τὸ τέλος τοῦ Θεαιτήτου ὡς ἀρχὴν καὶ βάσιν τοῦ Σοφιστοῦ, τὸ τέλος αὐτοῦ ὡς ἀρχὴν καὶ βάσιν τοῦ Παρμενίδου κ. ἑ. . . ἐπειδὴ δὲ ὁ Πλάτων δὲν ἐνόμιζε τὰς διαφορὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας κεχωρισμένας ἀλλ' ἠνωμένας οὐσιωδῶς, δὲν προέρχονται πολλὰ χωριστὰ διαλόγων σειραὶ, ἀλλὰ μόνον μία περιλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ ἅπαντας. Μετὰ τοῦτον ἔπονται ἄλλοι φιλόλογοι ἐν οἷς πρῶτος ὁ Hermann ἠρέυνησε τὸ ζήτημα τοῦτο βαθύτερον, καὶ ὁμολογεῖ ὅτι πάντα τὰ Πλατωνικὰ συγγράμματα περιέχουσιν εἰκόνας ζωστικῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου ζητεῖ οὐχὶ ἐν τῇ θελήσει καὶ τῷ καταλογισμῷ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ πνευματικῇ καταστάσει τοῦ συγγραφέως· διότι κατ' αὐτὸν τὸ Πλατωνικὸν σύστημα δὲν εἶνε μόνον ψιλὴ παράστασις φιλοσοφικῆς θεωρίας χάριν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἑμμεσὸς συνέπεια τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος. Πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ συνεβάλλοντο κυρίως δύο συμβάντα, πρῶτον ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ ἀποδημία αὐτοῦ εἰς Μέγαρα καὶ δεύτερον ἡ ἀποδημία αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην Ἑλλάδα, καθ' ἣν ἐγνώρισε τοὺς Πυθαγορείους. Κατὰ ταύτας λοιπὸν τὰς περιόδους τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου διαιροῦνται καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Εἰς Σωκρατικὰ ἢ στοιχειώδη εἰς διαλεκτικὰ καὶ εἰς Παραστατικά.

§ 146 Οἱ διάλογοι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν α. περίοδον, γραφέντες πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους ἢ ἀμέσως μετ' αὐτὸν ἔχουσιν ἐλεγκτικὸν καὶ πρακτικὸν χαρακτῆρα· καὶ καθόλου ἐν τούτοις ἐπικρατεῖ ὁ Σωκρατικὸς τρόπος· εἰσὶν, Ἰππίας ὁ νεώτερος, ὁ Ἴων, ὁ πρῶτος Ἀλκιβιάδης, ὁ Χαρμίδης, ὁ Λύσις, ὁ Λάχης, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Εὐθύδημος, ἡ Ἀπολογία, ὁ Κρίτων, ὁ Γοργίας, ὁ Εὐθύφρων, ὁ Μένων καὶ Ἰππίας ὁ πρεσβύτερος· τοὺς διαλόγους τῆς β. περιόδου χαρακτηρίζει ξηρὰ καὶ χα-

λαρὰ μορφή· ἐν τούτοις ὅτε μὲν ἀναγνωρίζει ὅτε δὲ καταπολεμεῖ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Μεγαρέων καὶ ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς αὐτῶν συμπίπτει μετὰ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ φιλόσοφος διέτριβεν ἐν Μεγάρῳ· εἰσὶ δὲ ὁ Κρατύλος ὁ Θεαίτητος, ὁ Σοφιστής, ὁ Πολιτικός καὶ ὁ Παρμενίδης. Ἐν δὲ τῇ γ' περιόδῳ ἀνακτᾶται ὁ Πλάτων τὴν πρώτην αὐτοῦ εὐρύτητα· πρὸς δὲ ὁ κύκλος τῶν γνώσεων αὐτοῦ διὰ τῶν ἐρευνῶν τῆς Μεγαρικῆς περιόδου, διὰ τῆς διατριβῆς εἰς ξένας χώρας καὶ διὰ τῆς σχέσεως μετὰ τῶν Πυθαγορείων εὐρύνεται. Ἐκ τῆς συντάξεως τῶν διαφόρων τούτων στοιχείων προκύπτει ὁ ἐντελέστερος τύπος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος· οἱ ἐν ταύτῃ διάλογοι εἰσὶν ὁ Φαῖδρος, ὁ Μενέξενος, τὸ Συμπόσιον, ὁ Φαῖδων, ὁ Φίλητος, ἡ Πολιτεία (εἰς 12 βιβλ.) ὁ Τίμαιος, ὁ Κριτίας καὶ οἱ Νόμοι (εἰς 12 βιβλ.). Πλὴν τούτων φέρονται καὶ ἄλλοι διάλογοι νόθοι, συλλογὴ ὄρων καὶ τινες ἐπιστολαὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος.

§ 147. Περιεχόμενον τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος.

Οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος προδήλως δεικνύουσιν τὴν πρόθεσιν τοῦ συγγραφέως, σκοποῦσι ἵνα τὸν ἀναγνώστην εἰς παραγωγὴν ἰδεῶν ἐξαναγκάσωσιν ὡς ἡ διάνοια εἶνε διάλογος τῆς ψυχῆς πρὸς ἑαυτήν, οὕτως ἡ ἀποτύπωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου διαλόγου δὲν πρέπει νὰ ἦνε συνεχῆς λόγος· ὁ μὲν συνεχῆς λόγος ἀπεικονίζει τὴν ἀλήθειαν ὡς τι ἀντικείμενον ἐξωτερικὸν ἐν ᾧ ὁ Πλάτων ἤθελεν νὰ ἀπεικονίσῃ ταύτην ὡς τι ἐσωτερικόν. Τὸ κέντρον τῶν διαλόγων εἶνε ὁ Σωκράτης, ἐν μὲν τοῖς πλείστοις, οὗτος παρίσταται ὡς ὁ ἰθύνων τοῦ διαλόγου, ὡς ὁ ἦρωρ τῆς δραματικῆς παραστάσεως, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς ὡς σπουδαῖον αὐτῆς πρόσωπον. Ὁ Σωκράτης εἶνε τὸ πρόσωπον ὑπερ τεχνικῶς συνδέει τὰ διάφορα συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, τινὰ δὲ τῶν σπουδαιότερων αὐτοῦ ἀφιερῶθησαν οὐχ' ἦπτον πρὸς ἀπεικόνισιν τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου, ἢ πρὸς φιλοσοφικὴν διδασκαλίαν. Διότι ὁ Πλάτων ἄριστα ἐγίνωσκεν ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ βίου ὤφειλεν εἰς τὸν Σωκράτην ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τοῦ διδασκάλου ἦταν ἀναγκαῖον καὶ ὑπὸ τεχνικῆν

Δημοσίη Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

ἐποψιν διότι ἤρμοζεν εἰς τὴν ἐνότητα τῶν Πλάτωνικῶν διαλόγων, ἵνα τὸ αὐτὸ πρόσωπον περὶ τῶν διαφορῶν ζητημάτων λαμβάνει τὸν λόγον πρὸς δὲ τὸ τυχαῖον, τὸ εὐγενές καὶ τὸ ἰδανικόν εἰς οὐδενὸς ἄλλου στόμα ἤρμοζεν καθότι ἡ φιλοσοφία δὲν εἶνε ψιλλὴ διδασκαλία κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος ἀλλ' ἡ τελείωσις τοῦ πνευματικοῦ βίου, προσωπικὴ ἐνέργεια καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις.

Ἐν ὅλοις λοιπὸν τοῖς διαλόγοις ἐνυπάρχει ἡ γνῶσις τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ εἶνε συντεταγμένοι οὗτοι μετὰ πολλῆς τέχνης καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξάαιρετον ἔκθεσιν τῆς ὑποθέσεως, καὶ ὡς πρὸς τὴν δραματικὴν κίνησιν, ἣτις ἐπικρατεῖ μετὰ τῶν συνδιαλεγομένων προσώπων. Εἰς τὸ δραματικόν τοῦ διαλόγου καὶ τὰς τερπνὰς περιγραφὰς τῶν σκηνῶν αὐτοῦ ὁ Πλάτων ἀποδεικνύει τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ εὐφυΐαν, ὡσαύτως δὲ μεταχειρίζεται ἐπίοτε καὶ μύθους, τούτους συνδέει μετὰ φιλοσοφικῆς ἐρεύνης· οὗτοι δίδουσι θρησκευτικὴν καὶ ποιητικὴν χροιάν εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ φιλοσόφου, ὅστις μεταχειρίζεται τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ πρὸς τεχνικὴν παράστασιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ· ταύτας ὅμως πολλαπλασιάζει καὶ ἐπεκτείνει διὰ τῶν ἰδίων πλασμάτων ἀπερδιὰ προσωποποιίας φιλοσοφικῶν ἰδεῶν μέχρις ἐπικῆς ζωνρότητος ἀναβιβάζει.

§ 148. **Περὶ γλώττης τοῦ Πλάτωνος.** Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος δὲν ἔχει οὔτε τὰ φυσικὰ νεῦρα τῶν Δημοσθενείων λόγων, οὔτε τὴν ἀφέλειαν τῶν τοῦ Λυσίου, ἀλλὰ πλησιάζει μᾶλλον τοὺς τορνευτοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους. Αὕτη ἔχει τὸ εὐχαρι, τὸ κομψόν καὶ τὸ καινοτόμον ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. «Τὸ μὲν οὖν περιττὸν ἔχουσι πάντες οἱ τοῦ Πλάτωνος λόγοι, καὶ τὸ κομψόν καὶ τὸ καινοτόμον καὶ τὸ ζητητικόν· καλῶς δὲ πάντα ἴσως χαλεπόν.» ὁ Παναίτιος τὸν ἀποκαλεῖ Ὀμηρον τῶν φιλοσόφων. Ὁ Κικέρων λέγει, ὅτι, ἐὰν ποτὲ ἐπεθύμει νὰ ὀμιλήσῃ ὁ ὑπέρτατος τῶν ἀρχαίων θεός, ὁ Ζεὺς, ἐλληνιστὶ ἤθελεν προτιμήσῃ τὴν μεγαλοπρεπῆ τοῦ Πλάτωνος εὐφράδειαν. Ἐν τῷ Πλάτωνι διαφαίνεται ἰσχύς φαντασίας οὐχ ἥττον ἢ κρίσεως καὶ σκέψεως· διότι ἐκτῆσατο πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ ἰδίως τοῦ δραματικοῦ. Ἡ κατὰ περιόδους κατασκευὴ τοῦ λόγου τοῦ Πλάτωνος

διακρίνεται ἰδίως δι' ἐκουσίας καὶ ἐπιτετηθευμένης ἀνέσεως ἢ χαλαρότητος, καὶ διὰ συχνῆς παρεμβολῆς ἐπέξηγητικῶν περιστάσεων, αἵτινες τὰ μὲν ἐπόμενα, τὰ δὲ καὶ προηγούμενα τῆς κύριας προτάσεως, καθιστῶσι τὸν ὅλον λόγον γραμματικῶς ἀνώμαλον κατὰ τὸ φαινόμενον.

§ 149. **Περὶ φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος.** Ὁ Πλάτων δὲν συνέταξεν αὐτοτελές σύστημα φιλοσοφίας, ἀλλὰ εἰς τοὺς διάφορους διαλόγους, τῶν ὁποίων ἕκαστος ἀποτελεῖ καθ' ἑαυτὸν ὅλον τι, ἐπραγματεύθη καθ' ἓν ἕκαστον τὰ σπουδαιότατα κεφάλαια τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος συνεκεντρώθησαν ὡς εἰς ἐστίναι αἱ τέσσαρες κύρια διευθύνσεις τῆς παλαιότερας φιλοσοφίας: καθότι ἐν αὐτῇ ἐμφανίζονται τὸ μὲν ἐν τῶν ἐλλεατῶν ὡς μορφή, τοῦ δὲ Ἡρακλεῖτου ἢ αἰώνιος ῥοή ὡς χαρακτήρ τῆς ὕλης, ὁ ἀρχέγονος νοῦς τοῦ Ἀναξαγόρου, ὡς πρώτη αἰτία τῆς κινήσεως, καὶ ἡ ἄρμονία τῶν Πυθαγορείων ὡς ὑψηλότατος σκοπός, οὕτως ὅμως, ὥστε πάντες οἱ θεμελιώδεις ὀρισμοὶ ἀναφαίνονται ἐν αὐτῷ εἰς ἐκδοχὴν ὑψηλοτέραν καὶ διάπλασιν ἐναρχεςτέραν.

Ἡ φιλοσοφία κατὰ Πλάτωνα ἀντικείμενον ἔχουσα τὸ ὄντως ὄν καὶ οὐσα ἐπιστήμη οὐ μόνον θεωρητικὴ, ἀλλὰ καὶ πρακτικὴ, πηγάζει ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐκστάσεως. Τὸ φιλοσοφικὸν ἐμφυτον εἶνε τάσις πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ μέσον πρὸς ταύτην δι' οὗ αὕτη κτᾶται εἶνε ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος, τὸ θεωρητικὸν τῆς φιλοσοφίας: ἔργον δὲ ταύτης εἶνε ἡ συναγωγὴ καὶ ἡ διαίρεσις. Καλὴ μὲν συναγωγὴ ἀνάγει τὰ πολλὰ εἰς ἓν, ἡ δὲ διαίρεσις τὸ ὀργανικὸν τοῦτο ὅλον διαίρει εἰς εἶδη. Ὅθεν ὁ φιλόσοφος γινώσκει τὰ διὰ τῆς πείρας συνηθροισμένα πολλὰ καὶ κεχωρισμένα νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ εἰς ἓν νὰ ἀναγάγῃ, καὶ ἀντιστρόφως ἐκ τοῦ ἐνὸς μεθοδικῶς δι' ὅλων τῶν βαθμῶν τῶν εἰδῶν νὰ κατέλθῃ μέχρι τῶν ἐκάστων, καὶ διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὴν σχέσιν τῶν ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας, καὶ τὸ δυνατὸν ἢ ἀδύνατον τῆς συναρμογῆς αὐτῶν νὰ ὀρίσῃ οὗτος εἶνε ὁ ἀληθὴς διαλεκτικὸς τεχνίτης. Ὁ Πλάτων παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν τοῦ Σωκράτους ὅτι τὴν ἀληθῆ γνῶσιν παρέχει ἡ

τῆς ἐνοίας, ὑπέθετε τὰς ἐνοίας πρῶτον καὶ κύριον τῆς φιλοσοφίας, διότι αὐταὶ μόναι ἔχουσι τὸ ὄν, τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων, περιεχόμενον, διὰ τοῦτο ἢ τοῦ Πλάτωνος ἰδεολογία ἀνάγεται ὀρθῶς εἰς τὴν περὶ γνώσεως τοῦ Σωκράτους θεωρίαν. Ἡ διαλεκτικὴ κατ' αὐτὸν δὲν εἶνε κυρίως ἐπιστήμη τοῦ διαλέγεσθαι, ἀλλὰ μάλλον ἢ τέχνη τοῦ διανοεῖσθαι. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς δὲ ταύτης μεθόδου ἀναζητοῦντες εὐρίσκομεν τὴν ἀλήθειαν, ἣτις εἶνε τὸ ὄν τ ὡ ς ὄ ν τ. ε ἰ δ ἔ α ι, Τί εἶνε αἱ ἰδέαι ἢ τὰ εἶδη ταῦτα; Οὐσίαι ὑπὲρ αἴσθησιν καὶ τῷ λόγῳ μόνον ληπταί, αἱ μόναι δ' ἀληθῶς ὑπάρχουσαι, διότι πάντα τὰ ἄλλα εἶνε ἀνύπαρκτα καὶ ψευδῆ. Ὡστε δύο κόσμοι ὑπάρχουσι, ὁ ἀληθὴς καὶ ὁ ὑπὲρ αἴσθησιν τῶν ἰδεῶν, καὶ ὁ ψευδὴς τῶν κατ' αἴσθησιν ὄντων. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πως καὶ τὰ κατ' αἴσθησιν ὄντα, ἀλλ' ἢ ὑπαρξίς αὐτῶν εἶνε ἀτελεστάτη· ὑπάρχουσι μόνον καθ' ὅτι καὶ καθ' ὅσον μετέχουσι τῶν αἰωνίων καὶ ἀμεταβλήτων ἰδεῶν ἢ εἰδῶν, ὡς πρόσκαιρα καὶ ἀτελεῖ αὐτῶν ὁμοιώματα. Τοῦ βόδου π. χ. μόνον τὸ εἶδος ἢ ἰδέα εἶνε τὸ ὄντως ὄν, τὸ δὲ κατ' αἴσθησιν βόδον εἶνε ὁμοίωμα ἀτελεῖ καὶ φθαρτὸν τῆς ἰδέας. Κοινὴ δὲ κρυφὴ καὶ κέντρον τῶν μὲν ἰδεῶν εἶνε τὸ ἀ γ α θ ὄ ν, τοῦ δὲ ψευδοῦς καὶ κατ' αἴσθησιν κόσμου ἡ βλῆ. Διάμεσός τις μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέτων τούτων κόσμων ὄρος εἶνε ἡ ψυχὴ, τοῦ τε φυσικοῦ κόσμου, ὅστις εἶνε ζῶον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἧς ὑπάρχουσι δύο μέρη ἢ στοιχεῖα τὸ θ ε ἴ ο ν ἢ λ ο γ ι κ ὄ ν, ἢ ν ο η τ ι κ ὄ ν, καὶ τὸ θ ν η τ ὄ ν ἢ ἄ λ ο γ ο ν· καὶ τοῦτο δὲ πάλιν τὸ ἄλογον ὑποδιαιρεῖται εἰς τὸν θ υ μ ὄ ν ἢ τὸ θ υ μ ο ε ι δ ἔ ς, ὅπερ ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον, καὶ εἰς τὸ ἐ π ι θ υ μ η τ ι κ ὄ ν, ὅπερ κατώτερον καὶ ἀγενέστερον. Καὶ τοῦ μὲν λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς ἔδρα ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι κατὰ Πλάτωνα εἶνε ἡ κεφαλὴ, τοῦ δὲ θυμοειδούς τὸ στῆθος, καὶ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἡ γαστήρ καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γαστέρα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχὴ εἶνε ἀθάνατος, καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπάρχουσα διὰ τοῦτο ὁ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι βίος τῆς ψυχῆς εἶνε οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀ ν ἄ μ ν η σ ι ς, καὶ αἱ ἰδέαι ὑπάρχουσι ἔ μ φ υ τ ο ι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. Ὅθεν ἡ παιδείσις καὶ ἡ διδασκαλία οὐ

δὲν ἄλλο πράττει ἢ νὰ κινῆ καὶ ἐξεγείρη μόνον τὰς οἰον ληθαργούσας ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ὑπνούσας ιδέας. Τοιοῦτον ἐν βραχέσι εἶνε τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος, ἧς ἀναγκαιὰ συνέπεια καὶ πόρισμα εἶνε τὸ πρακτικόν.

Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει πάσῃ δυνάμει νὰ σπεύδῃ πρὸς τὸ ἀγαθόν. εἶνε δὲ ἡ σπουδῆ αὕτη ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς, καὶ ἐκ τοῦ ψευδοῦς καὶ φαρτοῦ τούτου κόσμου τῆς ὕλης ἀπελευθέρωσις αὐτῆς. Στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶνε καὶ ὁ ἔρωσ. Ὁ Πλάτων διακρίνει δύο εἶδη ἔρωτος τὸ ἐν ὕλικόν καὶ γήινον, ὅπερ δὲν θηρεῦει εἰμὴ τὴν αἰσθητὴν ἀπόλαυσιν τοῦτο τὸ κατώτερον μέρος τοῦ ἔρωτος προσκολλᾶται προφανῶς εἰς τὸ ἐπιθυμητικόν τὸ ἕτερον, εὐγενές καὶ γενναῖον, ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν καλλονὴν τὴν ἠθικὴν, διανοητικὴν εἰς θεῖαν καλλονὴν. Οὗτος ὁ ἔρωσ ἀδιάσπαστος συνόμιλος τοῦ λόγου, καὶ ἐν ὀ Πλάτων παραβάλλει πρὸς γενναῖόν τινα ἵππον, οὗτινος ὁ λόγος εἶνε αἱ ἡνίαι, ἐγείρεται εἰς ἡμᾶς, ὅταν ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἀποκαλύπτῃ ἡμῖν τινα ἔχνη τῆς καλλονῆς, ἧς ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται διψᾷ ἕνεκα τῆς θεῖας οὐσίας τῆς φύσεως αὐτῆς· διὰ τῆς ἀναμνήσεως ἀποτελεῖται ἡ ἔγερσις τοῦ ἔρωτος ὡς καὶ τοῦ λόγου διερχομένης τῆς ψυχῆς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς καλλονῆς, ἀπὸ τῆς σωματικῆς καὶ αἰσθητῆς καλλονῆς μέχρι τῆς ἐν ἑαυτῇ καλλονῆς· ὁ ἔρωσ συμπληροῖ τὴν αὐτῶν πορείαν, μιμούμενος ἢ μάλλον παρασκευάζων τὴν κίνησιν τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὅστις ὑψοῦται ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἰς τὸν νοητὸν τῇ ἀρωγῇ τῶν ιδεῶν.

Ἡ θ ἡ κ ἡ. Ἡ ἠθικὴ τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶνε ἄλλο ἢ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς περὶ ιδεῶν διδασκαλίας καὶ συνίσταται εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ καὶ διὰ ταύτης τῆς διδασκαλίας ὀρίζεται ἡ τε τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτείας διδασκαλία. Ὁ Πλάτων τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐθεώρει οὐ μόνον κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν, διότι ἐζήτει τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πραγματοποίησιν, ὅθεν προκύπτουσι καὶ τρία μέρη τῆς ἠθικῆς, τὸ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ περὶ ἀρετῆς καὶ τὸ περὶ τῆς πολιτείας. Τὸ τέλειον ἀγαθὸν δὲν εἶνε ἡ ζωὴ ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ μῆ

Δημοσία Ἱστορικὴ Βιβλιοθηκὴ καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημοτισάνας

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

όντος, τοῦ μεταβατικοῦ, τοῦ μεταβαλλομένου, τοῦ αἰσθητοῦ ὄντος, ἀλλ' ἡ ἀνύψωσις πρὸς τὸ ἀληθές ἰδεατὸν ὄν, ὅσον ἀφοῦ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὕτω καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ψυχὴν. Ἡ πρὸς τοῦτο ἄγουσα ὁδὸς εἶνε ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ πνεύματος ἐκ τῶν αἰσθητῶν παραστάσεων καὶ ἐπιθυμιῶν, ἡ ἐπιστροφή τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ διανοητικῶς γινῶναι τὴν ἀλήθειαν. Τὸ ἀληθές ἀγαθὸν ἐκεῖνο, οὐτινος ἡ δικαιοσύνη περιλαμβάνει τὴν οὐσίαν, πρὸς ἧ ὀφείλομεν πάντοτε νὰ στρέφωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν, ὅπως διάγωμεν τιμῶς εἰς τε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ ἡ οὐσα ἐν τῷ κολοφῶνι τοῦ τε ἠθικοῦ καὶ τοῦ διανοητικοῦ κόσμου. Εἰς τοῦτο τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀμεταβλήτου καλλωνῆς, ἡ δικαιοσύνη προσκολλᾶται. Ἡ ἀληθὴς δικαιοσύνη δὲν ἐδημιουργήθη οὐδὲν συνεστήθη ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων· αὕτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῶν ἀνθρωπίνων νόμων, ἡ ὑπὸ τούτων ἀποκαλυπτομένη· αὕτη δὲν κάμνει τὸν ἀνθρώπον κέντρον πάντων τῶν πραγμάτων ἀλλ' ὑποτάσσει τοῦτον ὡς τὸ μέρος πρὸς τὸ ὅλον.

Ἄρετή. Ἡ δικαιοσύνη, καίτοι ἐξοχωτέρα ἀπασῶν τῶν ἀρετῶν δὲν εἶνε αὕτη ἡ ἀρετὴ. Κατὰ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Σωκράτην, ἡ ἀρετὴ εἶνε ἀπαράλλακτος καὶ αὐτούσιος τῇ ἐπιστήμῃ καὶ γνώσει, τὸ δὲ ἐλάττωμα, ἡ κακία, εἶνε ταῦτόν τι τῇ ἀμαθείᾳ καὶ ἀγνοίᾳ. Ἡ ἀρετὴ εἶνε ὀρθὴ ἰδιότης, ἐσωτερικὴ τάξις, ἁρμονία καὶ ὑγίεια τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ κακία τὸ ἐναντίον. Μόνον ὁ ἐνάρετος εἶνε ἐλεύθερος, διότι ἐν τῇ ψυχῇ του ἄρχει μόνος ὁ νοῦς· μόνος ἔστι πλούσιος ἐν αὐτῷ, φαιδρός, ἀτάραχος, ἀπ' ἐναντίου ἡ ψυχὴ ὑπὸ πάθους ἀρχομένη εἶνε πτωχὴ, δούλη, δειλὴ, περίλυπος· μόνος ὁ τοῦ αἰθίου ἀψάμενος καὶ πληρωθεὶς εὕρισκει ἀληθῆ ἀναπαυσιν· ὅλαι αἰ ἄλλαι ἡδοναὶ εἰσίν. Ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ καθαροῦ σκοποῦ τοῦ ἀγαθοῦ· αὕτη φέρει τὴν ἀμοιβήν, ἡ δὲ κακία τὴν τιμωρίαν.

Πολιτεία. Ἡ ἀρετὴ οὐσα τὸ μέγιστον δι' ἕκαστον ἀγαθὸν εἶνε ὁ μέγιστος σκοπὸς καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου. Ἡ καθ' αὐτὸ ἔννοια τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος ὑπάρχει εἰς τὸ δόγμα· «οἱ ἄἱδιοι νόμοι τῆς ἀληθείας, ἡ τελεῖότης καὶ

ἡ ἄρμονία, πρέπει νὰ ἐνεργῶσι καθ' ὅμοιον τρόπον εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ὅπως ἐπραγματοποίησεν αὐτὰς ὁ δὴμιουργὸς εἰς τὸ σύμπαν· τούτο δὲ τότε μόνον δύναται νὰ γείνη, ὅταν οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν, ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν. Τοιαύτη πόλις οὕτω συντεταγμένη, περιλείπει ἀπάσας τὰς θεμελιώδεις ἀρετάς, τὴν σοφίαν, ἣτις εἶνε τὸ προσὸν τοῦ ἄρχοντος, τὴν ἀνδρίαν, ἣτις εἶνε τὸ προσὸν τῶν μαχίμων, τὴν σωφροσύνην, συνισταμένην εἰς τὴν πειθαρχίαν τῶν τάξεων ἢ κλάσεων, αἵτινες ὀφείλουσιν ὑπακοῆν ταῖς ταύτας διαταπτούσαις ἀρχαῖς τέλους, τὴν δικαιοσύνην ἢ τὴν ἀκριβῆ κηδεμονίαν ἐκάστης κλάσεως εἰς τὸ ἐκπληροῦν τὴν λειτουργίαν τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῇ καὶ τὴν ἁρμονικὴν αὐτῶν συνέργειαν εἰς ἓν μοναδικὸν τέλος.

Οἱ Μαθηταὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Πλάτωνος ἐξηκολούθουν νὰ διδάσκωσιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν μεγάλην δόξαν, διδάσκοντες ἐνταῦθα τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως μόνον μικρὰς τινὰς μεταβολὰς ἐπέφερον. Ἦσαν δὲ οἱ ἐξῆς. Σπεύσιππος, Ξενοκράτης, Πολέμων, Κράτης καὶ Κράντωρ ὁ Σολεὺς. Ἄλλ' ὁ ἐπιφανέστερος τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης ὅστις εἶνε ἀρχηγὸς τῆς περὶ πατητικῆς σχολῆς καὶ μεταβαίνομεν κατ' εὐθείαν πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ ἐκεῖνο, δι' οὗ ὑπερέβη τοὺς ἑαυτοῦ προκατόχους γενήσεται ἡμῖν σαφὲς ἐξ αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ.

§ 150. **Βίος Ἀριστοτέλους.** Ἐν τις συγκρίνη τοὺς προσωκρατικούς φιλοσόφους πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην εὐρίσκει ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν φιλόσοφοι τῶν φυλῶν, ὁ δὲ Πλάτων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὁλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ φιλόσοφος ἐγεννήθη τῷ 384 π. Χ. ἐν Σταγείροις τῆς Χαλκιδικῆς ἐκ πατρὸς Νικομάχου, ἰατροῦ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου τοῦ β' καὶ μητρὸς Φαιστιάδος. Εἰς τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς ἀποδίδεται πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας

Δημόσια Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης
Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

τάσις τοῦ φιλοσόφου καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ ἢ πρὸς τὴν αὐτὴν τῆς Μακεδονίας. Πατὴρ δὲ καὶ μητὴρ ὄρφανισθεῖς, ἀνετράφη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν Προξένου τινὸς πατρικοῦ φίλου ἐν Ἀτάρνῃ τῆς Μυσίας. Δεκαεπταετῆς δὲ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἠκροάσατο τοῦ Πλάτωνος 20 ἢ ἄρα ἔτη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου ἐπανῆλθεν μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ αὐτοῦ Ξενοκράτους εἰς Ἀταρνέα ὅπου διέτριψε παρὰ τῷ φίλῳ αὐτοῦ τῷ τυράνῳ Ἑρμείᾳ, οὗτινος τὴν ἀδελφὴν ἐνουμφεύθη, ἀφ' οὗ ὁ Ἑρμείας διὰ προδοσίας συνελήφθη καὶ ἐφόνευσθη ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἧτις ἐγέννησεν αὐτῷ θυγάτριον ὀνόματι Πυθίαν. Ἀποθανούσης τῆς πρώτης συζύγου ἐνουμφεύθη τὴν Ἑρπυλλίδα ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Νικόμαχος· εἶτα μετέβη εἰς Μιτυλήνην, καὶ ἐκεῖθεν ἐκλήθη εἰς Πέλλαν παρὰ τοῦ Φιλίππου ὡς διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ὡς τοιοῦτος εἴλκυσε πρὸς ἑαυτὸν μεγάλως ἀμφοτέρων τὴν εὐαρέσκειαν καὶ τὴν εὐνοίαν. Ἐπὶ 4 ὅλα ἔτη παρέιχε τῷ μαθητῇ αὐτοῦ τοὺς καρπούς τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως καὶ τοὺς τῶν φυσικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, καὶ ἐπέχειρτάσθη χάριν αὐτοῦ τὴν Ἰλιάδα τὴν ἐκ τοῦ Νάρθηκος καλουμένην. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, βασιλεύσας τῶν Μακεδόνων, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Περσῶν, ὁ Ἀριστοτέλης ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ πατρίδα, καὶ ἤρχισε νὰ διδάσκη εἰς τὸ Λύκειον, γυμνάσιον παρὰ τὸ ἱερόν τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος. Ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ διδάσκειν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν περιπατῶν, ἡ σχολὴ αὐτοῦ ὠνομάσθη περιπατητικὴ καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ περιπατητικοῦ. Ὑποθέτουσιν, ὅτι τὴν μὲν προΐαν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε τὰ μᾶλλον δύσκολα μέρη τῆς ἐπιστήμης εἰς μαθητάς, ἡδὴ ὄντας ἰκανῶς προπαρασκευασμένους, μετὰ μεσημβρίαν δὲ παρέδιδε εἰς ἀνάμικτον μάζαν ἀκροατῶν διδασκαλίαν, ἔχουσαν τελικὸν σκοπὸν τὴν κοινὴν μόρφωσιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατηγορηθεὶς ὑπὸ Δημοφίλου ἐπὶ ἀθείᾳ κατέφυγεν εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας, ἔνθα μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησε τὸ 322 π. Χ. ζήσας 63 ἔτη.

§ 151. **Φυσικὸς καὶ πνευματικὸς χαρακτῆρ αὐτοῦ.**
Περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους λέγεται ὅτι ἦτο τὸ μὲν σῶμα ἰσχυροσκελής,

μικρόσωμος, μικρόμματος, φαλακρός, προγαστωρ, θρυπτικός και φιλάσθενος, τὸ δὲ πνεῦμα ζωηρὸς καὶ εὐφραδής, περὶ δὲ τὴν θεραπείαν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐνδυμασίαν ἐπιμελής. Κατὰ τὴν ποικίλην πολυμαθειαν καὶ τὴν εἰς τὸ διακρίνειν καὶ κατατάττειν ὀξύνοιαν οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων εἶνε αὐτοῦ παράμιλλος. Αὐτὸς εἶνε τρόπον τινὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχαίας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς νέας παιδείας. Εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων εἰσδύσας, εἰς τὴν συνέχειαν καὶ τὴν ἐνότητα τῶν γνώσεων τρεπόμενος καθίστατο κάτοχος αὐτῶν. Εἶνε, κατὰ τὸν Σχελλίγγιον ὁ νομοθέτης, ὁ δημιουργὸς τῶν λογικῶν ἐρευῶν, οὐχὶ ἵνα ἐφαρμόσῃ αὐτὸς αὐτάς, ἀλλ' ἄλλοι τὴν ἱστορίαν τῶν ζώων, τὴν τῶν πολιτευμάτων, τὴν ῥητορικὴν, πολιτικὴν καὶ τὰ λοιπὰ συγγράφας προβαίνει καὶ πέρα τοῦ φιλοσόφου ἢ φιλοσοφία εἶνε εἰς τῶν χώρων, εἰς ἃν τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐπέστησεν καὶ ἑαυτὸν δὲν θεωρεῖ ῥήτορα ἢ ποιητὴν γράφας περὶ ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς, οὕτω δὲν θέλει νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν καὶ ὡς φιλόσοφον. Μόνον λέγει τί ἐστὶ δυνατόν, τί ἀδύνατον· θέτων ὅμως ἑαυτὸν ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ νομοθέτου βλέπει μακρότερον νομοθετῶν ἢ ἀναπτύσσων. Ὁ δαιμόνιος αὐτοῦ νοῦς λέγει πλείονα ἢ ὅσα ὡς ἐρμηνευτῆς ἐννοεῖ. Στερεῖται μὲν τοῦ ποιητικοῦ ὕψους τοῦ Πλάτωνος, τῆς φαντασίας, τῆς ἐποπτείας, τῆς τέχνης, τῆς γοητείας τῆς γλώσσης, εἶχεν ὅμως τὸ εὐκρινές καὶ ὄριμον τῆς κρίσεως, τὸ σύντομον, τὴν ἀμίμητον ἀκρίβειαν τῆς ἐκφράσεως, τὸ ὀριστικὸν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως. Οὗτος ζητεῖ πᾶν ὅτι εἶνε τοῖς πλείστοις σαφές, πᾶν ὅτι πᾶς χρόνος, πᾶς τόπος καὶ πᾶν ἔθνος δύνανται νὰ παραδεχθῶσι καὶ μεταχειρισθῶσι. Τὸ μέγεθος τοῦ Ἀριστοτέλους κεῖται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ τέχνῃ· παρ' αὐτῷ ἐλλείπει ἡ δραματικὴ ζωηρότης καὶ οἱ τερπνοὶ μῦθοι, ὡς παρὰ Πλάτωνι, οὗτος ὅμως ἐμόρφωσε τὴν ἐπιστημονικὴν γλώσσαν, ἧς τὰς ἀρετὰς δύναται τις εὐκόλως νὰ ἀναγνωρίσῃ διότι αὕτη κατέστη συνήθης. Ἐν τοῖς συγγράμμασι αὐτοῦ δὲν θηρεῖται τὴν κομψότητα, ἀλλὰ τὸν ἀκριβῆ ὀρισμὸν τῶν ἐνοιῶν. Πρὸς τούτοις ἐζήτησε πάντα τὰ μέρη τῶν τότε γνωστῶν ἐπιστημῶν καὶ δι' αὐτοτελῶν ἐρευῶν καὶ νέων δεῶν ταύτας ἐπλούτισεν.

§ 152. **Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους.** Ὁ Ἀριστοτέλης ἀφῆκε πολλὰ συγγράμματα· ἐξ ὧν ἐλάχιστα ἴσως τὸ ἔκτον, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον, μέρος διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἡ ἐν αὐτοῖς ἔλλειψις τῆς τάξεως φαίνεται ὅτι πηγάζει κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κειμένου, διότι ταῦτα καὶ κατ' αὐτὴν ἤδη τὴν ἀρχαιότητα ὑπέστησαν πολλὰς μεταβολὰς καὶ προσθήκας. Πολλάκις ἐπεξεργάσθησαν αὐτὰ μεταγενέστεροι περιπατητικοί, κατὰ δὲ τὸν μεσαῖωνα συνετάχθησαν οὐ μόνον λατινικά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἀραβικά ὑπομνήματα καὶ μεταφράσεις αὐτῶν, διότι ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο βᾶσις πάσης φιλοσοφίας τοῦ μεσαίωνος. Τινὰ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερομένων συγγραμμάτων πρέπει νὰ ὑποληφθῶσιν ὡς μὴ γνήσια. Ἐδοκίμασαν δὲ κατὰ διαφόρους τρόπους νὰ διαιρέσωσι καὶ νὰ διατάξωσιν αὐτὰ. Κατατάσσονται ταῦτα ὡς ἐξῆς. Εἰς λογικά, φιλοσοφικά κατὰ τὴν στενωπέραν σημασίαν, πολιτικά καὶ οἰκονομικά, μαθηματικά καὶ φυσικά καὶ φυσικοῖς ἱστορικά.

1. Λογικά εἰς ταῦτα κατατάσσονται α.) κατηγορίαι, διδασκαλία περὶ τῶν 10 κατηγοριῶν, ἧτοι γενικῶν ὄρων τοῦ ὄντος — οἷον τῆς οὐσίας, τοῦ ποσοῦ, τοῦ πρὸς τι κτλ — β.) Περὶ ἐρημηνείας, περὶ τοῦ λόγου ὡς ἐκφράσεως τῶν ἐνοιῶν. — γ.) Ἀναλυτικά πρότερα καὶ ὕστερα, 4 βιβλία περὶ τῆς θεωρίας τῶν κρίσεων, συλλογισμῶν καὶ ἀποδείξεων — δ.) Τοπικά, 8 βιβλία περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῶν κοινῶν τύπων, οἵτινες διευκολύνουσι τὴν εὕρεσιν τῶν αἰτίων. — ε.) Περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων, 2 βιβλία δηλ. περὶ σοφισμάτων. Ταῦτοις συνδέονται ζ.) Τέχνη ῥητορικὴ εἰς 3 βιβλία κατὰ τὰς τρεῖς αὐτῆς ὑποδιαίρέσεις εἰς πολιτικὴν, δικανικὴν καὶ κοινωνικὴν. — η.) Ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον (νόθος). — θ.) Περὶ ποιητικῆς δηλ. περὶ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως. Πάντα ταῦτα τὰ ἔργα συμπεριελήφθησαν μεταγενεστέρως εἰς ἓν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀργάνων εἰς 16 βιβλία.

2. Φιλοσοφικά α. Μεταφυσικῆν. Ἰνταυθα ἀνα-

γονται 14 βιβλία εύρεθέντα ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους μετὰ τὰ φυσικά, καὶ ὀνομασθέντα τὰ μετὰ τὰ φυσικά, καὶ ἐκ τούτου ἐπήγαγε τὸ ὄνομα μετὰ φυσικήν. Ἡ μεταφυσικὴ ἀποπειρᾶται νὰ διερευνήσῃ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, τὸ ὑπὲρ αἰσθησίν, ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατόν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ διανοεῖσθαι. Ἡ θεότης εἶνε κατ' αὐτὴν ἡ καθαρὰ καὶ αἰδῖος ἐνέργεια, ἣτις ὡς τοιαύτη κέκτηται βίον αἰώνιον καὶ μεγίστην ἀγαθότητα καὶ εὐδαιμονίαν, καθόσον αὐτὴ ἐαυτὴ ἡ μακαριότης συνίσταται εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐξωτερικῆς ἐντυπώσεως ὀριζομένην ἢ κωλυομένην ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος.—β'. Περὶ ψυχῆς, εἰς 3 βιβλία περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς. Κατ' αὐτὸν ψυχὴ εἶνε διάφορος τοῦ σώματος, ἀλλὰ καθὸ εἶδος καὶ ἐντελέχεια εἶνε ἀναπόσπαστος αὐτοῦ· εἶνε δὲ αἰτία τῆς ζωῆς καὶ παντὸς ὀργανικοῦ σώματος τὸ πρῶτον εἶδος· ἀποβλέπει δὲ εἰς τὴν ἐνότητα καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ἀποφαίνεται περὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, νοήσεως, αἰσθήσεως, ὀρέξεως, γεννήσεως καὶ θρέψεως, φαντασίας καὶ κοινῆς αἰσθήσεως ἢ συνειδήσεως. — γ'). Ἡθικὰ Νικομαχείαι εἰς 10 βιβλία—καλοῦνται οὕτω, διότι ἐγράφησαν πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόμαχον—πραγματευόμενα περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κατηκόντων. Τὸ ἄκρον ἀγαθόν, κατ' Ἀριστοτέλην, εἶνε ἡ εὐδαιμονία, ἣτις συνίσταται εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ.

3. Πολιτικά καὶ Οἰκονομικά.—α.) Πολιτικά ἢ πολιτικὴ ἀκρόσις εἰς 8 βιβλία. Τὰ συγγράμματα ταῦτα τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε πολὺ σπουδαῖα διότι διέρχεται τὰ διάφορα πολιτεύματα τῶν τε Ἑλλήνων καὶ μὴ Ἑλλήνων κατὰ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν καὶ ἐλαττώματα, ἔπειτα δίδει λόγον τῆς παρακμῆς αὐτῶν, μετὰ τοῦτο δεικνύει τὸν τρόπον τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, καὶ τέλος ἐκθέτει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δοξασίαν περὶ πολιτείας θεμελιουμένης ἐπὶ τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐμπειρίας· ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν ταύτης, ὡς καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν πολιτῶν, ἀπαιτεῖ μόνον τὸ « μέτριον μέσον » ἢ τὸ « σοφὸν μέσον » με-

Δημοσίον ἱστορικὴ βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημήτσονας

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

ταξὺ τῶν δύο ἄκρων, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἢ τῷ πολιτῇ, ὡς μετέχοντι αὐτῆς, μέγα τι πρότυπον, ὡς ὄν πρᾶγμα ἀκατόρθωτον. Κρᾶμα δέ τι ἐκ τῶν διαφορῶν πολιτευμάτων, ἐν ᾧ τὴν μεγαλειτέραν ἐξουσίαν νὰ ἔχῃ ἡ μέτρη τάξις (συνταγματικὴ μοναρχία) φαίνεται αὐτῷ ἡ ἀρίστη πολιτεία. — β') Οἰκονομικὰ εἰς 2 βιβλία.

4. Μαθηματικὰ καὶ Οἰκονομικά.—α') Μηχανικὰ προβλήματα.—β') Περὶ ἀτόμων, γραμμῶν.—γ') Φυσικὴ ἀκρόασις εἰς 8 βιβλία. Ἡ φυσικὴ εἶνε ἐπιστήμη πάντων τῶν δι' ἐρεύνης καὶ ἐμπειρίας δυναμένων νὰ γνωσθῶσιν πραγμάτων τῆς φύσεως, ἣν θεωρεῖ ὑπὸ τρεῖς κυρίας ἀρχάς, τὴν ὕλην, τὴν μορφήν καὶ τὴν κίνησιν.—δ') Μετεωρολογικὰ εἰς 4 βιβλία γεγραμμένα σαφῶς καὶ εὐλόγητως.—ε') Περὶ οὐρανοῦ 4 βιβλία· ἡ γῆ εἶνε σφαῖρα περιφέρειαν ἔχουσα 40 μυριάδας σταδίων.—ς') Περὶ γενέσεως ἢ φθορᾶς εἰς 2 βιβλία.—ζ') Ἀνέμων θέσεως καὶ προσηγορίαι.—θ') Προβλήματα.

5. Τὰ φυσικοῖς ιστορικὰ.—α') Περὶ ζώων ἱστορίας εἰς 10 βιβλία.—β') Περὶ ζώων μορίων εἰς 4 βιβλία.—γ') Περὶ ζώων γενέσεως εἰς 5 βιβλία.—δ') πραγματεῖαι μικραὶ φυσικοῖς ιστορικαί.—ε') Περὶ ἀκουστικῶν.—ς') Περὶ χρωμάτων. Ἀποδίδονται τῷ Ἀριστοτέλει καὶ ἑπιστολαὶ ἐξ ὧν 3 εἶνε πρὸς Φίλιππον τὸν Μακεδόνα, αἱ 2 εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ μία πρὸς τὸν Θεόφραστον. Καὶ 58 δίστιχα. Τὸ ἐπιγραφόμενον σύγγραμμα αὐτοῦ αἰπολιτεῖαι δὲν σώζεται ἀλλὰ σώζεται τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν Πολιτικά. Τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκληρονόμησεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Θεόφραστος. Ἐπειτα ὅμως περιήλθεν ἡ κληρονομία αὐτῆ εἰς ἀμαθεῖς, καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους βλάβην οὐ σμικρὰν ἔπαθον. Ὅτε δὲ ὁ Σύλλας ἐκυρίουσε τὰς Ἀθήνας τὸ 84 ἔτος π. Χ., ἔφερε τὰ εἰρήματα εἰς Ῥώμην, καὶ ἐκεῖ ἀντεγράφησαν καὶ διεδόθησαν. Διέφθειραν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι κατὰ πολλοὺς τρόπους, μεταβάλλοντες, προσθέ-

τοντες, χωρίζοντες τὸ ὅλον εἰς πολλά, καὶ αὖθις συνάπτοντες εἰς ἓν. Ἄλλὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὁ Σύλλας ὀλίγην παρέσχε τέρψιν διὰ τοῦτου, διότι ὁ φιλόσοφος ἦτο αὐτοῖς πολὺ βαθυς.

§ 153. **Γενικὸς χαρακτήρ καὶ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους.** Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε γνῶσιν ἀκριβεστάτην τῶν συγγραμμάτων πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφων, καὶ ἐν ταυτῷ ἐγνώριζε καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας κατὰ τὴν τότε αὐτῶν περιοχὴν καὶ ἔκτασιν. Ταύτας τὰς ἐπιστήμας προεβίβασε μεγάλως, διότι οὐ μόνον ἔδωκεν εἰς αὐτάς συστηματικὴν μορφήν καὶ τάξιν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐμπειρικῶν παρατηρήσεων ἐπεξετέινε τὴν ὕλην αὐτῶν, καὶ μάλιστα καὶ πολλὰς νέας ἐπιστήμας πρῶτος ἐδημιούργησε. Πρὸς τὰς ἐρεῖνας ταύτας καὶ παρατηρήσεις συνέδραμον αὐτὸν ἱκανῶς τὰ ἄφθονα μέσα, ἐκ τῆς πλουσίας φυσικῶν ἀντικειμένων συλλογῆς, εἰς αὐξήσιν τῆς ὀποίας ὁ Φίλιππος καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας συνεισέφερε τὰ μέγιστα, καὶ ἐκ τῆς σημαντικῆς βιβλιοθήκης του, ὅταν οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἰδιώτης εἶχεν. Ὁ Ἀριστοτέλης πρῶτος κατενόησε τὴν διάκρισιν καὶ τὰ ὅρια ἐκάστης τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἠσχολοῦντο περὶ τὰ διάφορα εἶδη πραγμάτων, ἅτινα γινώσκονται διὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξὶς προϋποτίθεται εἰς ἐκάστην ἐπιστήμην. Πᾶσαι δὲ αἱ ἐπὶ μέρους ἐπιστῆμαι ἔχουσι τὴν βᾶσιν αὐτῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἥτις ἐρευνᾷ τὸ ὂν ἐν γένει, καὶ ἦν ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ π ρ ὠ τ ῆ ν φ ι λ ο σ ο φ ί α ν. Ἡ π ρ ὠ τ ῆ φ ι λ ο σ ο φ ί α εἶνε ἄνευ ὑποθέσεων, καὶ καθόσον ἀνερευνᾷ τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν πάντων τῶν ὄντων, ἦτοι τὸν Θεόν, καλεῖται καὶ θεολογική. Πρὸς τὴν πρῶτην ταύτην φιλοσοφίαν ἀντιτίθεται ἡ τε φυσική ἢ ἡ δευτέρη φιλοσοφία, ἥτις θεωρεῖ τὰ ὄντα, καθόσον μόνον κινοῦνται καὶ μεταβάλλονται, καὶ ἡ ἠθική, ἢ ἡ πολιτική, ἥτις θεωρεῖ τὰς ἀρετάς, αἵτινες δύνανται νὰ ἀναφανῶσιν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, καὶ εἶνε ἐπιστήμη δευτερεύουσα, τὴν τοῦ πιθανοῦ ζητοῦσα ἀνεύρεσιν. Διὰ τῆς οὕτως ἐχούσης φιλοσοφίας του ταύτης ὁ Ἀριστοτέλης ἐξετάζων τί

τὸ ὄν ἢ ἡ οὐσία ἀπορρίπτει τὴν θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος, καὶ λέγει ὅτι οὐσία εἶνε τὸ ἄτομον, οἷον ὁ ἵππος οὗτος τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἄλλ' ἡ οὐσία αὕτη σύγκειται ἐκ δύο στοιχείων τοῦ εἶδους καὶ τῆς ὕλης· ὁ ἵππος π. χ. τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶνε τι σύνθετον ἐκ τοῦ εἶδους, ὅπερ εἶνε κοινόν εἰς τὸν ἐν γένει ἵππον καὶ ἐκ τῆς ὕλης, ἣτις εἶνε τὸ ἄτομον καθ' ἑαυτό, ὁ ἵππος τοῦ Ἀλκιβιάδου. Πάντα τὰ ὄντα, ἐξαιρουμένου τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶνε καθαρὸν εἶδος, ὠντώθησαν τῇ συνδρομῇ καὶ συζεύξει τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους, αἵτινες εἶνε καὶ αἱ δύο ἀνώταται καὶ πρῶται ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ δυασμοῦ ταύτης τῆς ἀρχῆς ὁ Ἀριστοτέλης εἶπεν, ὅτι ἀκριβῆς διαφορὰ καὶ ἀντίθεσις τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους δὲν ὑπάρχει, διότι πάντοτε ἡ ὕλη εἶνε δυνάμει ὅ,τι εἶνε ἐνεργείᾳ τὸ εἶδος. Ὁ χαλκὸς π. χ. εἶνε δυνάμει ὅ,τι εἶνε ἐνεργείᾳ ὁ ἀνδριάς, ὁ χαλκὸς εἶνε δυνάμει ἀνδριάς κτλ. Φανερόν δὲ τότε ὅτι τοιαύτη δύναμις καὶ τοιαύτη ἐνεργεία ἢ ἐντελέχεια εἶνε σχετικὰ μόνον, καὶ ὅ,τι εἶνε πρὸς τι εἶδος, ταῦτο εἶνε πρὸς ἕτερόν τι ὕλη. Ἐλασμα σιδήρου π. χ. πρὸς μὲν τὸν ἀκατέργαστον σίδηρον εἶνε εἶδος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ξίφος ὕλη. Καὶ ἡ μὲν ὕλη καὶ τὸ εἶδος μένουσιν ἀμφότερα ἄφθαρτα καὶ αἰώνια, μόνη δὲ ἡ οὐσία γίνεται καὶ φθείρεται διὰ τῆς κινήσεως, ἣτις μεταβάλλει τὸ δυνάμει ἐνεργείᾳ. Ἡ δὲ διὰ τῆς κινήσεως ταύτης μεταβολὴ προχωρεῖ μέχρις οὗ φθάσωμεν εἰς τὸ τελευταῖον καὶ πρῶτον κινουῦν, τὴν πρῶτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ἣτις κινεῖ τὰ πάντα, χωρὶς νὰ κινῆται ὑπὸ τινος. Τὸ πρῶτον δὲ τοῦτο κινουῦν εἶνε ὁ Θεός. Ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία ἐξετάζει τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς θελήσεως ἐναγκαλιζομένη τὴν ἠθικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομίαν. Ἐν τῇ πρακτικῇ φιλοσοφίᾳ ἐξετάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν, καὶ τὸ τέλος, ὅπερ ὑφίσταται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τὴν προκύπτουσαν ἐκ τελείων καὶ ἐναρέτων πράξεων. Ἡ ἀρετὴ, διαιρουμένη εἰς διανοητικὴν, ἰδιάζουσαν μόνῳ τῷ Θεῷ καὶ παράγουσαν τὴν ὑπερτάτην εὐδαιμονίαν ἢ ὀλιβιότητα, καὶ εἰς ἠθικὴν, ἀνήκουσαν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ οὐσαν ζῆν ἐπίκτητον καὶ τελειοποιήσασιν τῆς ὀρέξεως διὰ τοῦ

λόγου, ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους τελειότης τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ λόγου. Ἡ ἠθικὴ διδάσκει, ὅτι ἡ εὐδαιμονία πηγάζει ἐκ τῶν τελείων καὶ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ λογικοῦ ὀριζομένων ἐναρέτων πράξεων. Μετὰ τῆς ἠθικῆς συνδέεται στενωῶς ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ οἰκονομία, αἵτινες διαλαμβάνουσι περὶ τοῦ πῶς δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου, τούτεστι τῆς εὐδαιμονίας, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ οἰκιακῇ κοινωνίᾳ, εἰς ὃν φθάνομεν διὰ τῆς ἐντελοῦς πολιτείας καὶ διατάξεως τοῦ οἴκου. Τὸ θεμέλιον λοιπὸν τῆς πολιτείας εἶνε κατ' Ἀριστοτέλην ἡ οἰκογένεια ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς τριπλῆς, ὑπὸ τῆς φύσεως ὀριζομένης σχέσεως τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα καὶ τοῦ κυρίου πρὸς τὸν δούλον. Ἐκ τῶν οἰκογενειῶν σχηματίζονται αἱ κοινότητες, καὶ ἐκ τῶν κοινοτήτων αἱ πολιτεῖαι. σκοπὸς δὲ πάσης τελείας πολιτικῆς τάξεως εἶνε ἡ εὐδαιμονία πάντων τῶν πολιτῶν ἐπειδὴ δὲ πάλιν αὕτη στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, διὰ τοῦτο ἡ γένεσις τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς πρέπει νὰ ᾔηεν τὸ πρῶτον πρόβλημα τῆς πολιτείας. Ὅπως δὲ ἐπιδώσῃ ἡ πολιτεία, πρέπει τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ γενικόν.

§ 154. Ἄμεσος διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἦτο ὁ Θεόφραστος ἐξ Ἐρεσσοῦ τῆς νήσου Λέσβου. Οὗτος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐμαθήτευσε παρ' Ἀριστοτέλει, καὶ, ὡς οὗτος, ἐνησχολήθη ἐξαιρέτως εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐγένετο ἀρχηγὸς τῶν περιπατητικῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων διεσώθησαν μόνον ὀλίγα. Τὰ ἀξιολογώτερα εἶνε. Ἡθικολογία, ἤτοι συλλογὴ συντόμων ἀλλ' εὐστόχων καὶ προσφυῶν περιγραφῶν γελοίων καὶ μοχθηρῶν χαρακτήρων. Ὁπαδοὶ τούτου ἦσαν Ἀριστοξένος ὁ μουσικός, Εὐδημος ὁ Ῥόδιος, ὁ Δικαίαρχος, Στράτης ὁ Λαμψακηνός, Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός κτλ.

ΡΗΤΟΡΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

§ 155. **Εἰσαγωγή.** Ἡ ῥητορικὴ δὲν δύναται νὰ γεννηθῇ εἰς ἔθνος ὅπερ δὲν ἔχει ἔμφυτον ὀρμὴν πρὸς ἀνακοινωσιν καὶ διαδοσιν τῶν ἰδεῶν καὶ σκέψεων αὐτοῦ, λῆσιν καὶ τάσιν πρὸς τὸ καλῶς λέγειν. Παρὰ τοῖς ἔλλησι οἵτινες εἶχον κλῆσιν πρὸς πᾶν καλὸν οὕτω καὶ πρὸς τὸ καλῶς λέγειν ἀρχῆθεν εὐρίσκονται τὰ πρῶτα στοιχεῖα φυσικῆς ῥητορικῆς. Ὁ Ὀμηρὸς ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ περιγράφει συνελεύσεις λαῶν καὶ τῶν ἀρίστων ἐν αἷς οἱ ῥήτορες ἀγορεύουσιν, ἐνταῦθα οἱ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν λόγων ἐξέχοντες τιμῶνται ὡς καὶ οἱ διακρινόμενοι ἐν ταῖς μάχαις. Θαυμάζει τὴν ἡδύτητα τῆς γλώσσης τοῦ Νέστορος, παραβάλλει τὸν ῥητορικὸν τρόπον τοῦ Μενελάου καὶ Ὀδυσσεῶς, ἐξ ὧν ὁ εἰς ἡγόρευεν ὀλίγον, ἀλλὰ συνετά, ὁ ἕτερος δὲ πολλὰ καὶ ὁμοιάζοντα πρὸς χειμερινὰς νιφάδας. Ὡσαύτως διακρίνει τὴν στάσιν τοῦ ῥήτορος καὶ τὴν μετ' ἐμπειρίας κίνησιν τοῦ σκῆπτρου. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς μοναρχίας καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἡ ῥητορικὴ μεγάλως ἐτιμᾶτο. Οὕτω ἤρξατο μὲ τὸν Σόλωνα, ὃν διεδέχθη ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Κλεισθένης μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οἱ πολιτικοὶ ἦσαν καὶ ῥήτορες ὡς ὁ Θηραμένης, Ἀριστείδης, Κίμων, Ἀλκιβιάδης, Κριτίας, Περικλῆς, πάντες οὗτοι ἦσαν φυσικοὶ ῥήτορες καὶ οὐχὶ θεωρητικοί. Ἄλλ' ἐξ ὧν διαπρέπει ὁ ἄριστος Περικλῆς.

§ 156. **Ἐπιστημονικὴ ἀρχὴ τῆς ῥητορικῆς.** Ἡ πρώτη ἀρχὴ ἐπιστημονικῆς ῥητορικῆς προῆλθεν ἐκ τῆς Σικελίας. Παρὰ τοῖς Σικελιώταις δὲ καὶ ἰδίως τοῖς Συρακουσίοις, οἵτινες διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ ὀξύνοϊαν τοῦ πνεύματος ὁμοιάζον τοῖς Ἀθηναίοις ἢ τοῖς Δωριεῦσι, εἶχε γεννηθῆ ἐκ τῶν δικαστικῶν ἀγῶνων εἰδὸς τῆς ἐντέχνου ῥητορικῆς. Εἰς ἐξέγερσιν δὲ τῆς φυσικῆς αὐτῶν εὐγλωττίας συνέτεινεν παρ' αὐτοῖς ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων, ἡ ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας μετὰ τὴν

κατάλυσιν τῆς τυραννίας, καὶ αἱ περιπεπλεγμένα ἰδιωτικὰ δίκαια ἄιτινες ἀνεκόπησαν πολὺν χρόνον ἐπὶ τῆς τυραννίας, ὕστερον δὲ ἐκινήθησαν ἀθρόαι καὶ διὰ μιᾶς. Καὶ πρῶτος ὅστις χάριν τοιούτου λόγου ῥητορικὸν σύστημα ἔγραψεν εἶνε ὁ Κόραξ καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Τισίας.

§ 157. Οὕτω λοιπὸν ἡ ῥητορικὴ τέχνη γεννηθεῖσα ἐν Σικελίᾳ ἐπέδρασεν μεγάλως εἰς Ἀθήνας, διότι ταύτην οἰκαιοποιήθησαν καὶ προήγαγον οἱ σοφισταὶ καὶ ἰδίως ὁ Γοργίας.

Γοργίας ὁ Λεοντίνος ὅτε ἤλθεν εἰς Ἀθήνας ὡς πρεσβευτὴς τῷ 427 π. Χ. διήγειρεν τὸν γενικὸν θαυμασμὸν διὰ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος ὃν ἐπηύξανεν ἔτι μᾶλλον ἢ προσωπικότητος τοῦ ἀνδρός, τὸ πολυτελὲς καὶ λαμπρὸν τῆς ἐνδυμασίας του, ἡ πεποίθησις ἣν εἶχεν εἰς ἑαυτὸν, ἔτι δὲ ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ τὸ ἀθόρυβον τοῦ ἤθους. Ἡ διδασκαλία τοῦ Γοργίου ἦτο πρακτικὴ διότι ὠδήγει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ μὲ τὸ ἴδιον αὐτοῦ παράδειγμα διὰ τῶν ἐπιδείξεων, ἦτοι πρωτοτύπων γυμνασμάτων, καὶ ἐθεώρει τὴν τέχνην αὐτοῦ, τὴν ῥητορικὴν, ὡς τὸ σύνολον πασῶν τῶν λοιπῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὡς πειθοῦς δημιουργόν, διότι ποιεῖ τὸν κατέχοντα αὐτὴν ἱκανὸν νὰ λαλήσῃ καλῶς καὶ πειστικῶς περὶ οἰοῦδήποτε πράγματος, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἔχει ἀκριβῆ γνώσιν αὐτοῦ. Ἰδίως ἐπεμελεῖτο ὁ Γοργίας τὸ τεχνικὸν εἶδος τοῦ λόγου, θηρεύων πανταχοῦ τὴν καλλιπέπειαν. Μετέδιδεν ποιητικὴν τινα χροιάν εἰς τοὺς λόγους του διὰ τῆς συνθέσεως λέξεων ποιητικῶν σπανίων καὶ καινοφανῶν, οἷας μετεχειρίζοντο οἱ μελοποιοὶ καὶ διθυραμβοποιοὶ καὶ αὐτὸ τὸ φοσῶδες καὶ διθυραμβικὸν τοῦ λόγου του ἐκάλεσαν οἱ ἀρχαῖοι μὲ ἴδιον ὄνομα Γοργιάζειν. Ὁ Γοργίας συνέγραψε τεχνικὰ συγγράμματα τὰ ὅποια ἀπώλεσθησαν.

§ 158. Οἱ λοιποὶ σοφισταὶ Πρωταγόρας, Πρόδικος, Πῶλος, κλ. ἐνήργουν κατὰ τὴν αὐτὴν τάσιν, ὡς καὶ ὁ Γοργίας, καὶ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν διέγερσιν τῆς εὐαισθησίας διὰ χαρακτηριστικῶς λόγου κομψοῦ καὶ κατακεκοσμημένου ἀποβλέποντες μᾶλλον εἰς τὴν φράσιν, ἢ τὴν ὑπόθεσιν. Εἰς αὐτοὺς εἶχαν ἀνοιχθῆ

αἰκία: τῶν πλουσίων καὶ αὐτοὶ ἐνεπιστεύοντο αὐτοῖς τοὺς υἱοὺς τῶν, ἵνα διδάξωσι αὐτοὺς ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ· διότι ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη ἦτο, ὅτι ὁ σοφιστὴς ποιεῖ δεινὸν εἰς τὸ λέγειν καὶ αὐτοὶ ἐκαυχῶντο ὅτι διδάσκουσι, τὸν ἤττω λόγον κρείττω ποιεῖν.

§ 159. Ὁ ῥητορικός λόγος διαιρεῖται εἰς 3 εἶδη. α.) τὸν δικανικόν, ὅστις ἀφορᾷ τὸν παρελθόντα χρόνον, β.) τὸν συμβουλευτικόν ὅστις ἀφορᾷ τὸν μέλλοντα χρόνον, καὶ γ.) τὸν ἐπιδεικτικόν ὅστις ἔχει ὑπ' ὄψιν μὲν τὸ παρὸν, ὅμως πολλάκις ἀναμνησκεται τὸ παρελθόν καὶ προεικάζει τὸ μέλλον. Καὶ δικανικός μὲν λόγος ὀνομάζεται ἐκεῖνος, ἐν ᾧ κατηγορεῖται ἢ ἀπολογεῖται, ἢ ἄλλως ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἀμφισβητεῖ. Συμβουλευτικός δὲ ἐν ᾧ προτρέπει ἢ ἀποτρέπει. Ἐπιδεικτικός ἐν ᾧ ἐγκωμιάζει ἢ ψέγει. Τέλος τοῦ μὲν δικανικοῦ εἶνε τὸ δίκαιον ἢ ἄδικον, τοῦ δὲ συμβουλευτικοῦ τὸ συμφέρον ἢ βλαφερόν τοῦ ἐπιδεικτικοῦ τὸ καλὸν ἢ αἰσχρόν. Ἐκ δὲ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ παιδείας ῥητόρων, ὅσους παρήγαγε ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἡ ῥητορικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν, οἱ Ἀλεξανδρινοὶ, ἀπεχώρησαν 10 τοὺς ἀρίστους, οὓς ἐθεώρησαν ὡς ἄκρον κανόνα τῆς ῥητορικῆς οἵτινες συνετέλεσαν πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ μὀρφωσιν τοῦ ἐντέχνου μὲν ἄλλ' ἐν ταύτῳ ἀφελοῦς καὶ καθαροῦ χαρακτῆρος λόγου, ὅστις ἐνομιζέτο ὡς γνώρισμα τῆς ἀττικῆς ῥητορικῆς.

ΑΤΤΙΚΟΙ ΡΗΤΟΡΕΣ.

(Περίοδος α.)

§ 160. Ἄντιφῶν. Ὁ πρεσβύτερος τῶν 10 ῥητόρων καὶ ἀρχηγός τῆς διδασκτικῆς ῥητορικῆς εἶνε ἐκ Ῥαμνοῦντος, δήμου τῆς Ἀττικῆς υἱὸς Σοφίλου, εἰς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις κατηγορηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θηραμένους ὡς δραστήριος ὀπαδός τῆς ὀλιγαρχίας καὶ εἰσηγητὴς τῆς ἀρχῆς τῶν τετρακοσίων κατεδικάσθη εἰς θάνατον τὸ 411 π.

Χ. ἔτος, καθ' ὃ ἐξεφώνησεν ἀξιόλογον λόγον πρὸς ὑπεράσπισιν ἑαυτοῦ. Πρῶτος οὗτος ἔγραψεν λόγους ἐπὶ χρήμασι οὓς ἀπήγγελλον ἄλλοι ἐπὶ δικαστηρίου ἐν ἰδίαις αὐτῶν ὑποθέσεσι, καὶ ἐδίδασκε καὶ τὴν ῥητορικὴν. Ἐκ τῶν 15 σωζομένων λόγων οἱ 12 ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν σχολικῶν γυμνασμάτων καὶ ἀποτελοῦσι τρεῖς τετραλογίας· ἐκάστη δὲ πραγματεύεται τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν οὕτως, ὥστε οἱ μὲν δύο ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἐνάγοντα ὡς πρωτολογία καὶ δευτερολογία, οἱ δὲ ἄλλοι δύο εἰς τὸν ἐγκαλούμενον, — λόγοι πρότεροι καὶ ὕστεροι. — Πλὴν τούτων περιεσώθησαν τρεῖς ἄλλοι λόγοι αὐτοῦ. Κατηγορία φαρμακείας κατὰ τῆς μητρειᾶς, ὁ περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου καὶ ὁ περὶ χορευτοῦ οἰτινες συνεγράφησαν δι' ἀγῶνας πραγματικούς καὶ ἀναφέρονται εἰς δίκας φονικᾶς. Ἐν ταῦτοις διακρίνεται ἡ αὐτὴ οὐζούνοια καὶ λεπτότης περὶ τὰ πονήματα οἷα καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ εἶνε ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων μνημείων τῆς πεζογραφίας. Τὸ περὶ ῥητορικῆς τέχνης σύγγραμμα αὐτοῦ ἀπωλέσθη.

§ 161. **Χαρακτὴρ τοῦ Ἀντιφῶντος.** Ὁ Ἀντιφῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἀνδοκίδην καὶ Λυσίαν ἔχει τὸ ἀσθενέστερον μέρος ἐν τῇ διηγήσει καὶ τὸ ἰσχυρότερον ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασιν. Αἱ ἀποδείξεις αὐτοῦ καὶ ἐρμηνεῖαι ἐπὶ τῶν ζητουμένων εἶνε ἀξίαι τοῦ σοφιστικοῦ αἰῶνος. Ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασί του τὸ εἰκὸς κατέχει σπουδαίαν θέσιν, μάλιστα ἐν τῇ α. τετραλογία, ἐν ᾗ ἐν τῇ β' καὶ γ', κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Πρωταγόρου μεταχειρίζεται τὸ λογικὸν καὶ ὀρθόν· ἡ οἰκονομία τῶν λόγων του εἶνε ἥττον τελεία, ἀλλ' οὐχί, καὶ ἄτεχνος. Ἐχει ἀκριβολογίαν ἐπὶ τοῖς ὀνόμασιν μεταχειρίζεται γλῶσσαν ἀρχαιοπρεπῆ καὶ ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τοῦ Θουκυδίδου, ἡ κατασκευὴ τῶν περιόδων παρ' αὐτῷ κατέχει τὸ μέσον τῆς εἰρομένης λέξεως τοῦ Ἡροδότου. Παρ' αὐτῷ ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχαία νηφαλιότης καὶ σεμνότης τοῦ λόγου, εἴ τι ψευδὲς καὶ ἀπατηλὸν ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ, τοῦτο ἐμπεριέχεται εἰς αὐτὰς τὰς ἐννοίας, ἀλλὰ δὲν πηγάζει· ἐκ τοῦ πάθους τῆς ψυχῆς ὅπερ ἐπισκοτίζει τὰ νοήματα.

§ 162. **Ἀνδοκίδης** ὁ Ἀθηναῖος, ἀνῆκεν εἰς τὸν δῆμον Κυ-
δαθηναίων εἰς τὴν Πανδιονίδα φυλὴν, υἱὸς τοῦ Λεωγόρου, ἀκμά-
σας τῷ 468 π. Χ. ὁ πολιτικός του βίος ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ
πολέμου καὶ μετὰ ταῦτα ἦτο πολυτιμώτατος ἀνῆκεν εἰς τὴν
μερίδα τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἐγένετο στρατηγὸς τοῦ πρὸς βοήθειαν
τῶν Κερκυραίων σταλέντος στόλου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοπον-
νησιακοῦ πολέμου, ὕστερον περιπλεχθεὶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν κατὰ
τῶν Ἑρμοκοπιδῶν καὶ κηρυχθεὶς ἄτιμος, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ
μετέβη εἰς Κύπρον. Μετὰ παντοίας ἀγχιστρόφους τύχας καὶ μετὰ
πολλὰς ματαίας πρὸς ἐπάνοδον ἀποπειρας ἔτυχε τελευταῖον, μετὰ
τὴν καθάραισιν τῶν Τριάκοντα, τοῦ ποθουμένου, καὶ ἀνέλαβε πο-
λιτικὴν τινα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐπιρροὴν ἀποτυχῶν δὲ κατὰ
δυστυχίαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Σπάρτην πρεσβείᾳ ἠναγκάσθη καὶ
δεύτερον νὰ ἀπέλθῃ εἰς ἔξοριαν, ἐν ἣ μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησεν.
Ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρονται 4 λόγοι. α) Κατ' Ἀλκιβιά-
δου. β) Περὶ τῆς ἐαυτοῦ καθόδου. γ) Περὶ μυ-
στηρίων. δ) Περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους
εἰρήνης.

163. **Χαρακτὴρ αὐτοῦ.** Ὁ Ἀνδοκίδης κεῖται μεταξύ Ἀν-
τιφῶντος καὶ Λυσίου, ἡ γλώσσά του μετέχει ἀμφοτέρων, ἀποκρούει
τοὺς ἀρχαϊσμούς, δὲν εἶνε ἡ ἀρχαία ἀττικὴ ἀλλ' ἡ νέα. Ἐν τοῖς
ἐπιχειρήμασι καὶ διηγήμασι δεικνύει ἐπιτηδεϊότητά τινα καὶ τοι-
αυτὴ πληροὶ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους, ἀγαπᾷ νὰ εἰσάγῃ τὰ πρόσωπα
διαλεγόμενα, δι' οὗ ἐπιχέει εἰς τὸν λόγον ἐνέργειαν. Οὗτος εἶνε ὁ
ἐλάχιστος κατὰ τὴν ἰσχὺν τῆς διανοίας καὶ τὴν τεχνικὴν δε-
ξιότητα ἐξ ὅλων τῶν 10 ῥητόρων.

164. **Λυσίας**, γόνος ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας, κατήγετο
ἐκ Συρακουσῶν γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 459. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ
Κέφαλος, καταλιπὼν τὰς Συρακούσας τῇ προτροπῇ τοῦ Περι-
κλέους ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα καὶ κατέκησεν ἐν Ἀθήναις ὡς μέτοι-
κος. Ὁ Λυσίας ἐκκαίδικαίτης μετέβη εἰς Θουρίους τῆς κάτω Ἰ-
ταλίας, καὶ ἐπὶ 18 ἔτη ἔζησεν ἐκεῖ, λαβὼν διαφοροὺς πολιτικὰς
θέσεις. Ἐνταῦθα ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ῥητορικῆς διδά-

σκάλους ἔσχεν τὸν Τισίαν καὶ Νικίαν τὸν Συρακόσιον· ἀλλὰ κατὰ τὸ 411 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὅπου ἔζη ὡς ἰσοπελιεῖς μετὰ τοῖς. Τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ φρονήματα ἦσαν δημοκρατικά, καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀδελφὸς αὐτοῦ Πολέμαρχος καταδικάσθη ἐπὶ τῶν 30 νὰ πῆρ τὸ κώνειον, ὁ δὲ Λυσίας μολίς διαφυγὼν τὰς χεῖρας τῶν τυράννων, ὑπεξῆλθεν εἰς Μέγαρα. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν 30 καὶ τὴν ἀθροδὸν τῶν φυγάδων, κεκτημένος ἐργαστάσιον ἀσπίδων ὁ Λυσίας καὶ ἐπιτηδεύων τὴν ῥητορικὴν κατὰ τὸν τρόπον τῶν σοφιστῶν, διῆγε τὸν βίον ἡσυχρὸς ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἐπέλεθούσα ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἐρατοσθένους ἔτρεψε τὴν δραστηριότητά αὐτοῦ εἰς νέαν ὁδόν. Δηλ. πρὸ τῆς ἀμνηστείας κατηγορήσε τοῦ Ἐρατοσθένους ὡς πρωταιτίου τοῦ φόνου τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ λόγος οὗτος, ἐν ᾧ ἀποκαλύπτεται πᾶσα ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῶν τελευταίων ἐτῶν, παρέσχεν αὐτῷ μεγίστην φήμην. Ὁ Λυσίας καὶ ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἀπεδείχθη πολυγραφώτατος καὶ καρποφόροτατος, διότι ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ περιεφέροντο τὰ παλαιὸν λόγοι 425 ὧν οἱ ἀρχαῖοι κριτικοὶ ἀπεδέχοντο ὡς γνησίους 250. Τῶν τῶν περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς 35 οἵτινες διαιροῦνται εἰς δικανικοὺς συμβουλευτικοὺς καὶ ἐπιδεικτικούς ἢ πανηγυρικούς, πλὴν τούτων ὅμως συνέγραψε καὶ ἄλλους οἵτινες δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν ῥητορικὸν εἶδος.

§ 165. **Χαρακτὴρ τοῦ Λυσίου.** Ὁ Λυσίας εἶνε ὁ εὐρύτερος τῆς ἐνός τῶν τριῶν χαρακτῆρων τῆς ἀρχαίας ῥητορικῆς, δηλ. τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἀφελοῦς χαρακτῆρος διότι οἱ πρῶτοι αὐτοῦ ῥήτορες ἀπὸ Γοργίου καὶ ἐφεξῆς ἐνόμιζον ὅτι ὤφειλον νὰ περιβάλλωσι τοὺς λόγους των διὰ ποιητικῶν κόσμου. Ἡ γλῶσσα του ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀλικαρνασσεῦς ὡς ὁ ἄριστος κανὼν τῆς ἀττικῆς γλώσσης, δηλ. τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ καὶ οὐχὶ τῆς ἀρχαιότερας, ἣν μεταχειρίζονται ὁ Ἀντιφῶν καὶ ὁ Θεουκιδίδης. Πρὸς τούτοις διακρίνεται διὰ τὴν σαφήνειαν ἣν συνδέει μετὰ βραχυτέτητος. Ἡ κυρία ἀρετὴ τοῦ Λυσίου ἦτο ἡ περὶ τὴν ἡθικοποιεῖαν δεῖνότης τῶν προσώπων, ἣτις ἐκδηλοῦται διὰ τριῶν τρόπων. α) διὰ τῶν ἐννοιῶν, β) διὰ τῶν λέξεων καὶ γ) διὰ

τῆς συνθέσεως αὐτῶν. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἐπιτυγχάνει ὁ ῥήτωρ, διότι τοὺς ἀνθρώπους εἰσάγει λέγοντας κατὰ τὸν προσήκοντα χαρακτήρα. Πρὸς δὲ μεταχειρίζεται λέξεις ἀρμοζούσας εἰς τὰ ἤθη, σαφεῖς κοινὰς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἀληθεστάτας· ἀπέφευγε τὸν ὄγκον καὶ τὰς ξένας λέξεις. Ἐν γένει τοῦ Λυσίου ἡ γλῶσσα ἔχει τὸ πρέπον, διότι οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶνε συντεταγμένοι κατὰ τὸν λέγοντα, τοὺς ἀκούοντας καὶ τὴν ὑπόθεσιν, δὲν βιάζει τὸν ἀκροατὴν, οὔτε ἐξαναγκάζει αὐτὸν, ἀλλ' ἐξαπατᾷ καὶ ὑποκλέπτει τὰ πράγματα· δὲν εἶνε ὅμως οὔτε ψιλὴ οὔτε μεγαλοπρεπῆς, στερεῖται τοῦ πυρὸς τοῦ Δημοσθένους.

§ 166. Ἰσοκράτης ὁ Ἀθηναῖος, ἦτο υἱὸς τοῦ πλουσίου Ἀθηναίου Θεοδώρου ἐργοστασιάρχου μουσικῶν ὀργάνων, ἐγεννήθη τῷ 436 π. Χ. καὶ ἠκροάσατο τῶν ἐπιφανεστάτων σοφιστῶν καὶ ῥητόρων τῆς αὐτοῦ ἐποχῆς, ὡς τοῦ Προδίκου, Γοργίου, Κτησίου καὶ ἄλλων. Ὁ Ἰσοκράτης ἔτεινεν ἐκ φύσεως εἰς τὸν πολιτικὸν εἶδος τῆς ῥητορικῆς καὶ ἐπεθύμει νὰ τρέψῃ τὴν τέχνην ταύτην, ἣτις μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ διέτριβε περὶ μόνον τὸ π α ν η γ υ ρ ι κ ὸ ν καὶ δ ι κ α ν ι κ ὸ ν γένος, εἰς τὰ πράγματα τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἡ ἀσθενὴς κρᾶσις τοῦ σώματός του καὶ φυσικὴ τις ἀτολμία καὶ αἰδήμονοσύνη ἀπέτρεψαν αὐτὸν τῶν δημοσίων ἀγορεύσεων. Ἄλλων ἀνὴρ ὄριμος ἤδη τὴν ἡλικίαν καὶ ἀνθρωπος νήφων ἐκ φύσεως καὶ συνετός, ἐξετάσας καθ' ἑαυτὸν ἀκριβῶς τὴν δύναμιν, τὰς ἕξεις, ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα αὐτοῦ τὰ φυσικά, ἀπεφάσισεν νὰ τραπῇ ἐκεῖ ὅπου ἔκριεν αὐτὸν εὖ πεφυκότα· ἐξέλεξε λοιπὸν ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἐξ' οὗ ἠδύνατο τὰ μάλιστα νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἄλλους καὶ ἑαυτὸν νὰ τιμηθῇ. Ἠσχίσε κατ' ἀρχὰς νὰ συγγράφῃ λόγους ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀναρχίας ἀπώλεσε τὴν πατρικὴν του περιουσίαν καὶ περιπλεχθεὶς εἰς δίκας, ἔπειτα ἐγκατέλιπε αὐτὰς καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον καὶ εἰς τὴν σύνταξιν ῥητορικῶν λόγων. Πρῶτον ἔδρυσεν σχολεῖον παρὰ τὸ Λύκειον, ὅπερ ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου ἀπέκτησε παρὰ τὴν φήμην, ὥστε ἕκ τε τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ποσαύτην φήμην, ὥστε ἕκ τε τῶν πλουσιωτάτων καὶ εὐγενεστάτων οἱ παι-

δες. Ὁ Κικέρων παραβάλλει τὸ σχολεῖον τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς τὸν Δούρειον ἵππον, διότι ὡς ἐξώρμησαν ἐκ τοῦ ἵππου οἱ ἀριστεῖς τῶν Ἀρχαίων, οὕτως ἐξῆλθον ἐκ τοῦ σχολείου τοῦ Ἰσοκράτους πλεῖστοι ἥρωες τῆς ῥητορικῆς. Πρὸ πάντων ὠφελήθησαν ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ἥτις περιστρέφετο εἰς τὰ πράγματα τῆς συγχρόνου πολιτικῆς, καὶ τοῦτο διέκρινε τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν τῆς τῶν ἄλλων σοφιστῶν, (πρὸβλ. Ἑλίως § 5, 6), ἄνδρες πολιτικοί, καὶ ἱστοριογράφοι οἷοι Κόνων, Τιμόθεος, Θεόπομπος, Ἐφορος κτλ. Ἐκ τῆς διδασκαλίας του ἐκτῆσατο τοσοῦτον πλοῦτον ὅσον οὐδεὶς τῶν σοφιστῶν. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἐτελεύτησεν ἐπὶ ἄρχοντος Χαιρωνίδου τὸ 98 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων. Ἐκ τῶν λόγων του περιεσώθησαν 21 καὶ 9 ἐπιστολαί· ἐκ τούτων δὲ 15 εἶνε πανηγυρικοὶ καὶ μελέται καὶ 6 δικανικοί· ὁ περιφημότετος εἶνε ὁ Παναηγυρικός, 4 ἔτη πρὸ τῆς τελευτῆς του συνέγραψε τὸν Παναθηναϊκόν, τὸν δὲ πρὸς Φίλιππον ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὁ μόνος ὑπ' αὐτοῦ ἐκφωνηθεὶς εἶνε ὁ περὶ Ἀντιδόσεως. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του μόνον γνήσιοι εἰσὶν αἱ μεγάλαὶ αἱ δὲ μικραὶ νόθοι.

§ 167. **Χαρικτήρ, ὕφος καὶ ἀντικείμενον τῶν λόγων του.** Ὁ Ἰσοκράτης ἦτον ὁ πρῶτος ἐν Ἀθήναις διδάσκαλος, ὅστις ἔδωκε σπουδαίαν σημασίαν εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν μαθητῶν περὶ τὴν συγγραφὴν λόγων ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιστασίαν· εἶνε δὲ εἰς ἐκ τῶν πρώτων, ὅστις ἤρξατο νὰ διδάσκη τὴν τέχνην τοῦ λόγου καὶ οὐχὶ νὰ ἐπιδεικνύη εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ ἀπὸ τέχνης. Εἶχε γνῶσιν τῆς διὰ παραδειγμάτων μεθόδου, ἧς χρῆσιν ἐποιοῦντο πάντες οἱ τότε διδάσκαλοι. Χρηματίσας μαθητῆς τοῦ διδασκάλου τῆς ἠθικῆς Σωκράτους καὶ γνήσιος ὦν ὁπαδὸς τῶν ἐκείνου δογματῶν δὲν ἐσπούδαζε τόσον νὰ μορφώσῃ τοὺς μαθητὰς δεινοὺς περὶ τὸ λέγειν ὅσον καὶ νὰ διαπλάσῃ τὸ ἦθος αὐτῶν οὐ μόνον διὰ τοῦ σεμνοῦ αὐτοῦ παραδείγματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς προσηκούσης διδασκαλίας (Δημ., § 4). Σπουδαιότατα μαθήματα ὑπελάμψανεν ὁ Ἰσοκράτης κυρίως τὴν ἠθικὴν, τὰ πολιτικὰ καὶ τὴν ἱστορίαν (πρὸβλ. Νικλ. § 10). Καὶ οὕτως εἶνε ὁ πρῶτος, ὅς-

τις εισηγάγεν εἰς τὸν κύκλον τῶν σχολικῶν μαθημάτων τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας ὡς μέσον παιδεύσεως. Ὁ βίος τοῦ ἦτο ἐν Ἀθήναις παράδειγμα σωφροσύνης καὶ κοσμιότητος, ἦτο λείος καὶ ἀκύμαντος, ἀλλὰ συγκρινόμενος πρὸς τὰς περιστάσεις ἔλαβε καὶ οὗτος πικρίας, ὅχι τόσον ἀπὸ ἰδιωτικῆς μερίμνας ὅσον ἀπὸ ἀγάπῃν καὶ ζῆλον πρὸς τὴν πατρίδα.

Ἡ γλῶσσα τοῦ εἶνε καθάρα, ὡς ἡ τοῦ Λυσίου, καὶ ἐναργής, ἀλλὰ δὲν εἶνε σύντομος ὡς ἐκείνου· οὗτος πρῶτος διεμόρφωσε τὴν ἀττικὴν διὰλεκτον κατὰ τὸν τύπον, ὃν οἱ μετ' ἔπειτα παρεδέξαντο, ἡ σύνταξις δὲν φαίνεται οὔτε φυσική, οὔτε ἀφελής, οὔτε ἐναγώνιος ὡς ἡ τοῦ Λυσίου, ἀλλὰ πομπώδης καὶ ποικίλη, καὶ ὅτε μὲν εὐπρεπεστέρα τῆς γλώσσης ἐκείνου ὅτε δὲ περιεργότερα· θεραπεύει ἐκ παντὸς τρόπου τὴν εὐπρέπειαν, μεταχειρίζεται κατὰ κῆρον τὰ πάρισα, τὰ ὁμοιοτέλευτα καὶ τὰ ἀντίθετα. Τὰς λέξεις πρόσαρμύζει περιέργως, θηρεῖ μουσικὴν ἁρμονίαν, μηκύνει τὸν λόγον πέραν τοῦ δέοντος. Ἄν ὁ ῥήτωρ εἶνε ἐπαγωγὸς καὶ καθαρὸς, ὅμως στερεῖται τῆς φυσικῆς χάριτος τοῦ Λυσίου· ἀλλ' ὑψηλότερος καὶ ἀξιωματικώτερος κατὰ τὴν ἁρμονίαν καὶ μεγαλοπρεπέστερος. Δικαίως ἡ μὲν ῥητορικὴ τοῦ Ἰσοκράτους τέχνη συμπαράβάλλεται πρὸς τὴν τοῦ Πολυκλείτου καὶ Φειδίου κατὰ τὸ σεμνὸν καὶ μεγαλότεχνον, ἡ δὲ τοῦ Λυσίου πρὸς τὴν τοῦ Καλάμιδος καὶ Καλλιμάχου κατὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν τόλμην.

Διακρίνονται οἱ λόγοι τοῦ διὰ τὸ σεμνὸν φρόνημα, τὴν καθάραν καὶ ἔντεχνον γλῶσσαν. Ψυχρότης τις καὶ ἀπαθὴς ἡμερία εἶνε ἡ συνέπεια τῆς μεγάλῃς ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς, φιλοσοφεῖ ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἀρέσκειται εἰς πλατείας καὶ ἠθικὰς διδασκαλίας. Ὁ Ἰσοκράτης συνειθίζει νὰ ἐκλέγη ὑποθέσεις τῶν λόγων μεγαλοπρεπεῖς καὶ σπουδαίας πραγματεύεται οὕτω. Ἀναζητεῖ εἰς ἐκάστην ὑπόθεσιν καὶ εὐρίσκει δύο στοιχεῖα ἀντίθετα π. χ. τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν καὶ τὴν νέαν τὴν τῶν Ἑλλήνων δύναμιν καὶ τὴν τῶν βαρβάρων. Ἐν ᾧ διεξάγει τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν κατὰ τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἐρμηνεύει ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ λόγου τὰ ἀντίθετα ἐκεῖνα στοιχεῖα, ὥστε προχωρῶν ἀναπτύσσει πολλὴν ποιικίλιαν καὶ

σὺτῷ λόγος γίνεται σαφέστατος καὶ περιληπτικώτατος καὶ κανονικῶς ἐπανέρχεται ἡ αὐτὴ μέθοδος. Τὰ ἠγούμενα κῶλα ἔχουσι πρὸς τὰ ἐπόμενα ὡς βάρη ἀντίσταθμα, καθόσον τὸ ἐν ἀπολείπεται τοῦ ἄλλου κατὰ τὸ μῆκος. Τὸ ἄφθονον ρεῦμα τοῦ Ἰσοκράτειου λόγου ἀπαιτεῖ πρῶτον μὲν ὑποθέσεις σπουδαίας καὶ μεγαλοπρεπεῖς, αὐτίνες δέχονται περὶ τὰ καθ' ἕκαστα πλείστας καὶ ποικιλιωτάτας ἐρμηνείας, δι' ὧν ἐπαυξάνεται καὶ κρατύνεται διηλεκτικῶς ἡ δύναμις τῆς ἀποδείξεως. Καὶ ὄντως τὰ θέματα τῶν λόγων του εἶνε ὑψηλὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ σκοπὸν ἔχουσι νὰ διδάξωσι τοὺς Ἕλληνας. Οὕτω ἐν τῷ Πανηγυρικῷ πειρᾶται ἵνα καταστήσῃ τὸν ἀκροατὴν αὐτοῦ ἢ ἀναγνώστην φιλόδημον καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν πατέρων ἐραστήν· διότι διὰ πολλῶν δεικνύει ὅτι οἱ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερώσαντες ἀπὸ τῶν βαρβάρων δὲν ἦσαν μόνον δεινοὶ εἰς τὰ πολεμικά, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἥθη γενναῖοι καὶ σώφρονες· ἐνόμιζον ὅτι ὁ ἐνδοξος θάνατος εἶνε κρεῖττον τοῦ εὐκλεοῦς βίου. Ἐν τῷ πρὸς Φίλιππον παραινεῖ αὐτὸν ἵνα διαλάττῃ τὰς πόλεις καὶ οὕτω τὴν Ἑλλάδα ἐκ μικρᾶς μεγάλῃν νὰ καταστήσῃ μιμούμενος τὸν πρόγονον αὐτοῦ Ἡρακλέα μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοὺς βαρβάρων στρατεύηται. — Ἐν τῷ περὶ Εἰρήνης καταπιθεὶ τοὺς Ἀθηναίους ἵνα μὴ ἐπιθυμῶσι τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ στέργουσιν εἰς τὸν παρόντα, παροτρύνει ἵνα φεῖδωνται τῶν μικρῶν πόλεων, ὡσπερ κτημάτων, καὶ ἵνα τοὺς συμμάχους κατέχωσι διὰ τῶν εὐεργεσιῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς βίας. Ἐν τῷ Ἀρεοπαγητικῷ καταδεικνύεται ἡ μεγάλη τόλμη τοῦ ῥήτορος ὅστις ἐτόλμησε νὰ συμβουλευῆσθαι τοὺς Ἀθηναίους ὅπως τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν εἰς τὴν τοῦ Σόλωνος καὶ Κλεισθέλους μεταβάλλουσιν. Ἐν τῷ Ἀρχιδάμῳ συμβουλεύει τοὺς Λακεδαιμονίους ἵνα μὴ καταλείπωσι τοῖς Βοιωτοῖς τὴν Μεσσηνίαν ὑπομιμνήσκει αὐτοῖς ὅτι δικαίως ἐκτίησατο τὴν χώραν ταύτην, διότι τὴν παρέδωκαν οἱ παῖδες τοῦ Κρεσφόντου. Καθόλου τὰ θέματα τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους εἶνε μεγαλοπρεπῆ καὶ πραγματεύεται ὑπερβολικώτερον τοῦ δέοντος. (Πρὸβλ. πλείονα περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδόσει τοῦ Ἀρεοπαγητικοῦ).

Δημοσία Ἱστορική Βιβλιοθήκη καὶ

Μοιναεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημοσίου

Ἱστορικό Ἀρχεῖο Γορτυνίας

§ 168. **Ίσαζος** γεννηθείς ἐν Καλκίδι, ἀλλ' Ἀθηναῖος πολίτης, ἤκμασε μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον μέχρι Φιλίππου, ἦτο υἱὸς Διαγόρου καὶ διδάσκαλος τοῦ Δημοσθένους. Ἐκ τῶν 64 λόγων αὐτοῦ περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν 11 λόγοι περὶ κληρονομίας.

§ 169. **Χηρικτῆρ** αὐτοῦ. Ὁ Ἰσαῖος, μιμητὴς τοῦ Λυσίου γενόμενος, ἠσχολήθη περὶ τὸν δικανικὸν λόγον. Ἡ γλῶσσά του εἶνε ἀκριβής, σαφής, ἐναργής καὶ σύντομος. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ τοῦ Λυσίου, εἶνε ἀφελεστέρα καὶ φυσικωτέρα ἀπλούστερον ἐσχηματισμένη ἢ τοῦ Ἰσαίου εἶνε τεχνικωτέρα, ἔχει σύνθεσιν λέξεων περιεργωτέρων καὶ σχήματα ποικίλα. Καθόλου εἰπεῖν ὅσον οὗτος εἶνε ὑποδεέστερος ἐκείνου κατὰ τὴν χάριν τοσοῦτον ὑπερέχει ἐκείνου κατὰ τὴν δεινότητα τῆς κατασκευῆς.

ΑΤΤΙΚΟΙ ΡΗΤΟΡΕΣ.

(Περίοδος 6'.)

§ 170. **Λυκοῦργος** υἱὸς τοῦ Λυκόφρονος, γεννηθείς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 390 π. Χ. καταγόμενος ἐκ τοῦ ἐπισημοτάτου γένους τῶν Ἐτεοβουταδῶν. Νεὸς ὧν ἐγένετο ἀκροατῆς πρῶτον τοῦ Πλάτωνος καὶ εἶτα τοῦ Ἰσοκράτους, καὶ προγυμνασθεὶς οὕτως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ρητορικῇ ἐπεχείρησε ποῖς πολιτικοῖς πράγμασι. Ὡς ῥήτωρ δὲν ἐκολάκευε τὸν δῆμον, ἀλλὰ πολλάκις παρὰ τόλμῳς ἤλεγχεν αὐτόν. Ταμίς δὲ γενόμενος διεκόσμησε τὰς Ἀθήνας, ὡς εὐδαίει ἄλλος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, πολλὰ ἔργα ἡμιτελῆ παραλαβὼν εἰς πέρας ἔφερε, καὶ τοὺς νεοσοικοῦς, τὴν σκευοθήκην, τὸ Διονυσιακὸν θέατρον, πρὸς δὲ εἰς τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον τὴν κρηπίδα περιέθηκεν καὶ τὴν χαράδραν ὁμαλὴν ἐποίησε, καὶ τὸ ἐν Λυκείῳ γυμνάσιον ἐποίησε καὶ ἐβύτευσε, καὶ τὴν παλαίστραν τὴν ἐν αὐτῷ ἀποδόμησεν. Φροντίζων περὶ τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως πάντας τοὺς καιουργοὺς ἀπέκτεινεν ἢ ἐκ ταύτης ἀπέδιωξεν. Ἀνίδρυσε χαλκοῦς ἀνδράντας πρὸς τιμὴν τῶν 3 τραγικῶν ποιητῶν καὶ τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν ἐποίησεν

Δημόσια Ἱστορική Βιβλιοθήκη κτ 15

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημηθένους

Ἱστορικό Ἀρχεῖο Γορτυνίας

ἐπίσημον ἔκδοσιν, ἠύξησε τὰς προσόδους τῆς πόλεως ἀπὸ 600 ταλάντων κατ' ἔτος προσερχομένην εἰς 1200 κτλ. Ἐπειδὴ πολλὰ ἄνευ εὐηργέτησε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε τὸν ῥήτορα παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἀντιπράττοντα εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ, οὗτοι δὲ τὸν παρέδωκαν πρὸς δὲ διὰ ψηφίσματος μέχρις ἡμῶν περισωθέντος ἐπήνεσαν τὸν ῥήτορα ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης, ἕστησαν χαλκοῦν ἀνδριάντα ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, καὶ ἐψήφισαν εἰς τὸν ἐκάστοτε πρεσβύτατον τῶν ἀπογόνων του νὰ δίδηται σίτισις ἐν τῷ πρυτανείῳ. Ἐκ τῶν λόγων του εἰς μόνος, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκφωνηθεῖς, δικανικὸς λόγος, ὁ Κ α τ ἄ Λ ε ω κ ρ ἄ τ ο υ ς, σώζεται.

§ 171. **Χαρακτήρ αὐτοῦ.** Ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν περὶ τὸν βίον λιτότητα ὅμοιος ἦτο πρὸς τὸν Φωκίωνα, ἡ δὲ φιλοπονία του ἄξια νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τοῦ Δημοσθένους ἰμάτιον ἐν καὶ ταυτό ἐφόρει χειμῶνος καὶ τοῦ θέρους, ἐμελέτα δὲ νυκτὸς καὶ ἡμέρα, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο φύσει ἐκ τοῦ προχείρου νὰ λέγῃ καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης του κώδιον μόνον καὶ προσκεφάλαιον εἶχεν, ἵνα ἐγείρηται εὐκόλως καὶ μελετᾷ. Ὅμοιος μὲν πρὸς τὴν χρησιμότητα ἦτο πρὸς τὸν Φωκίωνα, διεφέρετο δ' ὅμως πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὁ ἔντιμος καὶ αὐστηρὸς χαρακτήρ τοῦ Λυκούργου ἀποτυπῶνται ἐπὶ τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ· αὕτη δὲν ἦτο προϊόν ἐμφύτου εὐφυΐας ἀλλ' ἐνδεδελεχούς σπουδῆς· ὁ ῥητορικὸς του τρόπος δὲν ἀφαρπαίνει τὸν ἀκροατὴν διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ταχείας ῥοῆς, ὅμως ἀποσπᾷ διὰ τῆς εὐγενείας τοῦ φρονήματος καὶ τῆς ἠθικῆς μεγαλοπρεπειᾶς δι' ὧν μεγάλως ἐπέδρα ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλικαρνασσεύς τὸν χαρακτηρίζει οὕτω «διὰ παντὸς αὐξητικὸς καὶ διηρημένος, καὶ σεμνός, καὶ ὅλος κατηγορικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικὸς, οὐ μὴν ἀσταῖος, οὐδὲ ἠδύς, ἀλλ' ἀναγκαῖος».

§ 172. **Ἐπερίδης** υἱὸς Γλαυκίππου, ἐκ τοῦ δήμου Κολλυτοῦ τῆς Ἀττικῆς μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἰσοκράτους, πολιτικὸς δραστήριος καὶ σύμμαχος τοῦ Δημοσθένους κατὰ Φιλίππου μέχρι τῆς δίκης τοῦ Ἀρπάλου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήτησε καὶ τούτου τὴν

Δημοσία Ἱστορική Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Ἀθηνῶν

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

παράδοσιν ἀλλὰ τὸ ἀπέτυχεν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου μετασχὼν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Μακεδονίζουσας φατρίας εἰς θάνατον καὶ κατέφυγεν εἰς Αἴγιναν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἐρμιόνην ὅπου συλληφθεὶς ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντιπάτρου τὸ 322, ἀφ' οὗ πρῶτον τῷ ἀπέκοψαν τὴν γλῶσσαν. Τὸ πτώμα ἔμεινεν ἄταφον, ἀλλ' ἀποκομίσθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν, ἐκάη καὶ ἡ κόνις ἐτέθη πλησίον τῶν συγγενῶν του. Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν λόγων του περιεσώθη εἰς μόνον καὶ τινα μεγάλα ἀποσπάσματα.

§ 173. **Χαρακτήρ αὐτοῦ.** Ὁ Ὑπερίδης ἦτο εὐφυῆς ῥήτωρ καὶ ἠδύνατο ἕκαστον ἀντικείμενον νὰ πραγματευθῆ· ἀλλὰ δὲν διαπρέπει κατὰ τὴν βαθύτητα καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν ιδεῶν, δι' ὧν ὁ Δημοσθένης ἐνθουσιάζει τὸν ἀκροατὴν οὔτε ἔχει τὴν στρυφνὴν σπουδαιότητα τοῦ Λυκούργου, ἀλλ' εἶνε γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ καθ' ἡμέραν ἀττικῶ βίου. Αἱ φράσεις αὐτοῦ δὲν εἶνε ἐκλελεγμένα· ἀλλὰ φυσικαί· ἡ σύνταξις δὲν εἶνε στοργγύλη, οὔτε πλουσία· συνηθρωμένη, ἀλλ' ἀφελής· ὁ ῥήτωρ δὲν εἶνε μὲν ἀπειρος λεπτῆς μορφώσεως, ὅμως αὐστηρὰν ἐπιμελελημένην ἐξεργασίαν δὲν δύναται τις νὰ ἀνιχνεύσῃ. Ἄν καὶ οὗτος δὲν ἐπέτυχε τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς τέχνης, ὅμως θάλλει διὰ τῆς ἀνθηρότητος καὶ φυσικῆς χάριτος τῆς ῥητορικῆς αὐτοῦ.

§ 174. **Δεῖναρχος** γεννηθεὶς ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸ 361 π. Χ. ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐστρατεύετο εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐγένετο ἀκροατὴς τοῦ Θεοφράστου καὶ ἐγνώρισε Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους διέπρεπε καὶ συνέγραψε δικανικούς λόγους χάριν ἄλλων. Βραδύτερον ἀποκτῆσας τὸ πολιτικὸν δικαίωμα, καθότι πρότερον δὲν ἐκέκτετο τοῦτο ὡς μὴ πολίτης Ἀθηναῖος, προσετέθη εἰς τοὺς μακεδονίζοντας, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δημάδου ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ῥήτωρ· Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ λόγων, σώζονται τρεῖς ὁ κατὰ Δημοσθένους, ὁ κατὰ Φιλοκλέους καὶ ὁ κατὰ Ἀριστογείτονος.

§ 175. **Χαρακτήρ αὐτοῦ.** Ἐπειδὴ ὁ Δεῖναρχος δὲν ἦτο πρω-

τότυπον πνευμα, ὁ χαρακτήρ τῶν λόγων αὐτοῦ ὅτε μὲν εἶνε παραπλήσιος πρὸς τὸν Κτησίαν, ὅτε δὲ πρὸς τὸν Ὑπερίδην καὶ ὅτε πρὸς τὸν Δημοσθένην. Καθόλου ἡ γλῶσσά του εἶνε τραχεῖα ἡμελημένη καὶ μονοειδής.

§ 176. **Ἀίσχίνης** ὁ Ἀθηναῖος, ἐκ τοῦ δήμου Κοθωκιδῶν τῆς Ἱπποθοαντίδος φυλῆς, γεννηθεὶς τῷ 389, ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀτρομήτου καὶ Γλαυκοθέας, οἵτινες ἦσαν πένητες καὶ ταπεινῆς καταστάσεως. Ἐμαθίτευσε παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει ἢ παρ' Ἀλκιδάμαντι. Τὸ πρῶτον ἐγένετο ὑπογραμματεὺς καὶ ὑπρέτης εἰς τὰς ἐλαχίστας ἀρχάς, εἶτα ὡς λαμπρόφωνος, μετῆλθε τὸν τραγικὸν ὑποκριτήν. Ἀνὴρ δὲ γενόμενος ὁ Αἰσχίνης ὑπηρετήσεν ὡς στρατιωτῆς διεκρίθη ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ ἐστεφανώθη. Τεσσαρακοντούτης περίπου ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέστη εἰς τῶν πρωτίστων πολιτικῶν, ἀπεστάλη εἰς πολλὰς πρεσβείας καὶ μάλιστα παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Μακεδονίας Φιλίππῳ, ἀνεδείχθη μετριοφρων ἀρχηγὸς τῆς μακεδονιστικῆς φασίας, καὶ ἐγένετο ὁ φοβερώτερος ἀντίπαλος τῆς πολιτικῆς μερίδος, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Δημοσθένης.

Σταλεῖς τῷ 347 π. Χ. πρεσβευτῆς μετὰ 4 ἄλλων ὁ Αἰσχίνης ἵνα ἐντὸς 3 ἢ 4 ἢ τὸ πολὺ 10 ἡμερῶν φθάσωσιν εἰς Ἑλλάσποντον, ὅπου εὕρισκετο ὁ Φίλιππος, καὶ λάβωσι τοὺς περὶ εἰρήνης ἔρκους παρ' αὐτοῦ, καὶ οὕτω παύσῃ ὁ Φίλιππος πολεμῶν καὶ κυριεῦων τοὺς κατὰ τὴν Θράκην τόπους τῶν Ἀθηναίων, ὁ Αἰσχίνης δὲν ἐπραξε οὕτως, ἀλλ' ἐκάθητο ἐν Μακεδονίᾳ τρεῖς ὅλους μῆνας ἕως οὗ ἦλθεν ὁ Φίλιππος ἐκ Θράκης καὶ ὑπέταξεν ὅλους τοὺς ἐκεῖ τόπους. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς ἡ πρώτη ἀπάτη τοῦ Φιλίππου, καὶ δωροδοκία τοῦ Αἰσχίνου καὶ οὕτω ἤρξατο ὁ ἀδιάλλακτος πόλεμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Δημοσθένους. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωναίᾳ μάχην καὶ μετὰ τὸν ἐπὶ τῶν πεσόντων λόγον τοῦ Δημοσθένους ὁ Κτησιφῶν προέτεινε νὰ στεφανωθῇ ὁ Δημοσθένης, ἀλλ' ὁ Αἰσχίνης ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ κατηγορίας (338) καὶ ἠττήθη 8 ἔτη μετὰ ταῦτα, ὅτε αὐτὸς μὲν ἔγραψε τὸν Κατὰ Κτησιφῶντος λόγον ὁ δὲ Δημοσθένης τὸν περὶ Στεφάνου.

νου. Μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ζήσῃ ἐν Ἀθήναις ἔφυγεν εἰς Ἀσίαν, ἐκείθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς Ρόδον καὶ ἔδρυσεν ἐκεῖ περίφημον ῥητορικὴν σχολήν. Ἀπέθανεν ἐν Σάμῳ τῷ 314. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ 3 σώζονται ὁ κατὰ Τιμάρχου, ὁ περὶ Παραπρεσβείας καὶ ὁ κατὰ Κτησιφῶντος.

§ 177. **Χαρακτῆρ αὐτοῦ.** Ὁ Αἰσχίνης φύσει εὐφρονος, ὑψαίως καὶ εὐρωστος, ἐτελειοποίησεν ἔτι μᾶλλον τὰ πνευματικὰ αὐτοῦ προτερήματα διὰ τῶν συνεπιζηόμενων γυμνασίων. Συγκρινόμενος πρὸς τὸν Δημοσθένην εἶνε ὑποδεέστερος αὐτοῦ κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ λέγειν. Ὁ μὲν Κικέρων θαυμάζει τὴν ἡδύτητα καὶ τὴν περὶ τὰς λέξεις λαμπρότητα αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἀλικαρνασσεὺς λέγει «Ὁ δὲ Αἰσχίνης ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους. Ἐν δὲ τῇ τῶν λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἄμα καὶ δεινός· καὶ οὐ πᾶν μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ παρὰ τῆς φύσεως εὐχερεΐα κεκορηγημένος, καὶ σφόδρα ἐναργῆς καὶ βαρὺς, καὶ ἀύζητικός, καὶ πικρός· καὶ ἡδὺς μὲν αὐτόθεν ἐντυχόντι, σφοδρὸς δ' ἐξετασθείς». Ὁ δὲ Pierron λέγει «ὅτι ἔχει τέχνην καὶ φαντασίαν· ὅτι οἰκονομεῖ ἐπιδειξιότητα τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ ῥητορικοῦ λόγου· ὅτι θερμαίνεται ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ εἶνε πλήρης κινήσεως καὶ λάμψεως».

§ 178. **Δημοσθένης** ἦτο Παιανιεὺς τὸν δῆμον τῆς Πανδιονίδος φυλῆς, ἐγεννήθη μὲν τὸ 385 π. Χ. ἀπέβίωσε δὲ τὸ 322 υἱὸς Δημοσθένους πλουσίου ἐργαστασιάρχου. Ἡ μήτηρ του Κλεοβούλη κατήγετο ἐκ τοῦ ἐξορίστου Ἀθηναίου Γυλίππου γήμαντος ἐπίσημόν τινα Ἑλληνίδα ἐν τῷ Κιμμερίῳ Βοσπόρῳ, ἀλλὰ νέα μετὰ τῆς ἀδελφῆς της, ἦν συνεζεύχθη ὁ Δημοχάρης, ἐπέμφθη εἰς Ἀθήνας. Κατισχνος ἐξ ἀρχῆς ὁ Δημοσθένης καὶ νοσώδης ἐπανομάζετο ὑπὸ τῶν παιδῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Αἰσχίνου, Βάταλος οἶονεὶ μαλθακός, ἢ βατταριστής, ὡς προφέρων τὸ βῶ—λῶ. Ἐπταετῆς ἀπώλεσε τὸν πατέρα του, καὶ κατέστη ὑπὸ κηδεμονίαν συγγενοῦς, ὅστις ἐσφτετερίσθη μέγα μέρος τῆς περιουσίας του καὶ παρεμέλησε καὶ τὴν ἀγωγήν αὐτοῦ. Ἡ φυσικὴ του πρὸς τὴν ῥητορικὴν κλίσις ἔλαβε μεγάλην ὄθησιν ἐκ τοῦ μεγάλως εὐδαιμονήσανο-

τος ῥήτορος Καλλιστράτου ἐπὶ τῆς περὶ Ὠροποῦ δίκης, ὃν παῖς ὁ Δημοσθένης ἠκροάσατο ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἀγορεύοντα. Διδάσκαλός του δὲ τῆς ῥητορικῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἰσαῖος, καὶ ὠφελήθη ἰδιαίτερος ἐκ τῆς ῥητορικῆς τέχνης τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Ἀλκιδάμαντος, ἐκ τῆς ἐπανεπιλημμένης τοῦ Θουκυδίδου ἀναγνώσεως, καὶ ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Πλάτωνος συμφοιτήσεως.

Ἠλικιωθεὶς ἐκίνησε δίκας κατὰ τῶν καταχραστῶν ἐπιτρόπων του, Ἀφόβου, Δημοφῶντος καὶ Θηριππίδου, καὶ μόλις ἀπέλαβε παρ' αὐτῶν μέρος τῆς πατρικῆς του περιουσίας 14 τάλαντα. Ὁ Δημ. ἐταράττετο ἀγορεύων ἐκ τοῦ θορύβου τοῦ λαοῦ. Εἶχε δὲ καὶ φυσικὰ ἐλαττώματα, φωνῆς ἀδυναμίαν, γλώσσης ἀσάφειαν ὡς στραυλιζῶν ἐπὶ τῆς προφορᾶς, καὶ ἀναπνοῆς ὀλιγότητα, διακοπτοῦσης ἀπαγγελλομένων τῶν μακρῶν περιόδων, καὶ φερούσης σύγχυσις τῶν ἐνοιῶν. Ταῦτα πάντα ὅμως δι' ἀτρυτοῦ καὶ ἀκαμάτου φιλοπονίας διώρθωσεν. Πρὶν ἢ ἀναμιχθῆ εἰς τὰ πολιτικὰ ἐπηγγέθη τὸ δικηγορεῖν. Κατηγορηθεὶς ὅμως, ὅτι εἰς δύο ἀντιθίκους, ἔγραψε κατ' ἀλλήλων ἀντιθέτους λόγους, ἐμίσησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, καὶ παρητήθη. Τραπέις δὲ εἶτα εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ἠύδοκίμει, ἔχων πλῆθος μαθητῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ Ἀρίσταρχός τις, μαθητῆς νοήμων ἀλλὰ θρασὺς ἐφόνευσε δύο ἀντιπολιτευομένους τοῦ Δημοσθένους Νικόδημον καὶ Εὐβουλον, καὶ ἐδόθησαν ἀδίκως ὑπόνοιαι κατ' αὐτοῦ παρήτησε καὶ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα.

Δημοσίᾳ μὲν ἤρξατο ν' ἀγορεύῃ τὸ 30ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, εἰς δὲ τὰ κοινὰ ἀνεμίχθη συστάντος τοῦ Φωκικοῦ πολέμου, ὧν 32 περίπου ἔτων, ὅτε ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὄλων τῶν δημοκρατικῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, οἵτινες ἠγωνίζοντο νὰ διατηρήσωσι μὲν τὴν διαφθαρεῖσαν καὶ ψυχorraγοῦσαν ἤδη δημοκρατίαν, ν' ἀναχαιτίσωσι δὲ τὴν γιγαντιαίως αὐξάνουσαν μακεδονικὴν δύναμιν. Μετὰ ταῦτα ἀνέλαβε διαφόρους πρεσβείας εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Πελοπόννησον, καὶ κατὰ τὸ 338 ἔτος κατάρθωσε τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν, καὶ Θεῶν συμμαχίαν, ἣτις τοσοῦτον ἀτυχῶς διελύθη μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνίᾳ μάχην.— Ὅτε ὁ Φίλιππος ἐτελεύτησε ἤρξατο ὁ

Δημοσίᾳ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδεύσεως

Ἱστορικὸ Ἀρχειο Πορτυνίας

Δημοσθένης νέον ἀγῶνα κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου δι' ὃ οὐ-
 τος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Θηβῶν συνήνει εἰς εἰρήνην μετὰ τῶν
 Ἀθηναίων μόνον ἐπὶ συνθήκῃ τοῦ νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν
 Δημοσθένην καὶ τινὰς τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φίλων. Διὰ παρακλή-
 σεως ὅμως τοῦ Φωκίωνος καὶ Δημάδου παρητήθη τῆς ἀπαιτή-
 σεως ταύτης. Ἐν τούτοις ὁ Δημοσθένης κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν
 ἰδίων συμπολιτῶν ὅτι διὰ χρυσῆς κύλικος καὶ 20 ταλάντων ἐδώ-
 ρωδοκῆθη ὑπὸ τοῦ φυγάδος ταμείου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρπάλου,
 ἵνα ὡς πρόσφυγα εἰς Ἀθήνας ὑπερασπισθῆ αὐτὸν τὸν Ἀρπαλον,
 καὶ καταδικασθεὶς ἐπὶ τούτῳ εἰς 50 τάλαντα, ἠναγκάσθη νὰ φυ-
 γαδευθῆ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Αἶγιναν, Τροιζῆνα, ἵνα μὴ φυλακισθῆ.
 Φεύγων τότε κατηράσθη τὸν ἀγνώμονα Δῆμον καὶ ἀνατείνας τὰς
 χεῖρας πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, εἶπεν· «ὦ δέσποινα Πολιάς τί δὴ
 τρισὶ τοῖς χαλεπωτάτοις χαίρεις θηρίοις, γλαυκί, καὶ δράκοντι,
 καὶ δήμῳ.»

Παρασχῶν δὲ καὶ ἐξόριστος διὰ πρεσβειῶν αὐθορμητῶν πολλὰς
 ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λαμιακοῦ πολέμου κατὰ
 τοῦ Ἀντιπάτρου (323), ἀνεκλήθη πάλιν ἐντίμως. Ἀλλὰ μετὰ
 τὴν ἐν Κρανῶνι ἀτυχῆ μάχην (322), νικήσαντος τοῦ Ἀντιπάτρου
 ὁ Δημοσθένης φοβηθεὶς τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ ἠναγκάσθη καὶ αὐθις
 νὰ φύγῃ, καὶ ἀναζητούμενος ἐπὶ τῆς νήσου Καλαυρίας ἐν τῷ ναῶ
 τοῦ Ποσειδῶνος ἔδωσε τέλος τῆς ζωῆς του πῶν φάρμακον, διὰ
 νὰ μὴ πέσῃ ὑπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου. Μετὰ τὸν θάνατον
 αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἐψήφισαν ἵνα στήσωσιν χαλκοῦν ἀνδριάντα ἐν
 τῇ ἀγορᾷ πρὸς τιμὴν τοῦ ῥήτορος καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ
 γένους αὐτοῦ στίσις ἐν τῷ πρυτανείῳ καὶ τιμητικὴν θέσιν ἐν τῷ
 θεάτρῳ. Ἐκ τῶν λόγων του περιῆλθον εἰς ἡμᾶς α) 61 διαιρού-
 μενοι εἰς τρεῖς τάξεις· εἰς σ υ μ β ο υ λ ε υ τ ι κ ο ὺ ς, εἰς δ ι -
 κ α ν ι κ ο ὺ ς (περὶ δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ ἢ ἀστυκοῦ δικαίου) καὶ
 εἰς δ Ὑ ο ἔ π ι δ ε ι κ τ ι κ ο ὺ ς β) 56 π ρ ο ο ἰ μ ι α καὶ γ) 6
 ἔ π ι σ τ ο λ α ἰ. Τούτων οἱ μὲν ἀπηγγέλθησαν ἐνώπιον τοῦ δι-
 καστηρίου παρ' αὐτοῦ ἢ παρ' ἄλλων περὶ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων,
 (ὡς π. χ. οἱ λόγοι κατὰ Λεπτίνου, Μειδίου, Ἀνδροτίωνος, Ἀρι-

στοκράτους, Τιμοκράτους, ὁ περὶ Στεφάνου), οἱ δὲ ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου περὶ πολιτικῶν πραγμάτων, ὡς π. χ. οἱ Φιλιππικοί, οἱ Ὀλυθιακοί.

§ 179. **Συμπέρασμα καὶ χαρακτήρ αὐτοῦ.** Ὁ βίος τοῦ Δημοσθένους κατέληξε μετὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ ἧς μετ' ὅλης τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ μετ' ὅλης τῆς ῥητορικῆς δυνάμεως ἐπολέμησεν ὁ πολιτικός αὐτος ἐπειρᾶτο ἵνα τοὺς Ἀθηναίους προστάτιδα δύναμιν τῶν Ἑλλήνων ἀναδείξῃ καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς μέγαν δεσμὸν συνενώσῃ· ὁ δεσμὸς οὗτος ἐμελλε νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἰσότητος· οὗτος ἦτο ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς τῆς πολιτικῆς του. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ ῥήτορος ἐν τοιοῦτοις καιροῖς ἦτο δυσχερέστατον, ἀπαιτοῦν οὐ μόνον νῦν διορατικὸν καὶ πολυμήχανον ἀλλὰ καὶ ῥητορικὴν δεινότητα ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Πάντα ταῦτα εἶχεν ὁ ἀναλαβὼν τὸν κατὰ Φιλίππου ἀγῶνα. Ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας κινδυνευούσης καὶ ἐτοιμοθανοῦς οὐδέποτε ἐκυρίευσε τόσον τὴν καρδίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ καὶ ἐνέπνευσεν εἰς χεῖλη ἀνθρώπινα τόσῃν δύναμιν λόγου, τόσον ὕψος καὶ πάθος, τόσῃν ἔνθεον εὐγλωττίαν, ὅσον εἰς τὸν Δημοσθένην. Ἐὰν δὲ ὁ ὑπὲρ ἑλληνικῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας ἀγὼν τοῦ δαιμονίου ῥήτορος ἀπέτυχε, τοῦτο ἦτο ἔργον τῶν θεῶν, ὅχι πταῖσμα ἢ ἔλλειψις τοῦ Δημοσθένους «ὃ μὲν γὰρ ἦν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἅπανσι πέπρακται, τῇ τύχῃ δὲ ἦν ὁ δαίμων ἐννεμεν ἐκάστοις, ταύτῃ κέχρηνται».

Ὁ Δημοσθένης ὑπερέχει πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ῥητόρων κατὰ τὴν ῥητορικὴν τέχνην. Ἐν τῇ γλώσσῃ οὐδένα τῶν προγενεστέρων ἐμιμήθη, ἀλλ' ἐμόρφωσε μικτόν τινα χαρακτῆρα γλώσσης· διὸ ἡ γλώσσά του εἶνε ποικίλη, μεγαλοπρεπής, ἀπέρिटτος, ἐξηλλαγμένη καὶ συνήθως πανηγυρικὴ καὶ ἀληθινή, αὐστηρὰ καὶ ἰαυρὰ, ἠδέϊα καὶ πικρά. Κατὰ διάφορον εἶδος τοῦ λόγου μεταχειρίζεται διάφορον χαρακτῆρα λόγου· καὶ ἐν μὲν τοῖς δικανικοῖς εἶνε γλαφυρὸς, ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς μεγαλοπρεπής, πρὸ πάντων διαπρέπει ἡ δραματικὴ του ἐνέργεια. Ὁ ῥήτωρ ὑπάρχει ἐν διηγετικῇ σχέ-

Δημοσιον Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη κπ.

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς, Δημηπόλεως.

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας.

σει πρὸς τοὺς δικαστὰς καὶ ἀντιδίκους, πολλαχοῦ προβάλλονται ἐρωτήματα πρὸς ἃ δίδονται ἀποκρίσεις πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ῥήτορος. Συχνάκις εἰρωνεύεται τὸν ἀντίδικον, ἢ δὲ εἰρωνεῖα συνήθως προχωρεῖ εἰς βαρὺ σκῶμμα καὶ πικρίαν. Πάντα τὰ λαμπρὰ ἰδιώματα αὐτοῦ φαίνονται ἐν ταῖς λόγοις του, ἢ μεγαλοφυΐα ἢ πολιτικὴ ὀξύνοια, τὸ ὑπερήφανον καὶ ἀνεξάρτητον φρόνημα, ἢ εὐστάθεια τοῦ χαρακτῆρος, ἢ χρηστότης, ὁ τόνος τῶν λέξεων, ἢ κατασκευὴ τῶν προτάσεων καὶ περιόδων, ἢ ἀκριβῆς ἀνάπτυξις τῶν διανοημάτων καὶ ἡ τεχνικωτάτη σύνθεσις κτλ. Εἶνε πολὺ ἐντεχνότερος τοῦ Ἰσοκράτους, τὰ τε ῥητορικὰ καὶ συντακτικὰ σχήματα εἶνε παρ' αὐτῷ ἀπειροπληθῆ καὶ ἀπειροποικίλα. ὅσα δ' ἀπέχει ἢ στροφικὴ σύνθεσις τοῦ Πινδάρου μελικῶς καὶ ῥυθμικῶς ἀπὸ τῆς τῶν λοιπῶν μελοποιῶν, τόσα ἀπέχει καὶ ἡ περιοδολογία τοῦ Δημοσθένους ἀπὸ τῆς ἀρίστης τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς Ἰσοκρατείου. Ὁ ἐντεχνότατος λόγος αὐτοῦ δὲν εἶνε νεκρὸς ἄψυχος καὶ ψυχρὸς, ὡς ὁ τοῦ Ἰσοκράτους, ἀλλ' ἐμπνους καὶ ἐμψυχος, πλήρης ζωῆς καὶ δυνάμεως, φλογερὸς ὕλος καὶ πύρινος. Τόσον δ' ὑπερεκχειλῆς εἶνε ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆ τοῦ Δημοσθενείου λόγου ζωὴ, ὥστε αἱ ἐξωτερικαὶ ἀρεταὶ ἐξαφανίζονται, ἢ δὲ ἄκρα τέχνη παρίσταται ὥστις δαιμονία καὶ ἐνθεος ἄνευ τεχνικῆς συνειδήσεως ἐνεργοῦσα φύσις. Τόσον σφικτὰ συνέχεται, παρ' αὐτῷ ἡ μορφή μετὴν οὐσίαν, τὰ σχήματα μετὴν λογικὴν, ἢ γλῶσσα μετὰ πράγματα.

§ 180. **Δημάδης** υἱὸς ναύτου τινος, ἦτον ὀπαδὸς τῆς μακεδονίζουσας μερίδος, μισθωτὸς Φιλίππου, Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιπάτρου. Ἀλλὰ ἐλεγχθεὶς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἐπὶ προδοσίᾳ ἐφωεύθη. Ὡς πολίτης ὁ Δημάδης ἦτον ἀπληστος, ἀκόλαστος, ὀλίγος σεβόμενος τὴν τιμιότητα. Ὑπὸ Πυθίου παρ' Ἀθηναίῳ περιγράφεται οὕτω «Ὁ δὲ πορνοβοσκῶν καὶ μεθυσκόμενος, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην προγάστωρ ἡμῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀνακυκλεῖται». Ὡς πολιτικὸς ἴσχυσε παρ' Ἀθηναίῳ ὄχι μικρὸν, ἀξιώθειε πράττειν πᾶ πολιτικὰ μετὰ Φωκίωνος, Δημοσθένους καὶ τῶν ὁμοίων. Ὡς ῥήτωρ δὲ καὶ τοι, ἀπὸ κώπης πηδήσας εἰς τὴν ῥητορείαν,

δέν ἦτον ἀφυής· μάλιστα εἰς τὸ ἐξ ὑπογίου ἀγορεύειν ὑπερέβαινε τὸν Δημοσθένην. Γραπτὸν λόγον οὐδένα ἀφήκεν· ὅθεν τὸ τεμάχιον τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου λόγου *περιδωδεκαετίας ἀμφιβάλλεται*.

Ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κανόνι παρελήφθησαν οἱ 10 ἀνωτέρω ῥήγορες· πλὴν τούτων καὶ τοῦ Δημάδου ἦσαν ἔτι ἐπίσημοι Θρασύμαχος, ὁ Χαλκιδόνιος, ὁ Ἀλκιδάμος, Θεοδέκτης. *Πολύευκτος*.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.

§ 181. *Μεαθηματικῆ*. Αἱ πρῶται μαθηματικαὶ καὶ ἀστρονομικαὶ γνώσεις μετεφέρθησαν ἐξ Αἰγύπτου ὑπὸ *Θάλητος*, ὅστις ἐπηύξησεν αὐτάς διὰ νέων ἀνακαλύψεων. Οὗτος, λέγεται, ὅτι εὗρεν ὅτι ἡ διάμετρος διαιρεῖ τὸν κύκλον εἰς δύο ἴσα μέρη· ὅτι αἱ γωνίαι τοῦ ἰσοσκελοῦς τριγώνου εἰσὶν ἴσαι· εἰς αὐτὸν ἀποτίδουσι τὴν καταμέτρησιν τῶν πυραμίδων διὰ τῆς ἀποτελουμένης σκιάς των. Μετὰ 60 ἔτη ὕστερον ὁ *Πυθαγόρας*, μιμούμενος καὶ αὐτὸς τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἐφεῦρε τὸ περίφημον θεώρημα, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἄλλας μαθηματικὰς γνώσεις. Ἐκτοτε ἡ μαθηματικὴ ἐθεωρεῖτο ἐν τῶν συστατικῶν μερῶν τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐνησχολήθησαν πάσης αἰρέσεως φιλόσοφοι περὶ αὐτὴν· ἀλλ' εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὀφείλει μάλιστα πολλὰς ἀνακαλύψεις ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ γεωμετρία καὶ ἡ ἀστρονομία, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ ἔλαβον ἐκτοτε.

§ 182. Ὡς περιφημότεροι μαθηματικοὶ τῆς περιόδου ταύτης θεωροῦνται *Θεόδωρος* ὁ Κυρηναιὸς, διδάσκαλος τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν Γεωμετρίαν. Μέτων ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις ἐπενόησε τὴν *ἐννεακαίδεκαετηρίδα*, ἤγουν κύκλων 19 ἡλιακῶν ἔτων ἐκ 235 σεληνιακῶν μηνῶν. Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος ἔκαμεν ἀνακαλύψεις γεωμετρικὰς, καὶ ἐθεμελίωσε τὴν μηχανικὴν. Φιλόλαος ὁ Κυρηναιὸς, Εὐδοξος ὁ Κνίδιος, ὅστις ἐπενόησε τὴν ἀράχνην, ἡλιακὸν ὥρολόγιον οὗτος διέπρεπε καὶ ὡς ἰατρός, γεωγράφος καὶ ὡς νομοθέτης. Αὐτόλυχος ὁ ἐκ Πιτάνης τῆς Αἰοδημοσίου Ἱστορικῆ Βιβλιοθήκη καὶ Μουσείου τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητριάδης, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γορτυνίας.

λίδος, ὅστις ἔγραψε περὶ κινουμένης σφαιρας καὶ περὶ ἐπιτολῶν καὶ δύσεων.

§ 183. **Ἱατρικῆ.** Οἱ Ἕλληνες πιστεύοντες, ὅτι δοτῆρες πάντων εἶνε οἱ θεοί, παρ' αὐτῶν προσεδόκων καὶ τὴν ἴασιν τῶν νοσημάτων. Διὸ ἡθεραπεῖα τῶν νοσοῦντων πολὺν χρόνον ἦτον ἔργον κατὰ κληρονομίαν τῶν ἱερατικῶν γενῶν, τῶν Ἀσκληπιδῶν, οἵτινες μετήρχοντο ταύτην ἐμπειρικῶς ἐν τοῖς Ἀσκληπείοις. Ἀλλὰ καὶ ταύτην κατ' ὀλίγον διάφοροι φιλόσοφοι ἐπραγματεύθησαν, ὁδηγὸν ἔχοντες εἰς τοῦτο τὰ πορίσματα τῶν ἰδίων παρατηρήσεων καὶ τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα. Οἱ φιλόσοφοι λοιπὸν διεσκέδασαν τὸ μυστηριώδες, καὶ λύσαντες τὴν ἱατρικὴν ἀπὸ τῶν ἱερατικῶν ἐκείνων, ἔδωσαν εἰς αὐτὴν ζωὴν. Ὁ περιφημώτατος ἱατρός ἐν γένει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο, Ἴπποκράτης ὁ Κῶος, περὶ τὸ 460 π. Χ. ἀκμάσας ὅστις ἤνωσε τὴν ἐμπειρίαν μετὰ τῆς θεωρίας καὶ ἐδημιούργησε τὴν ἐπιστῆμην καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν διὰ παντός. Οὗτος δὲ ἐμορφώθη συναναστρεφόμενος μετὰ ἱατρῶν καὶ φιλοσόφων, καὶ συναγαγὼν παρατηρήσεις ἐν πολλαῖς καὶ μακραῖς περιηγήσεσι. Πολλαχοῦ μετῴθη καὶ ἐδίδαξε τὴν ἱατρικὴν καὶ κατὰ τὸν δεινὸν λοιμὸν ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εὐρέθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐνησχολήθη περὶ τὴν πρᾶξιν κτησάμενος μεγίστην φήμην. Ὁ Ἴπποκράτης ἐτελειοποίησε τὴν χειρουργικὴν, παθολογίαν καὶ θεραπευτικὴν καὶ ἔδωκε τὴν πρώτην διαιτητικὴν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς συγγραφῶν 52—72 ἐξ ὧν 5—6 ἐκ τούτων θεωροῦνται καθ' αὐτὸ γνήσια. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτῶν εἰσὶ ἀ.) Ἐπιδημιῶν, β.) Πρωγνωστικά, γ.) Ἀφορισμοί, δ.) Περὶ ἀέρων, εὐδάτων, τόπων, σύγγραμμα κλασικόν, ε.) Περὶ διαίτης ὀξείων.

Αὗται εἰσὶν ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμέναι· τὸ ὕψος τοῦ Ἴπποκράτους εἶνε πολὺ συνοπτικὸν καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰς πολλὰ μέρη σκοτεινόν. Οἱ Ἕλληνες καὶ εἶτα οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Ἀραβες ἀνεγίνωσκον αὐτὸν ἐπιμελῶς καὶ ἠρμῆνευον.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

Ἡ

Ἀλεξανδρινὴ Περίοδος.

ἀπὸ τὸ

300 — 146

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Π'.

§ 184. **Γενικὸς χαρακτήρισμός.** Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, στρατηγὸς δὲ μέγας ὢν καὶ εὐτυχής, ἐκυρίευσεν ἐντὸς ὀλίγου τὴν μεγάλην τῶν Περσῶν μοναρχίαν, προυξένησε μεγάλην μεταβολήν, ἥτις ἔγεινεν αἴτιος πολλῶν καὶ μεγάλων πραγμάτων. Ἐκ τῆς μεγάλης μοναρχίας τούτου, μετὰ πολυειδεῖς ἀλληλομαχίας τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἐσχηματίσθησαν πολλὰ ἰδιαίτερα βασίλεια, ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἡ ἐν Ἰψῶ μάχῃ μεταξύ ἐκείνων. Ἐκ τῶν βασιλείων τούτων τὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐν Συρίᾳ, τὸ τῶν Ἀτταλιδῶν ἐν Περγάμῳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξαιρέτως τὸ τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ, συνέπειναν μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' αἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου δορικτησίαι εἶχον μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς γενικῆς παιδείας. Ἐπειδὴ ἐξετάθησαν δι' αὐτῶν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ παιδεία εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ὑποταχθείσας χώρας. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἑλλάδι, ἀφ' οὗ ἔπαυσεν ἡ πολιτικὴ αὐτονομία, καὶ ἐπεπόλασεν ἡ ἀδυναμία εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς, ἐξέλειψε μὲν ἡ μεγαλοφυΐα, δὲν ἔπαυσεν ὁμῶς ἡ γονιμότης. Αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἠύραν προσφιλέστατον ἐνδιαίτημα εἰς τὴν νεωστὶ κτισθεῖσαν καὶ ταχέως διὰ τῆς ἐμπορίας πλουτήσασαν Ἀλεξανδρείαν, ἥτις κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τούτου ἐχρημάτισεν ὡς πρὸς τὰς ἐπιστήμας πόλις ἐπισημοτάτη καὶ τῆς παιδείας κέντρον. Ἐνταῦθα ἡ ὑπὲρ τῆς παιδείας φιλοτιμία ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο κληρονομικὴ ἐν τῇ τῶν Πτολεμαίων οἰκογενεῖᾳ· οὗτοι ἐδείχθησαν θερμοὶ προστάται τῶν πεπαιδευμένων, καὶ χάριν αὐτῶν συνέστησαν, κατὰ συμβουλήν Δημόσια Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσοῦνας. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γόρτυνας

Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἐν Βρουαίῳ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην, περιέχουσαν 400,000 ἢ καὶ 700,000 τόμων, καὶ ἐμπρησθεῖσαν ἐν τῷ τοῦ Καίσαρος πολέμῳ, καὶ παρ' αὐτὴν ἄλλην ἐν τῷ Σεραπίῳ, περιλαμβάνουσα 76,000 τόμων. Ἐν ταύταις εὗρισκαν οἱ σοφοὶ καὶ πεπαιδευμένοι πάντα τὰ πρὸς σπουδὴν βοηθήματα. Οὕτω ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκαι ἐπνηξήθησαν θαυμασίως καὶ ἐπλουτίσθησαν, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς προαγωγὴν τῆς φιλολογίας τὸ μετὰ τῆς βιβλιοθήκης συνδεδεμένον Μουσεῖον, σπουδαστήριον οὐ μόνον λογίων ἀνδρῶν, οἷτινες, κατὰ τὰ διάφορα τῆς παιδείας εἶδη διηρημένοι εἰς τάξεις, εἶχον ἐν αὐτῷ καὶ κατοικίαν καὶ τροφήν, ἀλλὰ καὶ σπουδαστῶν, οἷτινες ἦσαν ἀκροαταὶ αὐτῶν. Ἀμφότερα δὲ τὰ καθιδρύματα ταῦτα ἐθεμελίωσε μὲν Πτολεμαῖος ὁ Ἄγρου, ὅστις καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου ἱστορίαν ἔγραψεν· ἐπροστάτευσαν δὲ καὶ ἐπῆυξήσαν οἱ πλασιέστατοι διάδοχοι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Περγάμου βασιλεῖς, Ἄτταλος ὁ Α'. (242), Εὐμένης ὁ Β'. καὶ Ἄτταλος ὁ Β'. (189—138) ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συγκροτήσωσι βιβλιοθήκην Περγαμηνήβιβλιοθήκη Ἀτταλική, περγαμηνὸς χάρτης.

§ 185. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεφάνη ὀλόκληρος σειρά συγγραμμάτων σημαντικῶν, πονήματα ἀλεξανδρινῶν μάλιστα· πολλὰ ἐπιστῆμαι ἐπνηξήθησαν ὑπὸ τούτων, καὶ ἄλλαι ἐδημιουργήθησαν. Τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἀπὸ τῆς γενεθλίου ἐστίας μετέβησαν εἰς ἄλλην καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ καλλιεργηθῶσιν ὡς πρότερον, τὸ φρόνημα, τὸ ὁποῖον πηγάζει, ὅταν τις συναισθάνηται αὐτόκτητον τὴν ἐλευθερίαν του, τὸ διεδέχθη ῥαθυμία, ἣτις ἀναπαύεται ὑπὸ ξένην προστασίαν. Διὸ ἡ ὑψηπότης φαντασία ἐπτερορρῦθη, τὸ τολμηρὸν τῶν εἰκόνων, τὸ πεπαρρησιασμένον τῶν φρονημάτων, ἡ εὐφυΐα καὶ τὸ αὐτοφυὲς ἐξέλειπον, καὶ ὅτι ἐν τῇ ποιήσει ἔτι ἦνθει, δὲν ἦτο εἰμὴ ὀψύγονοκ ἄνθος, ἀσθενὲς ὢν καὶ οὐχὶ ἄνευ λαμπρότητος. Πολυμάθεια, δι' ἐπιπόνου σπουδῆς ἀποκτηθεῖσα, χορηγεῖ τὴν ὕλην καὶ εἰς τὴν ποίησιν, καὶ δόξα μεγίστη νομίζεται, ἐὰν τις πολυμάθειαν δεῖκνῃ. Ὅπου ἐπι-

μέλεια εἰς τὸ συλλέγειν καὶ γραμματικὴ ὀξύνοια ἀρκεῖ, ἐκεῖ μέγα καὶ τοῦτο νομίζεται· ἀγωνίζονται ὅμως νὰ περιποιήσωσιν εἰς τὴν μορφήν καθαριότητα, ὀρθότητα καὶ γλαφυρότητα.

§ 186. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ διεδόθη εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὸν τε γνωστὸν καὶ ὁπωσοῦν ἐξημερωμένον ἀνατολικὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐξηλλοιωθή οὐσιωδῶς καὶ παρεφθάρη, διότι πρότερον μὲν ἦτο ὄργανον κατ' ἐξοχὴν ποιητικόν, νῦν δὲ ἠναγκάσθη ἔνθεν μὲν νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς σκοποὺς βιωτικωτέρους καὶ ὀλιγώτερον καλλιτεχνικούς, ἔνθεν δὲ νὰ συμμεταρροσθῆ πρὸς τὸ ἥκιστα λεπτὸν καὶ εὐμουσον πνεῦμα τῶν διαφόρων λαλούντων αὐτὴν ἔθνων. Οὕτω ἕνεκα τῶν διαφόρων ἰδιωτισμῶν καὶ λέξεων οὓς παρεισήγον τὰ ἔθνη ταῦτα ἐσχηματίσθη κατ' ὀλίγον ἡ λεγομένη *Μακεδονικὴ* ἢ Ἄλεξάνδριν ἡ διάλεκτος. Ἄλλ' οἱ λόγιοι ἐπεμελοῦντο νὰ διατηρῶσιν, ὅσον τὸ δυνατόν τὴν καθαρότητα τῆς ἀττικῆς διαλέκτου καὶ οὗτοι εἶνε οἱ λεγόμενοι Ἀττικισταί. Ἐκ τῆς χρήσεως ὅμως τῆς κοινῆς ἐμορφώθη καὶ ἡ λεγομένη Ἑλληνικὴ καὶ κοινὴ διάλεκτος, συμπεριλαμβάνουσα ὅτι ἦτο κοινὸν πασῶν τῶν τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτων.

Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σοφοὶ πρότερον, καὶ οἱ ἐν Περγᾷ ὕστερον, ἐνησχολήθησαν εἰς τὴν κρίσιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασι πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις ἐνδόξοις ποιηταῖς, καὶ εἶχον ἐν ταῖς ποιήμασι τούτοις ἀνεξάντλητον ὕλην ἐξηγήσεων, διασαφήσεων, ὑπομνηματιστῶν. Ἴστορίαι, μυθολογία, χρονολογία, μνημεῖα καὶ ἦθη τῶν ἀρχαίων αἰώνων ἐχρησίμευσαν πρὸς διασάφησιν δυσνοήτων χωρίων καὶ λέξεων. Τότε ἤρχισαν νὰ ἐρευνῶσι τῆς ἑλλην. γλώσσης τὴν φύσιν, νὰ ὑπάγωσιν εἰς κανόνα ὅσα χρῆσις δοκίμων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καθιέρωσεν συνέταξαν γλωσσάρια, γραμματικὰς ὑπομνήματα, ἐξ ὧν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη σαφὴς ἐν γένει καὶ ὁμοιόμορφος. Ἡ γραμματικὴ αὕτη ἐνασχόλησις ἤρξατο ἰδίως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Φιλαδέλφου, καὶ ὁ Καλλιμάχος, Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός, Λυκόφρων, Ζηνόδοτος, Ἀρίσταρχος καὶ Ἀριστοφάνης ὁ Δημόσιος ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ Μουσεῖο τῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητριάδας. Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

Βυζάντιος συνέταξαν καὶ παρεσκευάσαν πάντα τὰ πνευματικὰ προϊόντα. Κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ φιλολογία ἐξήπλωσε τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς εἰς τοὺς Ῥωμαίους οὐτινες περὶ τὰ τέλη μάλιστα τῆς περιόδου ταύτης κατὰ τὰ πλείστα τῶν μαθήσεων εἶδη ἔγιναν μιμηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνεκα τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς τῶν λογίων τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τῆς τάσεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ποιήσεως ὠνομάσθησαν οἱ πρῶτοι χρόνοι τῆς περιόδου ταύτης, καθ' ἣν ἐπεκράτει ἰδιόρρυθμον πνεῦμα, α ἰ ὦ ν Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ἰ ο ς. Εἰς τινὰ εἶδη ὅμως ἀναφαίνεται καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας ὄχι μικρὰ δύνανμις, καὶ πνεῦμα πρωτότυπον.

Α'. ΠΟΙΗΣΙΣ

§ 187. Πλὴν τοῦ δράματος ἡ ποίησις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐκαλλιεργεῖτο σχεδὸν μόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἢ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Οἱ ποιηταὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ πολυμαθεῖς ἄνδρες καὶ ἔγραψαν ἐν πᾶσι τοῖς εἶδεσι τῆς ποιήσεως ἐν ὀλίγοις ὅμως μετὰ ποιητικῷ ἀληθῶς πνεύματος, καὶ πάντες ἄνευ μεγαλοφυΐας. Τινὲς δέ, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπιδείξωσι πολυμαθεῖαν, ἐπεσώρευσαν ἱστορικά, μυθολογικά καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα, καὶ ἐθήρυσαν τὴν ἀσάφειαν (Λυκόφρων). Ἄλλοι δέ τινες, μεταχειριζόμενοι ἀναγραμματισμούς, ἢ παράξενα σχήματα ποιημάτων, οἷον πετερόγων, πελέκεων, βωμῶν, ὦων, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ διεγείρωσι θαυμασμὸν (Συρίας ὁ Ῥόδιος). Ἄλλοι δέ πάλιν ἄνευ πρωτοτυπίας, δηλ. δημιουργικῆς εὐφυΐας, ἐμιμοῦντο ἐν γένει τοὺς ἀρχαίους, καὶ ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς ἀκριβῆ καὶ γλαφυρὸν χαρακτῆρα λόγου, ἢ εἰς ἀληθῶς ποιητικὴν τῶν πραγμάτων παράστασιν (Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος). Ὅθεν τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἀπέβησαν λίαν ἐντεχνα, ἀλλὰ ἐνταυτῷ καὶ ἀσαφῆ καὶ δυσνόητα. Ἐξηκολούθουν δὲ νὰ καλλιεργῶσι τὰ πλείστα εἶδη τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν κυρίων εἰδῶν ἐγεννήθησαν ἐνταυτῷ καὶ τινὰ νέα εἶδη. Οἱ ποιηταὶ ὅμως οὗτοι ἔχοντες τοιαῦτα ἐλαττώματα, δὲν στεροῦνται οὔτε κα-

θαρότητος λεκτικῆς, οὔτε ἀστειοῦτος, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησαν συναναστρεφόμενοι μετὰ τῶν ἀστειοτέρων τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ δι' αὐτῶν ἔπειτα ἠξιώθησαν ὑποδοχῆς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις. Ἡ εὐφυΐα παρῆλθε καὶ ἡ καλλιτεχνία μετέπεσεν εἰς περισσοτεχνίαν.

1. Ἐπικὴ Ποίησις

§ 188. α'.) **Τὸ ἠρωϊκὸν ἔπος.** Οἱ ἐπικοί ποιηταὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ γραμματικοί, καὶ ἀπεμιμοῦντο τοὺς ἀρχαίους περὶ τὴν ἐλλογὴν καὶ πραγματικὴν τῶν ἀντικειμένων, οὕτως ἔκαμνον χρῆσιν καὶ τῆς διαλέκτου αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἐμβαθύνωσι καὶ νὰ κρίνωσιν ὀρθῶς πάντοτε περὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας παρελάμβανον μετεχειρίζοντο πολλάκις φράσεις εἰς σημασίαν διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν αἱ αὐταὶ φράσεις εἶχον παρ' Ὀμήρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς. Ὁ ἐπιφανέστατος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶνε Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος, ἦτο υἱὸς τοῦ Σιλλέως ἢ Ἰλλέως τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐμάσας περὶ τὸ 244—204 π. Χ. μαθητεύσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου παρὰ τῷ γραμματικῷ Καλλιμάχῳ καὶ ἐγένετο διάδοχος τοῦ Ἐρατοσθένους ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ βιβλιοθήκῃ. Τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ ποιητοῦ μένουσιν ἄγνωστα· γινώσκειται μόνον ἡ ψυχρὰ σχέσηις αὐτοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον Καλλιμάχον, καὶ διὰ τὴν ἔριν ταύτην κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥόδον ἐξ ἧς ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ῥοδίου, ἀλλ' ἐπανῆλθε μετὰ ταῦτα εἰς Ἀλεξανδρείαν. Ὁ Ἀπολλώνιος ἔγραψε δύο γραμματικὰ συγγράμματα, «περὶ Ἀρχιλόχου» καὶ «πρὸς Ζηνόδοτον», ἔτι δὲ καὶ πολλὰ ποιήματα ὑπόθεσιν ἔχοντα πόλεων κτήσεις· τούτων δὲ τὸ ἐπιγραφόμενον «Κανώπου κτίσις» ἦτον, ὡς φαίνεται, γεγραμμένον ἐν Χωλιάμβοις. Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ ἐν μόνον διεσώθη, τὸ εἰς Καλλιμάχον. Ἀλλ' ἡ φήμη καὶ δόξα αὐτοῦ συνίσταται κυρίως ἐν τῷ ἐπικῷ ποιήματι, τὸ Ἀργοναυτικόν, διηρημένον εἰς 4 βιβλία, ὧν τὸ τέταρτον εἶνε τὸ μεγαλείτερον πάντων περιέχον ἐν συνόλῳ στίχους 5,835. Ἐπειδὴ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐπραγματεύθησαν καὶ πρὸ αὐτοῦ

ἄλλοι, καὶ προσδιώρισαν τὴν διάθεσιν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ μύθου τούτου, διὰ τοῦτο καὶ ὁ ποιητὴς οὗτος, οὐχὶ ἐπιτήδειος νὰ νὰ πλάσῃ ἰδανικῶς, δὲν ὑπερέβη τὰ προγεγραμμένα ὄρια, ἀλλὰ συνείρει τὰ συμβάντα ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς, παρεμβάλλων σπανίως ἐπεισόδια πρὸς διασάφησιν μᾶλλον ἢ κόσμον ἐκείνων. Ὁ ποιητὴς δίκην φιλόλογου τὴν ὕλην ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μυθογράφων συλλέξας ἐπεχείρησε νὰ κατατάξῃ αὐτὴν ἐπιστημονικῶς καὶ εἶνε μὲν ἐπιτήδειος ἀφηγητῆς, ἀλλὰ πανταχοῦ θηρεῖ τὸ ἀναγκαιὸν καὶ οὐχὶ τὸ τερπνόν ἢ παραβολὴ αὐτοῦ ὑποδεικνύει μὲν τέχνην καὶ σαφήνειαν, ὅμως στερεῖται πείρας καὶ φαντασίας, ἐν ᾧ ἀγνοεῖ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπεισοδίων, καὶ ὀλίγον γινώσκει, ἵνα διὰ μιᾶς πτώσεως, σκιᾶς καὶ φωτὸς ἀνυψώσῃ τὰ σπουδαῖα σημεῖα τοῦ ἔπους, φροντίζει μόνον ἵνα τὸ εὐρὺ ρεῦμα τοῦ μύθου ἀκολούτως καὶ φυσικῶς διαρεύσῃ. Οἱ ἥρωες ἐν τῷ ἔπει τούτῳ στεροῦνται ἀξίας, ὁ ἥρωὸς τοῦ ἔπους μένει ψυχρὸς, ἡ δὲ Μήδεια τολμηρὰ μὲν, ὅμως ἀφελῆς, ἡ δὲ γλῶσσα τοῦ Ἀπολλωνίου εἶνε ψυχρά, ἐκρέουσα ἐκ πολυλόγων σπουδῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ποιητικῆς φαντασίας τὰς λέξεις ἤντλει μὲν ἐκ τοῦ Ὀμηρικοῦ θησαυροῦ, ἀλλὰ μετ' ἐκλογῆς, ἐν ᾧ ἐν μέρει ἀκολουθῶν ἀσθαιρέτως θεωρίας ἀρχαιοτέρων ἑρμηνευτῶν καὶ ἡλλοίουν τὴν σημασίαν αὐτῶν.

§ 189. 6.) **Τὸ διδακτικὸν ἔπος.** Τὸ διδακτικὸν ἔπος εἶνε τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ποιήσεως ὑπερ παρέσχε τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς ποιηταῖς εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν αὐτῶν πολυμαθειαν. Ἡ ἐπιστημονικὴ ὕλη ἔθεωρεῖτο πάντοτε μᾶλλον ὡς τὸ οὐσιώδες καὶ κύριον, ἀπέβλεπεν ὅμως εἰσέτι καὶ εἰς τὴν κομψότητα καὶ καλλονὴν τῆς γλώσσης καὶ τοῦ μέτρου, ἂν καὶ πλεῖστά τῶν ποιημάτων τούτων ὠμοίαζον μᾶλλον στιχουργημένα ἐγχειρίδια, ἢ ποιητικῆς τέχνης ἔργα. Οἱ διδακτικοὶ ποιηταὶ δὲν μετεχειρίζοντο πάντοτε τὸν ἑξάμετρον, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἄλλα μέτρα, οἷον τὸ ἰαμβικόν, τὸ ἀκατάληκτον τρίμετρον, τοῦ ὁποῖου εἰς τὰ διδακτικὰ αὐτῶν ποιήματα ἔκαμον χρῆσιν ὁ χρόνολόγος Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, καὶ ὁ γεωγράφος Σκύμων ὁ Χίος.

§ 190. Οἱ ἀξιωμαθμόνευτοι ἐκ τῶν διδακτικῶν ποιητῶν εἰσίν.

Δημόσιον Ἰσορρήκη Βιβλιοθήκη 416

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηναίων

Ἰστορικὸν Ἀρχεῖο Γόθειμινδς

Ἄρατος ὁ Ἀθηνοδώρα, ἐγεννήθη ἐν Σόλοις τῆς Κιλικίας περὶ τὸ 270, γραμματικός, ὅστις διέτριβεν ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἀντιγόνῳ τῷ Γονατᾷ. Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων συνέγραψε δύο περισωθέντα εἰς ἡμᾶς ποιήματα ἀστρονομικῆς ὑπόθεσεως, Φαινόμενα καὶ Διοσημεῖα ἐπιγραφόμενα, τῶν ὁποίων τὴν ὕλην, διότι αὐτὸς ἦτον ἀδαῆς τῆς ἀστρονομίας, παρέλαθεν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Εὐδόξου. Καὶ ἐν τῷ ποιήματι δὲ τούτῳ τὸ ἐπιστημονικὸν εἶνε ἐπικρατέστερον τοῦ ποιητικοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφράδειαν καὶ τὸ κομψὸν τῆς στιχοουργίας τιμᾶται ὑπὸ πολλῶν καὶ ἤξιώθη νὰ μεταφρασθῇ τετρακίς Λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ Ρούφου Φέστου Αὐγέου.

Νίκανδρος ἐκ Κολοφῶνος, περὶ τὸ 160, ἰατρός ἐνταύτῃ καὶ γραμματικός καὶ ποιητής. Ἐκτὸς τῶν ἰατρικῶν ποιημάτων αὐτοῦ — οἷον τῶν Θηραϊκῶν, περὶ δηγμάτων ἰοσόλων θηρίων — συνέγραψε καὶ τὰ ἀπολεσθέντα Ἑτεροιοῦμενα καὶ τὰ Ἰεωργικά, τῶν ὁποίων ἡ γλαφυρότης ἐπαινεῖται.

Δικαίαρχος ὁ ἐκ Μεσσήνης περὶ τὸ 320, δόκιμος περιπατητικός, φιλόσοφος καὶ ἱστορικός. Τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ἐπιγραφόμενου «Ἀναγραφὴ τῆς Ἑλλάδος» σώζεται μόνον ἀπόσπασμα ἐξ 150 ἰαμβικῶν στίχων, οὐτινος ἡ γνησιότης ἀμφιβαλεται.

2. Λυρική Ποίησις

§ 191. Ἐκ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐπέχειράσθησαν κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐλεγεῖαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰώνων καὶ τῶν ἄττικῶν ποιητῶν. ὅμως ἡ δημιουργικὴ δύναμις εἶχεν ἤδη ἐκλείψει ἀπ' αὐτῶν. Οἱ ποιηταὶ ταύτης τῆς περιόδου ἦσαν μιμηταὶ καὶ ὁπαδοὶ τοῦ Μιμνέρμου, καὶ ἐπραγματεύοντο κατ' ἐξοχὴν ἐρωτικὰ καὶ θρηνητικὰ ἀντικείμενα. Ἰδίως ὅμως ἠγάπων τὸ ἐπίγραμμα, οὐδεὶς ὅμως τούτων ἠδυνήθη νὰ μιμηθῇ οὔτε τὸν ἀφελῆ τόνον τῆς ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, οὔτε τὸ κομψὸν σημεῖον τῶν ἄττικῶν ἐπιγραμματοποιῶν.

Δημοσιὰ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης.

Ἱστορικὸ Ἀρχειο Γορτυνίας

Τὰ ἐπιγράμματα αὐτῶν παρῆχον μόνον περιγραφὴν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ θανόντος καὶ ἱστορικές εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ.

§ 192. Ἐκ τῶν ἐλεγειακῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἐκ τῶν ὑποίων οὐδὲν σχεδὸν διεσώθη διακρίνονται οἱ ἐξῆς.

Φι λ η τ ᾱ ς Κῶος, περὶ τὸ 300 π. Χ. ὅστις ἦτο ἐν ταυτῶ καὶ γραμματικὸς καὶ διδάσκαλος Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Οὗτος ἔγραψεν ἐπιγράμματα καὶ ἐλεγείας. Αἱ ἐλεγείαι αὐτοῦ εἶχον πάντοτε ὑπόθεσιν τὰ τρυφερά αἰσθήματα σφοδροῦ καὶ δεινολογουμένου ἔρωτος.

Ἐ ρ μ η σ ί α ν α ξ ὁ Κολοφώνιος, περὶ τὸ 300 π. Χ. ὠνόμασε τὴν ἐλεγείαν αὐτοῦ Λ ε ὄ ν τ ι ο ν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐρωμένης του. Ἐκ τῶν 3 βιβλίων διεσώθησαν 298 στίχοι ἐν οἷς ὑπάρχει κύκλος ἐρωτικῶν σχέσεων τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν. Διὰ τούτων ὁ ποιητὴς προτίθεται νὰ καταδείξῃ τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ ἔρωτος, ἂν καὶ ἡ γλῶσσα εἶνε μονότονος, ἔχει ὅμως χάριν τινα.

Φ α ν ο κ λ ῆ ς ἀγνώστου ἐποχῆς, ἀλλ' ἀναντιρρήτως εἶνε Ἀλεξανδρινός

Κ α λ λ ί μ α χ ο ς ὁ Κυρηνάιος, περὶ τὸ 280 π. Χ. ἀκμάσας, ἦτο εἰς τῶν ἐξόχων γραμματικῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀνὴρ πολυμαθέστατος διδάσκαλος περιφήμων μαθητῶν, συνέγραψε (800) πονήματα γραμματικά, ἱστορικά καὶ ποιητικά. Ἐγένετο βιβλιοφύλαξ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, καὶ ἐπιστάτης τοῦ Μουσείου. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμων μάλιστα τὰς ἐλεγείας αὐτοῦ, τὸν ἐμιμήθη δ Κάτουλλος εἰς τὴν κόμην τῆς Βερενίκης ὁ Προπέρτιος καὶ Ὀβιδιος. Ἐκ τῶν ἐλεγειῶν αὐτοῦ, αἵτινες παρὰ τῶν ἀρχαίων ἐπαινοῦνται πολὺ, μία μόνη εἰς λ ο υ π ρ ᾶ τ ῆ ς Π α λ λ ᾶ δ ο ς ἐπιγραφομένη, σώζεται εἰσέτι. Πλὴν ταύτης ἔχομεν αὐτοῦ 5 ἐπικούς ὕμνους, εἰς Δία, εἰς Ἀπόλλωνα, εἰς Ἄρτεμιν, εἰς Δῆλον, εἰς Δῆμητραν, οἵτινες εἰσὶ μιμήσεις τῶν Ὀμηρικῶν ὕμνων, ἀλλὰ πληρεῖς πολυμαθείας, καὶ δωριστί γεγραμμένους, καὶ 73 ἐπιγράμματα καὶ τινα ἀποσπάσματα. Ὁ Καλλίμαχος εἶνε μὲν πολυμαθὴς καὶ ἐν μέρει ὑψίκομος, ἔχει ὅμως κάλλιστον χαρακτῆρα λόγου.

§ 193. **Βουκολικὴ ποίησις.** Ἡ βουκολικὴ ποίησις εἰς οὐδὲν

τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, ἅπερ εἶνε τὸ ἐπικόν, τὸ λυρικόν, τὸ δραματικόν, ὑπάγεται ἄλλ' εἶνε μικτόν τι εἶδος ποιήσεως. Τὸ βουκολικόν ποίημα εἶνε ἐν γένει ἐπικόν κατὰ τὸ μέτρον, δωρικόν κατὰ τὴν διάλεκτον, δραματικόν κατὰ τὸ εἶδος, καὶ ἐλεγειακόν ἢ ἐρωτικόν κατὰ τὸν χαρακτήρα· οὕτω δὲ συνάπτει τὰς χαρακτηριστικὰς κομψότητας τῆς μιμητικῆς ποιήσεως τῶν Ἀλεξανδρινῶν πρὸς ὑποθέσεις καὶ ἤθη, λαμβανόμενα ἐκ τῶν χλωρῶν λειμώνων καὶ καταδένδρων ὁρέων τῆς Σικελίας. Τὰ β ο υ κ ο λ ι κ ἄ ποιήματα εἶχον ὑπόθεσιν τὸν ποιμενικόν βίον, καὶ ἐγεννήθησαν ἐν Σικελίᾳ, ὅπου πάλαι ὁ Στησίχωρος ὕμνησε τὸν ὑπὸ Νύμφης ἐρωμενον ποιμένα Δάφνιν. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οἱ μ ῆ μ ο ι τοῦ Σάφρονος ἐπενήργησαν ἰκανῶς ἐπὶ τῆς βουκολικῆς ποιήσεως, ἧτις παρὰ τῷ Συρακοσίῳ Θεοκρίτῳ φαίνεται ἐν μορφῇ ἐντελῶς ἀνεπτυγμένη. Μεταξὺ τῶν ποιημάτων τῶν βουκολικῶν ποιητῶν ἀπαντῶνται πολλὰ καθαρῶς ἐπικά ἢ λυρικά εἰς ὄμηρικὴν, δωρικὴν, ἢ αἰολικὴν διάλεκτον γεγραμμένα. Ταῦτα συγκαταλέγονται μετὰ τῶν βουκολικῶν ποιημάτων ὑπὸ τὴν προσηγορίαν τῶν Εἰ δ υ λ λ ῖ ω ν ἧτις χαρακτηρίζει αὐτὰ μόνον ὡς μικρὰ ποιήματα, χωρὶς νὰ ὑπεμφαίνη τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν. Ἐνίοτε μὲν ἐν τῷ Εἰ δ υ λ λ ῖ ω ἐκδηλοῦνται ἐν αὐτῷ χαρακτήρες ἰλαροί, ἐνίοτε δὲ μελαγχολικοὶ τόνοι ἐπιταφίων μελῶν ἢ ἐρωτικῆς ἐλεγείας.

§ 194. Οἱ βουκολικοὶ ποιηταί, τῶν ὑποίων διεσώθησαν ποιήματα, εἶνε

Θεοκρίτος ὁ Συρακοῦσιος, περὶ τὸ 270 ἔτος π. Χ. ζήσας, υἱὸς Πράξιγόρου καὶ Φιλίνης. Ὅτε μὲν ἐν τῇ ὠραίᾳ αὐτοῦ πατρίδι ζῶν παρὰ Ἱέρωνι, ὅτε δὲ ἐν τῇ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξανδρείᾳ, παρὰ Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ ἔδωκε τεχνικὴν μορφήν εἰς τὸ ἄσμα τῶν Σικελικῶν ποιμένων καὶ τὸν διάλογον τῶν κατατῆρων τοῦ λαοῦ τάξεων τῶν αὐτοῦ συμπατριωτῶν. Φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ 30 εἰδύλλια ἢ ποιήματα διαφόρων εἰδῶν ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ 22 ἐπιγράμματα. Τὰ πρόσωπα τῶν εἰδυλλίων τοῦ Θεοκρίτου ἀκριβῶς διαγεγραμμένα παρίστανται ὡς ζῶντα καὶ δὲν

εἶνε προσωπεῖα τεχνικῶς κεκρυμμένου σχεδίου. Ἡ βουκολικὴ ποιησις τοῦ Θεοκρίτου μαγεύει διὰ τῶν θεληγῆτρων τῆς φυσικῆς ἀληθείας, ἀμφιταλαντεύεται μεταξὺ σπουδαιότητος καὶ εὐτραπέλου εὐθυμίας· ὁ ζωηρὸς διάλογος καὶ ἡ ποικιλὴ μορφή τῶν προσώπων ὑποδεικνύουσι δραματικὸν σχέδιον καὶ ἀριστοῦργημα ἠθοποιίας. Ἡ γλῶσσα τοῦ Θεοκρίτου εἶνε ἰσχυρά, οὐχὶ ὅμως πάντοτε εὐκλος καὶ νοητή, καὶ περιέχουσα διαλεκτικὰς φράσεις χαρακτηρίζουσας τὸν βίον τοῦ κατωτέρου λαοῦ. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε μὲν τὴν βᾶσιν ἐκ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ὅμως διὰ τῆς ἀναμίξεως δωρικῶν τύπων ἔδωκεν εἰς τὴν ποίησιν αὐτοῦ ζῶαν. Τὴν αὐτὴν ἐπιμέλειαν δεικνύει ὁ Θεόκριτος καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ μέτρον ὅπερ εἶνε τὸ βουκολικὸν ἐξάμετρον. Αἱ ἀρεταὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Θεοκρίτου πρῶτως ἐξετιμήθησαν ὑπὸ τε τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἐμμοῦντο αὐτόν, ὡς ὁ Βιργίλιος ἐν ταῖς ἐκλογαῖς, ἀλλὰ δὲν ἐφθασεν αὐτόν, καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν.

Βίων ὁ Σμυρναῖος, σύγχρονος τοῦ Θεοκρίτου, ἐξῆσε περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου ἐν Σικελίᾳ. Τὰ ποιήματα τοῦ Βίωνος, ἅτινα συνήθως συνεκδίδονται ταῖς τοῦ Θεοκρίτου, σύγκεινται ἐκ τοῦ Ἐπιταφίου τοῦ Ἀδωνίδος καὶ ἄλλων 18 ἐλλειπῶν εἰδύλλιων, ἐν οἷς καταλέγεται καὶ ὁ Κηριοκλέπτης.

Μόσχος ὁ Συρακούσιος, σύγχρονος ἀμφοτέρων τῶν ἄλλων ἔχομεν 4 τούτου εἰδύλλια, μυθολογικὴν καὶ οὐχὶ βουκολικὴν ὑπόθεσιν ἔχοντα, καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα ποιήματα. Ὡς δεικνύουσι τὰ λείψανα τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀγνοεῖ τὸν μιμητικὸν χαρακτῆρα τῆς βουκολικῆς ποιήσεως· οὔτε ἀφηγητῆς, οὔτε μιμητῆς εἶνε, ἀλλὰ λόγιος ποιητῆς. Οὗτος καὶ ὁ Βίων ἔγραφαν δωριστί, καὶ διαπρέπουσι διὰ τοῦ πλοῦτου τῶν εἰκόνων, διὰ τὴν χάριν, τὴν ἀστείτητα καὶ γλαφυρότητα τοῦ λεκτικοῦ· εἶνε ὅμως ὑποδεέστεροι κατὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ κατὰ φύσιν τοῦ Θεοκρίτου.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

§ 195. **Τραγωδία.** Μετὰ τοὺς 3 μεγάλους τραγικούς οὐδεὶς πλέον ἀνεφάνη ἄξιος κατὰ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως. Οἱ τῆς

Ἀλεξανδρείας γραμματικοὶ προσέθησαν εἰς τὸν κανόνα τῶν τραγικῶν τὴν καλουμένην Τραγικὴ Πλειάδα, συγκειμένην ἐκ τῶν ἐξῆς ἑπτὰ τραγικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ὁ μὴ ροῦ τοῦ νεωτέρου, Σωσιθέου, Λυκόφρονος, Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ, Φιλίσχου, Διονυσιάδου καὶ Αἰαντίδου. Οὗτοι εἶχον τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἰδίου αἰῶνος, ἐπιτετηθευμένην πολυμαθεῖαν ἀντὶ ποιητικοῦ πνεύματος. Ἐκ τῶν ἑπτὰ λέγομεν περὶ τοῦ Λυκόφρονος μόνον οὔτινος σώζεται ἀκέραιον ποίημα.

Λυκόφρων Χαλκιδεὺς περὶ τὸ 370 π. Χ. ἀκμάσας· Αἰ κυρίως τραγωδίαί του ἀπωλέσθησαν, φέρεται ὅμως ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ λυρικόν τι ποίημα εἰς ἰαμβικούς στίχους Κασσάνδρα ἢ Ἀλεξάνδρα, τὸ ὅποιον χαρακτηρίζει ἀρχαιολογικὴ πολυμαθεῖα δι' ἐπιπόνου ἐπιμελείας ἀποκτηθεῖσα. Εἶνε ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀδιάκοπος μονόλογος, ἐν ᾧ ἡ Κασσάνδρα προλέγει τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἰλίου καὶ τὰ πάθη πάντων τῶν ἡρώων καὶ πασῶν τῶν ἡρωίδων, τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεπλεγμένων. Ἐπεκλήθη «σκοτεινόν», ὡς ἐπεκλήθη καὶ ὁ ποιητὴς αὐτός. Εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, εἰς τὸ ὅποιον ἐκορυφώθη ὁ πολυμαθὴς καὶ σκοτεινὸς τρόπος τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ἔγραψεν διεξοδικὸν ὑπόμνημα σωζόμενον Ἰωάννης ὁ Τσέτσης.

§ 196. **Κωμωδία.** Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου δὲν συνεχίουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἀλλ' αἱ οἰκιακαὶ περιπέτειαί· διὰ τοῦτο ἡ κωμωδία ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθεῖσα περιορίσθη ἐν τῷ αἴκῳ· σχέσεις οἰκογενειακαί, ἔρωτες συμβάντα τοῦ καθημερινοῦ βίου, κοινωνικαὶ καταστάσεις καὶ τὰ ὅμοια, τὰ δὲ πλεονεκτήματά των εἶνε ζωγραφίαι τῶν ἠθῶν καὶ περιγραφαὶ χαρακτῆρων, εἰς τὰ ὅποια ἐμφανίζεται ὀλιγώτερον ἐνεργὸς ἢ φαντασία ἢ ὁ παρατηρητικὸς νοῦς. Ἡ εὐρεια ἦτο πτωχὴ καὶ ἄνευ παραλλαγῆς, σταθεροὶ δὲ τινες χαρακτῆρες, γέροντες καὶ κακῶς ἀνατεθραμμένοι υἱοί, πονηροὶ δούλοι, δελεάζουσαι ἑταῖραι, ἐκθετα βρέφη, μεγάλαυχοι στρατιωτικοί, δουλῶσεις ἐλευθέρων κτλ. ἦσαν τὰ συν-

ηθέστατα τῆς νέας κωμωδίας ἡ ὕλη. Πρὸς τὸ μονοειδές δὲ τοῦτο τῆς ὕλης ἦτο ἀνάλογος ἡ χαλαρὰ καὶ χυδαία γλῶσσα, ἡ ἀδύνατος ἔκφρασις καὶ ἡ μονότονος καὶ χωλαίνουσα μετρική. Εἰς τὴν νέαν ταύτην κωμωδίαν δὲν ὑπῆρχε χορός, καὶ τὰ λυρικά μέρη ἦσαν μικροῦ λόγου ἄξια· τὸν δὲ τόπον τῆς ἐλλειπούσης παραβάσεως ἔλαβεν ὁ Πρόλογος, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς λαλεῖ περὶ τοῦ δράματος αὐτοῦ, ἢ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐν γένει. Ἐκ τῶν 64 ποιητῶν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸν κανόνα 5. Φιλῆμων (330), Δημόφιλος ὁ Σινωπεύς, Φιλιππίδης ὁ Ἀθηναῖος, Ἀπολλόδωρος ὁ Καρύστιος, καὶ ἰσχυρότερος πάντων Μένανδρος ὁ Ἀθηναῖος (352—290), ὅστις διὰ τὴν ὀξυδερκίαν τῆς παρατηρήσεως, τὴν εὐκολίαν τῆς εὑρέσεως, ἅμα δὲ τὴν δεξιότητα τῆς διεξαγωγῆς, θεωρεῖται δικαίως ὡς πρῶτος. Κατὰ τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας του διεκρίθη ὡς κωμικός καὶ ἐν ἔτος βραδύτερον ἔλαβε τὴν ποιητικὸν στέφανον καὶ διὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐποίησεν 109 κωμωδίας. Κατὰ τὴν ζωγραφίαν τῶν ἠθῶν οὐδεὶς τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἐπέτυχε πλεοῦτερον καὶ πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νεωτέρας κωμωδίας εἰς αὐτὸν ἀνάγονται· εἶνε πλούσιος εἰς τὰς γνώμας καὶ βιωτικὰ παραγγέλματα. Ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τοῦ Ῥωμαίου κωμωδοποιῦ Τερεντίου.

§ 197. **Φλυαγογραφία καὶ Σέλλοι.** Τὸ ὄνομα τῆς φλυαγογραφίας ἐδίδον εἰς τὰς κατὰ τῶν τραγικῶν παρωδίας, οἵτινες εἶχον ὁμοιότητα πρὸς τοὺς μίμους, καὶ ἦσαν γεγραμμένοι εἰς στίχους ἰαμβικούς, ἀναμειγμένους ἐνίοτε μετὰ ἐξαμέτρων. Πρῶτος τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἐξευρών ἦτο Ῥίθων ὁ Ταραντῖνος, ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου, καὶ πρῶτος ἐν ποιήμασι παραστήσας τὰ ἀρχαῖα τῶν Δωριέων παίγνια.

Ὡς σιλλογράφος ἐφημίζετο Τίμων ὁ Φλιάσιος, ἀκμάσας περὶ τὸ 270. Οἱ εἰς 3 βιβλία σίλλοι αὐτοῦ, μεγάλως τιμώμενοι παρὰ τῶν ἀρχαίων, ἦσαν σκωπτικὰ ποιήματα, ἐν οἷς συνύφαινε καὶ γνωστὰ χωρία ποιητῶν καὶ ἰδίως τοῦ Ὀμήρου, παρωδῶν αὐτὰ πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν θεωριῶν τῶν δογματικῶν φιλοσόφων, ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων.

Β'. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

§ 198. **Ἱστοριογραφία.** Εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν ὡσαύτως ἐφάνη ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς. Αἱ ἐκστρατεῖαι καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐχορήγησαν εἰς αὐτὴν ἄφθονον ὕλην. Τὰ ἐξαισια συμβάντα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, τὰ θαυμάσια, ὅσα εἶδον ἐν ταῖς χώραις, ὅπου ἦλθον, καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ὅσα ἐπεσκέφθησαν, ταῦτα μεγάλως ἠρέθισαν τὴν φαντασίαν. Ἡ δὲ κατοχὴ τῆς ἄνω Ἀσίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δὲν διήρκεσε τόσον, ὥστε ἡ ἐκπληξίς νὰ δώσῃ χώραν εἰς ἡσυχον κριτικὴν ἔρευναν, καὶ δι' αὐτὸ αἱ περιγραφαὶ πᾶσαι σχεδὸν ἐκείνων τῶν ἐκστρατειῶν ἔχουσι μυθικὸν τινα χαρακτήρα. Ὑφὸς δὲ λόγου οἱ ἱστορικοὶ ἐθήρουν ῥητορικόν.

§ 199. Ἐπισημώταται τὰ κατὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον ἱστορησάντων ἦσαν οἱ ἐξῆς. Ἀναξίμενης ὁ Λαμψακηνός, γράψας φιλοφικὰ καὶ ἱστορίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Καλλισθένης ὁ Ὀλύμπιος, συνέγραψεν Ἑλληνικὰ εἰς 10 βιβλία Περσικὰ καὶ ἱστορίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὀνησίκριτος ὁ Αἰγινεύς, συνέγραψεν ἱστορίαν τῆς Ἀλεξάνδρου ἐκστρατείας. Κλείταρχος ὁ Αἰολεύς, κατηγορεῖται ὡς κενόδοξος, μεγαλορρήμων καὶ ἄπιστος. Ἀριστόβουλος ὁ Κασσανδρινός. Μάρσους Πελλαῖος, Πτολεμαῖος ὁ Λάγου-Βηρώσος, ἱερεὺς Βαβυλώνιος (260), ἔγραψε Βαβυλωνικὰ ἢ Χαλδαϊκὰ. Τίμαιος ὁ ἐκ Ταυρομενίου (260), ἔγραψεν Ἑλληνικὰ καὶ σικελικὰ, Ἴταλικὰ καὶ Σικελικὰ καὶ τὸν πόλεμον τοῦ Πύρρου. Φημίζονται μὲν τούτου αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις καὶ ἡ περὶ τὴν χρονολογίαν ἀκρίθεια. Ἡ δὲ φιλοπροσωπία καὶ εὐπιστία κατέστησαν αὐτὸν ἀβέβαιον μάρτυρα τῶν ἱστορουμένων. Αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγε τὸ χρονολογεῖν κατὰ Ὀλυμπιάδας. Ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' ὁ περιφημότερος ἱστορικός καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς περιόδου ταύτης εἶνε

Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα, τοῦ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα ἀρχηγοῦ τῆς ἀχαικῆς συμμαχίας ἐ χρόνος τῆς γεννηθείώς του ἀμφισβητεῖται τιθέμενος ἀπὸ 200—213 π. X. βέβαιον εἶνε ὅτι ἐγένετο μακρόβιος ζήσας 82 ἔτη. Οὗτος ἀσκηθεὶς εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ Φιλοποίμενος, μετέσχε τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας καὶ πρῶτον ἐκόμισεν εἰς Μεσσηνίαν τὴν ὑδρίαν τὴν περιέχουσαν τὰ λείψανα τοῦ Φιλοποίμενος ἔχων περὶ αὐτὸν τοὺς πρώτους τῶν Ἀχαιῶν. Ἐξελέχθη πρέσβυς εἰς Αἴγυπτον, διοίκησε σώματα ἰππέων καὶ ἡγόρευσε περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Μακεδονίας (168 π. X.) ὑποπτος γενόμενος τοῖς Ῥωμαίοις, ἐπέμφθη μετὰ 1000 ἄλλων λογάδων Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἔζησε 17 ὅλα ἔτη διὰ δὲ τὴν πρὸς αὐτὴν φιλίαν τοῦ Π. Κορνηλίου Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ μετριώτερα ἐδοκίμασε τὰς τῆς ὁμηρείας δυσχερείας, καὶ ἐνησχολήθη ἰδίως εἰς τὴν σπουδὴν καὶ βαθεῖαν μελέτην τῆς τῶν Ῥωμαίων ἱστορίας καὶ πολιτείας. Ἀκολουθῶν δὲ τὸν Σκιπίωνα εἰς τὰς ἐκστρατείας καὶ εἰς ἄλλας ὁδοιπορίας, ἐπηνύξησε τὰς γνώσεις του. Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ ὑπολοίπου τῶν ὁμῆρων ἐκείνων 150 τὸν ἀριθμὸν. Ὁ Πολύβιος ἐκ φιλομαθείας ἀρμώμενος ἀπεδήμησεν εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας, Αἰγύπτου καὶ Εὐρώπης καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς Ἄλπεις, τὴν Ἰθέρριαν, Γαλλίαν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ. Τελευταῖον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐνησχολήθη ἀποκλειστικῶς περὶ τὸ μέγα αὐτοῦ ἱστορικὸν ἔργον. Ἀπέθανε τῷ 122 π. X. καταπεσὼν ἐκ τοῦ ἔπου του.

Ὁ Πολύβιος συνέγραψε μὲν καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἅπερ ἀπωλέσθησαν, τὸ σπουδαιότερον ἅμως εἶνε ἡ κ α θ ο λ ι κ ῆ ἱ σ τ ο ρ ί α εἰς 40 βιβλία, ἐξ ὧν τὰ δύο πρῶτα εἶνε προεισαγωγὴ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων πραγμάτων, τὰ δὲ ἐπόμενα περιλαμβάνουσι τὴν καθολικὴν ἱστορίαν τῶν τότε ἐγνωσμένων ἐθνῶν ἀπὸ τοῦ 220—167 π. X., ἔχομεν εἰσαεὶ ὀλόκληρα, τὰ 5 πρῶτα βιβλία προβαίνοντα μέχρι τοῦ 216

έτους, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μόνον ἐκλογάς καὶ λείψανά τινα. Εἶχε δὲ σκοπὸν ἰδιαιτέρον μὲν νὰ ἀποδείξῃ πῶς ἡ Ῥώμη διὰ τῆς ἰδιότητος τοῦ ἑαυτῆς πολιτεύματος κατόρθωσε νὰ γείνη κοσμοκράτωρ· γενικῶς δέ, ἐκθέτων τὰ γεγονότα καὶ τὰ τούτων αἷτια καὶ ἀποτελέσματα, νὰ διδάξῃ τοὺς πολιτικούς ἀνδρας καὶ τοὺς στρατηγούς παντὸς ἔθνους καὶ παντὸς αἰῶνος. Ἐξετάζει τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα καὶ τὴν θέσιν τῶν διαφόρων χωρῶν, τὰ ἐπιδρῶντα σπουδαίως ἐπὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τοῦ βίου τῶν λαῶν. Ἐπειτα ὅμως παρατηρεῖ ὅτι τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων δύναται ν' ἀντιστῆ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῆς φύσεως, τὴν δύναμιν ταύτης νὰ ἐξασθενίσῃ καὶ καθαιρέσῃ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἰδεῶν. Οὕτω τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ νόμοι, τὰ πολιτεύματα, ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη τὸ πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν λαῶν μεταμορφοῦνται π. γ. δεικνύει ὅτι οἱ Ἀρκάδες, τὸ αὐθαδὲς καὶ σκληρὸν τῆς φύσεως ἠδυνήθησαν νὰ καταπραῦνωσι καὶ μαλάξωσι διὰ τῆς μουσικῆς. Ὡσαύτως δεικνύει ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἐκτῆσαντο δόξαν, δύναμιν καὶ εὐδαιμονίαν, οὐχὶ διὰ τοῦ πλήθους τῶν πόλεων, τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀνδρίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτῶν. Τέλος πολλαχοῦ διαρρήδην, λέγει, ὅτι ἡ Ῥώμη διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς, καὶ ἠπτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων οὐ μόνον ἐσώθη ἀλλὰ καὶ ἐνίκησεν αὐτούς καὶ σύμπαντα τὸν γνωστὸν κόσμον ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ὑπέβαλεν. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶνε τὸ κέντρον τῆς ὅλης ἱστορίας, ἡ πνευματικὴ καὶ ζῶσα ἐνότης ἐξ ἧς πάντα τὰ μέρη ἀναπτύσσονται καὶ εἰς ὄργανικὸν ὅλον μορφοῦται. Ἡ ἀρμονικὴ αὕτη ἐνότης τοῦ Πολυβίου εἶνε τὸ ἄριστον ἐξ ὧσων ἡ ἀρχαία ἱστοριογραφία παρήγαγεν. Ὅθεν ὁ Πολύβιος πρέπει νὰ νομιζῆται ὡς πρῶτος πραγματικὴν ἱστορίαν συγγράφας. Ἐξέχει δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι γνωρίζει ἐντελῶς τὴν πραγματευομένην ἕλην, τὴν πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν τέχνην, ἔχει κρίσιν ὑγιᾶ, ὀξύνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν χρονολογικὴν ἀκρίθειαν ἐπαινεῖται. Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶνε μονότονον κατὰ τὴν μορφήν τῶν περιόδων, καὶ ὄχι πάντῃ καθαρόν, ἀλλ' ἀποφεύγει πάντα ῥητορικὸν κόσμον.

§ 200. **Χρονολογία.** Πολλοὶ συγγραφεῖς ἐνησχολήθησαν εἰς
 Διηροσίου ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
 Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημοτιστείας
 ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

χρονολογικὰς ἐρεῦνας. Ἄλλ' ἐν μόνον πόνημα τοῦ εἴδους τούτου διε-
σώθη καὶ ὅπερ εἶνε χρήσιμον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χρονολογίαν, τὸ
καλούμενον Π ἄ ρ ι ο ν Χ ρ ο ν ι κ ὄ ν, συνιστάμενον ἐκ μαρμαρί-
νων πλακῶν, εὑρεθεισῶν μὲν ἐν Πάρῳ τὸ 1627 μ. Χ. ἔτος — ἐξ
οὗ ἐπεκλήθησαν Πάρια Μάρμαρα — μετακομιθεισῶν δὲ εἰς Ἀγ-
γλίαν παρὰ τοῦ λόρδου Ἀρουνδελίου, καὶ ἀνατεθεισῶν εἰς τὸ ἐν
Ἰξωνίῳ Πανεπιστήμιον. Οἱ πίνακες δὲ οὗτοι περιέχουσι τὰ ἀξιο-
λογώτερα συμβάντα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ Κέρκωπος
μέχρι τοῦ ἄρχοντος Διογνήτου 264 π. Χ., ἐξ ὧν ὅμως ἔλλειπει ἡ
ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Πολλάκις δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο μνημονεύεται
ὑπὸ τὸ ὄνομα *marmora arundeliana* ἢ *Oxoniensia*,

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

(τρίτη περίοδος)

§ 201. Ἡ ἐπίρροια τῆς Σωκρατικῆς Σχολῆς ἐπὶ τὴν φιλοσο-
φίαν ἐξηκολούθει καὶ κατὰ ταύτην τὴν περίοδον καὶ διετέλει ἑ-
χουσα τὴν καθέδραν αὐτῆς ἐν Ἀθήναις, ὅπου αἱ διάφοροι σχολαὶ
διετηροῦντο κατὰ συνέχειαν καὶ ὠρισμένους ἀρχηγέτας τοὺς κα-
λουμένους σ χ ο λ ἄ ρ χ α ς. Ἐκ τῶν κατὰ τὴν προγενεστέραν πε-
ρίοδον ἀναφυσισῶν φιλοσοφικῶν αἰρέσεων ἡ ἀκαδημαϊκὴ καὶ ἡ
περιπατητικὴ ἠκμαζον μὲν ἔτι, ὑπέστησαν ὅμως οὐ μικροῦ λό-
γου ἀξίας μεταβολάς. Παρὰ ταύτας δὲ ἐγεννήθησαν καὶ ἄλλαι
νέαι σχολαί, προβάσαι εἰς τοσαύτην ἀνάπτυξιν, ὥστε καὶ αὐτὰς
τὰς ἀρχαιοτέρας ἐπεσκίασαν.

Ἀ κ α δ η μ α ἰ κ ῆ Σ χ ο λ ῆ. Ἀρχηγὸς ταύτης ἦτο Π ο λ έ-
μ ω ν Ἀθηναῖος, περὶ τὸ 300 π. Χ. ὃν ἡ ῥητορικὴ τοῦ Ξενο-
κράτους ἀπὸ ἀκολάστου καὶ ἀκρατοῦς νεανίου μετέβαλεν εἰς αὐ-
τηρὸν φιλόσοφον.

Κ ρ ἄ τ ω ρ Σολεύς, ὑπῆρξε διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας.

Κ ρ ἄ τ η ς Ἀθηναῖος, περὶ τὸ 270. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι ἠκολού-
θουν ἀκριβῶς τὸν Πλάτωνα, καὶ συμπεριλαμβάνονται ὑπὸ τὴν
προσηγορίαν τῆς π α λ α ι ᾶ ς Ἀ κ α δ η μ ῆ α ς ἐν ἀντιθέσει

πρὸς τὰς νεωτέρας. Ἀρχηγὸς τῆς μέσης ἀκαδημίας εἶνε Ἀρκεσίλαος ἐκ Πιτάνης τῆς Διολίδος, περὶ 250 π. Χ. ἀμύσασα Ἡρμῆτο τὴν ὑπαρξίν τοῦ κριτηρίου, δι' οὐ δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς γνώσεως ἡμῶν. Καὶ ἂν ἠδύνατο ἓνα ἔνυ πάρρη ἀλήθειά τις εἰς τὰς ἡμετέρας ἀξιώσεις, οὐχ ἦττον δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν αὐτὴν κτλ. Ἀνανέωσε τοὺς σωκρατικούς διαλόγους, καὶ κατὰ τὸν στωϊκὸν τρόπον κατεπολέμηκε τὰς δόξαι τῶν ἄλλων φιλοσόφων.

§ 202. Τῆς νέας ἀκαδημίας ὁ περιφημότετος φιλόσοφος εἶνε Καρνεάδης Κυρηναῖος. Οὗτος δὲν παρεδέχετο οὐδὲν ὡς θετικὸν καὶ ἐδίδαξεν ἀπὸ στόματος μόνον τὰ δόγματά του, ἅτινα ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰ τοῦ Ἀρκεσίλαου, καὶ ἅτινα συνεγράφησαν παρὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Κλειτομάχου τοῦ Καρχηδονίου. Φίλων Λαρισσαῖος προσήγγισεν εἰς τὰ ἀρχαῖα πλατωνικά δόγματα, διὰ τοῦτο καλεῖται, παρὰ τινων ἀρχηγὸς τῆς τετάρτης ἀκαδημίας. Ἀντίοχος Ἀσκλωνίτης, παρὰ τινων ὡς ἀρχηγὸς τῆς πέμπτης ἀκαδημίας ἀναφερόμενος, ἀνάμιξε τὰ δόγματα διαφόρων σχολῶν, καὶ διέσχυε ρίξετο ὅτι αἱ δόξαι τῶν στωϊκῶν ἦσαν κατ' οὐσίαν σύμφωνα πρὸς τὰς τοῦ Πλάτωνος.

Περιπατητικὴ σχολή. Οἱ περιπατικοὶ φιλόσοφοι ἀπώλεσαν ταχέως τὴν αὐτῶν ἀξίαν ὡς φιλόσοφοι καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἐπιρροήν. Οἱ μὲν ἄμεσοι τοῦ Θεοφράστου διάδοχοι κατεγίνοντο εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, αἱ δὲ μεταγενέστεροι ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαιοτέρων συγγραμμάτων περιφημότετος τῶν περιπατητικῶν ἦτο Κριτόλαος ἐκ τῆς ἐν Λυκίᾳ Φασήλιδος.

Σκεπτικὴ σχολή. Ἀρχηγὸς ταύτης ἦτο Πύρρων ὁ ἐξ Ἡλίδος σύγχρονος τοῦ Ἀριστοτέλους. Ταύτης τῆς σχολῆς ἀξίωμα ἦτο, ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ γνωσθῆ μετὰ βεβαιότητος, καὶ ἐλάχιστα δὲ πάντων διὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀπορραινόμεθα κρίσιν περὶ οὐδενός, ἀλλ' ἐν παντὶ νὰ ἐπέχωμεν. Ἐπακολούθημα τῆς ἀρχῆς ταύτης ἦτο ἡ ἀταραξία.

Δημοσίου Ἱστορική Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημοσίου
Ἱστορικοῦ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

τοῦ ἀληθοῦς σκεπτικοῦ· τὰ δόγματα δὲ τοῦ συστήματος τούτου ἐξεθεσεν ὁ μαθητὴς καὶ ἑταῖρος τοῦ Πύρρονος εἰς σύγγραμμα Τιμῶν ἐκ Φλιούντος.

Στωϊκὴ ἢ σχολή. Τὰ κυριώτερα δόγματα τῶν στωϊκῶν συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν, ἐκδιαμέτρου ἐναντίον φαῦλου καὶ κακοῦ, εἰς τὴν ἀρετὴν, ἣτις εἶνε ἡ μόνη εὐδαιμονία καὶ εὐροια τοῦ βίου, εἰς τὰ καθήκοντα, εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, καθόσον ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία εἶνε μία, πάντα δὲ τὰ ἀμαρτήματα καὶ αἱ ἀγαθοεργίαι θεωροῦνται ἰσότιμα, ὡς προκύπτοντα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἤτοι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ σκοποῦ τῆς προαιρέσεως, Ἡ στωϊκὴ διδασκαλία παρέχει τοῖς ὀπαδοῖς αὐτῆς ἡσυχίαν, ἡ ἀταραξίαν καὶ εὐστάθειαν, καὶ ἐκ τούτου ἀπέβλεπον μετὰ περιφρονήσεως εἰς τὸν κοινὸν βίον, ἐν ᾧ ἔζων, μὴ θέλοντες νὰ παραλίπωσι τι ἐκ τῆς θεωρίας αὐτῶν ἕνεκα πρακτικῶν σκοπῶν. Ἀρχηγὸς καὶ θεμελιώτης τῆς σχολῆς ταύτης ὑπῆρξε Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, περὶ τὸ 300 π. Χ., ὅστις σπουδάσας ἱκανὸν χρόνον τὴν κυνικὴν, μεγαρικὴν καὶ ἀκαδημαϊκὴν φιλοσοφίαν ἐσύστησεν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν σχολὴν ἐν τῇ καλουμένῃ ποικίλῃ στοῦ. Ὁ Ζήνων συνέγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀλλὰ ἀπωλέσθησαν, διάδοχον δὲ κατέλιπε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Κλεάνθην τὸν ἐξ Ἄσσου τῆς Κιλικίας, περὶ τὸ 250 π. Χ., ἀκμάσαντα. Διάδοχος τούτου ἦτο Χρύσιππος ὁ Σολεὺς, περὶ τὸ 230 π. Χ. ὅστις ἐν πολλοῖς συγγράμμασι ἐπραγματεύθη τὴν διδασκαλίαν τῶν στωϊκῶν καὶ ἀνήρρεσε τὴν τῶν λοιπῶν φιλοσοφίαν. Οἱ μεταγενέστεροι στωϊκοὶ ἦσαν Διογένης Βαβυλώνιος, Παναίτιος Ῥόδιος καὶ Πόσειδώνιος ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἀπαμείας, ἀνὴρ κάτοχος εὐρείας παιδείας.

Ἐπικούρειος σχολή. Αὕτη ἐθεμελιώθη ὑπὸ Ἐπικούρου τοῦ Ἀθηναίου, περὶ τὸ 300 π. Χ. ἀκμάσαντος, ὅστις μετὰ τινος ἐν διαφόροις ξέναις χώραις διαμονὴν ἐπανῆλθε τὸ τελευταῖον ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἐδίδασκε ἐν τινι κήπῳ, ἀγορασθέντι παρ' αὐτοῦ, ὅπου διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ πλεονεκτημάτων ἀπέκτησε πλῆθος ὀπαδῶν. Οὗτος ἐθῆ-

ρευε τὴν εὐδαιμονίαν· ἡ ἠθικὴ ἦτο τὸ κυριώτερον μέρος τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἡ δὲ φυσικὴ καὶ κανονικὴ, ἦτοι λογικὴ, ἐθεωροῦντο ὑποδεέστερα· ἡ ἀλρεσις τῶν ἐπικουρείων ἐπιδιώκει τὴν εὐδαιμονίαν δανεισαμένη πολλὰ ἐκ τοῦ ἀτομολογικοῦ τῆς φυσικῆς συστήματος, ὅπερ διδάσκει ὅτι τὰ ἄτομα ἀπορρέοντα ἐκ τῶν σωμάτων ἐμφυλοχωροῦσιν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν τοῦ ἀνθρώπου ὀργάνων καὶ παράγουσι τὴν αἴσθησιν, εἴτε εὐάρεστον εἴτε δυσάρεστον, ἧτις συνδεομένη ὑπὸ τῆς αἰσθητῆς ἀντιλήψεως γεννᾷ τὰς γενικὰς ἰδέας· ὅθεν ὁ Ἐπίκουρος δὲν ἀνεγνώριζεν ἰδέας ἀναγκαίας καὶ ἀπολύτους, ἀλλ' ἐνδεχομένας καὶ σχετικὰς.

ΡΗΤΟΡΙΚΗ

§ 203. Μετὰ τὴν ἀπόσθесιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας οἱ ῥήτορες ἀπόλεσαν τὴν σπουδαιοτάτην αὐτῶν ὕλην καὶ τὸ κυριώτατον αὐτῶν ἐλατήριον, Ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ἐνεργεῖα παρελύθη, ἂν καὶ ἐξηκολούθουν νὰ συντάττωσι λόγους κατὰ τὰ τρία αὐτῶν γένη, τὸ συμβουλευτικόν, τὸ δικανικόν καὶ τὸ ἐπιδεικτικόν, μόνον ὅμως οἱ δικανικοὶ λόγοι εἶχον ἐφαρμογὴν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, οἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες ἀπηγγέλλοντο μόνον ἐντὸς τῶν σχολῶν. Παντοῖα ῥητορικὰ γυμνάσματα ἐν τούτοις συνετάσσοντο μετὰ ζήλου, ἀντικείμενον ἔχοντα ὅτε μὲν πλαστὰ, ὅτε δὲ ἱστορικά, ἄλλοτε πάλιν δικανικὰ, περὶ ὧν ἐπίσημοι τῶν ἀρχαίων ῥητόρων ἔγραψαν λόγους δικανικούς, καὶ εἰς τῶν ὁποίων τὸ ὕφος καὶ τὴν τέχνην δὲν εἶδον μεγάλην προσοχὴν. Διὰ τῆς ἄκρας ἐπιθυμίας αὐτῶν τοῦ νὰ ἀναδείξωσιν οἱ ῥήτορες τῆς ἐποχῆς ταύτης πρωτοτυπίαν, ταχέως ἐφυγάδευσαν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, καὶ οὕτω παρήγαγον ὕφος λόγου πομπῶδες καὶ κακόζηλον.

Οὕτω οἱ ῥήτορες διηροῦντο εἰς δύο σχολὰς, εἰς τὴν ἀσιατικὴν, ἧς θεμελιωτὴς ἦτον Ἡγησίας ἐκ Μαγνησίας ἀκμάσας ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Α'. Αὕτη ἐφίλει μαλακότητα, πλοῦτον εἰκότων, πομπώδη καὶ ὑψηλὸν παρὰ τὸν κανόνα τόνον. Καὶ εἰς τὴν Ῥοδίαν ἧς ἰδρυτὴς ἦτον ὁ Αἰσχίνης. Αὕτη κατ' ἀρχὰς

Δημοσίη Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης.
Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

φυλάττουσα τὸ μέσον μεταξύ τῆς ἀπτικῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς ἀσιατικῆς μαλακότητος περιέπεσεν ἐπὶ τέλους εἰς σκληρότητα. Τέλος διὰ τοῦ Καρνεάδου, Διογένους καὶ Κριτολάου ἡ ῥητορικὴ εἰσήχθη εἰς Ῥώμην.

Ὁ τελευταῖος τῶν ἀπτικῶν ῥητόρων καὶ ὁ πρῶτος περίφημος ῥήτωρ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦτο **Δ η μ ή τ ρ ι ο ς** ὁ Φαληρεὺς, μαθητὴς τοῦ Θεοφράστου, ἀνὴρ μεγάλης ἐπιστημονικῆς παιδείας καὶ ἐπιστημονικῆς πολιτικῆς ἐνεργείας. Παρουσιάσθη πρῶτον κατὰ τὴν περί Ἀρπάλου δίκην (325) ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωκίωνος δίκησεν ἀπὸ τοῦ 317—307 π. Χ. τὰ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Κασσάνδρου, καὶ κατ' ἀρχὰς ἔγεινε δημοφιλής, ἀλλ' ὁ ἠδυπαθὴς αὐτοῦ βίος τὸν κατέστησεν ἔπειτα μισητὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ κατὰ τὴν ἄφιξιν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἐτελεύτησεν τὸ 283 π. Χ. ἔτος. Οἱ λόγοι τούτου, ἐξέχοντες διὰ τὸ καθαρὸν καὶ ἀνθηρὸν τοῦ λέκτικοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μαλακὸν καὶ ἐκλυτον κλίνοντες, ὡς καὶ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ πολιτικὰ συγγράμματα, ἔγειναν τοῦ χρόνου παρανάλωμα. Τὸ δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερόμενον **Π ε ρ ῖ ἔ ρ μ η ν ε ἰ α ς** κρίνεται ὑποβολιμαῖον.

§ 204. **Γ ρ α μ μ α τ ι κ ῆ** εἰς πάντα τὰ ἐμμέτρως καὶ κατὰ λογάδην γραφέντα ἔργα τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἐνισχύθησαν τινές τῶν Ἀλεξανδρινῶν νὰ διερευνήσωσι, κρίνωσι καὶ ἐρμηνεύσωσι κατὰ τι τὸ λέκτικὸν καὶ πραγματικόν. Εἰς τὰς περὶ γλώσσης ἐρεῦνας πρὸ τούτων ἐνησχολήθησαν ἤδη οἱ σοφισταὶ· ἀλλὰ περὶ τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ. ἡ ἐρμηνευτικὴ καὶ κριτικὴ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἐμορφώθη εἰς ἰδιαιτέραν καὶ πολλῶ περιληπτικὴν ἐπιστήμην, τὴν **γ ρ α μ μ α τ ι κ ῆ ν τ ἔ χ ν η ν**. Εὐθύς τότε ἕκαμον ἐκλογὴν τῶν δοκιμωτάτων συγγραφέων, κατατάξαντες αὐτοὺς εἰς **κ α ν ὄ ν α ς** (1)· οἱ δὲ γραμ-

1) Οἱ κανόνες τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ἔχουσιν οὕτω. Ἐπικοί ποιηταί. Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Πείσανδρος, Πανύσιος, Ἀντίμαχος. Ἰαμβογράφοι. Ἀρχίλοχος, Σιμωνίδης, Ἴππώναξ. Λυρικοί. Ἀλκμάν,

ματικοὶ ἢ φιλόλογοι διημιλλῶντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ κειμένου κατὰ τὴν λέκτικὸν καὶ τὴν μυθολογικὴν καὶ ἱστορικὴν αὐτῶν περιοχὴν. Ὡς βοηθήματα πρὸς τὰς κριτικὰς καὶ ἐρμηνευτικὰς αὐτῶν ἐρεῦνας καὶ σπουδὰς συνέτασσον γραμματικὰς καὶ λεξικά. Ἐκ πάντων δὲ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐσπούδαζον καὶ ἐπέξεργάζοντο κατ' ἐξοχὴν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου. Ἐκ τῶν κριτικῶν διέπρεψαν, ὅτινες ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ ἐξοχοὶ γραμματικοί, οἱ ἐν τῇ § 19.

Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ § 19 μνημονευθέντων ἐνησχολήθησαν καὶ οἱ ἐξῆς εἰς τὴν μυθολογίαν καὶ ἀρχαίαν φιλολογίαν Καλλιμάχος ὁ Βαυτιάδης ἔγραψε *Πίνακας πάντοδων συγγραμμάτων*. Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος ἀκμάσας τὸ 164 π. Χ. ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ σώζεται ἡ *Μυθολογικὴ βιβλιοθήκη* εἰς 3 βιβλία. Παλαίφατος ὁ Ἀθηναῖος ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, εἰς βιβλία 5, περὶ ἀπίστων, δὲν σώζεται εἰμὴ τὸ πρῶτον βιβλίον, περιέχον 50 μύθους μὲ τὰς ἐξηγήσεις αὐτῶν. Ἡράκλειτος ἀγνώστου πατρίδος, εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται 2 πονήματα περὶ ἀπίστων καὶ ἀλλήγορίαι Ὀμηρικαί.

Ἄλκαϊος, Σαπφώ, Στησίχορος, Πίνδαρος, Βακχυλίδης, Ἴβυκος, Ἀνακρέων, Σιμωνίδης. Ἐλεγειακοί. Καλλίνος, Μίμνεμος, Φιλητᾶς, Καλλιμάχος. Τραγικοὶ τὴν πρώτην κατέχοντες τάξιν. Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Ἴων, Ἀχαιῖος* τραγικοὶ δευτέραν κατέχοντες θέσιν. Ἀλέξανδρος, Φιλίσκος, Σωσίθεος, Ὀμηρος ὁ νεώτερος, Αἰαντίδης, Σωσιφάνης, Λυκόφρων. Κωμικοὶ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας. Ἐπίχαρμος, Κρατῖνος, Εὐπολις, Αἰστωφάνης, Φερεκράτης, Πλάτων τῆς μέσης. Ἀντιφάνης καὶ Ἀλεξίς* τῆς νεωτέρας. Μένανδρος, Φιλίππιδης, Δίφιλος, Φιλήμων, Ἀπολλόδωρος. Ἱστορικοί. Ἡρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφῶν, Θεόπομπος, Ἐφορος, Φίλιστος, Ἀναξίμενης, Καλλισθένης. Ἀττικοὶ ῥήτορες. Ἀντιφῶν, Ἀνδοκίδης, Λυσίας, Ἴσαιος, Αἰσχίνης, Λυκοῦργος, Δημοσθένης, Ὑπερείδης, Δειναρχος (10). φιλόσοφοι. Ξενοφῶν, Αἰσχίνης, Ἀριστοτέλης, Θεόφραστος.

* Ἐν τῷ κανόνι τούτῳ ἔλλείπουσιν ὁ Πλάτων καὶ Ἴπποκράτης, ὁ δὲ Ἐπίχαρμος ἐσφαλμένως συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαίας κωμωδίας.

Ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης καὶ
 μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἐπιμεθῶντες
 τὸ ἱστορικὸν Ἀρχειοῦ Ἑρμούπολεως

§ 205. **Μαθηματικά καὶ φυσικὰ ἐπιστήματα.** Ἡ μαθηματικὴ κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὑφώνεται εἰς ἐν-τελῆ ἐπιστήμην. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἰμαθηταὶ τούτου Θεόφραστος, Εὐδήμος καὶ Ἀριστόξενος. Ἀλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβησαν αἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥόδῳ καὶ Περγᾷ σχολαὶ τῶν μαθηματικῶν. Ὁ περιφημότερος συγγραφεὺς μαθηματικῶν ἦτον Εὐκλείδης Ἀλεξανδρεὺς, περὶ τὸ 300 π. Χ. ἀκμάσας. Ἐκ πάντων ὁμοίως τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀξιολογώτερον εἶνε τὰ Στοιχεῖα εἰς 15 βιβλία, ἧτοι ἐγχειρίδιον στοιχειώδους ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας, διατηρήσαν μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν τὴν ἐπὶ τῆς μαθηματικῆς ἐπιρροήν του. Ὡς ἔξοχος μηχανικός καὶ φυσικός φημίζεται δια τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθείσας πολεμικὰς μηχανὰς Ἀρχιμήδης ὁ Συρακούσιος, τελευτήσας τὸ 212 π. Χ. Ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Μαρκέλλου, ἐπολιοῦρκον τὰς Συρακούσας, αὐτὸς τρία ἔτη ὑπερασπίσθη αὐτὰς διὰ τῶν πολυειδῶν μηχανῶν, καὶ ἐν τῇ ἐξ ἐφόδου ἀλώσει ἐφονεύθη ὑπὸ στρατιώτου μὴ γνωρίσαντος αὐτόν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ συντεταγμένων εἰς δωρικὴν διάλεκτον διεσώθησάν τινα μαθηματικῆς ὑποθέσεως. Εἰς τῶν συγ-χρόνων τοῦ Ἀρχιμήδους, ὀνόματι Κτησίβιος, ὅστις τὸ πρῶτον ἐπηγγέλλετο τὸν κούρεα, ἐφεῦρε τὸν ὑδραυλικὸν μοχλόν, τὸ ὑδραυλικὸν ὀρολόγιον καὶ ἄλλας μηχανὰς.

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀρχιμήδους μαθητῶν ἐπίσημος εἶνε Ἀπολλώνιος ὁ ἐκ Πέργης τῆς Παμφυλίας, μάλιστα διὰ τὸ περὶ κωνικῶν στοιχείων σύγγραμμα εἰς 8 βιβλία, ἐξ ὧν 1—4 σώζεται.

§ 206. Τοιαῦτα πρόδοι μερῶν τινῶν τῆς μαθηματικῆς καὶ ἡ προθυμία καὶ προστασία τῶν Πτολεμαίων καὶ ἄλλων συνήργησαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Συγγραφεῖς ἐπίσημοι ταύτης εἶνε Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, ἐφεῦρε τὸ σκαφίον, κοῖλον ἡμισφαίριον, ἔχον ἐν μέσῳ τοῦ πυθμένος γνώμονα, εἶδος ἡλιακοῦ ὀρολογίου· ἔγραψε πλεῖστα ἀλλὰ σώζεται μόνον τὸ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων ἡλίου καὶ σελήνης. Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος, ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης. Οἱ

ἐπι σωζόμενοι ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καταστρερισμοί, ἀπαριθμησὶς 475 ἀστερων, περιεχομένων ἐντὸς 44 ἀστερισμῶν, εἶνε πιθανῶς σύνοψις ἐκ τῶν αὐτοῦ σχολίων εἰς τοῦ Ἀράτου τὰ φαινόμενα, ἐπηξητημένη μετὰ ξένων παρενθηκῶν. Ἰππαρχος Νικαεὺς, περὶ τὸ 150 π. Χ., περίφημος διὰ τοὺς πίνακας περὶ τῆς κινήσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τοῦ λογισμοῦ περὶ τῆς τοῦ ἡλίου ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς γῆς.

§ 207. **Γεωγραφία.** Αὕτη εἶνε μία τῶν ἐπιστημῶν, ἣτις προώδευσε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ πόλεμοι, τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ περιηγήσεις ηὔξησαν τὰς γεωγραφικὰς γνώσεις. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἣτις ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς Ἰνδίας, τὰ ἔργα τῶν Πτολεμαίων ἐγένοντο αἴτιον τοῦ νὰ γνωρίσωσιν οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν ἔθνη ὧν τὴν ὑπαρξίν πρότερον μόλις ὑπέθετον. Μεγάλως δὲ ὠφέλησαν τὴν ἱστορικὴν γεωγραφίαν οἱ ἐξῆς. Νέαρχος, ὁ ναύαρχος τοῦ στόλου, ὃν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔστειλε πρὸς ἐξέτασιν τῶν παραλίων ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ πρὸς τὸν Εὐφράτην.— Ἀγαθαρχίδης ὁ Κνίδιος συνέγραψε πολλὰ γεωγραφικά. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὅστις τιμᾶται ὡς θεμελιωτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς γεωγραφίας εἶνε ὁ Ἐρατοσθένης. Τὰ εἰς 3 βιβλία γεωγραφικά αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν συστηματικῶς ἐκτεθειμένων εἰδήσεων περὶ τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας, περιεῖχον καὶ μαθηματικὴν γεωγραφίαν, διωρθωμένην κατὰ παρατηρήσεις ἀστρονομικὰς.

§ 208. **Ἱατρική.** Εἰς τὴν θεωρίαν ταύτης συνετέλεσαν οἱ στωϊκοὶ καὶ περιπατητικοὶ φιλόσοφοι ἄλλὰ μέρη αὐτῆς κερδαίνουσι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, διὰ πρακτικῶν ἀποπειρῶν. Ἐπειδὴ, ἀφ' οὗ ἔγινε συνήθεια νὰ ἀναπέμνωσι νεκρῶν σώματα, ἐτελειοποιήθη ἡ ἀνατομία ἐξαιρέτως ὑπὸ Ἡροφίλου τοῦ Χαλκηδονίου καὶ Ἐρασιστράτου τοῦ Κεῖου, οἵτινες ἐγένοντο ἀρχηγοὶ σχολῶν περιφήμων. Ἀπὸ δὲ τοῦ 280 ἐμορφώθη ἡ ἐμπειρικὴ αἰρεσις, ἣτις ἀρχηγούς εἶχε Φιλίππον τὸν Κῶον καὶ Σεραπίωνα τὸν Ἀλεξανδρέα.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΚΤΗ

ἠΗ

Γραικορωμαϊκὴ περίοδος

146 — 300

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

§ 209. Ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλάς ὑπετάγη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἡ Ῥώμη κατέστη ἡ μητρόπολις τοῦ κόσμου, τὸ κέντρον τῆς δυνάμεως, καὶ ἡ ἑστία τῶν μαθήσεων καὶ ἐπιστημῶν, Ἐν αὐτῇ συνῆλθον πάντες πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος οἱ περιφημότεροι σοφοί. Ἄλλ' οὔτε τῶν Ῥωμαίων ὁ χαρακτήρ οὔτε ἡ τότε κατάστασις τῆς πολιτείας αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἦνε ἡ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐνασχόλησις ἄλλο τι ἢ ἐντρυφήμα τινῶν μεγιστάνων. Κατὰ τὸ διάστημα ὅμως τῶν πρώτων 116 ἐτῶν τῆς περιόδου ταύτης, ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐξηκολούθει νὰ ἦνε ἡ ἕδρα τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας μετὰ τὴν πτώσιν ὅμως τοῦ Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου, ἡ φιλολογία ἄσυλον ἀλλαχοῦ δὲν εὔρεν. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Αὐγούστου αἱ μαθήσεις ἠγαπῶντο, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ φιλολογία, σχηματισθεῖσα κατὰ μίμησιν τῆς Ἑλληνικῆς, ἐκαλλιεργεῖτο κατὰ προτίμησιν, καὶ οἱ φιλόλογοι τῆς ἐποχῆς ταύτης συνέγραφον λατινιστί. Ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῶν ἤρχισε νὰ ἐγείρεται, καὶ ἡ αὐλὴ αὐτῶν ἐπληροῦτο ὑπὸ τῶν ἀξιολογωτέρων φιλολόγων καὶ συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη τότε ἐξαιρέτως γλῶσσα τῶν πεπαιδευμένων· ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατόρων ἐγένετο αὐλικὴ γλῶσσα. Ἄλλ' ἡ εὐτυχεστέρα αὕτη ἐποχὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὀλίγον διήρκεσε, διότι ἐπελθὼν κατόπιν ὁ δεσποτισμὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου, προητοίμασε τὴν βαρβαρότητα ἐκείνην ἣν θὰ ἴδωμεν ἐν τῇ ἐπομένῃ περιόδῳ.

§ 210. Παιδείσις. Τὰ διάφορα εἶδη τῆς ποιήσεως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διετήρουν ἔτι ἀσθενῆ τινα ὑπαρξίν, καὶ πλὴν ἐπικῶν τινῶν, οὐδεὶς σχεδὸν ποιητῆς ἀξίος μνηεῖας εἶνε. Παρὰ πᾶν

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητριάδας.

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

ἄλλο εἶδος ἐκαλλιέργουν τὴν διδασκατικὴν ποίησιν, μεταχειριζόμενοι διάφορα μέτρα, καὶ τὴν ἐπιγραμματικὴν, ἣτις ὁμοῦ μετ' ἄλλων ποιημάτων ἐσημάτισε τὴν βᾶσιν τῆς καλουμένης Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας, ἣτις κατὰ τὸν 40ον αἰῶνα μ. Χ. συνετάχθη ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Κεφαλαῖ, οὗ τὴν συλλογὴν (Ἀνθολογία Παλατινὴ) κατὰ τὸν 14 αἰῶνα ἐπέξεργάσθη Μάξιμος ὁ Πλανούδης.

Διδασκατικὴ ποίησις. Ἐπισημότεροι ποιηταὶ ταύτης εἰσὶν Διονύσιος ὁ Χαρακηνός, Σκύμνος ὁ Χίος καὶ Ὀππιανός ὁ ἐκ Κιλικίας λέγεται συγγραφεὺς δύο διδασκακῶν ποιημάτων, τῶν Ἀλιευτικῶν καὶ Κυνηγετικῶν. Εἰς τὴν διδασκατικὴν ποίησιν κατατάσσονται καὶ οἱ καλούμενοι Αἰσώπειοι μῦθοι πρὸς βλ. § 45.

Ἐπιγραμμά. Τοῦτο εἶνε ἐπιγραφή εἰς νόον, εἰς τάφον, εἰς τεχνούργημα κτλ. Πρῶτος Μελέαγρος ὁ ἐκ Γαδειρών τῆς Παλαιστίνης ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ συλλογὴν τῆς αὐτῆς. Τοὺς λοιποὺς παραλείπομεν διὰ τὸ σύντομον,

§ 211. **Πεζὸς λόγος.** Οἱ κλάδοι τῆς φιλολογίας, τοὺς ὁποίους ἐκαλλιέργουν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦσαν ὡς καὶ πρὶν οἱ αὐτοί, ἀλλ' ἀνεφάνησαν ἤδη εἰς παρηλλαγμένην, ἢ εὐτελεστέραν μορφήν. Ἡ ἱστοριογραφία διέσωζε πρὸ πάντων τῶν λοιπῶν τὰ παλαιὰ αὐτῆς πλεονεκτήματα, ἀλλ' ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ῥητορικὴ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκφύγῃσι τὴν διηνεκῶς προβαίνουσαν παρακμὴν, πηγάζουσαν τὸ μὲν ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ δημοσίου βίου τοῦ ἔθνους, ἣτις δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ῥήτορας νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς αὐτόν, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς παρακμῆς τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ὑποβοηθουμένης δεισιδαιμονίας καὶ τῆς κλίσεως πρὸς τὰ ὑπερφυσικά καὶ θαυματολογικά.

§ 212. **Ἱστοριογραφία.** Εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν κατεγίνοντο μετὰ ζήλου εἰς ταύτην τὴν περίοδον, ἂν καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐπιτυχῶς. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἢ Ἑλλάς καὶ κατ' ἐξοχὴν αἱ Ἀθηναῖοι ἐγένοντο τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ῥωμαίων ἐν ᾧ οὐ-

τοι ἐνόμιζον ὅτι πολιτικὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἢ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἱστορίᾳ ἠδύναντο νὰ σπουδάσωσι, ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἢ μᾶλλον ῥητορικὴν φιλοσοφίαν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀνεζήτουν· ἢ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀποδιδόμενη σημασία εἰς τὰ δύο ταῦτα Ἑλληνικὰ προέοντα παρώτρυνε τοὺς Ἕλληνας ἵνα περὶ ταῦτα ἀσχολῶνται. Ἄλλ' ἢ δημιουργικὴ αὐτῶν δύναμις εἶχε ἐκλείψῃ· διὸ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐπανάρχετο εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν ἢ ῥητορικὴν, οὐχὶ ἢ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ ἀλλ' ἢ τῶν πραγμάτων. Ἀντιπρόσωποι τῆς δ' περιόδου τῆς ἱστοριογραφίας εἶνε Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἄ. εἶχε φιλοσοφικὴν τινα διεύθυνσιν, ὁ δὲ ἅ. κλίσιν τινα πρὸς τὴν ῥητορικὴν καὶ αἰσθητικὴν κριτικὴν. Ὁ ἄ. ἀντλῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀρίστων ἱστορικῶν τὰς ἱστορίας πάντων τῶν λαῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας, ἐπεθύμει ἵνα τὴν κοσμοκρατορίαν καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματοποιήσῃ καὶ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸν κόσμον ὃν οὗτοι κατέκτησαν. Ὁ Διόδωρος ἐξ Ἀργυρίου τῆς Σικελίας, ἐπὶ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ Αὐγούστου ἀμάσας, συνέταξε κατὰ τὴν ἐν Ῥώμῃ διατριβὴν αὐτοῦ κατ' ἔθνογραφικὴν τάξιν καθολικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας μέχρι τοῦ Γαλλικοῦ πολέμου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐπιγραφομένη Βιβλιοθήκη ἱστορικὴ ἐκ 40 βιβλίων, ἧς ἐσώθησαν μόνον τὰ 5 πρῶτα βιβλία, περιέχοντα μυθικὰς διηγήσεις (τὰς πρὸ τῶν Τρωϊκῶν πράξεις καὶ μυθολογίας), καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ 11—20, περιλαμβάνοντα χρονολογικὴν ἔκθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 480—302 π. Χ. ἔτους μετὰ τινων ἀποσπασμάτων καὶ τεμαχίων ἐκ τῶν λοιπῶν βιβλίων. Ὁ Διόδωρος ἐν πλείστοις χωρίοις τῆς βιβλιοθήκης ἐξαίρει τὸ φιλοσοφικὸν στοιχεῖον τῆς ἱστορίας τὴν ἱστορίαν καλεῖ μητρόπολιν τῆς ὅλης φιλοσοφίας, προσφῆτιν τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ἱστορικοὺς ὑπουργοὺς τῆς θείας προνοίας (1, 2).

Ἄλλ' ἢ φιλοσοφία αὐτοῦ δὲν εἶνε φιλοσοφικὴ τῆς ἱστορίας ἐξέτασις, ἀλλὰ διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς καὶ βιωτικῆς συνέσεως. Ὁ Διόδωρος ἀπέχει πολὺ τῆς βαθυνοίας τοῦ Πολυβίου καὶ τῆς

πραγματικῆς ἐκείνου ἐρεύνης, ἐπισωρεύων πράξεις καὶ συμβεβηκότα καὶ προσθέτων βραχείας εἰδήσεις περὶ τῶν ἐγγυτέρων αἰτιῶν, οὐδαμῶς εἰσδύει εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Γενικῶς ἡ πνευματικὴ καὶ φιλοσοφικὴ σφαῖρα τῆς ἱστορίας ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις μένει ἄγνωστος εἰς τὸν Διόδωρον. Ἡ θεοσέβεια αὐτοῦ ὑπὸ πολλῶν ἐπληνέθη, ἀλλ' εἶνε δογματικὴ καὶ στερεεῖται φιλοσοφικοῦ κύρους. Ἡ φράσις αὐτοῦ εἶνε ἀπλή, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ζωηρά, σαφῆς καὶ ἄνευ ἐπιδειξέως. Οὔτε τὸν ἀττικισμὸν οὔτε ἀρχαιοτάτας λέξεις ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ παραδέχεται τὸν μέτριον τρόπον τὸν συντείνοντα ἰδίως εἰς τὴν ἱστορίαν.

Διόνυσιος Ἀλικαρνασσεύς, ἐπὶ Αὐγούστου ἀκμάσας, ὅστις πλὴν πολλῶν αἰσθητικῶν ἔργων, συνέγραψε καὶ Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν ἐν 20 βιβλίοις, ἐξ ὧν τὰ μὲν πρῶτα 9 σώζονται πλήρη, τὰ δὲ 10 καὶ 11 κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος. Περιλαμβάνει δὲ τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μύθων τῆς Ἰταλίας καὶ θεμελιώσεως τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου πρὸς χρῆσιν τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ Ἑλλήνων. Τὸ λεκτικὸν εἶνε ἄξιον ἀνδρός, μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος καὶ λεπτολογίας ἐπικρίναντος ἄλλους ἱστορικοὺς. Ὁ Διόνυσιος μετεχειρίσθη τοὺς προγενεστέρους αὐτοῦ ἄνευ κρίσεως ἀποχρώσεως, καὶ ἐπλάτυνεν αὐτογνωμόνως τὰς εἰδήσεις αὐτῶν χάριν ῥητορείας.

§ 213. Κατὰ τὴν ἐ. περίοδον τῆς ἱστοριογραφίας ἐξασθενῆσαν τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα πολιτικῶς μὲν ἦτο δούλον τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· φιλολογικῶς δὲ τῶν μεγάλων πνευμάτων τῆς ἀρχαιότερας ἐποχῆς. Ἡ ἱστορία τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν εἶνε συντεταγμένη κατὰ τὴν τεχνικὴν καὶ ποιητικὴν αἰσθησιν τῶν ἀρχαίων, οὔτε μῦθοι εἰς τὴν ἱστορίαν παρεμβάλλονται, ἀλλ' αὕτη εἶνε ξηρὰ καὶ ἄχρους, ταύναντιον γίνεται λόγος περὶ ὀνείρων, τεράτων καὶ σημείων, καὶ μόνον ἐν τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὰ θαύματα δυναταί τις νὰ διῶδῃ δύναμιν τῶν ἀρχαίων ποιητικῶν στοιχείων. Ἐν τούτοις ἐπικρατεῖ πολιτικὴ τις σύνεσις δεσποτικῆς κυβερνήσεως, γαλαρὰ βιωτικὴ φρόνησις καὶ πρὸ πάντων εἰδὸς τι πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Ἱστορικοὶ ταύτης τῆς περιόδου εἰσι.

Ἰώσηπος ὁ Φλαύιος, Ἰουδαῖος τὸ γένος, ἐξ Ἱερουσαλήμ ἀκμάσας τὸ 60 μ. Χ. ἀπῆλθεν ἐν Ῥώμῃ μεγάλην ὑπόληψιν, καὶ ἰδίως τὴν εὐνοίαν τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου, τὸν ὁποῖον καὶ συνώθευσεν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκστρατείαν. Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν ταύτης ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐζή ἐνταῦθα ἀσχολούμενος περὶ τὴν σπουδὴν. Τὰ ἡμῖν σωζόμενα συγγράμματά του εἶνε Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία εἰς 20 βιβλία, ἧτις περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 12 ἔτους τοῦ Νέρωνος βασιλείας, καὶ ἱστορίαν περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου εἰς 7 βιβλία, ἧτις ἐγράφη κατ' ἀρχὰς ἑβραϊστί, καὶ ὕστερον μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πολλὰκις ἀμφιβάλλεται ἡ ἀξιοπιστία του, ἀρέσκεται εἰς πλατειασμούς, καὶ ὑπολείπεται πολὺ τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ.

Πλούταρχος ἐγεννήθη ἐν Χαιρωνείᾳ κατὰ τὸ 50 Μ. Χ., ἐδιδάχθη ἐν Ἀθήναις τὴν φιλοσοφίαν παρὰ τῷ Ἀμμωνίῳ, ἦν μετὰ ταῦτα ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ καὶ ὡς μαθητὴν ἔσχε τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν. Ἦγαπᾶτο σφόδρα ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ ἐτιμήθη ὑπὸ τούτου διὰ τοῦ ὑπατικοῦ ἀξιώματος καὶ εἶτα ἀνθύπατος ἐν Ἰλλυρίᾳ. Ἀφ' οὗ ἡ ἡλικία του προέβη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ἐτελεύτησεν ἄγων τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ὁ πολυμαθὴς καὶ ἐπιφανὴς οὗτος ἀνὴρ ὑπῆρξεν πολυγραφώτατος, συνέγραψεν φιλοσοφικὰ καὶ ἱστορικὰ συγγράμματα, α) ἡθικὰ ἢ συγγράμματα μικτά, περιλαμβάνοντα 70 πραγματείας ἱστορικές, φιλολογικές, πολιτικές, φιλοσοφικές καὶ θρησκευτικές. Ἐν τούτοις ὡς ἀκαδημαϊκός, καὶ ὡς διάδοχος τοῦ Πλάτωνος εἶνε μὲν σαφής, ἀλλ' ὑποπίπτει συχνάκις εἰς πλατειασμούς καὶ τὸ τετριμμένον. β) Βίους παραλλήλους. Ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι παραθέτει τὸν βίον ἑνὸς Ἑλλήνου καὶ ἑνὸς Ῥωμαίου ἐκ τῶν ἐνδόξων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, ἔχοντας πρὸ ἀλλήλους ὁμοιότητάς τινας, περιγράφει μετὰ πλείστης ἀκριβείας καὶ ἐνεργείας, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν βίον τῶν ἱστορουμένων προσώπων, καὶ προσθέτει συνήθως ἐν τέλει καὶ μικράν τινα πραγματείαν, περιέχουσαν σύγκρισιν αὐτῶν. Παρὰ Πλουτάρχῳ οὔτε

Διηγήσια τοῦ ἱστορικοῦ Βιβλιοθήκη καὶ

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Δημοσθένειος

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γερμανίας

τὸ πολιτικὸν οὔτε τὸ ῥητορικὸν στοιχεῖον ἐπικρατεῖ, ἀλλὰ τὸ ἠθικόν. Ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου κρίνεται κατὰ τι ἐπιτετηθευμένος, δὲν στερεῖται μὲν χάριτος καὶ ζωηρότητος, ἔλλειπει ὅμως αὐτῶ ἢ ἀφέλεια καὶ ἐνέργεια. Μακρὰί περίοδοι καὶ ἐπισωρεύσεις εἰκότων καθιστῶσι δυσχερῆ τὴν ἀνάγνωσιν ἀλλ' ἔνεκα τοῦ περιεχομένου εὗρεν ὑπόδοχὴν μεγάλην ὁ Πλούταρχος παρ' ὧλων.

Φλαύιος Ἀρριανός, Νικομηθεὺς σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀνὴρ ἐπιφανής, ἀξιώθεις πολλῶν ἀρχῶν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ τῆς ὑπατείας. Ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ εἶνε Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις εἰς 7 βιβλία. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἔχομεν πλήρες, πλὴν ὀλίγων μόνον σελίδων τοῦ τελευταίου βιβλίου. Ἐν τούτῳ ἐξιστορεῖ τὰς ἐκστρατείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, συγγράφας αὐτὸ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοβούλου, τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Νεάρχου. Εἶνε μιμητὴς τοῦ Ξενοφῶντος κατὰ τὴν ἠθικὴν τάσιν, τὴν θεοσέβειαν καὶ τὴν δογματικὴν χρῆσιν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν φράσιν. Ἔτι δὲ συνέγραψε καὶ Ἰνδικὰ ἤτοι περιγραφὴν τοῦ ἰσωτερικοῦ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν παραλίων πάντων ἀπὸ τῶν τοῦ Ἰνδοῦ ἐκβολῶν ἄχρι τοῦ περσικοῦ κόλπου, μιμούμενος τὸν τοῦ Κρητὸς Νεάρχου παράπλου.

Ἀππιανός γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀκμάσας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς, διέτριβεν ἐν Ῥώμῃ πρῶτον ὡς δικηγόρος, καὶ ἔπειτα διωρίσθη παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων διοικητὴς ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐγραψε κατ' ἔθνογραφικὴν διαίρεσιν, ἱστορίαν Ῥωμαϊκὴν ἢ Ῥωμαϊκὰ εἰς 24 βιβλία, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄχρις Αὐγούστου, διεσώθησαν τὰ ἀπὸ τοῦ 6—8 βιβλ. πραγματευόμενα περὶ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ πολέμων καὶ τῶν κατὰ τοῦ Ἀνίβα καὶ τῆς Καρχηδόνας, τὰ ἀπὸ 11—12 περὶ τῶν ἐν Συρίᾳ καὶ τῶν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πολέμων, τὰ ἀπὸ τοῦ 13—17 περὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ῥώμης, καὶ τὸ 23 περὶ τῶν Ἰλλυρικῶν πολέμων, ὡς καὶ τινὰ λείψανα ἐκ τῶν λοιπῶν. Κρίνεται παρὰ τινων ὡς οὐχὶ λίαν ἀξιόπιστος. Τὸ λεκτικόν εἶνε ἀπλοῦν, καθαρὸν καὶ ἰδιωματικόν, μιμεῖται τὸν Ἡρόδοτον ὃν λαμβάνει ὡς ἴδιον ὑπόδειγμα.

Δίων ὁ Κασσιος Κοκκηϊανός, υἱὸς Κασσίου τοῦ Ἀπρωνιανοῦ Ῥωμαίου Συγκλητικοῦ, γεννηθεὶς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὸ 115 μ. Χ. Διέτριψεν τὸ πλεῖστον ἐν Ῥώμῃ, ὅπου δις ὑπατος ἐγένετο. Συνέγραψε δὲ Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, ἐξ 80 βιβλ. συγκειμένην, καὶ ἀρχομένην ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων μέχρι τῆς δευτέρας ὑπατείας αὐτοῦ δηλ. μέχρι τοῦ 229 μ. Χ. Τοῦ ἔργου τούτου, περὶ ὃ εἰργάσθη 22 ἔτη, σώζονται πλήρη τὰ βιβλία 37—54, περιλαμβάνοντα τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 65—10 π. Χ. ἔτους. προσέτι διεξοδικαὶ συντομαὶ ἐκ τῶν 50—60 βιβλίων, καὶ βραχεῖαι ἐπιτομαὶ ἐκ 35—60 βιβλίου, φιλοπονηθεῖσαι ὑπὸ Ἰωάννου Εὐφιλίνου ἱερομονάχου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν 11 αἰῶνα μ. Χ. Ὡς ὁ Ἀππιανὸς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Ξενοφῶντα οὕτως ὁ Δίων τὸν Θουκυδίδην καὶ Πολύβιον· ἀλλ' ὅσα ζωηρότερον καὶ δραστικώτερον τὸ πνεῦμα τοῦ Θουκυδίδου τόσῳ μᾶλλον βεβαιασμένη φαίνεται ἡ μίμησις αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ ἱστορικός οὗτος δὲν ἦτο καὶ ἄμοιρος παιδείας, διότι ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἠσχολήθη περὶ τὰς ἐπιστήμας, εἶχε πρακτικὴν τινὰ ἐπιτηδεύτητά, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ διδάξῃ πολιτικῶς. Ἐπειδὴ πειράται νὰ μιμηθῇ τὸν Θουκυδίδην ἔχει φράσεις μεγαλοπρεπεῖς, ἀρχαϊκὰς συντάξεις, περιόδους περιπεπλεγμένας παρενθέσεων καὶ ὑπερβαταῶν. Αἱ δημηγορίαι αὐτοῦ παρεμβάλλει ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, εἰς γενικῶς ἀνάλογοι τοῖς ἱστορουμένοις γεγονόσι, ἐξ ὧν εἰς τὴν ἀπόδειξιν συντελοῦσιν.

Ἡ Ῥωδιαὶς ἐξ Ἀλεξανδρείας περὶ τὸ 420 μ. Χ. ζῶν ἐν Ῥώμῃ ὑψώθη εἰς πολλὰ πολιτικὰ ἀξιώματα καὶ συνέγραψε Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων αὐτοῦ αὐτοκρατόρων ἀπὸ τῆς τελευταίας Μ. Αὐρηλίου μέχρι τῆς βασιλείας Γορδιανοῦ εἰς 8 βιβλία. Καὶ οὗτος εἶχε μὲν ὡς κανόνα τὸν Θουκυδίδην φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ παρ' ἄλλων συγγραφέων φράσεις δανείζεται. Οὗτος ἐπαινεῖται μὲν διὰ τὸ ἀξιόπιστον, τὴν σαφήνειαν τῆς φράσεως, τὴν ἀμερόληπτον κρίσιν, τὸ χάριεν τῆς ἀφήγησεως καὶ τὸ ὑποσῶν καθαρὸν τῆς γλώσσης, ἀλλ' ἦτον ἀδαῆς τῆς γεωγραφίας καὶ χρονολογίας.

Κλαύδιος Αίλιανός ἐκ Πραίνεστού, Ῥωμαῖος τὸ γένος, σύγχρονος τοῦ Ἡρωδιανῶ. Τοῦτου ἔχομεν Ποικίλην ἱστορίαν εἰς 14 βιβλία· ἡ συγγραφή αὕτη δὲν δεικνύει οὔτε αἰσθησίν, οὔτε κρίσιν, οὔτε κριτικὴν. Παρὰ ταύτην φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ Φυσικὴ ἱστορία εἰς 11 βιβλία.

§ 214. **Χρονολογία.** Πολλοὶ ἐκτὸς τῶν κυρίως ἱστορικῶν ἐπραγματεύθησαν τὴν χρονολογίαν ὡς ἀθύπαρκτον ἐπιστήμην. Ἐπιφανέσταται τούτων εἶνε:

Κλαύδιος Πτολεμαῖος ἐξ Αἰγύπτου, ἐπὶ Ἀντωνίων ἀκμάσας, οὗτος συνέταξε χρονικὸν πόνημα ἐπιγραφόμενον Κανὼν βασιλειῶν, κατάλογος δηλ. βασιλικῶν οἰκῶν ἀπὸ Ναβονασσάρ μέχρις Ἀντωνίου τοῦ Εὐσεβοῦς.

Τ. Φλαύτιος Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς περὶ τὰ 200 μ. Χ. ἀκμάσας, συγγραφεὺς τῶν Στρωματέων, ἥτοι συλλογῆς τεμαχίων συμμίκτων ἐκ διαφόρων συγγραφέων, καὶ διὰ τὴν χρονολογίαν πολλῶν περὶ αὐτῶν ἀξίων λόγου εἰδήσεων.

Σέξτος Ἰούλιος Ἀφρικανός ἐκ Παλαιστίνης περὶ τὸ 220 μ. Χ. ἀκμάσας, συνέταξε χρονικὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέχρι τοῦ 221 μ. Χ.

Φλαύτιος Εὐσέβιος Παμφίλου Καισαρείας ἐπίσκοπος, τελευτήσας τὸ 340 μ. Χ. ἔτος. Συνέγραψε πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔργων του, Παντοδαπὴν ἱστορίαν εἰς 2 βιβλία, τῆς τὸ πρῶτον μέρος ἐπεγράφετο Χρονολογία, τὸ δὲ δεύτερον Χρονικὸν Κανόνα, ἐν οἷς πρόθετο νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀξιόπιστον τῆς Π. Διαθήκης. Ταύτης σῶζεται Λατινικὴ μετάφρασις τοῦ Ἰερωνύμου, ἐλληνιστὶ δὲ μόνον ὀλίγα τινὰ ἀσπασματα.

§ 215. **Γεωγραφία.** Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ γεωγραφία παρὰ τοῖς Ἕλλησι φθάνει εἰς τὸν ἄκρον τῆς τελειότητος· καὶ ἐπραγματεύοντο αὐτὴν ὅτε μὲν ἱστορικῶς μᾶλλον, ὅτε δὲ συστηματικῶς παραλαμβάνοντες βοηθοὺς πρὸς τοῦτο τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας. Ὡς πρὸς ἡμᾶς πρῶτος ἐπιστημονικὸς γεωγράφος, οὗτινος σῶζονται τὰ συγγράμματα, μένει ἐκ τῶν ἀρχαίων

Δημόσια Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσούρας,
Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίου

Στράβων ὁ Ἀμασηνός, ἀκμάσας ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου, εἶπε ὅτι μὲν ἐν Ῥώμῃ, ὅτι δὲ περιηγεῖτο, ὅπως ἐξακριβώσῃ τὰς ἱστορικὰς πολιτικὰς καὶ φυσικὰς σχέσεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Κατέλιπεν ἄξιον λόγου σύγγραμμα εἰς 17 βιβλία, Γεωγραφικά, ἥτοι γεωγραφίαν πλήρη, στηριζομένην ἐπὶ ἰδίων ἐρευνῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ, πρὸ πάντων τοῦ Ἐρατοσθένους. Οὗτος ἰδίως πραγματεύεται κατ' ἐξοχὴν τὴν φυσικὴν καὶ πολιτικὴν γεωγραφίαν.

Νέα ἐποχὴ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας ἄρχεται ἀπὸ Κλαυδίου Πτολεμαίου (ἴδε ἄνωτ.). Ἐν τῇ Γεωγραφικῇ ἀφηγήσει αὐτοῦ εἰς 8 βιβλία προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ μαθηματικῶς τὴν θέσιν ἐκάστου τόπου. Αὕτη ἐχρησίμευσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον κατὰ τὸν μεσαῖωνα ὡς τὸ μόνον καὶ κύριον γεωγραφικὸν πᾶνημα καὶ εἶνε ἐκτενέστερον τῆς τοῦ Στράβωνος.

Ἀγαθὴ ἡμέρος ἀκμάσας τὸν 6. ἢ 7. αἰῶνα μ. Χ. ἔγραψε εἰς τὴν τοῦ Πτολεμαίου γεωγραφίαν συνοφιν, ἐπιγραφομένην ὑποτύπωσις τῆς γεωγραφίας ἐν ἐπιτομῇ εἰς 2 βιβλία.

Παυσανίας ὁ περιηγητὴς ἐκ Καππαδοκίας, ἢ Λυδίας, ἀκμάσας ἐπὶ Ἀντωνίνων, ἐγένετο μαθητὴς Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ πολὺν χρόνον διέτριψεν ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν, καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ γῆρος. Περιηγήθη πολλὰ μέρη, ἀλλ' ἰδίως τὴν Ἑλλάδα, ἀνερευνήσας αὐτὴν ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις. Καρπὸς τῆς περιηγήσεώς του ταύτης εἶνε τὸ εἰς 10 βιβλία συνταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ σύγγραμμα Ἑλλάδος περιήγησις, ἥτοι περιγραφή τῆς Ἑλλάδος ἀφορῶσα ἰδίως εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους.

§ 216. **Φιλοσοφία.** Αἱ ἐπιστῆμαι τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν σχολῶν ἐσώζοντο ἐτι χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτεινωσι περαιτέρω τὰ δόγματα αὐτῶν. Οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνεμίγνυον τὰς διδασκαλίας πολλῶν ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων φιλοσοφικῶν αἱρέσεων, καὶ ἐσχημάτιζον ἐξ αὐτῶν νέας φιλοσοφικὰς θεωρίας, αἵτινες ἀναγκαίως διὰ τὴν τοιαύτην γένεσιν ἐμελλον νὰ ἦνε ἄνευ ἐνόητος καὶ

ἰσωτερικῷ συνδέσμου. Ἡ ἐκλεκτικὴ οὐσα σημεῖον παρακμῆς ἤρ-
ξατο κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως
διότι ὁ νοῦς ἀπέκαμεν καὶ ἐζήτει τὰ ὑπάρχοντα συστήματα καὶ
ἀναπληρώσῃ δι' ἀρχαίων. Ἡ ἐκλεξις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Μ. Αλε-
ξάνδρου διὰ τῆς ἐνώσεως τῆς ἑλληνικῆς μετὰ τῆς ἀνατολικῆς
παιδεύσεως. Ἐκ δὲ τῆς μετὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ Ῥωμαίων ἐπι-
μιξίας τῶν Ἑλλήνων ἠγέρθη τοῖς Ἑλλησιν ἐκ μὲν τῶν ἀνατολι-
κῶν αἴσθημα θρησκευτικόν, ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων πολιτικόν. Ἄλλ-
ῆ τῶν στοιχείων τούτων μίξις μεθ' ἑλληνικῶν ἐπετάχυνε τὴν δια-
λυσιν τοῦ ἀτομικοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν χαρακτη-
ρος, τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐθνοτήτων καὶ τὴν πτώσιν τῆς πολιτικῆς
τῶν ἐθνῶν ὑπάρξεως. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἐσπουδάζετο ἐν Ῥώμῃ
καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλ' ἡ κυρίως ἐστία αὐτῆς ἔμενε διηγετικῶς ἐν
πόλιν τῶν Ἀθηνῶν· πρὸς τὴν πρόοδον αὐτῆς συνεβάλλοντο πλεί-
στοι αὐτοκράτορες. Σπουδαίως πρὸς αὐτὴν συνέτεινεν ἡ ὑπὸ τοῦ
Μ. Αὐρηλίου καθιδρυσὶς τεσσάρων, ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου με-
σθουμένων δημοσίων διδασκαλικῶν ἰδρῶν ἐν Ἀθήναις, ὧν μίση
ἔδρα δι' ἐκάστην τῶν 4 ἐπισημοτάτων φιλοσοφικῶν αἰρέσεων, τὴν
ἀκαδημαϊκὴν, περιπατητικὴν, στωϊκὴν καὶ ἐπικουρείον. Ἐν Ῥώμῃ ἡ
φιλοσοφία εἰσῆχθη ὑπὸ τοῦ Διογένοους, Καρνεάδου καὶ Κριτολάου
οἵτινες εἶχον ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας ὡς πρέσβεις ἐν ἔτει 156 π. χ. Ἄλλ-
εἶτα ἀποβληθεῖσα εἰσῆχθη κατόπιν ὑπὸ Ἀδριανοῦ εἰς Ῥώμην
ὅπου ἐσύστησε τὸ Ἀθῆναιον αὐτοῦ, διορίσας ἐν αὐτῷ ἑμ-
μισθοὺς διδασκάλους πασῶν τῶν ἐπιστημῶν ἀλλὰ ταῦτα τὰ
καθιδρύματα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν παρακμὴν τῆς
φιλοσοφίας, ἥτις ἀναμιγείσα μετὰ ἰουδαϊκῶν καὶ ἄλλων ἀνατολι-
κῶν, ἐτι δὲ καὶ χριστιανικῶν προϋπαρχουσῶν δοξασιῶν καὶ ἰδεῶν
μετετρέπη εἰς χριστιανικὴν φιλοσοφίαν. Συγχρόνως μὲ τὴν κατὰ
τῆς νέας εἰδωλολατρίας νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔπαυσαν καὶ οἱ
ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῖς φιλοσόφοις χορηγοῦμεναι βοήθειαι, καὶ
οἱ τελευταῖοι αὐτῶν ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰου-
στινιανοῦ νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ μέχρι τοῦδε
ἐπάγγελμα αὐτῶν.

Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ σχολή. Ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία πρῶτη πολλὰς μεταβολὰς ἐνωθεῖσα μετ' ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ ἰδίως ἐξετέθη εἰς τὴν ἐπίρροιαν τῶν ἐκλεκτικῶν. Εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς τούτους φιλοσόφους ἀνήκουσι.

Φίλων Ἰουδαῖος ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀκμάσας τὸ 40 μ. Χ. Μελετήσας πάντα τὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας συστήματα, μετεχειρίσθη τὴν πολυμάθειαν αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ παραστήσῃ τὰ ἱερὰ βιβλία τοῦ ἔθνους του, ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς σοφίας.

Ἐκ πάντων τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἤρεσκετο εἰς τὸ τοῦ Πλάτωνος. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται πολλὰ, ἅτινα περιστρέφονται εἰς ἀλληγορικομυστικὰς ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραφῶν.

Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς (πρβλ. ἄνωτέρω), εἰς τὰ ἡθικὰ συγγράμματά αὐτοῦ ἀκολουθεῖ ἰδίως τὴν ἀκαδημαϊκὴν φιλοσοφίαν, καὶ καταφέρεται κατὰ τῶν στωϊκῶν καὶ ἐπικουρείων.

Ἡ Περιπατητικὴ σχολή. Εἰς ταύτην ἀνήκει ὁ διάσημος τῶν συγγραψάντων ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἀριστοτέλην Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς, ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου ἀκμάσας, συγγραφεὺς συγγραμμάτων τινῶν, εἰσέτι σωζομένων.

Ἡ Σκεπτικὴ σχολή. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας οἱ σκεπτικοὶ δὲν ἦσαν εἰς ὑπόληψιν ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ κορυφαῖος αὐτῶν ἦτον Σέξτος ὁ Ἐμπεϊρικός, περὶ τὸ 200 μ. Χ. ἀκμάσας ἑλληνὶς ἰατρός ἐξ Ἀφρικῆς, καταλιπὼν δύο ἄξια λόγου συγγράμματα, δηλ. τὸ ἐπιγραφόμενον Πυρρωνεῖαι ὑποτυπώσεις ἢ ἔκθεσις τῆς διδασκαλίας τῶν σκεπτικῶν καὶ τὸ πρὸς τοὺς μαθηματικούς, ἐν ᾧ ἐσπούδασε νὰ ἀνασκευάσῃ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα.

Ἡ Στωϊκὴ σχολή. Οἱ Στωϊκοὶ ἀπῆλθον μεγίστης ὑπολήψεως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ κατεγίνοντο πολὺ εἰς γραμματικὰς καὶ μυθολογικὰς ἐρεῦνας.

Ἀνναῖος Καρνοῦτος ἐκ Λέπτιδος τῆς Ἀφρικῆς ἐπὶ

τῶν πρώτων αυτοκρατόρων ἀκμάσας, κατέλιπε σύγγραμμα περὶ ἀλλήλοισιν.

Ἐπικτήτος ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας (90 μ. Χ.) πρότερον δούλος, καὶ ὕστερον ἀπελεύθερος τοῦ Ἐπαφροδίτου, θαλαμηπόλου καὶ γραφέως τοῦ Νέρωνος, κατ' ἀρχὰς ἐδίδασκεν ἐν Ῥώμῃ ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ, ὅτε ὁ Δομιτιανός, ἐξώρισε τῆς πόλεως ταύτης πάντας τοὺς φιλοσόφους καὶ ῥήτορας, καὶ ἐδίδασκεν εἴτα ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου. Αὐτὸς δὲν συνέγραψεν, ἀλλ' ὁ μαθητῆς του Φλάκιος Ἀρριανὸς ἐξέθεσε τὰ δόγματα αὐτοῦ εἰς τὸ καλούμενον ἐγγχειρίδιον Ἐπικτήτου.

Μάρκος Ἀυρήλιος Ἀντωνῖνος, Ῥωμαῖος αυτοκράτωρ ἀπὸ τοῦ 162—180 μ. Χ. ἐπαιδεύθη καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ τότε διασήμου φιλοσόφου, καὶ μάλιστα στοιχείου, ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ φιλοσόφου διὰ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, παντοιοτρόπως, ἐπροστάτευσεν τοῦ φιλοσόφου. Τὸ εἰς 12 βιβλία πόνημα αὐτοῦ, τὰ εἰς αὐτὸν ἐπιγραφόμενον, αἰεὶ ἐναποταμιευμένας ὄσας δόξας ὁ φιλόσοφος αυτοκράτωρ ἐκ τοῦ πρακτικοῦ βίου ὡς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ συνήγαγεν.

Ἡ Ἐπικουρείου σχολή. Αὕτη ἔχει πολλοὺς ὀπαδοὺς, οἵτινες διὰ τὸ ἀποπερατωμένον τοῦ ἐπικουρείου συστήματος δὲν ἤσθάνοντο κλισίαν καὶ προτροπὴν πρὸς τὸ συγγράφειν, ἀλλ' ἐνήργουν μόνον ὡς διδάσκαλοι καὶ πρακτικοὶ φιλόσοφοι. Ἐξαιρέσειν τούτου ποιεῖ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἔζη πιθανὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 2 αἰῶνος π. Χ. ὡς γραμματικὸς ἐν Ἀθήναις. Συνέταξε σύγγραμμα ἐν 10 βιβλίοις ἐπιγραφόμενον Φιλόσοφος ἱστορία περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ ἐυδοκιμησάντων. Ἡ ἀξία τούτου εἶνε μεγάλη ἔνεκα ἐλλείψεων ἄλλων, καὶ ἡ κυριωτέρα πηγὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ Νεοπυθαγορικὴ σχολή. Αὕτη βάσειν ἔχει τὴν ἐπικρατήσασαν ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. ἔκλεξιν καὶ τὰς θεωρίας αὐτῆς παρέλαβε κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς Πλατωνικῆς Περιπατητικῆς καὶ Στωικῆς σχολῆς. Ἐκ δὲ τῆς ἀρχαίας παρέ-

λαβε τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀσκητικὴν τὴν δὲ περὶ κόσμου θεωρίαν μᾶλλον ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ὁ ψευδὴς πυθαγορισμὸς ἔφερε τὴν εἰς τὰς προφητείας καὶ ἀστρολογίας κίεσιν, καὶ διὰ θεουργικῶν τερατειῶν προὔξενεσε τυφλοτάτην δεισιδαιμονίαν. Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, ἐπὶ Νέρωνος καὶ Φλαυίων ἀκμάσας, ὅστις φαίνεται ὅτι ἔπλασε κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ φαντασίαν τὸν Πυθαγόραν ὡς πρὸς πρότυπὸν του, καὶ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ κατεκυρίεον τὰ πνεύματα τῶν συγχρόνων.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του σώζονται λείψανά τινα.

Ἡ νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία. Οἱ πλατωνικοὶ ἐκλεκτικοὶ προωδοποίησαν τὸν Νεοπλατωνισμόν, ὅστις ἐγενήθη ἐκ τῆς ἀναμίξεως Ἰουδαίκοανατολικῶν, χριστιανικῶν καὶ πυθαγορείων δογμάτων μετὰ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, καὶ ἐσπούδαζεν ἀνὰ ἀνχοστείλῃ τὴν πρόοδον τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ νέα πλατωνικὴ φιλοσοφία ὑπὸ Ἀμμωνίου τοῦ Σακκά ἰδρυθεῖσα ἀναπτύσσεται ὑπὸ τοῦ Πλωτίνου καὶ Πορφυρίου, καὶ ἀνάγεται ὑπὸ μὲν τοῦ Ἰαμβλίχου εἰς τὸ θρησκευτικόν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς καὶ ἰδίως τοῦ Πρόκλου εἰς σύστημα διὰ τοῦτο τῆς σχολῆς ταύτης διακρίνονται τρεῖς ἐποχαί, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ἀναγωγὴ εἰς τὸ θρησκευτικόν καὶ ἡ ἀνύψωσις εἰς σύστημα.

Φιλοσοφία τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ χαρακτήρ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐν τοῖς χρόνοις τῆς λαμπροτέρας αὐτῆς ἐποχῆς συνίστατο ἐν τῇ ἀμέσῃ ὑποταγῇ τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὸ ἀντικείμενον ἢ πλήρης ῥῆξις δὲν ἐφαίνετο μεταξὺ πνεύματος καὶ φύσεως οὐδὲ ἠνόει ἑαυτὸ ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτοῦ σημασίᾳ, ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἀπειρῷ. Μετὰ τῆς ἀποσυνθέσεως τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, ἐν τῇ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἐποχῇ, ἤρξατο ἡ διάρρηξις αὐτῆ ἢ συνειδησις ἀρνούμενη τὴν σημασίαν τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἐπέστρεψεν εἰς ἑαυτὴν συν ἀμα δὲ μετὰ τῆς στροφῆς ταύτης διεκ όπη ἡ γέφυρα, ἡ φέρουσα ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου εἰς τὸν ἐξωτερικόν ἤδη ὤφειλεν τὸ ἀληθές καὶ τὸ θεῖον, ἵνα φανῶσιν εἰς τὴν συνειδησιν, ἀνεπαρκῶς βυθιζομένην εἰς τὴν ἔννοιαν, ὡς περιεχόμενον ἀνήκον οὐχὶ εἰς τὸν

κόσμον, καὶ ἐντεῦθεν τὸ αἶσθημα τῆς δυστυχίας, τὸ αἶσθημα τῆς ἀνεκπληρώτου ἐπιθυμίας καταλαμβάνει τὸν τόπον ἐκείνης τῆς ὥραιας ἐνότητος μεταξύ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φύσεως, ἥτις συνίστα τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῶν καλλιτέρων χρόνων τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Νεοπλατωνισμὸς ἐποίησε τὴν τελευταίαν τολμηρὰν ἀπόπειραν ἵνα εὕρῃ καὶ φέρῃ τὴν ἵπταμένην πέραν τοῦ παρόντος κόσμον ἀλήθειαν διὰ τῆς θεωρίας, ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη δὲν ἐπέτυχε καὶ ἡ ἀρχαία φιλοσοφία διεσπάσθη εἰς διαλυσμὸν, ὃν δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιάσῃ. Τοῦτο τὸ πρόβλημα ἔλαβεν ἐφ' ἑαυτὸν ὁ Χριστιανισμὸς· αὐτὸς ἐξέφερεν ὡς ἰδίαν ἀρχήν, αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἰδέαν, ἣν ἡ ἀρχαία διανοοία δὲν ἐγίνωσκε νὰ φέρῃ εἰς πέρας, τὴν ἰδέαν τῆς οὐσιώδους ἐνότητος τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου.

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ θεμελιώδης, θεωρητικὴ ἰδέα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ πράξει, ἐκφράζεται αὕτη ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς διαλλαγῆς καὶ τῇ ἀπαιτήσει τῆς ἀναγεννήσεως. Οἱ ἐπιφανέστεροι φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ φιλοσοφίᾳ διεκρίθησαν Ἰουστινὸς ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Ὡριγένης Αἰγύπτιος, Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ Συνέσιος, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, οἱ Γρηγόριοι κτλ.

§ 217. **Ῥητορικὴ** Ἡ ἐν τῇ δ'. π. X. ἑκατονταετηρίδι ἀναφανείσα τάσις πρὸς σύστασιν Σχολῆς σοφιστικῆς Ῥητορικῆς, ἀνεπτύχθη καὶ ἐφηρμόσθη ἐν τῇ β'. μ. X. ἑκατονταετηρίδι. Πολλὰ τὰ αἷτια τὰ συντελέσαντα πρὸς τὸ ἐπαγαγεῖν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο· τὸ τελευταῖον καὶ ἰσχυρότατον ὅμως πρὸς σπουδὴν τῆς εἰδικῆς Ῥητορικῆς εὕρηται ἐν τῇ προστασίᾳ, ἣν ὁ Ἀδριανὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες ἀπένευμαν τῇ φιλολογίᾳ ἐν γένει, καὶ τῇ Ῥητορικῇ ἰδίως. Ἄλλ' ἡ τακτικὴ προστασία τῶν ἐν Ἑλλάδι Ῥητορικῶν Σχολῶν, καὶ ἡ σύστασις αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῶν φύλων ἐστὶς, ταῖς Ἀθήναις ἦτο ἔργον τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου. Πρὸ τούτου, ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ῥητορικῆς ἀπετέλει σπουδαῖον μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως παντὸς Ῥωμαίου, ἐπιθυ-

μοῦντος νά διακριθῆ ἐν τῇ συγκλήτῳ ἢ ἐν τοῖς δικαστηρίοις. αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν οὔτε ἡ μόνη οὔτε ἡ κυρία ἐστία τῆς ἐκπαιδευσεως· ἀλλ' οἱ μὲν ἐν Μασσαλίᾳ οἱ δὲ ἐν Ῥόδῳ, οἱ δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐζήτουν διδασκάλους ῥητορικῆς. Ἀλλ' ἐπὶ Ἀδριανοῦ νέα τις περίοδος ἀκμῆς ἤρξατο ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος εἶχεν εἰλικρινῆ ζῆλον ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπεμελήθη νά περιβάλλῃ αὐτάς οὐ μόνον διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ῥητορικῶν σπουδῶν. Ἐν ταῖς Πανδέκταις περιέχεται τις διάταξις, δι' ἧς ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκανονίζοντο τὰ προνόμια τεσσάρων τάξεων, τῶν φιλοσόφων, τῶν ῥητόρων, τῶν γραμματικῶν, καὶ τῶν ἰατρῶν· οὗτοι δὲ οἱ κανονισμοὶ ἦσαν ἐφαρμοσίμοι ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· ἀλλ' ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ εὐσεβοῦς ἐφηρμόσθησαν ἰδίως εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ὁ Μ. Αὐρήλιος συνέστησε δύο δημοσίους σχολὰς, τὴν μὲν τῆς φιλοσοφίας τὴν δὲ τῆς ῥητορικῆς, αἰτίνες ἠνωμέναι ἀπετέλουν εἰδὸς τι Ἀκαδημίας. Καὶ ἡ μὲν φιλοσοφικὴ εἶχε 4 ἔδρας (θρόνους) καθηγητῶν, ὡς εἶπομεν προηγουμένως, ἡ δὲ εἶχε δύο τὴν μὲν τῆς Σοφιστικῆς, τὴν δὲ τῆς πολιτικῆς ῥητορικῆς.

Σοφιστικὴ. Οἱ σοφισταὶ ὡς καὶ πρότερον, ἐδίδασκον τὴν νεολαίαν, καὶ καθωδῆγουν αὐτήν, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἑαυτῶν παραδείγματος, ἵνα συντάσῃ λόγους ῥητορικοὺς καὶ ῥητορικὰς μελέτας. Οὗτοι σπανίως εὕρισκαν εὐκαιρίαν νά μεταχειρισθῶσιν ἐπὶ δημοσίων πραγμάτων τὴν ἰδίαν αὐτῶν εὐγλωττίαν. Οἱ σοφισταὶ οὗτοι παρά τὴν ἐν ταῖς σχολαῖς διδασκαλίαν συνέτασσον πλεῖστα συγγράμματα παντοίων ὑποθέσεων, ἐν οἷς κατεγίνοντο νά μιμηθῶσι τοὺς ἀρχαίους εἰς τὸ καθ' ἕκαστον τῆς γλώσσης καὶ τὸ φραστικόν μέρος, ἀλλὰ δὲν κατώρθουν τοῦτο διότι ἐξώκειλλον εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτῶν, εἰς χαρακτῆρα λόγου ἐπιτετηδευμένον καὶ εἰς μικρολόγον προσοχὴν εἰς τὰ μικροῦ λόγου ἄξια. Ὡς ἰδιαίτερα εἶδη συγγραμμάτων τῶν σοφιστῶν ἀξιωμακόμενα εἶνε μυθιστορίαι, διηγήματα, τύχαι παραδόξοι καὶ ἐπιστολαὶ ἐρωτικῆν ἔχουσαι ὑπόθεσιν μὲ ποιητικὴν ὕλην, ἅτινα εἶχον σκοπὸν κυρίως τὴν ἐξιστόρησιν ἀνθρωπίνων διαθέσεων καὶ καταστάσεων. Ἀξιοσημειώτοί εἰσι.

Δίων ὁ Χρυσόστομος, ἐκ Προύσης τῆς Βιθυνίας περὶ τὰ 100 μ. Χ. ἀνῆκεν εἰς μεμορφωμένην τινὰ οικογένειαν, ἀνετράφη ἐπιμελῶς καὶ μετέβη ὕστερον εἰς Ῥώμην, ἐξηναγκάσθη νά ἀναχωρήσῃ, ὅτε ὁ Δομιτιανὸς ἐξῆλασε τῆς Ἰταλίας πάντας τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' ἐπανῆλθε μετὰ ταῦτα, καὶ ἀπελάμβανε μεγά-

Δημιόσιον ἱστορικὸν ἑμβληματικὸν 18

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Αἰμιλιανῶν
Ἱστορικὸν Ἀρχειο Φερτάνιας

λην τιμήν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι Τραϊανῷ. Περιήλθον εἰς ἡμᾶς 80 λόγοι ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Αἱ ὑποθέσεις τῶν λόγων αὐτοῦ πολλήν ἔχουσι ποικιλίαν κατὰ τε τὸ λεκτικόν καὶ τὸ πραγματικὸν ἔχουσι πλείονα χάριν οἱ λόγοι οὗτοι.

Κλαύδιος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς, ἐγεννήθη τὸ 130 μ. Χ. ἐν Μαραθῶνι καὶ ἦτο ἐκ τοῦ γένους τῶν Δαιακιδῶν, ἐξ ὧν κατήγοντο ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Κίμων. Ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὑπατεύσας τὸ 143 μ. Χ. ἔτος, διήγαγε τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς του ἐν Ἀθήναις, ἃς ἐκόσμησε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, καὶ ἐσύστησε ῥητορικὴν σχολήν. Ὁ Ἡρώδης ἐπαινεῖται μὲν ὡς ῥήτωρ καὶ ἐπιτημότερος τῶν σοφιστῶν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Σῶζεται αὐτοῦ μόνον εἰς λόγος καὶ τινὰ ἀποσπάσματα.

Μάξιμος ὁ Τύριος, ἐπὶ Ἀντωνίνων ἀμάσας, πλατωνικὸς φιλόσοφος καὶ σοφιστῆς, τούτου ἔχομεν ἐτι 14 πολυλόγους φιλοσοφικὰς διατριβάς, ἐπιγραφομένας **λόγοι, διαλέξεις**.

Λουκιανὸς ἐκ Σαμοσάτων τῆς Συρίας, σύγχρονος τοῦ Τραϊανοῦ, Ἀνδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων. Κατήγετο ἐκ ταπεινοῦ οἴκου, πρῶτον ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ λιθοξόου, εἶτα ἐστράφη περὶ τὴν ἐπιστήμην, ἐγένετο συνήγορος καὶ μετῆλθε τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἐν Ἀντιοχείᾳ, εἶτα περιῆλθε τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλας χώρας ὡς ῥήτωρ καὶ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς, κατόπιν ἐδιδάχθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις φιλοσοφίαν, ἐπιχείρησεν εἶτα μεγάλας περιηγήσεις, καὶ ἐπὶ Μ. Αὐρηλίου ἐχρημάτισεν δικαστῆς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ περὶ τὸ 200 μ. Χ. Ἐκ τῶν 79 συγγραμμάτων ἅτινα φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τὰ πλείεστα εἶνε συντεταγμένα διαλογικῶς, περὶ τὰ 30 θεωροῦνται ὡς νόθα. Τὰ ἄριστα τούτων φαίνονται νὰ συνέγραψε ἐν Ἀθήναις καὶ ἀξιολογώτερα τούτων εἰσὶ: **Τίμων ἡμισάθρωπος, Χάρων ἡ ἐπισκοποῦντες, Ἀλιεὺς ἡ ἀναβιοῦντες, Κατάπλους ἡ Τύραννος, Περὶ τῶν ἐν μισθῷ συνόντων, Ἐρμούτιμος ἡ περὶ αἰρέσεως, Περὶ τοῦ πῶς δεῖ συγγράφειν ἱστορίαν, Ἀλέξανδρος ἡ ψευδόμαντις, Ἰκαρομένηπιπος ἡ Ὑπερνέφελος, Δίς καταγοροῦμενος, Περὶ Παρασίτων, Πλοῖον ἡ εὐχάϊ, Συμπόσιον ἡ Λαπίθαι, Ὀνειρος ἡ Ἀλεκτρυὼν, Διάλογοι Θεῶν, Νεκρικοὶ διάλογοι, Ἀληθοῦς ἱστορίας βιβλ. 2, Περὶ οἴκου, Περὶ τῆς Συρίης Θεοῦ κτλ.**

Ὁ Λουκιανὸς εἶνε εἰς τῶν σπουδαιωτάτων συγγραφέων, τῶν ἐν

τῆ παρακμῇ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας διαπρεψάντων· διότι ἔθην εὐρίσκειται ἐν αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐν πᾶσι τοῖς συγχρόνοις αὐτῷ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ λεκτικὸν τῆς δοκίμου ἐποχῆς, ἔθην δὲ φαίνεται πλησιάζων, εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν παλαιῶν συγγραφέων, πρὸς τὴν φιλολογικὴν εὐφυΐαν τῶν νεωτέρων χρόνων. Κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀπεδέξατο σύστημά τι οὐδέτερον, ἀρνητικόν, καὶ ἀληθῶς καταστρεπτικόν. Ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ εὐσυνειδησία καὶ ὁ ἔριος τῆς ἀληθείας συνείχοντο μετὰ τοῦ γελοίου καὶ μετὰ σιγῆς εὐφυοῦς εὐτραπέλειας, ἣν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ κολάσῃ. Οὐτος χλευάζει τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ, τὴν δεισιδαιμονίαν, τὸν μυστικισμόν, τοὺς σταϊκούς, τοὺς λυρικούς κτλ. Οὐδεὶς τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος, ἐκτὸς τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ Ὀρατίου εἶχον εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὸ σατυρικὸν πνεῦμα ὅπερ διακρίνει τὸν Λουκιανόν. Ὀλίγοι συγγραφεῖς ἐνεβάθυνον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν ὅσον αὐτός. Ἐσπούδασε τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅλα τὰ μέρη καὶ τὰς περιστάσεις. Στερεῖται βάθους καὶ ἠθικῆς σεμνότητος, ἀλλ' ἡ γλῶσσά του εἶνε ἡ καθαρὰ καὶ ἀφελῆς ἄπτικῆ, καὶ ὁ διάλογός του ἀστείος καὶ ζωηρός.

Π. Ἄξιος Ἀριστείδης ἐκ Μυσίας, μετὰ μακρὰν περιήγησιν κατόκησεν ἐν Σμύρνῃ, καὶ ὑπῆρχεν ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τῷ Μάρκῳ Αὐρηλίῳ. Εἶχε λαμπρὰ προτερήματα καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐγκύπτων εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων δοκίμων συγγραφέων τῆς Ἑλλάδος. Λόγοι αὐτοῦ σώζονται 5' καὶ πραγματεία περὶ πολιτικοῦ λόγου καὶ περὶ ἀφελοῦς λόγου.

Ἀθηναῖος ὁ ἐκ Ναυκράτιδος τῆς Αἰγύπτου περὶ τὰ 220 μ. Χ. ἔζη ὡς γραμματικὸς καὶ σοφιστὴς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥώμῃ. Συνέγραψε πόνημα ἐπιγραφόμενον Δειπνοσοφιστὰὶ ἐκ 15 βιβλίων, ἐξ ὧν τὸ μέγιστον μέρος διεσώθη ἡμῖν πλήρες. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶνε πλήρες ἱστορικῶν διηγημάτων, συνειλεγμένων κυρίως ἐκ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας βιβλίων, καὶ συντεταγμένων ἐν εἰδεί διαλόγου ἢ σειρᾶς διαλόγων, οἵτινες ὑποτίθενται γεγόμενοι ἐν τῇ οἰκείᾳ εὐπαιδεύτου τινός καὶ πλουσίου Ῥωμαίου, ὀνόματι Λαρνησίου, ἐν δείπνῳ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παραταθέντι. Οἱ συνεπαύμενοι εἰσὶν 29, οἵτινες διηγούνται διάφορα ἱστορήματα εἴτε ἐκ μνήμης, ἐκ τῶν ἐν τῷ δείπνῳ συμβαινόντων λαμβάνοντες ἀφορμὴν, ἀλλὰ καὶ ἔτοιμοι προσήρχοντο, ἐκλελεγμένα φέροντες ἕκαστος διηγήματα ἐκ τῶν ἀρίστων συγγραφέων, ἢ ἀνεγίνωσκον, ἢ ἀπήγγελλον, προσηκόντως ταῖς τοῦ δείπνου περιστάσεσιν. Ἡ ἀξία τοῦ πονήματος εἶνε μεγίστη, ἐπεὶ δὴ διέσωσεν

ἡμῖν πληθὺν εἰδήσεων καὶ διασαφήσεων περὶ παντοίων ἀντικειμένων, ἅτινα ἄλλως ἤθελον μένει ἀγνωστα.

Διονύσιος Κάσσιος Λογγίνος Ἀθηναῖος, (260 μ. Χ.), σπουδᾶσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρ' Ἀμμωνίῳ τῷ Σακκᾷ καὶ Ὁριγένει τὴν νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἔπειτα διδάξας ἐπὶ τινὰ χρόνον ταύτην καὶ τὴν ῥητορικὴν, καὶ ὕστερον χρηματίσας σύμβουλος καὶ ὑπουργός τῆς Ζηνοβίας ἐν Παλμύρα, ὅπου καὶ ἐθανατώθη κατὰ προσταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ. Ἐκ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἔχομεν τεμάχια μόνον, καὶ τὸ περὶ ὕψους ὑπόμνημα, ἀξιόλογον καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ διὰ τὴν ἐκθεσιν.

Θεμίστιος, σοφιστὴς τῆς 4 μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, διδάσκαλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ. Λιβάνιος, φίλος τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἐχθρὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶνε συγγραφεὺς πολλῶν, εἰσέτι σωζομένων, συγγραμμάτων.

Φλαύτιος Κλαύδιος Ἰουλιανός, βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 360—363. μ. Χ. συγγραφεὺς εὐφυῆς, κατέλιπε λόγους διαφόρους καὶ πόνημα ἐπιγραφόμενον οἱ Καίσαρες, περιέχον σατυρικοὺς χαρακτηρισμοὺς πολλῶν ἐκ τῶν προκατόχων αὐτοῦ αὐτοκράτορων.

Ῥητορικὴ. Παρὰ τοὺς σοφιστάς, οἵτινες ἦσαν συγχρόνως καὶ διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἀσχολούμενοι καὶ σπουδάζοντες ἰδίως περὶ τὴν θεωρίαν τῆς ῥητορικῆς.

Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, ὅστις καὶ ὡς τεχνογράφος καὶ κριτικὸς ἐχρημάτισεν ἐπίσημος. Ἐπὶ Αὐγούστου δύο ῥητοροδιδάσκαλοι ἤρριζον περὶ πρωτείων Ἀπολλάδωρος ὁ ἐκ Περγᾶμου, ὅστις ἦτον εἰς τῶν Ἑλλήνων διδασκάλων τοῦ Αὐγούστου; καὶ Θεόδωρος ὁ Γαδαρηνός, ὅστις ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Τιβερίου, καὶ αὐτὸς διείδε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν ὀνόμαζε «πηλὸν αἶματι πεφυραμένον».

Ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου μεγίστην δόξαν εἶχεν ἐπὶ ῥητορικῇ πολὺ νέος ἐπὶ Ἑρμογένης ὁ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ 25ον τῆς ἡλικίας του ὑπέπεσεν εἰς ἀνίατον ἀδυναμίαν τοῦ νοῦ, ὥστε ἐξῆσε τοῦ λοιποῦ ἀνόητος. Λέγεται, ὅτι μετὰ θάνατον ἀνέταμον τὸ σῶμά του καλεῦρον τὴν καρδίαν παχυτέραν καὶ τετριχωμένην. Ἐχομεν εἰσέτι τοῦτου σύγγραμμα Τέχνην Ῥητορικὴν.

§ 218. Διάφοροι ἐπιστῆμαι. Μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καλλιεργουμένων ἐπιστημῶν ἡ γραμματικὴ κατεῖχε θέσιν ἐπιφανῆ. Παρ' αὐτὴν ἐκαλλιεργοῦντο ἰδίως αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἰατρικὴ, χωρὶς νὰ παραμελῶνται καὶ αἱ λοιπαί.

Γραμματικὴ. Οὕτω ὀνομάζετο ἡ νῦν καλουμένη φιλολογία.

Δημόσιον Ἰστορικὴν Βιβλιοθήκην καὶ
Μουσεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης
Ἰστορικὸν Ἀρχειὸν Γορτυνῆος

λολογικὴ πολυμαθεία, δῆλα δὴ ἡ σπουδὴ τῆς γλώσσης. Ἡ Ἀλεξανδρεία ἦτον ἡ κυρία ἔδρα τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης, ὅπου καὶ νέα καθιδρύματα πρὸς ἀναζωπύρῃσιν τῆς πολυμαθείας συνεστήθησαν τὸ Σεραπεῖον καὶ τὸ Κλαυδιανὸν μουσεῖον. Ἀλλ' οἱ γραμματικοὶ οὗτοι δὲν εἶχον τὴν ὀξύνοϊαν τῶν ἀρχαιοτέρων διὸ καὶ αἱ πρόοδοι τῆς γραμματικῆς δὲν ἦσαν μεγάλαι. Οὗτοι κατεγίνοντο ἰδίως εἰς τοὺς ἀττικούς συγγραφεῖς, καὶ συνέλεγον τὰς εἰς τούτους ἰδιαζούσας λέξεις καὶ φράσεις. Γραμματικοὶ συγγραφεῖς εἶνε Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος, καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ἀἴλιος Ἡρωδιανός. Ὁ Ἀπολλώνιος συνετέλεσε πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς γραμματικῆς πραγματείαν, καὶ κατέλιπε πολλὰ γραμματικὰ ποιήματα. Δίδυμος ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὁ ἐπωνομασθεὶς χαλκέντερος (30 π. Χ.) ἦτον τῆς τοῦ Ἀριστάρχου σχολῆς, καὶ ἔγραψε 4000 τόμους ἐξ ὧν οὐδεὶς σώζεται, εἰμὴ τὰ εἰς τὸν Ὅμηρον Μικρὰ Σχόλια. Ἡφαιστίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἔγραψε ἐν ἐγγχειρίδιον περὶ μέτρων. Λεσβῶναξ ἔγραψε περὶ σχημάτων. Λεξικογράφοι Ἀπολλώνιος ὁ Σοφιστής (66 π. Χ.), συνέλεξε λέξεις Ὀμηρικὰς. Ἀπίων, ἐπὶ Τιβερίου καὶ Κλαυδίου ζήσας ἦτον ὁ τελευταῖος τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ἐκδοὺς δ' ἰόρθωσιν Ὀμήρου. Καὶ οὗτος συνέταξεν Ὀμηρικὸν λεξικόν. Τοῦλιος Πολυδεύκης, ἐκ Ναυκράτιδος, ἐπὶ Ἀντωνίνων ἀκμάσας, ἦτο διδάσκαλος ἐν Ἀθήναις. Συνέγραψε Ὀνομαστικὸν ἐν 10 βιβλίοις, ἦτοι συλλογὴν συνωνύμων λέξεων, καθ' ἕλλην διατεταγμένων. Φρόνυχος ἐπὶ Κομμόδου ἀκμάσας, συνέταξε συλλογὴν ἀττικῶν λέξεων. Αἴλιος Μοῖρις ὁ Ἀττικιστῆς συνέλεξε λέξεις Ἀττικῶν καὶ Ἑλληνῶν. Ἡσύχιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἔγραψε καὶ αὐτὸς λεξικόν.

§ 219. **Αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἰατρικὴ.**
 Αὗται ἤκμαζον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ συγγραφεῖς φέρονται Νικόμαχος ὁ ἐκ Γαδεΐρων φημιζόμενος ὡς ἄριστος μαθηματικός. Διόφαντος, Θεών ὁ Σμυρναῖος ἔγραψε «Περὶ τῶν κατὰ μαθηματικὴν χρῆσίων εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀνάγνωσιν. Ἀστρονόμος ἐπισημότατος εἶνε Κλαύδιος Πτολεμαῖος ὁ ἐκ Πηλουσίου (130 μ. Χ.)

Ἐν ᾧ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐξηκολούθουν παραδίδοντες εἰς γραφὴν τὴν θεωρίαν τῆς ἰατρικῆς, ἀναφαίνονται ἐν Ῥώμῃ πρακτικῆς ἰατρικῆς πολλοὶ αἰρέσεις. Ἐκ τῶν συγγραφέων τῆς ἰατρικῆς ὅσοι

ήκμασαν κατά τήν περίοδον ταύτην, ὁ ἐπισημότερος εἶνε Κλαύδιος Γαληνός ἐκ Περγᾶμου ἐπὶ τῶν Ἀντανίνων ἀκμάσας. Παιδευθεῖς ἐν ταῖς περιφημοτάταις ἰατρικαῖς σχολαῖς, ἐπηύξησε τὰς γνώσεις του περιοδεύων 7 ἔτη. Σωζονται αὐτοῦ περίπου 100 ἰατρικά συγγράμματα· ταῦτα κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἦσαν ἀντικείμενον συντόνου καὶ ἐπιμελοῦς σπουδῆς καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς Ἀραβῶσι. Ἡ γλῶσσά του εἶνε ὀλίγον κλασική, ἡ ἀφήγησίς του πλατειάζουσα καὶ ἐπαναληπτική.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΒΔΟΜΗ

Ἡ

Βυζαντινὴ Περίοδος

ἀπὸ 300—1453

§220. Ἐνεκὸς χαρακτηρισμῶ τῆς περιόδου ταύτης. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὸ Βυζάντιον μετὰθεσιν τῆς ἑδρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἄρχεται νέα τάξις τῶν πραγμάτων, ἐν ᾗ ὁ χριστιανισμός, ὡς ἐπικρατοῦσα θρησκεία, εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν παιδείαν καὶ ἀπέβαλε τὴν μετὰ τῆς μυθολογίας καὶ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων παιδείαν τῶν ἀρχαίων. Αἱ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαὶ καὶ οἱ τῶν ἀντιφερομένων αὐτοκρατόρων ἐμφύλιοι πόλεμοι, κατεσπάραξαν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν ἐπικράτειαν. Ἐνεκα τούτων, τὸ ἀρχαῖον φιλολογικὸν πνεῦμα ἐφυγαδεύθη, ἐκ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως σχεδόν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνατολικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἡ φιλολογία ἔλαβεν ἐνέργειαν, καὶ συγγράμματα ἐξεδίδοντο διαφέροντα ἀλλήλων μᾶλλον ἢ ἡττόν ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν 9 ἑκατονταετηρίδων· ἀλλ' ἡ Βυζαντινὴ φιλολογία ἐδείχθη διαφερόντως γόνιμος. Εἶνε ἀληθὲς ὁμοίως ὅτι καὶ ἐν ᾗ ἡ ἔκπτωσις τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας ἐφαίνετο τετελεσμένη αὕτη πάλιν ἀνέζησεν ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τὴν προστασίαν νέας τινος δυναστείας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τὴν λαμπρὰν βασιλείαν Ἰουστιανοῦ τοῦ Α' ἠκολούθησε μεγάλη πολιτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ παρακμὴ· μικρολόγοι θρησκευτικαὶ ἔριδες κατετάρασσον τὸν δημόσιον βίον, ἐν ᾗ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ τρομεροὶ Ἀραβες κατέκτων ἐπαρχίας καὶ παρεσκύαζον δίνηνικῶς νέους κινδύνους· ἡ φιλολογία ἐξέπιπτε προφανῶς καὶ εὗρισκε κατὰ τῆς τελείας πτώσεως καταφυγὴν μόνον ἐν

Μουσεῖο τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀθηνησάνας

Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο Γορτυνίας

τισι μοναστηρίοις, ἂν καὶ τινες βασιλεῖς, ὁ Μαυρίκιος (582) Κωνσταντίνος ὁ Ε΄. (743) Λέων ὁ Ε΄ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ μετεῖχον παιδείας καὶ κατεγίνοντο καὶ εἰς συγγραφάς. Ἡ διάδοχος δυναστεία Βασίλειου τοῦ Μακεδόνος καὶ Λέοντος τοῦ Δ΄ ἐφ' οὗ ἐπενήργησε μέγਾਲως ὁ Φώτιος ἐπιμελῶς ἠγωνίσασατο, ὅπως ἀνανεώσῃ τὸν ζῆλον τῆς φιλολογικῆς ἐκπαίδευσως· ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λέοντος Κωνσταντίνος ὁ Παρφυρογέννητος, οὐ μόνον διεκρίθη ὡς προστάτης τῶν λογίων, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδίων συγγραφῶν συνήργησεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς φιλολογίας. Ἐτι δὲ σπουδαιότερον ἐπεμελήθησαν τῶν γραμμάτων οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς εἰς τὰς οἰκίας τοῦ Δούκα καὶ ἰδίως ἡ περιφέρμος Ἀννα ἡ Κομνηνή. Ἡ περίοδος τῶν Κομνηνῶν καθίσταται ἀξία μνήμης δι' ὄφους σεμνοτέρου βίου καὶ δραστηριωτέρου περὶ τὴν φιλολογίαν· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τῆς δόξης τῶν Κομνηνῶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουῆλ (1180) πολιτικοὶ κλονισμοὶ καὶ κακοπραγίαι τῶν περὶ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν ἐπέφερον τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους. Ἰππῶται τῆς Δύσεως συμμαχῆσαντες μετὰ τῶν Ἐνετῶν ἐγένοντο κύριοι τοῦ πλείστου τῆς Ἑλλάδος μέρους. Πολλοὶ τῆς φιλολογίας καὶ τέχνης θησαυροὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ πυρός, ἢ κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν ἀγροίκων καὶ ἀγεύστων παιδείας κατακτῆτῶν καὶ διεσπάρησαν διὰ λεηλασιῶν, ἐν ᾧ Βούλγαροι καὶ Τάρταροι κατέρημον πολλά τῆς Θράκης αἱ σχολαὶ εἶχον ἤδη παρακμᾶσιν, ἢ φιλολογία μὴ προστατευομένη δημοσίως, ἐκρυπτε τὴν πτωχείαν αὐτῆς εἰς ὀλίγα τινα ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια. Ὑπὸ τοὺς Λατίνους τούτους αὐτοκράτορας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα οὐδεμιᾶς ἠξιώθησαν προστασίας οὐδ' ἀνοχῆς, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι προστασίαν τινὰ παρὰ τῶν Παλαιολόγων. Ἡ τελευταία δυναστεία τῶν Παλαιολόγων ἢ βασιλεύσασα ἀπὸ τῆς 1195· ἑκατονταετηρίδος μέχρι τέλους τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπεμελήθη νὰ θεραπεύσῃ τὰς ζημίας, ἃς ἐπήνεγκεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἡ ἀμαθὴς δυναστεία τῶν Λατίνων. Ἄλλ' ὁ ζωτικὸς σπινθὴρ πρὸ πολλοῦ εἶχε ἐκλείψῃ ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ σώματος, καὶ οὐδεμία δύναμις ἠδύνατο νὰ ἀναστήσῃ φιλολογίαν, ἀπολέσασαν διὰ παντὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς ζωτικότητα. Οἱ Τούρκοι προσεχώρουν ἀκατάπαυστως, εὐνοοῦμενοι ἰδίως καὶ ὑπὸ προδοτικῆς φιλοδοξίας φιλάρχων Ἑλλήνων (1355) καὶ μετὰ πολλὰς ἤττας καὶ ταπεινώσεις (1400) ἠλώθη ἐπὶ τέλους καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ΙΑ' (τὴν 29 Μαΐου 1453), καὶ ἐγένετο καθε-

δρα τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Μεθ' ὅλα ὅμως τὰ δυστυχήματα ταῦτα ὁ περὶ τὴν φιλολογοίαν ἔρος δὲν ἐσβέσθη ἐξ ὀλοκλήρου· πολλοὶ μάλιστα εὕρισκον εἰς τὴν περὶ τὴν φιλολογοίαν, ἱστορίαν καὶ φιλοσοφίαν ἐνασχόλησιν τὴν μόνην παρηγορίαν καὶ τέρψιν τοῦ βίου· πολλοὶ τῶν λογιῶν τούτων κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ οὕτω διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, διὰδωσιν καὶ μετάφρασιν συγγραμμάτων πρὸς διάπλασιν τοῦ νέου ἐν Εὐρώπῃ πνευματικοῦ κόσμου. Ταιαύτη εἶνε ἐν συντόμῳ ἡ πορεία τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας μετὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὸ βυζαντινόν. Ἦδη θὰ καταλέξωμεν συντόμως τοὺς κυριωτέρους συγγραφεῖς τῆς περιόδου ταύτης λέγοντες καὶ τινα περὶ τῶν ἐξοχωτέρων πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

§ 221. **Ποίησης.** Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πλὴν ἐπιγραμματοποιῶν τινῶν, οἱ ποιηταὶ δὲν ὑψοῦνται οὔτε κατὰ τὴν φαντασίαν οὔτε κατὰ τὴν παράστασιν, οὔτε κατὰ τὸ λεκτικόν· εἶνε δὲ οἱ ἐξῆς. **Νόβνος** ὁ ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Πανοπόλεως (410) ἔγραψεν ἠρωϊκὸν ποίημα περὶ τῶν ἄθλων τοῦ Διονύσου εἰς 48 βιβλία, ἐπιγραφόμενον **Διονυσιακά**. **Κόϊντος** ὁ Σμυρναῖος ἢ Καλαβρός. Ἐγραψε τὰ παραλειπόμενα Ὀμήρου ἢ τὰ μεθ' Ὀμηρον εἰς 14 βιβλία, ἐξακολούθησις τῆς Ἰλιάδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἐκτορος μέχρι τοῦ ἀπόπλου τῶν Ἀχαιῶν μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Τροίας. Τὰ Ὀμηροκεντρα εἶνε συντεταγμένα ἐκ στίχων ἢ ἡμιστιχίων τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀποδίδονται εἰς **Εὐδοκίαν** τὴν σύζυγον Θεοδοσίου τοῦ Β'. (440). **Κόλουθος** ἐκ Λυκοπόλεως τῆς Αἰγύπτου. Ἐγραψε ποίημα μικρὸν Ἀρπαγήτης Ἐλένης. **Τρυφιδωρος** Αἰγύπτιος. Ἐγραψε Ἰλίου Πέριιν. **Μουσαῖος** ὁ γραμματικὸς περὶ τὸ 500 μ. Χ. ἐποίησε ποίημα ἐκ στίχων 341 **Τάκαθ'** Ἡρώκαί Λέανδρον, τοῦτο εἶνε τὸ τερπνότερον καὶ χαριέστατον τῆς Βυζαντινῆς ποιήσεως. **Γεώργιος Πισίδης** περὶ τὸ 630 μ. Χ. Ἐκτὸς μικροτέρων ἢ ἥττον ἀρεστῶν ποιημάτων ἐποίησε 3 μείζονα ἱστορικὰ ἐν ἰαμβικοῖς τριμέτροις. δύο ἐγκώμια εἰς αὐτοκράτορα Ἡρακλείδην, καὶ ποίημα τι εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ἀράβων.

§ 222. **Ἱστορία.** Τὴν ἱστορίαν ἐπραγματεύθησαν πολλοὶ συγγραφεῖς, οἱ πλεῖστοι διεξοδικῶς, καὶ ἐπιμελῶς. Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι παρέχουσι ἡμῖν, τινές καὶ ὡς αὐτόπται, λεπτομερῆ ἱστορίαν τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ῥωμαίων. Οὗτοι

διαφέρουσι πολὺ ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, τὸν τρόπον τῆς ἀφηγήσεως καὶ τὸ ἀξιόπιστον, ὁμοιάζουσι μόνον εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰς ἱστορίας αὐτῶν ἀποβλέπουσι πρὸς μόνην τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὴν αὐτὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, περὶ δὲ τῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος, οὐδέποτε ποιοῦσι λόγον. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠκολούθησαν τὰς τῶν προγενεστέρων ἱστορίας ἄλλοι δὲ συνέταζαν εἰδικὰς ἱστορίας μερικῶν βασιλειῶν τινὲς θεωροῦνται ὡς ἱκανῶς σπουδαῖοι καὶ λόγου ἄξιοι, μάλιστα περὶ τὴν ἀκριβεστέραν χρονολογίαν. Οἱ Βυζαντινοὶ οὗτοι συγγραφεῖς διαίρουνται εἰς 4 τάξεις: α) Χρονογράφοι κυριώτεροι εἰσι Γεώργιος Σὺγκέλλος Κύπριος (800) συνέγραψεν Ἐκλογὴν χρονολογίας, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων μέχρι τοῦ 285. Θεοφάνης ὁ Ἰσαυρὸς ἔγραψε συνέχεια τῆς χρονολογίας τοῦ Σὺγκέλλου μέχρι τοῦ ἔτους 813. Ἰωάννης Μαλαλάς Ἀντιοχεὺς (800) ἔγραψε χρονολογίαν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ 566 μ. Χ. Νικηφόρος πατριάρχης χρονολογίαν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως 764. Τρεῖς ἄγνωστοι συνέγραψαν τὸ Χρονικὸν Πασχάλιον κληθὲν οὕτω διότι βασιζέται ἐπὶ τοῦ κανόνος τοῦ Πάσχα. Γεώργιος Κεδρηνὸς ἔγραψε Σύνοψιν Ἱστορικὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως τὸ 1057. Μιχαήλ ὁ Γλύκας ἔγραψε χρονικὴν βίβλον κτλ. β'). Τὰ συγγράμματα τῶν ἐξῆς ἀποτελοῦσι σειρὰν χρονικῶν βυζαντινῶν ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἰωάννης Ζωναρᾶς (1118) χρονικὸν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 1118 μ. Χ. Συνέχειαν ἕως 1206 Νικήτας ὁ Χωνιάτης ἢ Ἀχορμινάτος εἰς 21 βιβλία. Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ὁ ἐξ Ἡρακλείας συνέχειαν ἀπὸ τοῦ 1204 = 1359. Λέων ὁ Διάκωνος Ἱστορίαν εἰς 10 βιβλία ἀπὸ τοῦ 333—975 καὶ ὁ τὴν συνέχειαν τούτου — 1039 ἐξακολουθήσας Μιχαήλ Κωνσταντῖνος Ψελλὸς. Ἰωάννης Δούκας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως τοῦ 1462. γ') Ἱστορία τῶν ἐπὶ τοῦ μέρους βασιλειῶν, χρονικῶν περιόδων καὶ συμβεβηκότων. Πρίσκοις Θραξ (474). Προκόπιος ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας, ἱστοριογράφος τοῦ Βελισαρίου. Ἀγαθίας ἐκ Μυρίνης (560). Ἰωσήφ Γενέσιος, ἀφυῆς ἀντιγραφεὺς συνέλεξε ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 813—867. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐγκωμιαστικὴν ἱστορίαν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα 867—886. Νικηφόρος Βρυέννιος ἱστορίαν τῶν Κομνηνῶν 1057—1081. Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἱ-

134/146

στορία Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἕως τοῦ 1176. Γεώργιος Ἀκρο-
πολίτης ἔγραψε γενικὴν χρονογραφίαν ἀπὸ 1204—1264.
Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἔγραψε Βυζαντινὴν ἱστο-
ρίαν 1320—1354. Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης Ἀ-
θηναῖος ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἀλώσεως τοῦ ἀνα-
τολικοῦ ῥωμ. κράτους 1298—1462. Γεώργιος Φραντζῆς
1258-1478 ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων εἰς 4 βιβλία, τοῦτο εἶνε τὸ ἔσχατον
ἱστορικὸν βιβλίον τῆς Βυζ. Σχολῆς. δ.) Συγράμματα μικτῆς
βλῆς, ἔγραψαν Ἡσύχιος ὁ Μιλήσιος περὶ ἀρχῆς τῆς
Κωνσταντινουπόλεως καὶ περὶ τῶν ἐν παιδείᾳ ὀνομαστώων. Ἰωάν-
νης Λαυρέντιος Λυδὸς συνέλεξε πολλὰς εἰδήσεις, περίστω-
ν, διοσημεῖων κτλ. Μιχαὴλ Ψελλῶς ὁ νεώτερος περὶ
κτίσεως Κωνσταντινουπόλεως. Μιχαὴλ Παλαιολόγος περὶ
ἡγεμόνων ἀγωγῆς καὶ ἐπιστολάς.

Λεξικογράφος ἄξιος λόγου δι' ἡμᾶς εἶνε

Βαλέριος Ἀρποκρατίων. Συνέταξε λεξικὸν
τῶν 10 ῥητόρων. Ἀμμώνιος Ἀλεξάνδρεως ἔγραψε περὶ
συνωνύμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Σοῦϊδᾶς ἔγραψε Λεξι-
κὸν λίαν πλούσιον ἐκ γραμματικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐπιστημῶν
καὶ σχολίων. Ἡσύχιος Λεξικὸν ὅπερ εἶνε τὸ σπουδαιότατον
τῶν εἰς ἡμᾶς περιεθῶντων λεξικῶν. Ἰωάννης Ζωναρᾶς
Λεξικὸν λόγου ἄξιον κατὰ τε γραμματικὴν, ἐτυμολογικὴν καὶ
κριτικὴν ἐποψίν, ἀνώτερον τοῦ Ἡσυχίου. *Ἄλλο λεξικὸν τῆς Βυζ.
ἐποχῆς εἶνε τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν. Θῶμας Μάγι-
στρος Ἀττικὰς ἐκλογάς.

§ 223. Ἄλλοι ἐξέδωκαν συλλογὰς πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἀρχαιο-
τέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων καὶ τοιοῦτοι εἶναι Ἰωάννης
Στοβαῖος οὐτινος τὸ ἔργον ἐπιγράφεται Ἀνθολόγιον
ἐκλογῶν, ἀποφθεγμάτων, ὑποθηκῶν. Φώτιος
πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως οὗτος διὰ τὴν παιδείαν τοῦ
πολλαχῶς ὠφέλησε τὴν τε φιλολογίαν καὶ Θεολογίαν. Φιλολογικὰ
αὐτοῦ ἔργα εἶνε ἡ Μυριόβιβλος ἥτις περιέχει κριτικὰς πα-
ρατηρήσεις, συνόψεις καὶ ἀποσπάσματα 280 ποιημάτων, τὰ ὅποια
ἀνέγνωσε, καὶ τὸ λεξικὸν τὸ ἐπιγραφόμενον λέξεων συναγωγῆ.
Εὐδοκία ἡ ἐπιομαζομένη Μακρεμβολιτίσσα θυγάτηρ
Κωνσταντίνου τοῦ Η'. Συνέταξε λεξικὸν ἱστορικόν, ἀρχαιολογικόν
καὶ μυθολογικόν, ἐπιγραφόμενον Ἰόνια. Μάξιμος ὁ Πλα-
νὸυδῆς πολυμαθὴς καὶ εἰς ἄκρον φιλόπνοος ἔκαμε συλλογὴν

Δημοσίον ἱστορικὴν βιβλιοθήκην καὶ
μουσεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητιάδης
ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γουρτινῶς

τῶν Αἰσωπειῶν μύθων, Ἀνθολογία διατριβὴ περὶ μέσων ῥημάτων ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Γ. Ἐρμάννου.

Μετὰ τούτους ἔπονται οἱ λόγιοι ἐκεῖνοι, οἵτινες τὸν ἴδ'· καὶ ἐπὶ αἰῶνα κατέφυγον εἰς Ἰταλίαν, ὅπου ἐξῆψαν τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν. Μανουήλ ὁ Χρυσολωρᾶς, Ἐμμανουήλ ὁ Μοσχόπουλος, Θεόδωρος ὁ Γαζῆς, ὁ Βησσαρίων οἱ ἀδελφοὶ Λάσκαρες Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος. Δημήτριος ὁ Χαλκοκονδύλης.

§ 224. **Γραμματικὴ καὶ Σχολιασταί.** Οὗτοι ἀπετέλουν πολυάριθμον τάξιν ἐν Βυζαντίῳ. Κυριώτεροι εἰσὶ Διονύσιος ὁ Θραξῆς ἔγγρ. Γραμματικὴν. Ὁ Θ. Γαζῆς, Θεοδώρατος ὁ Θεσσαλός Ἐπίσκοπος ἔγγρ. παρεκβολὰς εἰς τὸν Ὅμηρον. Ἰωάννης καὶ Ἰσαὰκ Τζέτζης, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγγρ. σχόλια εἰς τὸν Ὅμηρον, Ἡσίοδον καὶ Λυκόφρονα. Δημήτριος ὁ Τρικλινεὺς σχόλια εἰς τὸν Σοφοκλέα καὶ Ἀριστοφάνην, ἔγραψε καὶ περὶ τῶν μέτρων τοῦ Σοφοκλέους, καὶ περὶ σχημάτων κτλ.

§ 225. **Πελοποννήσι.** Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Ἀθήναις τῶν Νεοπλατωνικῶν σχολῆς, ἡ φιλοσοφία περιορίζετο εἰς Ἀριστοτελικὴν διαλεκτικὴν, ἐρμηνείαν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων κτλ. ἕως οὗ κατὰ τὸν 15 αἰῶνα ἀνεκαινίσθη ἡ περὶ τὸν Πλάτωνα σπουδὴ καὶ παρήγαγεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην δαφίλεις καρπούς. Πάντων δὲ πολυμαθέστερος εἶνε Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλιτης (412) οὗ ἔχομεν καὶ ἄλλα μὲν συγγράμματα, καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα δὲ ἐξηγητικά. Ἰεροκλῆς Ἰωάννης Χρυσόρροας Δαμασκηνός· ἐπίσημος δογματικὸς καὶ ἐνθερμος τῶν εἰκόνων πρόμαχος, συγγραφεὺς Ἀριστοτελικῆς διαλεκτικῆς. Σιμπλικίος ἐκ Κιλικίας, Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος. Ζαχαρίας ὁ Σχολαστικὸς. Ἀγαπητός.

§ 226. **Ῥητορικὴ.** Τὸ κύριον ἀνασχόλημα τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας, δημοσίως ἐξασκουμένη ἔλαβε σχεδὸν ὅλως ἐκκλησιαστικὸν χαρακτῆρα, καὶ διετήρησεν αὐτὸν μέχρι τῆς ἀλώσεως τοῦ κράτους, διότι ἡ πολιτικὴ ἀείποτε ἦτο συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ Ῥητορικῇ ἐκλείσθησαν οἱ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, οἱ Γρηγόριοι, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ Ἀθανάσιος, Κύριλλος κτλ. Εἰς δὲ τῶν κοσμικῶν ἀναφέρεται ἐπὶ Ἰουστιανοῦ ὁ περίφημος ἱστορικὸς Πρόκπιος καὶ ὡς ῥήτωρ ὁ δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Χόρξιος κατέλειπεν ἡμῶν 20 λόγους Ῥητορικοῦς.

§ 227. **Σωφροσύνη.** Κατὰ τὴν 12^{ην} ἑκατονταετηρίδα ἀνεφάνη Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος ἢ Πτωχοπρόδρομος, μοναχὸς ἔγραψε οὐ μόνον ποιήματα, ἀλλὰ καὶ ρητορικὰς πραγματείας, διαλόγους, ὁμιλίαις, καὶ ἐπιστολάς. Γεώργιος ὁ Κύπριος ὑπῆρξεν εὐφυὲς σοφιστὴς, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένον «Ἐγκώμιον εἰς τὴν θάλασσαν» μαρτυρεῖ τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ ὡς συγγραφεὺς κτλ.

§ 228. **Γεωγραφία.** Αὕτη δὲν ἔλαβεν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν οὔτε ἀβξήσιν τινα ἢ διόρθωσιν οὔτε ὕλης αὐτῆς, οὔτε ἐπιστημονικὴν ἐπέξεργασίαν. Καὶ συγγραφεῖς μνημονεύονται οὗτοι. Μαρκιανὸς ἐξ Ἡρακλείας γράψας Περὶ πλουυέξωτερικῆς θαλάσσης εἰς 2 βιβλία. Στέφανος ὁ Βυζάντιος γρ. Γεωγραφικὸν Λεξικὸν οὗτινος ἐπιτομὴ σώζεται, γενομένη ὑπὸ Ἐρμολάου ἀξιοσημείωτος ὅμως γεωγράφος εἶνε Κοσμάς ὁ Ἰνδικοπλεῦστης ἔμπορος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ εἶτα μοναχός, συνήγαγεν ἄνευ μαθηματικῶν καὶ ἀστρονομικῶν γνώσεων ἐν 12 βιβλ. Χριστιανικὴν τυπογραφίαν, ἐπὶ σκοπῶν ἡ χριστιανιστὴ τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου καὶ συμφωνήσῃ αὐτὸ μετὰ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.

§ 229. **Φυσικομαθηματικὰ ἐπιστήμαι.** Ἡ μαθηματικὴ καὶ ἀστρονομία ἐξαρτῶμεναι ἐκ τῶν προτέρων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, διετηροῦντο ἐπὶ ἄνευ ἐπαυξήσεως, περιορισμέναι εἰς τὴν τῆς διδασκαλικῆν χρεῖαν ἢ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ὑπὲρ τοῦ κοινωνικοῦ βίου χρήσιμον αὐτῶν. Καὶ συγγραφεῖς μνημονεύονται γράψαντες μαθηματικὰ Θεῶν ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐξηγητὴς τοῦ Εὐκλείδου, Ἀράτου καὶ Πτολεμαίου. Διάφαντος Ἀριθμητικὴν εἰς 13 βιβλ. Ἐπιφάνιος περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν. Εὐδόκιος ὁ Ἀσκαλωνίτης. Πάππος ὁ Ἀλεξανδρεὺς Λήμματα εἰς 8 βιβλ. Ἀστρονόμοι Θεῶν ὁ Ἀθηναῖος, Λεόντιος περὶ σφαιρας, Νικηφόρος Γρηγοράς. Νικόλαος Καβασιλλεύς, Θεόδωρος Μηλιτανιάτης. Ἰωάννης ὁ Λυδὸς κτλ. Αἱ δὲ φυσικὰ ἐπιστήμαι δὲν ἠδύναντο νὰ εὐδοκίησωσι μετὰ τῶν προλήψεων καὶ δεισιδαιμονίας, καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πρὸς τὰ θαύματα πίστιν ἄσχημοι εἶνε αἱ λεγόμεναι ἔρευναι ἐξ οὐφύλακτου Σιμοκάττου. Μιχαὴλ ἢ Φελλός Α' περὶ λίθων δυνάμεως, Γεμίνοσ περὶ χρώματος πρασίνου κτλ.

§ 230. **Ἱατρική.** Καὶ αὕτη ὡς ἐπιστήμη δὲν προώδευσε ποσῶς ἐπειδὴ οἱ συγγράψαντες περὶ ταύτης εἰσὶ ἑραριστὰι τῶν ἀρχαιοτέρων ἱατρῶν προσθέτοντες βρακέψεις, παρατηρήσεις ἐξ ἰδίας

πείρας· ἔλαβε μόνον πρόσδόν τινα κατὰ τὸ πρακτικὸν μέρος. Ἰατροὶ ἀξιοὶ εἰσὶ Ὁριβάσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, συντάξας 70 βιβλ. Ἀέτιος ὁ ἐξ Ἀμίδης τῆς Μεσοποταμίας. Νόννος ὁ Πανοπολίτης. Ἰωάννης ὁ Ἀκτουάριος. Νικόλαος ὁ Μυρεφός κτλ.

§ 231. **Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες.** Οὕτω καλοῦνται ἀπὸ τῆς β'.—ή. ἑκατοντητηρίδος ἀνήσαντες διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας οὐ μόνον διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἐνάρετον τοῦ βίου αὐτῶν πολιτεῖαν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν ἀκέραιον καὶ ἀνόθευτον παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως· οἱ δὲ πρὸ αὐτῶν ἐκαλοῦντο ἀποστολικοὶ, οἱ δὲ ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς καὶ ἐφεξῆς διαπρέψαντες κατὰ τε τὸν βίον καὶ τὴν παιδείαν λέγονται ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Οἱ τῶν πρώτων τριῶν αἰώνων μ. Χ. εἰσὶν α) Ἰγνάτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, συγγραφεὺς 7 ἐπιστολῶν β) Πολύκαρπος ἐπίσκοπος Σμύρνης, ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μία σώζεται ἢ πρὸς Φιλιππησίους. γ) Ἰουστίνος φιλόσοφος καὶ μαρτυρῶν, Ἕλληνας τὸ γένος, Σαμαρείτης δὲ τὴν πατρίδα ἐκ τῆς πόλεως Συχέμ. Τριακονταετῆς ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμόν, ἀπεκεωκλήθη τῷ 163, ἔγραψε δύο ἀπολογίας ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν. Τὰ πλεῖστα συγγράμματα αὐτοῦ φέρονται ὑπὸ τῷ ὀνόματι του θεωροῦνται νόθα. δ) Εἰρηναῖος Ἕλληνας τὸ γένος, μαθητεύσας παρὰ τῷ Πολυκάρπῳ, ἐγένετο ἐπίσκοπος Λουγδούνου· ἦτο ἐμβριθῆς καὶ ζηλωτῆς τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ Ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς τῆς ψευδοδόμου γνώσεως βιβλία 5 ἑλληνιστὶ σώζονται μόνον τὸ α. βιβλίον καὶ τινὰ τεμάχια τῶν λοιπῶν. ε) Τ. Φλαύιος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἦτο λίαν πεπαιδευμένος περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα Ἰταλίαν καὶ ἄλλας χώρας, προεχειρίσθη πρεσβύτερος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας καὶ ἐχρημάτισεν κατηχητῆς ἐν τῷ ἐν αὐτῇ διδασκαλείῳ. Ὅτε ἐπερράγη ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου διωγμὸς ἀπῆλθεν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ τὰ μᾶλλον ἀξία εἶνε ὁ Προτρεπτικὸς λόγος πρὸς Ἕλληνας, ὁ Παιδαγωγός, καὶ οἱ Στρωματεῖς εἰς 7 βιβλία. ζ) Ὡριγένης ὁ ἦρωας τῆς Ἀλεξανδρικῆς σχολῆς θαυμασθεὶς ὑπὸ τε τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ὡς θαῦμα πολυμαθείας, ἐνεκα δὲ τῆς σιδηρᾶς φιλοπονίας του ἀδαμάντινος καὶ χαλκέντερος κληθεῖς. Ἐγενήθη τῷ 185 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ χριστιανῶν γονέων, ἐμορχώθη ὑπὸ τοῦ Πανταίνου καὶ τοῦ Κλήμεντος. Μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ ἀλλαγῶν καὶ ἐπὶ Δεκίου συλληφθεὶς καὶ βασανισθεὶς, ἀπέθανε εἴτα ἐν Τύρῳ (254). Ὑπῆρξε γονιμώτατος συγ-

γραφεύς, πλείστα εἰς ἡμᾶς διεσώθησαν συγγράμματα αὐτοῦ.

Οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τοῦ δ'. μέχρι θ'. αἰῶνος εἰσὶ ἂ Ἐὐ σέ β ι ο ς ἐκ Καισαρείας, γεννηθεὶς τὸ 264 μ. Χ. ἔτος, χρηματίσας ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος ἦτο φιλόσοφος καὶ θεολόγος καὶ δόκιμος ιστοριογράφος. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἄξια εἰσὶ Παντοδαπὴ ἱστορία Εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς βιβλία 15. Εὐαγγελικὴ ἀπόδειξις βιβλ. 10. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία βιβλία 10. Εὐσεβίου βιβλίον 1 κατὰ Ἰεροκλέους. Περὶ τῶν τυπικῶν ὀνομάτων ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ. β') Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς ὁ Μέ γ α ς γεννηθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 290 ὑπῆρξεν θαυμαστῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ ἰδίως τοῦ Μ. Ἀντωνίου, Χρηματίσας ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας 45 ὅλα ἔτη, δεκάκις δὲ ἐδιώχθη καὶ ἐπὶ 20 ἔτη διετέλεσεν ἐξόριστος, ἦτο σφοδρότατος πολέμιος τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Ἐγράφη πλείστα συγγράμματα καὶ ἡ ἀρίστη ἐκδοσις εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Montfaucon ἧτις ἀριθμεῖ 43 γνήσια, 13 ἀμφίβολα καὶ 34 νόθα ἔργα αὐτοῦ· ἐν αὐτοῖς ἐπικρατεῖ ἰσχυρὰ διαλεκτικὴ, βαθύς καὶ θεωρητικὸς νοῦς. γ') Δ ἰ δ υ μ ο ς Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ῦ ς ὅστις ἀπὸ τοῦ 4 ἔτους τῆς ἡλικίας του ἀπεστερήθη τῆς ὄρασεώς του, ἀλλὰ διὰ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἀγγιχθείας, μελέτης καὶ ἀκροάσεως ἀπέκτησε ἔξοχον δεινότητα. Τῷ 335 μ. Χ. ἐγένετο κατηχητῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Συγγράμματα αὐτοῦ διεσώθησαν Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, Βραχυσταὶ ἐξηγήσεις εἰς τὰς κανονικὰς ἐπιστολάς Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. δ') Κ ὺ ρ ι λ λ ο ς ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων τῷ 387, κατέλιπεν μακρὰν σειράν θεολογικῶν συγγραμμάτων. ε') Β α σ ἰ λ ε ι ο ς ὁ Μέ γ α ς ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος αὐτοῦ Καισαρείας ἐν Καπαδοκίᾳ, ἐγεννήθη τῷ 330 ἠμμοίρησε νὰ παιδευθῆ τὰς ἐλευθερίου τέχνας καὶ τὴν ῥητορικὴν ὑπὸ περιβλέπτων διδασκάλων καὶ τοσοῦτον ἐπέδωκεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων ὥστε ἐθεωρεῖτο ὡς ἐυγλωττότατος τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Ἀνεδείχθη δὲ διδάσκαλος καὶ κήρυξ τῆς ἀληθείας, ἐνθερμος υπερασπιστῆς καὶ ὑπέρμαχος τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἰδίως τῆς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθολικῆς διδασκαλίας. Ἐγράφη πολλάς Ὀμιλίαις ὅπως ὁ βίος τοῦ ἀνδρὸς εἶνε ἐνδείξις ἀκραδάντου πίστεως, αὐταπαρνήσεως, ἀγάπης, καὶ βασιλικῆς ἀξιοπρεπείας ς.) Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο ς ὁ Ν α ζ ι α ν ζ η ν ὅ ς ὁ ἐπωνομασθεὶς Θεολόγος ἐγεννήθη περὶ τὸ 328. Μετὰ εὐσεβῆ χριστιανικὴν ἀνατροφὴν ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ ἐσπούδασεν ἐν Καισαρείᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ἀθήναις. Κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα ἴσος ἢ ὑπέρτερος τοῦ Βασιλείου ὑπάρχων, ἦτο κατώτερος τούτου ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ δικιῆσει. Τῷ 380 ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῷ 391

Δημόσιον Ἱστορικὴν Βιβλιοθήκην καὶ

Μουσεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐσχολῆς Δημηγερᾶνδρος Ἱστορικῶ Ἀρχεῖον Γουστουίας

ἀπέθανεν. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τῶν διακρινομένων δι' ἀνθηρὰς γλώσσης καὶ ποιητικῆς χροιάς ἔχομεν 45 καὶ 212 ἐπιστολάς. ζ') Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου ἐφάμιλλος κατὰ τε τὸ πνεῦμα καὶ τὴν παιδείαν αὐτοῦ. Κατεπολέμησεν τὸν Ἀρειανισμὸν μετὰ ζήλου καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Νύσσης τῷ 371. Τὰ εὐφύεστατα συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι Δογματικά, ἐξηγητικά, λόγοι, καὶ 25 ἐπιστολαί. η') Ἰωάννης, ὁ διὰ τε τὴν γλυκύτητα τοῦ στόματος καὶ τὴν εὐφράδειαν τῆς εὐγλωττίας Χρυσόστομος ἐπικληθεὶς, ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸ 354 ἔτος ἐκ γονέων ἡθικῶν, καὶ ἐκπαιδεύθη τὴν ῥητορικὴν ὑπὸ Λιβανίου τοῦ Σοφιστοῦ. Τῷ 369 ἔλαβε τὸ βάπτισμα διὰ χειρὸς τοῦ τῆς Ἀντιοχείας ἐπισκόπου Μελετίου καὶ τὸ 398 ἔτος προεχειρίσθη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τὴν τόλμην καὶ παρρησίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξέλεγεξιν καὶ κατακρίσιν τῶν ἐλαττωμάτων καὶ παρεκτροπῶν τῶν ἐν τέλει, καὶ ἰδίως τῆς Εὐδοξίας Αὐγουστής, δις ἐπέμψθη εἰς ἐξορικήν ἀπέθανεν τῷ 407. Ὁ Χρυσόστομος εἶνε συγγραφεὺς πολυγράφος καὶ ἔξοχος θεολόγος καὶ ῥήτωρ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εὐγλωττότατος. θ') Συνέπιος, ἐκ Κυρήνης τῆς Αἰγύπτου, ἐγένετο Χριστιανὸς τῷ 410 καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπίσκοπος Πτωλεμαίδος. Ἐγραψε πολλὰ καὶ παντοῖα, ἐν οἷς διαπρέπουσιν αἱ τὰ μάλιστα ἐπεξεργασμέναι ἐπιστολαί αὐτοῦ, καὶ ὁ πρὸς Ἀρκάδιον λόγος περὶ βασιλείας ἐκφωνηθεὶς τῷ 399 μ. Χ. ἔτος ι) Θεόδωρος ὁ Κύρου ἐν Συρίᾳ ἐπίσκοπος. Ἦτο ἀνὴρ ἄκωνος, δεινὸς Θεολόγος καὶ ἐκκλησιαστικὸς ιστοριογράφος. Οὗτος συνέγραψεν ὑπομνήματα εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ βιβλία τῆς Π. Δ. καὶ εἰς τὰς 14 ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, καὶ συνέταξεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς βιβ. 5 καὶ 3 διαλόγους. ια) Φιλόστοργος, Καππαδόκης, ἀνὴρ κάτοχος τῆς τε ἀνωτέρας καὶ κοινῆς παιδείας. Συνέγραψεν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς βιβλ. 12. ιβ') Ἰσιδώρος Πηλουσιώτης, οὗτινος ἔχομεν 2012 ἐπιστολάς ἐν 5 βιβλίοις. ιγ') Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁστικὸς ἀγγίλους ὢν φιλόσοφος, καὶ δόκιμος ὡς εὐφράδης ῥήτωρ, καὶ χρυσορροῖα ἐπωνομάσθη, πρῶτον μὲν περιβληθεὶς τὸ πολιτικὸν ἀξίωμα, εἶτα δὲ ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα. Ἦτο ἄνθερος ὑπερασπιστὴς καὶ ὑπέρμαχος τῶν εἰκόνων, καὶ ἐτελεύτησε τὸ 754. Τὸ κυριώτερον αὐτοῦ ἔργον, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς ἡ βᾶσις τῆς δογματικῆς θεολογίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶνε ἡ Πηγὴ γνῶσεως διηρημένη εἰς 3 μέρη. α') κεφάλαια φιλοσοφικά, β') περὶ αἰρέσεων, γ') ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Δημοσίον Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη καὶ
Μουσεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Δημητσάνης.
Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Γαριμνίδος

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	Στιχ.				
5	2	Ἄντι	καὶ ὡς μ.	Ἄνάγν.	μάθημα καὶ
15	19	»	ἔμφωνος	»	εὐφωνος
17	7	»	διὰ κινήσεις	»	διὰ κινήτεως
»	9	»	νομοθετήσεις	»	νομοθετήσεως
18	7	»	τοῖς νήσοις	»	ταῖς νήσοις
22	15	»	συντεθέντων	»	συντεθέν
»	16	»	Ἄναμφιρήστως	»	Ἄναμφηρίστως
23	22	»	ἔψαλε	»	ἔψαλλε
33	11	»	πολύ	»	πολύς
»	12	»	ψάλλον	»	ψάλλον
»	17	»	ἀτασθαλείας	»	ἀτασθαλίας
	23	»	καίπερ τῆς ποιη-	»	καίπερ τὴν ποιητικὴν
		τικῆς ἀξίας οὐσης ἦτον	κτλ.	»	ἀξίαν οὐσα ἦτων ἀλλὰ
					[κατὰ
41	10	»	πλὴν	»	πλὴν τῆς
44	28	»	πολλῶν	»	τῶν πολλῶν πο-
					[λεμιστῶν
60	3	»	τάς	»	τά
62	9	»	ἀπεικονίζοντο	»	ἀπεικονίζοντα
62	33	»	παραβαλλομένη	»	παραβαλλομένην
»	33	»	αὐτοῦς	»	αὐλοῦς
75	9	»	ἱερέως	»	ἱερέως
»	»	»	μουσικός	»	μουσικοῦ
»	11	»	εἰσάγαγον	»	εἰσήγαγεν
76	18	»	ἔτους	»	ἔπους
79	2	»	ἀπωλεσθέντα	»	ἀπολεσθέντα
»	10	»	ἀρχή	»	ἀρχὴν
80	14	»	οἵτινες ἀπέβαλον	»	ἀποβαλόντες
»	15	»	ἀντικαθίστων	»	ἀντικαταστήσαντες
»	20	»	Κτίσις	»	Κτίσιν
81	4	»	παροιμία	»	παροιμίαν
»	24	»	προστιθέμενα	»	προστεθειμένα
90	33	»	οὕτω	»	οὕτως
91	28	»	φιλοδοπίων	»	φιλοποσίαν
93	29	»	ὅτι δηλ. αἱ διδα-	»	ὅτι αἱ διδασκα-
		σκαλῖαι τῆς τραγωδίας		»	λίαι τῆς τραγωδίας,
					[ἐπειδὴ ἦσαν
95	32	»	κατατομή	»	τὴν κατατομὴν

»	»	»	ἐκαλοῦντο	»	ἐκαλοῦντο δὲ οὕτω
96	1	»	αἱ κερκίδες	»	τὰς κερκίδας
»	7	»	μέσω	»	μέσω αὐτῆς
100	18	»	ἀρεταί	»	ἀρετὰς
»	31	»	ὑπέκρινοντο ὑπ' ἀνδρῶν	»	παρίστανον ἄνδρες
101	6	»	ὄγκος καλούμενος	»	ὄγκον καλούμενον
101	25	»	ὅς τις	»	ὡς τις
103	19	»	ὑπὸ	»	ἀνά
104	15	»	στάτυρες	»	στάτυροι
106	2	»	χορηγός	»	χορηγικός
»	5	»	χορηγία	»	χορηγία
108	30	»	τὰς . . . θυγατέρας	»	τῶν θυγατέρων
109	5	»	καταπλέουσα	»	καταπλέουσαν
»	»	»	ὅστις	»	καί
111	13	»	θεραπευίδιας	»	θεραπευινίδας
117	18	»	χελιδῶν	»	χελιδῶν
120	15	»	εὐτυχίας	»	εὐτυχίαν
123	29	»	σύγκροσις	»	σύγκροσις
124	8	»	ἀποχρόντως	»	ἀποχρόντως
144	14	»	ἰδικοῦ	»	ιδανικοῦ
145	20	»	ἀκριβοῦς ὕψους	»	μεγαλείου
»	29	»	πρὸς τὴν τῆς Ὀδύσ.	»	πρὸς τὴν τῆς [Ὀδύσ. ἴμια
166	31	»	διαρκούντως	»	διαρκούντως
167	31	»	συμπεριλαμβάνουσα	»	συμπεριλαμβάνουσαν
169	10	»	πρὸς αὐτὴν	»	πρὸς τὸ θεῖο
179	21	»	καὶ ὡς ἡ τοιαύτη	»	καὶ ὡς τοιαύτη
»	25	»	εἰς τὸ Γ'. 68	»	εἰς τὸ Γ'. 48 τελειοῦται
178	23	»	καὶ ἦτο	»	καὶ ἄν καὶ δὲν ἦτο
186	30	»	καὶ αἱ ἐν τῇ Ἀκρ. γαρ.	»	καὶ τοῦτο μαρτυροῦ- αὐτοῦ . . . εἶνε ἐνδεδ. οὐταί» σι αἱ ἐν τῇ Ἀκρ. [χάριτες αὐτοῦ.
188	24	»	πνεύματι	»	πνεῦμα τι
»	25	»	θεῖαν φωνὴν	»	θεῖα φωνή
»	13	»	ὁ Ε. περιγράφω	»	ὁ Ε. περιγράφει
»	31	»	πάντων	»	πασῶν
191	20	»	ποιούντος	»	ποιεῖν
208	33	»	δεῖων	»	ἰδεῖων

Ἐάν δέ ποῦ ἐλαφρότερόν τι παρόμοιον διέφυγε τὴν προποχὴν ἡμῶν, διορθοῦτω αὐτὸ ὁ ἐπιεικὴς ἀναγνώστης.



ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
Ιστορικό Αρχείο Γορτυνίας